Verbetering.

Door een vergissing ter drukkerij werd aflevering No. 5 als een aanvangsnummer gepagineerd, terwijl de pagineering had moeten doorloopen op de voorgaande aflevering.

No. 5 begint met pag. 1 en loopt tot 84;
dit moet zijn: van pag. 165 tot 248.

KOLONIALE STUDIËN

KOLONIALE STUDIEN

TIJDSCHRIFT VAN DE VEREENIGING VOOR STUDIE VAN KOLONIAAL-MAATSCHAPPELIJKE VRAAGSTUKKEN

1928

REDACTIE :
Mr. F. M. Bn. VAN ASBECK
Mr. A. B. COHEN STUART
Dr. J. H. BOEKE
H. J. VAN MOOK en
Ir. E. P. WELLENSTEIN

Twaalfde Jaargang

TWEEDE DEEL

KONINKLIJK INSTITUUT voor TAAL- LAND- & VOLKENKUNDE van NEDERLANDSCH - INDIË

G. Kolff & Co. Weltevreden
1928

INHOUD

van den 12den Jaargang (Tweede halfjaar).

Blz

Opkoop van bevolkingsriet in de afdeeling Malang, door A. A. Crince le Roy 1

Het verkeersvraagstuk in Midden-Sumatra, door W. Wijnaendts van Resandt 69

Aanteekeningen over het Volksbestuur op Noord-Nieuw-Guinee, door Dr. E. J. Burger 89

Herstel van zelfbesturen, door P. H. Visman 103

Economische Kroniek.

De disconto-politiek van de Federal Reserve banken 137

Grond en welvaartspolitiek 141

Sociale Kroniek.

Het onderwijs in Britsch-Indië 142

E. Helfferich over Indië 149

Boekbespreking.

De communistische beweging in Nederlandsch-Indië 157

Mededeelingen van de afdeeling Nijverheid van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel 158

Verslag van de Handelsvereeniging te Medan over het jaar 1927. 151

Wet op de staatsinrichting van Ned.-Indië vergeleken met het Ned.-Indisch Regeeringsreglement 161

Vreemde landen en landstreken 161

Boekaankondiging 162

Regeling van de Inheemsche rechtspraak door Mr. C. van Vollenhoven 165 (1)

Een en ander over de uit- en invoercijfers van Sumatra's Oostkust door J. de Waard 174 (10)

De betrekkelijke zelfstandigheid der regeering tegenover het parlement door Prof. Mr. Dr. H. Westra 197 (33)

Leeningspolitiek der gemeenten door Mr. Dr. B. J. F. Steinmetz 201 (37)

Blz.

Inwendige aangelegenheden door Mr. T. FRUIN 228 (64)

Economische Kroniek.

Verslag van het Volkscrediet-wezen over 1927 ..... 233 (69)
Augustus nummer „Landbouw" 234 (70)

Boekbespreking.

G. GONGGRIJP. Schets eener economische geschiedenis van Nederlandsch-Indië. Volksuniversiteitsbibliotheek No. 41, Haarlen De Erven Bohn. 1928 ..... 236 (72)
Ambtenaren-Statistiek..... 237 (73)
De val van het rijk Mérina, door Mohamad Nazif (proefschrift); Archipeldrukkerij, Buitenzorg, 1928 ..... 241 (77)
Het Sumatra's Westkust. Rapport en de Adat door P. DE ROO DE LA FAILLE, Martinus Nijhoff, 's Gravenhage 1928... 242 (78)
Handleiding ten gebruike bij het voorloopig onderzoek in strafzaken (Boekoe penoentoen), door Mrs. W. F. HAASE en W. BOEKHOUDT, zesde uitgave 1928..... 244 (80)
De belastingdruk in Nederlandsch-Indië door H. J. VAN BRINK. 245 (81)

Het vraagstuk der Reclasseering in Nederlandsch-Indië, door Mr. F. H. POSER 249
Overzicht van de Indische rechts- en staatkundige geschiedenis 1600 — 1854, door Mr. H. A. IDEMA..... 291
Grondbezit in de Minahasa, door Mr. C. T. BERTLING... 322
Gegevens over bestuur en beschikkingsrechten van de kampongs langs de Geelvinkbaai, door Dr. E. J. BURGER. 340
Voorloopige aanhouding en preventieve hechtenis, door D. H. MEYER..... 352
Het pandcrediet op Java, door Mr. J. KEERS..... 367
De staatkundige zijde van het Pĕpadonwezen, door Dr. W. VAN ROYEN 419
Een en ander naar aanleiding van „Tien begrootingen met den Volksraad", door Ir. E. P. WELLENSTEIN..... 452

Economische Kroniek.

Het object der theoretische staathuishoudkunde door J. VAN GELDEREN 461
Werkplan van de Afdeeling Landbouw-economie van het Departement van Landbouw 465

Blz.

Boekbespreking.

Ilmoe Pembela Orang Sakit (Leerboek der ziekenverpleging) oleh Njonja Dr. STOKVIS — COHEN STUART. Uitgave J. B. WOLTERS, Gang Scott 5, Weltevreden. Prijs f 11.— 467

Annuaire de documentation coloniale comparée, année 1927 (Yearbook of compared colonial documentation, year 1927), uitgave van het Internationaal Koloniaal Instituut (2 deelen). 469

M. S. M. GUBBAY. Indigenous Indian Banking 471

Opkoop van Bevolkingsriet in de afdeeling Malang,

door

A. A. Crince Le Roy.

Inleiding.

De opkoop van door de bevolking verbouwd suikerriet door suikerfabrieken is geregeld bij ordonnantie van den Gouverneur-Generaal (Staatsblad 1923, No. 464) en nader aangevuld bij besluit van den Directeur van Binnenlandsch Bestuur van 5 October 1923 No. 2799/A. I. [1]).

Daarbij is de opkoop van bevolkingsriet door groot-ondernemingen verboden [2]), hoewel de Resident in bijzondere gevallen dispensatie kan verleenen.

In dit artikel zullen de cultuur van het Inlandsche suikerriet en de industrie slechts in zeer algemeene trekken worden geschetst. Voor een beoordeeling van de vraag of het opkoopstelsel al dan niet toelaatbaar is, is een diepergaande beschrijving daarvan niet noodzakelijk.

Ook moet hier worden opgemerkt, dat de gegevens betreffende het voorschotstelsel nog niet tot in alle onderdeelen geheel zeker zijn. De landbouwer is ten aanzien van dergelijke zaken zoo gesloten, dat het nog niet gelukt is voor alle mededeelingen een bevestiging te verkrijgen. Voor de beoordeeling van het opkoop-

1). Jaarboek voor Suikerfabrikanten in Ned.-Indië. 1922/25. dl. I. pag. 17 e.v.

2). Strikt verboden is de opkoop niet. De ordonnantie spreekt van „verwerking", zoodat de opkoop feitelijk vrijgelaten wordt. Het spreekt echter vanzelf, dat geen onderneming riet zal opkoopen, dat zij niet verwerken mag. Maar ook kan de ondernemer op de gewone wijze gronden inhuren, hierop door den Inlander riet laten verbouwen en dit riet dan van den planter opkoopen. Waar geen suikerfabrikant gevonden zal worden, die deze werkwijze als systeem zal willen invoeren, zal in dit artikel steeds van een verbieden van den opkoop worden gesproken.

stelsel is dit echter evenmin van overwegende beteekenis, omdat langs andere wegen kan worden aangetoond, dat de voorschotverstrekking nimmer tot misstanden aanleiding heeft gegeven.

Voorts moet nog worden opgemerkt, dat waar hieronder zal worden gesproken over meerdere snitten van den aanplant, met de eerste snit steeds bedoeld is een aanplant, welke nieuw is aangelegd uit stekken.

De nieuwe rietsoort No. 2878 P. O. J. opent ten aanzien van het opkoopvraagstuk nieuwe perspectieven, waarover hier niet zal worden gesproken, omdat de ervaring met deze soort daarvoor nog te gering is.

Ten slotte moet hier nog met waardeering melding gemaakt worden van de groote hulp, welke bij de verzameling der gegevens verleend werd door den adjunct-landbouwconsulent te Malang MAS DANOESASTRO.

A. *Bezwaren tegen het opkoopstelsel aangevoerd.*

Eerst zullen de voornaamste bezwaren, tegen het opkoopstelsel geopperd, besproken worden aan de hand van het schrijven van den Voorzitter van het Algemeen Syndicaat van Suikerfabrikanten in Nederlandsch-Indië van 11 Juli 1925 No. S 944 [1]) en van het verslag der Suikerenquête-Commissie [2]), waarnaar in dit schrijven wordt verwezen, terwijl daarbij ook het standpunt van de Regeering, verdedigd door den Directeur van Binnenlandsch Bestuur in de voorjaarszitting van den Volksraad in 1924, nader zal worden beschouwd [3]).

Het eerste tegen het opkoopstelsel aangevoerde bezwaar, dat hier zal worden besproken, betreft *de bevloeiing*. Aangenomen wordt, dat de aanplant van Inlandsch riet zich als gevolg van het opkoopstelsel zal uitbreiden. De Syndicaats-Voorzitter geeft in zijn schrijven aan „dat de bevolking dan in vele gevallen de voorkeur zal geven aan eigen verbouw van suikerriet boven het verhuren van haar gronden". Het gevolg hiervan zou dan zijn, dat door deze

1) Verslag van het algemeen Syndicaat van Suikerfabrikanten in Nederlandsch-Indië over het 31e jaar. 1925 Bijlage XIV pag. 92 e.v.
2) Verslag van de Suikerenquête-Commissie pag. 329 e.v.
3) Handelingen van den Volksraad. Voorjaarszitting 1924. pag. 445 - 449; id. 487 - 488; id. 492.

uitbreiding aan den rietaanplant gegeven, in den oostmoesson meer bevloeiïngswater noodig zou zijn. Bovendien zou een conversie van den ondernemingsaanplant in een Inlandschen aanplant een versnippering van den rietaanplant ten gevolge hebben, waardoor ook weer meer bevloeiïngswater noodig zou zijn.

Deze bezwaren gelden voor de zeer waterrijke afdeeling Malang niet. Hier is n.l., door elkander gerekend, een hoeveelheid water beschikbaar van bijna 1 Liter per bouw/secunde. Dit kwantum is zoo groot, dat de Dienst der Irrigatie begonnen is het te verminderen, met de bedoeling ten slotte te komen op een beschikbaarstelling van 0.5 Liter per bouw/secunde.

Nu wordt bij den Irrigatie-Dienst aangenomen, dat in het algemeen de maalrietaanplant niet grooter kan worden gemaakt dan hoogstens 1 bouw per Liter/secunde beschikbaar water m. a. w., wanneer slechts 0.5 Liter per bouw/secunde beschikbaar zou zijn, zou maximaal de helft van het geheele sawahoppervlak met riet beplant kunnen worden.

Indien men verder in aanmerking neemt, dat thans de verhouding van maalriet tot totaal-sawahoppervlak — het Inlandsche riet daarbij inbegrepen — niet veel grooter is dan 1: 4, is het duidelijk, dat de beschikbare hoeveelheid bevloeiïngswater in de afdeeling Malang zelfs een belangrijke uitbreiding van den Inlandschen rietaanplant in het geheel niet in den weg zou staan.

Waar de hoeveelheid irrigatiewater in den oostmoesson zeer groot is, worden in de overgangsperiode van oost- naar westmoesson wel vaak klachten gehoord over te weinig water. Dit is een gevolg van de groote waterbehoefte der padicultuur in dien tijd. De rietcultuur, die op dat tijdstip geen of althans veel minder water noodig heeft dan de padicultuur, geeft dus een besparing op het waterverbruik, iets dat den irrigatietoestand hier juist ten goede komt. Het met bemestingsdoeleinden bevloeien van het Inlandsche riet in den westmoesson kan hier onbesproken blijven. Hoewel algemeen toegepast, gebeurt dit slechts een enkele keer in iederen westmoesson, omdat de werkwijze, veelvuldig toegepast, schadelijk wordt voor het riet. In ieder geval geeft de rietcultuur ook in den westmoesson vanzelfsprekend een belangrijke waterbesparing, daar de padicultuur een voortdurende bevloeiïng noodig heeft.

Een tweede bezwaar is *de verdringing van den voedselverbouw door de cultuur van een handelsgewas, iets, dat in tijden van* voedselschaarschte tot groote moeilijkheden aanleiding zou kunnen geven.

Dit punt is meermalen naar voren gebracht, echter zonder dat men er zich voldoende rekenschap van heeft gegeven, dat een ontwikkeling van den landbouw zonder invoer van handelsgewassen onmogelijk is. Gelukkig heeft de Regeering zich thans hierover duidelijk uitgesproken.

In de voorjaarszitting 1926 van den Volksraad [1]) deelde n.l. de Regeeringsgemachtigde mede, dat de Regeering in de Memorie van Antwoord verklaard had in het algemeen de opvatting te deelen, welke ten aanzien van dit probleem door den Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel in zijn lezing voor het Indisch genootschap gegeven was.

Op bedoelde lezing [2]) gaf Dr. RUTGERS als zijn meening te kennen, dat het economische leven en ook de voedselpolitiek in Nederlandsch-Indië ingesteld moet zijn op den normalen toestand van het vrije handelsverkeer, waarbij het mogelijk is het rijsttekort aan te vullen door aankoop op de naburige rijstmarkten. Zeer bepaald onjuist achtte de Directeur het voeren eener voedselpolitiek, gericht op abnormale omstandigheden, zooals die, ontstaan als gevolg van den wereldoorlog. De nadeelen van een politiek, welke Indië ook in normale jaren onafhankelijk zou willen maken van het buitenland, zouden zoo groot zijn, dat een dergelijke politiek met beslistheid verkeerd werd genoemd.

Wat den inheemschen landbouw betreft, deelde Dr. RUTGERS mede: „De Regeeringsbemoeienissen met den Inlandschen Landbouw „zullen niet als eenig of zelfs als hoogste doel mogen hebben de „opvoering van de voedselproductie, maar de verbeteringen van de „bedrijfsresultaten van dien landbouw in het algemeen".

Hieraan behoeft niet veel meer te worden toegevoegd.

Indien alle daarvoor geschikte gronden in de afdeeling Malang met riet zouden worden beplant — iets, dat gezien de nog sterke neiging van den Inlander om padi te planten ondenkbaar is — dan

---

1) Handelingen van den Volksraad. Voorjaarszitting 1926 pag. 897.
2) Mededeelingen van het Indisch Genootschap. 1926 pag. 21-43.

zou in een abnormalen tijd het daardoor ontstane meerdere tekort op het totale tekort aan voedingsmiddelen van Java zoo gering zijn, dat dit daarbij in het niet zou zinken.

De gevaren, welke in dit verband zouden ontstaan, kunnen wij dus voorloopig zeker als denkbeeldig verwerpen [1]).

Het gevolg van een overgang van de Europeesche cultuur in Inlandsche handen zou verder naar de meening van den Syndicaats-Voorzitter medebrengen *minder riet per eenheid van oppervlakte en minder suiker per eenheid van riet.*

Nadrukkelijk moet worden opgegeven, dat een dergelijke overgang thans hier zeker niet bepleit zal worden. Het principieel verbieden van den opkoop, zooals nu geschiedt, gaat echter weer te ver; iedere ontwikkeling van het opkoopstelsel wordt daardoor in de kiem gesmoord en dit lijkt nòch in het belang van de bevolking nòch in dat van de industrie. Het zou thans reeds voldoende zijn, indien de Overheid slechts alle maatregelen wegnam, waardoor een eventueel ontstaan en zich ontwikkelen van een opkoopstelsel worden belemmerd, althans waar dit, gezien den economischen toestand van de bevolking, niet beslist onmogelijk wordt geacht.

Iedere onderneming kan dan immers voor zich zelve uitmaken wat voor haar voordeeliger is, minder product per oppervlakte-eenheid bij verwerking van opkoopriet, dan wel meer bij verwerking van eigen riet. Geeft zij aan het laatste de voorkeur, welaan, zij verwerke geen opkoopriet!

De meening van den Syndicaats-Voorzitter is echter ook onjuist, omdat dit punt veel te eenvoudig is voorgesteld. Het gaat hier immers niet slechts om de hoeveelheid product per oppervlakte-eenheid. Van belang is in de eerste plaats de kostprijs van de suiker in verband met de zoo vaak als gevaar geopperde concurrentie op de wereldmarkt [2]). En het is zeer de vraag of minder product per oppervlakte-eenheid hier niet samengaat met een la-

---

1) Vergl. ook Dr. VAN HARREVELD. Mededeelingen van het Proefstation. No. 9. 1919.

2) Vergl. Mr. J.J. TICHELAAR. De Java-Suikerindustrie en hare beteekenis voor land en volk. pag. 74. e.v.
Id. B. H. PAERELS. Beschouwingen omtrent het suikerbedrijf als Gouvernementswinstbedrijf. Meded. afd. Landbouw. No. 12. 1927. pag. 30 e.v.

geren kostprijs. In ieder geval is het boven aangegeven stelsel rationeeler, omdat daarbij iedere onderneming in de gelegenheid wordt gesteld dit voor zich zelve uit te maken, dus geheel naar de bizondere omstandigheden, waarin de onderneming verkeert. (Vergl. ook de meening van een der suikeradministrateurs beneden onder *duurte van het Inlandsche riet).*

De Syndicaats-Voorzitter acht het noodzakelijk, dat *de gronden in de afdeeling Malang gereserveerd blijven voor de bestaande belangen,* in casu de suikerindustrie, hetzij rechtstreeks, hetzij via de bibitcultuur. Er moet voor gewaakt worden, dat de gronden in beslag worden genomen door den Inlandschen rietaanplant. Dit standpunt lijkt ons onverdedigbaar.

Behalve dat de Inlandsche rietcultuur ouder is dan de ondernemingscultuur, zou een overname van het Syndicaatsstandpunt, door de betrokken landbouwers als een groote onbillijkheid worden gevoeld. Reeds thans is meermalen van de zijde der rietplanters de vraag gehoord, waarom de Regeering de inhuur van gronden wel toestaat doch den opkoop verbiedt, terwijl het laatste voor hen veel voordeeliger is.

Een reserveering der gronden ten behoeve van de Europeesche ondernemingen zou bovendien indruischen tegen de door de Regeering gevolgde politiek, daar deze reserveering een verdere ontwikkeling van den Inlandschen landbouw vrijwel onmogelijk zou maken.

Het Syndicaat geeft voorts met klem te kennen, dat *de suikerindustrie tegenover den opkoop een afwijzend standpunt inneemt* en tracht dit aan te toonen door te wijzen op het sterke terugloopen van de hoeveelheden opgekocht riet in den loop der jaren. Opgegeven wordt, dat vele fabrieken reeds sinds jaren geen riet meer hebben opgekocht, o.a. Pleret sinds 1921.

Het is een goed recht der industrie haar standpunt in deze zelf te bepalen, de Overheid moet echter haar eigen standpunt onafhankelijk daarvan vaststellen.

Verder spreekt uit het schrijven duidelijk de vrees, dat het syndicaatsstandpunt niet door alle ondernemingen blijvend zal worden aanvaard. Uit het feit, dat de suikerfabriek Pleret in 1926 wederom riet heeft opgekocht blijkt trouwens, dat deze vrees niet ongegrond is.

De oorzaak voor den twijfel, of het door het Syndicaat ingenomen standpunt wel algemeen zal worden aanvaard, moet daaraan worden toegeschreven, dat dit niet op economische, doch op politieke overwegingen gebaseerd is. Een handhaving van het verbod nu, ten einde te voorkomen, dat sommige ondernemingen toch opkoopriet zouden verwerken, zou — afgezien dus van allerlei misstanden, welke hier niet voorkomen, zooals later zal worden aangetoond — niets anders beteekenen dan een bemoeienis van de Overheid met interne aangelegenheden van het Syndicaat. Dat de bevolking eventueel het opkoopstelsel zou verkiezen boven het verhuren der gronden, kan nooit een overweging voor de Overheid zijn om het syndicaatsstandpunt over te nemen, zelfs indien het bevolkingsriet inderdaad duurder zou zijn dan het eigen riet. Immers de Regeering heeft het standpunt ingenomen, dat de grondhuur slechts mag berusten op vrijwillige overeenkomsten tusschen onderneming en bevolking en dat deze niet in strijd mag zijn met de economische belangen van de bevolking. Kan de bevolking voordeeliger het riet planten dan den grond verhuren, dan zou het in strijd zijn met de economische belangen van de bevolking, indien de Overheid den opkoop verbood.

De Syndicaats-Voorzitter wijst ook op het gevaar, dat in tijden van *plotselinge stopzetting van den opkoop zou ontstaan door ontevredenheid bij de bevolking* tegenover de Europeesche industrie en het Gezag. Wij beschikken echter over eenige ervaring te dien aanzien. Zoowel in 1923 als in 1924 werd in de afdeeling Malang overal op koempoelans bekend gemaakt, dat het volstrekt uit zou zijn met den opkoop. Dit heeft tot geen enkele onregelmatigheid aanleiding gegeven, niettegenstaande de maatregel in al zijn omvang werd besproken.

Een plotselinge stopzetting anders dan als gevolg van het ingrijpen van de Overheid is verder ondenkbaar. Daarvoor loopen de belangen der verschillende ondernemingen te veel uiteen, terwijl bovendien de suikeroogst grootendeels reeds vooruit verkocht is. Waar de eene fabriek bij een bepaalden prijs van het opkoopriet niet meer met voordeel zou kunnen opkoopen, zijn andere fabrieken weer wel hiertoe in staat. In de laatste 5 jaren is een scherpe daling van de suikerprijzen voorgekomen. Een plotselinge stopzetting van

den opkoop heeft echter niet plaats gehad. Ieder jaar nog hebben fabrieken, gelegen in het Pasoeroeansche, riet opgekocht, niettegenstaande juist van haar zijde het eerst de stopzetting zou moeten worden verwacht, aangezien voor haar op dit Malangsche riet zeer hooge vrachtkosten drukken.

Vrij algemeen wordt als bezwaar genoemd, dat *de groote voordeelen den eigenlijken planter niet ten goede komen.* Deze zouden voor hem gering zijn, het leeuwenaandeel zou in handen van allerlei tusschenpersonen terecht komen.

Het Syndicaat acht dit bezwaar — en terecht — van ondergeschikt belang. Het gaat hier niet in de eerste plaats om de directe voordeelen voor den landbouwer. En één ding staat vast; de tani heeft in ieder geval grootere resultaten van zijn landbouwbedrijf bij verbouw van suikerriet dan met de teelt van de andere in de streek gebruikelijke gewassen. Bovendien is de tani vrij om zijn grond te verhuren of zelf riet te kweeken; hij zal dit laatste alleen dan doen, wanneer hij daarin meer voordeel ziet.

Moet nu de tusschenhandel slechts worden beschouwd als een nadeel voor den producent zonder meer?

Er mag niet uit het oog worden verloren, dat een Inlandsche handel, die noodwendig uit den tusschenhandel zal moeten ontstaan, voor de ontwikkeling van deze landen noodzakelijk is. En verder is deze tusschenhandel voor den landbouwer ook noodzakelijk, niet in het minst, omdat deze voor de afname van het product zorgt en daarnaast tevens de volstrekt onontbeerlijke diensten ten aanzien der credietvoorziening op zich neemt.

Het klinkt aanlokkelijk, den tusschenhandelaar uit te schakelen en zoo den producent grootere winsten te verzekeren. Doch om hiermede iets te kunnen bereiken, moeten de economische verhoudingen aan bepaalde voorwaarden voldoen. Allereerst is het voor een stap in deze richting noodzakelijk, dat de landbouwer daaraan zelf reeds eenige behoefte heeft. Maakt deze met zijn cultuur nog zoodanige winsten, dat hij daarmede ruimschoots aan zijn behoeften kan voldoen, dan zal hij gaarne van de diensten van den tusschenhandelaar gebruik maken, zij het, dat deze naar onze opvattingen wellicht onevenredig duur zijn. Bovendien loopt men bij dergelijke pogingen steeds het gevaar, geen voldoende rekening te

hebben gehouden met de veelsoortige diensten die deze handel den landbouwer bewijst. Men onderschatte de waarde dezer diensten niet. Indien men slechts de credietvoorziening wat nader beschouwt en behalve den zeer hoogen rentevoet ook nog wat meer wil zien, valt het onmiddellijk op hoe nauw deze aansluit bij de behoeften van het bedrijf, hoe gemakkelijk en vlot de geldverstrekking plaats heeft. Bovendien wordt veelal uit het oog verloren, dat in den berekenden rentevoet ook nog het loon voor den handel uitdrukking vindt.

Het uitschakelen van dezen handel mag dan ook niet gebeuren indien de landbouwer niet uit zichzelf reeds stappen doet in die richting. Het eenige, dat zou kunnen worden gedaan, is het meer vrijmaken der bedrijven van dien handel. En de aangewezen weg daarvoor is het openen van de gelegenheid voor de landbouwers om ook op een andere wijze in hun credietbehoefte te voorzien. Dat de landbouwer dan zijn afhankelijkheid van den geldschieter uit zich zelf gaat beperken, bewijzen de resultaten van het Volkscredietwezen bij de tabakscultuur in Midden-Java [1]).

De Syndicaats-Voorzitter zegt in zijn schrijven verder zeer positief, *dat het bevolkingsriet duurder is* dan het eigen riet.

Het heeft ons verbaasd, dat ook Dr. H. M. HIRSCHFELD in een artikel in het Augustusnummer 1927 van dit tijdschrift [2]) als vaststaand aanneemt, dat het bevolkingsriet duurder is dan het ondernemingsriet. In deze beschouwingen zegt hij n.l.: „De suiker-„fabrikant zou, om suiker te kunnen produceeren, meer riet van den „zelfstandigen tani op Java willen koopen doch de economische „wet der prijsvorming verhindert hem den afzet op de wereldmarkt „tegen een loonenden prijs, *omdat de tani nu eenmaal duurder „produceert dan de Europeesche ondernemer*" (cursiveering van ons).

Het is ons onbegrijpelijk, waarom Dr. HIRSCHFELD het niet noodig heeft geacht voor deze weinig waarschijnlijke stelling bewijsmateriaal aan te voeren; het door hem gegeven voorbeeld verliest hierdoor zijn waarde geheel.

---

1) Mr. TH. A. FRUIN. Kerftabak op Java. Kol. Stud. 1923. dl. II. pag. 347 e.v.

2) Dr. H.M. HIRSCHFELD. Koloniale welvaartspolitiek. Kol. Studiën. 1927 afd. 4. pag. 98 en 99.

Is het eenerzijds reeds eerder te verwachten, dat de Inlandsche tani een lageren kostprijs zal kunnen calculeeren dan de Europeesche ondernemer, omdat de laatste veel kapitaalsintensiever werkt, aan den anderen kant wijzen de hierover beschikbare gegevens er eveneens op, dat de kostprijs van het bevolkingsriet beduidend lager is dan die van het ondernemingsriet.

Zoo werd in het Malangsche de kostprijs van een picol bevolkingsriet (1e snit sawahriet) op het veld berekend op rond 26 cent. De kostprijzen van 2 in de onmiddellijke nabijheid gelegen ondernemingen waren resp. 35 en 46 % hooger. In het Ponorogosche vond de landbouwconsulent voor het bevolkingsriet 22 cent per picol; voor 2 Madioensche ondernemingen bleken de kostprijzen resp. 86 en 77% meer te bedragen. In het Djombangsche kostte het Inlandsche 1e snit riet 28 cent p. p. (2e snit 22 cent); 4 Soerabaia-fabrieken hadden kostprijzen, die resp. 7, 64, 46 en 21 % hooger waren. In het gewest Kediri gaven 3 opnamen kostprijzen voor het Inl. riet van 26, 21 en 22 cent p. p. Stellen wij het cijfer gemiddeld op 23 cent, dan was het ondernemingsriet hier 39% duurder.

Bij de berekening dezer kostprijzen voor het Inlandsche riet werd uitgegaan van de praemisse, dat de cultuur geheel in betaalden arbeid wordt gedreven; ook werd steeds grondhuur in rekening gebracht b. v. voor Djombang f 75.—, voor Malang f80.—, voor Kediri f 65.—, f 65.—, en f 80.—.

Waar de kostprijs in hooge mate afhankelijk is van de productie per bouw zouden de cijfers op abnormaal hooge producties betrekking kunnen hebben. Dit is hier echter niet het geval geweest. Het Djombangsche cijfer had betrekking op een productie van 900 pic. per bouw, het Malangsche van 930 picols, terwijl de cijfers uit Kediri gevonden worden bij producties van resp. 667, 617, en 978 picols per bouw.

Wij moeten er hier voorts op wijzen, dat de gegevens betrekking hebben op 1e snit-tuinen; voor de 2e snit worden de kostprijzen beduidend lager [1]). Bovendien brengt de landbouwer bij de vaststelling van den verkoopprijs in plaats van de grondhuur slechts

1) De nieuwe rietsoort No. 2878. P.O.J. opent ten opzichte van de snittencultuur der bevolking door haar resistentie tegen ziekten zeer gunstige perspectieven.

de landrente ad ongeveer ƒ 15.— p. b. in rekening. Wordt deze grondhuur er daarom afgetrokken, dan daalt de kostprijs nog meer.

Waaraan het groote verschil in kostprijs is toe te schrijven, werd eveneens nagegaan.

Voor den kostprijs van het Inlandsche riet, staande op het veld, werd in het Malangsche een bedrag van 25.3 cent gevonden. Uitgegaan werd van een 1ste snit sawahaanplant, waarvan de opbrengst aangenomen werd op het uit de proefsnitten berekende gemiddelde van 930 picols per bouw. Verder werd aangenomen, dat alle werkzaamheden in betaalden arbeid geschiedden, dat op ingehuurde gronden werd geplant, terwijl gewoonlijk een bemesting van 3 picols zwavelzure ammonia wordt gegeven. De kosten bedragen dan:

	Kosten per bouw.	*Kosten per picol riet.*
Grondhuur	ƒ 80.—	8.60 cent.
Bibit	„ 40.—	4.30 „
Bemesting	„ 40.—	4.30 „
Bewerking	„ 75.—	8.06 „
	Totaal ƒ 235.—	25.26 cent.

Bij vergelijking met het Europeesche riet moet in aanmerking worden genomen, dat het rendement van het Inlandsche riet lager is. Voor 1e snit sawahriet moet dit rendement op minstens 12 % worden gesteld, terwijl dat van het Europeesche riet in deze streek op 13.5% is te stellen..

Dit beteekent, dat de hierboven berekende kosten per picol Inlandsch riet met 1/8 moet worden verhoogd om een parallel te kunnen trekken. Dit geldt ook voor de snij- en transportkosten.

De productie van het ondernemingsriet kan op 1300 picols per bouw worden aangenomen.

Men krijgt dan de volgende vergelijking:

STAAT.

	Kosten Europeesch riet		Kosten van $1^1/_8$ picol Inl. riet.
	Per bouw	Per picol	
Europeesch personeel	f 36.—	2.77 ct.	— ct.
Inlandsch ,, ...	,, 38.—	2.92 ,,	— ,,
Grondhuur	,, 122.50	9.42 ,,	9.68 ,,
Bibit.....	,, 62.50	4.81 ,,	4.84 ,,
Bemesting	,, 80.—	6.15 ,,	4 84 ,,
Bewerking	,, 170.—	13.08 ,,	9.07 ,,
Snij- en transportkosten	,, 120.—	9.23 ,,	10.38 ,,
Diversen	,, 21.—	1.62 ,,	—
Totaal	f 650.—	50.— ct.	38.81 ct.

Uit de staat blijkt, dat de posten grondhuur en bibitkosten ongeveer gelijk drukken; door het lagere rendement drukt de post snij- en transportkosten zwaarder op het Inlandsche riet. De meerdere kosten op het Inlandsche riet voor deze posten vallen weg tegen den post diversen van het ondernemingsriet. Het verschil in kostprijs van 11 cent wordt gevonden in de posten personeel 5.7 cent, bemesting 1.3 cent en bewerking 4 cent.

Het verschil van 1.3 cent voor den post bemesting, ten voordeele van het Inlandsche riet, is vrijwel uitsluitend het gevolg van de intensievere methode van werken van den ondernemer. Door de wet der verminderende meeropbrengsten hebben de hoogere mestgiften minder uitwerking dan de lagere. Hetzelfde geldt waarschijnlijk ook voor de hoogere bewerkingskosten; ook hier geeft intensiveering geen evenredige meeropbrengst. Toch is het zeer waarschijnlijk, dat de hoogere bewerkingskosten voor een deel een andere oorzaak hebben, n. l. de geaardheid van het bedrijf. Speciaal voor deze kosten heeft het klein-bedrijf voordeelen, terwijl uiteraard de personeelsposten voor het klein-bedrijf geheel weg-

vallen. Op dit verschil in bedrijfsvorm wordt later nog teruggekomen.

Ten slotte kan hier nog melding worden gemaakt van de meening van een der suikeradministrateurs t. a. v. deze kwestie. Deze noemde n. l. het verwerken van eigen riet uit een oogpunt van regeling verkieselijker. Bij onvoldoende aanbod van werkvolk en laat beschikbaar komen der gronden, achtte hij het echter finantieel voordeeliger den aanplant gedeeltelijk in te krimpen en het tekort aan te vullen met bevolkingsriet.

Ook het feit, dat eerst in 1924 na herhaaldelijk aandringen van bestuurszijde [1]), de gedeeltelijk met opkoopriet werkende onderneming Krebet het areaal, dat haar reeds in 1916/1917 was toegewezen, volplantte, getuigt voldoende voor de voordeelen, die de onderneming van het opkoopstelsel had.

Overigens is boven ook reeds aangegeven, dat een overname van het dezerzijds ingenomen standpunt niets meer zou beteekenen, dan dat de ondernemingen vrijgelaten zouden worden te doen wat zij zelve zouden verkiezen.

Thans moet het bezwaar worden besproken waar het voor de Overheid meer speciaal om gaat, n. l. dat *de bevolking in economisch opzicht nog te zwak is,* om het opkoopen van suikerriet door de ondernemingen te kunnen toelaten.

Al de bezwaren van de zijde der Regeering tegen het opkoopstelsel aangevoerd, benevens die, welke door den Syndicaats-Voorzitter geopperd werden in het belang der bevolking zelve, zullen hierbij bespreking vinden.

Het door de Regeering [2]) ingenomen standpunt komt hierop neer, dat de opkoop van riet in principe verboden is. Wel kan de Directeur van Binnenlandsch Bestuur in bizondere gevallen van dit

1) Dit werd ons door den Resident en den Administrateur medegedeeld, terwijl de aanplantcijfers zulks bevestigen. Bedroeg de uitgestrektheid van den aanplant in oogstjaar 1924 reeds 1502 bouws, in 1923 was dit cijfer 1361 bouws. Voor de jaren 1924 t/m 1927 was de grootte van dezen aanplant gemiddeld 1506 bouws, terwijl voor de jaren 1918 t/m 1923 (uitgezonderd het jaar 1919, waarin Krebet niet maalde) het gemiddelde 1337 bouws, d.i. 169 bouws minder bedroeg. Wordt bovendien het jaar 1921 met zijn extra grooten aanplant van 1421 bouws uitgeschakeld, dan is het gemiddelde vóór 1924 slechts 1302 bouws of 204 bouws lager dan het gemiddelde na 1924.

2) Handelingen van den Volksraad. Voorjaarszitting 1924. pag. 445 - 449; 487-488; 492.

standpunt afwijken, doch deze incidenteel gegeven vergunningen zullen iedere ontwikkeling van het opkoopstelsel geheel onmogelijk maken. De drijfveer, welke geleid heeft tot het innemen van dit standpunt is in het kort de verwachting, dat de Inlandsche riet-aanplant bij vrijen opkoop als zoodanig zal verdwijnen en niets anders zal worden dan een verkapte niet-Inlandsche aanplant. Duidelijk blijkt dit waar de Directeur zegt:

„De practijk leert ons daar, dat dan in een minimum van tijd al „de aanplantingen van de Inlanders op de een of andere manier in „handen van de fabrieken komen, dat de Inlander strooman, instru-„ment wordt van de fabrieken en hij zijn fabricage en molentjes in „korten tijd kwijt is. Die komen dan in handen van andere men-„schen, die er voordeel uit trekken en de Inlandsche bevolking kan „achter het net visschen".

En verder:

„Op den duur zouden n.l. de fabrieken onderling afspreken alles „op te koopen tegen vastgestelde prijzen en den buit verdeelen; dan „is het Inlandsche bedrijf in minder dan geen tijd in de macht der „fabrieken".

Uit het vorenstaande blijkt duidelijk, dat de economische zwakheid van den Inlander de grondslag is geweest voor de bepaling van het door de Regeering ingenomen standpunt. In hoeverre dit in het algemeen al dan niet juist is, zal ik in het midden laten en den belangstellende verwijzen naar het proefschrift van Dr. G. H. VAN DER KOLFF „Bevolkingsrietcultuur in Ned.-Indië" (pag. 226-245), waarin deze aangelegenheid bespreking vindt.

Wel moet hier naar voren worden gebracht, dat het door den Directeur van Binnenlandsch Bestuur aangevoerde bewijsmateriaal uiterst eenzijdig is. Deze gegevens zijn n.l. ontleend aan rapporten betrekking hebbend op de residentie Kediri. De sluiting der afdeeling Malang voor den opkoop van riet werd niet gemotiveerd; de sluiting dezer afdeeling werd zelfs doorgevoerd tegen de adviezen van Resident en Landbouwconsulent in.

In het ondervolgende zal de toestand in deze afdeeling beschreven worden en aangetoond, dat er geen enkele aanleiding bestaat voor de vrees, dat de Inlandsche cultuur haar onafhankelijkheid zou verliezen bij opheffing van het opkoopverbod.

B. Cultuur en Industrie.

De Inlandsche rietcultuur, waarvan in dit artikel sprake is, wordt in hoofdzaak gedreven in dat deel der Malangsche hoogvlakte, dat in ruwe trekken begrensd wordt door de lijnen Malang—Pakis—Toempang — Pontjokoesoemo — Dampit — Soembermandjing — Soemberpoetjoeng — Pakisadji — Malang.

Dit gebied vormt een groot deel van de hoogvlakte van Malang, welker gronden door de wijze waarop zij ontstaan zijn, tot de meest vruchtbare moeten worden gerekend [1])

Bovendien behoort het grootendeels tot dat deel van het stroomgebied der Brantasrivier, waar de op de Smeroehellingen ontspringende affluenten dezer rivier doorheen stroomen. De bodem is daarom rijk aan jong-vulcanisch materiaal.

De vlakte is voorts gelegen op een hoogte van meer dan 1000 voet boven zee; wat haar waterrijkdom betreft, moet zij bovendien tot de rijkste gebieden worden gerekend.

De groote hoogte boven zee, de rijkdom aan bevloeiïngswater in den oostmoesson en de vruchtbaarheid van den grond zijn oorzaak, dat het gebied zich zeer goed leent voor een Inlandsche wijze van cultiveeren. De bibitcultuur is er om te bewijzen, dat de streek zeer geschikt is voor het verkrijgen van gezond plantmateriaal van suikerriet. Het is dan ook vanzelfsprekend, dat de zorg voor ziekten voor den Inlandschen rietverbouwer minder zwaar weegt. Waar voorts de gronden vruchtbaar zijn en een zeer goede losse structuur bezitten, is het bemestingsvraagstuk hier veel eenvoudiger, terwijl ook de grondbewerking goedkooper moet zijn.

Uit het bovenstaande blijkt duidelijk, dat de natuurlijke factoren samenwerken om dit gebied bij uitstek geschikt te maken voor den verbouw van suikerriet. En het is dan ook begrijpelijk, dat zich hier een Inlandsche rietcultuur heeft kunnen ontwikkelen, die thans reeds op een hoog peil staat.

De Inlandsche cultuur is reeds van zeer ouden datum. In het centrum der rietstreken, de onderdistricten Boeloelawang en Gondanglegi, kunnen zelfs de oudsten van dagen zich van het ontstaan

1) Vergl. Dr. E. C. Jul. Mohr. De grond van Java en Sumatra. 1922. pag. 68 - 70.

der cultuur niets herinneren, zij zou naar hun meening steeds bestaan hebben en moet dus minstens een menschenleeftijd oud zijn.

Het suikerriet wordt zoowel op bevloeibare (sawah) als op niet bevloeibare (tegal) gronden geteeld.

Waar het riet een gewas is, dat zonder bevloeïing den oostmoesson moeilijk kan doorkomen, is te verwachten, dat niet alle tegalans daarvoor geschikt zijn. De meerdere of mindere geschiktheid der droge gronden is daarom in de eerste plaats afhankelijk van het grootere of geringere vermogen van den bodem om het grondwater capillair op te voeren tot aan de rietwortels. Een dergelijke grondgesteldheid wordt in het betrokken gebied veelvuldig aangetroffen (de zgn. tanah ngompol); vooral in het Gondanglegische worden vele in dit opzicht superieure gronden gevonden.

Om een beeld te geven van de verdeeling van den rietaanplant over de sawahs en tegalans is de aanplant van het jaar 1924/'25 voor de voornaamste onderdistricten hieronder in een lijst samengevat; de verhouding wijzigt zich jaarlijks nog tamelijk veel.

Oogstjaar 1924/'25

Onderdistrict.	Oppervlakte met riet beplant in bouws.		
	Sawah	Tegal	Totaal
Toempang	41	35	76
Pakis.....	2	36	38
Toeren	7	39	46
Wadjak.....	27	146	173
Dampit.....	34	173	207
Boeloelawang	165	267	432
Gondanglegi	661	322	983
Tadjinan	14	48	62
Kepandjen	7	96	103
Soemberpoetjoeng	55	79	134
Totaal	1013	1241	2254

Uit de cijfers is te zien, dat de met riet beplante tegalan-oppervlakte in totaal grooter is dan die der sawahs; slechts in Gondanglegi overtreffen de voor dit doel gebezigde sawahs de tegalans belangrijk in oppervlakte.

Naast de inheemsche maalrietcultuur hebben zich een bibitcultuur en een industrie ontwikkeld, de eerste werkend voor de groote suikercultuur in de vlakte, de laatste voor de vraag naar goela mangkok, de Inlandsche suiker, zoowel in binnen- als in buitenland.

De Inlandsche cultuur van bibit (vrijwel uitsluitend exportbibit), het plantmateriaal voor de vlakte-ondernemingen, wordt op een bizondere wijze gedreven [1]). Deze kan n. l. niet los van de maalrietcultuur worden beschouwd. Laat de landbouwer eenerzijds een gesneden bibittuin steeds uitloopen tot een tweede snit maalrietaanplant, aan den anderen kant wordt een bibittuin op een zoodanig tijdstip in den grond gebracht, dat deze geoogst kan worden als vroege bibitaanplant of wel als late maalriettuin. Het risico wordt dus a.h.w. over 2 gewassen verdeeld. Zijn de bibitprijzen laag, dan laat men het gewas doorgroeien en snijdt dit laat in het seizoen als maalriet. Zijn de bibitprijzen goed, dan verkoopt men het riet als bibit, geeft het veld de gebruikelijke grondbewerkingen en laat de stoelen opnieuw uitloopen om het volgend jaar over een goedkoop verkregen tweede snit maalrietaanplant te beschikken. Ook wanneer als maalriet is gesneden, laat men de stoelen doorgaans tot een tweede snit aanplant uitloopen.

Het eenige verschil tusschen de maalrietcultuur en de teelt van exportbibit is, dat voor de laatste meer zorg wordt besteed aan de keuze van het plantmateriaal en dat steeds ruimer bemest wordt.

Een enkele landbouwer kweekt daarnaast ook de moederbibit, het plantmateriaal, dat voor den aanleg der exporttuinen gebruikt wordt.

Deze moederbibittuinen worden ongeveer in Februari aangelegd. Is nu het product hiervan onverkoopbaar of onbruikbaar, dan laat men de stoelen eveneens doorgroeien om op ongeveer éénjarigen leeftijd het product op goela mangkok te verwerken. Dit werken

1) De bibitcultuur gaat door het vinden der nieuwe rietsoort een weinig hoopvolle toekomst tegemoet.

buiten het seizoen geeft wel technische bezwaren, de suikerprijs is dan echter zoo hoog, dat het gewoonlijk de meerdere moeite ruimschoots loont. Ook van de moederbibit houdt men gewoonlijk de tweede snit aan als maalriet.

Rekent men, dat de bibitcultuur vanaf November tot Mei gedreven wordt, dan zal de Inlander, die bibit cultiveeert, bij oploopende bibitprijzen een grooter deel van zijn eerste snittuinen in plaats van in den normalen planttijd voor maalriet, laat, b.v. in September of October in den grond brengen. (De sterk uiteenloopende planttijden van het Inlandsche riet vielen den toenmaligen Directeur van Landbouw SIBINGA MULDER bij diens bezoek aan de rietstreken het eerst op). In Maart of April zal hij bij goede prijzen bibit oogsten; omgekeerd zal hij bij lage bibitprijzen den aanplant ongeveer een jaar na het planten, dus laat in het seizoen, als maalriet oogsten [1]).

Deze werkwijze is voor de cultuur van zeer veel belang, zooals we later zullen zien. Van een bibitcultuur zooals bibitondernemingen deze drijven is hier dus feitelijk geen sprake. Het doel, dat men zich bij het in den grond brengen van den aanplant stelt, is tweeledig, zoodat een gunstige verwachting omtrent de bibitprijzen niet in de eerste plaats den aanplant van bibit zal vergrooten. Deze zal als eerste gevolg hebben een verschuiving van den planttijd der eerste snittuinen, opdat deze, zoo de prijzen gunstig blijven, als bibittuinen zullen kunnen worden geoogst.

Boven werd reeds medegedeeld, dat de rietcultuur in deze streken op een hoog peil staat. Deze mededeeling moet natuurlijk niet zoodanig worden opgevat als zouden er geen slechte Inlandsche tuinen voorkomen. De landbouw verkeert nog in een vroeg stadium van zijn ontwikkeling. Er is een sterke drang naar verbetering van de cultuur, waarvan het gevolg is, dat een zeker percentage rietverbouwers reeds ver is, een ander percentage daarentegen veel min-

1) Het noemen der maanden geschiedt hier met de bedoeling aan te geven, wanneer de bibit ongeveer geplant en geoogst wordt. Het spreekt vanzelf, dat de planttijd over meer dan 2 maanden loopt; ook de oogsttijd loopt over een grootere periode, zij het, dat het tijdvak waarin geoogst kan worden, korter is dan voor Europeesche bibitondernemingen, omdat bij het planten steeds met een eventueel oogsten als maalriet rekening moet worden gehouden.

der. Er is dus een sterke verscheidenheid van af zeer slecht tot zeer goed, iets dat bij een verdeeling van den aanplant over een groot aantal personen ook niet anders kan.

Door den Voorlichtingsdienst zijn in de jaren 1923 e.v., zonder dat er eenigermate werd uitgezocht, proefsnitten gehouden van dit riet; in totaal zijn thans 178 cijfergegevens beschikbaar van sawahopbrengsten en 255 van tegalanoogsten. Deze proefsnitten werden in de onderdistricten Boeloelawang, Gondanglegi, Tadjinan, Wadjak, Karangploso, Bedali, Dampit, Mangoean, Soemberpoetjoeng, Kepandjèn en Pakisadji gehouden. Van het sawahriet werden deze proefsnitten bijna uitsluitend in de onderdistricten Boeloelawang en Gondanglegi gehouden, die van het tegalanriet in de geheele rietstreek.

Hieronder zal nu eerst een overzicht van alle verkregen proefsnitcijfers gegeven worden, verdeeld in 5 groepen, n.l. met opbrengsten boven de 1000 picols per bouw, 750 — 1000, 500 — 750, 250 — 500 en 0— 250 picols. Later zullen bovendien nog de cijfers van Boeloelawang en Gondanglegi, het centrum der Inlandsche rietcultuur, nader in beschouwing worden genomen.

Grondsoort	Totaal aantal snitten	> 1000		750-1000		500-750		250-500		0-250	
		aantal proefsnitten.		aantal proefsnitten.		aantal proefsnitten.		aantal proefsnitten.		aantal proefsnitten.	
		Totaal	%	Totaal	%	Totaal	%	Totaal	%	Totaal	%
Sawah	178	43	24	52	29	55	31	25	14	3	2
Tegalan	255	8	3	27	10	76	30	109	43	35	14

Van de tegalanopbrengsten is te zeggen, dat zelfs in de hoogste groep reeds opbrengsten voorkomen (3 %), niettegenstaande de cultuur op deze soort van gronden veel extensiever is. Reeds 11% der opbrengsten ligt boven de 750 picols per bouw. Het duidelijkst blijkt het hooge peil, waarop de cultuur staat, wel uit de cijfers betreffende de sawahs. Ongeveer een vierde deel bevindt zich n.l. in de hoogste groep (24%).

De belangrijke hoogte, welke de cultuur bereikt heeft, wordt nog duidelijker, wanneer hier wordt medegedeeld, dat de proefsnitten van de hoogste groep een gemiddelde geven van 1232 picols per bouw.

Wanneer wij thans de opbrengstcijfers van het Inlandsche riet in de onderdistricten Boeloelawang en Gondanglegi aan een nadere beschouwing onderwerpen, dient in de allereerste plaats onderscheid te worden gemaakt tusschen de verschillende snitten. Bovendien zou een groepeering naar de oogstjaren eveneens gewenscht zijn. Daarom werden alle cijfers, zooals bijlage 1 aangeeft, jaarsgewijze gegroepeerd voor sawahs en tegalans afzonderlijk, de eerste en 2de snitten apart en bovendien opklimmend met 100 picols.

De zoo ver doorgevoerde splitsing van het beschikbare materiaal geeft, zooals aan de cijfers is te zien, in zeer vele categorieën een beslist onvoldoend aantal waarnemingen. Daarom moet hier afgezien worden van een bespreking der cijfers voor ieder jaar afzonderlijk. Ook is het daarom onmogelijk om conclusies te baseeren op een indeeling met 100 picols opklimmend.

Noemt men opbrengsten beneden de 500 picols slecht, en boven de 1000 picols goed, dan blijkt de opbrengst aldus van de cultuurwijze af te hangen:

	Aantal proefsnitten.	0-500	500-1000	> 1000
1e Snit sawah	98	10 (15%)	38 (55%)	20 (30%)
2e „ „	94	20 (21%)	52 (56%)	22 (23%)
1e „ tegalan	85	40 (47%)	41 (48%)	4 (5%)
2e „ „	35	22 (58%)	16 (42%)	0 (0%)

De eerste snit op sawahs in deze beide onderdistricten bestaat dus voor 30% uit aanplantingen, met opbrengsten boven de 1000 picols; het gemiddelde bedraagt 1380 picols per bouw. Deze opbrengsten zijn dus niet minder dan die van menige grootonderneming.

Er is echter ook op extensieve wijze gecultiveerd Inlandsch riet.

Kent de Inlander eenerzijds de wettelijke beperking van den rietaanplant niet, anderzijds is hij door kapitaalszwakte geneigd op een grooter oppervlak kapitaalsextensiever te werken. Behalve in het aanhouden van meerdere snitten, uit dit zich ook in een minder zware bemesting.

Het gemiddelde van alle 1e snit sawahtuinen bedraagt daardoor 930 picols; voor de 2de snit op sawahs is dit cijfer 750 picols, terwijl de 1e en 2e snit tegalanopbrengsten resp. 570 en 510 picols bedragen.

In het ondervolgende zal gewerkt worden met een gemiddelde sawahopbrengst van 850 picols per bouw en 550 picols voor de tegalans.

Bij vergelijking met grootondernemingen — iets dat onwillekeurig gebeurt — moet men zeer voorzichtig zijn, daar de Inlandsche planter, veel minder dan zijn Europeesche collega, gebonden is aan de maximale productie aan suiker (riet) per eenheid van oppervlakte. Waar de onderneming aan een haar toegewezen oppervlakte gebonden is, zal zij veel meer genoodzaakt zijn daaruit te halen, wat er uit te halen is, dan de Inlander, die ten slotte mag verbouwen waar hij wil [1]). De noodzaak van een maximale suikerproductie per eenheid van oppervlakte (dus ook per eenheid van rietgewicht) is dus voor den ondernemer veel dringender.

Nog een ander punt moet hier in het oog worden gehouden. De rietcultuur is niet goedkoop en waar de onderneming vrijwel onbeperkt over goedkoop werkkapitaal kan beschikken, kan de Inlander zeer moeilijk en dan nog slechts tegen een meestal zeer hooge rente zijn werkfondsen krijgen. Het is dan ook vanzelfsprekend, dat de onderneming per oppervlakte-eenheid meer maakt [2]).

Hoe echter hierin vaak wordt overdreven, blijkt wel uit de volgende cijfers, mij verstrekt door den administrateur eener onderne-

1) Vergl. Mr. J.J. TICHELAAR. De Javasuikerindustrie en hare beteekenis voor land en volk pag. 82.

2) De heer J. STRAUB, landbouwconsulent te Kediri, heeft meermalen waargenomen, dat de opvoering der rietproductie belemmerd wordt door technische moeilijkheden bij de verwerking. In dit verband is het vermeldenswaard, dat in het Malangsche de producties ongunstiger lijken dan zij zijn, omdat de tani bij eigen verwerking vaak slecht „dongkelt" (het uitgraven der onderaardsche stengeldeelen). Het dongkellen is zeer duur, de stokken zijn hard, waardoor het persen met de zwakke molentjes bezwaren geeft. Bij verkoop van het riet dongkelt de tani doorgaans echter zeer goed!

ming, die in het centrum der Inlandsche rietstreken gelegen is. Over 1921 en 1922 bedroegen de gemiddelde opbrengsten dezer onderneming resp. 1149 en 1313 picols per bouw. (Gemiddelde Java-opbrengst in 1924 = 1222 picols per bouw, gemiddeld Java-rendement 10.88 %. Voor de residentie Pasoeroean zijn deze cijfers respectievelijk 1173 picols per bouw en 10.83 %) [1]). Het ondernemingsriet had in deze 2 jaren rendementen van respectievelijk 10.78 en 10.10 % tegen 10.35 en 9.23 % van het Inlandsche opkoopriet (de rendementen van het Inlandsche riet zijn de door bedoelde onderneming berekende gemiddelden over zeer groote kwanta verwerkt opkoopriet, n.l. over respectievelijk 95.000 en 292.051 picols).

Hierbij worde weer vooral niet uit het oog verloren, dat de noodzaak tot opvoering der suikerproductie per oppervlakte-eenheid en de beschikbaarheid van veel werkkapitaal, zooals hierboven reeds voor de rietopbrengsten per bouw werd aangegeven, ook op de rendementen van invloed zijn (al heeft de opvoering der productie aan riet weer vaak een daling van het rendement ten gevolge). Daarbij komt nog, dat de onderneming het eigen riet veel meer in de hand heeft dan het opkoopriet. Dit opkoopriet blijft meestal veel langer liggen, waardoor de rendementen gewoonlijk ongunstig beïnvloed zijn. Ook is hier geen verschil gemaakt tusschen eerste, tweede en derde snit Inlandsch riet. Het opkoopriet is meestal een mengsel van verschillende snitten sawah- en tegalanriet en verder vaak onvoldoende rijpe doorgeschoten bibit. De tweede snittuinen en ook de doorgeschoten bibit, oefenen vaak een nadeeligen invloed uit op de rendementen. De door bedoelde onderneming gevonden cijfers zijn dus als gemiddelden voor de eerste snittuinen van den tani te laag. De ondernemingscijfers, waarmede vergeleken wordt, hebben practisch echter slechts op eerste snit maalriet betrekking.

Er moet hier nog een enkel woord gezegd worden over de industrie. Het molenbezit is, zooals later nog zal blijken, zeer groot; jaarlijks trekken molenbezitters naar het Blitarsche om aan de verwerking van het Inlandsche riet aldaar deel te nemen.

Behalve de tani's zelf zijn er ook vele niet-rietverbouwers, die molens bezitten en die grootendeels van de industrie bestaan. Zij

1) Jaarboek voor suikerfabrikanten. 1923/25. dl. II. pag. 402. v.e.

koopen riettuinen op en verwerken het riet dan op Inlandsche suiker.

De industrie staat nog op een zeer laag peil; haar ontwikkeling vormt dan ook een schrille tegenstelling met die van de cultuur zelve. (De buitenlander prof. MARCOVITCH, die in Augustus 1926 de rietstreek bezocht, drukte er zijn verwondering over uit, dat naast een zoo ontwikkelde cultuur een zoo slecht ontwikkelde industrie staat !). Men meen echter niet, dat ook hierin geen drang naar verbetering bestaat. Integendeel, telkens komen in dit verband verzoeken van de zijde der groote rietplanters binnen. Waarschijnlijk is hierin verbetering te verwachten door invoering van in Britsch-Indië en de Filippijnen gevolgde werkwijzen en werktuigen.

Ook ondervindt de ontwikkeling dezer industrie menige belemmering als gevolg van de beschermingspolitiek der Regeering. Aansluitend op de fabriekenordonnantie is in het gewest Pasoeroean bij Residentsbesluit [1]) bepaald, dat slechts op die installaties, waarin middels vee gewerkt wordt, de fabriekenordonnantie, niet van toepassing is. Een rietverbouwer, die zijn werkwijze zou willen verbeteren door gebruikmaking van een waterrad, een stoommachine of een motor, zou dus òf uitsluiting moeten vragen van de toepassing dezer ordonnantie òf over de bezwaren eener toepassing moeten heenstappen. Aan het laatste behoeft voorloopig niet te worden gedacht. Maar ook het eerste geeft practisch vrijwel onoverkomelijke bezwaren èn omdat de landbouwer ten zeerste opziet tegen het rekestreeren èn omdat de Regeering ongaarne een ontwikkeling der industrie in de richting van het groot-bedrijf — een uitvloeisel van haar beschermingspolitiek — ziet. Een minutieus onderzoek zou dus het onmiddellijk gevolg zijn van een dergelijk rekest. De geringe kans op een inwilliging van het verzoek, het nauwkeurige onderzoek en het rekestreeren zelf weerhouden de tani's dan ook thans nog meestentijds van het doen van stappen in deze richting.

Hoe het zij, deze suikerbereiding, hoe weinig ontwikkeld zij ook moge zijn, is voor de Inlandsche suikerrietcultuur van het hoogste belang. Het is juist de vraag naar goela mangkok, waarop

1) Besluit van 4 Oct. 1915. No. 14632/4 Jaarboek voor suikerfabrikanten in Ned. Indië. 1922/25. dl. I. pag. 11. en 12.

de landbouwer in de eerste plaats werkt, iets, dat hieronder nog nader zal worden aangetoond.

C. *Het voorschotstelsel.*

Ieder bedrijf, hetzij Europeesch of Inlandsch, behoeft werkkapitaal en tracht dit te verkrijgen op de voor hem meest gunstige voorwaarden. Het nemen van credieten, of zoo men wil voorschotten, is dus niet iets specifiek Inlandsch en is op zichzelf ook geen minderwaardige handelwijze. Kan het Europeesche bedrijf meestal gemakkelijk en dus goedkoop aan werkkapitaal komen, voor den Inlander is het geld zeer schaarsch en dus zeer duur.

Hoe duurder het geld is, hoe grooter de gevaren voor eventueele voorschotnemers. Behalve door de rente wordt immers voor het geld ook betaald door andere voordeelen voor de credietgevers, waar deze in het algemeen allen belanghebbenden zijn. Deze andere voordeelen bestaan daarin, dat het bedrijf der producenten in meerdere of mindere mate afhankelijk wordt gemaakt van den voorschotgever. Hierin schuilt een gevaar, dat het best is te voorkomen door een niet-belanghebbende credietinstelling, b.v. door de instellingen van het Volkscredietwezen. Hoe meer verder de producenten hebben geleerd met geld om te gaan, hoe kleiner het gevaar.

In de rietstreken der afdeeling Malang is van de credietverstrekking voor den landbouw vanwege het Volkscredietwezen nog weinig te bespeuren en wel omdat de werkwijzen van dit Volkscredietwezen nog te weinig kunnen aansluiten op de behoeften van den landbouw [1]).

In het algemeen neemt men dan ook het liefst gelden op bij den particulieren geldschieter, die als belanghebbende, hetzij in het bedrijf zelve of in den handel, een deel van de werkzaamheden en het risico op den weg van producent tot consument op zich neemt, en die bovendien goed op de hoogte is van de behoeften van het bedrijf. Al de rompslomp, die voor een afdeelingsbank noodzakelijk is en waar de Inlandsche landbouwer zeer tegen opziet, is hier onnoodig door de bekendheid van den geldschieter met het bedrijf.

1) Men denke in dit verband b.v. aan de moeilijkheid, dat de particuliere credietverstrekking samengaat met den handel in het product en dat aansluiting op de behoeften hier bemoeienis met dezen handel zou medebrengen. Iets waaraan voor een bankinstelling zeer groote bezwaren verbonden zouden zijn.

Alvorens tot een nadere bespreking van de voorschotverstrekking over te gaan, moet nog worden medegedeeld, dat er onderscheid moet worden gemaakt tusschen de „oetangan"- en de „pandjer"-voorschotten. Slechts de eerste zijn voor ons van belang, daar zij de voorschotten omvatten, die de gevaren voor de voorschotnemers kunnen meebrengen.

De pandjervoorschotten komen overeen met onze „goospenningen". Zij worden bij allerlei transactie's verstrekt; de grootte der bedragen is wel afhankelijk van de hoeveelheden product, waarop zij verstrekt worden, doch slechts in zooverre, dat de bedragen nimmer boven een zeker, zeer laag gesteld maximum, noch beneden een bepaald minimum komen, waardoor deze bedragen als credieten geen beteekenis bezitten. Deze voorschotten worden dus verstrekt met het doel tot een overeengekomen datum zekerheid over de beschikking van het product te verkrijgen tegen een bepaalden prijs per picol. Wordt het product dan niet afgehaald, dan is het voorschot eigendom van den producent geworden; hij heeft dan weer de vrije beschikking over zijn product. Wordt daarentegen het product wel afgehaald, dan wordt het pandjer-voorschot in mindering gebracht van de koopsom.

Uit het bovenstaande volgt wel, dat pandjer-vooschotten vooral bij oploopende en hooge prijzen veel zullen voorkomen.

Overigens heeft de verstrekking dezer soort van voorschotten in groote mate aanleiding gegeven om den omvang der voorschotverstrekking op Inlandsche cultures nog meer te overdrijven.

a. *Credieten bij de bibitcultuur.*

De bibitcultuur wordt grootendeels met voorschotten gedreven. Als geldschieters treden op Europeanen, Chineezen en Inlanders, de laatsten zoowel voor eigen risico als voor dat der eerste 2 groepen.

Al naar gelang op een tuin al dan geen voorschot is verstrekt, onderscheidt de Inlander „bibit op voorschot" en „magangan" of vrije bibit.

Het verstrekken van voorschotten is een riskant werk; een der bibithandelaren, die reeds ruim 20 jaar in bibit doet, werd b.v. in 1925 nog voor ruim ƒ 12.000.— opgelicht. Het spreekt dus wel vanzelf, dat men uiterst voorzichtig is.

Om nu zoo min mogelijk risico te loopen en zooveel en zoo goedkoop mogelijk product in handen te krijgen, werkt men het liefst met een klein aantal groote Inlandsche bibitplanters. Deze personen zijn meestal zeer kapitaalkrachtig en bezitten hierdoor, door leeftijd en vaak ook door het hadjischap, een grooten invloed in hun desa. Daar deze personen gewoonlijk reeds tamelijk bejaard zijn, is de familie meestal zeer uitgebreid, hetgeen hun invloed nog meer vergroot. Van dezen invloed in de desa wordt door de niet-Inlandsche bibithandelaren gebruik gemaakt.

De werkwijze, die gevolgd wordt is nu deze, dat de grootlandbouwer op zich neemt een bepaald oppervlak met bibit te beplanten. Bovendien brengt hij nog landbouwers aan, voor wie hij instaat. De bibithandelaar geeft op het totaal te beplanten oppervlak voorschotten, welke meestal aan de landbouwers persoonlijk worden verstrekt. Deze landbouwers staan vaak in zekeren graad van bloedverwantschap tot den „djoeragan", zooals men den grootlandbouwer pleegt te noemen. Het spreekt vanzelf, dat hierbij ook wel personen voorkomen, die bij den djoeragan in het krijt staan.

Behalve van den op deze wijze tot stand gebrachten aanplant, krijgt de bibithandelaar door tusschenkomst van den djoeragan ook nog de beschikking over product afkomstig van magangantuinen Voor de bibit, afkomstig van deze tuinen, betaalt de bibithandelaar veel meer. Ook de djoeragan moet echter daarop verdienen, zoodat de planter niet de door den handelaar betaalden prijs ontvangt. Meestal geschiedt dit zoo, dat de djoeragan in overleg met den handelaar op zich neemt, een bepaald kwantum vrije bibit te leveren tegen een overeengekomen prijs per picol. Dit kwantum koopt hij in de desa zoo goedkoop mogelijk op, daarbij gebruik makend van de mindere bekendheid der kleinere tani's met het verloop der prijzen.

Bij dezen opkoop wordt vaak het zoogenaamde „tebasan" toegepast, d.i. de opkoop van het te velde staande gewas in zijn geheel. Planter en opkooper komen dan overeen, dat de opbrengst van het geheele veld voor een bepaald bedrag eigendom wordt van den opkooper. Wordt de aanplant niet onmiddellijk na het sluiten der overeenkomst gesneden, dan is het verdere risico, b.v. van diefstal

voor rekening van den opkooper. De oogst- en transportkosten komen hierbij geheel ten laste van den opkooper.

Vaak wordt dit stelsel een nadeel voor den landbouwer geacht. Deze meening is in haar algemeenheid onjuist, al is het waar, dat hierbij nadeelen kunnen voorkomen. Dit blijkt reeds daaruit, dat de landbouwers een bepaalde voorkeur voor het tebasan hebben. De bepaling van den prijs is n.l. afhankelijk van de raming van den oogst. Het spreekt wel vanzelf, dat de landbouwer, die zijn aanplant door en door kent daarbij sterk in het voordeel is, al is aan den anderen kant de djoeragan weer in het voordeel door zijn betere kennis van het prijsverloop.

Het komt verder ook voor, dat de djoeragan uit eigen middelen voorschotten in de desa heeft verstrekt. De zoo verkregen bibit verkoopt hij dan als vrije bibit aan den handelaar en maakt hierop groote winsten.

De winsten, die de djoeragan maakt, verkrijgt hij dus in de eerste plaats uit eigen onbezwaarde en bezwaarde tuinen, verder uit tuinen, waarop hij credieten heeft verstrekt, uit hetgeen hij ontvangt van de landbouwers, die hij aanbrengt en ten slotte uit den opkoop van vrije bibit.

De djoeragan werkt in hoofdzaak met het kapitaal van den bibithandelaar; het eigen kapitaal is meestal in onroerende goederen vastgelegd.

Nu legt de bibithandelaar een lijst aan van al de voorschotnemers, dus ook van de aangebrachte personen, en verstrekt de voorschotten tot een bepaald, niet voor iedereen gelijk maximum. Gemiddeld gaan deze maxima tot circa f 125.— per bouw; de grootte is in hooge mate afhankelijk van de bekendheid met den voorschotnemer en loopt uiteen van f 50.— tot f 150.—. In de genoemde bedragen is de waarde van den mest begrepen, die steeds op crediet wordt geleverd. De kosten van den mest worden verhoogd met de transportkosten en een zekere rente. Bij elkaar betaalt de Inlander den inkoopsprijs verhoogd met *f* 1.50 à *f* 2.— per picol. Toch blijft de mestprijs laag, daar de bibithandelaar door aankoop in het groot den mest goedkooper verkrijgt.

Ook voor het plantmateriaal wordt, zoo noodig, door den handelaar gezorgd. De waarde hiervan is niet in het voorschot inbegre-

pen. De planter geeft n.l. van zijn oogst hetzelfde kwantum aan den handelaar terug.

Om het risico zoo klein mogelijk te maken, is kennis van de behoeften der landbouwers noodzakelijk. Geheel aansluitend op deze behoeften worden de voorschotten telkens bij ongelijke gedeelten gedurende de groeiperiode van het gewas verstrekt tot het vastgestelde maximum, dat door den bibithandelaar bij plotselinge moeilijkheden van den voorschotnemer ook wel overschreden wordt. Echter wordt bij iedere storting overwogen, waarvoor het geld noodig is en hiervan wordt het verstrekte kwantum afhankelijk gesteld. Een storting van het totale bedrag ineens komt weinig of niet voor. Dit stelsel is uiterst eenvoudig, het risico is tot een minimum teruggebracht, daar de credietwaardigheid niet wordt overschreden en het grootste deel der voorschotten productief wordt aangewend.

Tegenover deze geldverstrekking van gemiddeld *f* 125.— per bouw staan natuurlijk verplichtingen van den kant van den voorschotnemer. Deze neemt op zich de bibit slechts aan den geldschieter te verkoopen en wel tegen een van tevoren vastgestelden prijs, die circa 50 cent lager is dan de verwachte marktprijs. In 1925 is gemiddeld *f* 1.50 per picol gemaakt, terwijl de Inlandsche bibit planter *f* 1.— per picol franco wagon naastbijgelegen station uitgekeerd kreeg. Van deze ontvangsten moet de planter het voorschot aanzuiveren.

De bibithandelaar oefent nog eenige contrôle uit op den planter. In de eerste plaats wordt nagegaan, of inderdaad wel wordt geplant. Hoewel de contrôle zich meestal hiertoe beperkt, wordt, zoo de planter b.v. niet tijdig gemest heeft, hierop aangedrongen, enz. Deze contrôle kan echter niet intensief zijn, daar de bibithandelaar daarvoor met te weinig personeel werkt. Trouwens, het zijn meestal de tani's, met wie de handelaar nog slechts korten tijd werkzaam is geweest, die aanwijzingen krijgen, omdat men anders bevreesd is te weinig product te zullen ontvangen.

Het oogsten staat vrijwel bij allé landbouwers onder toezicht van den handelaar èn omdat men bevreesd is door mindere kwaliteit zijn naam als bibitleverancier te verliezen èn omdat van de grootte van den oogst het terugbetalen van het voorschot afhankelijk is.

Na aflevering van iedere wagonlading krijgt de landbouwer een zeker bedrag in handen, dat bij de verschillende handelaren verschillend is. Zoo gaf een der handelaren dan steeds ƒ 25.—. De terugbetaling van het voorschot geschiedt onmiddellijk na het afleveren van den oogst.

Hoewel deze oogst gemiddeld op ruim 450 picols bibit kan worden gesteld, loopen deze opbrengsten toch sterk uiteen. De oorzaak hiervan is het voorkomen van ziekten, waarop bij het snijden nauwkeurig gelet wordt. Verder wordt in sommige jaren niet geoogst door onverkoopbaarheid van het product van bepaalde variëteiten. Zoo was de oogst eenige jaren geleden voor een groot deel onverkoopbaar als gevolg van het in hevige mate optreden van strepenziekte, terwijl in 1926 als gevolg van de buitengewoon groote vraag naar de nieuwe P. O. J.- soorten, de bibit van andere variëteiten niet zoo goed van de hand kon worden gedaan.

Nu is het optreden van strepenziekte in een bibittuin geen aanleiding om den tuin geheel af te schrijven, niettegenstaande de ziekte van besmettelijken aard wordt geacht — zelfs de tuinen met 90% zieke planten worden nog wel eens geoogst, in zooverre, dat de 10% gezonde pollen worden gesneden en verkocht (ook op de Europeesche bibitondernemingen is deze werkwijze gebruikelijk).

Is het van den bibitprijs afhankelijk of het de moeite loont sterk aangetaste tuinen nog ten deele te oogsten, voor den tuinbezitter hangt het al dan niet aanhouden van den tuin voor maalriet af van de hoeveelheid uitgesneden bibit. Is deze hoeveelheid gering, dan houdt hij den aanplant zeker aan. Is deze daarentegen groot, dan worden de zieke pollen verwijderd en vervangen door inboetelingen of wel men snijdt deze zonder ze te vervangen en laat de tweede snit uitgroeien.

Bij onverkoopbaarheid van de bibit als gevolg van slechte prijzen wordt de aanplant steeds als maalriet aangehouden.

Hoe luiden nu de voorwaarden in dergelijke gevallen?

De Europeesche handelaar is meestal overeengekomen, dat de bibitplanter geheel vrij is, indien de opkooper van de gelegenheid om de bibit op te koopen geen gebruik maakt. De tani neemt dan slechts op zich in het volgend seizoen wederom bibit te planten, die op overeenkomstige wijze met het voorschot zal worden ver-

rekend. Directe terugbetaling van het voorschot wordt dus niet geëischt.

Kan de bibithandelaar echter contracten afsluiten met suikerfabrieken tot levering van maalriet, dan sluit hij vaak na het bibitseizoen overeenkomsten met de tuinbezitters, waarbij wordt afgesproken, dat hij de doorgeschoten onverkoopbare bibit zal opkoopen tegen een op dat oogenblik vast te stellen prijs per picol. Ook komt het voor, dat deze prijs wordt vastgesteld op het oogenblik, dat de bibitvoorschotten worden verstrekt. Het voorschot wordt dan bij den verkoop van deze doorgeschoten bibit verrekend.

Deze laatste contracten met den tani zijn bij de Europeesche bibithandelaren echter lang niet algemeen. Meestal worden de planters geheel vrijgelaten. Toch is ons gebleken, dat de planters zich niet steeds geheel vrij gevoelen. Vaak wordt n.l., zonder dat dit is overeengekomen, het voorschot uit de opbrengst van den doorgeschoten bibittuin (maalriet), of wel met de opbrengst van de door den tani bereide suiker, betaald. Zelfs wordt wel de geldschieter geraadpleegd als er een bod op den aanplant is gekomen. Nadrukkelijk werd mij echter verzekerd, dat dit een geheel vrijwillige daad zou zijn, evenals het verrekenen van het voorschot met de opbrengst van het maalriet of de suiker.

Het is mogelijk, dat de planter, die zelf betrekkelijk weinig van den maalrietverkoop afweet, zich met den bibithandelaar in verbinding stelt, ten einde het riet zoo voordeelig mogelijk te kunnen verkoopen.

Wat de verrekening van het voorschot met de opbrengst van het maalriet of de suiker betreft, gelooven wij, dat de planter dit schijnbaar vrijwillig — want noodgedwongen — doet. Hoe kan hij zijn verplichtingen in het volgend seizoen nakomen als hij daartoe niet in staat wordt gesteld door een voldoende groot nieuw voorschot? Weliswaar kan hij een nieuw crediet krijgen, dit is echter veel geringer dan dat van het vorig jaar. Hij zal daarom zooveel mogelijk trachten het oude voorschot aan te zuiveren.

Is de bibit, hetzij door ziekten, hetzij om andere redenen gedeeltelijk onverkoopbaar, dan wordt op analoge wijze gehandeld. Dan wordt zoo mogelijk direct na den bibitoogst een deel van het voor-

schot verrekend, het restant verrekent men op de wijze als boven is beschreven.

Zijn de ontvangsten van den bibitoogst voor den planter gering, dan wordt in het algemeen geen directe verrekening geëischt. Deze verrekening en ook de grootte van het verrekende bedrag is afhankelijk van de ontvangsten van den planter.

De niet-Europeesche bibithandelaar is in den regel veel meer op zijn direct voordeel bedacht. Wordt door den Europeaan — natuurlijk in welbegrepen eigenbelang — bij hooge winsten nog vaak een extraatje aan de planters en een flink bedrag aan den djoeragan afgestaan; bij de Chineezen gebeurt dit veel minder.

Ook wat de verrekening betreft, is de Chinees gewoonlijk minder vlot. Bij hem is dikwijls de aanplant niet vrij, indien de bibit onverkoopbaar is. Hier wordt vrij vaak gecontracteerd, dat het maalriet eigendom is van den geldschieter tegen een bepaalden overeengekomen prijs per picol, althans indien het riet verkoopbaar is. Zoo niet, dan wordt de door den tani te bereiden suiker eigendom van den credietgever, wederom tegen betaling van een vastgesteld bedrag per picol. Het voorschot wordt dus hetzij met den maalrietverkoop (doorgeschoten bibit, zoo men wil), hetzij met den suikerverkoop vereffend.

Aan de eenmaal vastgestelde prijzen wordt niet meer getornd — althans, dit heeft betrekkelijk weinig plaats. Zoo werd in 1925 een groot kwantum maalriet volgens contract geleverd tegen 55 cent per picol, terwijl de prijs op de vrije markt toen 40 cent bedroeg. Ook hierbij komen chicanes meer van de zijde der Chineezen voor, vooral bij dalende prijzen. De Inlander legt zich daarbij dan echter niet steeds neer, zooals eenige jaren geleden gebleken is, toen een handelaar een partij bibit afkeurde om zich aan de betaling te onttrekken. De planter liet de partij keuren door het proefstation Pasoeroean, dat de bibit superieur achtte, waarop hij een aanklacht indiende.

Van de hierboven aangegeven werkwijze wordt nog veelvuldig afgeweken in dien zin, dat de voorschotten eerst worden aangevraagd, nadat de aanplant korteren of langeren tijd tevoren reeds in den grond is gebracht. Dit wijst er wel duidelijk op, dat de groote voordeelen, verbonden aan het bezit van een geheel vrijen aanplant, reeds gevoeld worden Komt de planter er echter niet met

de beschikbare eigen middelen, dan wendt hij zich tot een voorschotgever.

Schematisch voorgesteld krijgt de bibithandelaar, die gewoonlijk eveneens een eigen aanplant bezit, op de volgende wijze het materiaal:

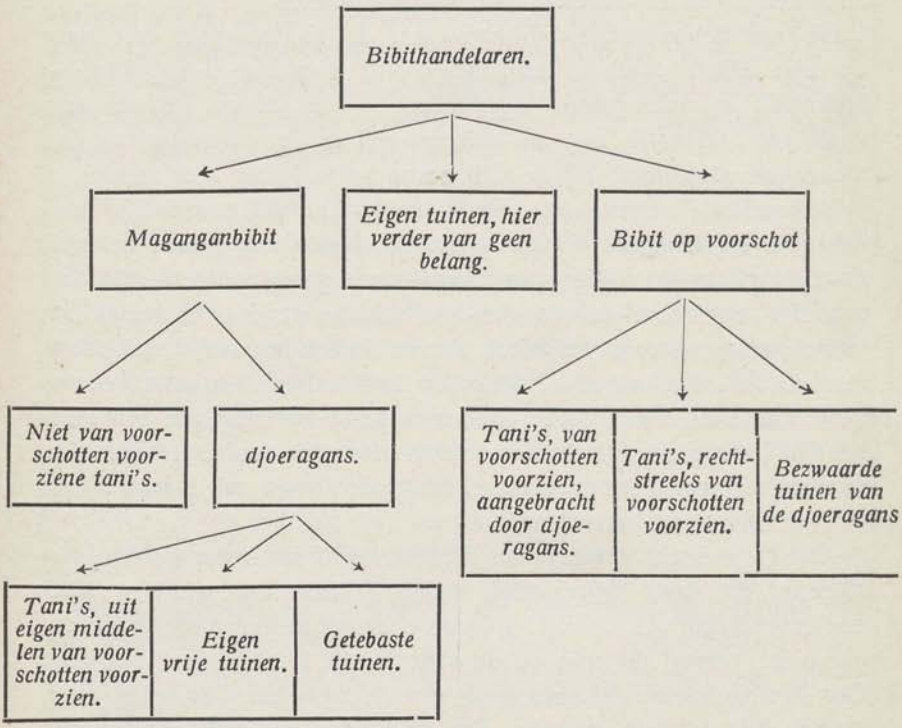

b. *Credieten bij de maalrietcultuur.*

Het voorschotstelsel is voor de maalrietcultuur van veel geringere beteekenis dan voor de teelt van bibit. Werd hierboven gezegd, dat de bibit grootendeels met voorschotten wordt gekweekt, voor het maalriet geldt, dat slechts een betrekkelijk gering deel door de handelaren van credieten wordt voorzien.

Hierbij komt nog, dat een deel van den maalrietaanplant feitelijk moet worden beschouwd als doorgeschoten onverkoopbare bibit, waarop als bibitcultuur credieten werden gegeven. Slechts als gevolg van de onverkoopbaarheid van de bibit zijn deze voorschotten overgegaan op den maalrietaanplant.

Dat op de maalrietcultuur veel minder voorschotten drukken, is o.a. ook daaruit te zien, dat er verscheidene desa's voorkomen, waar de maalrietaanplant steeds vrij is geweest, terwijl de bibittuinen in deze zelfde desa's wel van credieten waren voorzien.

De verklaring hiervoor moet gezocht worden in het risico. De bibitcultuur is speculatief. Nu is het voor den bibithandelaar mogelijk dit risico te verdeelen over 3 soorten van product, n.l. de bibit, het maalriet en de suiker. Nòch de planter, nòch de voorschotgever lijdt bij onverkoopbaarheid van de bibit directe verliezen, terwijl aan den anderen kant vooral de bibithandelaar zeer groote winsten maakt bij hooge bibitprijzen.

Het is dus wel begrijpelijk, dat de bibithandelaren van deze mogelijkheid zooveel mogelijk gebruik maken en de voorschotverstrekking vrijwel geheel tot de bibitcultuur hebben beperkt.

Hieruit is ook de verklaring te vinden voor het verschijnsel, dat de betrekkelijk weinig kapitaalkrachtige Inlandsche landbouwer de speculatieve bibitcultuur nog op zoo'n groote schaal drijft. Ook voor hem is de verdeeling van het risico over bibit, maalriet en suiker van het hoogste gewicht. En al maakt hij uit den met voorschotten bezwaarden aanplant nimmer die hooge winsten, welke de handelaar maken kan, voor de tweede snit uit de bibit krijgt hij door verkoop van de bibit zeer veel geld vrij op een bij uitstek gunstig oogenblik. De tweede snit aanplant is verder goedkooper in bewerking en onderhoud, terwijl deze uit superieure bibit is ontstaan.

Na de bespreking van de voorschotverstrekking op de bibitcultuur behoeft over de geldvoorziening van de maalrietcultuur niet veel meer te worden gezegd. De credietvoorziening voor deze cultuur geschiedt n.l. op analoge wijze.

In de eerste plaats moet hier dan worden genoemd de verstrekking van voorschotten op de bibitcultuur, op voorwaarde, dat de gelden bij onverkoopbaarheid van de bibit met het maalriet zullen worden verrekend. Hierbij wordt de prijs ook meestal bij het sluiten van de overeenkomsten vastgesteld, wederom per picol franco naastbijgelegen halte. Bij onverkoopbaarheid van het maalriet wordt verrekend met de bibit van het volgend seizoen, terwijl

de planter weer vrij is den aanplant te verkoopen aan derden. Ook hierbij heeft vaak de boven reeds beschreven vrijwillige algeheele dan wel gedeeltelijke verrekening van het voorschot plaats met de opbrengst van den eventueel plaats gehad hebbenden eigen verkoop van het maalriet, dan wel met de opbrengst van de zelf bereide goela mangkok.

De voorschotten op deze voorwaarden worden in hoofdzaak slechts door Europeanen gegeven. In verband met de grootere kansen op onverkoopbaarheid van het maalriet na 1924 is de omvang van de verstrekking van voorschotten op deze voorwaarden afgenomen.

De tweede vorm van voorschotverstrekking is boven eveneens reeds beschreven. Daarbij wordt het crediet ook op de bibit verstrekt op voorwaarde, dat dit verrekend zal worden met bibit, met maalriet of wel met suiker. Verrekening heeft dus in ieder geval binnen ruim één jaar plaats. Ook hierbij wordt dan de planter verplicht het product aan den voorschotgever af te staan tegen een bepaald overeengekomen bedrag per picol. Voor de bibit en het maalriet is de prijs dan steeds berekend franco naastbijgelegen halte, voor de suiker franco tjikar op den weg het dichtst bij het fabriekje gelegen. De bibit en het riet worden volgens gebruik door den planter gebundeld, de suiker wordt verpakt in rietblad.

Deze laatste voorwaarden bij de voorschotverstrekking zijn bij de meeste Chineesche geldschieters gebruikelijk, hetgeen een gevolg daarvan is, dat de Chinees vaak ook in suiker handelt, de Europeaan echter niet.

Een voorschotverstrekking uitsluitend op het maalriet is na 1923 practisch niet meer voorgekomen. Ook deze credietgeving had vroeger op volkomen analoge wijze plaats. Verrekening geschiedde met de opbrengst aan maalriet op voorwaarde, dat het maalriet aan den voorschotgever zou worden geleverd tegen een bepaald bedrag per picol. Afrekening met het maalriet in een volgend seizoen kwam practisch niet voor, daar de opbrengsten steeds hoog genoeg waren om het voorschot geheel aan te zuiveren.

Wel kwam toen ook verrekening met de suiker voor, ingeval de voorschotgever van het laatste product meer winst verwachtte dan hij op het maalriet kon maken. Deze laatste werkwijze werd echter weer practisch uitsluitend door Chineezen gevolgd.

Ook voor het maalriet werden de voorschotten aan djoeragans en door dezen aangebrachte landbouwers verstrekt, geheel overeenkomstig de werkwijzen bij de bibitcultuur in gebruik. Ook hier zag men weer dezelfde vlotte wijze van werken, waarbij telkens naar behoefte werd gestort tot een bepaald maximum, dat circa f 175.— per bouw bedroeg, inclusief den mest. Het verstrekken van het totaal bedrag ineens kwam hierbij eveneens weinig voor.

c. *Credieten bij de suikerbereiding.*

De suikerbereiding geschiedt door de eigenaars der tuinen, door tuinbezitters, die bovendien tuinen van anderen opkoopen en door personen die geen rietaanplant, doch wel molens bezitten. De laatste personen komen in vrij groot aantal voor; zoo zijn er 2 desa's in het Gondanglegische bekend, waar tezamen wel ongeveer een 50-tal van deze lieden wonen.

De eigenaars van de tuinen nemen voor de suikerbereiding in het algemeen geen voorschotten op, de suikerbereiders vaak echter wel.

Nu komt het, zooals boven reeds is gezegd voor, dat de planter verplicht is zijn suiker aan anderen af te staan, de voorschotten zijn dan echter steeds op den aanplant verstrekt geworden, op de wijze zooals reeds werd beschreven.

De suikerbereiders werken volgens het tebasanstelsel; deze opkoop heeft zoowel vóór als tijdens den oogsttijd plaats. Meestal wordt overeengekomen, dat een bepaalde tuin tegen een bepaald bedrag eigendom wordt van den maler. De verkoop geschiedt à contant in geld of wel er wordt overeengekomen, dat de bereider de koopsom in suiker zal voldoen na afloop van het malen. De prijs waarop de suiker gewaardeerd wordt, is meestal 10 à 20% lager dan de op dat oogenblik heerschende marktprijs. De bereider is echter slechts verplicht zooveel suiker te leveren als noodig is voor de verrekening van de koopsom.

Ook komt het voor, dat de bereiders voorschotten opnemen, bij de suikeropkoopers. Men gaat hiertoe echter eerst over, indien de planter den bereider niet kan helpen. Gewoonlijk werkt men dan met Inlandsche opkoopers; de voorwaarden zijn dezelfde.

Bij oploopende of hooge suikerprijzen en bij vermaling buiten het eigenlijke seizoen (de prijzen zijn dan ook hooger) worden ook

wel voorschotten door de opkoopers verstrekt, waarbij bepaald wordt, dat al de bereide suiker tegen een bepaald bedrag per picol geleverd moet worden aan den voorschotgever.

Voor ons doel is de voorschotverstrekking op de suikerbereiding van geen beteekenis; volledigheidshalve werd zij hier vermeld.

d. *Voor- en nadeelen voorschotstelsel.*

In de eerste plaats moet hier de credietvoorziening op zich zelf, afgezien van de voorwaarden, waarop de gelden worden verstrekt, een zeer groot voordeel voor de streek worden genoemd.

De suikerrietcultuur is niet goedkoop; al de werkzaamheden worden in geld betaald, gezinsarbeid komt betrekkelijk weinig voor; eerst na ongeveer een jaar komen de inkomsten binnen. Het spreekt dus wel vanzelf, dat er een zeer groote behoefte aan contanten bestaat, aan welker voldoening de credietinstellingen practisch nog weinig kunnen meewerken.

De particuliere geldschieter verricht hier dus een zeer nuttig werk, dat in het algemeen meer waardeering verdient dan het thans gewoonlijk geniet.

Meestal valt bij het werk dezer particuliere geldschieters slechts de zeer hooge rentevoet op, waarnaar het dan ook beoordeeld wordt. Dat deze geldschieter echter een onmisbaar element is en dat in de rente ook het loon voor de verhandeling van het product is inbegrepen, wordt gewoonlijk over het hoofd gezien; eveneens dat het risico in zijn bedrijf betrekkelijk groot blijft en dat de bij de bevolking zoo populaire werkwijze op een grondige kennis van en een levendig contact met het Inlandsche bedrijfsleven berust.

Het is zeer de vraag of onze credietinstellingen er ooit in zouden slagen hetzelfde resultaat te bereiken als de particuliere geldschieters. En hoe hoog zou dan de rentevoet wel worden?.

Een ander groot voordeel van deze wijze van credietverstrekking is, dat de producent belang blijft houden bij een maximale opbrengst; dit is van het hoogste gewicht. Immers de voorschotten worden steeds verrekend met de opbrengst, die door den opkooper wordt opgekocht tegen een bepaalden prijs per picol. Hoe hooger dus de opbrengst, hoe meer de producent ontvangt. Het risico

voor de opbrengst blijft dus voor rekening van den planter, iets dat landbouwkundig van het hoogste belang is, daar het den planter noodzaakt voortdurend ten nauwste contact met het gewas te houden. Hoe of de verrekening ook plaats heeft, als bibit, maalriet dan wel als suiker, de prikkel om de opbrengsten tot een maximum op te voeren blijft steeds bestaan.

Een nadeel is, dat de opkooper geen of althans weinig risico heeft t.a.v. het product. Ziet men bij de voorschotverstrekking op Inlandsche producten meestal, dat de voorschotgever, ongerekend de stand van de markt, het product afneemt, hier gebeurt dit niet altijd.

Voor het Inlandsche suikerriet geldt, dat de voorschotten dan overgaan op het volgend rietgewas, n.l. het maalriet. Is dit onverkoopbaar dan verschuift de Europeaan de afrekening op de bibit van het volgend seizoen. Weliswaar lijdt hij daardoor renteverlies aan den anderen kant echter bespaart dit hem werk bij de volgende voorschotverstrekking. Bovendien wordt het voorschot vaak nog met den eigen maalriet- of suikerverkoop geheel of ten deele terugbetaald. Daar ook hierbij gewoonlijk rente berekend wordt, zijn de verliezen, die deze bibithandelaren lijden feitelijk slechts winstdervingen.

De Chineezen hebben het risico nog gunstiger verdeeld, n.l. over de bibit, het maalriet en de suiker maar daartegenover nemen zij op zich de genoemde producten af te nemen. De verrekening van het voorschot heeft bij dezen dus wel steeds in het jaar van voorschotverstrekking plaats. Hierbij is de producent dus wel zeker van den afzet van het product.

In de laatste 2 jaren zijn de voorschotten meermalen verstrekt op voorwaarde, dat eventueel de suiker zal worden geleverd tegen een prijs, die 50 cent per picol lager is dan de marktprijs; in zulk een geval kan de planter bij lage suikerprijzen wel eens verliezen lijden. Hiertegenover staat echter, dat hij bij hooge prijzen, naar evenredigheid deelt in de hooge winsten.

Wordt tevoren een vaste prijs overeengekomen, iets dat bij de bibit en het maalriet steeds gebeurt, dan zorgt de producent er zelf voor niet te laag te zijn. Hij heeft dan weliswaar geen kans om grootere winsten te maken, verliezen zijn echter ook uitgesloten.

e. *Misstanden.*

Uit het onderzoek is nergens gebleken, dat het voorschotstelsel tot ernstige misstanden aanleiding heeft gegeven. Dat de planter in meerdere of mindere mate door het crediet gebonden en dus benadeeld wordt, is vanzelfsprekend. Soortgelijke nadeelen voor de Europeesche producenten zijn bij de suikerindustrie eveneens voorgekomen en thans nog komen deze voor. Trouwens het gebonden zijn aan den geldschieter komt overal ter wereld voor. Iets bizonders is dit feit dus volstrekt niet.

Uit het onderzoek is verder vast komen te staan, dat slechts de grootere planters bij de handelaren voorschotten opnemen. Is dit eensdeels daaruit te verklaren, dat de handelaren ongaarne voorschotten verstrekken aan een grooter aantal kleinere planters, aan den anderen kant werken de groote planters ook op huurgronden, waarvoor gewoonlijk in de goede streken *f* 80.— à *f* 90.— per bouw wordt betaald, ongeveer evenveel als de ondernemingen daarvoor betalen. Voor deze lieden, die de huurpenningen contant moeten voldoen, is de geldbehoefte dan ook veel grooter. In het algemeen worden voorschotten slechts verstrekt aan personen, die een grooteren aanplant bezitten dan 5 bouws. Het gevolg hiervan is weer, dat de gevaren, verbonden aan het nemen van voorschotten, slechts bestaan voor de grootere landbouwers, dus voor hen, die op grond van hun economisch peil, het beste aan die gevaren weerstand kunnen bieden.

Aan den anderen kant is echter uit het onderzoek ook gebleken, dat er wel eens misstanden zijn voorgekomen, iets dat trouwens ook te verwachten was.

Deze misstanden hebben echter met den maalrietverkoop niets meer uit te staan dan met den bibit- en suikerverkoop. Bovendien bleek uit het onderzoek ook, dat deze misstanden slechts in zeer geringe mate zijn voorgekomen.

Boven werd reeds opgegeven, dat de tebasanverkoop is de verkoop van den aanplant in zijn geheel. Al hetgeen na den verkoop van den tuin daaraan nog moet worden ten koste gelegd, komt voor rekening van den opkooper.

Nu kan de verkoop op iederen leeftijd van het gewas plaats hebben. Geschiedt deze als het gewas vrijwel rijp is, dan kunnen

tegen dit stelsel geen bezwaren worden aangevoerd — integendeel, de planter kent het gewas beter en is bij de prijsbepaling dus sterk in het voordeel.

Er zijn echter gevallen voorgekomen van zeer jong tebasan, zoo jong, dat nog een deel van het onderhoud door den opkooper moest geschieden. De opkooper laat in een dergelijk geval zelf de bibit of het maalriet oogsten dan wel de suiker bereiden. Ook de tweede snit wordt dan vaak door den opkooper aangehouden, of wel hij geeft den tuin na den eersten oogst terug en tebast de tweede snit zoo mogelijk wederom op jeugdigen leeftijd.

Deze werkwijze lijkt wel zeer ongunstig; de planter is dan blijkbaar geen planter meer. Iedere prikkel om de opbrengst te verhoogen is verdwenen, het contact met den aanplant is dan eveneens verloren gegaan.

Is deze werkwijze echter inderdaad wel zoo ongunstig? De gegevens om deze vraag te beantwoorden ontbreken voorloopig nog. Oppervlakkig beschouwd, zou men geneigd zijn dezen vorm van verkoop nadeelig voor den producent te noemen. Maar indien men in aanmerking neemt, dat zelfs in het in landbouwkundig opzicht hoog ontwikkelde Friesland dit z.g. „op roes verkoopen" voor vlas en ook wel voor aardappels toepassing vindt bij boeren, die zeer goed weten wat zij doen, mag de werkwijze zonder meer toch niet worden veroordeeld, al bevat deze een element van speculatie.

Hoe het zij, deze vorm van werken komt zoo weinig voor, dat hij niet eens behandeld zou zijn, ware het niet, dat wij gemeend hebben hier iederen ons bekenden misstand naar voren te moeten brengen.

Dat deze werkwijze weinig voorkomt, werd bevestigd op een in tegenwoordigheid van den Controleur van Toerèn gehouden bespreking, waarbij alle aanwezigen unaniem dit oordeel uitspraken.

Trouwens beneden zal nog getracht worden ook op andere gronden aan te toonen, dat de Inlandsche suikerrietcultuur hier haar onafhankelijkheid steeds heeft weten te bewaren, waarmede dan tevens de bewijzen geleverd zouden zijn voor de meening, dat practisch gesproken in de afdeeling Malang geen misstanden zijn voorgekomen.

f. *Opkoop van het riet door de ondernemingen.*

Op welke wijze werd nu door de fabrieken het riet verkregen? De fabrieken sloten òf contracten af met de handelaren in het Malangsche òf wel men stelde een persoon aan, die met uitschakeling van deze handelaren rechtstreeks in verbinding stond met de djoeragans. De gevolgde werkwijze bleef dan echter dezelfde. De hierbij geldende voorwaarden waren gelijk aan die, welke boven reeds werden besproken.

De laatstgenoemde werkwijze kwam met het oog op het groote risico in de laatste jaren slechts weinig meer voor. Ook was het zeer moeilijk een employé te vinden, die in de rietstreken goed bekend was en zelfstandig kon werken voor een matig salaris. De grootste opkoopondernemingen handelden dan ook vrijwel uitsluitend op contract met de bibithandelaren, die gewoonlijk ook in maalriet deden, waarbij meestal geen voorschotten werden verstrekt en geen vooruitbetalingen werden gegeven, vroeger dan circa een maand vóór de levering.

Aan de contracten, welke lang tevoren door de ondernemingen werden gesloten, namen ook de Europeesche bibithandelaren deel. De contracten op korten termijn waren voor dezen te speculatief. Zij namen slechts aan den maalriethandel deel, indien zij door voorschotten rekenen konden een bepaald kwantum maalriet met voordeel te kunnen leveren.

De Chineezen daarentegen, die nog steeds kans hadden om met de goela mangkok voordeelen te behalen, sloten wel contracten af op korteren termijn. Zelfs werden zeer vele contracten door dezen op den tebasanhandel gebaseerd.

Zoodra de contracten gesloten waren, werden de desa's afgeloopen om het riet van de landbouwer te tebassen. Hierbij ondervonden zij wel de concurrentie van de molenbezitters, maar door zeer snel te werken en direct contanten beschikbaar te stellen, gelukte het hun meestal het noodige riet getebast te hebben, nog voordat de prijs door de grootere vraag belangrijk was gestegen.

Aan den anderen kant werden op dezen tebasanhandel meermalen groote verliezen geleden.

Resumeerende kregen de fabrieken het maalriet dus òf van een eigen employé, die op de boven reeds beschreven wijze voorschotten aan djoeragans verstrekte, òf van de handelaren.

Het door den handelaar geleverde maalriet was òf doorgeschoten bibit, waarop voorschotten waren verstrekt òf wel maalriet, waarop credieten waren gegeven. En ten slotte was een belangrijk deel van dit maalriet door tebasan verkregen.

Hier moet nog even het geval genoemd worden, waarbij de opkoopfabriek aan den handelaar voorschotten verstrekte. Hierover behoeft niet veel te worden gezegd, daar dit voor de planters niets anders beteekende dan dat een grooter deel van het maalriet onder voorschotten kwam. Het werkkapitaal van den handelaar werd daardoor grooter. Waar de werkwijze dan echter geheel gelijk blijft, geeft dit geen principieele verschillen.

D. *Onafhankelijk karakter van de Inlandsche rietcultuur.*

Hierboven is het voorschotstelsel uitvoerig besproken; daaruit is gebleken, dat de voorschotten in hoofdzaak op de bibitcultuur worden verstrekt, en dat onereuse voorwaarden daarbij niet voorkomen.

Voorkomende misstanden werden eveneens opgegeven; deze hadden betrekking op den tebasanhandel, terwijl zij slechts sporadisch voorkwamen.

Thans zal getracht worden het bewijsmateriaal te leveren, dat de misstanden, waaruit zij dan ook zouden zijn voortgekomen, practisch nimmer van eenige beteekenis zijn geweest. Dit is slechts mogelijk door aan te toonen, dat de Inlandsche rietcultuur zich op een onafhankelijk standpunt heeft weten te handhaven.

De rietcultuur in de afdeeling Malang is het hoogst ontwikkeld in de onderdistricten Boeloelawang en Gondanglegi, waar zij het grootste oppervlak beslaat en bovendien ook de hoogste opbrengsten geeft.

In hoofdzaak werd het opkoopriet dan ook uit deze 2 onderdistricten betrokken, ofschoon daarnaast eveneens — echter op veel geringere schaal — nog riet werd opgekocht in de andere onderdistricten.

Nu wordt 75 % van het Inlandsche riet van al deze onderdistricten bijeen, gekweekt in de onderdistricten Boeloelawang en Gondanglegi, de overige 24 % wordt geproduceerd in de andere onderdistricten.

Voor de ondervolgende beschouwingen zal nu — eenvoudig om-

dat niet beschikt wordt over volledig statistisch materiaal — van de veronderstelling worden uitgegaan, dat van het opkoopriet steeds 75 % betrokken werd uit Boeloelawang en Gondanglegi en 25 % uit de overige onderdistricten. Deze veronderstelling is in zooverre onjuist, dat een grooter kwantum dan 75 % uit Gondanglegi en Boeloelawang werd betrokken en minder dan 25 % uit de andere onderdistricten.

Van het Syndicaat en de betrokken ondernemingen werd een opgave ontvangen van de hoeveelheden verwerkt opkoopriet uit de afdeeling Malang in de jaren 1915 t/m 1926. Deze opgave zal hieronder in een lijst worden samengevat naast de kwanta, welke dan volgens de boven gegeven aannaame voor rekening van Boeloelawang en Gondanglegi zouden komen. Hiernaast zijn ook nog de aanplant-cijfers voor deze onderdistricten, benevens de door onzen Dienst verzamelde gemiddelden van de suikerprijzen opgenomen.

Jaar.	pic. opgekocht riet.	pic. opgekocht riet uit Boeloelawang en Gondanglegi	Verkocht riet in % van beschikbaar in Boeloelawang en Gnd. legi.	Aanplant in Boeloelawang en Gondanglegi in bws.	Prijs Inl. suiker in gld. per picol.
1.	2.	3.	4.	5.	6.
1915	393.100	294.800	—	—	—
1916	913.000	684.800	58 %	1636	—
1917	1.005.400	754.100	? 91 %	1151	—
1918	429.800	322.400	49 %	919	—
1919	79.600	59.700	7 %	1106	—
1920	491.300	368.500	28 %	1797	15.—
1921	290.900	218.200	17 %	1832	12.50
1922	737.700	553.300	42 %	1816	8.—
1923	798.300	598.700	64 %	1302	13.—
1924	1.123.100	842.300	73 %	1603	8.—
1925	218.300	163.700	16 %	1415	6.—
1926	? 270.000	? 202.500	? 25 %	1115	5.50

De cijfers volgens kolom 5 hebben betrekking op het oogstjaar; in 1916 werd dus een aanplant geoogst van 1636 bouws, welke in 1915 in den grond werd gebracht. De cijfers van kolom 4 werden berekend bij een aanname van een verhouding van sawah tot tegalanaanplant van 4 : 3 en bij opbrengsten van sawahs en tegalans van respectievelijk 850 en 550 picols per bouw.

De cijfers in kolom 5 omvatten zoowel de bibit als het maalriet. Een verdeeling in bibit en maalriet was niet mogelijk en is ook ongewenscht, omdat bibit- en maalrietcultuur niet te scheiden zijn.

Alvorens nader op de cijfers in te gaan, moet hier gewezen worden op de zeer groote kwanta opgekocht riet in het jaar 1917; voor dit jaar zal de aanname van een opkoop in Boeloelawang en Gondanglegi ad 75 % van het totaal vermoedelijk te hoog zijn.

In het jaar 1915 werd dus een rietaanplant in den grond gebracht van 1636 bouws bij een opkoop van 294.800 picols riet. In 1916 werden 684.800 picols riet opgekocht, d.i. ruim 100% meer, de aanplant daalde echter tot 1151 bouws (circa 25 % minder).

De volgende jaren tot 1920 zullen niet besproken worden, omdat de voedselvoorziening storend op de aanplantcijfers heeft gewerkt.

In 1920 werden 368.500 picols riet opgekocht; in dat jaar werden 1832 bouws riet geplant. In 1921 daalde de rietopkoop tot 218.200 picols (59 % van het vorig jaar); de aanplant bleef practisch gelijk (daling van nog geen 1%). In 1922 steeg de rietopkoop van 218.200 picols tot 553.300 picols, d.i. met ruim 156 %. De rietaanplant daalde van 1816 op 1302 bouws, d.i. met 28 %.

In 1923 steeg de opkoop met 9%, de aanplant steeg echter met 23 %.

Gemiddeld bedroeg deze opkoop vanaf 1916 t/m 1924, ongerekend het jaar 1919, waarin de s.f. Krebet, toenmaals een der belangrijkste opkoopfabrieken, niet maalde, rond 542.800 picols. Nemen we weer aan, dat in de onderdistricten Boeloelawang en Gondanglegi de verhouding van het aantal bouws sawahriet en tegalanriet zich verhoudt als 4 : 3, dan werd bij een gemiddelde sawah- en tegalanopbrengst van respectievelijk 850 en 550 picols per bouw van een oppervlak van 752 bouws gemiddeld per jaar opgekocht. Het gemiddelde rietoppervlak bedroeg in de jaren 1916

t/m 1924, met uitschakeling van het abnormaal lage cijfer van 1918, rond 1530 bouws, zoodat het riet van 49% van den aanplant verkocht werd.

Bij een jaarlijks zoo belangrijken opkoop, zou verwacht kunnen worden, dat de uitgebreidheid van den rietaanplant zich daarnaar zou richten en zeker zou dit het geval zijn, indien de Inlandsche suikerrietcultuur afhankelijk zou zijn geworden van de Europeesche ondernemingen. *Uit het feit, dat zooals we hierboven hebben gezien, tusschen de cijfers van de kolommen 3 en 5 in het geheel geen verband is te zien, kan dus met zeer groote waarschijnlijkheid worden geconcludeerd, dat de Inlandsche rietcultuur geheel onafhankelijk van den opkoop is gebleven.*

Ook op een andere wijze is dit te zien. Beschouwen we hiervoor de jaren 1920, 1921 en 1922. In die 3 jaren is de Inlandsche rietaanplant ongeveer gelijk gebleven. Zouden nu de ondernemingen door middel van voorschotten haar arealen clandestien hebben uitgebreid dan wel zwaar met voorschotten hebben gewerkt, dan zou men hebben moeten verwachten (waar zij in oogstjaar 1921 minder zouden opkoopen en dus voor den aanplant van dat oogstjaar minder aanplant clandestien in den grond zouden hebben gebracht), dat de aanplant zou zijn gedaald. Dit is niet gebeurd; de aanplant is integendeel van 1797 tot 1832 bouws gestegen.

Voor oogstjaar 1922, in welk jaar de opkoop met meer dan 100% steeg, zouden de fabrieken veel meer clandestien hebben moeten uitbreiden. In plaats van een stijging van den aanplant ziet men echter een geringe daling, n.l. van 1832 tot 1816 bouws.

Ook in 1923 steeg de opkoop eenigszins, n.l. met ongeveer 10%. Men zou dus een uitbreiding van den clandestienen aanplant verwachten. De aanplant liep echter van 1816 tot 1302 bouws terug, een daling dus van 514 bouws of ruim 28%.

Het jaar 1924 zou in de richting van de clandestiene uitbreiding kunnen wijzen; echter staat de uitbreiding van den Inlandschen aanplant in geen verhouding tot de toename van den opkoop (respectievelijk 23% en 41%).

In de jaren 1925 en 1926 zou de clandestiene aanplant verdwenen moeten zijn. De Inlandsche rietaanplant is echter blijven bestaan en daalde van 1924 op 1926 slechts met circa 200 bouws.

En waar de onderdistricten Boeloelawang en Gondanglegi verreweg de belangrijkste desa's omvatten, waar het opkoopriet gevonden werd, zou zoo ergens, juist hier het verband tusschen kwanta opgekocht riet en grootte van den aanplant geconstateerd moeten worden.

Vergelijkt men daarnaast eens de suikerprijzen met de uitgestrektheid van den aanplant, dan ziet men, dat bij de zeer hooge prijzen van ƒ 15.— en ƒ 12.50, de hoogste aanplantcijfers behooren, n.l. 1832 en 1816 bouws. De scherpe daling van ƒ 12.50 op ƒ 8.— had een vermindering van den aanplant ten gevolge van 1816 tot 1302 bouws. De stijging van ƒ 8.— op ƒ 13.— in 1923 gaf een vergrooting van den aanplant van 1302 tot 1603 bouws.

De daarop volgende dalingen van den suikerprijs tot respectievelijk ƒ 8.— en ƒ 6.— hadden overeenkomstige verminderingen van den aanplant tengevolge, n.l. tot 1415 en 1115 bouws.

Uit de gegeven cijfers kan met zeer groote waarschijnlijkheid geconcludeerd worden, dat *de Inlandsche aanplant zich in de eerste plaats gericht heeft op de markt van goela mangkok en geheel vrij is gebleven van de kansen op levering van opkoopriet.*

Men zou hiertegen wellicht willen aanvoeren, dat de opkoop vóór 1924 ook niet vrij was. Volgens de bepalingen is dit inderdaad zoo. Practisch werden de opkoopvergunningen echter steeds verleend, zoodat geen enkele ondernemer en zeker geen enkele landbouwer met een eventueele weigering rekening hield. Trouwens geen enkele landbouwer wist van het bestaan eener mogelijkheid tot weigering, hetgeen ook wel vanzelf spreekt, indien men slechts voor oogen houdt, dat gemiddeld per jaar het riet afkomstig van ongeveer 50% van den aanplant verkocht werd.

Dit is echter niet het eenige feit, waarop de meening is gebaseerd, dat de Inlandsche rietcultuur haar onafhankelijkheid ten opzichte van de Europeesche industrie heeft bewaard.

Het is ook bekend, dat de S. O. Krebet haar uitbreiding in 1916/'17 in het Zuiden heeft moeten zoeken, en dat zij daarvoor een buitengewoon lange railbaan heeft moeten aanleggen. Dit heeft zij natuurlijk uit noodzaak gedaan. Omdat zij haar uitbreiding in de omgeving moeilijk kon vinden — de streken van het Inlandsche suikerriet — was zij wel genoodzaakt deze elders te zoeken.

Zij heeft deze gevonden in het Zuiden, een streek, die voor de Inlandsche rietcultuur steeds van weinig beteekenis is geweest.

Dit zou zij zeker niet hebben gedaan, indien de Inlandsche rietcultuur afhankelijk was geweest van de grootindustrie, waar het dan toch voor Krebet, die in de Inlandsche rietstreken eveneens mag planten, al wel zeer eenvoudig geweest zou moeten zijn haar clandestienen aanplant — zoo zij deze bezeten had — in een uitbreiding om te zetten. En hoe kan men dan verwachten, dat buiten deze streken gelegen ondernemingen, die wat kennis van het volk en de streek betreft, zeker bij Krebet achter zouden moeten staan, wel een clandestienen aanplant aldaar bezeten zouden hebben?

Er is echter meer. Zeer terecht wijst de Directeur van Binnenlandsch Bestuur er op, dat de Inlandsche landbouwer in korten tijd al zijn molentjes kwijt zou zijn, indien de rietcultuur afhankelijk zou worden van de grootindustrie.

Er is nu in 1923 een telling gehouden van het aantal beschikbare en op dat tijdstip bruikbare molens in de afdeeling Malang. De niet direct bruikbare exemplaren werden niet medegeteld, zoodat het verkregen cijfer een minimum voorstelt. De telling geschiedde huis voor huis in iedere desa.

In de geheele afdeeling, ongerekend de districten Penanggoengan en Ngantang, welke vanwege de transportmoeilijkheden hun molens niet buiten de districten laten werken, werden 725 houten en 9 ijzeren molens gevonden, of totaal 734 exemplaren.

In genoemd jaar bedroeg de uitgestrektheid van den rietaanplant in dit deel der afdeeling 1993 of rond 2000 bouws (volgens statistische gegevens).

Het vermalen van een bouw aanplant duurt niet steeds even lang; de tijdsduur loopt, al naar de opbrengst der velden, tamelijk sterk uiteen. In de practijk rekent de Inlander op gemiddeld 35 dagen per bouw voor tegalans en sawahs dooreen.

Rekenen we, dat 500 bouws als bibit werden gesneden, dan zou gerekend moeten worden op een zelfverwerking van 1500 bouws. Voor de verwerking hiervan zouden noodig zijn 1500 $\times$ 35 dagen $=$ 52.500 maaldagen. Bij 734 molens zou de aanplant dus in 72 dagen of nog geen 2½ maand verwerkt kunnen zijn. Waar meerdere suikerfabrieken op een maaltijd van zelfs 7 maanden

rekenen, blijkt hieruit wel duidelijk, dat het molenbezit in verhouding tot den aanplant zeer groot is. Dit wordt bevestigd door het boven reeds genoemde feit, dat de molenbezitters telken jare in Blitar riettuinen opkoopen en verwerken.

Nemen we bovendien nog in aanmerking, dat de maaltijd voor het Inlandsche riet feitelijk (als gevolg van het steeds op tweede snit van bibit werken en van de verschuiving van den planttijd door op bibit te werken) over een veel langduriger periode kan en moet loopen, dan is het molenbezit zelfs bizonder groot te achten.

Dat er wel eens minder dan 500 bouws gesneden worden als bibit, legt geen gewicht in de schaal, op een 100 bouws meer of minder komt het bij een zoo ruim molenbezit niet aan, daar het product van 100 bouws in minder dan 5 dagen zou zijn verwerkt.

Hierboven is het molenbezit getoetst aan den aanplant in hetzelfde jaar. Het is wellicht meer overtuigend dit molenbezit in 1923 in verband te brengen met den gemiddelden aanplant in de jaren vóór 1924. Bij gebrek aan volledig betrouwbaar cijfermateriaal, moeten hierbij schattingen gebruikt worden.

De aanplant in de afdeeling Malang (uitgezonderd weer de districten Ngantang en Penanggoengan) verhoudt zich, wat hare uitgestrektheid betreft, tot dien van de onderdistricten Boeloelawang en Gondanglegi ongeveer als 2 : 1. Boven werd reeds opgegeven, dat de gemiddelde grootte van den aanplant in deze onderdistricten in de jaren vóór 1924 en met uitzondering vam 1918 bedroeg 1520 bouws. Omgerekend volgens de boven opgegeven verhouding zou de aanplant in bedoeld deel der afdeeling op 3040 bouws kunnen worden geschat. Deze aanplant verminderd met 500 bouws bibit, zou in 4 maanden kunnen worden verwerkt met 734 molens.

Ook hieruit is weer te zien, dat het molenbezit ruimschoots voldoende is geweest.

We zullen thans het jaar beschouwen met den hoogsten aanplant, die ooit is voorgekomen, n.l. 1921. In de onderdistricten Boeloelawang en Gondanglegi bedroeg het met riet beplante oppervlak in dat jaar 1832 bouws. Voor het boven aangegeven deel der afdeeling zou de aanplant dan op 3664 bouws kunnen worden geraamd.

Op de reeds aangegeven wijze berekend, zou deze dan in 5 maanden kunnen worden vermalen.

Uit het bovenstaande is dus wel met zekerheid te concludeeren, dat *de Inlandsche bevolking nimmer een grooteren aanplant in den grond heeft gebracht, dan zij zelf zou hebben kunnen verwerken op goela mangkok, niettegenstaande zij jarenlang gemiddeld een zeer groot gedeelte van het product als opkoopriet aan de fabrieken verkocht.*

Hieruit volgt weer, dat de bevolking bij het planten van riet in de eerste plaats rekening houdt met de verkoopbaarheid van de goela mangkok iets dat boven ook reeds gebleken is uit het verband tusschen de grootte van den aanplant in de onderdistricten Boeloelawang en Gondanglegi en den suikerprijs.

En wat is hiervan weer het gevolg? Dat de rietplanter zich nimmer door de opkoopfabriek een prijs heeft laten voorschrijven. Althans niet in dien zin, dat deze prijs lager zou worden dan de waarde van het riet voor de bereiding van goela mangkok. In eerste instantie wordt de prijs van het riet door den prijs van de goela mangkok bepaald, al zal deze prijs bij het opnemen van voorschotten lager gesteld worden dan bij de vrije aanplantingen. Wil de opkooper het riet niet voor dien prijs opkoopen, dan verwerkt men zelf op Inlandsche suiker.

Het door den Directeur van Binnenlandsch Bestuur geopperde gevaar, dat de fabrieken door aaneensluiting den prijs van het riet zouden vaststellen, kan dus voor de afdeeling Malang geheel denkbeeldig worden geacht. Het verloop der feiten staat daar lijnrecht tegenover.

Hiermede is thans aangetoond, dat de Inlandsche rietcultuur in de afdeeling Malang haar onafhankelijkheid ten opzichte van de Europeesche industrie volkomen heeft weten te bewaren, niettegenstaande gedurende meer dan 8 jaar een zeer belangrijke opkoop van het riet heeft bestaan.

De bewijzen hiervoor zijn in het kort geresumeerd de volgende:

1e. De opkoop heeft op de uitgestrektheid van den aanplant, niettegenstaande deze opkoop zeer belangrijk was, geen waarneembaren invloed gehad.

2e. Het ontbreken van eenig verband tusschen de uitgestrektheid

van den aanplant en den opkoop wijst op het niet-voorkomen van een voorschotverstrekking van eenigen omvang.

3e. De plaats waar de uitbreiding van Krebet in 1916/17 is gezocht, bewijst, dat er geen clandestiene inhuur heeft plaats gehad.

4e. Het groote molenbezit bewijst eveneens, dat er van clandestiene uitbreiding in de afdeeling geen sprake is geweest.

Nog even moeten hier de boven gemelde misstanden met het tebasan worden aangeroerd. Nogmaals moet nadrukkelijk worden gezegd, dat dit practisch van geen beteekenis is geweest. Het zich hieraan vastklampen, zou daarom hetzelfde beteekenen als een opgelegd verbod aan een klein kind om zelfstandig de eerste stappen te doen uit vrees, dat dit zich zou kunnen bezeeren door een val. Er moet dan ook ernstig worden gewaarschuwd tegen een overdrijving van de beteekenis van dezen misstand.

Als slot van dit deel onzer beschouwingen moet er hier nog op worden gewezen, dat de circa 10-jarige periode, waarop het bovengegeven materiaal betrekking heeft vaak een „abnormale" wordt genoemd. Waar een dergelijke aanname twijfel zou kunnen doen rijzen omtrent de waarde onzer gevolgtrekkingen, is het noodzakelijk hierop nader in te gaan.

In de eerste plaats moet er dan op gewezen worden, dat een verwerping onzer gevolgtrekkingen alleen op grond van het „abnormale" karakter der beschouwde periode, de consequentie zou medebrengen, dat geen enkele economische studie over de achter ons liggende 10 jaren aanvaard zou kunnen worden.

Maar ook lijkt ons een afwijzing op dezen grond onjuist, wijl de abnormaliteit van het beschouwde tijdvak van dien aard geweest kan zijn, dat deze het ingenomen standpunt heeft versterkt. Dit is hier inderdaad het geval geweest.

Karakteristiek voor het abnormale karakter van dit tijdvak is immers vooral het prijsverloop der producten geweest. Naast de groote hoogte der prijzen zijn vooral de belangrijke en veelvuldige prijsschommelingen zeer opvallend geweest.

Nu moet wel worden bedacht, dat in de gegeven beschouwingen getracht werd aan te toonen, dat de economisch zwakke Inlandsche

rietverbouwer zijn onafhankelijkheid ten opzichte van de grootindustrie heeft weten te bewaren. Deze onafhankelijkheid nu wordt niet zoozeer in gevaar gebracht door de absolute grootte der prijzen, maar wel zijn groote en veelvuldig voorkomende prijsschommelingen gevaarlijk. Waar het abnormale karakter dezer periode juist door veelvuldige en groote prijsschommelingen getypeerd wordt, is geen andere gevolgtrekking mogelijk, dan dat de „abnormaliteit" van het tijdvak de conclusie's slechts heeft kunnen versterken.

E. *Maatschappelijke voordeelen v/d verwerking van opkoopriet.* *)

Thans zullen wij nagaan of aan de verwerking van Inlandsch suikerriet door ondernemingen wellicht nog andere voordeelen verbonden zijn.

Stellen wij den prijs voor de fabriekssuiker franco Soerabaia op ƒ 10.—, dien voor de goela mangkok op ƒ 6.50 per picol franco fabriekje. Nemen wij verder aan, dat in de afdeeling Malang een Inlandsche aanplant aanwezig is van 1500 bouws, dan zijn er voor de verwerking van het hiervan verkregen riet 2 mogelijkheden.

Bij verwerking tot goela mangkok krijgt men 930 × 0.12 picol suiker (het rendement bij deze lagere persing veiligheidshalve hoog stellend), die 930 × 0.12 × ƒ 6.50 = ƒ 725.— waard is. De fabricatiekosten bedragen ƒ 2.50 per picol suiker, zoodat de kostprijs per bouw bedraagt 930 × 0.12 × 2.50 = ƒ 279.—.

Bij verwerking in de Europeesche suikerfabriek wordt de brutowaarde van de verkregen suiker 930 × 0.12 × ƒ 10.— = ƒ 1116.—, terwijl de kostprijs per picol suiker bedraagt:

Europeesch personeel	ƒ	0.13
Inlandsch personeel	„	0.06
Exploitatiekosten	„	0.30
Onderhoud fabriek	„	0.36
Afschrijving „	„	0.50

*) Vergl. Ir. R. J. DINGER De Javaansche rietsuikerindustrie in Zuid-Kediri. Archief Javasuikerindustrie. Afl. 7. Febr. 1926.

Emballage	„	0.50
Transport	„	0.60
Commissie	„	0.40
Totaal	*f*	2.85 of per bouw *f* 318.—

De bruto-opbrengst bij de Europeesche verwerking is dus *f* 391.— hooger, terwijl de kosten slechts *f* 39.— meer bedragen. Dit beteekent dus, dat verwerking van het Inlandsche riet door ondernemingen een voordeel meebrengt van rond *f* 350.— per bouw.

Dit bedrag zou dan ten goede kunnen komen aan fabrikant en Inlandsche rietverbouwer samen. Het zal geheel van omstandigheden afhangen welk deel ieder der partijen daarvan ontvangt.

Indien een eenigszins belangrijk kwantum opkoopriet zou worden verwerkt, zou dit bovendien voor de stabilisatie van de markt van goela mangkok — ook buiten de afdeeling — zeer gunstig kunnen werken.

In de laatste jaren zijn de suikerprijzen, vooral in het maalseizoen, laag geweest; de markt was overvoerd. Een eventueele prijsverbetering zou dus aan de Inlandsche cultuur en industrie ook ten goede komen.

F. *Noodzaak v/d intrekking v/h opkoopverbod.*

Het is gewenscht hieraan een beschouwing vast te knoopen, welke wel niet uitsluitend op de afdeeling Malang betrekking heeft, maar die zeker ook in deze bespreking thuis hoort.

Allereerst zij hier naar voren gebracht, dat in suikerkringen is waargenomen, dat het hoe langer hoe moeilijker wordt de voor de industrie benoodigde gronden in te huren. In de residentie Pasoeroean is dit b.v. gevoeld in de afdeeling Malang en in het district Loemadjang.

De oorzaak hiervoor is, zooals vanzelf spreekt, de ontwikkeling van het volk, i.c. van den landbouwer. Dat juist streken als Loemadjang en Malang deze moeilijkheden het duidelijkst demonstreeren, houdt natuurlijk verband met de gunstige omstandigheden, waarin deze streken verkeeren en waardoor Malang het handelsgewas riet, Loemadjang de handelgewassen kedelee en tabak met veel succes heeft leeren verbouwen.

Hoe het zij, op den duur zal het met deze inhuur hoe langer hoe

moeilijker gaan en ten slotte zal deze — althans voor vele streken — onmogelijk worden. Natuurlijk zal dit geleidelijk gaan, eerst zullen de meest bevoorrechte streken beginnen, daarna komen de minder gunstige streken aan de beurt en zoo zal langzamerhand de industrie niet meer de voor haar bedrijf benoodigde gronden kunnen verkrijgen.

Dat dit gevaar inderdaad bestaat, wordt ook in suikerkringen ingezien. Dit blijkt o.a. uit een publicatie van den eersten Secretaris van het Suikersyndicaat in het Suikerarchief [1]), waarin gezegd wordt:

„..... Er zal trouwens, dit zij hier tusschen haakjes „gezegd, op den duur toch wel iets op gevonden moeten worden, „dat de industrie op andere wijze de beschikking over den grond „kan krijgen, want met inhuur alleen zal men bij ontwikkeling der „toestanden in de toekomst niet meer uitkomen. Er zijn aanwij- „zingen, dat het met de inhuur steeds moeilijker gaat en de grond- „verhuur steeds meer een politieken kant krijgt, nu zich daar de „volksleiders" mede gaan bemoeien".

De oorzaak ligt echter veel dieper dan de Secretaris dit aangeeft. De politieke kant moge in de komende jaren het duidelijkst waarneembaar zijn, de grondoorzaak is de economische zijde van het vraagstuk.

De grondhuur houdt slechts rekening met het jaar van occupatie, het geheele vruchtwisselingsstelsel wordt daarbij genegeerd en — dat zij hier terloops gezegd — ook de minimumprijzenregeling is, afgezien van de grootte der bedragen, om dezelfde reden onjuist.

Het spreekt vanzelf, — althans landbouwkundig — dat men een bepaalde cultuur nimmer uit het vruchtwisselingsverband mag rukken en afzonderlijk beschouwen, vooral niet als deze cultuur als grootcultuur in één systeem wordt vastgeklonken aan kleinculturen.

Men heeft dit over het hoofd gezien en daardoor zijn verschillende maatregelen noodzakelijk geworden, opdat de gemaakte fout geen nadeeligen nasleep voor de industrie ten gevolge zou hebben. Als voorbeelden dezer maatregelen kunnen hier worden genoemd de vaststelling van het plantschema voor den padiaanplant vóór het jaar van occupatie, de irrigatieregeling, waarbij deze padi-

1) C. A. J. Jochems. Conversie van communalen grond. Archief voor de Javasuikerindustrie. 1923. Dl. I. pag. 537 e. v.

aanplant steeds het eerst water krijgt, terwijl de gewezen riettuinen het laatst worden beplant, enz. enz.

Men heeft hierdoor een min of meer geforceerde aanpassing van den kleinen landbouw aan het groot-bedrijf gekregen, waaruit voor de eerste natuurlijk in meerdere of mindere mate schade is ontstaan.

Deze inhuur van gronden door de suikerindustrie is ook om een andere reden op den duur onhoudbaar en wel, omdat de vruchtwisseling niet in één hand is vereenigd, waardoor een tot den hoogsten graad van volkomenheid doorgevoerde economische gebruikmaking van den grond onmogelijk wordt.

Op het oogenblik treedt dit nog niet sterk naar voren, omdat de suikercultuur in economisch opzicht nog zoo ver boven de meeste Inlandsche gewassen uitsteekt, dat dit meestal nog niet goed waarneembaar is.

Er zijn echter jaren geweest — zij het abnormale — waarin dit wel duidelijk gedemonstreerd is geworden, n.l. de jaren van de voedselvoorziening. In dien tijd was het riet als economische benutting van den grond ongeschikt. Veel meer geld zou de grond hebben geproduceerd, indien in deze jaren geen riet doch rijst (of andere voedselgewassen) was (waren) verbouwd. Was de vruchtwisseling in één hand geweest, de aanplant van riet zou in die jaren zeker voor een zeer belangrijk deel en misschien wel geheel hebben plaats gemaakt voor die van voedselgewassen. Dat dit inderdaad zoo geweest zou zijn is daarmede te bewijzen, dat de ondernemingen vrijwillig den aanplant hebben willen inkrimpen, eenvoudig omdat men met de rietcultur verliezen verwachtte. Met den verbouw van voedselgewassen werden echter groote winsten gemaakt.

Inderdaad hebben wij bij dit voorbeeld met een abnormale periode te maken. Het voorbeeld is ook niet anders bedoeld dan als een illustratie van hetgeen boven werd gezegd.

Wij zullen nu de zaak van een andere zijde beschouwen. Er kan niet anders worden verwacht dan dat de Inlandsche landbouw zich zal ontwikkelen; duidelijk hebben we dit hiervoor reeds gezien bij de Inlandsche rietcultuur, maar er zijn ook vele andere culturen, die op een belangrijke ontwikkeling van den Inlandschen landbouw

wijzen, b.v. de tabakscultuur, de uiencultuur e.a. Deze cultures geven vaak hoogere netto-winsten dan de suikerrietcultuur.

Men kan zich nu voorstellen, dat in bepaalde streken, waar b.v. de uiencultuur zeer goed gaat, bij een prijsstijging van de uien, vele tani's, die contractueel gebonden zijn, hun grond aan de suikerfabriek moeten afstaan. Deze grond zal dan door de beplanting met riet een geringere winst opleveren dan verkregen had kunnen worden bij tweemaal beplanting met uien en een keer met padi. In landbouweconomisch opzicht heeft men hier dan geen juiste keuze van de gewassen gedaan; de netto-opbrengst der gronden is geringer geweest dan deze had kunnen zijn. Het argument, dat de fabriek, welke meer uit den grond haalt dan de inheemsche landbouwer, dus in landbouweconomisch opzicht het best zou voldoen, is in zoo'n geval niet steekhoudend. Bij het opkoopstelsel verdwijnt dit bezwaar wel niet geheel, vooral indien de tani zich tot levering van riet gebonden heeft, in het algemeen zal echter zijn vrijheid toch belangrijk grooter zijn.

Landbouweconomisch zou het eenig juiste standpunt zijn, dat de landbouwer het gewas plant, dat op het gegeven tijdstip de grootste kansen geeft op een maximale winst. Dit kan natuurlijk niet gebeuren, indien twee belanghebbenden daarover moeten oordeelen.

Deze inhuur van gronden moet daarom in landbouweconomisch opzicht verkeerd worden geacht; deze maakt het niet mogelijk uit den grond te halen wat er uit te halen is. Het stelsel is daarom *op den duur* onhoudbaar.

Hoe zal zich nu de landbouw moeten ontwikkelen in een streek als de afdeeling Malang?

In deze gebieden komen landbouwers voor, die geen riet verbouwen en al dan geen gronden aan de suikercultuur verhuren en rietverbouwers, die eveneens aan de groote suikerondernemingen verhuren of niet. De grondverhuur komt voornamelijk bij de eerste groep voor, de rietverbouwers doen dit veel minder en zoo dit voorkomt, geschiedt dit meestal òf omdat men door het verhuren van een deel der gronden de noodige contanten voor het verbouwen van suikerriet op het overige deel verkrijgt, òf omdat men door

erfenis of op andere wijze gronden heeft verkregen, bezwaard met huurcontracten.

De Inlandsche rietverbouwers zijn door hun welstand in staat hun gronden uit te breiden; duidelijk ziet men, dat zich hier een middenstand van landbouwers vormt, die door de groote winsten, welke zij maken, hun omgeving voortdurend prikkelen ook de andere bedrijven te verbeteren. Het aantal bouws grond, dat beschikbaar is voor de inhuur zal hierdoor voortdurend kleiner worden en zal ten slotte zoodanig verminderd zijn, dat de grootindustrie gevaar loopt geen voldoende groot oppervlak meer te kunnen inhuren. Zij zal dan den grondhuurprijs verhoogen en met de ontwikkeling van den Inlandschen landbouw zal deze prijs voortdurend blijven stijgen, totdat een zoodanige hoogte zal zijn bereikt, dat de industrie niet meer verder kan. Bovendien is er nog een andere reden, waarom de grondhuurprijzen zullen stijgen.

De ontwikkeling van de Inlandsche rietcultuur zal hand in hand gaan met een toenemende inheemsche kapitaalvorming, waardoor dan tevens de inheemsche, zeer hooge rentestandaard zal dalen. Deze hooge rente zit momenteel geconverteerd in de grondhuurprijzen, die immers reeds geruimen tijd vóór den oogst bij eigen cultuur verstrekt worden. Voor den Europeeschen huurder beteekent deze rente niet veel, vanwege de goedkoopte van het door hem gebruikte werkkapitaal; voor den Inlandschen verhuurder daarentegen is deze rente een belangrijk bedrag.

Bij het dalen van den inheemschen rentestandaard zullen nu bij overigens gelijke omtandigheden de grondhuurprijzen reeds daardoor omhoog moeten gaan met een bedrag, dat gezien de zeer hooge rente, die thans in den Inlandschen landbouw gerekend wordt, goed voelbaar zal zijn voor den ondernemer.

Dan zijn er drie mogelijkheden voor een oplossing, n.l. ten eerste, dat de Overheid ingrijpt, ten tweede dat de Inlander het riet verbouwt en de industrie de grondstof voor haar bedrijf levert en ten slotte, dat de suikerindustrie als zoodanig verdwijnt.

Dat de Overheid zou ingrijpen lijkt in politiek opzicht niet mogelijk, omdat zij dit niet zou kunnen motiveeren door een beroep op het algemeen belang. Zoolang de mogelijkheid van de cultuur door de Inlandsche bevolking bestaat, zou zij niet het belang van het

algemeen bevorderen doch het belang van den ondernemer. Niet de suikerindustrie zou Zij daarmede dienen, doch het belang van den suikerfabrikant.

Dat de suikerindustrie als zoodanig zou verdwijnen is voor de afdeeling Malang in de eerste toekomst niet denkbaar, omdat deze zich zoo goed leent voor de cultuur van suikerriet.

In deze afdeeling zou de oplossing voor de suikerindustrie dan gezocht moeten worden in een overgang van de cultuur in Inlandsche handen. Is deze echter mogelijk?

Deze mogelijkheid staat of valt met de mogelijkheid voor den Inlandschen rietverbouwer om het riet al dan niet goedkooper te produceeren dan de ondernemer. En gelukkig zijn er duidelijke aanwijzingen voor, dat de tani hiertoe inderdaad in staat is.

Boven werd immers reeds opgegeven, dat de kostprijzen voor het bevolkingsriet beduidend lager zijn dan die voor het ondernemingsriet.

Hoe is het echter te verklaren, dat de Inlandsche rietplanter een lageren kostprijs voor diens product kan calculeeren dan de Europeesche ondernemer?

De verklaring voor dit verschijnsel moet, althans ten deele, gezocht worden in de voordeelen, welke inhaerent zijn aan het in één hand houden van den geheelen vruchtwisselingscyclus in het Inlandsche bedrijf en voorts in het verschil in geaardheid tusschen dit Inlandsche en het Europeesche bedrijf.

Over de voordeelen van het in één hand houden van den geheelen vruchtwisselingscyclus werd boven reeds het een en ander gezegd. Hier zij er slechts op gewezen, dat het in één hand houden van den geheelen cyclus, de mogelijkheid opent het eene gewas zonder directe voordeelen en zelfs met verlies te cultiveeren, eenvoudig, omdat de cultuur van dit gewas voor den cyclus in zijn geheel, zoodanige voordeelen kan bieden, dat men daarin een ruime vergoeding vinden kan voor de winstderving, dan wel het verlies, op bedoeld gewas zelf geleden. Een voorbeeld hiervan is b.v. het inlasschen van groenbemesters, welke niets opbrengen, in de vruchtwisseling.

Het verschil in geaardheid en dan vooral het verschil in grootte, tusschen het Inlandsche en het Europeesche bedrijf, moet verder

ook verschillen in den kostprijs van het uit deze bedrijven afkomstige product veroorzaken.

Het zou een scheeve voorstelling van de werkelijkheid geven, indien men de twee bedrijfsvormen zonder het noodige voorbehoud te maken, onderling zou willen vergelijken op de wijze, zooals in de landhuishoudkunde het groot- en het kleinlandbouwbedrijf tegenover elkander worden gesteld. Mag men n.l. het Inlandsche bedrijf in landhuishoudkundigen zin een klein boerenbedrijf noemen, het Europeesche suikerbedrijf is geheel anders georganiseerd. Terecht spreekt men bij de suikercultuur dan ook niet van grootlandbouwbedrijf, doch legt den nadruk op dat deel van het bedrijf, dat feitelijk de kern vormt, men spreekt van de Europeesche suikerindustrie.

Hoewel dus op grond van het bovenstaande een vergelijking tusschen het Inlandsche en het Europeesche bedrijf, gebaseerd op de verschillen tusschen klein- en grootlandbouwbedrijven niet goed mogelijk is, zijn er toch wel eenige voor- en nadeelen van het Europeesche en het Inlandsche bedrijf te noemen, welke overeenkomen met de voor- en nadeelen van het groot- en het kleinlandbouwbedrijf.

De suikerindustrie is door de geaardheid van haar bedrijf genoodzaakt haar aanplant zooveel mogelijk tot groote complexen samen te voegen. Dit noodzaakt haar over grootere verschillen in grondgesteldheid, bevloeïing, e.d., heen te stappen. Ook de behandeling van het gewas heeft op uniforme wijze plaats.

Hoe gebeurt dit alles in het Inlandsche bedrijf? Het grondbezit van hoogstens enkele bouws belemmert in hooge mate de vorming van groote complexen. Uit de verschillende culturen, die de tani drijven kan, zal hij die gewassen kiezen, welke hem, in aanmerking genomen de gesteldheid van de diverse stukken grond, die hij bezit, de grootste kansen geven op een maximale winst. De Inlandsche landbouwer kan door dit werken op veel kleinere complexen dus een veel juistere verdeeling der gewassen naar de gesteldheid van den grond doorvoeren. Ook op verschillen in den bevloeïingstoestand en op verschillen in al de overige factoren, welke op de productie van invloed zijn, kan om dezelfde redenen veel meer worden aangesloten. Het spreekt vanzelf, dat niet alleen het suikerriet,

maar alle in het bedrijf verbouwde gewassen hiervan profiteeren.

Ook de groote uniformiteit in behandeling, welke het Europeesche bedrijf karakteriseert, komt in het Inlandsche bedrijf niet voor. Hier zal de individueele behandeling veel meer op den voorgrond komen, waardoor ieder deel van den aanplant behandeld wordt op de wijze, welke aansluit op de plaatselijke behoefte. Hetzelfde gebeurt met de bemesting, de mest wordt niet gelijkmatig over de verschillende stoelen verdeeld; men verdeelt den mest meer naar den stand der verschillende stoelen.

Al de hier opgesomde voordeelen, welke inhaerent zijn aan het Inlandsche bedrijf, behooren tot de voordeelen, welke het kleinbedrijf in het algemeen tegenover het grootbedrijf bezit.

Hiertegenover staan voordeelen, welke inhaerent zijn aan het grootbedrijf en welke in dit verband eveneens genoemd moeten worden. In de eerste plaats moet dan gedacht worden aan de grootere kapitaalsaanwending en verder aan het grootere intellect, dat beschikbaar is. Daarom zullen de voordeelen van het kleinbedrijf eerst een maximum kunnen bereiken, wanneer het Westersch intellect in meerdere mate eigendom is geworden van den Inlandschen rietplanter en wanneer de inheemsche kapitaalvorming reeds zoover zal zijn gevorderd, dat de rente voor het benoodigde bedrijfskapitaal binnen meer normale grenzen zal zijn gebracht. Maar zoover behoeft men niet te komen om reeds een lageren kostprijs voor het riet te kunnen calculeeren. Reeds vóór dat tijdstip kunnen de voordeelen van het kleinbedrijf zoo groot zijn, dat zij ruimschoots opwegen tegen de voordeelen, die de ondernemer van zijn grooter intellect en grootere kapitaalsaanwending trekt.

Verder moet wel worden bedacht, dat de productiekosten voor het Inlandsche riet in het Malangsche, welke op 26 cent per picol werden geraamd, betrekking hebben op de eerste snit op sawahs. De gemiddelde productie dezer tuinen bedraagt 930 picols per bouw; dit gemiddelde ligt beneden de gemiddelde productie der Europeesche ondernemingen. Nu mag — vooropgesteld, dat Europeaan en Inlander beiden even rationeel werken — niet anders worden verwacht, dan dat de intensieve Europeesche cultuur ten gevolge heeft, dat de productiekosten per picol hooger zijn dan voor den tani. (Dit neemt natuurlijk niet weg, dat de door den Europeaan toegepaste intensiveering toch wel zeer voordeelig kan

zijn). Bovendien plant de suikerindustrie op nagenoeg al de gronden, welke haar zijn toegewezen, daar het totaal dezer gronden hoogstens 4 keer den aanplant kan bevatten. De Inlandsche aanplant daarentegen wordt in een veel uitgestrekter areaal gevonden, waardoor dus veel eerder de voor riet minder geschikte gronden uitgeschakeld kunnen worden.

Waarschijnlijk worden dus de hoogere producties van den Europeeschen rietaanplant verkregen op gronden, die gemiddeld van geringere kwaliteit zijn dan die, waarop de Inlandsche rietaanplant tot stand wordt gebracht. Hieruit blijkt nog duidelijker, waarom de productiekosten voor den Europeeschen ondernemer, naar verwacht moet worden, hooger moeten zijn.

De lagere kostprijs van het Inlandsche riet, vergeleken met het ondernemingsriet, blijkt dus ook in landhuishoudkundigen zin zeer plausibel te zijn.

Hoewel wij nu op grond van het bovenstaande van meening zijn, dat de voordeelen van het klein-bedrijf voor de suikerrietcultuur in het Malangsche thans reeds zoo groot zijn, dat deze ruimschoots opwegen tegen de voordeelen, die de groot-industrie biedt, is tegen de gegeven beschouwingen natuurlijk nog wel het een en ander aan te voeren.

Met het opperen dezer meening is echter vooral beoogd, de vraag op te werpen, welke bedrijfsvorm, het Inlandsche dan wel het Europeesche, voor de suikerrietcultuur den laagsten kostprijs van het riet zal waarborgen en voorts te waarschuwen voor het gevaar, dat opgesloten ligt in het opkoopverbod, waardoor reeds bij voorbaat een natuurlijke ontwikkeling der industrie via het opkoopstelsel wordt uitgesloten.

Dat de juist geopperde vraag van het hoogste belang moet worden geacht, volgt wel uit hetgeen de Syndicaats-Voorzitter opgemerkt heeft ten aanzien van de gevaren der concurrentie op de wereldmarkt van suiker. De prijs van de suiker houdt natuurlijk verband met den prijs van het riet, de kostprijs van het riet vertegenwoordigt een belangrijk deel van den kostprijs van de suiker.

De boven gestelde vraag nu, zal eerst kunnen worden beantwoord, indien de Inlandsche bedrijven het riet aan de industrie hebben geleverd. Daardoor eerst zou voor de bedrijven de gelegen-

heid geopend zijn om zich op de rietproductie in te stellen en zich in die richting te ontwikkelen. Eerst dan zou met zekerheid kunnen worden vastgesteld, welke bedrijfsvorm voor de productie van het riet de meest aangewezene is.

Dat deze oplossing nimmer bij toepassing van het grondhuurstelsel kan worden verwacht, wordt vooral duidelijk, indien men voor oogen houdt, dat de kostprijs ten nauwste samenhangt met het vruchtwisselingsstelsel in het geheele bedrijf, iets waarover boven reeds het noodige is medegedeeld.

Bovendien moet ook worden bedacht, dat de mogelijkheid tot het aanhouden van een tweede snit de gelegenheid voor den Inlander opent, ook hierdoor den kostprijs lager te houden.

Het lijkt nu onjuist het boven medegedeelde omtrent de gevaren voor de industrie als iets van een ver verwijderde toekomst te beschouwen en thans nog niet onder de oogen te willen zien. Deze toekomst is niet zoo ver verwijderd als men vaak wel wil doen voorkomen.

Zeker zou dan toch het door den Syndicaat-Secretaris geopperde verschijnsel, dat het met de grondhuur steeds moeilijker gaat, niet gepubliceerd zijn. Trouwens het is algemeen bekend, dat het inhuren van gronden in vele streken talrijke moeilijkheden medebrengt. Er kan dan ook verwacht worden, dat in bepaalde streken binnen afzienbaren tijd ernstige moeilijkheden voor de Europeesche suikerindustrie zullen komen. Daardoor zal de Overheid voor een vraagstuk worden geplaatst, waarvoor de oplossing ten slotte gezocht zal moeten worden in den overgang van de cultuur in Inlandsche handen. Juist in verband met den kostprijs van de suiker op de wereldmarkt, waarvoor de Syndicaats-Voorzitter het opkoopstelsel een gevaar acht, zal deze omzetting noodzakelijk blijken te zijn.

Deze omzetting zal echter zoo vele moeilijkheden medebrengen, dat het voor de Overheid onmogelijk zal zijn, het vraagstuk tot een bevredigende oplossing te brengen.

Indien daarentegen de opkoop, waar mogelijk, zou worden toegestaan, zou het stelsel zich langzamerhand en geheel vrijwillig tusschen enkele ondernemingen en de planters kunnen ontwikkelen. Geleidelijk zouden de moeilijkheden zich voordoen en tot oplossing

worden gebracht, waardoor de Overheid zich niet zou zien geplaatst voor een vraagstuk, dat slechts door ervaring tot oplossing gebracht kan worden.

Het standpunt van de Regeering ten opzichte van het opkoopstelsel lijkt ons dan ook principieel onjuist. Het principe had moeten zijn: overal den opkoop toestaan en slechts daar verbieden, waar misstanden daartoe nopen. Dit zou economisch het eenig verdedigbare standpunt zijn; ook de suikerindustrie, beschouwd als belangrijke bron van inkomsten voor de volkswelvaart, zou daarmede ten zeerste zijn gebaat.

Het is gewenscht hier thans nog een voorbeeld te bespreken van den overgang der ondernemingsrietcultuur in handen van kleinlandbouwers te Hawaii. Dit voorbeeld, door Dr. P. J. S. CRAMER [1]) genoemd, wordt in het syndicaatsverslag over 1925 [2]) op zoo'n onvolledige wijze weergegeven, dat het aanleiding zou kunnen geven tot verkeerde opvattingen aangaande het opkoopvraagstuk hier te lande.

Het syndicaatsverslag zegt hieromtrent, dat leering valt te trekken uit de teleurstellende ervaringen op Hawaii opgedaan met de conversie van een suikerfabriek met eigen aanplant in een centrale opkoopfabriek met inheemsche bedrijven, die het riet leveren, daaromheen. De grond, welke eerst in erfpacht door de onderneming was beplant, kwam in handen van burgers, die het riet zouden leveren.

Ter staving van deze bewering wordt dan in het verslag een passage uit de publicatie van Dr. CRAMER gelicht, waarin duidelijk wordt aangetoond, dat de conversie inderdaad op een groote mislukking uitliep, zoowel wat de kleine rietbedrijven betreft als ten aanzien der centrale opkoopfabriek.

De eenzijdigheid in de wijze van voorstellen is daarin gelegen, dat het syndicaatsverslag niet aangeeft wat Dr. CRAMER in het onmiddellijk aan de gelichte passage voorafgaande deel van zijn betoog mededeelt. Hierin wordt n.l. gezegd, dat in 1918 de erfpachtstermijn voor een der grootste ondernemingen was afgeloopen; het bestuur stelde toen de gronden beschikbaar in kleine perceelen voor

1) Dr. P.J.S. CRAMER. Indrukken van Hawaii. Koloniale Studien 1925 Jrg. 9 dl. I pag. 319 e.v.
2) Verslag v/h Alg. Syndicaat over het 31e jaar 1925 pag. 34 - 35.

de burgers, die ieder een stuk van 40 acres konden verkrijgen. De eenige voorwaarde, die gesteld werd was dat de gegadigde er *een woning op moest bouwen en er vijf jaar op moest wonen.* Het gevolg was, dat de grond in hoofdzaak *in handen kwam van menschen, die nog nooit aan landbouw hadden gedaan.*

Bovendien wordt de rietcultuur er door de ondernemingen op een andere wijze gedreven dan hier te lande: men werkt er n.l. op meerdere snitten evenals hier door den Inlander geschiedt.

Nu had de betrokken onderneming met het oog op het afloopen van den erfpacht *in de laatste jaren den aanplant niet meer bemest en onderhouden en er van gehaald wat er van te halen was.* Bovendien waren juist in die jaren, omstreeks 1920, *de arbeidsloonen bizonder hoog.*

Het kan thans na deze toelichting geen verwondering meer wekken, dat deze poging mislukte.

Immers niet de economische verhoudingen vormden hier den grondslag voor de omzetting, het kriterium was het afloopen van den erfpacht. Een landbouwersstand die riet cultiveerde kwam niet voor; een cultuur die in geheel desolaten toestand verkeerde, werd in een bij uitstek moeilijk jaar overgenomen door personen, die vrijwel allen nog nooit aan landbouw hadden gedaan.

Hoe is de toestand echter in de afdeeling Malang? Met zeer veel succes wordt daar de rietcultuur door een reeds tamelijk kapitaalkrachtigen landbouwersstand gedreven, het verwerken van opkoopriet wordt door enkele ondernemingen en door de rietplanters reeds een voordeel geacht. De economische verhoudingen zijn van dien aard, dat er geen enkele reden is, waarom hier een mislukking zou moeten worden verwacht. Een tusschenhandel, welke zich als schakel tusschen bibit- en rietplanters eenerzijds en ondernemers anderzijds heeft ontwikkeld, helpt den producent van het product afkomen en zorgt er voor, dat de fabriek op tijd de bestelde kwanta krijgt.

Bovendien is de bevolking in Hawaii geheel anders samengesteld dan hier te lande. Ook door het groote verschil in omstandigheden kan het voorbeeld daarom niet gebruikt worden; het aanhalen van Cuba, — een land, waarin de rietcultuur wel door kleine landbouwers kan worden gedreven — als een tot leering strekkend voor-

beeld voor Java, zou immers om dezelfde reden door het Syndicaat worden afgewezen.

G. Voorwaarden voor den opkoop.

Uit hetgeen boven over den opkoop van het riet en de economische verhoudingen in de afdeeling Malang gezegd werd, is geen andere conclusie mogelijk, dan dat de opkoop geheel vrijgelaten kan worden. Het spreekt vanzelf, dat hiervoor dan geen onderscheid kan worden gemaakt tusschen fabrieken gelegen binnen of buiten de afdeeling.

Toch moet hierbij een restrictie worden gemaakt. Wordt n.l. de opkoop geheel vrijgelaten, dan kan worden verwacht, dat de fabrieken in het Malangsche er langzamerhand toe zullen overgaan opkoopriet te verwerken. Nu moet de Overheid er rekening mede houden, dat er ondernemingen kunnen zijn, welke het opkoopstelsel als middel zullen aanwenden om een uitbreiding van den aanplant te verkrijgen.

Dit zou dan op de volgende wijze kunnen geschieden.

De onderneming zou kunnen beginnen met het vergrooten van haar fabriekscapaciteit om opkoopriet te verwerken. Als tweede stap zou deze kunnen trachten den opkoop omgezet te krijgen in een clandestienen aanplant, waarna zij, onder verwijzing naar de dan voorkomende misstanden, zou kunnen verzoeken, den clandestienen aanplant om te zetten in een uitbreiding, op grond van de omstandigheid, dat het economisch onjuist zou zijn, de te groote capaciteit van de fabriek onbenut te laten.

Dergelijke verzoeken om uitbreiding worden meestal toegestaan, zoodat iedere onderneming reeds van tevoren zou kunnen calculeeren, hoeveel de uitbreiding haar waard zou zijn. Het gevonden bedrag zou zij dan in den clandestienen aanplant kunnen steken om via dit stelsel tot de gewenschte uitbreiding te komen.

Hoewel het hoogst twijfelachtig is — gezien de resultaten van het onderzoek — of het de onderneming zou gelukken den opkoop in een clandestienen aanplant omgezet te krijgen, moet toch niet uit het oog worden verloren, dat de uitbreiding voor een onderneming van zeer groote waarde kan zijn. Deze waarde zou zoo groot kun-

nen zijn, dat de strijd in het nadeel van den landbouwer zou moeten uitvallen, eenvoudig door de groote ongelijkheid in economische kracht tusschen de partijen.

Hiertegen moet van Overheidswege gewaakt worden door te bepalen *dat iedere onderneming, welke riet opkoopt,* en op grond daarvan haar capaciteit heeft vergroot, op deze vergrooting *nimmer een verzoek om uitbreiding van den aanplant zal kunnen baseeren.*

De afdeeling Malang is thans voor de oprichting of uitbreiding van ondernemingen, waarop de Fabriekenordonnantie van toepassing is, gesloten, vooral omdat het beschikbare sawahoppervlak in verband met de bibit- en Inlandsche suikerrietcultuur reeds beperkt is. Maar ook zou zonder eenige moeite kunnen worden aangetoond, dat uitbreiding der Europeesche suikerrietcultuur in deze streken strijdig zou zijn met de economische belangen van de bevolking. Dit valt reeds op, indien men zich rekenschap geeft van de hooge inkomsten, welke de landbouwer gemiddeld van zijn gronden geniet door zijn belangrijke rietcultuur.

Een bepaling als hierboven is aangegeven, zou dus de suikerindustrie in geen enkel opzicht tekort doen. Deze voorkomt echter, dat financieel machtige lichamen misbruik zouden maken van het opkoopstelsel om langs dien weg tot een veel begeerde uitbreiding te geraken.

Behoudens de hierboven genoemde verbodsbepaling worden dezerzijds geen beschermende bepalingen noodzakelijk geacht.

De bevolking heeft deze bescherming blijkens het boven behandelde niet noodig; bepalingen vormen bovendien vrijwel steeds in meerdere of mindere mate een belemmering voor een normale ontwikkeling.

Wordt het niettemin van andere zijde noodig geacht voorzichtigheidshalve de bevolking toch te beschermen, dan moet er voor gezorgd worden, de bepalingen zoo soepel te maken, dat het ontstaan en de ontwikkeling van een opkoopstelsel mogelijk blijft.

In dat geval moet daarom de voorkeur gegeven worden aan een stelsel van bepalingen, dat naar den vorm het beste met de „standaardcontracten" te vergelijken zou zijn.

Deze bepalingen, welke in een ordonnantie moeten worden opgenomen, zouden moeten gelden voor alle transacties op het gebied

van den riethandel. Iedere onderneming, die opkoopriet verwerkt, is dus verplicht zich aan de voorschriften te houden. Het lijkt nu niet wenschelijk, dat het Bestuur zich voortdurend met den opkoop bemoeit en deze controleert, omdat de voorschriften geen ander doel mogen hebben dan het beschermen der goedwillende landbouwers.

Tot een onderzoek of de voorschriften behoorlijk zijn nagekomen moet slechts worden overgegaan, indien een der betrokken partijen daartoe het verzoek doet of indien het Bestuur op grond van ernstige vermoedens meent, dat deze voorschriften niet zijn nagekomen. De maatregelen zijn dus meer bedoeld om preventief te werken.

Het samenstellen van een ontwerp dezer bepalingen zal dezerzijds niet worden gepoogd. Dit kan beter aan op dit gebied meer bevoegden worden overgelaten; het hiervoor benoodigde materiaal is in de boven gegeven beschouwingen te vinden.

Nog één punt moet echter naar voren worden gebracht, n.l. het gebied, waarin eventueel de opkoop van Inlandsch riet zou kunnen worden toegestaan. Dit gebied zou dan moeten omvatten de onderdistricten Gondanglegi, Boeloelawang en Tadjinan (district Gondanglegi), Toeren, Dampit en Wadjak (district Toeren, Kepandjèn en Soemberpoetjoeng (district Senggoeroeh), Toempang en Pakis (district Pakis).

Door bizondere omstandigheden wordt dit in September 1927 geschreven artikel eerst thans gepubliceerd.

Malang, April 1928.

Eerste snit sawahtuinen

Jaar \ Opbrengst in pic. p.b.	50	150	250	350	450	550	650	750	850
1923			1						
1924						1			1
1925			2	2	2	1	3	2	1
1926				1		3	1	3	5
1927					2	1	1	5	
			3	3	4	6	5	10	7

Tweede snit sawahtuinen..

1923					1	1	1	1	2
1924									2
1925		1		3	3	1	2		3
1926			3	6	3	9	8	4	3
1927						2	1	2	3
		1	3	9	7	13	12	7	13

Eerste snit tegalantuinen.

1923				1	1	1	2		
1924					6	5	1		2
1925			6	5	10	6	2	1	1
1926		1	2	1	7	4	3	6	3
1927							1		1
		1	8	7	24	16	8	7	6

Tweede snit tegalantuinen.

1923					1	3	1	1	
1924							3	2	
1925			5	1	1	1			
1926		4	1	4	5		1		3
1927									
		4	6	5	7	4	5	3	3

850	950	1050	1150	1250	1350	1450	1550	1650	1750	1850	1950
	1										2
1	2		1	2	2	1		2			1 13
1	1		2			1					17
5	3	1		1	2				1		1 22
	3	2									14
7	10	3	3	3	4	2		2	1		2 68
2	1	3	1		1	1					13
2											2
3	4	5	2	3							27
3	2	3	1	1							43
3		1									9
13	7	12	4	4	1	1					94
			1								6
2			2								16
1	2			1							33
3											27
1											2
6	2		3	1							84
											6
	1										6
3											8
											18
											—
3	1										38

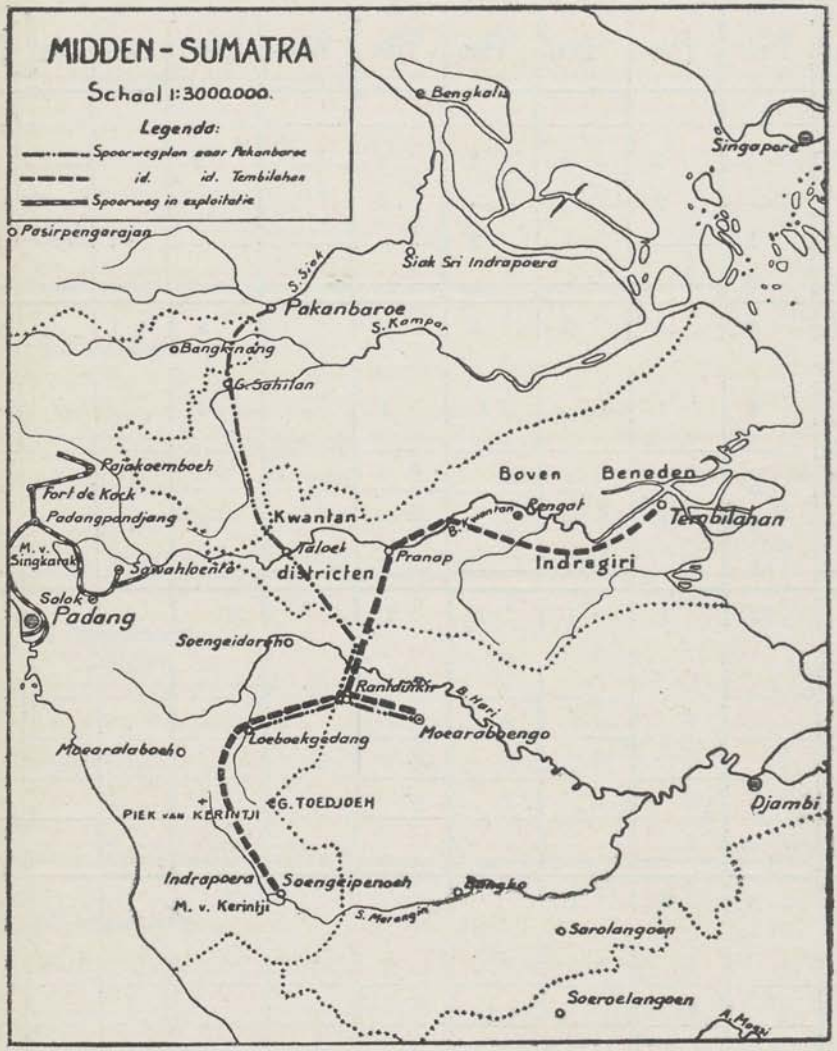
MIDDEN - SUMATRA
Schaal 1:3000.000.
Legenda:
Spoorwegplan voor Pakanbaroe
id. id. Tembilahan
Spoorweg in exploitatie
Bengkalis
Singapore
Pasirpengarajan
Siak Sri Indrapoera
S. Siak
Pakanbaroe
S. Kompar
Bangkinang
G. Sahilan
Pajakoemboeh
Fort de Kock
Padangpandjang
Kwantan
Boven
Beneden
Tembilahan
Indragiri
M. v. Singkarak
Sawahloento
Taloek
Pranap
districten
Solok
Padang
Soengeidareh
Rantaukar
Moearalaboeh
Loeboekgadang
Moearabeengo
PIEK VAN KERINTJI
G. TOEDJOEH
Djambi
Indrapoera
Soengeipenoeh
M. v. Kerintji
S. Merangin
Sarolangoen
Soeroelangoen
A. Hari

Het verkeersvraagstuk in Midden-Sumatra,

door

W. Wynaendts van Resandt.

I

In de ondervolgende verhandeling zal het verkeersvraagstuk in Midden-Sumatra voornamelijk beschouwd worden uit een oogpunt van de te volgen spoorwegpolitiek.

Binnen afzienbaren tijd is thans te verwachten, dat in Noord-Sumatra de Deli Spoorweg Mij. haar net in Zuidelijke richting tot Kota Pinang uitgebouwd zal hebben, terwijl in Zuid-Sumatra de Staatsspoorwegen tot Soeroelangoen, dicht bij de grens van het Gewest Djambi gelegen, doorgedrongen zullen zijn.

Eene groote bekoring gaat nu van het voor de hand liggende denkbeeld uit om deze lijnen langs de Oostzijde van het Barisangebergte door te trekken en zoodoende eene stamlijn over de lengteas van Sumatra tot stand te brengen.

Beschouwt men, welke verkeersbelangen, zoowel door de lijnen der Deli Spoorweg Mij., als door de lijnen der S. S. in Zuid-Sumatra naar Palembang en Oosthaven bediend worden, dan blijkt, dat deze lijnen geenszins de verkeersbeteekenis van eene stamlijn hebben, doch uitsluitend afvoerlijnen zijn, welke door den vorm van Sumatra toevalligerwijze samenvallen met het tracé eener stamlijn.

Nu strekt het invloedsgebied van eene zeehaven op Sumatra, bij spoorwegtarieven van 8 — 10 ct. de ton km., zich ruim 400 km. ver uit.

Bij grooteren afstand wordt, hoofdzakelijk door den vorm van het eiland, het afvoergebied van eene andere haven bereikt.

In verband met dezen afstand zal, aangezien tusschen de Deli Spoorweg Mij. en de Kon. Paketvaart Mij. geen concurrentie plaats vindt, Kota Pinang van uit Belawan gerekend, nog niet de grens vormen, waartoe de invloed van deze haven zich overwegend kan

doen gelden. Voor Zuid-Sumatra zal het invloedsgebied van Palembang zich ook niet veel verder dan Soeroelangoen of Sarolangoen kunnen uitstrekken.

Een streven om door verderen uitbouw van Kota Pinang en Soeroelangoen eene rechtstreeksche spoorwegverbinding tusschen Zuid- en Noord-Sumatra te scheppen, zal een geheel nieuw element in de spoorwegpolitiek brengen, omdat van den zeer succesvollen bouw van afvoerlijnen overgegaan wordt tot den aanleg van een stamlijn, welker bestaansbehoefte om verkeersredenen echter in twijfel wordt getrokken.

Sumatra is een overwegend exportland.

De ontwikkelingsmogelijkheden, vooral van het Oostelijk middengedeelte, wachten, om verwezenlijkt te worden, op behoorlijke afvoerwegen. Het resultaat met dergelijke afvoerlijnen elders op Sumatra bereikt is meer dan bemoedigend geweest, getuige de groote en vrij plotselinge vooruitgang van Zuid-Sumatra, welke pas na den bouw der afvoerlijnen ontstond en wat Palembang betreft, door een behoorlijk net van waterwegen niet in het leven geroepen kon worden.

Wat Sumatra dan ook boven alles noodig heeft zijn goede afvoerlijnen.

Ook op Java zijn het eerst de afvoerlijnen gebouwd en wel geheel onafhankelijk van elkaar. Later pas is de onderlinge aansluiting verkregen en de zeer gunstige ontwikkeling van het spoorwegwezen op Java wijst uit, dat deze politiek de juiste is geweest.

Bijna 50 jaar na de opening van den eersten spoorweg op Java is in 1917 door de opening van de Cheribon-Kroja lijn eerst de eigenlijke stamlijn tusschen Oost- en West-Java tot stand gekomen en zoo gering zijn nu nog de behoeften van het doorgaande lange afstandsverkeer, dat het voornemen om deze stamlijn door invoering van de z.g. eendaagsche verbinding tot haar volle recht te doen komen, van belanghebbenden zoo weinig steun ondervond, dat van deze invoering werd afgezien.

Het intensieve verkeer en vervoer op deze stamlijn is dan ook geenszins het gevolg van doorgaande belangen, maar van de beteekenis als afvoerlijn en van de groote bevolkingsdichtheid, welke een zeer belangrijk intergewestelijk en locaal verkeer daarop in het leven riep.

Wanneer men na vijftig jaar spoorweg-exploitatie op Java, deze geringe behoefte aan doorgaand verkeer constateeren moet, dan treedt het belang van doorgaande verbindingen op Sumatra geheel op den achtergrond. Aan den eenen kant staat Java, met per eenheid van oppervlak veel grootere bevolking en veel intensievere productiviteit, aan den anderen kant Sumatra met veel grooter afstanden, waardoor geheele streken nog buiten het invloedsgebied der bestaande groote havens vallen en waar eene doorgaande verbinding door de zeer geringe bevolkingsdichtheid het belangrijke locale en intergewestelijk verkeer van Java zal missen.

Iedere spoorwegaanleg op Sumatra, welke buiten het invloedsgebied van een haven valt, moet daarom uit een transportoogpunt voorloopig als overbodig beschouwd worden.

Ten slotte zal de stamlijn op Sumatra ontstaan, doch dit moet incidenteel geschieden en niet als gevolg van eene daarop in hoofdzaak gerichte spoorwegpolitiek.

De beste en meest belovende streken zijn tegen en in het Barisangebergte gelegen, terwijl met enkele uitzonderingen de vlakte van Zuid- en Midden-Sumatra niet op eene overmaat van vruchtbaarheid kan bogen.

Daarom zal van uit enkele daartoe bijzonder geschikte havens getracht worden om langs den kortst mogelijken weg het gebergte te bereiken. Van die punten zal de lijnaanleg zich splitsen en den voet van het Barisan-gebergte volgen, ten einde de betere streken het dichtst te naderen.

Ten slotte zullen die evenwijdig aan het gebergte loopende lijnen elkaar zoo dicht naderen, dat onderlinge aansluiting gewenscht wordt, waardoor de doorgaande verbinding, echter niet als gevolg van een daarop gerichten bouw, maar uit een samenstel van lijngedeelten, ieder met een eigen afvoerhaven, ontstaat.

In een te openen land vallen de belangen van den spoorwegexploitant niet altijd samen met de algemeene belangen en wel omdat het spoorwegvervoer slechts een onderdeel van de geheele transportbeweging uitmaakt.

Het algemeen belang eischt, dat de som der zelfkosten van het vervoer van af producent tot consument zoo laag mogelijk gemaakt en daarmede de virtueele economische vervoersafstand zooveel mogelijk bekort wordt. De spoorwegexploitant vraagt met zoo weinig

mogelijk kapitaal, zoo snel mogelijk gunstige bedrijfsresultaten te bereiken.

Het wordt zeer goed mogelijk geacht, dat bij een lijnaanleg met minder kapitaal en meer winst, de totale virtueele vervoersafstand niet zoo veel bekort wordt, als door den aanleg van eene andere lijn, welke meer kapitaal vraagt en misschien voorloopig geen winst belooft.

In dit geval dient de duurdere lijn het algemeen belang meer en zal zij ten slotte grooter ontwikkeling ten gevolge hebben.

Zoo stond bijv. een der oudere projecten voor spoorwegaanleg op Sumatra (Rapport K. J. A. LIGTVOET en E. VAN ZUYLEN 1908) het stamlijn principe voor en het tracé was zoo gekozen, dat de groote rivieren op die punten gesneden werden, waar zij voor de riviervaart bruikbaar werden.

De manipulaties, welke de per spoor aangevoerde goederen moesten ondergaan waren: eerst lossen en opslaan, daarna laden in een prauw of hekwieler, transport naar eene kusthaven, daar weer lossen en opslaan, vervolgens weer laden in een kuststoomer, welke de goederen naar een zeehaven brengt, waar weer lossen en opslag plaats moest vinden, totdat de goederen eindelijk in den oceaanstoomer geladen konden worden.

Hoewel het hier gegeven voorbeeld zoo ongunstig mogelijk is, zullen bij het stamlijn principe, dan wel bij afvoer naar een kusthaven, toch altijd manipulaties blijven bestaan, welke den virtueelen economischen vervoersafstand niet zoo klein mogelijk maken. Als voorbeeld hiervan moge dienen dat voor uit het achterland afkomstige koffie het vervoer van af Oosthaven, van waar rechtstreeksche afscheep naar Europa mogelijk is, ongeveer ƒ 10.— per ton goedkooper uitkomt, dan vervoer van af Palembang, hetwelk nog aan overscheep onderhevig is.

Het vervoersvraagstuk, bezien uit een oogpunt van algemeen belang, omvat in de eerste plaats op welke wijze, met in totaal het minste kapitaal en de laagste exploitatiekosten, het vervoer tusschen producent en consument kan plaats hebben, van welk vervoer het railtransport op Sumatra slechts een onderdeel uitmaakt. Sterker nog, dit principe vormt een basis, waarop de tegenwoordige economische wereldontwikkeling berust.

Daarom is het ook niet de vraag, hoeveel kapitaal alleen voor

spoorwegaanleg benoodigd is en hoeveel de exploitatiekosten zullen bedragen, want daar moet ook nog bijgevoegd worden het kapitaal reeds belegd in, of nieuw benoodigd voor de aansluitende bestaande en nieuwe transportmiddelen en opslagplaatsen, benevens de exploitatiekosten daarvan. Van dit totaal hangt grootendeels de virtueele economische vervoersafstand af.

Nog minder is het de vraag, of de goederen behalve de kosten van spoorvracht ook nog die van overbodige tusschenschakels zooals van rivier- en kustvaart en van veemen in de rivier- en kusthavens, kunnen dragen, omdat deze vraag verre achterstaat bij den gebiedenden economischen eisch, dat om de ontwikkelingskansen zoo hoog mogelijk op te voeren, de totale transportkosten zoo laag mogelijk moeten zijn, hetwelk voor Sumatra alleen te bereiken is door het vermijden van onnoodige tusschenschakels, dus door rechtstreeksch transport naar eene zeehaven.

Bij de weinige ontwikkeling, welke Midden-Sumatra thans als een geheel nog bezit, treedt het verschil tusschen particulier en algemeen belang sterk naar voren.

Als spoorwegobject zal de particulier de thans reeds meest productieve streken uitkiezen en die eene verbinding geven, welke hem met het minste kapitaal het snelst eene rentabiliteit belooft. Voor hem zijn spoedige resultaten van zijn spoorwegbedrijf de hoofdzaak, waardoor het voor hem voordeeliger kan zijn, als eindpunt eene kust-, ja zelfs eene rivierhaven, boven het langere tracé naar eene zeehaven te kiezen.

De Staat, als vertegenwoordiger van het algemeen belang, zal daarentegen eene politiek moeten volgen gericht op de behartiging dier belangen en waarbij niet uitsluitend naar de onmiddellijke resultaten van het spoorwegbedrijf alleen gekeken wordt, maar waarbij ook de verandering in den virtueelen economischen vervoersafstand eene belangrijke plaats inneemt.

Mocht thans nog door den betrekkelijk geringen afvoer van Midden-Sumatra, waarin veeleer een beeld van de achterlijkheid van het land, dan een basis voor toekomst verwachtingen gezien moet worden, het belang van den kortst mogelijken virtueelen economischen vervoersafstand minder naar voren treden, in de toekomst zal dit in steeds sterker mate het geval wezen en daardoor kunnen

lijnen, welke momenteel de beste bedrijfsuitkomsten beloven in een later stadium van secondair belang worden.

Hierin ligt, behalve om politieke redenen, ook uit een economisch oogpunt opgesloten, dat de opening van nieuwe groote gebieden op Sumatra door den Staat moet geschieden.

Zoo zal de Staat die lijnen aanleggen, welke het meest het algemeen belang dienen, dus lijnen, welke den totalen virtueelen economischen afstand het meest bekorten en welke daardoor ten slotte ook de beste bedrijfsresultaten moeten afwerpen.

Het risico, gelegen in den aanleg van lijnen naar een kust- of rivierhaven, welke thans het meeste rendement beloven, doch daarbij slechts eene gedeeltelijke bekorting van den virtueelen economischen vervoersafstand brengen, is, dat deze lijnen na aanleg van de lijn naar de zeehaven, wegens vervoersonttrekking deels overbodig zullen worden. Tevens is mogelijk, dat door het daaraan reeds bestede kapitaal, de aanleg van meer het algemeen belang dienende lijnen geruimen tijd tegengehouden wordt, hetwelk niet bevorderlijk voor de verdere ontwikkeling van het achterland is.

Waar reeds alleen met het kapitaal benoodigd voor de hoofdafvoerlijn betere vervoersdiensten bewezen kunnen worden, laat het zich aanzien, dat ondanks de in de eerste periode met de andere lijn te bereiken gunstiger bedrijfsresultaten en overschotten, de rentabiliteit van beide lijnen samen zeer gering zal zijn en directen aanleg van de hoofdafvoerlijn, op den duur voordeeliger zal blijken.

Daarom is eene lijn, welke den virtueelen economischen afstand slechts gedeeltelijk verkort, dus eene lijn naar een rivier- of kusthaven, niets anders dan een tijdelijk hulpmiddel, terwijl daarentegen in de afvoerlijn naar eene zeehaven de oplossing van het vervoersvraagstuk van Midden-Sumatra gezocht moet worden.

II

Het verkeersgebied van Midden-Sumatra wordt geacht te omvatten het gebied gelegen tusschen den Indischen Oceaan en Straat Malaka, waarvan de Noordgrens nog de Boven-Rokan-streken omsluit en tusschen de mondingen der Siak- en Rokan-rivier de kust bereikt, terwijl de Zuidgrens van af Korintji volgens een vrijwel

rechte lijn naar de kust tusschen de mondingen van de Indragiririvier en Batang Hari loopt.

Voor goederenvervoer bepaalt eene hoofdwaterscheiding de vervoersrichting. Overal blijkt uit de economisch-geografische aardrijkskunde, dat de hoofdafvoer van een gebied zich ten slotte op die zee of oceaan richt, waarheen dat gebied afwatert. Ook Sumatra, waar het Barisan-gebergte een scherpe grens trekt, vertoont deze duidelijke scheiding in vervoersrichting.

Nu is de hoofdwaterscheiding dicht bij de Westkust gelegen, zoodat het natuurlijk achterland van Padang klein moet zijn. Hierop wijst ook het feit, dat de handel en het verkeer van Padang, ondanks dat eene goede zeehaven en aansluitend spoorwegstelsel zeer sterke ontwikkelingsfactoren zijn, weinig toenemen.

Wel is waar voeren thans ook nog enkele zeer belangrijke gebieden buiten de Padangsche Bovenlanden en ten Oosten der waterscheiding gelegen, op Padang af, doch dit is alleen het gevolg van het ontbreken van afvoermogelijkheden in Oostelijke richting.

Uitbreiding van het natuurlijk achterland van Padang moet dan ook in het Westelijk stroomgebied gezocht worden, waar in het Noorden de Ophir-districten nog ruime kans op ontwikkeling bieden.

Om het afvoervraagstuk van Midden-Sumatra te kunnen overzien, is het in de eerste plaats noodig de waarde te kennen van de onderscheiden streken, waaruit het gebied ten Oosten der waterscheiding bestaat.

Het tegenwoordig ontwikkelingsstadium geeft echter daarvoor niet altijd voldoende aanwijzing, omdat, zooals reeds gezegd, vele streken in Midden-Sumatra eerder een beeld van de achterlijkheid van het land geven, dan eene basis voor toekomst verwachtingen.

Slechts die gebieden, welke reeds langen tijd over goede en goedkoope afvoerwegen beschikken, hebben volop hunne kansen tot ontwikkeling gehad en mocht die ontwikkeling achterwege gebleven zijn, dan moet dit aan een inherent gebrek aan toekomstmogelijkheden geweten worden.

Een zoodanig gebied wordt door de Siak-rivier doorstroomd. Deze rivier, welke tot diep het binnenland in den best bruikbaren waterweg van geheel Sumatra vormt en waarlangs sedert oudsher de vroegere handelsroute tusschen de landen aan straat Malaka en

de Padangsche Bovenlanden liep, heeft in die eeuwen het aangrenzende land niet tot ontwikkeling kunnen brengen.

Niet alleen is, ondanks het feit, dat de Sultans van Siak steeds handel en verkeer door hun gebied trachtten te bevorderen, de eigen inheemsche productiviteit laag gebleven, maar ook het grootkapitaal heeft na vele mislukkingen (tabak-vezel-tin) Siak bijna geheel verlaten.

Hier is dus een geval, waar het gebrek aan ontwikkeling in de eigenschappen van het land zelf te zoeken is en waar men voor de toekomst geene verwachtingen van mag koesteren.

Behalve Siak kan ook het heuvelterrein van de Boven-Kampar-streken en de afdeeling Goenoeng Sahilan tot de schrale gronden gerekend worden.

Het bosch is vrij eenvormig, pisang en klapper komen bij de weinige kampong-complexen slechts sporadisch voor, terwijl de boomen langs de kanten der ladangs meermalen omvallen, omdat hun wortelstelsel aan de oppervlakte bleef en niet in den onvruchtbaren ondergrond kon doordringen.

Ook de korte levensduur der ladangs, benevens de zeer dun gezaaide bevolking, zijn aanwijzingen van eene geringe vruchtbaarheid, hetwelk door een deskundige als Dr. MOHR en den landbouwconsulent SMITS, die een deel van dit gebied onderzochten, bevestigd wordt.

Slechts de met sawah's bedekte strook langs de rivier in de Boven-Kampar-streken maakt eene zeer gunstige uitzondering. De bevolking is daarom ook veel talrijker en wordt op rond 40.000 zielen geschat. Ook de Sibajang-streek in Goenoeng Sahilan is wat beter.

De schrale gronden van het hier genoemde gebied schijnen slechts voor rubbercultuur bruikbaar te zijn, waar zich vooral de bevolking op toelegt. Het grootkapitaal houdt zich meer afzijdig en heeft in dit gebied in die cultuur practisch geen nieuw kapitaal gestoken.

De rubbercultuur heeft, vooral in de slechtere streken, groote veranderingen teweeg gebracht. In plaats van armoede en achterlijkheid is thans welvaart en zelfs luxe gekomen. Het moet echter betwijfeld worden of het daardoor ontstane beeld van de welvaartsverhoudingen in Midden-Sumatra gehandhaafd kan blijven.

De laatste jaren is de rubberprijs in verhouding tot de productiekosten zeer hoog geweest; zoo bedroeg voor goede Europeesche ondernemingen de kostprijs in 1927 ongeveer een derde van de opbrengst, in de voorafgegane jaren was deze verhouding nog veel gunstiger. Voor de Inlandsche aanplantingen is deze kostprijs veel lastiger op te geven, omdat een groot deel der zelfkosten uit arbeidskracht bestaat en met het product betaald wordt.

Nu is rubber geen monopolieartikel. De groote winstmarge heeft als onvermijdelijk gevolg in alle streken ter wereld, welke voor deze cultuur geschikt zijn, een sterke uitbreiding der productie ten gevolge gehad, waardoor ten slotte de winstmarge tot normale grenzen teruggebracht wordt en door tijdelijke overproductie zelfs daaronder dalen zal.

Wanneer dit geschieden zal, is moeilijk aan te geven, waarschijnlijk spoedig, maar zeker is te voorzien, dat daardoor vooral in de schralere gebieden, welke zich alleen voor rubber en niet voor andere cultures eigenen, deze welvaartsbron het meest verminderen zal.

Daarom geven thans deze schralere gebieden, welke alleen op de rubbercultuur drijven een tijdelijk te gunstig beeld, waardoor de tegenwoordige waardeverhouding tot de van nature rijker bedeelde streken geflatteerd en onzuiver is. Deze opmerking geldt vooral voor Pakanbaroe, dat thans als uitvoerhaven van een gebied met groote rubberproductie den indruk van groote welvaart en belangrijkheid geeft, doch zonder de rubber slechts een schraal achterland, bevolkt door rond 70.000 zielen bezit.

Een contrast met het beschreven gebied vormt Indragiri. Van af het gebergte tot aan de kust, is het door eigen bevolking, door het grootkapitaal en door vrijwillige immigratie in ontwikkeling verre boven het overige deel van de vlakte van Midden-Sumatra gebracht.

Reeds vóór de groote stijging in de rubberprijzen van de laatste jaren, vormden de Kwantan-districten met hun 40.000 zielen tellende Menangkabausche bevolking een lichtpunt in het overige „Donker Sumatra". In Midden-Indragiri heeft het grootkapitaal een aantal groote ondernemingen gesticht, terwijl in Beneden-Indragiri een 40000 geïmmigreerde Bandjareezen de vroegere moerassen en wildernissen langs de rivieren in uitgestrekte en flink produceerende klapper- en rubbertuinen veranderd hebben.

De belangstelling van het grootkapitaal voor Indragiri is te meer merkwaardig, omdat de rapporten van het Dep. van Landbouw zich over de vruchtbaarheid van Indragiri buiten het rivierdal niet onverdeeld gunstig uitlaten.

Desniettegenstaande heeft het grootkapitaal in de vlakte van Midden-Sumatra, met voorbijgang van Siak en Djambi, zich bijna uitsluitend in Indragiri gevestigd, terwijl de daar gestichte landbouwondernemingen bovendien gunstige finantieele resultaten afwerpen.

Er zijn dus in Indragiri nog factoren werkzaam welke den invloed van de minder gunstige chemische samenstelling van den bodem opheffen en de aandacht van het grootkapitaal op dit land gevestigd houden.

Het gebied, dat voor de toekomst het meeste belooft, is te vinden in Korintji en de streek ten Noorden en Oosten er van gelegen. De toekomstmogelijkheden worden zoo groot geacht, dat hier het hart van Midden-Sumatra gezocht wordt.

Hetgeen thans reeds in dit gebied, ondanks de uiterst bezwaarlijke afvoergelegenheid en het daarmede samenhangende geringere ontwikkelings- en productievermogen bereikt is, doet voor de toekomst, wanneer een betrouwbaar en goedkoop transport bestaat, de hoogste verwachtingen koesteren.

In de eerste plaats moet genoemd worden de bekende hoogvlakte van Korintji, tot voor 1920 zeer geïsoleerd gelegen te midden van een kring van bergen. Desondanks woonden daar een 60 — 70 duizend menschen. De rijstoogsten waren meer dan overvloedig, ieder jaar werd het overschot in de loemboengs op het restant van den vorigen oogst gestort, waardoor de honderdjarige gabah en de taxatie van de reusachtige aanwezige hoeveelheden van tegen de millioen pikol verklaarbaar was. Toch vond ieder jaar nog een afvoer van duizenden pikols naar Djambi plaats, hetwelk tot Bangko over een 150 km. lang zeer zwaar voetpad op de ruggen van koelies gedragen werd. Verder produceerde Korintji in dien tijd een 5000 picol in hoofdzaak Java-koffie, welke naar Padang afgevoerd werd, benevens goede doch zeer zware tabak. De afvoerkosten tot Padang bedroegen gemiddeld ƒ 140.— de ton.

Gedurende den grooten oorlog kwam de voedselschaarschte in Ned. Indië. Met den meesten spoed werd gewerkt om den nieuwen

Korintji-weg van Tapan tot Soengeipenoeh te voltooien ten einde het rijstsurplus te kunnen afvoeren. Toen deze weg klaar was, was echter ook de voedselschaarschte voorbij en zooals te voorzien, had de aanleg van dezen weg ten gevolge, dat de rijstbouw op den achtergrond raakte bij de cultuur van hoogwaardige exportgewassen, vooral koffie.

Bij de door den grooten afstand hooge transportkosten, welke thans tusschen 3 en 6 gulden de picol schommelt, was de winstmarge op de rijst, waarvan de prijs door Padang beheerscht wordt, veel geringer dan voor de hoogwaardige koffie, welke cultuur zich dan ook sterk uitgebreid heeft, zeer ten voordeele van de bevolking. Zoo bedroeg in 1926 de koffieuitvoer van Robusta bijna 48.000 pikol, ter waarde van rond ƒ 2.000.000.—

Een ander reeds ver ontwikkeld gebied werd ten Noorden van Korintji in het cultuurgebied van Moearalaboeh aangetroffen. De daar gevestigde ondernemingen leden in de malaise-periode door faillissementen een zwaren slag. Nu pas zijn de producties weer boven die van 1920 gestegen.

Het zou te ver voeren om nader in te gaan op de weinig economische toestanden in dit cultuurgebied. Thans is echter veel verbeterd en staat het transportvraagstuk slechts de volkomen ontwikkeling van dit rijke gebied in den weg.

Dit gebied voert langs een gemiddeld 150 km. langen en zwaren weg op Padang af. Tijdens de hausseperiode, vlak na den oorlog steeg de transportprijs zelfs tot een ƒ 200.— de ton, zonder dat de oogst nog afgevoerd kon worden. Thans kan de prijs op 40 — ƒ 50 gesteld worden.

Een derde belangrijk gebied is Moaro Boengo met omgeving, een van de meest beteekenende en oudste centra der bevolkingsrubbercultuur in het gewest Djambi en tevens een der vruchtbaarste en dichtst bevolkte gedeelten. Dit gebied voert via de hoofdplaats Djambi af.

Hiermede zijn in hoofdtrekken de streken genoemd, welke reeds eene gevorderde ontwikkeling vertoonen. Doch er is veel meer te verwachten.

In Noord-Korintji, op de tweede hoogvlakte, en aansluitende aan het cultuurgebied van Moearalaboeh is de Handelsvereeniging Amsterdam begonnen met de opening van rond 20.000 Hectare

gronden. De zeer geleidelijk naar de vlakte afdalende Oostelijke hellingen van den Goenoeng Toedjoeh, worden hoogerop geschikt geoordeeld voor de cultuur van thee, kina en koffie, lager voor rubber en oliepalmen. Uitgestrekte gebieden zijn te irrigeeren, zoodat hier met Korintji, de rijstschuur van Midden-Sumatra ontstaan kan. Meer nog dan de Piek van Korintji moet de Goenoeng Toedjoeh als de groote vruchtbaarmaker beschouwd worden en de vulkanische gronden van dezen berg, vooral rond de Danau Bento moeten niet alleen tot de allerbeste gronden van Sumatra, maar van geheel Ned. Indië gerekend worden.

Het is dan ook niet te veel gezegd, dat in dit gedeelte het zwaartepunt van Midden-Sumatra te vinden is en dat een vraagstuk van het voornaamste belang is, hoe dit gebied, een goedkoopen en betrouwbaren afvoerweg te verschaffen.

III

Voor afscheephaven van het Oostelijk stroomgebied van Midden-Sumatra komen in hoofdzaak twee plaatsen in aanmerking, namelijk Pakanbaroe, dan wel Tembilahan in Beneden-Indragiri.

Pakanbaroe, aan de Siak-rivier gelegen, kan slechts voor de kleine kustvaart dienen; Tembilahan daarentegen is eene natuurlijke haven en thans bij vloed reeds door zeeschepen tot 9 meter diepgang te bereiken. Tembilahan staat in dit opzicht verre boven Palembang en kan middels enkele kleine en waarschijnlijk weinig kostbare verbeteringen ook bij alle waterstanden eene oceaanhaven worden.

De kosten van transport en overscheep van af Pakanbaroe tot de zeehaven, hetzij Singapore dan wel Belawan, zijn op 12 gulden de ton gesteld. De directe afscheep via Tembilahan kost dan eenzelfde bedrag minder, onder de gemotiveerde aanname, dat vroeg of laat voor eene oceaanhaven de basis-tarieven zullen gelden.

Wil men echter de lijn naar Pakanbaroe tot een punt doortrekken, dat door schepen van normale grootte in de Azië-vaart bereikt kan worden, dan is eene verlenging van ± 150 km. langs de Siak-rivier noodig, loopende door een gebied, dat zooals aangetoond, zeer weinig toekomst bezit. Bovendien gaat het voordeel van de *f* 12 vrachtbesparing verloren aan het 150 km. meerdere spoorwegvervoer, hetwelk ongeveer eenzelfde bedrag vraagt.

Op deze tariefbasis kan eene lijn van uit Tembilahan bij gelijke totale vervoerskosten een 120 — 150 km. verder het land in dringen, dan een lijn met Pakanbaroe als eindpunt.

De totale lengte eener lijn tot in het hart van het beste deel van Midden-Sumatra, b.v. tot Soengei Penoeh in Korintji, bedraagt langs de kortste route van uit Tembilahan ongeveer 410 km. en van uit Pakanbaroe ± 430 km.

In algemeenen zin werd tengevolge van den vorm van Sumatra, het invloedsgebied van een zeehaven, bij tarieven van 8—10 ct. per ton km. geacht zich ruim 400 km. ver uit te strekken. Ingeval van keuze, wordt voor eene kusthaven, door de meerdere verdere vervoerskosten, deze afstand tot rond 300 km. teruggebracht, of van Pakanbaroe afgerekend nog niet tot Loeboek Gedang.

Daardoor valt het zeer te betwijfelen of bij aanleg van eene lijn van uit Pakanbaroe het cultuurgebied van Korintji en Moeara Laboeh zal kunnen profiteeren van het vervoer per spoor.

Het laat zich aanzien, dat bij genoemde normale spoorwegtarieven, aan de tegenwoordige vervoersroute via Padang de voorkeur zal gegeven worden, waarbij de bestaande connecties, als banken, directie, goedangruimte, etc. ook eenig gewicht in de schaal leggen.

De beteekenis van den lijnaanleg wordt daardoor in economischen zin sterk besnoeid, want zelfs al mocht de lijn naar Pakanbaroe, tegen de verwachting in, het vervoer uit het rijkste deel van Midden-Sumatra tot zich trekken, dan zal dit in zware concurrentie met Padang geschieden.

Niet alleen is in Midden-Sumatra de economische waarde van eenen nieuwen transportweg, welke ongeveer gelijkwaardig aan den ouden is, nog zeer gering en de opoffering aan kapitaal niet waard, maar tevens moet bij eene pionierslijn ten dienste van het algemeen belang, onnoodige concurrentie, als boven geschetst, ook uit principieele overwegingen ten sterkste afgekeurd worden.

Lijnaanleg van uit Pakanbaroe, zonder de absolute zekerheid, dat daar langs ook het rijkste deel van Midden-Sumatra zal afvoeren, wordt een zeer riskante onderneming. Zonder dat vervoer kan de lijn niet bouwwaardig zijn, omdat het grootste deel der inkomsten juist uit vervoer van dat gebied over de geheele lijnlengte verkregen wordt, terwijl de verdere doorsneden streek, met

uitzondering van de Kwantan-districten, weinig inkomsten belooft.

Bij eene verbinding met Tembilahan, welke in vergelijking met Pakanbaroe op de totale transportkosten, wegens de lagere spoor- en zeevracht, eene besparing van rond ƒ 15.— de ton geeft, wordt de kans op concurrentie met vervoer via Padang uitgesloten geacht. Bovendien doorsnijdt deze lijn streken, waarvan veel meer verwacht mag worden en waar het grootkapitaal zich reeds met succes gevestigd heeft.

Een ander nadeel van eene lijn naar Pakanbaroe is de afhankelijkheid van de kustvaart. Voor de afscheep der producten van het grootlandbouwbedrijf, bezit in Ned. Indië de Kon. Paketvaart Mij., wegens hare doorvoertarieven en connecties met de groote scheepvaart, een practisch monopolie. Geen enkel groot cultuurlichaam zal van de kleine Chineesche bootjes gebruik maken en aan die weinig kapitaalkrachtige Kongsies den opslag en overlading van hare waardevolle producten toevertrouwen.

Een lijn naar Pakanbaroe geeft de Kon. Paketvaart Mij. in dit gebied een zeer versterkte positie, omdat deze lijn slechts bouwwaardig kan zijn indien daarmede ook Korintji en Moearalaboeh grootendeels bediend wordt. Als vaststaand mag aangenomen worden, dat in het gunstigste geval eene kleine verhooging van de totale transportkosten tot de zeehaven reeds voldoende kan zijn om het vervoer uit dat gebied naar de Westkust te richten.

Hierdoor wordt het eene particuliere Maatschappij mogelijk om de tarieven en de bedrijfsresultaten van eenen spoorweg, welke rond 40 millioen gulden zal kosten, sterk te beïnvloeden, wil deze met haar groot vastliggend kapitaal haar voornaamste vervoer niet verliezen.

Een zoodanige toestand, gevolg van spoorwegaanleg naar een rivier- of kusthaven, is niet te verdedigen, te meer niet, omdat tegenwoordig de verhouding tusschen Regeering en grootkapitaal niet altijd ideaal kan zijn.

Bovendien zullen bij aanleg naar Pakanbaroe de loonen noodig voor overscheep en opslag aan een vreemd land (Singapore) komen terwijl, bij Tembilahan als afscheephaven deze in Ned. Indië verdiend worden.

Als argument ten gunste van Pakanbaroe kan evenwel gelden,

dat deze plaats reeds een bestaand kusthaventje is, terwijl Tembilahan zich als zeehaven nog geheel ontwikkelen moet.

Daarentegen biedt Tembilahan als concentratiepunt meerdere voordeelen boven Pakanbaroe. In Tembilahan als haven zal de goederenbeweging grooter zijn dan in Pakanbaroe, omdat Boven- en Beneden-Indragiri veel produceeren, ook producten, welke voor de Europeesche markt bestemd zijn, zooals copra (ruim 15.000 ton), rottan, sagomeel voor stijfselfabricatie der katoenfabrieken en rubber, alles in genoegzame hoeveelheden om direct met den grootconsument transacties te kunnen aangaan. Bovendien liggen dicht bij Tembilahan de Reteh- en Tjenako-kolenvelden, waarvan het product, hoewel niet voor de scheepvaart geschikt, misschien wel met voordeel voor landinstallaties te gebruiken is.

In den laatsten tijd is het verkeervraagstuk in Midden-Sumatra in verschillende dagbladen en tijdschriften weer naar voren gebracht, waarin zoowel Tembilahan, maar vooral Pakanbaroe, als eindpunt aanbevolen werd.

In de twee voornaamste projecten, waarvan het eene, als gevolg eener spoorwegtechnische opdracht [1]) eene verbinding tusschen Sumatra's Westkust en Tembilahan met eene zijlijn naar Loeboek Gedang aanbeval, terwijl het andere, geheel als openingslijn ontworpen de verbinding Loeboek Gedang-Pakanbaroe voorstond, liep de lijn vanzelfsprekend via Taloek.

Het meeste algemeen nut wordt echter bereikt door het economische centrum van Midden-Sumatra, dus Korintji en Moearalaboeh zoo kort mogelijk met de haven te verbinden en daarmede de totale zelfkosten zoo laag mogelijk te houden. Daarom zal bij keuze van Tembilahan als eindpunt, het tracé niet via Taloek, maar Oostelijker, bijv. langs het dal der Pranap-rivier naar Tembilahan moeten loopen. Op deze wijze wordt de lijn rond 20 km. korter dan tot Pakanbaroe en zijn van af het centrum tot Pranap belangrijk minder terreinbezwaren te overwinnen dan tot Taloek.

Een nadeel is, dat Taloek niet aangesloten wordt, waardoor aanleg van eene lijn door de Kwantan-districten tot Taloek wenschelijk kan zijn.

Als men het betrokken gebied grootendeels doorgeloopen heeft,

1) Dienst der Staatsspoor- en tramwegen in Ned.-Indië. Mededeelingen Opname No. 19 „Verslag eener Spoorwegverkenning in Midden-Sumatra".

wordt tevens de indruk verkregen, dat de bouwkosten tusschen Taloek en Pakanbaroe per km. niet lager zullen zijn, dan van af Pranap tot een 60 km. van Tembilahan. Volgens deskundigen zal het laatste deel van de lijn, tengevolge van de terreingesteldheid, ongeveer het karakter hebben als de spoorweg tusschen Rotterdam en Gouda of als bij Palembang, waarmede ten slotte de mogelijkheid niet uitgesloten wordt, dat de totale bouwkosten der lijn Loeboek Gedang — Pakanbaroe en Loeboek Gedang — Tembilahan elkaar weinig zullen ontloopen.

Behalve de reeds eerder gemaakte vergelijking tusschen Pakanbaroe en Tembilahan, zoowel als spoorwegeindpunt en als haven, dient ook de beteekenis van beide plaatsen ten opzichte der geheele Oostkust onder de oogen gezien te worden.

De vraag dringt zich dan naar voren of het uitgestrekte gebied van Midden-Sumatra niet rijk genoeg is of worden zal om tusschen Belawan en Palembang, in plaats van eenige kusthaventjes, eene zeehaven te wettigen.

Het invloedsgebied eener zeehaven te Tembilahan zal zich in het Zuiden, met voorbijgang van Djambi, juist tot het invloedsgebied van Palembang kunnen uitstrekken. Concurrentie in het achterland is tusschen Tembilahan en Palembang en ook met Belawan niet te vreezen.

Ook Pakanbaroe zal niet tegen beide bestaande zeehavens concurreeren.

Heeft men vertrouwen in de toekomst van Midden-Sumatra — en daar bestaat, gezien de rijkdom van het land en de resultaten met de verkeersverbeteringen in Zuid-Sumatra bereikt, alle reden toe — dan zal ten slotte eene zeehaven wenschelijk en noodzakelijk worden.

Bestaat de lijn naar Pakanbaroe reeds, dan komt men voor de keuze te staan, óf eene lijn naar Tembilahan te bouwen, dan wel de lijn van Pakanbaroe tot bij de monding der Siak-rivier door te trekken.

Wordt de lijn naar Tembilahan gebouwd, dan verliest de lijn naar Pakanbaroe hare vervoersbeteekenis grootendeels en wordt vrijwel overbodig.

Verlengt men daarentegen de lijn naar Pakanbaroe tot de kust over ± 150 km., dan wordt het achterland en het vervoer der

nieuwe zeehaven niet grooter dan dat van Pakanbaroe, en wel omdat de voordeelen aan de meerdere spoorvracht verloren gaan. Bovendien staat te vreezen, dat het watertransport op de goed bevaarbare Siak-rivier de verlenging naar de zeehaven ernstig beconcurreeren zal.

Al deze toekomstige moeilijkheden worden voorkomen door directen aanleg van een spoorweg naar Tembilahan (zeehaven), welke lijn volgens de vroeger gegeven beschouwingen, ook thans reeds aanmerkelijke algemeene voordeelen boven eene lijn naar PPakanbaroe (kusthaven) biedt.

Het is niet voldoende om het verkeersvraagstuk in Midden-Sumatra alleen in verband met spoorwegaanleg te beschouwen, maar ook dient rekening gehouden te worden met de mogelijkheden van water- en wegtransport.

Eene lijn naar Pakanbaroe zal geen vervoersonttrekking door watertransport ondervinden. De lijn door Indragiri naar Tembilahan, welke evenwijdig en dicht bij de rivier gelegen is, zal daar wel aan onderhevig zijn. Echter wordt verwacht, dat deze concurrentie van het watertransport geen grooten omvang zal hebben. De Indragiri-rivier is zoo bochtig en biedt als vaarwater zoo vele bezwaren, dat later alleen de goedkoopste inlandsche producten daarlangs afgevoerd zullen worden.

Waar voornamelijk de tijdsduur en risico de kosten van het mechanische riviertransport beheerschen, zijn deze kosten zeer hoog. In 1926 kwam bijv. het transport tusschen de Kwantan-districten en Rengat, dus stroomaf, op ongeveer ƒ 24.— de ton te staan. Waar dit transport bij hoeveelheden van 800 tot 1000 picol in eens plaats vond, middels een motorboot met een viertal prauwen op sleeptouw en alzoo zeer economisch geschiedde, wordt de prijs van ƒ 24.— per ton over een afstand, welke per rail al naar gelang van de waterstand 75-140 km. zou bedragen, zeer hoog geacht [1]).

Hoewel op de Indragiri-rivier onderlinge concurrentie tusschen de verschillende motorbooten plaats vond, ligt het voor de hand, dat door de hoogconjunctuur in de rubber, ook abnormaal hooge transportprijzen gevraagd werden. Bij eene daling der tarieven van het

1) Vide het artikel van den Ass. Res. van Rengat, den heer V. OBDEYN „Indragiri" het Zonnige Zuiden, verschenen in „Deli in Woord en Beeld".

watertransport met 60% worden deze pas gelijk aan de vervoerskosten per spoor, zoodat aan dit laatste vervoermiddel voor de meeste producten wegens de grootere betrouwbaarheid den voorkeur gegeven zal worden.

Deze vergelijking betreft slechts het vervoer uit Indragiri zelf, het overig transport, namelijk dat van de exportgoederen uit het Zuidwestelijk gebied, zal eenmaal in de goederenwagen geladen, natuurlijk geheel tot Tembilahan doorgaan; er is voor dit vervoer geen concurrentie van het watertransport te vreezen.

Wat het wegtransport betreft, kan niet ontkend worden, dat vooral het autotransport de ontwikkeling van verschillende streken mogelijk heeft gemaakt.

Op het gebied van wegaanleg is in Midden-Sumatra nog zeer weinig gedaan. De weg van Pakanbaroe naar Taloek is bijna gereed, doch deze is ook in dat gebied de eenige verharde weg. Deze weg loopt evenwijdig aan de lijn Taloek — Pakanbaroe en is daardoor in staat een belangrijk reizigersverkeer aan die lijn te onttrekken.

Aangezien in landen met groote vervoersafstanden, zooals Midden-Sumatra, de dierlijke tractie plaats moet maken voor het autotransport, moeten ook de wegen voor deze transportwijze geschikt zijn. Daarom zal men in de toekomst door de groote te verwachten verkeerstoename, niet meer met het gebruikelijke wegtype kunnen volstaan. In plaats van de onoverzichtelijke, bochtige wegen, met geringe verhardingsbreedte en dikte, slechte afwatering en met de gevaarlijke haaksche rivierovergangen en wildhouten bruggetjes, behooren wegen, geschikt voor autoverkeer, gebouwd te worden. Zonder nog in dure Europeesche en Amerikaansche speciale autowegen te vervallen, waarvoor het verkeer nog lang niet intensief genoeg is, zullen de aanlegkosten per km. belangrijk hooger zijn, dan voor het gebruikelijke type, wil men, zonder den weg en de veiligheid in gevaar te brengen, het toekomstige autoverkeer kunnen bedienen.

Vergelijking tusschen rail- en wegtransport moet volgens de reeds eerder genoemde richtlijn, dat de minste totale zelfkosten over de wijze van vervoer beslissen, plaats vinden. Nu is de vervoerswijze, welke de geringste zelfkosten meebrengt, afhankelijk van de intensiteit van het verkeer, omdat het kapitaalgebruik bij

spoorwegen hooger, de directe vervoerskosten daarentegen belangrijk lager dan bij gewone wegen zijn. De grens, bij welke intensiteit vervoer per spoor voordeeliger is, moet voor ieder geval afzonderlijk vastgesteld worden.

Als leiddraad moge dienen, dat volgens berekeningen, een verkeersomvang als de spoorwegen in Palembang, zonder het kolenvervoer, thans bereikt hebben, op voorgaande gronden, minder economisch door wegen te bedienen zou zijn.

In de Lampongs werd reeds in 1924 door den spoorweg eene verkeersomvang bereikt, waardoor deze spoorweg ten opzichte van den weg economisch gerechtvaardigd was.

Waar er geen enkele reden is om aan te nemen, dat Midden-Sumatra minder ontwikkelingskansen dan Zuid-Sumatra bezit, laat het zich aanzien, dat het toekomstig groot transport aldaar ook middels spoorwegen bediend moet worden en de daadwerkelijke openlegging van het land alleen door dit vervoermiddel kan geschieden.

Terugkeerende tot de vergelijking tusschen de waarde van eene pionierslijn in Midden-Sumatra, naar Pakanbaroe, dan wel naar Tembilahan, welke vergelijking uit een oogpunt van algemeen belang ten gunste van de zeehaven Tembilahan uitviel, zijn toch de plannen om eene lijn naar Pakanbaroe te bouwen, uit een privatwirtschaftlich oogpunt begrijpelijk.

Zoo laat het zich aanzien, dat bij lage bouwkosten het eerste lijngedeelte Pakanbaroe — Taloek betere bedrijfsresultaten zal afwerpen, dan met eene even groote kapitaalsopoffering van uit Tembilahan bereikt kan worden, waardoor dit lijngedeelte voor den particulieren ondernemer aanlokkelijker is.

Bovendien was in vroegere spoorwegplannen reeds eenige malen de aandacht op Pakanbaroe gevestigd, terwijl pas sedert de meerdere bekendheid van de ontwikkelingskansen en terreingesteldheid van Midden-Sumatra, Tembilahan als spoorwegeindpunt en haven voor de groote scheepvaart naar voren gebracht kon worden.

Vooral de hooge rubberprijzen en daarmede nauw samenhangende welvaart en luxe hebben te Pakanbaroe een verkeer en vertier veroorzaakt, waarvan het tijdelijk karakter niet voldoende onder-

kend is en waardoor deze plaats als mogelijk en wenschelijk spoorwegeindpunt te sterk naar voren trad.

Reeds eerder werd er in dit artikel op gewezen, hoe de hoogconjunctuur in de rubber het beeld van de onderlinge waardeverhouding der verschillende gebieden zeer ten gunste van de schralere streken geflatteerd heeft en hoe bij een sterke daling der rubberprijzen juist deze armere gebieden de grootste inzinking zullen vertoonen [1]).

Stelt men zich op het standpunt van den Staat en vergelijkt men, volgens de gegeven beschouwingen, de beteekenis van een lijn uit het hart van Midden-Sumatra naar Pakanbaroe en naar Tembilahan, dan is van dat standpunt uit eene lijn naar Pakanbaroe op principieele gronden in alle opzichten af te raden.

Zelfs indien nadere onderzoekingen uit mochten maken, dat de bouwkosten van eene rechtstreeksche lijn naar Tembilahan hooger mochten zijn, dan zijn de groote meerdere voordeelen en de betere behartiging van de algemeene belangen, welke met deze lijn te bereiken zijn, voor een mogelijk verschil in bouwkosten zeer goedkoop verkregen.

Midden-Sumatra is te uitgestrekt en biedt te groote mogelijkheden dan dat de eerste spoorwegaanleg volgens de principes van den particulieren spoorwegondernemer mag geschieden. Ruimere inzichten zijn noodig om meer algemeen nut af te werpen en daarbij kunnen de onmiddellijke resultaten van een spoorlijn, welke niet in staat is om het geheele gebied de beste ontwikkelingskansen te geven, slechts eene ondergeschikte plaats innemen.

Daarom is eene lijn naar Pakanbaroe hoogstens een hulpmiddel, terwijl eene lijn naar Tembilahan de oplossing van het vervoersterwijl eene lijn naar Tembilahan eene oplossing van het vervoersvraagstuk in Midden-Sumatra geeft.

---

1) De inmiddels ingetreden daling der rubberprijzen heeft deze verwachting bevestigd. Pakanbaroe moet thans weer net als vroeger, met uitzondering van de bootdagen, tot de loome, stille rust teruggekeerd zijn, welke het kenmerk van geheel Siak is.

Aanteekeningen over het Volksbestuur op Noord Nieuw-Guinee,

door

Dr. E. J. Burger.

Een reis langs de Noordkust van Nieuw-Guinee en in de onderafdeeling Hollandia stelde mij in de gelegenheid gegevens te verzamelen en op te teekenen aangaande het volksbestuur van dat gedeelte van Noord Nieuw-Guinee, dat onder directen bestuursinvloed staat. Evenwel zij vooropgesteld, dat de hierondervolgende mededeelingen slechts onder zeker voorbehoud mogen worden aanvaard. Ik ontleen de gegevens aan mededeelingen van Zendelingen, en het Europeesche en het Inlandsche bestuur, terwijl ik voorts zooveel mogelijk bij de bevolking zelf navraag deed. Het persoonlijk onderzoek stuitte telkens op moeilijkheden, doordat bij het ondervragen der bevolking bijna altijd gebruik moest worden gemaakt van tolken, die meestal zelf het Maleisch slechts gebrekkig spraken. Het meest werd bereikt door het stellen van concrete voorbeelden en dan te vragen hoe onder de gedachte omstandigheden gehandeld werd, wat de rechtstoestand was, enz. Zij, die aan adatonderzoek hebben gedaan, weten echter hoe weinig vertrouwbaar de gegeven antwoorden soms zijn. Bovendien weet men niet of de tolken het gesprokene juist weergeven. Het onderstaande wil daarom slechts een overzicht geven van de mij gedane mededeelingen. De conclusies zullen derhalve aan nader te verzamelen gegevens getoetst moeten worden.

Samenstelling van de kampong.

De *thans* bestaande toestand op geheel Noord Nieuw-Guinee en de daarbij behoorende eilanden is deze, dat de kleinste gemeenschap met eigen autonome sfeer de kampong is. Deze kampong

is te beschouwen als een genealogische eenheid, die gevormd is door samenwoning van families, clans, welke door gemeenschappelijke belangen — van magischen, economischen en strategischen aard — gebonden zijn.

Het kenmerkende van de kampongs van Noord Nieuw-Guinee is dan ook, dat men daarin zonder uitzondering vindt een onderverdeeling van families, welke ieder een hoofd hebben, dat als vertegenwoordiger van zijn familie haar belangen in het kampongverband behartigt. Er zijn kampongs, die uit vele familiegroepen zijn samengesteld, zooals Ifar (Sentanimeer), met 15 groepen, doch er zijn ook kampongs, welke slechts één familiegroep tellen, o.a. in het Arfakgebergte (Vogelkop), en op Noemfoor (in de Geelvinkbaai). Het kamponghoofd is altijd tevens hoofd van zijn eigen familiegroep.

De familiegroepen heeten in het Sorongsche (West Vogelkop) g è l è t, langs de Geelvinkbaai en op de eilanden k è r è t.

Deze benamingen zijn niet inheemsch, doch vermoedelijk van Tidoreesche afkomst. Ook de titel van de familiehoofden, die men o.a. aan de Geelvinkbaai en op de Schouten- en Jappengroep vindt, verraden dadelijk hun uitheemschen oorsprong. De kampong Ansoes op Jappen bijv., ± 2600 zielen tellende, is samengesteld uit 7 kèrèts, waarvan de hoofden de volgende titels hebben: Djoeroebahasa, Didjaoe, Kapitan Laoet, Sengadji, Majoor, Korano [1]).

Het dorpshoofd.

De op Noord Nieuw-Guinee algemeen geldende benaming voor dorpshoofd is k o r a n o.

Gaan wij nu eerst de positie van den korano na, dan blijkt deze niet overal op een hechte basis te rusten.

Het is meermalen voorgekomen, dat de korano's van bestuurswege zijn aangesteld, zonder dat daarbij rekening is gehouden met de heerschende adat. Zoo vond het bestuur het gemakkelijk voor de overbrenging van zijn bevelen de beschikking te hebben over personen, die Maleisch kenden. Daarom werden wel willekeurig Papoea's, die eenigszins het Maleisch machtig waren ge-

1) Omtrent de Schouten- en Padaido-eilanden vindt men in mededeelingen Encycl. Bureau (bladzijde 42) dat de kèrèthoofden werden aangesteld door de aanvoerders der hongi's, die namens den Sultan van Tidore werden uitgezonden om belasting te innen

worden door hun aanraking met vreemdelingen, tot kamponghoofd verheven. Men vindt o.a. korano's, die vroeger „toekang pasang" van vogeljagers waren, of politie-dienaar geweest zijn, of zelfs die als gestraften te Ternate het noodige Maleisch hadden aangeleerd.

Het spreekt vanzelf dat dergelijke hoofden geen of weinig gezag over hun kamponggenooten hebben en zij uitsluitend hun gezag aan de tusschenkomst van het hoogere bestuur ontleenden.

Toch is het voorgekomen dat, hetzij door eigen bekwaamheden, hetzij tengevolge van langdurige erkenning en steun van hoogerhand (bijv. het Tidoreesche bestuur?) aan de bevolking opgedrongen korano's ook van haar zijde als zoodanig erkenning hebben verworven. Doch op dit punt heb ik geen nadere gegevens.

Wanneer ik in het ondervolgende gewag maak van het kamponghoofd, heb ik daarmee op het oog de werkelijke adathoofden, dan wel hoofden, die zich voldoende gezag hebben verworven. De zonder eenige waardeering van de bevolking door het bestuur aangestelde hoofden, zeer typeerend „korano-kantor" genoemd, laat ik verder buiten beschouwing.

De adatpositie van het dorpshoofd.

Bij het verzamelen van gegevens over de positie der korano's is het mij opgevallen, dat er belangrijke afwijkingen zijn waar te nemen in de verhouding van het dorpshoofd tot de familiehoofden. Ik meende aan de hand van de aangetroffen verschillen drieërlei vorm te kunnen onderscheiden en wel:

1e. De korano heeft alleen gezag in zijn eigen familiegroep, en geen (adat) gezag over de andere kamponggenooten.

Bij de uitoefening van gezag over de andere familiegroepen steunt hij geheel op het hoogere Inlandsche of Europeesche bestuur. Deze toestand bestaat o.a. in het district Manokwari en op de Schouten-eilanden.

2e. De korano heeft wel eenig gezag buiten zijn familiegroep, doch dan is zijn positie tegenover de andere familiehoofden die van „primus inter pares". Dezen toestand treft men o.a. in de onderafdeeling Sorong en aan de Geelvinkbaai aan.

In het Sorongsche bijv. wordt over verschillende zaken beraadslaagd door de familiehoofden gezamenlijk, doch onder voorzitterschap van het dorpshoofd. Ook het bijleggen van

twisten en het in der minne regelen van geschillen geschiedt hier onder leiding van het kamponghoofd, bijgestaan door de gèlèthoofden der betrokken partijën.

3e. Het dorpshoofd is niet „primus inter pares" maar staat, adatrechtelijk, *boven* de familiehoofden. Deze positie blijkt uit zijn gezag, zooals dat buiten de kampong aan den dag treedt, en in de dorpshuishouding tot uiting komt.

Dezen toestand vindt men o.a. in de Nimboranstreek (onderafdeeling Hollandia).

Gezag naar buiten.

Het gezag naar buiten komt tot uiting bij het verleenen van vergunningen aan vreemdelingen (niet-kamponggenooten) tot tijdelijk gebruik van grond binnen den beschikkingskring van het dorp.

Dit geschiedt bijv. in de Sentani- en Nimboranstreek door het dorpshoofd, in tegenstelling bijv. met hetgeen in het Sorongsche gebeurt, waarbij n.l. de vergunning aan vreemdelingen wordt gegeven door het *familiehoofd*. In laatstgenoemde streek wordt beschikt over een stuk van den gezamenlijken dorpsgrond, dat weer binnen het beschikkingsgebied van de betrokken familiegroep valt. Aan het kamponghoofd wordt alsdan slechts aangifte gedaan van de verleende vergunning.

Het verschil van de positie van het Sentanische (Nimboransche) dorpshoofd en het Sorongsche blijkt uit het bovenstaande m.i. reeds afdoende. In de Sentani- en Nimboranstreek is hij rechtens heerscher over de kampong, in het Sorongsche „primus inter pares".

Ook is het aan het Sentanimeer en op de Nimboranvlakte het dorpshoofd, dat de huldegift voor het tijdelijk gebruik van grond van den vreemdeling ontvangt. Deze huldegift bestaat meestal uit een soort kralen, die thans moeilijk te krijgen zijn.

Voorts treedt zijn gezag naar buiten aan den dag in zijn leidende positie bij raaktochten, en elk ander gewapend optreden tegen vijanden.

Gezag binnen de dorpshuishouding.

Binnen de dorpshuishouding komt de overheerschende positie van het dorpshoofd, dat ik onder de 3e categorie rangschik, op velerlei wijze tot uiting. Hij regelt en bestuurt de huishouding. Wel

wordt bij alle belangrijke zaken overleg gepleegd met de andere familiehoofden, maar het initiatief daartoe gaat van hem uit, terwijl de beslissing aan hem wordt overgelaten. Een dergelijke machtspositie over de geheele kampong vindt men niet bij de dorpshoofden, die ik tot de 1ste en 2de categorie reken.

Men kan zich nog duidelijker een beeld vormen van de verhouding van de dorpsbestuurders van de 3de categorie tegenover de andere familiehoofden, wanneer men voor oogen houdt, dat het dorpshoofd eveneens de functies van „medicijnman" en intermediair voor het contact met de hoogere machten, en bewaarder van de dorpsfetischen in zich vereenigt.

Het erfelijkheidsbeginsel.

Wanneer men met deze omstandigheid rekening houdt is het vanzelfsprekend dat het erfelijkheidsbeginsel bij het volksbestuur der 3de categorie overheerschend en verkiezing met vrije candidaatstelling uitgesloten is.

Het is toch in de eerste plaats de oudste zoon van het dorpshoofd, die geacht wordt de vereischte speciale kennis van zijn vader te hebben geleerd, en bij zijn overlijden de magische wetenschap als het ware erft.

Bij ontstentenis van een zoon wordt de naaste mannelijke bloedverwant de opvolger (vrouwen komen niet in aanmerking), terwijl eerst bij ontstentenis van een rechtstreekschen afstammeling eenigszins sprake is van verkiezing. Dan nog heeft een lid van de familiegroep van het overleden dorpshoofd de voorkeur.

Bij navraag in de onderafdeeling Hollandia bleek mij nog dat bij de Gerissi's de opvolging automatisch schijnt te gebeuren, doch dat er bij de Sentaniërs een soort verkiezing plaats heeft, waarbij de *familiehoofden* een kiescollege zouden vormen. Ik heb evenwel begrepen, dat dit een bloote formaliteit is, waarbij beter van aanstelling, of erkenning van den nieuwen waardigheidsbekleeder kan worden gesproken.

Ook hierin vindt men een verschil met de streken, waar het kamponghoofd „primus inter pares" is.

In de onderafdeeling Sorong, op Noemfoor en in de Wandammenstreek althans schijnt de stem van het volk minder afhankelijk in de candidaatstelling te zijn. Wel geldt ook in deze streken het

erfelijkheidsbeginsel, maar naar men mij mededeelde, zou het ook wel zijn voorgekomen dat een ongeschikt geachte erfelijke opvolger door de verkiezing van een ander gepasseerd werd.

Op Jappen, waar het dorpshoofd vrijwel geen gezag buiten zijn eigen kèrèt heeft, schijnt het verkiezingsbegrip nog losser van het erfelijkheidsbeginsel te zijn.

Indien er sprake is van verkiezing van een kamponghoofd, dan zijn het altijd de werkbare mannen die kiesgerechtigd zijn. Alleen in het bovengenoemde geval bij de Sentaniërs, hoorde ik van kiesbevoegdheid der familiehoofden.

Ten slotte moet ik nog melding maken van eenige adatinkomsten van het dorpshoofd, welke wijzen op zijn bijzondere positie.

Zoo krijgt het dorpshoofd in de Gerissistreek nog steeds een deel van de jachtbuit, of van de verzamelde vruchten. Ik verzuimde nog navraag te doen naar voor het dorpshoofd bestemde adatdiensten der bevolking.

Het familiehoofd.

Afstappende van de dorpshoofden kom ik aan de familiehoofden. Deze treden in het kampongbestuur het meest op den voorgrond bij den collegialen bestuursvorm, waarbij het kamponghoofd als het ware de Voorzitter („primus inter pares") is, en natuurlijk in die kampongs waar het dorpshoofd alleen maar adat-gezag in zijn eigen familiegroep heeft.

Hoe zelfstandiger de familiehoofden, hoe minder het dorpshoofd zich met de interne zaken van de niet tot zijn eigen groep behoorende families bemoeit. De beslechting van onderlinge geschillen berust in deze gevallen in handen van het familiehoofd. Men deelde mij mede dat o.a. in het district Wandammen, op Jappen- en de Schouteneilanden de Papoea alleen zijn belasting aan zijn eigen familiehoofd wenscht te betalen en weigert deze af te dragen aan het kamponghoofd, wanneer deze niet tevens het hoofd van zijn kèrèt is. Een teekenend voorbeeld is o.a. wat een bestuursambtenaar in deze streken is overkomen. Hij droeg een kamponghoofd op een zijner dorpsgenooten te roepen, doch kreeg ten antwoord, dat hij dat niet kon doen aangezien de man niet tot zijn kèrèt behoorde!

Het is mij niet gelukt om zekerheid te krijgen bij wien in derge-

lijke kampongs, waar dus het kamponghoofd buiten zijn eigen kèrèt weinig gezag heeft, van oudsher de regeling der eigenlijke gemeentediensten berustte.

Men deelde mij mede, dat nog geen scherp onderscheid wordt gemaakt tusschen heeren- en kampongdiensten en dat de bevolking ook dit onderscheid niet zou kennen. Het vorderen van heerendiensten heeft pas ingang gevonden bij het onder daadwerkelijk (landschaps) bestuur brengen van de Papoeasche nederzettingen. Toch zullen ongetwijfeld kampongdiensten, welke een integreerend deel van de eigen huishouding vormen, zelfs in de meest primitieve maatschappij bekend geweest zijn.

Thans worden de gemeentediensten door het dorpshoofd geregeld, ook in die kampongs waar hij weinig gezag heeft. In deze gevallen is echter van eigen initiatief geen sprake en het is in de praktijk het districtshoofd, dat de werkzaamheden regelt.

In de streken, waar het kamponghoofd ook adatgezag over de andere familiehoofden van zijn nederzetting heeft, zooals bij de Sentanimeer-bevolking (kamponghoofd = ondoforo, familiehoofd = koitro of kedjro), de Nimborannederzettingen (kamponghoofd = dèkeneï, familiehoofd = naiskinwou) en de Gerissi's (kamponghoofd = dagona', familiehoofd = terandoe [1])) is er een soort verdeeling van bevoegdheden.

Of er alsdan gesproken kan worden van bevoegdheden welke aan de familiehoofden zijn „gelaten" en andere, die aan het dorpshoofd zijn „voorbehouden", dus of het dorpshoofd adatrechtelijk de bevoegdheid heeft zich desgewenscht met alle interne zaken te bemoeien, is niet nagegaan. Wel vernam ik dat bijv. in de Gerissistreek de aanleg van een nieuwe ladang op voorstel van het dorpshoofd tot stand komt. De gang van zaken is dan als volgt: Wanneer de behoefte aan een nieuwe ontginning zich doet voelen, roept de dagona' (kamponghoofd) zijn terandoe's (familiehoofden) bij elkaar en draagt hen op de wenschelijkheid van den aanleg van een nieuwe ladang te bespreken met hun familieleden.

De terandoe's houden dan ieder besprekingen met hun mannelijke onderhoorigen. Of deze besprekingen ten doel hebben om adviezen te vernemen, dan wel alleen om de mannen voor te be-

1) De in de belastingkohieren gebruikte benaming van ondowafi is niet inheemsch.

reiden dat ze zich binnenkort beschikbaar houden voor de ontginningswerkzaamheden, zoodat de opening van een nieuwe ladang tevoren als een uitgemaakte zaak is te beschouwen, durf ik niet te zeggen.

Na eenigen tijd komen de terandoe's weer bij elkaar en brengen den dagona' verslag van hun onderlinge besprekingen uit. Het is wel merkwaardig dat het de dagona' is, die zoowel de plaats vaststelt waar de ladang moet komen, als den tijd aangeeft, waarop alle werkbare mannen moeten uitkomen. Hierin treedt weer de magische functie van den dagona' aan den dag.

De beslissing evenwel van zaken van minder ingrijpenden aard, zooals het kappen en uitkloppen van sagoboomen, berust bij de betrokken familiehoofden.

Historische ontwikkeling van de kampongs.

De hierboven geschilderde toestand kan als de thans heerschende worden aangemerkt. Hoe deze historisch is ontstaan is moeilijk na te gaan. Wel is bij mij de vraag gerezen of de dorpen, waarbij het dorpshoofd tegenover de familiehoofden niet meer is dan de „primus inter pares", of waar hij adatrechtelijk geen gezag heeft over de andere kèrèts, mogelijk ontstaan zijn door samensmelting van kleinere, aanvankelijk volkomen *zelfstandige* eenheden.

Die eenheden, genealogische, zouden in den loop der tijden door hun vrijwillige samenwoning tot het huidige dorp kunnen zijn samengegroeid, zonder nochtans hun autonomie prijs te hebben gegeven, en terug zijn te vinden in de tegenwoordige zelfstandige kèrèts.

Men zou zich deze vrijwillige samenwoning kunnen denken òf als een verbond, bijv. tegen een gezamenlijken vijand, waarbij de hoofden der gemeenschappen hun zelfstandige positie blijven behouden, òf als het zoeken van steun bij en om één krachtige gemeenschap. In het eerste geval zou dus het ontstaan gedacht kunnen worden van de dorpen, waar het tegenwoordige kamponghoofd tegenover de andere kèrèthoofden geen *adat*gezag heeft, (waar hij dus alleen gezag ontleent aan het hoogere Inlandsche of Europeesche bestuur). De eenheden zouden dan een zelfstandigen groei binnen het dorpsverband hebben doorgemaakt. Alleen zou nog moeten worden nagegaan op welke gronden het Europeesche of Tidoreesche bestuur in dergelijke kampongs aan één der kèrèt-

hoofden de waardigheid van kamponghoofd toekende. In het tweede geval kan men zich gemakkelijk den groei van het gevormde dorp voorstellen met het hoofd van de krachtige gemeenschap, waaromheen zich dus de zwakkere eenheden geschaard hebben, als „primus inter pares". Want ook bij dezen ontwikkelingsgang kan men zich indenken, dat de zwakke groepen na hun aansluiting hun zelfstandig eigen bestuur (autonomie) niet hebben ingeboet.

Op mijn reis heb ik slechts enkele aanwijzingen kunnen vinden, die aan bovenstaande ontwikkelings-hypothese voedsel kunnen geven.

1e. In de Wandammen-streek (Westzijde Geelvinkbaai) hebben de kamponghoofden geen adatgezag over hun kèrèthoofden. Nu doet zich hier het geval voor dat iedere kèrèt, hoewel onderdeel van één dorp, zijn eigen beschikkingsgebied heeft, en niet alleen in de onmiddellijke nabijheid van het dorp, doch — wat zeer merkwaardig is — zelfs op plaatsen die tientallen kilometers van hun dorp zijn verwijderd. Deze plaatsen bevinden zich in (oogenschijnlijk) maagdelijk oerwoud, doch worden ook aangewezen in de nabijheid van andere nederzettingen, zoodat deze zelfs enclaves vormen in vreemde beschikkingsgebieden. Dan valt hieruit te concludeeren, dat deze kèrèts vroeger zelfstandige eenheden zijn geweest, die een (half-) nomadisch bestaan hebben geleid, en op de plaatsen, waarop zij thans nog hun rechten doen gelden, gevestigd zijn geweest. Dit wordt ook door de inheemsche bevolking bevestigd.

Op een eenmaal ontgonnen stuk oerwoud blijft een eeuwigdurend voorkeursrecht voor de erfgenamen van de ontginners bestaan. Dit werd mij op mijn reis telkens meegedeeld [1]).

2e. In de Sorongstreek, waar het dorpshoofd „primus inter pares" is, zijn het de gèlèthoofden, die in het aandeel hunner gèlèts in het algemeene beschikkingsgebied van het dorp tijdelijke (gebruiks-) rechten aan vreemdelingen toekennen, en eventueel daarvoor de huldegift ontvangen. Er is hier dus een

1) Anders op de Schouten-eilanden, waar op grond, die een bepaald oogenblik niet bewerkt wordt en geen teekenen van vroegere bewerking meer vertoont, noch een stamgroep, noch een persoon rechten kan doen gelden. Vgl. mededeelingen encycl. bureau: Schouten- en Padaido-eilanden, blz. 41 en 58.

algemeen beschikkingsgebied van het dorp, waarin iedere familiegroep zijn eigen, vast aandeel heeft.

3e. Een voorbeeld van het behoud van zelfstandigheid van een kleinere gemeenschap na haar aansluiting bij een grootere vond ik toevallig in de Gerissistreek (ten Zuiden van de Nimboranvlakte). Niet ver van een flinke nederzetting, genaamd Doemekou, trof ik een vrij onaanzienlijke samenwoning aan, Koeroetemo, welke er eenigszins verwaarloosd uitzag en een aantal bouwvallige onbewoonde huizen had. Men vertelde mij, dat langzamerhand de kampong Koeroetemo, verlaten werd, en dat de bewoners ervan zich gingen vestigen in Doemekou. Dit was het gevolg van de vele familiebanden welke door verschillende huwelijken tusschen beide kampongs tot stand waren gekomen. Het merkwaardige is echter, dat de lieden van Koeroetemo, ook na hun verhuizing het hoofd van deze kampong als hun dagona' blijven beschouwen. Desgevraagd deelde men mij mede, dat wanneer de volledige overbrenging van de nederzetting Koeroetemo naar Doemekou haar beslag zou hebben gekregen, het adathoofd van de verplaatste kampong zijn zelfstandigheid zou blijven behouden.

Het wekt wel verwondering, dat juist in deze streek, waar volgens de mij gedane mededeelingen het kamponghoofd een zoo sterke positie tegenover de familiehoofden inneemt, dat hij meer is dan „primus inter pares", een dergelijke verhouding van gelijke zelfstandigheid tusschen het hoofd van de groote gemeenschap en de zich aansluitende groep bestaanbaar is.

Ik meen echter dat wij hier met een overgangstoestand te doen hebben en dat in deze streek de zelfstandigheid van de kleine gemeenschap allengs verloren zal gaan.

Het hieromschreven geval dient daarom alleen in zooverre als voorbeeld van het ontstaan van een gemeenschap, waarvan het hoofd „primus inter pares" is, omdat blijkt dat althans in het begin de zelfstandigheid van de zich aansluitende rechtseenheid ongerept blijft. Van de verdere ontwikkeling zal het derhalve afhangen of de familiehoofden in het kamponghoofd later slechts den „voorzitter" zien, dan wel hun „heer".

In beide gevallen echter zal de positie van het hoofd van de aansluiting zoekende gemeenschap teruggebracht worden tot

dat van familiehoofd. Dat in de Gerissistreek het familiehoofd duidelijk ondergeschikt is aan het kamponghoofd, is wellicht het gevolg van het geleidelijk absorbeeren — of usurpeeren — van de rechten der kleine (zwakke) gemeenschap op het oorspronkelijk haar toekomende beschikkingsgebied door de groote kampong. Door het verslappen van den band tusschen het hoofd van de aansluiting zoekende eenheid en haar grond is een terugdringing van de positie van dat hoofd tot de rol van gewoon familiehoofd verklaarbaar. Het hoofd van de krachtige gemeenschap handhaaft derhalve ook na de samenvoeging zijn positie als regelaar in zake ontginningswerkzaamheden (zooals hierboven meegedeeld) voor zijn geheele kampong.

Uit het bovenstaande blijkt dat er langs de Noordkust van Nieuw-Guinee geen eenheid van bestuursvorm bestaat. Slechts schijnt op Jappen en de Schouten-eilanden algemeen het kamponghoofd geen adatgezag buiten zijn eigen familiegroep te hebben, terwijl in de onderafdeeling Hollandia, vooral aan het Sentanimeer, en de Nimboranvlakte en bij den Gerissistam het kamponghoofd naar mijn bevinding een bijzonder sterke positie inneemt tegenover de familiehoofden.

Toekomstige gedragslijn.

Wanneer men mij de vraag stelt, of de bestuursvorm van de kleine autonome eenheden op Noord Nieuw-Guinee, zooals men deze daar thans aantreft, een basis bevat, waarop eventueel een moderne bestuursvoering met vertegenwoordigend karakter zou zijn op te bouwen, dan zou ik hierop een bevestigend antwoord willen geven. Deze basis is het oude adatbestuur, dat in het rechtsgevoel van den Papoea een vaste plaats heeft.

Het is onjuist, dat er vóór de komst van Zending en Europeesch Bestuur een volslagen anarchie heerschte (zooals mij met zekerheid werd medegedeeld).

Dat er evenwel reeds behoefte bestaat aan een wettelijke regeling in den trant van de bestaande gemeente-ordonnanties meen ik te mogen ontkennen.

Wel zou n.m.m. het hoogere bestuur zich kunnen gaan toeleggen

op de voorbereiding van een toestand, welke als *uitgangspunt* zal kunnen dienen voor een toekomstige wettelijke regeling.

Daarbij zou n.m.m. een vaste gedragslijn te volgen zijn, waarbij de volgende overwegingen zouden kunnen gelden.

Buiten beschouwing zal worden gelaten de feitelijke toestand, dat Noord Nieuw-Guinee zelfsbestuursgebied is, en verder als vanzelfsprekend worden aangenomen dat de plaatselijke besturende ambtenaren op de hoogte zijn van de oorspronkelijke adatrechtelijke samenstelling van het kampongbestuur.

In de eerste plaats moet er n.m.m. naar gestreefd worden om geleidelijk de onzuivere elementen (i.c. de korano's kantor) uit de dorpsbesturen te verwijderen. Ik bedoel hiermee, dat bij voorkomende vacatures zooveel mogelijk, in overeenstemming met den wensch van de dorpsgenooten, adathoofden worden benoemd en dat in geen geval meer lieden zonder adatrechtelijken grond worden aangesteld.

Europeesche bestuursambtenaren zijn reeds in deze richting werkzaam. Wel schijnen zich daarbij moeilijkheden voor te doen, in zooverre, dat sommige voormalige adathoofden ons bestuur niet goed gezind zijn, waardoor wellicht tegenwerking van bestuursmaatregelen te duchten zou zijn. Doch mij dunkt dat men het althans met deze menschen zou kunnen probeeren. Deze lieden zijn m.i. niet ten onrechte ontevreden door hun verdringing door outsiders. Mocht ondanks hun herstel niet de vereischte medewerking verkregen worden, dan zouden zij alsnog kunnen worden vervangen door familieleden, die betere verwachtingen zouden rechtvaardigen.

Verder is het voorgekomen dat het rechthebbende adathoofd zich onder de menigte schuilhoudt, en dat zelfs bij navraag door den bestuursambtenaar de dorpsgenooten niet genegen zijn hem als zoodanig aan te wijzen.

Deze schuwheid wordt dan toegeschreven aan de vrees, dat hij, eenmaal overgeleverd aan het bestuur, zal moeten boeten voor vroegere misdrijven (raaktochten).

Aan het beleid van de bestuursambtenaren dient te worden overgelaten om de adatgezaghebbers op te sporen, wien natuurlijk de verzekering moet worden gegeven dat zij met een schoone lei beginnen.

In de familiehoofden vindt men de kern voor een collegialen bestuursvorm met vertegenwoordigend karakter.

Het is n.h.v. wel wenschelijk om aan te sturen op één uniforme regeling van het volksbestuur voor geheel Noord Nieuw-Guinee. Rekening houdende met de algemeene gedragslijn van de Regeering t.a.v. het Inlandsch gemeentewezen, zou er dus gestreefd moeten worden naar een democratischen bestuursvorm, waarin de stem van het volk tot uiting zou kunnen komen. Het meest lijkt mij daartoe geeigend de vorm waarbij het dorpshoofd „primus inter pares" is. Men zou in deze kampongs de verkiezingsgedachte gemeen goed kunnen maken wanneer bij elke vacature van dorps- of familiehoofd het volk gelegenheid wordt gegeven zich te laten hooren. Wel zal het voorloopig een bloote formaliteit blijven, doch mogelijk zou dit stelsel tot zelfstandige candidaatstelling kunnen uitgroeien.

Neemt men deze lijn als vaststaand aan, dan moet er tevens naar gestreefd worden dat in de kampongs van de eerste categorie van de hierboven aangegeven systemen, nl. die, waar het dorpshoofd geenerlei adatgezag over de andere familiegroepen heeft, de korano's op den duur ook buiten hun eigen kèrèt gezag krijgen. Dit is natuurlijk alleen te bereiken door flinken steun van het hoogere bestuur. Het zal dan verder van de bekwaamheden van den korano afhangen of dit proces van langen duur zal zijn.

Bij de kampongs van de derde categorie daarentegen zou naar meerdere zelfstandigheid van de familiehoofden moeten gestreefd worden, terwijl desnoods ook verkiezingen zouden zijn in te voeren.

Het instituut van de djoeroebahasa's — die men o.a. in de onderafdeeling Hollandia veel aantreft — mag in een vertegenwoordigend college geen plaats vinden. Deze spelen thans de rol van tolk en helper van het kamponghoofd. Doch wanneer de toestanden zoover gevorderd zijn, dat de kamponghoofden Maleisch spreken, kan de djoeroebahasa m.i. verdwijnen. Eventueel kan zijn functie in die van dorpsveldwachter worden omgezet. Het lijkt mij niet gewenscht hem eenige medezeggenschap in het bestuur te geven.

Op de vraag of en in hoeverre in gekerstende kampongs eventueel Inlandsche leeraren of ouderlingen (die volgens de zending bijv. in het Biaksche meer invloed zouden hebben op de gemeente-

leden dan de korano) in het gemeentebestuur moeten worden opgenomen, durf ik geen antwoord te geven.

Persoonlijk ben ik van meening dat een democratiseering van het kampongbestuur voorloopig niet noodig, en thans zelfs ongewenscht is. In de eerste plaats worde ernaar gestreefd om het gezag van het kamponghoofd in geheel Noord Nieuw-Guinee te consolideeren.

Grootere rechtsgemeenschappen dan de kampongs heb ik niet aangetroffen. Wil men tusschen de kampongs en de onderafdeelingen nog een schakel invoegen, dan zouden daarvoor de districten kunnen dienen. Hoewel deze niet inheemsch zijn, vormen zij een betere basis voor den opbouw van hoogere gemeenschappen dan de taalgebieden. Door de te groote verspreiding van de Papoesche talen is het onmogelijk op dit principe berustende territoriale eenheden te vormen. Bovendien kunnen de districtskassen, ten behoeve waarvan 10% opcenten op de inkomstenbelasting wordt geheven, een kern vormen voor toekomstige autonome districten.

Mogelijk zouden ook grootere rechtsgemeenschappen zijn op te bouwen uit die groepen van kampongs die van oudsher denzelfden bestuursvorm hebben.

Ternate, Mei 1928.

Herstel van zelfbesturen,

door

F. H. VISMAN.

1.

De staatkundige organisatie van Nederlandsch-Indië staat sinds het begin van deze eeuw in het teeken van onderzoek en van verandering. Steeds rezen en rijzen op dat gebied nieuwe vraagstukken, terwijl de oude nog niet tot oplossing geraakten. Vooral de gedachtenwisselingen over de uitvoering van de bestuurshervormingswet en die over het wetsontwerp op de verandering van de samenstelling van den volksraad hebben bloot gelegd hoeveel verschil van inzicht er op dit gebied bestaat.

Stelt men zich de gouvernementeele of landsorganisatie voor als een groote pyramide, in den top waarvan de centrale landsorganen geplaatst zijn: gouverneur-generaal, raad van Indië, volksraad, departementen, terwijl van top tot basis allerlei ambtelijke landsorganen ingesteld zijn, in de eerste en voornaamste plaats de europeesche en inlandsche ambtenaren bij het binnenlandsch bestuur; stelt men zich verder voor dat in de basis van die pyramide opgenomen zijn, of beter dat de basis van die pyramide bestaat uit: de kleinere en allerkleinste inheemsche staatkundige gemeenschappen d.z. inlandsche gemeenten [1]) en de kleinere zelfbesturen, terwijl in het middenstuk van die pyramide opgenomen zijn de middelsoort staatkundige gemeenschappen als daar zijn: locale ressorten [2]), zelfstandige gemeenschappen [3]), grootere zelfbesturen en provincies, dan is er in een bepaald opzicht een belangrijk onderscheid te bekennen tusschen de vraagstukken die betrekking hebben op de inrichting van den top van deze organisatie, die welke betrekking hebben op de inrichting van het middenstuk, en die welke betrekking hebben op de basis van deze organisatie.

1) Ook die in grootere zelfbesturen.
2) Op den voet van de decentralisatiewetgeving.
3) Artikel 121 van de Indische staatsregeling.

De vraagstukken die betrekking hebben op de inrichting van den top van onze organisatie houden zich bezig met de verhouding van Indië tot het moederland en met de onderlinge verhouding tusschen Indië's volken. De wenschen en verlangens van de bevolking te dien aanzien sluimeren nog of hebben althans nog geen tastbare vormen aangenomen. Men is daarom voor de oplossing van deze vraagstukken uitsluitend aangewezen op de visie welke men heeft van de toekomstige staatkundige ontwikkeling hier te lande en van den invloed welke van die ontwikkeling uit zal gaan op de verhouding van het moederland tot Indië. Al mag nu het leggen van een juisten staatkundigen grondslag in het heden, een overheerschend belang zijn voor de toekomst, en al is het dus van groot gewicht om naar een heldere visie van die toekomst te streven, *voor het heden* doet het er niet zooveel toe of af als men daarbij mis grijpt, want de zonde wordt eerst in een verre toekomst door de straf achterhaald, en tusschentijdsche terugkeer naar den goeden weg is niet uitgesloten.

Heel anders is het gesteld met de vraagstukken welke betrekking hebben op de basis van onze organisatie. Het eigen staatkundige leven van de bevolking was en is daar allerwegen in de eerdergenoemde inlandsche gemeenten en kleinere zelfbesturen gekristalliseerd, en onze koloniale ervaring heeft ons geleerd dat wij die staatkundige gemeenschapjes met een eigen taak moesten erkennen, zelfs in die mate dat in tal van opzichten onze ambtelijke landsorganisatie niet tot aan het individu maar slechts tot aan die gemeenschapjes reikt, de aanrakingen met de individuen aan die gemeenschapjes overlatende. Nog altijd is de erkenning van de dorpsautonomie een „palladium van rust". Zoo werd en wordt dus de constructie van de basis van onze staatkundige pyramide niet bepaald door onze visie op wat de toekomst ons brengen zal aan staatkundige ontwikkeling, maar door wat daar aan inheemsche staatkundige vormen aanwezig was en is.

Weer anders is het gesteld met de vraagstukken die betrekking hebben op de middelsoort staatkundige gemeenschappen en de ambtelijke landsorganisatie, die de aansluiting tusschen top en basis moeten vormen. De vraagstukken in deze zône zijn neteliger dan de vorengenoemde, omdat het in het bijzonder de organen in deze zône zijn, die den staatkundigen invloed van het westen op het oosten

rechtstreeks bewerkstelligen. Gelukkig daarom, dat men ter oplossing van die vraagstukken niet altijd en uitsluitend aangewezen is op het onzekere kompas van onze staatkundige visie op de toekomst, en niet heelemaal verstoken is van houvast op hetgeen de staatkundige vormkracht van de bevolking zelf voortgebracht heeft, zooals het geval is bij de vraagstukken die betrekking hebben op de inrichting van den top van onze staatkundige pyramide. In dit middenstuk treft men n.l. de grootere zelfbesturen aan. Ook kon daar gebruik gemaakt worden van de regentenorganisatie van het Mataramsche en andere inlandsche rijken op Java en Madoera.

Zelfs valt te constateeren dat wij bij onzen staatkundig-organiseerenden arbeid in dit middenstuk tot dusver eigenlijk alleen dan successen boekten, als wij datgene overnamen hetwelk het volk zelf in staatkundig opzicht voortgebracht heeft. Zoo bij de reeds genoemde inrichting van het inlandsche bestuur op Java en Madoera. Zoo ook bij de inrichting van het districtsbestuur in de Minahassa, waarbij voortgebouwd is op een bestaand geterritorialiseerd stamverband. Maar met het districtsbestuur in Sumatra's Westkust, waar het een nieuwigheid was, vlot het nog niet; de Westkustcommissie stelt althans voor om dat districtsbestuur terug te trekken naar de standplaatsen van de europeesche bestuursambtenaren en het voortaan alleen te gebruiken als instrument van het europeesch bestuur. Hetzelfde verschijnsel neemt men waar bij de door ons in het leven geroepen staatkundige gemeenschappen welke tot den middenbouw behooren. Het locale ressort Karangasem, dat de gezagsherinneringen van het voormalige zelfbestuur van dien naam voortzet, is een succes. Maar de locale ressorten welke ter grootte van een onderafdeeling ingesteld zijn in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, Palembang, Sumatra's Westkust en Tapanoeli zijn geen onverdeeld succes. De gewestelijke raden op Java waren en zijn dat evenmin. Daarentegen koestert men van de historische regentschappen als zelfstandige gemeenschappen meer verwachtingen.

Alles bij elkaar genomen is tot dusver, in het bijzonder in de Buitengewesten, weinig bereikt op het gebied van instelling van locale staatkundige gemeenschappen welke bij de bevolking pakken. Dit is zeer te bejammeren, omdat in deze gemeenschappen de medewerking gaande gemaakt moet worden van de vooraanstaanden van de bevolking en van allen die boven den kring van de

dorps- en andere kleine gemeenschappen uitkijken. Waar men er in slaagt om gemeenschappen in te stellen, welke bevrediging schenken aan de staatkundige belangstelling en het staatkundig prestatievermogen van al degenen die boven het eigen kringetje uitzien, daar schept men voor de vooraanstaande inlanders een dergelijk „palladium van rust" als, naar het nog altijd juiste woord van BAUD, de desa's en andere kleine gemeenschappen in de basis van ons staatsbestel zijn voor de in hoofdzaak agrarische massa der bevolking.

De in dit opzicht geslaagde instelling als locaal ressort van het voormalige zelfbestuur Karangasem, gevolgd door de door den Gouverneur COUVREUR bewerkstelligde, in vorengenoemde opzicht evenzeer geslaagde erkenning van het voormalige zelfbestuur Goa als inlandsche gemeente [1]), doet de vraag rijzen of herstel van ingelijfde zelfbesturen of zelfs instelling van nieuwe zelfbesturen [2]) mogelijk en dienstbaar is tot dat doel.

2.

Alvorens een antwoord op die vraag te beproeven moet, ter vermijding van misverstand dat anders licht rijzen kan, er op gewezen worden dat, nu sinds bijna een kwart eeuw heel Indië onder daadwerkelijken invloed gebracht is van het Nederlandsche bestuur, het „laten van eenig landschap in het genot van zelfbestuur" niet meer identiek is aan „het overlaten van dat landschap aan zijn lot". Dat mocht vóór ± 1900 in vele gevallen zoo zijn, en daadwerkelijke inmenging van het Nederlandsch gezag mocht tot dat tijdstip veelal uitloopen op inlijving, sinds dat jaar is, uitzonderingen daargelaten,

---

1) Andere meenen dat het huidige Goa veeleer beschouwd moet worden als een federatie van gemeenten, aan het hoofd waarvan een telg van het vorstengeslacht van het voormalige landschap Goa is geplaatst. Deze opvatting verschilt slechts gradueel van die, waarbij Goa als enkelvoudige inlandsche gemeente beschouwd wordt.

2) „Herstel van ingelijfde zelfbesturen" is eigenlijk begrepen in „instelling van nieuwe zelfbesturen". Het onderscheid dat er hier tusschen gemaakt wordt, ligt echter voor de hand; onder „instelling van nieuwe zelfbesturen" wordt begrepen de instelling van zelfbesturen die als zoodanig nimmer bestaan hebben of waarvan de inlijving bij het rechtstreeks bestuurde gebied in zoo'n ver verleden heeft plaats gehad dat de herinnering aan dien anderen staat van zaken, waarin het land vroeger verkeerd heeft, bij de bevolking eigenlijk is te loor gegaan.

allerwege het bestuur in zelfbesturende landschappen geïntensiveerd zonder tot inlijving overtegaan, met het resultaat dat het peil waarop het bestuur in die landschappen thans staat, in het algemeen niet onderdoet voor het peil van het bestuur in z.g. rechtstreeks bestuurd gebied. Ook de Regeering heeft blijk gegeven thans deze meening toegedaan te zijn. Immers, terwijl Zij in 1913 nog weigerde om een halve bouw gouvernementsgebied, welke geënclaveerd lag in het landschap Pakoe Alaman, aan dat zelfbestuur af te staan, omdat naar haar oordeel de indirecte bestuursvorm een lagere was dan de directe [1]), en dus de opwonenden door dien ruil in slechter conditie zouden komen, werd bij gouvernementsbesluit opgenomen in staatsblad 1917 No. 726 het z.g. 6-palengebied om de baai van Koepang, dat gouvernementsgebied was, gevoegd bij het gebied van het landschap Koepang. Voorts werd bij gouvernementsbesluit opgenomen in staatsblad 1926 No. 256 de Atapoepoe-vallei, die gouvernementsgebied was, teruggebracht tot het zelfbesturend gebied van het landschap Beloe (Timor). Ook de wijzigingen van de lange politieke contracten met zelfbesturen ter Oostkust van Sumatra in de jaren 1915 en 1916, strekkende om de categorieën van zelfbestuursonderhoorigen uit te breiden ten koste van die der landsonderhoorigen, hetgeen later in andere lange contracten en ten aanzien van de korte-verklaring-landschappen in de zelfbestuursregelen [2]) nagevolgd is, en door welke maatregelen duizenden landsonderhoorigen onderhoorig werden aan zelfbesturen, toont aan dat de Regeering van oordeel was en is, dat degenen die door die maatregelen onder het bewind van zelfbesturen geraakten, niet in slechter conditie kwamen.

Een herstel van zelfbestuur beduidt evenmin, ook dit moet ter vermijding van misverstand vooropgesteld worden, dat men een staatkundige gemeenschap zou creëeren die niet „onder", maar „naast" het Gouvernement zou staan. De zelfbesturende landschappen hebben n.l. eene retrogadeerende evolutie doorgemaakt, waarbij zij van internationale staatjes geworden zijn „deelen van Nederlandsch-Indië", die geen aanrakingen mogen hebben met vreemde mogendheden, geen zorg hebben voor landsverdediging en die ook

1) Zie Politiek beleid en bestuurszorg in de Buitengewesten, 2e gedeelte B — 2e druk blz 57/58
2) Staatsblad 1927 No. 190.

in allerlei binnenlandsche aangelegenheden aan inperkingen van gezag onderworpen zijn ten behoeve van het Gouvernement, dat de algemeen-Indische belangen behartigt. Dit heeft niet weggenomen dat de verhouding tusschen het Gouvernement en de bestaande zelfbesturen niet geheel afhankelijk is van de wil van het Gouvernement, maar dat het zelfbestuur daarin mede te zeggen heeft. Alleen bij de thans niet meer bestaande gouvernementslandschappen was dat anders; daarover straks meer. Deze medezeggenschap vindt uitdrukking in den vorm waarin die politieke verhouding neergelegd wordt, n.l. het politieke contract, terwijl naar gelang eenig landschap een z.g. lang politiek contract [1]) dan wel een Korte Verklaring heeft, het in de regeling van zijn verhouding tot het Land alles of weinig mede te zeggen heeft.

Het verschil tusschen zelfbesturend en rechtstreeks bestuurd gebied is dus thans teruggebracht tot een verschil in de mate waarin, en in de wijze waarop daar overheidszorg overgelaten wordt aan inheemsche gemeenschappen. Voor de mate waarin dat geschiedt is kenmerkend, dat aan de zelfbesturen veel meer wordt overgelaten dan aan gemeenschappen in rechtstreeks bestuurd gebied. Voor de wijze waarop zijn de in artikel 34 van de Indische staatsregeling genoemde contracten, wat de landschappen onder Korte Verklaring betreft, aangevuld met de z.g. Zelfbestuursregelen 1927 (vgl. het staatsblad van dat jaar No. 190) kenmerkend. Van artikel 21 (2) van de Indische staatsregeling dat, zeer onduidelijk, de plaats bepaalt welke de zelfbesturende landschappen in het Indische staatsbestel innemen, en van de contracten welke artikel 34 van die staatsregeling kent, moge de suggestie uitgaan dat die landschappen gesloten zijn buiten het Indische staatsbestel, méér dan een suggestie is dit niet, in werkelijkheid zijn die landschappen zoowel feitelijk als rechtens *deelen van Indië, zij het ook deelen die op eene bijzondere wijze gedecentraliseerd zijn* [2]).

Herstel van ingelijfde zelfbesturen en instelling van nieuwe zelfbesturen valt dus in dezen zin te verstaan, dat die voormalige zelf-

1) Er zijn thans 17 landschappen onder lang contract, en 271 landschappen onder Korte Verklaring, behalve Mangkoe Negaran en Pakoe Alaman, die in een een overeenkomstige verhouding tot het Land staan als de landschappen onder Korte Verklaring.

2) Vgl. Mr. Dr. Baron VAN ASBECK: Juridische wereldbouw blz. 38, waar dezelfde conclusie gemaakt wordt.

besturende landschappen respectievelijk die landstreken welke thans daadwerkelijk rechtstreeks bestuurd worden, hersteld respectievelijk gesteld worden in den staat van op-die-bijzondere-wijze gedecentraliseerde gebieden.

3.

Thans overgaande tot beantwoording van de vraag of het herstel van ingelijfde zelfbesturen en de instelling van nieuwe zelfbesturen dienstbaar en mogelijk zijn tot het doel om in den middenbouw van de organisatie van Nederlandsch-Indië staatkundige gemeenschappen in het leven te roepen welke de belangstelling en medewerking van de bevolking, vooral van de vooraanstaanden onder die bevolking, gaande maken, worde eerst nagegaan of ons staatsrecht zoodanig herstel en zoodanige instelling toestaat, om daarna de doelmatigheid daarvan onder de oogen te zien.

De vraag of ons staatsrecht zulke maatregelen toestaat kan niet bevestigend beantwoord worden met een enkele verwijzing naar de tevoren vermelde gevallen waarin het gouvernement stukken gouvernementsgebied met de opgezetenen en categorieën van landsonderhoorigen onder het gezag van zelfbesturen gebracht heeft. In die gevallen vond immers uitbreiding plaats van het gezag van bestaande zelfbesturen, hetgeen nog niet wil zeggen, dat ons staatsrecht ook toestaat om *zelfbesturen* (die opgeheven zijn) *opnieuw in het leven te roepen.*

Een oppervlakkig onderzoek naar de staatsrechtelijke gangbaarheid daarvan levert als resultaat op, dat de Indische staatregeling weliswaar niet uitdrukkelijk toestaat om zelfbesturen te herstellen, maar zulks evenmin uitdrukkelijk verbiedt. Noch uit artikel 21 (2)[1]), noch uit artikel 22 (2) b [2]) of uit artikel 34 [3]), d.z. de eenige arti-

1) Artikel 21 (2) luidt: De algemeene verordeningen zijn in die gedeelten van Nederlandsch-Indië, alwaar het recht van zelfbestuur aan de inlandsche vorsten en volken gelaten is, slechts in zooverre toepasselijk, als met dat recht bestaanbaar is.

2) Artikel 22 (2) *b* verplicht den gouverneur-generaal om het advies van den Raad van Indië in te winnen omtrent de toepassing van artikel 34 en in het algemeen van elke regeling van de staatkundige betrekkingen met Indische vorsten en volken.

3) Artikel 34 bepaalt dat de gouverneur-generaal verdragen sluit met Indische vorsten en volken, en regelt de mededeeling dier verdragen aan Staten-Generaal en Volksraad.

kelen in onze Indische staatsregeling welke over de zelfbesturen handelen, houden zulk een verbod in. Daarentegen is er wel een voorschrift in de Indische staatregeling, n.l. artikel 52 [1]), dat, in het regeeringsreglement van 1854 gebracht om de uitbreiding van 's gouvernements sfeer van invloed in de Indische archipel onder contrôle van de Kroon te brengen, thans in de praktijk, nu die sfeer van invloed daadwerkelijk de heele archipel bedekt, geworden is tot een bijzondere bevestiging van den zelfbestuursvorm waar deze nog bestaat; dat voorschrift wordt n.l. thans zóó toegepast, dat geen zelfbestuur ingelijfd mag worden zonder 's Konings machtiging.

Intusschen, al verbiedt het staatsrecht zulks niet, toch is het, zonder deze rechtsfiguur te forceeren, niet mogelijk om *op denzelfden voet als de thans bestaande zelfbesturen,* nieuwe zelfbesturen in het leven te roepen of opgeheven zelfbesturen weder in te stellen. Dit houdt verband met de reeds eerder genoemde omstandigheid dat het bestaan en de positie van alle huidige zelfsbesturende landschappen berusten op politieke contracten gesloten tusschen het Gouvernement en het betrokken landschap, documenten derhalve waarin twee partijen het recht vastgelegd hebben dat tusschen hen zal heerschen. Op een dergelijk contract kan een nieuw zelfbestuur, al is het een gewezen zelfbestuur, niet gegrondvest worden, omdat er, zoolang dat zelfbestuur nog niet opnieuw in het leven geroepen is, dus nog niet bestaat, geen partij is om met het Gouvernement te contracteeren. Zoo'n nieuw zelfbestuur kan zijn bestaan en de regeling zijner positie alleen ontleenen aan eene éénzijdige wilsuiting van het gouvernement, en niet, zooals alle huidige zelfbesturen, aan een politiek contract, dat een product is van tweezijdige wilsvorming van Gouvernement èn zelfbestuur.

Nieuwe zelfbesturen in het leven roepen of opgeheven zelfbesturen weder instellen kan dus alleen plaats vinden door eenzijdige wilsuiting van het Gouvernement. Staat het staatsrecht dat toe? Als antwoord op die vraag moet er allereerst op gewezen worden dat de Indische staatsregeling, in het bijzonder artikel 21 (2) dat de ontoepasselijkheid van de algemeene verordeningen in zelfbesturend gebied regelt, geheel in het midden laat op welke wijze inlandsche vorsten en volken in het genot van zelfbestuur

1) Verbiedend om nieuwe gouvernementsvestigingen daar te stellen zonder machtiging des Konings.

gelaten worden. Het ligt wel voor de hand om aan te nemen dat de politieke contracten waarvan artikel 34 gewaagt, één van de voornaamste manieren is om zelfbestuur aan vorsten en volken te laten, maar dat dit de eenige manier zou zijn waarop zulks kan plaats vinden, behoeft niet aangenomen te worden. Te minder is dit noodig omdat de historie ons te hulp komt met er op te wijzen dat het laten van zelfbestuur aan inlandsche vorsten en volken bij wijze van een eenzijdige wilsuiting, eertijds van de Oost Indische Compagnie, later van het Gouvernement, eene maatregel is geweest, die zeer frequent getroffen werd, een maatregel bovendien die niet alleen zeer gangbaar maar volkomen logisch en volstrekt noodzakelijk was in de ontwikkeling welke ons bestuur doorgemaakt heeft tot het begin van deze eeuw. Er is een tijd geweest dat bijna heel Java en Madoera op zoo'n manier, dus eenzijdig, door Compagnie en Gouvernement gelaten zijn in het genot van zelfbestuur. Gedoeld wordt hierbij op de rechtsfiguur welke hier en elders in de Archipel bestaan heeft, en die in later jaren, toen er nog slechts enkele voorbeelden van over gebleven waren, gedoopt werd als *gouvernementslandschap*. Karangasem was het laatste landschap van dien aard.

4.

Alvorens een en ander nader toe te lichten worde duidelijk voor oogen gesteld in welke opzichten de gouvernementslandschappen zich onderscheidden eenerzijds van de landschappen wier verhouding tot het Gouvernement geregeld was en is bij politiek contract, voortaan contractslandschappen of contractszelfbesturen te noemen, en anderzijds van het daadwerkelijk rechtstreeks bestuurde gebied. Met het daadwerkelijk rechtstreeks bestuurde gebied dan heeft het gouvernementslandschap gemeen, dat aldaar alle overheidsgezag toegevallen is aan het Gouvernement, zulks hetzij krachtens afstand door een vorst of hoofd, hetzij krachtens onderwerping of verovering; alle gezag dat in zoo'n landschap uitgeoefend wordt is dus afgeleid van het Gouvernement. Op datzelfde punt verschilt het gouvernementslandschap van het contractslandschap; het contractslandschap oefent oorspronkelijk gezag uit, en het gouvernement heeft daar slechts zooveel gezag als het zich contractueel bedongen

heeft. Daartegenover komt het gouvernementslandschap daarin overeen met het contractslandschap dat er een belangrijk stuk overheidsgezag autonoom uitgeoefend wordt door inheemsche organen, terwijl in het daadwerkelijk rechtstreeks bestuurde gebied een autonoom gezag van dezen aard en omvang niet voorkomt. Nog duidelijker dan uit deze opsomming van punten van overeenkomst en van verschil blijkt de positie van het gouvernementslandschap als men de verschillende rechtsfiguren welke in de zelfbesturende landschappen, zoowel contracts- als gouvernementslandschappen, gerepresenteerd zijn, classificeert naar de mate waarin zij oorspronkelijk gezag behouden hebben en naar de mate waarin het gouvernementsgezag daar rechtens door mag dringen.

Het meeste oorspronkelijk gezag en het minste gouvernementsgezag vindt men dan in het landschap onder lang contract; er zijn thans nog slechts 17 van zulke landschappen.

Daarop volgt de rechtsfiguur van de 268 landschappen onder Korte Verklaring-van-drie-artikelen; in dezelfde positie bevinden zich Mangkoe Negaran en Pakoe Alaman; het Gouvernement heeft in al die landschappen de bevoegdheid om het zelfbestuur terug te dringen tot aan het (theoretische) bloote bestaan van het landschap toe; aan dat bestaan mag het Gouvernement, gevallen van nood daargelaten, geen einde maken dan met instemming van vorst en/of volk. Er worde hieraan dadelijk toegevoegd dat het Gouvernement van deze ongebreidelde bevoegdheid om voort te grijpen in deze zelfbesturen alleen dat gebruik maakt, dat gevorderd wordt door en dat past bij onze zelfbestuurspolitiek, die met behoud en versterking van den band tusschen Nederlandsch-Indië als geheel en het zelfbestuur als deel daarvan, er op gericht is om dat zelfbestuur voor zijn taak op te voeden en te stevigen.

Op de derde plaats komen dan de contractslandschappen Ternate, Tidore en Batjan, die ook Korte Verklaringen hebben afgelegd, maar niet zooals alle andere Korte-Verklaring-landschappen, eene Korte Verklaring in drie artikelen, maar eene in vier artikelen, waarbij het vierde artikel aan het Gouvernement de bevoegdheid schenkt om die landschappen in te lijven bij het gouvernementsgebied, zoodra het gouvernement dit nuttig of noodig acht. De evengenoemde ongebreidelde bevoegdheid om het zelfbestuur terug te dringen omvat hier dus zelfs de bevoegdheid om aan het bestaan

van het landschap een einde te maken. Intusschen, zoolang dit laatste nog niet gebeurd is, behooren ook deze landschappen evenals de tevoren genoemde landschappen onder lang contract en die onder Korte-Verklaring-van-drie-artikelen tot de zelfbesturen die nog oorspronkelijk gezag behouden hebben.

Daarna komen dan de gouvernementslandschappen. Oorspronkelijk gezag is daar niet meer, alle gezag is daar evenals in het daadwerkelijk rechtstreeks bestuurde gebied afgeleid van het gouvernement, maar, terwijl dat gezag in laatstgenoemd gebied tot aan de sfeer van de in artikel 128 van de Indische staatsregeling erkende inlandsche gemeente, gecentraliseerd [1]) uitgeoefend wordt door gouvernementsorganen naar gouvernementsregelen, is in het gouvernementslandschap een belangrijk brok van dat gezag overgelaten aan inheemsche overheden om uitgeoefend te worden naar eigen regelen.

Het vorengaande toont aan dat men onderscheid moet maken tusschen gouvernementsgebied en (daadwerkelijk) rechtstreeks bestuurd gebied. Beide gebieden bedekken elkaar niet precies; de gouvernementslandschappen n.l. behooren wel tot het gouvernementsgebied, maar niet tot het rechtstreeks bestuurde gebied.

Tracht men deze onderscheidingen en de rechtsfiguren van de contracts- en gouvernementslandschappen schetsmatig voor te stellen, dan komt men tot de volgende teekening.

1) Daargelaten de door het gouvernement na 1900 ingevoerde westersche decentralisatie.

1) Daaronder begrepen Mangkoe Negaran en Pakoe Alaman.

Aanteekening: Westersche decentralisatievormen als provincies, zelfstandige gemeenschappen, locale ressorten zijn hier niet in teekening gebracht omdat zij in eene zekere tegenstelling staan tot de hier wel in teekening gebrachte inheemsche gemeenschappen, en omdat zij zoowel in zelfbesturend als in gouvernementsgebied (kunnen) voorkomen, en de teekening derhalve noodeloos ingewikkeld zouden maken.

Reeds dadelijk moet hierbij op een omstandigheid gewezen worden, waarop in het vervolg van dit opstel zal worden teruggekomen. De onderscheiding n.l. tusschen zelfbesturend gebied eenerzijds, en gouvernementsgebied en rechtstreeks bestuurd gebied anderzijds wekt de suggestie als zou in zelfbesturend gebied geen gouvernements- d.i. rechtstreeksch bestuur gevoerd worden. Ook rijst daaruit de suggestie op dat in rechtstreeks bestuurd gebied alle bestuur uitgaat van gouvernementsorganen. Niets is minder waar, de verschillen tusschen die gebieden zijn niet zoo groot. De zelfbesturende landschappen hebben geen gezag over de z.g. landsonderhoorigen, d.z. voornamelijk europeanen, vreemde oosterlingen en inlandsche landsdienaren; voorts is hun, ook ten aanzien van hun eigen onderhoorigen, de zorg onttrokken voor verschillende onderwerpen van overheidszorg als buitenlandsche aangelegenheden, landsverdediging, bestrijding van besmettelijke ziekten enz., waarbij heel Indië belang heeft. In tweeërlei opzicht is dus hun oorspronkelijk alomvattende bevoegdheid ingekort, en in die opzichten voert het Gouvernement direct bestuur in zelfbesturende landschappen, d.i. dus: over landsonderhoorigen ten aanzien van alle overheidszaken, en over de landschapsonderhoorigen ten aanzien van de zaken die onttrokken zijn aan het zelfbestuur. Anderzijds vindt men in het rechtstreeks bestuurd gebied niet uitsluitend direct bestuur van gouvernementsorganen naar gouvernementsregelen. Zelfs al laat men de westersche decentralisatie ten deze buiten beschouwing omdat bestuur van locale ressorten, van zelfstandige gemeenschappen en provinciën, hoewel ook een vorm van indirect bestuur, in wezen niet verschilt van gouvernementsbestuur en met dit laatste in eene zekere tegenstelling staat tot het bestuur van inheemsche gemeenschappen, zelfs dan valt nog op te merken dat in het rechtstreeksch bestuur ingeschakeld is het bewind der in artikel 128 van de Indische staatsregeling erkende inlandsche gemeenten, dat wezenlijk indirect bestuur is en generiek niet verschilt van zelfbestuur. Dat het indirect bewind van inlandsche gemeenten staatsrechtelijk op een andere wijze tot zijn recht komt dan dat van zelfbesturen, t.w. door inschakeling in het gouvernementsbewind (artikel 128 van de Indische staatsregeling) terwijl de zelfbesturen daaruit juridisch uitgeschakeld zijn (vgl. artikel 21 (2) dier staatsregeling), doet er niet aan toe of af dat beiderlei bewind wezenlijk indirect is.

Het verschil tusschen zelfbesturend gebied en rechtstreeks bestuurd gebied is derhalve niet zoo absoluut dat hier alle bewind in handen is van zelfbesturende landschappen en daar alles in handen van gouvernementsorganen, maar dat verschil is slechts relatief, n.l. in dezen zin dat het gouvernementsbestuur, d.i. gecentraliseerd bestuur met Batavia als middenpunt, in het rechtstreeks bestuurde gebied dieper doorgedrongen is dan in zelfbesturend gebied; in het eerste drong het gecentraliseerd bestuur door tot de sfeer van de inlandsche gemeente [1]), in het andere niet verder dan tot de sfeer van het landschap. Tusschen beiderlei gebied is dus slechts een gradueel verschil; straks zal blijken hoe dat verschil afneemt naarmate men verder in het verleden terugziet. Hierbij moet in aanmerking worden genomen dat het verschil tusschen wat hier bedoeld wordt onder de sfeer van de inlandsche gemeente en wat hier bedoeld wordt onder de sfeer van het zelfbesturend landschap niet afhankelijk is van de grootte dier gemeenschappen. Er zijn groote inlandsche gemeenten — denk aan marga's in Zuid-Sumatra en ornamentschappen in Zuid-Celebes — en er zijn heele kleintjes; toch beweegt beider overheidswerkzaamheid zich binnen dezelfde sfeer, de een heeft niet meer te zeggen dan de ander. Er zijn verder groote landschappen — denk aan Solo, Djokja, Mangkoe Negaran, Koetei enz. — en er zijn kleintjes die niet meer omvang hebben dan kleine inlandsche gemeenten in rechtstreeks bestuurd gebied, en toch hebben alle landschappen, groot en klein, evenveel te zeggen. M.a.w. ten opzichte van alle inlandsche gemeenten, groot en klein, is het gecentraliseerd gouvernementsbestuur even ver doorgedrongen, zoo goed als ten opzichte van alle landschappen, groot en klein, dat bestuur even ver, zij het ook veel minder ver dan in het rechtstreeks bestuurd gebied, is doorgedrongen.

5.

Na aldus het onderscheid tusschen gouvernements-, rechtstreeks bestuurd en zelfbesturend gebied en in dit verband *de rechtsfiguur van het gouvernementslandschap* scherp gesteld te hebben, worde voortgegaan met aan te toonen dat die rechtsfiguur *gangbaar, vol-*

1) In verschillende streken, die gelaten zijn in het genot van inheemsche rechtspraak, ook niet verder dan tot de sfeer van die rechtspraak.

komen logisch en volstrekt noodzakelijk was in de ontwikkeling welke ons bewind doorgemaakt heeft tot aan de eerste jaren van deze eeuw. Het is noodig om dit aan te toonen omdat, als in de eerste jaren van deze eeuw nog slechts enkele gouvernementslandschappen over zijn, — later zullen wij ze noemen, Karangasem behoort er in het bijzonder toe —, omdat dit inzicht dan teloor is gegaan en de status van die gouvernementslandschappen dan zonder meer halfslachtig wordt genoemd.

Om aan te toonen dat dit oordeel niet zonder meer juist is, moet teruggegrepen worden naar de jaren waarin de Oost Indische Compagnie zich van handelslichaam ontwikkelde tot koloniale zij het ook mercantiele overheid. De Compagnie die er zich eerst toe bepaald had om bij politiek contract allerlei mercantiele voordeelen te bedingen van Indische vorsten en volken en daartoe hoogstens binnen het gebied dier vorsten en volken etablissementen en sterkten oprichtte waarbinnen zij alleen te zeggen kreeg, werd er onder den drang der omstandigheden toe gebracht om eveneens bij contract of bij wijze van verovering geheele landstreken aan haar gezag te onderwerpen. Zoo vestigde zij haar gezag in de Preanger-regentschappen, in de door Mataram afgestane z.g. strandregentschappen, in de Oosthoek van Java en op Madoera. Vooral de gebiedsafstand door Mataram bij de contracten van 1705 en 1743 breidde het compagniesgebied op Java en Madoera enorm uit. Er was natuurlijk in de verste verte geen sprake van dat de compagnie daar meteen een rechtstreeksch bestuur kon invoeren zóó als wij het thans in die deelen van Java en Madoera kennen. Integendeel, de bestaande organisatie van het bewind, waarbij aan de regenten een groote mate van zelfstandigheid gelaten was, bleef aanvankelijk zóó als zij was, alleen, de verplichtingen welke de regenten hadden jegens den Mataramschen vorst werden vervangen door verplichtingen jegens Batavia. De wijze waarop deze regenten zich verhielden tot de Compagnie werd geregeld in akten van verband waarin hun verplichtingen omschreven werden. In het Eindresume van het onderzoek naar de rechten op den grond op Java en Madoera deel III vindt men als bijlage F zoo'n akte van verband opgenomen; zij is als bijlage achter dit artikel afgedrukt. Men ziet daarin zeer duidelijk naar voren komen, vgl. vooral de door steller dezes gecursiveerde gedeelten, dat het gebied van zoo'n regent compagniesland is, maar

dat het bewind daar overgelaten is aan den regent (en *zijn* mantri's, groot en klein, vgl. de aanhef van de akte), zij het ook dat diens zelfbestuur op verschillende in de akte genoemde punten ingeperkt is en aan voorwaarden gebonden [1]). Dus, al die regentschappen waren wat thans gouvernementslandschappen genoemd zouden worden, d.w.z. gebied waar alle gezag wel toegevallen was aan de Compagnie en waar formeel geen oorspronkelijk inheemsch gezag meer bestond, maar waar aan de regenten toch een groote mate van autonoom gezag gelaten was; de regenten waren en bleven een soort vorsten. In dien rechtstoestand van gouvernementslandschap heeft dus een groot deel van Java en heel Madoera verkeerd.

Toenmaals dacht natuurlijk niemand er aan om dien toestand halfslachtig te noemen, zooals zij later in Karangasem gequalificeerd zou worden. Dat de Compagnie in het gebied waar haar formeel alle gezag toegevallen was, zich niet intensiever en meer direct met de zaken inliet dan haar doel vorderde, was volstrekt natuurlijk en, gezien hare beperkte middelen, ook volstrekt noodzakelijk.

In deze phase van de ontwikkeling van ons bestuur in Indië was dus het gebied dat eenigermate vergelijkbaar is met ons huidige rechtstreeks bestuurde gebied, d.z. de sterkten en etablissementen en Batavia en omstreken, gering van oppervlak [2]) vergeleken zoowel met het gebied van vorsten en volken waarmede contracten gesloten waren, als met de compagnies-(gouvernements) landschappen die, zooals gezegd, een goed deel van Java en heel Madoera besloegen.

Tusschen het gebied waar de compagnie in contractueele verhouding tot de vorsten en volken stond en die compagnies- (gouvernements) landschappen bestond *praktisch* geen of weinig verschil; in beiderlei gebied bemoeide de compagnie zich even weinig met de zaken. Alleen *formeel* was het verschil groot, in de compagnieslandschappen had de Compagnie alle bevoegdheid, in het gebied waar zij in contractueele verhouding stond tot vorsten en volken, had zij alleen zooveel te zeggen als contractueel bedongen was.

Hierin kwam echter verandering toen de Compagnie, en vooral toen na de overname van hare zaken door het Gouvernement, dit laatste onder den drang van allerlei omstandigheden, w.o. de drang

1) Later zal gehandeld worden over de overeenkomst tusschen deze akten van verband en de één en een kwart eeuw jongere Korte Verklaringen.
2) Zie voor de huidige verhoudingen de schets in het vierde gedeelte van dit opstel.

van de ideeënrichting die in Europa aangestuurd had op een gecentraliseerd (ambtenaren-) statenwezen, overgegaan werd tot directe bemoeienis met allerlei aangelegenheden.

Het spreekt vanzelf dat de compagnies- (gouvernements-) landschappen, waar de compagnie (later het gouvernement) het volle recht had om in de zaken in te grijpen, het allereerst de invloed daarvan ondergingen. Het aan de regenten gelaten recht van zelfbestuur werd meer en meer ingeperkt, de regeling van rechtspraak, politie en verschillende belastingen, allengs zelfs het gansche regelingsrecht waaronder het belastingrecht, werden hun ontnomen en werden gecentraliseerd, en in gelijken tred gingen de regenten zelf uit de positie van zelfbesturende hoofden over in die van ambtenaren die bepaalde landstaak op een bepaalde wijze hebben uit te voeren. Aan dezen overgang is in het bijzonder DAENDELS' naam verbonden.

Het verschil tusschen de compagnies- (gouvernements-) landschappen en de landschappen waarmede de compagnie, later het gouvernement, in contractueele verhouding stond, bleef dus niet schuilen in den omvang van de bevoegdheid welke de Compagnie en het Gouvernement daar hadden om in de zaken in te grijpen, maar werd ook praktisch zichtbaar doordat de directe bemoeienis met allerlei zaken in de gouvernementslandschappen, anders dan in de contractslandschappen, sterk toenam.

Die toenemende directe bemoeienis bracht de gouvernementslandschappen op Java zelfs allengs in een rechtstoestand welke op één lijn te stellen is met dien van het huidige rechtstreeks bestuurde gebied, waarbij tot aan de sfeer van de inlandsche gemeente alle overheidsbewind gecentraliseerd is bij het gouvernement en zijn organen. Het rechtstreeks bestuurde gebied nam dus in omvang toe ten koste van de gouvernementslandschappen.

Wie echter meenen mocht dat die directe bemoeienis in alle gouvernementslandschappen op Java en Madoera gelijktijdig aangezet en even snel voortgezet werd, doet verkeerd. De voortgang van die directe bemoeienis werd n.l. niet bepaald door de bevoegdheid om zich rechtens met de zaken in te laten; dan zou zij in alle gouvernementslandschappen gelijkmatig geweest zijn. Maar die voortgang werd bepaald door allerlei, w.o. vooral politieke, omstandigheden. Zoo wilde het geval dat de regentschappen op Ma-

doera soldaten leverden aan de Compagnie, aan DAENDELS, ook zelf na DAENDELS nog aan het Gouvernement, en dies de regenten aldaar te vriend gehouden moesten worden. Wat was natuurlijker dan dat deze politieke noodzaak een grens stelde aan onze directe bestuursbemoeienis. En zoo zien wij het gebeuren dat de regentschappen op Madoera die in 1743 in precies denzelfden rechtstoestand van compagnies- (gouvernements-) landschap [1]) geraakten als alle andere bij de contracten in dat jaar en in vroeger jaren door Mataram aan de Compagnie afgestane regentschappen op Java en Madoera, dien rechtstoestand bleven behouden tot 1858 toen het regentschap Pamekassan ingericht werd op den voet van een javaansch regentschap, en tot onderscheidenlijk 1883 [2]) en 1885 [3]) toen de penambahanschappen Soemenep en Madoera gevoegd werden bij het (daadwerkelijk) rechtstreeks bestuurde gebied, [4]) terwijl de Javasche regentschappen met uitzondering van de Preangerregentschappen, te rekenen ongeveer van af DAENDELS, die die regenten immers in de positie van gouvernementsambtenaren stelde, geen gouvernementslandschappen meer waren, maar behoorden tot het rechtstreeks bestuurde gebied. De Preanger-regentschappen moeten geacht worden langer in den rechtstoestand van gouvernementslandschap verkeerd te hebben; het bekende Preangerstelsel dat neerkwam op een „laten van zelfbestuur" werd daar nog lange jaren gehandhaafd.

Men ontwaart uit deze geschiedkundige ontwikkeling van ons bestuur op Java en Madoera, dat de compagnies- (gouvernements-) landschappen *geleidelijk*, niet eens gelijkmatig, uit dien rechtstoestand overgingen in dien van wat thans rechtstreeks bestuurd gebied genoemd wordt. Heel den langen tijd van die ontwikkeling door was het compagnies- (gouvernements-) landschap een rechts-

1) Vgl. de „Conditiën en voorwaarden" waarop de regenten op Madoera aangesteld werden tijdens de reis van Gouverneur-Generaal VAN IMHOFF over Java in het jaar 1746; het verslag van die reis alsmede de inhoud van die conditiën en voorwaarden zijn opgenomen in de *Bijdragen tot de taal- land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië* deel I. Deze conditiën en voorwaarden zijn later vervangen door overeenkomstige als die welke als bijlage achter dit opstel zijn afgedrukt.

2) Staatsblad No. 242.

3) Staatsblad No. 144.

4) Zie over den rechtstoestand van de Madoereesche regentschappen de Leidsche dissertatie uit het jaar 1888 van H. MASSINK, getiteld „*Bijdrage tot de kennis van het vroeger en tegenwoordig bestuur op het eiland Mandoera*".

figuur die juridisch gangbaar, die volkomen logisch en volstrekt noodzakelijk was. De compagnie en het gouvernement verlegden de grenzen van het zelfbestuur dier landschappen telkens en in zooverre als zij het noodig, en met het oog vooral op haar macht en middelen, mogelijk achtten om het directe d.i. het gecentraliseerde bestuur met Batavia als centrum, te ontwikkelen.

In de Buitengewesten waar de ontwikkeling van het bestuur denzelfden centraliseerenden (unitariseerenden) gang liep als op Java en Madoera, was de rechtsfiguur van het gouvernementslandschap natuurlijk even gangbaar, even logisch en noodzakelijk als op Java en Madoera. Ook daar was zij onmisbaar, eene ontwikkelingsphase die niet overgeslagen kon worden tusschen de rechtsfiguur van het contractslandschap, waarin alle landschappen in Nederlandsch-Indië die niet bij de eerste aanraking met het Nederlandsch gezag teniet gegaan zijn, verkeerd hebben, en de rechtsfiguur van wat heden ten dage rechtstreeks bestuurd gebied genoemd wordt, in.

Zoo was het vóór 1854, en zoo was het ook na 1854, het jaar waarin het noodig geacht werd om er in het regeeringsreglement blijk van te geven dat ons direct (gecentraliseerd) bestuur, waarvoor de artikelen van dat reglement in het bijzonder golden, niet overal in Nederlandsch-Indië even diep was doorgedrongen. Artikel 27 (2) van het regeeringsreglement, thans 21 (2) van de Indische staatsregeling, voorschrijvend dat „de algemeene verordeningen in die gedeelten van Nederlandsch-Indië waar het recht van zelfbestuur aan de vorsten en volken gelaten is, slechts in zooverre toepasselijk zijn als met dat recht bestaanbaar is," slaat dus niet alleen op het zelfbestuur der contractslandschappen maar ook op dat van de gouvernementslandschappen. Zoo op het zelfbestuur van de Preanger-regentschappen, gerepresenteerd in het z.g. Preangerstelsel, en op het zelfbestuur van de Madoereesche regentschappen. Ook op landstreken welke na 1854 in den rechtstoestand van gouvernementslandschap geraakten. Zoo op de Tanah Boemboe, een viertal landschappen ter Oostkust van Borneo die in de zeventiger jaren der vorige eeuw aan het gouvernement waren afgestaan en daarop aan „inlandsche hoofden ter besturing" [1]) waren gegeven, om in 1903 (staatsblad No. 179) gevoegd te worden bij het (daadwerke-

1) Vgl. Staatsblad 1903 No. 179

lijk) rechtstreeks bestuurde gebied. Zoo op Karangasem dat, vasal van Lombok, door de verovering van laatstgenoemd rijk in 1895 gouvernementsgebied werd, doch waar om praktische redenen aan den tot „stedehouder" van het Gouvernement aangestelden vorst, door het Gouvernement zelfbestuur gelaten werd, en dat eerst in 1921 (staatsblad No. 756) gevoegd werd bij het (daadwerkelijk) rechtstreeks bestuurde gebied. Hetzelfde vond plaats in Gianjar en Bangli toen de vorsten van deze landschappen hun gebied onderscheidenlijk in 1900 en 1906 aan het gouvernement afstonden; ook deze landschappen werden daardoor gouvernementslandschap; eerst in 1916 (staatsblad No. 162) werden zij gevoegd bij het (daadwerkelijk) rechtstreeks bestuurd gebied. Artikel 27 (2) van het regeeringsreglement sloeg dus ook op deze gouvernementslandschappen; zóó althans was en *vorderde* de praktijk.

Wel verre dus van een „halfslachtige" toestand te wezen, gelijk minister PLEYTE in de Kamer Karangasem noemde, was het gouvernementslandschap een gangbare, logische en noodzakelijke rechtsfiguur. Halfslachtig zou die rechtstoestand alleen genoemd kunnen worden indien men onder dat woord verkeerdelijk zoude verstaan dat zoo'n gouvernementslandschap een *overgangs*toestand uitbeeldde van contractslandschap naar direct bestuurd gebied, maar zelfs dat zou alleen juist zijn als men daarbij het oog had op de periode van ontwikkeling van ons bestuur welke ± 1900 afgesloten werd.

6.

Omstreeks 1900 is een keerpunt in de ontwikkeling van ons bestuur. Groote veranderingen traden toen in zoowel wat betreft de uitbreiding van ons bestuur als wat betreft de organisatie en de wijze van dat bestuur. Kenmerk voor de uitbreiding van ons bestuur tot dat jaar was groote geleidelijkheid, om niet te spreken van onthouding. De bekende stelselmatige onthoudingspolitiek in de Buitengewesten omstreeks het midden van de vorige eeuw is daar om zulks te bewijzen. Ontoereikende macht, onvoldoende vertrouwen in eigen kracht waren de oorzaken van die houding. Later werd Atjeh een blok aan ons been en het duurde daardoor bijna het heele laatste kwart van de negentiende eeuw voordat aan stelselmatige uitbreiding van ons bestuur ook maar gedacht kon worden.

Maar toen Atjeh, dank zij VAN HEUTSZ, geen nachtmerrie meer was, toen trad om en nabij het begin van de twintigste eeuw in de ontwikkeling van ons bestuur de VAN HEUTSZ-periode in, die gekenmerkt wordt zoowel door eene uitbreiding van ons daadwerkelijk bestuur over heel dat groote deel van Nederlandsch-Indië waar het nog niet of onvoldoende gevestigd was, als door eene merkwaardige verandering in onze bestuursorganisatie en onze wijze van besturen.

Over die uitbreiding van het daadwerkelijk bestuur behoeft hier niet uitgeweid te worden. Zij is algemeen bekend. Alleen worde daarover opgemaakt dat zij op dengeen die haar vergelijkt met de groote geleidelijkheid welke kenmerk was van de uitbreiding van dat bestuur in de negentiende en vorige eeuwen, den indruk maakt van als het ware met één slag bewerkstelligd te zijn. Zeer snel.

Dit op zichzelf stelde al zware eischen aan de uitbreiding van onze bestuursmiddelen; bekend is hoe in die jaren overgegaan moest worden tot inrichting van een hulpcorps, beter een noodcorps van bestuursambtenaren, n.l. dat der gezaghebbers. Had men, zooals toch eigenlijk natuurlijk geweest zou zijn, het bestuur in de landstreken, waar het Nederlandsch gezag pas gevestigd of nader bevestigd werd, meteen op dezelfde hoogte willen brengen als waar het bestuur in rechtstreeks bestuurd gebied na eene langdurige ontwikkeling gekomen was, dan had men zelfs in de verste verte niet kunnen voldoen aan de eischen welke de uitbreiding van onze bestuursmiddelen vorderde. Bovendien zou men dan niet tegemoet hebben kunnen komen aan den eisch van geleidelijkheid welke gesteld moet worden aan intensiveering van bestuur.

Het een met het ander, zoowel de eischen welke door de snelle uitbreiding van ons daadwerkelijk gezag gesteld werden aan de uitbreiding van onze bestuursmiddelen als de geleidelijkheid welke betracht moest worden bij ons streven om den bestuurstoestand in de onderworpen streken op dezelfde hoogte te brengen als elders, bracht voort de groote verandering in onze bestuursorganisatie en bestuurswijze welke tevoren naast de uitbreiding van bestuur kenmerk genoemd werd van de periode na ± 1900.

Die verandering is gelaten in de decentralisatie van bestuur welke in deze periode toegepast werd. De periode vóór ± 1900 kenmerkte

zich door centraliseering van bestuur. Zoowel in de contractslandschappen als in de gouvernementslandschappen streefde het gouvernement naar de centralisatie van bestuur, waarvan na 1854 het regeeringsreglement van dat jaar de ruggegraat werd, en welke in het rechtstreeks bestuurde gebied tot aan de sfeer van de inlandsche gemeente bereikt werd. Daartoe werden geleidelijk brokken zelfbestuur van de gouvernementslandschappen gecentraliseerd, d.i. geregeld door Batavia en uitgevoerd door organen van Batavia, en daartoe werden de hoofden dier gouvernementslandschappen geleidelijk tot echte gouvernementsambtenaren gemaakt, zooals met de regenten op Java en Madoera plaats vond en met de stedehouders van Karangasem, Bangli en Gianjar, of die hoofden werden ontslagen en vervangen door districtshoofden zooals plaats vond met de hoofden der Tanah Boemboe. Daartoe ook werden de categorieën van landsonderhoorigen, d.z. in zelfbesturende landschappen verblijvende personen die onder het directe bestuur staan van het Gouvernement, uitgebreid telkens als zich bij contractswijziging de gelegenheid daarvoor aanbood. Daartoe werden ook allengs meer onderwerpen van bestuurszorg, welke zich niet meer leenden voor locale verzorging, bij contract aan de zelfbesturende contractslandschappen onttrokken en zoodoende onder het direct bewind van het gouvernement gebracht, zoodat deze landschappen ten aanzien van die onderwerpen ook niets meer te zeggen hadden over hun eigen onderhoorigen. Centraliseering van het bestuur dat aanvankelijk verbrokkeld was tusschen tallooze vorsten en hoofden was dus de tendens welke in deze periode te bekennen was in de ontwikkeling van het bestuur, zoowel in gouvernementsgebied w.o. de gouvernementslandschappen als in het gebied waar het Gouvernement in contractueele verhouding tot de vorsten en volken stond. Na die centraliseering trad decentralisatie van bestuur in.

Wie dat woord decentralisatie hoort, is geneigd om in de eerste plaats te denken aan de decentralisatiewet van 1903, die de artikelen 68 *a, b, c* in het regeeringsreglement schoof, waarbij aarzelend de gelegenheid geopend werd om op den grondslag van medezeggingschap van de ingezetenen decentralisatie van bestuur in te voeren, en als gevolg waarvan, even aarzelend, locale ressorten ingesteld werden, zoowel stads- als landelijke ressorten. Op het woord decentralisatie is als het ware beslag gelegd door hen die,

hetzij in ambtelijke positie hetzij als vertegenwoordiger der ingezetenen, de decentralisatie van de wet van 1903 door hun warme belangstelling voortdroegen. Toch niet ten rechte. Want niet de decentralisatie volgens de wet van 1903 is het voornaamste kenmerk van de bestuursontwikkeling na ± 1900. In die jaren voltrok zich namelijk eene decentralisatie van veel grooter gewicht en veel grooter omvang dan de decentralisatie volgens de wet van 1903, zij het ook dat deze decentralisatie niet gebaseerd was op medezeggenschap der ingezetenen, en zij het ook dat zij zich in alle stilte voltrok. Gedoeld wordt op de decentralisatie welke belichaamd is in de zelfbestuurspolitiek van na ± 1900.

Deze nieuwere zelfbestuurspolitiek, niet meer zooals de oudere zelfbestuurspolitiek gebaseerd op onthouding maar op daadwerkelijke inmenging in de zelfbestuurszaken, beoogde aanvankelijk alleen om te voorzien in de onmogelijkheid waarin men in de VAN HEUTSZ-periode gebracht was, om van uit een centraal punt te voorzien in de bestuursmiddelen en regelingen welke de onderworpen streken behoefden, voorts om tegemoet te komen aan de noodzaak om het bestuur in die streken *geleidelijk* op het peil te brengen waarop het naar de nieuwere bestuursopvattingen behoorde te staan. Dit waren de oorspronkelijke beweegoorzaken van deze nieuwere zelfbestuurspolitiek. Eerst later drong het besef door dat zij ook in belangrijken mate dienstbaar werd aan instandhouding en versterking van inheemsch hoofdengezag. Om die doeleinden te bereiken werd in de pas onderworpen streken en in de streken waar ons gezag opnieuw bevestigd was, alleen dàt deel van het bestuur gecentraliseerd dat om noodzakelijke redenen overgebracht moest worden naar Batavia en naar organen van Batavia, overigens werd alle bestuur gedecentraliseerd gelaten, d.i. overgelaten aan locale organen, t.w. de zelfbestuursorganen onder leiding van het europeesch bestuur.

Voor den vorm van deze decentralisatie was men daarbij praktisch aangewezen op dien van het contractszelfbestuur. Immers, invoering van rechtstreeksch bestuur zou die decentralisatie onmogelijk gemaakt hebben, want vóór 1903 kende het van gecentraliseerd bestuur doortrokken regeeringsreglement geenerlei decentralisatie, en na dat jaar kende dat reglement alleen decentralisatie op den grondslag van medezeggenschap van de ingezetenen (n.l. op

raden), waarvoor de landstreken waarom het hier ging nog niet rijp waren, en geen decentralisatie op volkshoofden, die daar juist noodig was en als hoedanig de in de zelfbestuurspolitiek belichaamde decentralisatie dan ook opgevat moet worden; het zijn daarbij immers de volkshoofden welke het inlandsch zelfbestuur uitmaken onder leiding en toezicht van het europeesch bestuur, die als eene zekere twee-eenheid de locale belangen behartigen, en nu is de medezeggingschap van de inlandsche bevolking weliswaar allerminst vreemd aan de samenstelling en de bezetting en aan de werkzaamheid van het inlandsch zelfbestuur, men denke aan tal van typisch-inheemsche uitingen van democratie, zooals het erfrecht met electie, de medewerking van landsgrooten en andere hoofden, men denke ook aan de banden van bloedverwantschap welke de hoofden met de bevolking verbinden en men denke vooral aan de effectieve uitwerking van de publieke opinie in de inheemsche samenleving, toch is deze medezeggenschap heel iets anders dan die welke belichaamd is in raden. Behoud van zelfbestuur was dus de eenige weg welken men bewandelen kon om deze decentralisatie mogelijk te maken; dit was bovendien een weg die zeker tot het doel voerde, omdat de massale ontoepasselijkheid der algemeene verordeningen, zelfs de ontoepasselijkheid van het regeeringsreglement en de Indische staatsregeling, welke dan intrad, — vgl. artikel 27 (2) van het regeeringsreglement thans artikel 21 (2) van de Indische staatsregeling —, aan die decentralisatie grooten omvang gaf. Praktisch had men voorts geen andere keuze dan de zelfbesturende landschappen, waarover het hierbij ging, te behouden als *contracts*landschap; behoud van zelfbestuur door die landschappen te brengen in den rechtstoestand van *gouvernements*landschap kwam niet aan de orde; een en ander om drie redenen.

In de eerste plaats omdat al die landschappen nu eenmaal contractslandschappen waren, terwijl, zelfs in de jaren waarin de indruk van 's gouvernements krachtsontwikkeling het grootst was, het besef bij verschillende landschapsbesturen dat hun medewerking noodig was en noodig behoorde te blijven on de rechtsverhouding tusschen het landschap en het gouvernement te regelen, te levendig was dan dat zij vrijwillig in een essentieele verandering op dat punt zouden toestemmen, terwijl dwang daartoe natuurlijk

niet te pas kwam te opzichte van de zelfbesturen die zich niet verzet hadden.

Had men dien dwang wel toe kunnen passen op de landschappen die zich verzet hadden, en had men dus die landschappen zoowel als andere landschappen die daartoe vrijwillig bewogen hadden kunnen worden, in den rechtstoestand van gouvernementslandschap kunnen brengen, hieraan stond in den weg dat het juiste begrip van de beteekenis en van de juridische gangbaarheid van het gouvernementslandschap teloor was gegaan. Dit laatste was geen wonder. Alle Javasche gouvernementslandschappen, ook de Madoereesche, waren reeds lang in den rechtstoestand van rechtstreeks bestuurd gebied overgegaan. In de Buitengewesten was de rechtsfiguur van het gouvernementslandschap nimmer frequent geweest. Eensdeels hing dit samen met onze onthoudingspolitiek, die afhield van daadwerkelijke inmenging, welke anders licht leiden kon naar de rechtsfiguur van het gouvernementslandschap als overgang naar rechtstreeksch bestuur; diezelfde onthoudingspolitiek was daarentegen zeer nauwkeurig in het sluiten van politieke contracten met alle vorsten en hoofden die er eenigszins voor in aanmerking kwamen; dit geschiedde alleen om zoodoende het buitenland van die landschappen af te houden, maar had niettemin tengevolge dat de status van *contracts*zelfbestuur van al die landschappen nadrukkelijk vastgelegd werd. Anderszijds hing het schaarsche voorkomen van gouvernementslandschappen in de Buitengewesten samen met de omstandigheid dat men daar, door de bevolking te laten in het genot van eigen rechtspleging — vgl. artikel 130 van de Indische staatsregeling — een weliswaar ander middel, maar dan toch een middel van denzelfden aard als handhaving als gouvernementslandschap uitgevonden en frequent toegepast had, waardoor het mogelijk was om het directe (gecentraliseerde) gouvernementsbewind niet verder in de inheemsche maatschappij te laten doordringen dan mogelijk en raadzaam was met het oog op den politieken toestand en de beschikbare bestuursmiddelen. Dit „laten van de bevolking in het genot van eigen rechtspleging" hield in dat de vaststelling van rechterlijke organisatie, procesrecht, burgerlijk en strafrecht overgelaten werd aan de rechtsvormende krachten in de inheemsche samenleving, zoodat ook daarin eene belangrijke decentralisatie van bewind te bekennen is, zij het ook

een decentralisatie die niet haalt bij die welke in de rechtsfiguur van het zelfbesturend landschap geschonken wordt, omdat daarbij ook het belasting- en begrootingsrecht plaatselijk gehanteerd worden. Door dezen loop van zaken waren van de gouvernementslandschappen slechts enkele voorbeelden over gebleven: de Tanah Boemboe die in 1903 verdwenen, Karangasem, gevolgd door Bangli en Gianjar, en het is begrijpelijk dat men toen met de rechtsfiguur van dit eenzijdig door het gouvernement in stand gehouden en geregeld zelfbestuur niet goed weg meer wist. Dadelijk moet daarbij gevoegd worden dat men er ook geen moeite voor deed, omdat het om praktische overwegingen in de rede lag om de overgebleven gouvernementslandschappen Tanah Boemboe, Karangasem, Bangli en Gianjar in denzelfden rechtstoestand te brengen als het aangrenzende of omringende gebied, dat direct bestuurd werd door het gouvernement. Toch was de omstandigheid, dat men de rechtsfiguur van het gouvernementslandschap niet meer begreep, merkwaardig, omdat die rechtsfiguur zóóveel goeds in zich droeg, ook voor de na ± 1900 gewijzigde omstandigheden waarbij niet meer zooals voorheen centraliseering van bestuur, waarin het gouvernementslandschap een rol gespeeld had, maar decentralisatie, waarin dat landschap een rol kon en kan spelen, het parool was, dat men tenslotte zij het in den vorm van de Korte Verklaring eigenlijk weer bij haar terecht is gekomen, gelijk straks blijken zal.

Men bezigde derhalve voor de zeer omvangrijke decentralisatie welke in de nieuwere zelfbestuurspolitiek besloten ligt, den bestaanden vorm van het contractslandschap. De vorm van het lange contract kon evenwel niet universeel gehandhaafd worden. Die vorm vorderde een herhaald overleg en tallooze suppletoire contracten telkens als kleine of zelfs onbeteekenende veranderingen in de verhouding tusschen Land en landschap aangebracht moesten worden. Het ligt voor de hand dat dit voor de groote meerderheid der honderden zelfbesturen ongewenscht geoordeeld werd. Een contractsvorm moest gevonden worden waarbij het gouvernement zijn verhouding tot die landschappen eenzijdig kon vastleggen. Die vorm schonk de Korte Verklaring en de uitvinding van deze verklaring was de derde reden waarom men niet teruggreep naar de rechtsfiguur van het gouvernementslandschap. Vergelijkt men n.l. de rechtsfiguur van het landschap onder Korte Verklaring-van-drie-

artikelen met het gouvernementslandschap, gelijk dat in het vierde gedeelte van dit opstel is geschied en gelijk dat aldaar in schets is gebracht, dan ziet men dat het formeele verschil, hierop neerkomend dat het gouvernement in de gouvernementslandschappen van huis uit alles te zeggen heeft en in de contractslandschappen van huis uit niets, weliswaar groot schijnt, maar dat dat verschil door de ongebreidelde bevoegdheid welke het gouvernement krachtens de Korte Verklaring verkregen heeft om alles naar zich toe te halen, praktisch daartoe gereduceerd wordt, dat het gouvernement aan het bestaan van het landschap-onder-Korte-Verklaring, dat op het contract dus op tweezijdig gevormd recht berust, niet eenzijdig een eind kan maken [1]), terwijl het gouvernementslandschap behoort tot het gouvernementsgebied en op elk gewild moment eenzijdig door het gouvernement opgeheven kan worden. Vergelijkt men het gouvernementslandschap met Ternate, Tidore en Batjan, d.z. landschappen onder Korte Verklaring-van-vier-artikelen, dan ziet men zelfs praktisch heelemaal geen verschil. Al die landschappen onder Korte Verklaring komen met het gouvernementslandschap op dit essentieele punt overeen dat het gouvernement eenzijdig de mate en omvang van het zelfbestuur en in het algemeen zijn verhouding tot die landschappen vaststelt. Het is dat ook geen wonder dat men in de akten van verband welke in de 18e eeuw, toen de Javasche en Madoereesche regentschappen compagnies-(gouvernements-) landschappen waren, door de regenten werden afgelegd, den inhoud van de Korte Verklaring terug vindt. Laat men n.l. de bepalingen in die akten van verband, — vgl. de afdruk van zoo'n akte achter dit opstel —, welke betrekking hebben op 's Compagnie's handel, d.z. de artikelen 4 t/m 8, terzijde [2]), dan ziet men dat de inperkingen, welke aan het zelfbestuur der regenten aangelegd waren, in hoofdzaak neerkomen op dezelfde inperkingen waaraan het zelfbestuur van de huidige Korte-Verklaring-landschappen onderworpen is t.w.:

hetgeen voortvloeit uit Nederland's opperheerschappij, vgl. artikel 1 van de Korte Verklaring en artikel 2 van de akte van verband;

geen staatkundige aanrakingen met vreemde mogendheden, vgl.

1) Het geval van nood daargelaten.
2) Deze zijn daarom in den afdruk achter dit opstel weggelaten.

artikel 2 van de Korte Verklaring en artikels 3 en 11 van de genoemde akte van verband;

opvolgen van alle bevelen, vgl. artikel 3 van de Korte Verklaring en artikels 1 en 12 van de akte van verband.

Men heeft dus eenig recht om te zeggen dat de Korte Verklaring op het laatst van de 19de eeuw, toen de omstandigheden een dergelijke soepele verhouding tusschen Land en landschap vorderden als de één en een kwart eeuw oudere akten van verband schonken, *opnieuw* uitgevonden is. Men kan het ook anders uitdrukken door te zeggen dat de Korte Verklaring de rechtsfiguur van het gouvernementslandschap in eere heeft hersteld onder het mom van een contractslandschap.

Het vorengaande wijst er op dat de rol van het gouvernementslandschap als nuttige rechtsfiguur niet uitgespeeld behoefde te zijn bij het afloopen in ± 1900 van de centraliseerende periode in de ontwikkeling van het bestuur in Nederlandsch-Indië. Diende het gouvernementslandschap n.l. in die periode om aan het gouvernement de gelegenheid te schenken het bestuur geleidelijk te centraliseeren, om telkens zooveel naar zich toe te halen als het zelf aan kon en overigens zelfbestuur te laten, in de decentraliseerende periode welke ± 1900 aanving, had het gouvernementslandschap evenzeer een rol kunnen spelen, doordat het als juridisch volkomen gangbare en logische rechtsfiguur in staat stelde om het zelfbestuur dat, als gevolg van de invloeden welke in de voorafgaande centraliseerende periode werkzaam waren, eenmaal in dien vorm gegoten was, te behouden.

Bovendien, en dit is nog veel belangrijker, kon en kan de rechtsfiguur van het gouvernementslandschap in deze thans nog voortdurende decentraliseerende periode een rol spelen, omdat zij in staat stelt om bij wijze van nieuwe decentralisatie nieuwe zelfbesturen in dien trant op te richten. Immers wat in het verloop van den ontwikkelingsgang van contractslandschap naar rechtstreeks bestuurd gebied juridisch mogelijk bleek, d.i. *eenzijdige* handhaving en regeling van zelfbestuur, is juridisch eveneens mogelijk in het verloop van den decentraliseerenden ontwikkelingsgang. Het juridisch moment van de gangbaarheid van het herstel van ingelijfde zelfbesturen of van instelling van nieuwe zelfbesturen steekt immers alleen in de mogelijkheid van deze *eenzijdige* handhaving en

regeling. Van artikel 21 (2) van de Indische staatsregeling, dat gewaagt van vorsten en volken, aan welke het recht van zelfbestuur gelaten is, gaat weliswaar in sommiger oogen de suggestie uit dat het alleen toe zou staan om bestaande zelfbesturen te handhaven, niet om ingelijfde en daadwerkelijk bij het rechtstreeks bestuurde gebied gevoegde zelfbesturen weder in te stellen of zelfs om geheel nieuwe zelfbesturen in te stellen. Laten zij, die de zaak zoo aanzien, echter bedenken dat artikel 21 (2) zulks niet uitdrukkelijk decreteert en dat de letterlijke beteekenis [1]) van de tekst van het artikel zoodanig herstel of zoodanig instelling niet tegenstaat.

De rol welke het gouvernementslandschap in deze decentraliseerende periode zal kunnen spelen, en welke niet overgenomen kan worden door een der andere vormen van decentralisatie welke ons staatsrecht rijk is, noch door de aarzelende decentralisatie van 1903, noch door de stelselmatig ontwikkelde decentralisatie welke belichaamd is in de hervormingswet van 1922, die rol wordt bepaald door de gelegenheid welke zij schept om *op soepele en geëigende wijze alsmede in grooten omvang te decentraliseeren op volkshoofdenbestuur.* Hierin, in die gelegenheid om te decentraliseeren op volkshoofdenbestuur, en in de gelegenheid om dat op zoo'n wijze en in zoo'n omvang te doen als noodig is om dergelijke decentralisatie te doen slagen, onderscheidt de vorm van het gouvernementslandschap zich van andere vormen van decentralisatie.

Deze beschouwingen voeren als vanzelf naar de in den aanvang van het derde gedeelte van dit opstel in de tweede plaats gestelde vraag over de doelmatigheid van herstel van ingelijfde zelfbesturen en instelling van nieuwe zelfbesturen. Om die vraag te beantwoorden is meer nauwkeurige vergelijking noodig van de perspectieven van het gouvernementslandschap met die van andere decentralisatievormen. Daarover in een volgend opstel.

7.

Tot slot van deze beschouwingen moge worden gewezen op een tweetal recente sprekende gevallen [2]), die de ontwikkeling van zelf-

1) „gelaten" in artikel 21 (2) kan immers gevat worden in dezelfde beteekenis als „overgelaten."

2) Waarop in dit verband mijn aandacht gevestigd werd door den Heer STAARGAARD, Regeeringscommissaris voor de Bestuurshervorming, die zoo vriendelijk was dit opstel door te loopen.

besturend gebied naar rechtstreeks bestuurd gebied illustreeren èn, waarbij in één geval te wijzen valt op eene omgekeerde ontwikkeling van gouvernementslandschap naar contractslandschap. Gedoeld wordt op Goa en Bone.

Beide landschappen werden in 1905 met kracht van wapenen onderworpen. De radja van Bone werd in 1906 te Bandoeng geïnterneerd, die van Goa vond in hetzelfde jaar den dood bij eene poging om te ontvluchten. In beide landschappen trad toen een toestand in, waarbij *het zelfbestuur uitgeoefend werd door den betrokken Europeeschen bestuurambtenaar met de hadat* [1]). Dit was bedoeld als overgangstoestand naar invoering van rechtstreeksch bestuur, een overgangstoestand die in Goa volle 5 jaar, in Bone zelfs 10 jaar geduurd heeft, en die in Goa geëindigd is met de invoering van dat rechtstreeksch bestuur [2]), maar die in Bone geëindigd is met ..... aflegging in 1916 van een Korte Verklaring door de hadat-alleen.

Gaat men nu na in welken rechtstoestand zoowel Goa als Bone verkeerd hebben in die jaren dat de overgangstoestand geduurd heeft waarbij het zelfbestuur uitgeoefend werd door een Europeesch bestuursambtenaar met de hadat, dat vindt men eene vingerwijzing in eene beslissing welke de Regeering gaf naar aanleiding van de vraag die gerezen was of in Goa gedurende dien overgangstoestand gronden in erfpacht konden worden uitgegeven dan wel landbouwconcessies behoorde te worden verleend, de laatste òf op den voet van Bijblad No. 4770 (door het zelfbestuur met goedkeuring van het hoofd van gewestelijk bestuur) óf op den voet van Bijblad 5707 (door het hoofd van gewestelijk bestuur namens het gouvernement). De Regeering besliste toen [3]) dat *in zulk een geval van uitgifte in erfpacht geen sprake kan zijn, doch dat, met het oog op de positie van het gouvernement als overwinnaar tegenover zoodanig landschap als overwonneling, het recht tot uitgifte van landbouwconcessies in dat landschap geacht moet worden aan het gouvernement te zijn overgegaan*, zoodat die concessies kunnen uitgegeven worden op den voet van laatstgenoemd Bijbladnummer. Deze zeer juiste

1) Vgl. Politiek beleid en bestuurszorg in de Buitengewesten, 2e gedeelte A hoofdstuk III blz. 122.
2) Vgl. Staatsblad 1910 No. 573.
3) Vgl. Politiek beleid en bestuurszorg 2e gedeelte B hoofdstuk IV 1e druk blz. 72.

beslissing stelt in een helder licht dat *Goa en dus ook Bone gedurende dien overgangstoestand, die van 1905 tot 1910/1916 geduurd heeft, verkeerd hebben in den rechtstoestand van gouvernementslandschap;* krachtens verovering waren zij gaan behooren tot het gouvernementsgebied, mat het gouvernement had ze als zelfbestuur, dus als gouvernementslandschap, in stand gehouden. Goa werd even-als alle vroegere gouvernementslandschappen later gevoegd bij het rechtstreeks bestuurde gebied, kennelijk omdat het naburige eveneens door Makassaren bewoond gebied daartoe behoorde, maar in Bone deed het gouvernement een buitenmissigheid. Kennelijk omdat het naburige eveneens door Boniërs bewoond gebied zelfbesturend gebied was, werd het gouvernement gedreven door den wensch om in Bone zelfbestuur te handhaven, en niet begrijpend dat handhaving als gouvernementslandschap daartoe al voldoende was, — tevoren werd immers reeds betoogd dat het begrip van de juiste beteekenis van het gouvernementslandschap te loor was gegaan —, daartegenover meenend dat daartoe een contractsverhouding in het leven moest worden geroepen, liet het gouvernement Bone's hadat een Korte Verklaring teekenen *en werd Bone daardoor hersteld in den staat van contractslandschap.*

De twee oude rivalen Goa en Bone die een geschiedenis hebben zoo rijk als welhaast geen ander landschap in de de Buitengewesten en die zich onderling altijd ebenbürtig hebben gevoeld, kwamen zoodoende in geheel verschillenden toestand; Goa viel in het eene uiterste: rechtstreeks bestuurd gebied, Bone in het andere uiterste: contractslandschap. Terwijl decentralisatie op volkshoofden zoowel in Goa als in Bone even noodig was en is, kon zij als gevolg daarvan slechts in Bone doorgevoerd worden. Maar ziet, nauwelijks 17 jaar later bleek het aan 'Celebes' gouverneur COUVREUR noodig om aan Goa een ten minste bescheiden plaatsje in het staatkundig bestel te hergeven; Goa werd erkend als inlandsche gemeente. Zal het daarbij kunnen blijven nu herstel als zelfbesturend gouvernementslandschap staatsrechtelijk mogelijk blijkt? Valt niet te verwachten dat Goa niet rusten zal, voordat in zijn staatkundigen vorm erkend is dat het ebenbürtig is met Bone?

(Bijlage van het artikel over Herstel van Zelfbesturen).

Uit Eindresume van het onderzoek naar de rechten op den grond op Java en Madoera, deel III, bijlage F.

Acte van verband voor Poespo Negara, Regent van het district Brebes (a), omtrent het doen van heerendiensten en de verplichte leverantie van producten.

Ik ondergeschreven Poespo Negara, door de benevolentie van de doorlugtige Generaale Nederlandsche geoctroyeerde Oost-Indische Compagnie, althans *regent van 's Compagnies district Brebes* onder den titul en eerenaam van Tommongong, *verklare en verbinde mij bij dezen nevens alle mijne mantries, groot en klein, tot de nakoming der ondervolgende voorwaarden,* welke ik belove getrouwelijk te sullen observeeren en doen observeeren. (b)

Articul 1. Dat ik de voorschreven doorlugtige Nederlandsche Maatschappije *in het regentschap en bestier van haar landschap Brebes* getrouw weesen, en *dien dienst ten beste van deselve en hare onderdanen met alle oplettendheijd, gehoorsaamheijd en iever waarneemen sal, agtervolgens de bevelen die mij van tijd tot tijd sullen worden gegeven,* hetsij van Hunne Hoog Edelheden te Batavia, den heer Gouverneur en Directeur over deese kust te Semarang dan wel uit derselver naam door den resident te Tegal.

Articul 2. Dat ik zoo dikwijls als het gerequireerd wordt, mij sal komen vertoonen te Semarang, en selfs te Batavia, om mijne *eerbied te bewijsen aan de Compagnie mijnen opperheer,* aan wien ik mijnen welvaart te danken hebbe.

Articul 3. *Dat ik met Boven- of binnenlandsche regenten en hoofden, even min als met andere die niet nevens mijn onder de*

(a) Soortgelijke „Acten van verband" werden successievelijk opgelegd aan de Regenten van Tagal, Pamalang, Wieradessa, Pekalongan, Batang, Kandal, Kaliwongo, Toeban, Lassem, Japara, en later ook aan die van Madura, Soerabaija, Pamakassan, Grissee, Sumanap, Bangil, Lamongang, Pasoeroean, Sedaijoe en de vier regenten van West-Balemboangan.

(b) Zie omtrent de eerste Verbandschriften van dezen aard, VAN IMHOFF 's „Dagregister" in de Bijdragen I. De belangrijkste wijzigingen komen hier in de Artt. 3 en 7 voor.

Compagnie sorteeren, en vooral met niemand buiten, Java, geen gemeenschap ofte correspondentie houden sal, sonder daartoe erlangde speciale permissie van den heer Gouverneur en Directeur te Semarang.

Articul 4.
„ 5.
„ 6. } betreffen 's Compagnies handel.
„ 7.
„ 8.

Articul 9. Wyders belove ik, nevens de pepattys en jaxas door de Compagnie my gegeven, geene saken van eenige aangelegenheyd de onderdanen betreffende af te doen, dan met communicatie en toestemming van den heer Gouverneur en Directeur voormeld; maar dat ik alle delinquanten en misdadigers voortaan, na de ordre van de Compagnie, sal renvoyeeren aan den Landraadt tot Semarang, en my eenelyk tevreede houden met de afdoening van kleine geschillen van weynig belang.

Articul 10. Gelyk ik ook in het algemeen belove, de onderdanen van 's Compagnies regentschap Brebes zoowel groote als kleine onder myn opsigt gesteld, in alle regt en billykheyd te behandelen geene nieuwe lasten op te leggen, geene van myne mantries veel min jaxas of pepattys verstoten, te verongelyken, of te verwisselen; maar dat ik, wanneer iemand van deselve sig ontrouw of onvroomlyk tegens my of nog sooveel meer tegens de Compagnie gedragen mogte, alvoorens daaraf kennisse geven en assistentie imploreren sal, selfs des noodts tot een provisioneele arresteering van desselfs persoonen en goederen, gevende de saak dan over ter decisie van den heer Gouverneur en Directeur te Semarang.

Articul 11. *Wyders belove ik serieuselyk, dat ik met een ieder geduurig in alle vreede en vriendschap sal tragten te leven, mitsgaders myne onderhorige onder den andere ook alle vreede en vriendschap doen onderhouden, en dat ik my met de regeering van de aangrensende landen in het minst niet bemoeien of over sodanige landschappen eenig gesag aanmatigen, maar integendeel met degeene die door de Compagnie als regenten in die landen aangesteld syn en haare onderhoorige, in alle vreede, vriendschap en goede nabuurschap leven sal,* te meer dat ook 's Compagnies bevelen is,

aan de inwoonders van die landen en zulks dus tot wedersydsche rust en welvaart komt te strekken.

Articul 12. Eyndelyk en ten laatsten, dat ik *in alle extraordinaire voorvallen, waarvan in dese niet speciaal is gesproken en die in der tyd eenige nadere bepaling mogte requireeren, my aan het goedvinden van de Compagnie gedragen, en de ordres die daaromtrent hetsy in cas van eenige verandering ofte andersints mogten gegeven worden, zoowel met iever en vlyt sal obedieeren,* als ik tot een teeken en bewijs dat ik den inhoud deser acte en de daarby gedaane beloften en verbintenissen sonder de minste afwyking heylig sal nakomen en mene na te komen, mitsgaders onderhouden en doen onderhouden, sonder de minste tegenspraak, dese acte van verband, nevens nog twee van gelyken inhoud, met myn hand onderteekend, en met myn zegul versegeld hebbe, op den eed die door my by de aanvaarding van het bestier over 's Compagnies land Brebes op den Alcoran plegtig is afgelegd.

Tagal, den 12den Juli 1773.

Aldus gedaan, gedagteekend en gesegeld te mynen overstaan

(was get.) J. R. VAN DER BURGH.

Economische Kroniek.

De disconto politiek van de Federal Reserve banken.

Sinds ongeveer een jaar is in verschillende periodieken critiek geoefend op de disconto politiek van het Federal Reserve systeem. Alhoewel in 1926 en in de eerste helft van 1927 het goud de Vereenigde Staten binnen stroomde en het indexcijfer van groothandelsprijzen daalde, heeft de Federal Reserve Board daarin geen reden gezien om tot een aanmerkelijke verlaging van het disconto, subsidiair verruiming van het Federal Reserve bankcrediet over te gaan. In tegenstelling met de classieke disconto-politiek van vroegere jaren, waarbij toevloeiing van goud gevolgd werd door disconto-verlaging met als gevolg hooger prijsniveau, had hier het binnenstroomen van goud niet den minsten invloed op het prijsniveau. Ondanks het toevloeien van goud daalde het indexcijfer met ongeveer 10 %. Althans oogenschijnlijk waren de disconto politiek van de Federal Reserve banken en het prijsniveau immuun geworden voor de toevloeiing van goud.

De critiek van Prof. CASSEL1) richt zich in de eerste plaats tegen het accumuleeren van goud door de Vereenigde Staten. De goudimport is een indice dat de V.S. meer goud wenschen ter dekking van de papiercirculatie. Het zelfde is het geval bij verschillende andere naties, zoodat vrees voor een algemeene wedloop naar dat metaal gewettigd is, hetgeen een verlaging van het prijsniveau van goederen zou beteekenen, met alle kwade gevolgen van dien. Verlaging van het disconto zou verdere toevloeiing van goud en verdere prijsdaling kunnen voorkomen.

Prof. OHLIN 2) schrijft dat de Vereenigde Staten belangrijk meer dan de helft van den goudvoorraad van de wereld bezitten, een voorraad veel grooter dan voor een behoorlijke metaal dekking van de bankbiljetten noodig is. Het binnenstroomen van goud is voor de Federal Reserve Board geen reden om tot een liberale credietpolitiek over te gaan,waardoor het binnen vloeien van goud geen invloed meer heeft op het prijsniveau van de Vereenigde Staten. De credietpolitiek van de Federal Reserve Board wordt niet meer beheerscht door het goud maar door hetgeen de Board wenschelijk oordeelt uit een economisch oogpunt. Practisch zou de politiek van de V.S. neerkomen op valorisatie van het goud, op een zelfde wijze als Brazilië de koffie valoriseert.

De contrôle van het wereldprijsniveau is daarmede geheel in handen gekomen van de „Federal Reserve Board en Governors".

1) Skandinaviska Kreditaktiebolaget Juli 1927.
2) Index Juni 1927.

De Vereenigde Staten toch zijn het eenige land dat een liberalere credietpolitiek zou kunnen volgen, dus het prijsniveau doen stijgen en tegelijkertijd een zeer aanzienlijk quantum goud doen afvloeien naar het buitenland, zonder daar eenigen last van te ondervinden. De centrale banken in het buitenland zouden een grooteren goudvoorraad krijgen, meer crediet verleenen en het prijsniveau, zou ook daar stijgen. Een daling van het prijsniveau, zooals de laatste jaren te zien gaven, is hoogst nadeelig voor de economische gezondmaking van Europa. De vraag is, aldus Prof. OHLIN, niet zonder grond of de Federal Reserve Board niet gedeeltelijk verantwoordelijk is voor de langzame verbetering van den toestand in Europa gedurende de laatste jaren.

Dr. CHANDLER 1) en W. RANDOLPH BURGESS 2) verdedigen het F.R. Systeem tegen deze en dergelijke aanvallen. BURGESS wijst erop dat de Vereenigde Staten geen goud wenschen aan te trekken, dat juist het disconto tusschen 2 vuren door moet, nl. hoog genoeg om inflatie te voorkomen en laag genoeg om aantrekking van meer goud te vermijden.

Is nu het binnenstroomende goud volkomen zonder invloed geweest op de uitzettingen van het crediet? Neen, aldus bovengenoemde schrijvers, dit goud is voor het grootste deel door de „member banks" naar de F.R. banken gebracht ter vergrooting van hun eigen reserves. Deze grootere reserves hebben tot een zeer sterke vergrooting van de credieten door de „member banks" geleid. Men noemt dit in de V.S. „primary expansion". In de 3 jaar eindigend 30 Juni 1927 zijn de credieten van de member banks met bijna 4 milliard dollars toegenomen.

De Federal Reserve banken zijn echter niet tot crediet-verruiming overgegaan op grond van het goud dat tenslotte in hun kelders terecht kwam.

Het komt er echter niet op aan, door wie het crediet verleend wordt.

Het feit, dat ondanks deze toename van crediet, geen toename van het indexcijfer van groothandelsprijzen viel te constateeren, is volgens BURGESS plausibel te verklaren. Deze uitzetting van crediet is gebruikt voor andere doeleinden. Een veel grooter volume werd gefinancierd, waaronder de groote uitbreiding van bouwwerken en de buitengewone groei van de automobielindustrie. Dit crediet financierde een verhooging van de loonen, een verhooging van de waarde van vaste goederen, een record volume van nieuwe financieringen in den binnen- en buitenlandschen handel en een verhooging van de effecten koersen. Dat de prijzen in den groothandel niet gestegen zijn, vindt zijn oorzaak in de grootere mate van efficiency die gedeeltelijk gebaseerd was op kleine voorraden en, wat van meer belang is, op den weerstand van vreemde markten waar crediet duur was en zuinigheid noodzakelijk. Deze jaren (1922—1927) hebben een interessante demonstratie gegeven van de waarheid dat groothandelsprijzen meer beïnvloed worden door den toestand op de wereld markt, dan door dien van het binnenland.

CHANDLER legt voor de jaren 1925—'27 meer den nadruk op grootere producties en grootere productiviteit.

1) Commerce Monthly October-November 1927.
2) The Reserve Banks and the Money Market.

Ter beantwoording blijft nog de vraag waarom ook de Federal Reserve banken niet overgegaan zijn tot meer crediet verleening, zg. „secondary expansion", op grond van het grootendeels van de „member banks" ontvangen goud. Het prijsniveau had dan een opwaartsche steun ontvangen. BURGESS wijst er op, dat met de goudvoorraad van de V.S. en met de faciliteiten die het Federal Reserve systeem biedt voor een economisch gebruik van goud, een inflatie zou zijn te financieren van waarlijk „gigantic proportions".

In de laatste jaren zijn voor buitenlandsche rekening voor zeer groote bedragen leeningen geëmitteerd, gedeeltelijk slechts is het provenu van deze leeningen ook werkelijk naar het buitenland afgevloeid. De rest is tijdelijk in de V.S. gelaten. Ook door andere transactie zijn in de V.S. buitenlandsche saldi ontstaan, veelal van circulatie banken, die geld op korten termijn in de V.S. uitzetten als voordeelig vervangmiddel van hun goud-voorraad.

Het „Department of Commerce"1) schatte de verplichtingen van de Vereenigde Staten uithoofde van uitzettingen op korten termijn aan het buiten land op 2.246 millioen dollars en de vorderingen op korten termijn op 1.089 millioen dollars, latende een saldo schuld aan het buitenland van 1.157 millioen dollars.

De reserve van het centrale bank systeem van de V.S. is daardoor practisch ook deel gaan uitmaken van de reserves van alle mogelijke centrale banken van de wereld. Worden deze saldi opgevraagd, dan zal veel goud geëxporteerd moeten worden.

Daar nu de F.R. banken dit goud niet of bijna niet gebruikt hebben voor crediet doeleinden, zal, wanneer deze saldi terugvloeien, het F.R. crediet ook niet ingekrompen behoeven te worden. Zelfs indien crediet inkrimping bij de „member banks" noodzakelijk zou worden, zal dit vervangen kunnen worden door uitzetting van het F.R. bankcrediet. Een wat hooger of lager disconto is volgens BURGESS van veel minder belang voor het binnenlandsche bedrijfsleven dan de zekerheid dat de verleende faciliteiten, practisch gesproken, blijvend zijn. Dat wil in deze zeggen dat het crediet niet ingekrompen behoeft te worden als de buitenlandsche saldi afvloeien.

De geheele redeneering van BURGESS bewijst hoezeer de crediet-politiek van het F.R. systeem op stabilisatie van het economisch leven is gericht.

In het begin van de 2de helft van 1927 houdt het toestroomen van goud naar de Vereenigde Staten op. De bedrijvigheid daar te lande neemt af. In Europa doen zich verschijnselen voor die op toenemende schaarschte van geld wijzen. De Federal Reserve banks gaan over tot verlaging van het disconto en tot aankoop van effecten om het geld ruimer te maken. In het Jaarverslag van de F. R. Board over 1927 wordt als oorzaak van deze verlaging o.m. opgegeven 1° de hulp aan vreemde landen daarmede geboden om hun wisselkoersen op peil te houden zonder de kosten van het crediet te veel te verhoogen; 2° goedkooper geld in het buitenland zou ook het financieren van den export vergemakkelijken en zoodoende ook ten voordeele strekken van den Amerikaanschen producent.

1) Commerce Monthly November 1927 blz. 8.

In de 2de helft van 1927 vloeit een flink bedrag aan goud af, van 1 September 1927 tot 1 Januari 1928 $ 209.000.000.—. Het afvloeien van het goud werd door de F. R. banken geneutraliseerd door aankoop van fondsen.

In en na November werden deze aankoopen echter steeds minder, hetgeen in het jaarverslag geargumenteerd wordt door te wijzen op het feit dat vraag naar meer geld voor handel en industrie afwezig was en op de snelle stijging van het member bankcrediet, in toenemende mate gebruikt voor beleggingen in en beleeningen van effecten.

Omstreeks de jaarwisseling doen zich in de V.S. stemmen hooren die een verhooging van het disconto gewenscht achten met het oog op het onrustbarend toenemende bedrag der makelaarsbeleeningen, die sinds eind 1926 met 33% of met $ 1.140 millioen dollars zijn gestegen 1).

De Gouverneur van de Federal Reserve bank te Richmond spreekt in een artikel getiteld „Are we living in a Fools Paradise" als zijn meening uit, dat het bankcrediet waarschijnlijk te goedkoop is voor een gezonde economische ontwikkeling. De voorzitter van de Chase National Bank wijst er in zijn jaarverslag op dat aan de crediet-situatie nauwkeurige aandacht moet worden geschonken. „De zaken", zegt hij, „zijn in vergelijking met 1926 in omvang verminderd. Daarentegen is het bankcrediet sterk uitgebreid en voor een groot deel aangewend voor beleggingen en leeningen tegen onderpand van fondsen."

Er is een kardinaal verschil tusschen de argumentatie van de boven aangehaalde Europeanen en Amerikanen. De eersten wenschen dat de hoogte van het disconto in de eerste plaats wordt beïnvloed door het prijsniveau, de laatsten door economische en utiliteits-overwegingen. Zeer duidelijk komt dit tot uiting in het antwoord van Prof. OHLIN 2) aan CHANDLER. Het is begrijpelijk, volgens Prof. OHLIN, dat de deflatie van het prijsniveau veroorzaakt werd door technische verbeteringen of groote oogsten die zoowel voor Europa als voor de Vereenigde Staten golden. Het is daarom beter om niet te spreken over de oorzaken van de daling van het prijsniveau maar enkel over de mogelijkheid om prijsschommelingen te voorkomen. En zeker had de V.S. de prijsdaling kunnen voorkomen. Er is, aldus Prof. OHLIN, niet het minste bewijs dat een liberalere credietpolitiek van de zijde van de F. R. Board sinds 1925 het prijsniveau niet boven het tegenwoordige niveau zou hebben gehouden en zoodoende de deflatie had voorkomen, zoo nadeelig niet alleen voor de Europeesche industrie, maar, om een specifiek voorbeeld te noemen, voor de landbouwers in de geheele wereld.

De politiek van het Federal Reserve systeem heeft echter voorloopig nog niet tot officieel doel de koopkracht van den dollar te stabiliseeren, maar „om handel en bedrijf te dienen."

Groot princpieel verschil bestaat er tusschen Prof. CASSEL en Prof. OHLIN

---

1) Algemeen Handelsblad 25 Januari 1928 avondblad 5de blad.
2) Index December 1927.

eenerzijds en BURGESS en CHANDLER anderzijds niet, het verschil is meer van opportunistischen aard.

CHANDLER ontkent weliswaar dat de Vereenigde Staten het goud valoriseeren, maar practisch komt zijn ontkenning neer op een gedeeltelijke erkenning met de toevoeging dat wel zoo gehandeld moet worden om een toekomstige crediet-crisis te voorkomen.

Dat de Vereenigde Staten in ongekende mate via de geldwaarde de conjunctuur beïnvloeden, kan wel als vaststaand worden aangenomen.

A. B.

Grond en welvaartspolitiek.

Het „*Algemeen Landbouwweekblad voor Nederland-Indië*" van 16 Juni jl. bevat een lezenswaardige wedergave van een „causerie" door den heer HERINGA, opperhoutvester, gehouden voor den Garoetschen Planterskring over Grond- en Welvaartspolitiek.

Aan de hand van hem welwillend verstrekte gegevens is door den heer HERINGA een becijfering opgesteld van den invloed per bouw grond, beplant met ondernemingsrubber, -thee en kina, op het maatschappelijk inkomen van de inheemsche bevolking en in vergelijking gebracht met hetzelfde inkomen per oppervlakte eenheid bevolkingscultures.

De vermelde cijfers lokken in menig opzicht uit tot het stellen van vragen. In de cijfers zelf ligt dan ook niet de voornaamste beteekenis van deze lezing; wel echter in de omstandigheid, dat ook daarmede een schrede is gedaan op het pad, dat voeren moet tot een meer gefundeerd oordeel in zake den invloed van het verschillend gebruik van den grond op de inkomens van inheemschen en.....den fiscus.

In landen als Java, waar over grootere oppervlakten verschijnselen van landhonger onmiskenbaar zijn, wijken de met den grond te verkrijgen winsten in beteekenis terug voor den invloed van het grondgebruik op het maatschappelijk inkomen en zijn verdeeling. Een gedegen kennis van dien invloed wordt dan voor een rationeel besturende Overheid een eerste eisch. De overwegende beteekenis van die kennis is in de onderwerpelijke lezing juist gesteld.

W.

Sociale Kroniek.

Het onderwijs in Britsch Indië.

In 1926 verscheen van de hand van ARTHUR MAYHEW, oud-directeur van Onderwijs in de Central Provinces, een boekwerk van circa 300 bladzijden, getiteld: „*The Education of India*", dat aanstonds door opzet en inhoud zeer de aandacht trok. De schrijver, een man van twintig jaar practijk in Indië, omschrijft zijn werk zelf als „een studie over de Britsche onderwijspolitiek in Indië van 1835 tot 1920 en over den invloed daarvan op het volksleven en de nationale vraagstukken van het Indië van heden."

Niet alleen wegens de zeer openhartige en bezonken beoordeeling van het wijde veld van feiten en gebeurtenissen, dat door den schrijver wordt overzien, doch niet minder vanwege de leering, die zijn beschouwingen en conclusies ook voor Nederl. Indië inhouden, is het zaak, dat ook hier te lande van zijn boek wordt kennis genomen. Bij alle verschillen ten goede en ten kwade, die Ned. Indië van het Britsche gebied onderscheidt, is er toch genoeg overeenkomstigs, dat men van heel veel van hetgeen in dit boek wordt verhaald in waarheid tot onze belanghebbenden en belangstellenden, mag zeggen: ook Uw geschiedenis wordt hier verteld!

Wij zijn in het voordeel, doordat de Engelschen de eersten waren en de spits moesten afbijten, maar dit voordeel gaat teniet, indien we verzuimen uit hun dwalingen en falen evenzeer als uit hun successen leering te trekken voor de netelige vraagstukken, die op het gebied van de onderwijspolitiek in een kolonie liggen opgehoopt.

Wij zijn niet minder in het voordeel, doordat alle principieele beslissingen door de Engelschen moesten worden genomen in een tijd, die door zijn eigengerechtigd en eenzijdig rationalistisch liberalisme, veel grootere gevaren meebracht voor het vinden van een bruikbaar onderwijsstelsel voor zoo anders geaarde volken als de Indische. De tegenwoordige periode, waarin het zoekende Europa, vol zelfkritiek, een opener oog heeft voor de waarde van vreemde culturen, maakt het vermijden of vlugger herstellen van fouten, aanmerkelijk gemakkelijker. Het nadeel van de zooveel kortere ervaring worde door het benutten van die van buitenlandsche voorgangers ten deele goed gemaakt.

Het boek is in twee goed onderscheiden helften verdeeld. De eerste tien hoofdstukken omvatten: den zaaitijd. De overige zeven: den oogst. In een drietal hoofdstukken schetst de schr. de doeleinden, die de Engelschen in de jaren 30 der vorige eeuw voor oogen stonden bij den aanvang van hun bewuste onderwijspolitiek, den aard dier doeleinden en hun doorvoerbaarheid. Vervolgens

de weerstandbiedende krachten in Indië en de middelen, waarmee die weerstand (ten deele) overwonnen werd: het leerplan, de staatscontrôle, de Engelsche voertaal. Vervolgens behandelt hij het oorspronkelijke standpunt ten aanzien van de opvoeding der vrouw en het onderwijs aan de breede massa der bevolking.

Het tweede deel geeft vervolgens een breed aperçu van eenige der belangrijkste bereikte resultaten en den invloed van het gegeven onderwijs op de politiek, den materieelen vooruitgang, de cultureele ontwikkeling, de zedelijke ontwikkeling, het leven en denken der massa's en op de huwelijkszeden en gewoonten, het familieleven en de positie van de vrouw. Het einde vormt een kort uitzicht op de toekomst in de jongste periode, die de schr. laat aanvangen met de overdracht van het onderwijs aan de wetgegevende instanties in de afzonderlijke „residencies", die door de MONTAGUE-CHELMSFORD hervormingen een feit geworden is.

1) In 1835 nam de toenmalige G.G. LORD BENTINCK eindelijk een beslissing in een strijd, die tientallen jaren had geduurd, nl. tusschen de Engelsche en de Oostersche richting in de onderwijspolitiek. Zij viel, gelijk bekend, geheel ten voordeele van de Engelsche richting uit. De Indische cultuur stond destijds, wat haar levende beoefening betreft, op een zeer laag peil. De Engelsche voormannen waren oprecht overtuigd van het onfeilbare en heilbrengende karakter van eigen cultuur, geschiedenis en denken; zij verwachtten alles van een snelle verspreiding van „nuttige kennis" als panacee tegen bijgeloof, onwetendheid en armoede en van de vorming van een Engelsch geörienteerde groep van Indiërs, aan wie verantwoordelijke betrekkingen in bestuur en staat zouden kunnen worden opgedragen. Ja, het optimisme ging nog verder en verwachtte van deze geestelijke invasie van het Engelsch, dat de emancipatie van Indië een feit zou worden en „voordeelige onderdanen in nog voordeeliger bondgenooten" zouden worden omgezet! DUFF, MACAULAY en TREVELYAN waren het er over eens, dat Westersche opvoeding alleen aan „de 2000 jaren van geestelijken stilstand" een eind kon maken en dat „voordeelige en eervolle betrekkingen" de superioriteit van de Engelschen zouden voelbaar maken.

1) Met een kostelijke boutade vangt MAYHEW aan: „Alleen den vakman brengen onderwijsvraagstukken in verlegenheid. Leeken, die als ouders, politici of leden van commissie's gedwongen zijn om doeleinden en methoden van onderwijs te beschouwen, vinden niets raadselachtig, behalve de onbekwaamheid van den onderwijzer om duidelijke feiten te zien en om onaantastbare beginselen toe te passen. In Indië hebben Onderkoningen en Gouverneurs over geen onderwerp zich met zooveel gemak en welsprekendheid uitgesproken. Geest en pen trokken langs goed gebaande paden. De ervaren Secretaris neemt, nadat hij zijn ochtend-energie heeft gewijd aan bundels over financiën en justitie, tegen het vallen van den avond zijn onderwijs-besluiten, in welke onderwijsmenschen eraan herinnerd worden, dat het hun taak is karakters te vormen, goede en productieve burgers te kweeken, en dat hun methoden doeltreffend moeten zijn binnen de grenzen, die de zuinigheid en de publieke opinie hebben voorgeschreven."

Heel wat minder positief en resoluut dan de geformuleerde gezichtspunten en doeleinden, was, onder den druk der onweerstaanbare feiten, de werkelijk doorgevoerde politiek van het gouvernement. Ten slotte kwam men in 1913 tot een geheel anders luidende conclusie, en wel, dat „van groot belang was het aankweeken en verbeteren van Oostersche studiën". Vervanging van een cultuur door een ander was al lang opgegeven. Voor „vervanging" kwam „synthese" in de plaats en er bestond geen eenstemmigheid over de keuze van de Westersche waarden, die overgebracht zouden moeten worden. Bovendien trad het economische gezichtspunt bij de bevolking steeds meer op den voorgrond. Haar geestelijk tehuis lag elders, in de familie en in den godsdienst, door geen Westersche ideeën beroerd. De school moest haar helpen om een bestaan te vinden. De feiten leidden ertoe, dat zij dan ook het gouvernementeele onderwijs ging zien als principieel ongodsdienstig, als wereldsch en op nuttig effect berekend. De door vele Engelschen lang gekoesterde analogie van het Britsche bewind met de beschavingsexpansie, die van het Romeinsche Rijk over de toenmalige „barbaarsche wereld" uitging, was historisch onjuist en bleef een illusie.

Welke waren de groote tegenwerkende krachten, waarover Indië, ondanks alle zwakte, beschikte? Allereerst de alles doordringende beteekenis van den godsdienst. Deze was niet als in het Victoriaansche Engeland een aangelegenheid voor den Zondag, maar alom tegenwoordig en onaantastbaar als de lucht. Het Hinduïsme had in een lange geschiedenis geleerd, hoe het zich tegen vijanden moest verweren. Het overleefde Boeddha en Aurangzeb. Twee instellingen illustreeren de onmacht van een westersch opvoedingsstelsel. Het kaste-wezen en de familie. De Brahmaan moge thans naar school gaan op leeren schoenen en in zaken een leeren tasch gebruiken, de geest, die hem eens weghield van alle producten van dierenhuiden, leeft nog en drukt zich zelf in eenigen anderen vorm uit, even onverstaanbaar en duister voor ons. De Hindu wil door middel van onze scholen wel een bestaan veroveren, maar zijn bestaan is niet zijn eenig of voornaamste doel; hij wil gelukkig leven en „goed", en wat daaronder moet worden verstaan is vastgelegd in de rechten, plichten, regels, ceremoniën van zijn kaste. En ook het familieleven bleef weinig beroerd. Het jongere lid der familie moge een scholing hebben, die hem de ijdelheid van alle ceremonieel doet doorzien, dat bij hem thuis wordt beoefend, het zal hem niet weerhouden de orders op te volgen van zijn grootvader, die alleen de Ramayana leest en van zijn grootmoeder, die haar hoogste geluk erin vindt om het beeld van Ganesha dagelijks met een laagje vermillioen in te smeren. Ook de Islam bood hardnekkig weerstand aan alle onreligieus onderricht. Het leerde zijn zonen, dat de aanscholen, die zij bezochten, bruikbaar waren, maar gespeend van alle cultuur en traditie, waarop het eigen leven van oudsher was gebaseerd. Aldus leerden zij scheiden de plaats, waar zij de middelen verwierven om zich een bestaan te verzekeren van de plaatsen, die zij bezochten voor al datgene, dat het bestaan in waarheid waarde geeft.

Toen het Indische schoolstelsel werd georganiseerd en de grondslagen voor aard en inhoud van het te geven onderwijs werden gelegd, was de moderne ontwikkelingsleer in haar toepassing ook op maatschappelijke instellingen en

op het geestelijke leven nog nauwelijks ontwikkeld. Wat goed was voor den Engelschman, was goed voor iedereen. Geesten, die geen westersche scholing hadden, waren woest en ledig en lagen braak om de beproefde en eenig bestaanbare cultuur te ontvangen.

Westersche klassieken en hun litteratuur vormden den aangewezen kern van alle onderwijs. Toen dan ook de ideëen van de vrijheid, het individu, de gelijkheid en dergelijke maar zeer langzaam bleken te rijpen op Indischen bodem en daar slechts vruchtbaar bleken in een lange en pijnlijke evolutie, zette het innerlijke wantrouwen der Indiërs tegen al deze nieuwigheden zich om in afkeer en haat. De groote oorlog bevestigde in hun oogen de geestelijke inferioriteit dier Westersche beschaving. Het was—zegt MAYHEW—niet verwonderlijk, dat in eenige maanden van 1921 de gevangenissen vol zaten met „het intellect" van Indië. Het wonderlijke was, dat de gevangenissen groot genoeg waren.

Een ander middel, dat de Indische Regeering hanteerde, was de gouvernementscontrôle van het onderwijs. Het bracht mede: centralisatie, en dwong tot een voortdurenden strijd tegen uniformiteit. Het kwam in botsing met de eeuwenoude relatie tusschen den onderwijzer en het kind, tusschen den goeroe en den leerling. Dat was er een van vrijheid en roeping aan de zijde van den eerste, van overgave en vertrouwen van den kant van den laatste. TAGORE trachtte die traditie te redden. Het gouvernement moet zich van ditpersoolijke element onthouden, het moet, ter vermijding van wantrouwen en bestrijding, neutraal zijn. De persoonlijkheid blijft buiten spel. Het is zeldzaam een levend mensch aan het werk te zien in een Indisch schoollokaal! Heeft het gouvernementstoezicht dan geen lichtzijde? Het afschuwelijke voorbeeld (the awful example) van Bengalen leert het tegendeel. Daar vegeteeren tal van ongesubsidieerde particuliere instellingen, gesteund door onvoldoende toelatingseischen aan hun abiturienten gesteld voor de hoogere onderwijsinstellingen, in een afgrond van onbruikbaarheid. Meer dan voor geregeld ingrijpend toezicht voelt M. dan ook voor examen-normen, die het peil kunnen opvoeren.

De Engelsche taal, die voor alle hoogere onderwijsinrichtingen voertaal werd, heeft wel de kennis van het Engelsch verspreid, maar niet beantwoord aan de verwachting van een geestelijk assimilatiemiddel. Het einde van een langen, verwarden strijd was, dat in latere jaren een voorzichtige beweging in de richting der landstalen was te constateeren, zonder dat het aantal dergenen die het Engelsch zouden willen loslaten, aanmerkelijk toenam.

De ernstigste failure acht MAYHEW echter de oude optimistische verwachting, dat het onderwijs, dat aan de bovenste bevolkingslagen zou worden gegeven, vanzelve naar beneden zou doorsiepelen. De „infiltratie theorie" liep uit op een ernstige verwaarloozing van de opvoeding der groote massa tot schade van den vooruitgang en de eenheid van de volken van Indië.

MAYHEW'S slotsom luidt, dat het stelsel „rammelt", eenheid van opzet mist, maar toch bruikbaar bleek en geschikt is voor uitbouw en groei. De resultaten zouden de stichters verschrikken en schokken. „Onze opvoeding was hoofdzakelijk opleiding voor beroepen, op nuttigheid gericht, ten koste van cultureele kracht. Onze hoogere instellingen leiden op voor een be-

perkt aantal betrekkingen, meestal administratief, juridisch, medisch, journalistiek of politiek. Dit is niet een tekortkoming der onderwijsautoriteiten, maar een gevolg van het ontbreken van een flink aantal andere beroepen voor geschoolden. Onderwijs moet menschen leveren, waaraan behoefte bestaat. Nieuwe terreinen van werkzaamheid scheppen, kan het niet". Heeft het onderwijs tot „unrest" geleid? Men kan het betreuren, maar niet voorkomen. Onderwijs heeft nog nimmer menschen gevormd, die met het bestaande tevreden waren. We mogen als vaders sympathiseeren met hen, die SOCRATES veroordeelden; als opvoeders moeten we erkennen, dat SOCRATES doel trof.

In den breede gaat de schr. een aantal grieven na, die bij herhaling tegen het onderwijsstelsel en zijn politieke gevolgen zijn geuit. Vele wijst hij terug, betoogende, dat andere factoren dan het onderwijs aansprakelijk zijn voor wat men als ongewenscht verschijnsel in het politieke leven waarneemt. De onderwijsmenschen waren zich hun verantwoordelijkheid wel bewust. Wie goeden burgerschapszin wil kweeken, moet den bodem verzorgen, waarop deze kan gedijen. De leerlingen op te voeden tot burgers, hen los te maken van het niveau hunner godsdienstige en kasteverplichtingen, hun de plichten bij te brengen, die bij wijle gelijk of superieur zijn aan die jegens de meer huiselijke banden, is een taak en een doelwit geweest, dat telkens weer werd voorgehouden. Zonder gevolgen bleef die arbeid niet. Ongetwijfeld zijn er sombere beoordeelingen geuit. Groote massa's der bevolking over uitgestrekte gebieden zouden elken zin voor burgerschapsverantwoordelijkheden missen. Pogingen van de „intelligentsia" om de massa daaromtrent begrip bij te brengen zijn uiterst schaarsch. Anderen houden vol, dat op den duur het onderwijs zijn uitwerking niet zal missen. Al zijn hier ook trekken van het volkskarakter in het spel. Indische leerlingen en studenten maken den indruk, dat de persoon voor hen alles is, de instelling of de zaak niets. Dat een school een geheel is met regels, tradities, ideëen, waard als zoodanig te worden hooggehouden, zien zij niet. Wèl echter den hoogstaanden leeraar, de leidende persoonlijkheid. Overdreven deferentie jegens de gevoelens en gevoeligheden van anderen, van medescholieren, vermijding van elk hard woord, elk kras optreden, een jaloersch bewaken van eigen rechten en gevoelens zijn hiervan een gevolg. Het leven moet voor elkeen zoo glad mogelijk verloopen, ook voor overtreders en schadelijke elementen. Er is, aldus M.' s conclusie, nog veel te doen, aleer kan worden gezegd, dat Indië is toegerust voor het werk van een staat, op westersch-democratischen voet ingericht.

Onder de politieke feiten bespreekt hij ook uitvoerig den strijd om den Indischen student. Ook hierbij doen zich de gevolgen van het officialisme gevoelen. Een staatsdocent kàn, volgens veler oordeel, niet vrij en objectief zijn. In 1921 volgde het gros der studenten den roep der non-coöperators. Is het waar, dat de politieke scholing meer is gericht op een situatie, waarin een vesting (het gezag) belegerd wordt, dan op die, welke ontstaat, als de vesting veroverd zal zijn? Het bewijs van het ja of neen is nog niet geleverd. De politieke opvoeding kreeg zoozeer boven elke andere den voorrang, omdat er dringend behoefte aan was. Het „minderwaardigheidscomplex", sinds de jaren tachtig bewust geworden, dreef tot politieke actie in de eerste plaats. De scholing der massa's echter is nog nauwelijks begonnen.

De zelfde, wellicht nog grootere, moeilijkheden vindt de opvoeder, wanneer hij tegenover het economisch probleem geplaatst wordt. Twee euvels beheerschen de situatie: gebrek aan loonenden arbeid voor de opgeleide middengroepen en overschot van ongeschoolde massa's op het land. Daartegen kan het onderwijs rechtstreeks maar weinig doen. Niet de weldaden, die we schenken, kunnen helpen, maar het verspreiden van een nieuwen kijk op de wereld, van de wilskracht, die de organisatie van de welvaarts productie vergt. Maar de school is geen bron, doch een kanaal. Ze accumuleert en verspreidt energie, die eerst van buiten af moet toestroomen.

Hoe de vorming van leiders ter hand te nemen? In Europa is de overtuiging algemeen geworden, dat elke speciale opleiding pas kan slagen na een stevig fond van algemeene ontwikkeling, dat op zijn vroegst op het 15de of 16e jaar kan zijn aangebracht. Maar het werk van de volksscholen in Indië reikt niet verder dan het 4de of 5de jaar, zoodat het nog geen merkbaren invloed op het economisch leven heeft uitgeoefend. In elk geval zou eerst het analfabetisme krachtiger moeten zijn aangepakt. Er is voor degelijke opleiding op de scholen van iets hooger type een ander beletsel: het Engelsch! Politiek en economisch is het beheerschen van die taal een waardevol bezit. Maar tot welken prijs verkregen! Tot geen geringeren dan het verwaarloozen van andere, niet minder belangrijke vakken van algemeen vormende waarde. Het devies van de groote menigte der abiturienten is: „safety first", of m.a.w. een overheidsbetrekking. Al zijn er teekenen van kentering. Maar al teveel ontbreekt nog die geest van hardnekkige vastberadenheid van bijv. de Japansche studenten, om onder aan de ladder te beginnen en zich op te werken. Een politieke carrière lijkt heel wat roziger pad dan de doorni geweg van het slagen in de bedrijfswereld.

De aandacht voor hoogere vakopleiding is pas heel laat begonnen, practisch eerst in de 20e eeuw. Uitvoerig gaat M. de verkregen resultaten na. Voor het hooger onderwijs is hij ten slotte nog het meest optimistisch gestemd. Voor de lagere rangen wordt aan de vorming door de practijk de voorkeur gegeven. Een ernstig teeken is niettemin dat in een land, waar 70% van de bevolking landbouw beoefent, van de 8500 studenten in technische vakken er 967 voor den landbouw werden opgeleid en 7500 voor vakken, die 7% van de bevolking onderhouden. De sociale structuur van het Indische bedrijfsleven geeft hiervoor een verklaring.

Achtereenvolgens bespreekt de schr. verder de invloeden, die het onderwijs heeft uitgeoefend op de cultuurontwikkeling, ten aanzien van de verspreiding van Westersche elementen, de herleving der landstalen, de studie van de eigen oudheden en de wedergeboorte van een oud-Indische cultuur. Vooral omtrent de werking der nieuwere universiteiten, die over een staf van intelligente werkers beschikken, welke Westersche methoden aan kennis van het Oosten verbinden, is hij vol hoop. Wel moet men zich bewust zijn, dat de invloed tot uiterst kleine kringen beperkt bleef en dat de nationale en rasconflicten ook hier belemmerend op een gezonde, vrije ontwikkeling werkten. Het vrij zijn van elken directen gouvernementsinvloed en het werk van vele hoogstaande, geschoolde Indiërs houden beloften voor de toekomst in.

Ook op het gebied van de moreele vorming bleef de sfeer van het schoolwezen zeer beperkt. Alle bovengenoemde invloeden werken tegen, dat de vormende kracht, die van de volle persoonlijkheid uitgaat, zich in de school kon uiten. Veel goeds is echter te bespeuren van het internaatswezen, van de schoolvereenigingen en het schoolsportleven, die allerlei deugden aankweeken. Ook hier werkte de (late) erkenning van veel goeds in de Indische godsdiensten heilzaam. Niet langer heeft het Christendom het monopolie van alle deugden.

Bijzonder instructief zijn de uiteenzettingen, die de Heer MAYHEW in het hoofdstuk: de opvoeding der massa, wijdt aan den strijd tegen het analfabetisme. Sinds de jaren tachtig der vorige eeuw is telkens weer met stijgenden aandrang van de zijde der Congressbeweging, zoowel als van die der Indische politici, gewezen op de noodzakelijkheid om het onderwijs uit te breiden naar beneden toe. En ondanks allen ijver, alle stijgende uitgaven, is het resultaat zeer onbevredigend („thoroughly unsatisfactory"). Een werkelijke vooruitgang is, ook volgens de Regeering, niet te constateeren. Alfabeten boven 5 jaar vormden in 1881 6 % der mannelijke bevolking, in 1911 11 % en in 1921 13 %. De beide sexen dooreengenomen bedroeg het percentage in 1921 8 %. Het verst reikende plan, dat tot nu toe werd opgesteld, zou bij verwezenlijking voor Indië in twee eeuwen bereiken, wat thans bijv. in Engeland bestaat, nl. een percentage van ruim 90.

Wel stijgen de cijfers der schoolgaande bevolking sneller, maar zij zeggen niet heel veel. De vraag is, wat van het onderwijs blijft hangen. Volgens enkele onderzoekingen vallen 39 % der abiturienten binnen vijf jaar tot analfabetisme terug. De kwalen van ongeregeld schoolbezoek, voortijdig terugnemen der kinderen door de ouders, onvoldoende bezetting met leerkrachten zijn algemeen. Van de ingeschreven leerlingen zijn niet meer dan 75% aanwezig. De meesters verliezen veel tijd met het inzamelen van leerlingen! Vooral na 1904 werd het Gouvernement agressief in den strijd tegen analfabetisme. 1907 tot 1912 was het hoogtepunt in de versnelling van het tempo. Maar toen keerde het getij; niet in ijver of in gouvernementeele bereidwilligheid, maar in de verkregen uitkomsten. De bereikbare groepen en kasten waren voorzien, daarbuiten ging de uitbreiding steeds langzamer. Er was een door behoefte en traditie bepaald verzadigingspunt bereikt. De scholen stegen in aantal, de uitgaven ook, maar de kinderen per klas of school daalden in getal. De jaarlijksche kosten per leerling stegen snel van 5 tot 8.2 roepie. De aandrang om dwang in te voeren werd sterker, vooral onder allerlei lagere en plaatselijke autoriteiten. Verordeningen schiepen hiertoe de mogelijkheid, maar een rem vormde de angst om de bevolking financieele lasten op te leggen voor een goed, dat zij blijkbaar niet begeert. En de kosten stegen snel. De economische eenheid is een school van 100 leerlingen; de werkelijk bereikte gemiddelde bezetting is 42, maar onder de nieuw geopende scholen 26; dat doet de kosten haast verviervoudigen. Schoolplicht staat en valt met een goed doordacht, breed opgezet financieel stelsel van opbrengst en verdeeling der enorme kosten. Enkele staten, zooals Baroda, gaven hierbij het voorbeeld. Een concentratie op de meest ontwikkelde en vatbare streken is noodzakelijk.

Naast het geld is het schoolstelsel een factor van groot belang. De school-

meester werd misschien een beter opgeleid man dan voorheen, maar hij daalde sterk in populariteit, aanzien en invloed in het dorp. Hij werd een betaald afgezant van een hoogere, onbekende macht, in steê van een vertrouwensman van het dorp zelf. Ook aanpassing van leertijden en leerplan aan het dorp en het op grooter schaal gebruik maken van vrouwelijke leerkrachten zouden het succes vergemakkelijken. Tegen het laatste verzet zich veel Hindu-traditie. In den breede gaat de schr. de merites van de aanbevolen maatregelen na. Zijn conclusie blijft weinig optimistisch. Het falen van het stelsel van vrijwillig schoolbezoek staat vast, in het bijzonder in alle agrarische streken.

Ook in den nieuwen toestand, die door de MONTAGUE-CHELMSFORD hervormingen zijn ontstaan, ziet MAYHEW, de man van het oude gecentraliseerde stelsel van schoolpolitiek, nog vele moeilijkheden en bezwaren. Hij voorziet vooral een te groote inmenging van politieke en zelfs agitatorische gezichtspunten in het schoolbeleid. Daartegenover staat een tot neutraliteit gedwongen koloniale Overheid zwak. Een hoogstaande centrale leiding blijft noodzakelijk. Ook de besten onder de volksleiders zien dit echter meer en meer in.

Een uitvoerig overzicht van bronnen en bewijsplaatsen besluit het boek. Van zijn rijken inhoud kon bovenstaand résumé slechts een zeer onvolkomen indruk geven. Lezing en overweging van MAYHEW'S beschouwingen is, dunkt mij, vooral in dezen tijd van hernieuwde kritiek op ons onderwijsstelsel, ongetwijfeld van nut.

J. v. G.

E. Helfferich over Indië.

De redactie van Koloniale Studiën heeft gemeend dat het afscheidswoord van den heer Helfferich verdiende te worden opgenomen in het tijdschrift, dat zich zijn medewerking met erkentelijkheid herinnert.

— En wat is, naar Uw meening, in de lange jaren die U hier in Indië heeft doorgebracht, het meest veranderd? aldus ving een vertegenwoordiger van het Persbureau Aneta een gesprek aan met den heer E. HELFFERICH, als econoom wellicht nog meer bekend dan als Directeur van het Straits & Sunda Syndikat, die dezer dagen na een verblijf van 30 jaren in de tropen deze gewesten gaat verlaten.

— Om U de waarheid te zeggen, onderwerp ik mij liever niet aan een interview. Over enkele dagen verlaat ik dit zonnige land. Met weemoed zal ik scheiden gaan. In een interview kan men dingen zeggen, welke misschien voor anderen minder aangenaam zijn, en niet gaarne zou ik dit in het uur van het scheiden doen, temeer waar ik wegga met gevoelens van groote dankbaarheid voor dit land, en met gevoelens van eerbied en bewondering voor wat de Hollanders hier gepresteerd hebben. Maar desniettemin heb ik over bepaalde zaken mijn eigen, eerlijke opinie, welke ik evenmin wil verbloemen. En dus zie ik er eigenlijk tegen op.....

— Ik wilde dat U al deze bezwaren op zijde zette. Het is — hoe Uw opinie ook is — van belang, kennis te nemen van Uwe meeningen. En U zullen ze er zeker niet van verdenken iets te willen zeggen, o m d a t U toch weggaat!

En na nog heel wat aarzeling en eenige streken over het grijzende baardje, kwam er schot in en konden wij eindelijk van wal steken, met een herhaling van de vraag: wat vindt nu de heer HELFFERICH het meest veranderd in Indië in de laatste dertig jaren? Waarop het ronde antwoord kwam.

— De Europeaan hier.

— ? ? ?

— Ja. En ik bedoel daarmee niet alleen den Europeaan „in persona", maar ook den Europeaan als element in de samenleving. De positie van den Europeaan tegenover den Inlander is door de grootkapitalistische ontwikkeling geheel anders geworden dan zij vroeger was.

In tegenstelling tot den handel, die slechts bemiddelaar is tusschen de verschillende huishoudingen en volkshuishoudingen, maakt de grootkapitalistische onderneming een gewichtig deel uit van de volkshuishouding zelf. De winsten van den handel komen voort uit commissie of speculatie; zij raken nauwelijks de volkshuishouding; de winsten der ondernemers echter zijn voor een groot deel de vrucht van volksvlijt en — waar het om landbouw en mijnbouwondernemingen gaat — ook de vrucht van den bodem. De onderneming en de volkswelvaart zijn ten nauwste tezamen geweven.

Nu is het echter merkwaardig dat gedurende de periode, waarin de grootkapitalistische buitenlandsche onderneming in N.I. zulk een hooge vlucht heeft genomen, de economische toestand der inlandsche bevolking op Java geen vooruitgang vertoont en zelfs in menig opzicht achteruit is gegaan. Noch de voorbeeldige openbare instellingen, noch het lieflijk, gezegend landschap kunnen aan dit feit iets veranderen. Nog altijd is de mensch, de Inlander op Java, goedkooper dan de machine. Geen sterkere tegenstelling dan de moderne auto, die op Java's schitterende wegen daarheen vliegt, en de duizenden Inlanders — mannen, vrouwen en kinderen — die daarnaast zware lasten over groote afstanden dragen!

Het besef van hun toestand, van hun prestatie is nog niet tot hen doorgedrongen. De landbouw houdt het niveau van een volk laag. Op dezen lagen trap leeft het grootste gedeelte der inlandsche bevolking op Java en dit lage niveau is tevens de basis der bloeiende buitenlandsche grootkapitalistische onderneming in N.I.

De buitenlandsche onderneming heeft weliswaar de gelegenheid tot arbeid, de gelegenheid tot verdiensten vermeerderd, maar zij heeft, van uitzonderingen afgezien, de welvaart der Inlanders niet bevorderd.

De enquêtes, jaren geleden op last der Regeering ingesteld, hebben daarvoor het volledig bewijs geleverd. Hetgeen in de Enquête-Rapporten omtrent volksinkomen, productiekracht, koopkracht, loonen, schulden en belastingdruk is geconstateerd, is niet verheffend, zelfs al beschouwt men de vermelde cijfers met optimistische reserve. Men moet al tevreden zijn, indien het lage levensminimum verzekerd is.

Er is sedert 1913 geen sprake van een vermogenstoename per hoofd der Inlandsche bevolking op Java.

— Maar dan is toch niet de Europeaan veranderd. Wat U zegt, wijst er alleen op dat de I n l a n d e r..... *niet* veranderd is.

— Daar kom ik dadelijk op terug.

Ik zeide zoonet dat sinds 1913 geen sprake is van vermogenstoename per hoofd der Inlandsche bevolking op Java. Stelt men daartegenover de waardevermeerdering der grootkapitalistische onderneming gedurende dezelfde periode, dan kan men reeds aan enkele voorbeelden het groote verschil, de sterk uiteenloopende ontwikkeling waarnemen. De waardevermeerdering der „Handelsvereeniging Amsterdam" alleen heeft in de jaren 1913/27 met *f* 270.000.000.— ongeveer evenveel bedragen als de geheele officieele schuld der Inlandsche bevolking van Java op einde 1924.

Maar ook buiten de Inlandsche gemeenschap heeft in N.I. kapitaalvorming slechts in zeer geringe mate plaats gehad. Niettegenstaande de sterk actieve handelsbalans — het uitvoeroverschot in 1925 kwam dicht bij de 1 milliard gulden — is aan te nemen, dat de betalingsbalans slechts even sluit, — afgezien van jaren van buitengewone conjunctuur voor Inlandsche exportproducten. Het jaarlijksch tribuut, dat N.I. aan het buitenland betaalt, is zeer zwaar. Dit tribuut bestaat uit rente, dividenden, winstaandeel, tantièmes en pensioenen. Daarbij komen nog de uitgaven der Inlanders voor de jaarlijksche bedevaart naar Mekka, en de kapitaalverhuizing van Europeanen en Chineezen, die, nadat zij hier tot welstand zijn gekomen, naar hun vaderland terugkeeren.

De mogelijkheid om tot amortisatie zijner particuliere verplichtingen aan het Buitenland zooals in de V.S. van Amerika (terugkoop van aandeelen en obligaties) over te gaan, bestaat voor N.I. niet omdat de kapitaalvorming binnen N.I. ontbreekt.

Het bloeiende land mist zelfs de middelen, om zijn staatshuishouding zoo in te richten, als men het in 's Lands belang gaarne zoude willen zien. De uitspraak „rijk land, arme staat" schijnt hier op haar plaats te zijn.

De staatschuld bedraagt meer dan 1 milliard gulden, en ieder jaar staat de regeering voor de moeilijkheid, om tot een sluitende begrooting te komen. Men verwijt de regeering dat de uitgaven te hoog zijn. Maar heeft men ook eens de vraag gesteld, of de inkomsten niet te laag zijn, of de staat alle fiscale inkomsten ontvangt, waarop hij billijkerwijze aanspraak kan maken? Van den Inlander is weliswaar geen hoogere belasting te verwachten. Zijn eigen productievermogen is beperkt. Maar de belasting der winsten van de in N.I. werkende buitenlandsche ondernemingen wordt aan den greep van den fiscus voor een groot deel onttrokken, doordat de winsttrekkers hun domicilie buiten N.I. hebben en over hun inkomsten ook slechts buiten N.I. inkomstenbelasting betalen. Is N.I. onder deze omstandigheden in staat de middelen te verkrijgen, die voor het algemeen belang en vooral voor de opheffing der Inlandsche bevolking noodig zijn?

— U wilt toch niet meer belasting gaan heffen?

— Ja wel! Maar geen belasting die de N.V. en de hier gevestigde belastingbetalers ook maar eenigermate zou treffen.

Volgens schatting van kapitalistische zijde heeft de belastbare winst der buitenlandsche ondernemingen in N.I. in 1924 *f* 490.000.000 en in 1925 *f* 530.000.000 bedragen. Hiervan heeft N.I. voor zoover het de naamlooze vennootschappen betreft — en dat is de hoofdschotel— slechts de vennootschapsbelasting plus opcenten of totaal 12½% ontvangen; voorts de inkomstenbelasting van de in N.I. gevestigde tantièmisten en aandeelhouders. Maar voor het overgroote deel wordt de inkomstenbelasting buiten N. I. betaald en zij komt dus aan het Buitenland ten goede, ofschoon de winstbron binnen N.I. ligt. Het feit dat N.I. een permanent schuldenaarland is, behoeft nog niet de verplichting op te leggen, om ook de belastingen van zijn schuldeischers in het Buitenland te betalen; en zulks is onder het vigeerend stelsel wel het geval! „Buitenland" beteekent hier „buiten N.I.". Onder Buitenland is dus ook Nederland te verstaan, aangezien Nederland en N.I. gescheiden staatshuishouding voeren.

— U meent dus dat Indië gedeeltelijk terug zal moeten krijgen van wat in Nederland gevestigde aandeelhouders en tantièmisten aan belasting op Indische winsten betalen?

— Ja, in Nederland en elders in het Buitenland.

Het zoude verkeerd zijn indien men aan de buitenlandsche groot kapitalistische onderneming de schuld wilde geven van de hier geschetste ontwikkeling en den daaruit voortgekomen toestand. De buitenlandsche ondernemer heeft slechts gehandeld zooals hij moest. Hij heeft het milieu, dat hij hier vond, voor zijn doeleinden benut,zooals dit zijn goed recht was. Hij heeft met kapitaal, „Couragie", intelligentie en energie, met al zijn superioriteit een groot, bewonderenswaardig, productief werk tot stand gebracht. De geweldig verhoogde productiviteit van N.I. met alle bijomstandigheden ten algemeenen nutte is aan den buitenlandschen ondernemingsgeest te danken. Het zoude ook verkeerd zijn den Inlander de schuld te geven. Dat ware een miskenning van het wezen van den Inlander, van de remmende krachten, die zijn materieelen vooruitgang in den weg staan en die hem b.v. bij een concurrentie met Westersche groot kapitalistische bedrijven reeds van het begin af aan schaakmat zouden zetten. De bedoeling van deze uiteenzetting is dan ook slechts de verhoudingen te belichten, zooals deze op geheel natuurlijke wijze in den loop der productieve periode in N.I. zijn ontstaan en waarbij het saillante punt is: de uiteenloopende ontwikkeling van de Inlandsche huishouding en het buitenlandsch grootbedrijf in N.I.

De oorzaken dezer uiteenloopende ontwikkeling zijn duidelijk. De erkenning dier oorzaken echter leidt vanzelf tot den eisch van een correctief. Automatisch zal ook in den loop des tijds geen verandering komen. Integendeel, er zijn alle elementen aanwezig om zulks te beletten; hier aan de westersch-kapitalistische zijde eenheid en strikt doorgevoerde organisatie in dienst van het eigen belang, ginds aan den kant der Inlanders verdeeldheid en de groote „Willensfehler"; hier doelbewuste krachtsontplooiing, ginds werkprestatie zonder doel, slechts ter bevrediging van de meest primitieve behoeften. Het vraagstuk, waarom het hier gaat, is geen loonkwestie. Het is eene dwaling, eene miskenning der psyche van den Inlander, om te denken, dat de Inlandsche welvaart door een verhoo-

ging der arbeidsloonen kan worden bevorderd. Het gevolg zal slechts eene verminderde arbeidsprestatie zijn. Dit zou voor den Inlander geen vooruitgang, voor de gemeenschap echter eene schade beteekenen. Het doel moet zijn: de arbeidsprestatie van den Inlander te behouden en zoo mogelijk zelfs te verhoogen bij gelijktijdige vermeerdering van de Inlandsche welvaart. De taak der Regeering ten opzichte van de welvaartspolitiek en de sociale zorg is in tropische landen veel meer omvattend dan in de gematigde luchtstreken. De middelen ter bevordering der inlandsche welvaart moeten daarom in handen der Regeering worden gelegd. Zij is in staat deze middelen op de meest zegenrijke wijze ten bate van den Inlander te gebruiken. De plicht van de westersche grootbedrijven cum annexis is het, de benoodigde middelen op te brengen. Hunne bijdrage tot de staatshuishouding is betrekkelijk gering, aangezien de opbrengst der inkomstenbelasting op de in N.I. behaalde winsten voor het grootste gedeelte aan het Buitenland toekomt, winsten welke naast de westersche leiding en het westersche kapitaal in de eerste plaats te danken zijn aan den vruchtbaren of aan delfstoffen rijken bodem en aan de goedkoope Inlandsche arbeidskracht. Indien ergens op de wereld de belasting van de kapitaalsopbrengst (Kapital-Etragsteuer) moreel gerechtvaardigd is, dan is dit in N.I. het geval.

Zoolang aan de kapitaalsbelegging een groot risico was verbonden, was iedere belasting onbillijk. De risicopremie is echter heden ten dage in N.I. dubbel en dwars inverdiend. Vele oude ondernemers hebben zelfs een grooten voorsprong door het bezit van waardevolle erfpachtsrechten en landbouwconcessies, welke hun slechts weinig hebben gekost of laag te boek staan. De nieuwe ondernemer treft hier nu geregelde en overzichtelijke toestanden aan. Eene landbouwonderneming in N.I. is tegenwoordig geen sprong in het duister meer. Zij is natuurlijk zooals iedere onderneming min of meer speculatief, maar dat zou overal elders evenzeer het geval zijn. Dat het besef der ethica ook tot de ondernemers is doorgedrongen, wordt bewezen door de prijzenswaardige, vrijwillige bijdragen van verschillende concerns ter bevordering van de welvaart der inlandsche bevolking, die in de omgeving van hunne ondernemingen woont. Aldaar werden op kosten der onderneming ziekenhuizen, scholen, sportterreinen enz. opgericht. Maar deze prestaties zijn niet algemeen. Op de begrooting van zeer vele Java-ondernemingen b.v. zijn de uitgaven voor hygiëne een der kleinste posten. Het moet hier niet om weldadigheid gaan, maar om eene verplichting tot bijdragen aan de welvaart der Inlanders, en deze verplichting kan pas door eene dwingende algemeene regeling effectief worden. Door eene belasting op de kapitaalopbrengst wordt minder de buitenlandsche kapitalist getroffen dan wel de buitenlandsche fiscus, aangezien deze belasting door den buitenlandschen kapitalist bij de berekening van zijne, in het Buitenland te betalen inkomstenbelasting mag worden afgetrokken; zij zal daarom ook, indien eene matige heffing plaats heeft, den toevloed van buitenlandsch kapitaal naar N.I. niet stremmen.

De uiteenloopende ontwikkeling van Europeaan en Inlander vertoont zich niet slechts in materieel maar ook in ideëel opzicht, ditmaal echter in tegengestelde richting; daar is de Europeaan blijven staan en de Inlander vooruitgegaan.

De Europeaan der productieve periode is niet langer dezelfde als vroeger. De grootkapitalistische ontwikkeling heeft het Europeesch element in N.I. sterk doen toenemen maar tegelijkertijd heeft ze, zooals dit in haar wezen ligt, door mechaniseering en schematiseering, door haar onvolprezen organisatie den Europeaan individueel omlaag gedrukt. Men heeft slechts den Deli-administrateur van heden, wien de kleinste verrichtingen van bovenaf worden gedecreteerd, te vergelijken met zijn in vrijheid opgegroeide voorgangers uit den romantischen tijd! Het van Europa uitgaand streven om zoowel de behandeling van als ook de decisie in alle economische kwesties naar Europa te verleggen ondermijnt de autoriteit van den Europeaan in het Oosten. Men laadt den last op zijn schouders maar ontneemt hem de waardigheid. Waar moeten daar „Verantwortungsfreudigkeit", doelbewustheid en besluitkracht vandaan komen? Dat het anders kan zijn, heeft de groote oorlog ons geleerd, toen N.I. geheel op zich zelf stond en alle besluiten hier moesten worden genomen. De moderne ondernemersorganisaties als Beniso, Ondernemersraad, Kina Bureau, Vereenigde Java Suiker Producenten en andere, die alle buiten N.I. zetelen, dragen veel ertoe bij, de persoonlijkheid van den Europeaan in Indië te verzwakken, het stelsel der zetbazen te versterken en het economisch-geestelijk leven in Indië te verlagen. Om slechts een voorbeeld te noemen: is het niet typeerend dat in tegenstelling met de Britsche productie-gebieden, alwaar de rubbercrisis aanleiding tot uitvoerige gedachtenwisseling door planters- en handelsvereenigingen ter plaatse heeft gegeven, in N.I. geen enkele bespreking der belangrijke kwestie heeft plaats gevonden? Waarvoor ook?

Men moet zulks aan de organisaties ginds in Europa overlaten, niettegenstaande de oplossing van het rubbervraagstuk eerder op het gebied der practische landbouwkunde in Indië ligt dan op het gebied der theorie en der financieele acrobatie in Europa. Beschouwen wij verder den tegenwoordigen toestand in de suikerindustrie en in den suikerhandel. Tweederde der Java-suikeroogst is nog onverkocht. De fabrieken moeten hun suiker opslaan. Omtrent de bedoelingen van de leiding der Java Suiker Producenten Vereeniging in Holland tast men hier in Indië in het duister. De eenige mededeelingen, die de producenten hier ontvangen, zijn de wekelijksche circulaires van de V.J.S.P., wier waarde het best daardoor wordt gedemonstreerd dat zij als „vertrouwelijk" in een open briefomslag worden verzonden.

Nu kan men beweren, dat winst en verlies van de suikerfabrieken een zaak is, welke uitsluitend de aandeelhouders aangaat, die voor het overgroote gedeelte buiten N.I. wonen. Dat is echter niet juist. Winst of verlies van de suikerfabrieken raakt ook de duizenden werkers, in dienst der suikerindustrie, raakt het algemeen belang. Sedert maanden wordt door de leiding der V.J.S.P. een hausse-speculatie gedreven, die gezien van het standpunt van den producent onnoodig en onverantwoordelijk is. Reeds zijn daardoor millioenen verloren.

En over dit al hoort men hier in Indië geen woord, heeft er hier geen gedachtenwisseling plaats.

De leiders van de groote ondernemersorganisaties hebben het trots hunne geleerheid niet altijd bij het rechte eind. Ze leven en ademen in eene andere wereld dan wij in het Oosten. Over Mr. TREUB's laatste brochure „*Het gist in*

Indië" heeft zelfs menig „Kapitalfrommer" in Indië zooals b.v. de heer BRUINEMAN het hoofd geschud. Ik vroeg eens een Administrateur of hij op zijn onderneming iets van het communisme had gemerkt. „Neen, Mijnheer", was zijn antwoord, „van het communisme heb ik heelemaal geen last gehad maar, wel van de bestrijding ervan". Zullen de „Heeren Zeventien" den dieperen zin dezer eenvoudige uitlating begrijpen?

N.I. is heden politiek zelfstandiger dan economisch. De Grondwet is liberaler dan de wetten van het particuliere bedrijfsleven. De Grondwet waarborgt een eigen leven in N.I. De Regeering is bezield van een socialen geest, zij staat de opendeurpolitiek voor, de leiders der grootkapitalistische ondernemingen daarentegen zijn voor een groot deel beheerscht door monopolistische, protectionistische en nationalistische denkbeelden.

De grootkapitalistische onderneming is onpersoonlijk zooals de meest gebruikelijke vorm, de „Naamlooze Vennootschap", het uitdrukt; zij wordt echter onpersoonlijk in de tweede macht, indien nog erbij komt de afwezigheid van hare bezitters, hare leiders en hare organisaties uit haar arbeidsgebied, het zoogenaamde absenteisme. Hierdoor ontbreekt eenerzijds het contact met land en volk en anderzijds wordt tengevolge van de afhankelijkheid harer organen de vorming van sterke zelfstandige persoonlijkheden in het land van haar bedrijf, in ons geval dus in N. I., onmogelijk gemaakt. De grootkapitalistische onderneming belet trouwens in het algemeen de opkomst van sterke persoonlijkheden in N.I., omdat daar heden een vooruitkomen buiten den kring van het grootkapitaal bijna niet meer mogelijk is.

Door al deze verhoudingen, welke de Europeanen, die na den oorlog hier zijn gekomen, als een bestaanden toestand hebben aanvaard en waarin zich de Europeanen, die langer hier zijn, meestal onbewust hebben ingeleefd, door al deze verhoudingen zijn de levensopvatting, het doel, het levensideaal van den Europeaan in het Oosten anders geworden dan vroeger. Ook de vele vette jaren, die achter ons liggen, hebben geen heroïsche impulsen gewekt. De inkomsten en de oude dag schijnen verzekerd. Wie denkt in de spheer van het „Comfortable life" nog aan durf, ontbering en persoonlijk risico? Maar — door afstand te doen van het grandiose in de levensopvatting is ook de heerlijkheid van voorheen te loor gegaan en met de heerlijkheid, de heerschappij, het gezag der Europeanen van voorheen. Niet door de „luchtige kleeding" van de Europeesche vrouw heeft het Europeesch prestige in het Oosten geleden, maar door de „blootstelling" van den Europeeschen man, wien positie en eigenschappen ontbreken, welke hem vroeger in de oogen van den Inlander groot hebben doen schijnen. Weliswaar leven heden in N.I. veel meer Europeanen met een hoogeren ontwikkelingsgraad dan vroeger, maar kennis en kunnen zijn niet in staat de persoonlijkheid en den idealen impetus, ook van den eenvoudigen man, te vervangen. De persoonlijkheid beteekent in het Oosten onder ongelijken veel meer dan in het Westen onder gelijken. Houdt de Europeaan hier op een persoonlijkheid te zijn, dan is zijn tijd voorbij, te meer indien in de plaats van den verbleekenden witten man de bruine Inlander als persoonlijkheid treedt.

Het niveau van den Inlander is gestegen. Steeds meer Inlanders trachten zich westersche begrippen en opvattingen eigen te maken. Was vroeger een

Hollandsch sprekende Inlander eene zeldzaamheid, heden zijn er onder de Inlanders Hollandsche letterkundigen en goede Hollandsche sprekers.

Daarbij komen in steeds grooteren getale Inlandsche hoogere ambtenaren, geneeskundigen, juristen en technici. De Inlandsche intellectueelen in N.I. staan de opheffing van de Inlandsche bevolking voor. Wij zien bij de Inlanders een, zij het ook langzaam, voortschrijdende differentiatie, bij de Europeanen een toenemende egalisatie, bij de Europeanen materialisme, bij de Inlanders een, zij het ook rudimentair, idealisme. De afstand tusschen Europeaan en Inlander is korter, de kloof, die hen scheidt, echter dieper geworden.

Groot is het goed, dat den Europeaan in Indië is toevertrouwd, zwaar is de verantwoordelijkheid, die op hem rust. De taak van den Europeaan in Indië is: leider te zijn. De leiding opgeven, beteekent — zichzelf opgeven. Zijn ras alleen geeft den Europeaan nog geen brevet. Het brevet moet hij door superioriteit in den besten zin aan zijn ras uitreiken. Hij moet zich zooals vroeger een groot doel voor oogen stellen en al zijn krachten, zij het ook ten koste van zware offers, ter bereiking van het doel inspannen. De vervulling van de taak van den Euopeaan ligt heden ten dage niet meer in den strijd met de onstuimige golven of in den strijd met wilde volksstammen zooals tijdens de oude O.I. Compagnie, zij ligt ook niet in de eenzaamheid van het oerbosch zooals in den tijd der planterpioniers, zij ligt op andere gebieden. Het koloniale primitivum is voorbij. De taak van den Europeaan kan niet een behoudspolitiek zonder meer zijn. Dit zoude tot eene „Nutzniessung" leiden zooals wij die heden reeds als vrucht van de productieve periode bij zekere monopolie-ondernemingen vinden, waar de groote voortdurend vloeiende winsten buiten verhouding staan tot risico en arbeidsprestatie. Het hooge doel van den Europeaan kan slechts de vooruitgang zijn!

Men geloove niet dat de wereld te klein geworden is. Men geloove ook niet dat de wereld te wijs en te materialistisch geworden is en het idealisme ontberen kan. Het idealisme is altijd en overal de sterkste scheppende kracht. Wie met open oog de verandering, de omwenteling beschouwt, die zich gedurende de laatste 25 jaar in N.I. heeft voltrokken, die beseft ook de nieuwe vraagstukken, welke daar zijn ontstaan en welke nog op een oplossing wachten.

„Wer nur sich selbst und seinem Willen lebt,
„Der kann sich manchen Wunsch gewaehren;
„Jedoch wer andre gut zu leiten strebt,
„Muss faehig sein, viel zu entbehren."

* * *

En hiermede neem ik afscheid van Ned.-Indië, dankbaar voor de gelegenheid welke mij — gelijk aan iederen anderen vreemdeling — geboden werd om mijne krachten in dit zonnig land te ontplooien, maar ook doordrongen van het bewustzijn dat het de krachten mijner beste jaren zijn geweest waarmede ik hier, niet slechts ten eigen bate, heb gewerkt.

Ik weet, men houdt mij voor een goeden Duitscher, er zijn zelfs die mij voor een gevaarlijk-goeden Duitscher houden, maar ik zelf ben mij in de lange jaren in Ned.-Indië soms voorgekomen, een goeden — Nederlander te zijn.

Boekbespreking.

De communistische beweging in Nederlandsch-Indië door J. Th. Petrus Blumberger, oud-Nederlandsch-Indisch bestuursambtenaar.
Uitgave van den nationalen bond tegen revolutie. Haarlem — H.D. Tjeenk Willink 1928.

De Nationale Bond tegen revolutie heeft met deze uitgave goed werk gedaan. De samensteller van het overzicht toont zich een bekwaam geschiedschrijver en is er in geslaagd bij de behandeling van de materie, die in de pers en in brochures vaak tot overdreven commentaren en hysterische beschouwingen aanleiding heeft gegeven, zijn nuchterheid en objectiviteit te bewaren. Vooral de inleidende hoofdstukken over het ontstaan en de eerste ontwikkeling van de communistische beweging in Indië zijn bijzonder verdienstelijk.

Zou men wellicht oppervlakkig geneigd zijn om te oordeelen dat dit ernstige boek van ruim 160 bladzijden aan de onvolwassenheid, de kinderlijkheid van de communistische beweging in Indië te veel eer aandoet, bij nader inzicht valt niet te ontkennen dat deze periode in de Indische geschiedenis allerlei belangwekkende kenmerken vertoont, zoowel aan de zijde van de bevolking als aan die van de overheid, die waard zijn in hun verloop nauwgezet en overzichtelijk te worden vastgelegd.

Eigenlijk heb ik maar één bezwaar en wel tegen de passage op de bladzijden 138 en 139, waarmee de historische beschouwing van het Indische communisme wordt afgesloten. Zij luidt aldus: „De belangstelling voor het communisme „was intusschen ook hier en daar doorgedrongen tot de onderste lagen der „Inlandsche samenleving. Met de ineenstorting van de organisaties waren de „communistische stemmingen in de Inlandsche Volksbeweging nog niet geheel „verdwenen. De na de verbanning van de leiders achtergebleven kwaadwillige „elementen sloten zich weer aan; eensdeels tot bandieten-bonden, anderdeels „tot crypto-sociale of semi-economische groepen.

„Tot het bendewezen kunnen gerekend worden eenige zwarte en roode „Sarekats" op Java en Sumatra, de maffiasche en camorrasche, tot zelfopoffe„ring bereide „Korbans Djiwa en Diri" en andere „brani"-groepen van anar„chistische onverzoenlijken. Ook deze terroristische benden hebben op de „groote volksmassa geen vat kunnen krijgen; zij konden bij hun optreden spoe„dig worden uiteengeslagen.

„Als poging tot communistische hergroepeering op maatschappelijken grond-
„slag kan beschouwd worden de oprichting in 1927, vooral op Java, van eenige
„kleine coöperaties voor handel en bedrijf, van begrafenisvereenigingen en van
„rondreizende tooneel- en muziekvereenigingen; een en ander mede met het
„heimelijk doel om illegale propaganda te voeren.

„Door de waakzaamheid van het Binnenlandsch Bestuur, alsook van de
„bevolking zelve, is de communistische activiteit ook in dergelijke vormen
„onvruchtbaar gebleken; ondanks den invloed, welke uit het buitenland door
„de Indische adepten der Komintern is en wordt uitgeoefend."

Het lijdt geen twijfel of deze beweringen zijn veel te stellig en bieden daarmee het gevaar dat men overal spoken blijft zien, en het niet bij zien laat maar verwerpt, remt, belet en vernietigt wat uit de bevolking opkomt en, zij het misschien onhandig en verward, wel degelijk opbouwende strekking heeft.

Voor wie oogen heeft om te zien is dat gevaar helaas allerminst denkbeeldig, en het is een gevaar, omdat het onnoodig verbittering wekt bij de actieve elementen van de inheemsche gemeenschap. Als stelsel toegepast zou een dergelijke politiek er toe kunnen leiden dat de regeering tenslotte moest erkennen, met dien door HELFFERICH ten tooneele gevoerden administrateur: „van het communisme heb ik heelemaal geen last gehad maar wel van de bestrijding ervan."

B.

Mededeelingen van de afdeeling Nijverheid van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel. No. 1. Het Batikbedrijf in de Vorstenlanden, door Ir. R. M. P. Soerachman. Landsdrukkerij 1927.

Van hoeveel belang het batikbedrijf in de Vorstenlanden is, blijkt uit de cijfers. De productie in 1925 wordt op minstens 15 millioen gulden geraamd. Wordt ook voor andere batikcentra eenzelfde raming, ten deele op nauwkeurige basis, ten deele op schatting berustend, uitgevoerd, dan bereikt men voor de jaarproductie op Java een bedrag van minstens 40 millioen gulden. Vergelijkt men hiermee de uitvoerwaarden uit Java van koffie (36 millioen gulden) en van tabak (eveneens 36 millioen gulden) in hetzelfde jaar, dan is, ook al zijn de cijfers niet geheel vergelijkbaar, toch wel de conclusie gemotiveerd dat deze tak van volksnijverheid alle aandacht verdient.

Het valt daarom toe te juichen dat de overheid sinds de laatste jaren voor dit belang een open oog blijkt te hebben. De instelling van een batikproefstation is hiervan het jongste voorbeeld, de hier besproken „mededeeling" van de afdeeling nijverheid laat zich daarnaast beschouwen als een ernstige technische verkenning van het terrein.

Meer dan een verkenning zal ook de schrijver het niet willen noemen. Van een zoo belangrijke en in zoo uiteenloopende vormen beoefende nijverheid laat zich in ruim vijftig bladzijden geen naar volledigheid strevende monografie

geven. De vraagstukken en details zijn slechts aangeroerd of kort beschreven. Zelfs is hier en daar die kortheid overdreven en heeft de schrijver uit het oog verloren dat het hier een publicatie geldt die niet voor insiders maar voor leeken bestemd is. Een paar voorbeelden.

Meermalen worden Javaansche technische termen gebezigd zonder uitleg van hun beteekenis, zelfs zonder dat uit het verband valt af te leiden wat er onder moet worden verstaan.

De opmerkingen over rapportstiften op blz. 9 blijven onbegrijpelijk voor wie niet weet wat dit zijn.

Wanneer op blz. 10 de kwestie van de gelijkmatige verwarming van de tjaps wordt behandeld, vermeldt de schrijver: „Dit euvel weet men thans op een fraaiere wijze op te lossen, door eene onbewuste toepassing eener eenvoudige natuurwet, wordt bereikt dat de graad van verwarming of afkoeling overal nagenoeg hetzelfde is". Hij onthoudt ons echter de ontsluiering van die natuurwet.

Het laat zich wel verklaren dat in deze publicatie de sociale zijde van de batiknijverheid op de tweede plaats is gebleven. Toch zijn ook hierover belangwekkende mededeelingen in het boekje te vinden. Merkwaardig is de levendige beweging, de snelle ontwikkeling in het bedrijf. Eigenlijk eerst de oorlogsjaren hebben den stoot gegeven tot de niet geringe expansie van de batikindustrie in het algemeen. De kunstmatige verfstoffen hebben in veel opzichten het bedrijf gerevolutioneerd, eerwaardige tradities worden, zij het schoorvoetend, verlaten, de katoendrukkerij dankt er als nieuwe tak van Inlandsche nijverheid haar ontstaan aan.

Zeker is het dat de afdeeling nijverheid met deze eerste mededeeling goed heeft ingezet.

Bij volgende nummers vergete zij echter een inhoudsopgave of index niet. Vooral waar het onderwerp zoo veelzijdig is, mag een behoorlijk overzicht daarvan niet achterwege blijven.

B.

Verslag van de Handelsvereeniging te Medan over het jaar 1927.

Het *Verslag van „de Handelsvereeniging te Medan" over het jaar 1927* is evenals de andere verslagen der laatste jaren het kennis nemen overwaard. Breed van opzet, krachtig gefundeerd in den opzet der conclusiën, vestigt het opnieuw de aandacht op de leemte, dat niet voor geheel Nederlandsch-Indië, jaarlijks beredeneerde overzichten van den ontwikkelingsgang van het economische leven, het licht zien. Het is daarbij vooral het Algemeen Overzicht in het Tweede Hoofdstuk, dat — behoudens een enkel onderdeel — van een heldere visie op toestanden en verhoudingen getuigt.

Vermelding verdient, hoe van de vijf groote producten van het Gewest,

de uitvoerwaarde over 1927 te stellen is op f 256.195.000.—, als volgt verdeeld:

Ondernemingsrubber	f	123.438.000.—
Tabak	„	103.443.000.—
Thee	„	10.894.000.—
Palmolie en palmpitten	„	7.421.000.—
Vezel	„	10.999.000.—
	f	256.195.000.—

Aangegeven wordt verder, dat van dit bedrag een som van f 100.- millioen, als kostprijs over het Gewest wordt „uitgestort". Deze f 100.- millioen bestaan dan voor belangrijk meer dan de helft uit betaalde loonen en salarissen en vervolgens voor een belangrijk gedeelte uit importen. Opmerkenswaard is bij een en ander zeker wel de uitspraak, dat niettegenstaande de sterke stijging van het aantal Cultuurarbeiders, deze stijging *nog steeds bij de behoefte achterblijft.*

Wat de import betreft, wordt aan de hand van de cijfers van invoerwaarden, herleid door middel van indexcijfers, de stelling verdedigd, dat de invoer van 1913 eerst wederom in 1925 wordt bereikt.

De gevolgen van oorlog en malaise zouden dus eerst in 1926 en 1927 weder overwonnen zijn ; „het geheele tijdvak 1914—1924 is voor den han- „del ter Oostkust van Sumatra een tijd van ernstigen achteruitgang geweest".

In het onderwerpelijke verslag is mede eenige aandacht geschonken aan den toestand van 's Lands financiën. Het sterkste deel van het verslag vormt dit gedeelte zeker niet. De tekorten, op den gewonen dienst, gedurende de jaren 1918—1921, worden in beschouwing genomen, zonder rekening te houden met den achterstand in de belastingheffing gedurende die jaren. Buiten aanmerking wordt gelaten, wat in de jaren 1924—1926, als uitermate gunstig gekenmerkt, uit dien hoofde is ontvangen en voor die jaren mede de begrootingsoverschotten heeft gebracht.

De opmerking, dat deze gunstige periode met het jaar 1926 is afgeloopen, is wellicht te onderschrijven. Eveneens, dat zulks te betreuren valt, „daar onder de verschillende door het Gouvernement geheven lasten pos- „ten voorkomen, waarvan verlaging ongetwijfeld billijk zou zijn".

Gedacht wordt daarbij „niet alleen aan de zg. tijdelijke opcenten, op de vennootschaps- en inkomstenbelasting, maar ook aan het statistiekrecht, het zegelrecht en de verponding".

Het gebruik van het woord „billijk" in deze, geeft aanleiding tot vele vraagteekens, niet het minst tegenover de zelfbeperking der overheid tegenover de economische belangen van de inheemsche bevolking.

Is het verder billijk, dat aanmerkelijke gedeelten van het areaal voor ondernemingslandbouw niet door de verponding worden getroffen, minder zwaar worden belast dan andere ? Is het billijk, dat tegen alle wetten der staathuishoudkunde in groote gedeelten van de mijnbouwindustrie minder

zwaar worden getroffen dan groote gedeelten van de landbouwindustrie? Zou niet bij opheffing van zoodanig cardinale onbillijkheden, een stap gedaan kunnen worden om aan andere onbillijkheden een einde te maken?

Waar, onder welk hoofd, staan op de begrooting, de *onbillijke* uitgaven, met welker onbillijkheid de onbillijkheid der lasten staat of valt?

W.

Wet op de Staatsinrichting van Ned. Indië vergeleken met het Ned. Indisch Regeeringsreglement, bewerkt door Dr. J.A. Nederburgh. Tweede herziene druk, 's Gravenhage 1928.

Deze publicatie beoogt tegemoetkoming aan de moeilijkheid dat bij de omzetting van het Regeeringsreglement in de Indische Staatsregeling o.m. ook in de volgorde der artikelen talrijke wijzigingen zijn gebracht, zoodat men bij raadpleging van verhandelingen of bescheiden van vóór 1925 dikwijls niet gemakkelijk zal kunnen vinden, hoe de vroegere artikelen van het Regeeringsreglement thans luiden en of zij nog gelden. In deze uitgave is daarom achter de Staatsregeling, zooals deze nu luidt, het Regeeringsreglement in zijn gewone volgorde afgedrukt, met verwijzing, voor den inhoud der gewijzigd of ongewijzigd in de Staatsregeling overgenomen bepalingen, naar de daarmee overeenkomende plaats in de wet. Bij elk der andere, in haar geheel afgedrukte bepalingen van het Reglement is ook tusschen haakjes aangeduid het daarmee ongeveer overeenkomend artikel der Staatsregeling.

Omgekeerd zijn bij de artikelen der Staatsregeling verwijzingen naar de artikelen van het Regeeringsreglement en die van het herzieningsontwerp, bij uitzondering ook naar andere bepalingen, opgenomen.

Dat reeds een tweede druk noodig is gebleken bewijst, zonder verder commentaar, het nut van deze uitgave.

Een enkele opmerking slechts. Bij de afkortingen is sprake van het „Voornaamste ontwerp van het Regeeringsreglement". Vermoedelijk is bedoeld Bijl. 181, 2, Hand. Tweede Kamer 1923 — 1924. Duidelijkheidshalve zou dit in een volgenden druk kunnen worden vermeld.

C. S.

Vreemde landen en landstreken. Voor examen- en zelfstudie.
De groote Oceaan en Japan, door G. J. A. Mulder en Dr. W. Heere. Uitgaven van J.B. Wolters. Groningen en den Haag 1928.

Deze uitgave, die ons door de firma Wolters ter aankondiging werd toegezonden, dient, gelijk het voorbericht vermeldt, in de eerste plaats voor hen die voor de hoofdakte studeeren. Punt *b* van het program dezer akte schrijft voor:

nadere kennis van een of meer vreemde landen of landstreken ter keuze van den candidaat. De schrijvers nu meenen terecht dat ook de wereldzeeën aardrijkskundige eenheden van evenveel beteekenis zijn en hebben dat voor den Grooten Oceaan in hun boekje aangetoond.

Met de motiveering van die keuze zijn zij echter wat te ver gegaan. Wanneer de heeren MULDER en HEERE beweren: „Voor ons — Nederlanders — komt er als bijzondere reden bij, dat wij Groote Oceaan-bewoners zijn en dus onmiddellijk belang hebben bij wat zich daar afspeelt. Wij mogen niet vergeten, dat er nog 50 millioen Nederlanders aan de andere zijde van de wereldbol wonen en dat wij *ons land met zijn naaste omgeving* 1) wel mogen kennen", dan blijkt het hun ontgaan te zijn dat het staatsrecht zich aan deze groot-Nederlandsche aspiraties niet heeft gestoord.

Overigens een keurige uitgave, die blijkens den lagen prijs (in linnen band, 230 bladzijden voor *f* 2.90 met nog een aparte samenvatting van 32 bladzijden, behelzende, wat men naar het inzicht van de schrijvers van het geheele boek wel mag onthouden, gratis er bij) op een talrijk lezers-publiek rekent en dat ook wel zal weten te bereiken.

B.

ONTVANGEN BOEKEN EN GESCHRIFTEN.

De komende staatkundige beslissing inzake Nederlandsch Indië; voordracht gehouden voor de besturenconferentie van de Federatie van Christelijk-Historische Jongerengroepen, door Mr. Dr. H.H.A. VAN GYBLAND OOSTERHOFF, met inleidend woord van Dr. J.Th. DE VISSER, oud minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen. Drukkerij C. Blommendaal, 's Gravenhage. Uitgegeven ten bate der Christelijk-Historische Jongeren.

Oostkust van Sumatra-instituut, Mededeeling No. 16. Kroniek 1927 samengesteld door M.J. LUSINK, archivaris van het Oostkust van Sumatra-instituut. Uitgave van het Oostkust van Sumatra-Instituut Amsterdam 1928.

Verslag van „de handelsvereeniging te Medan" over het jaar 1927, Medan.

Semarang-Cheribon Stoomtram-Maatschappij. Verslag over het jaar 1927, eerste gedeelte: algemeen en financieel verslag; tweede gedeelte: mededeelingen betreffende de exploitatie. Utrecht. J. VAN BOEKHOVEN 1928.

Publicaties van het Bureau van den Onderwijsraad III. Advies II van den Onderwijsraad aan den directeur van onderwijs en eeredienst inzake de reorganisatie van de opleiding van het personeel bij het Westersche Lager Onderwijs (het zg. Nieuwe Kweekschoolplan) Indonesische drukkerij, Weltevreden 1928.

---

1) Cursiveering van de schrijvers.

Opium en alcohol volksvergiften, door J. H. ANTONISSE. I.O.G.T. 2e druk. Uitgave van de Indische Grootloge van de Internationale Orde van goede tempelieren.

Het opiumvraagstuk. Een en ander over het opiumgebruik en de bestrijding, door G. JAPIN. Uitgave van N.I. Grootloge van de I.O.G.T.

Verslag omtrent den toestand der Nederlandsche Handel Maatschappij en hare handelingen in het boekjaar 1927.

Regeling van de inheemsche rechtspraak,

door

Mr. C. VAN VOLLENHOVEN.

I.

Het op 11 Juni 1928 aan den volksraad aangeboden ontwerp eener ordonnantie tot regeling van de inheemsche rechtspraak in rechtstreeksch gebied dringt tot eenige opmerkingen. Niet omdat de bedoeling der regeering met dit ontwerp onjuist zou zijn; maar omdat de voorgedragen tekst te weinig strookt met die bedoeling.

Wat de regeering beoogt is, blijkens de toelichting, drieërlei: zij wenscht (*a*) „het bestaande te normaliseeren en te wettigen"; zij wenscht (*b*) „ruw ingrijpen" te vermijden; en zij wenscht (*c*), dat deze rechtspraak „gemakkelijker te kennen en te overzien" zal worden. Drie uitnemende oogmerken. Vooral het derde zal ieders sympathie hebben; niet enkel toch de zendeling, de missionaris, de gezaghebber of controleur in afgelegen streken, maar evenzeer de juridische landraadvoorzitter, het gewestelijk bestuurshoofd en de algemeene secretarie zelf — gelijk, voorheen, het opperbestuur — ervaart slag op slag, hoe duister en verward onze bepalingen nopens inheemsche rechtspraak nu al tachtig jaar zijn. Geen treffender illustratie — één uit vele — dan wat staatsblad 1903 no. 8 (naast 1927 no. 127) over Vorstenlandsche soerambi's vertelde; een puur raadseltje voor den oningewijden lezer, hetwelk eerst een kwarteeuw later begrijpelijk is geworden door onthullingen in Adatrechtbundel 28. De eerste eisch van een nieuwe regeling, derhalve, is verstaanbaarheid; de tweede eisch is: wettigen van het bestaande; de derde eisch: behoedzaamheid.

II.

De *verstaanbaarheid* van het aangebodene voor niet-juristen en juristen, voor oostersche en westersche betrokkenen, laat beangstigend veel te wenschen.

Een regeling van inheemsche rechtspraak dient uiteraard, om duidelijk te wezen, die rechtspraak te bestrijken en te groepeeren in haar geheel, ook al mocht zij onderdeelen daarvan aan nadere voorzieningen voorbehouden. Dusver spreekt de Indische regeering nu eens van „inheemsche rechtspraak" als van een zaak, die *naast* eigen rechtspraak binnen landschappen staat[1]); dan weer als van een zaak, die zoowel eigen rechtspraak binnen landschappen als eigen rechtspraak buiten landschapsgebied omvat[2]). Ook al wil men landschapsrechtspraak liever elders regelen, zij dient in *deze* verordening haar wortel te vinden; en wat aan beide soorten inheemsche rechtspraak (die binnen landschapsgebied en die binnen rechtstreeksch gebied) volstrekt gemeen is, mag niet bij ordonnantie worden uiteengescheurd, gelijk dit ontwerp doet door zijn beweegreden en zijn aanhef. Men bedenke toch, dat sinds staatsblad 1927 no. 190 de zelfbestuursregelen (betrekking hebbend op landschappen met korte verklaring in de buitengewesten) geen ordonnantie meer zijn, en dus noch het ingrijpen door het gewestelijk bestuur (artikel 17 lid 1 aldaar), noch de afbakening van bevoegdheid tusschen inheemsche en gouvernementsrechtspraak (artikel 17 lid 2 aldaar), noch eenig ander deel dezer stof vermogen te wettigen.

Bestrijken en groepeeren van de heele inheemsche rechtspraak wil zeggen: zoowel de oudinheemsche rechtspraak overzien, als de later onzerzijds daarbij gevoegde rechtspraak van hoogere inheemsche rechtbanken. Het is loffelijk, dat artikel 25 de tegenstelling erkent; maar het staat op een ongelukkige plaats — moest vóór of naast artikel 1 komen —, en de bewoording van het artikel schept ernstige onzekerheid (een onzekerheid, door de toelichting nog vergroot), of bestaande dorpsjustitie in streken met gouvernementsrechtspraak — een onderwerp, waarvoor het departement van justitie zich is gaan interesseeren — voortaan als „inheemsche rechtspraak" zal gelden en onderworpen zal wezen aan gewestelijke regeling op den voet van dit artikel 25, ja dan neen. Eén blik in de bijzondere ordonnanties op inheemsche rechtspraak in aparte gewesten doet bovendien zien, eenerzijds hoe onzeker de grens tusschen echte en onechte inheemsche rechtspraak door artikel 25 zou worden — valt b.v. een rechtspraak als die van den oelèëbalang

1) B. v. Staatsblad 1926 no. 358, 1927 no. 227 artikel 84.
2) B. v. artikel 76 strafwetboek.

in Groot-Atjèh onder artikel 25 of onder artikel 1? —, en wijst anderzijds de noodzakelijkheid uit om, als artikel 27 mocht verdwijnen, die bijzondere ordonnanties met het oog op dit artikel 25 te completeeren, b.v. die voor Bali door van dorps- en waterschapsrechtspraak voortaan op een of andere manier gewag te maken. Zoo als de stof nu geregeld wordt is verwarring te duchten.

Bestrijken van de heele inheemsche rechtspraak brengt alverder mede, dat men voor *algemeene* voorzieningen niet buiten dit ontwerp van 1928 behoeve te zoeken. Tot nog toe kende het staatsblad voor inheemsche rechtspraak twee algemeene voorzieningen: die van 1905 voor het verleenen van gratie van strafvonnissen door den landvoogd [1]), en die van 1926 en 1927 voor jurisdictie- (of, wil men, attributie-)geschillen tusschen inheemsche en gouvernementsrechtspraak [2]). Men gelooft zijn oogen niet als men bemerkt, dat die twee hier allebei ontbreken; mocht dit wellicht samenhangen met den opzet dezer ordonnantie, die zich beperken wil tot inheemsche rechtspraak in rechtstreeksch gebied en zwijgen van wat die rechtspraak raakt in haar geheel (dus mede binnen landschappen), dan wordt daardoor die opzet des te meer veroordeeld. Het bezwaar is te erger, nu het ontwerp, in plaats van op te sommen wàt vervalt en wàt voortleeft, er zich afmaakt met de bedenkelijke phrase van intrekking van alle strijdige bepalingen; een manier van wetgeven, die haar verwerpelijkheid uitenterna heeft bewezen.

Bij inheemsche rechtspraak op Java (landschappen), op Zuid-oost-Borneo, op Zuid-Celebes en elders is godsdienstige rechtspraak ingelascht; een godsdienstige rechtspraak, die natuurlijk buiten 134 lid 2 Indische staatsregeling valt. De helderheid eischt, die godsdienstige rechtspraak te noemen, en te doen uitkomen van welken regel háár bevoegdheid afhangt.

Het ontwerp betreft de inheemsche rechtspraak der „bevolking". Afgezien van het theoretisch twistpunt nopens artikel 130 staatsregeling in verband met het oude artikel 109 lid 1 regeeringsreglement [3]), blijkt in de practijk telkens inheemsche rechtspraak zich uit te strekken over vreemde oosterlingen [4]). Het ontwerp zwijgt.

1) Staatsblad 1905 no. 43.
2) Staatsblad 1926 no. 358, 1927 no. 227 artikel 84, 1927 no. 246.
3) Zie Staatsblad 1907 no. 205 artikel 2 lid 2.
4) Zie b. v. Adatrechtbundel 28, blz. 466.

Wat artikel 5 over ter plaatse niet-inheemsche Indonesiërs zegt, behoort in een beginartikel, en kan, zooals het hier staat, wederom alleen verbijsteren.

Artikel 27 rechterlijke organisatie dateert uit een tijd (1848), toen de inheemsche rechtspraak in Nederlandsch-Indië nog niet bekend of erkend was, en vloekt daardoor tegen de ontworpen ordonnantie. Men verzuimt het in te trekken.

Van de veertien gewesten, die inheemsche rechtspraak in rechtstreeksch gebied kennen [1]), zijn er drie waar de inheemsche rechtspraak bij afzonderlijke ordonnantie ietwat uitvoerig geregeld is [2]), zijn er elf waarvoor bij afzonderlijke ordonnantie is vastgelegd dàt en in hoever er inheemsche rechtspraak geldt [3]), en is er geen enkel waar die rechtspraak zonder afzonderlijke ordonnantie is gelaten. Op welke gewesten ziet nu artikel 27 van het ontwerp, hetwelk de beraamde ordonnantie (op twee artikelen na) buiten toepassing houdt voor „rechtstreeks bestuurde gebiedsdeelen" alwaar de inheemsche rechtspraak „bij afzonderlijke ordonnantie geregeld is"? Wat is het nut van een ordonnantie van algemeene strekking, die voor gewichtige streken juist weer niet geldt? Hadden niet veeleer de afzonderlijke ordonnanties zóó uitgedund moeten worden (zonder ongezond eenvormigheidsbejag), dat ze bij de algemeene regeling pasten? en hoe moet die arme zendeling, missionaris of gezaghebber uit zulk een wetgeving wijs worden?

En eindelijk: alwie met inheemsche rechtspraak te maken had, van nabij of uit de verte, weet, dat een aldoor terugkeerende zwarigheid deze is: welke verordeningen, gegeven voor gewesten waar inheemsche rechtspraak geldt, zijn zoowel voor justiciabelen dier rechtspraak als voor justiciabelen der gouvernementsrechtspraak geschreven, — welke daarentegen raken uitsluitend de gouvernementsjusticiabelen? Artikel 21 lid 2 staatsregeling kan niet baten, zoover men te doen heeft met inheemsche rechtspraak in rechtstreeksch gebied; artikel 131 lid 5 kan niet baten, want het is juist telkens de vraag, of een gegeven verordening — b.v. op

1) Daarnaast staan, als no. 15, no. 16 en no. 17, de gouvernementen Jogjakarta, Soerakarta en Oostkust van Sumatra.

2) Atjèh, Westerafdeeling van Borneo (Pinoehlanden), en Bali en Lombok. De toelichting ziet de rechtspraak in de Pinoehlanden voorbij.

3) Tapanoeli, Sumatra's Westkust, Benkoelen, Palembang, Djambi, Riouw, Zuider- en Oosterafdeeling, Manado, Celebes, Molukken en Timor.

heerendienst, op reispassen, op opium, op vervreemding van grond door inlanders — beschouwd is als geheel of ten deele onder artikel 131 vallend. Een verordening op de inheemsche rechtspraak, in het jaar 1928 ingediend, die nalaat dit vraagpunt afdoende te beantwoorden — liefst door een complete opsomming in den trant der invoeringsverordening in staatsblad 1917 no. 497 —, schiet bedenkelijk te kort; een triomfante zin in de toelichting doet zien, dat men het punt van twijfel niet snapte.

III.

Ook het tweede doel van het ontwerp, bestaande toestanden te *wettigen,* komt maar ten deele tot zijn recht.

Met dankbaarheid wordt het beginsel der artikelen 1 en 25 erkend, waardoor bestaande gewestelijke regeling haar grondslag krijgt. Dat evenwel de regeling voor landschapsgebied onwettig wordt gelaten — zoowel voor landschappen buiten Java met lang contract, als (sinds de zelfbestuursregelen een gouvernementsbesluit werden) voor landschappen buiten Java met korte verklaring —, tempert de vreugd.

Ook de aangeboden wettiging echter geeft niet wat men gehoopt had. Artikel 28 handhaaft (*a*) alleen gewestelijke regeling in besluitvorm, en verlangt (*b*) dat binnen een half jaar alle gewestelijke bestuurshoofden met nieuwe regelingen komen krachtens artikel 1. Vervallen dus die talrijke voorzieningen — waaronder gewichtige —, die op circulaires of aanschrijvingen berusten? Acht de regeering alle bestuurshoofden in staat om, indien hun gewest nog geen samenvattende regeling van dit onderwerp bezit, haar in zes maanden gereed te krijgen? En verwacht de regeering geen tallooze vragen over wat artikel zóóveel van de nieuwe ordonnantie beteekent, en of het niet beter ware een afwijkende regeling toe te staan krachtens artikel 26? Brengt het ontwerp het tot ordonnantie, dan zijn veel bestuurshoofden niet te benijden.

De wettiging van het bestaande schiet almede te kort voor wat het toe te passen materieele recht aangaat. Vooreerst: de artikelen 17 en 18 behoorden burgerlijk en strafrecht niet uiteen te scheuren; het is onnoodig. Artikel 17 lid 1 (voor materieel privaatrecht) be-

vat een ernstige leemte door niet het bestaan te herinneren van afwijkende ordonnanties en van afwijkende gewestelijke regelingen, gewettigd door artikel 1. Artikel 18 (voor materieel strafrecht) verzuimt het adatrecht voorop te stellen, verzuimt verband te leggen met wat artikel 10 „adatdelicten" noemt (men begrijpt wel, wat de regeering beoogt, maar zóó kan men het toch niet zeggen), gaat veel te ver in aanprijzing van het gouvernementsstrafrecht, en laat onzeker, in hoever het adatdelictenrecht beteekenis houdt voor andere oostersche punten dan de vraag, wat als delict en als straf geldt. Een artikel tot wettiging van adatprocesrecht voor zoover geen afwijkende regeling gesteld is, ontbreekt.

Artikel 24, over afzonderlijke fondsen „om de kosten der inheemsche rechtspraak" te bestrijden, kan, wegens artikel 25, alleen op gouvernementsgelden zien, en schijnt dus in rechten strijd met de Indische comptabiliteitswet, die, behoudens afwijking bij of krachtens een wet (van koning en staten-generaal), alle landsuitgaven en landsinkomsten op de centrale begrooting wenscht.

Ook had de vraag overwogen dienen te worden, of niet, nu voor een zoo gewichtig onderwerp het gewestelijk bestuurshoofd plein pouvoir krijgt, een bevoegdheid tot vernietiging wegens strijd met wet of algemeen belang aan den landvoogd moet worden voorbehouden. Een welomschreven recht van vernietiging is trouwens voor de zelfstandigheid der gewestelijke regeling ver te verkiezen boven een onbeschreven stelsel van „aanwijzigingen" tot wijziging, emaneerend van Buitenzorg of van Batavia.

Is van amnestie of abolitie voor justiciabelen der inheemsche rechtspraak nooit sprake geweest? Moest daarvan niets gezegd worden, al ware het slechts om helder te maken, dat artikel 42 lid 3 staatsregeling niet slaat op hen?

IV.

Dat, in de derde plaats, de *behoedzaamheid* van het ontwerp te wenschen laat, erkent artikel 26. Het onderstelt immers, dat achteraf zal blijken, dat in een bepaalde streek de toepassing van deze nieuwe ordonnantie overwegend bezwaar oplevert, en dies het gewestelijk bestuurshoofd gemachtigd zal moeten worden een afwij-

kende regeling vast te stellen. Dit is nu toch inderdaad de zaak op haar kop zetten; éérst dient gewestelijk geïnformeerd, of bepalingen dienstig en toepasbaar zijn, en pas daarná mag een ontwerp den volksraad worden aangeboden. Wat waarde trouwens zou de nieuwe tekst in het staatsblad hebben, als (*a*) alle rechtspraak in landschapsgebied wordt uitgezonderd, als (*b*) ingevolge artikel 27 in een aantal streken van rechtstreeksch gebied slechts twee van zijn artikelen gelden, en als (*c*) ingevolge artikel 26 kans bestaat, dat in bepaalde streken afwijkende regels gelden die men uit het staatsblad niet gewaarwordt ?

Het ernstigst gebrek aan behoedzaamheid is wel, dat de artikelen 10-14, 17-19 en 22 een strenge scheiding van civiel en crimineel schijnen te gebieden.

Daarop volgt in schrikaanjaging de uitvoerigheid van artikel 19, over den vorm der rechtspleging: niet opgetrokken op ervaring, maar bedacht in een schrijfkamer. Hoe komt het ontwerp er toe bij de allereerste twee leden van artikel 19 den bestuurshoofden als mogelijk voor te houden datgene wat ze bij voorkeur moeten nalaten, nl. het reglement op het rechtswezen en zijn bewijsregels tot richtsnoer te stellen?

De artikelen 22 en 23 (over tarieven en tafelgeld) schijnen een aansporing tot gewestelijke wetgeving in den blinde.

Het laat zich betwijfelen, of de regeering de consequentie overziet van wat artikel 10 lid 2 bepaalt over berechting van adatdelicten en van zwaardere gouvernementsdelicten. De tweemaal voorkomende woorden „zooveel mogelijk" wijzen wel aan, dat het ontwerp de gevolgen van zijn voorschrift niet aandurft; dat voorbehoud „zooveel mogelijk" maakt de bepaling waardeloos als dwingend recht.

Niet minder laat zich betwijfelen, of de regeering de consequentie overziet van haar artikel 4 onder *a*, waardoor den justiciabelen gelegenheid gegeven wordt zich aan de inheemsche rechtspraak in burgerlijke zaken te onttrekken. Het is een intricaat punt, waarover verschillend kan worden gedacht; doch de toelichting geeft geen blijk de gevaren te zien van wat het ontwerp voorstelt. Welke waarborg is er, dat de Indonesiër, die voor een concreet doel profiteeren wil van dit voorschrift, beseffen zal, wat de onderwerping daarnevens voor hem inhoudt? Het rechtsgeleerd onderwijs,

dat hem toegediend moet worden ingevolge artikel 5 der verordening op vrijwillige onderwerping, zal de regeering zelf wel niet te hoog aanslaan.

Het ontwerp zou wijs doen door — onder de noodige, niet schaarsche, wijzigingen —' zich te beperken tot wat aangeroerd wordt in zijn artikelen, 1, 5-9, 25 en 28, onder toevoeging van wat in vroegere verordeningen over attributiegeschillen en gratie is gedecreteerd en van wat daarnevens gebaseerd kan worden op beproefde lessen der practijk.

V.

Nog een slotopmerking over de redactie. Goede wetsredactie is waarlijk geen bagatelzaak; krioelde de justitieele wetgeving in Nederlandsch-Indië niet van onheldere en ingewikkelde redacties, de rechtsbedeeling zou er beter zijn.

Het ontwerp heeft allereerst behoefte aan samenvatting van bijeenbehoorende artikelen in paragrafen. Dan alleen krijgt men van dit dertigtal bepalingen een overzicht.

Artikel 1 houdt in, dat het gewestelijk bestuurshoofd de hierbedoelde inheemsche rechtspraak mag regelen. De artikelen 10 (lid 1), 11, 13, 15, 16, 18 en 19 noemen, soms nogal omstandig, punten die hij desgewenscht *mag* regelen. Wat beduiden al die nadere bepalingen? Behooren ze niet enkel thuis in de circulaire, waarbij zulk een staatsblad den bestuurshoofden wordt toegezonden?

De artikelen 1 en 25 kennen den hoofden van gewestelijk bestuur regelingsbevoegdheid toe; daar het hier geen keuren (strafverordeningen) geldt, zal, wegens de ongelukkige terminologie van staatsblad 1858 no. 17, die uitwerking dienen te geschieden bij (legislatief) besluit. De artikelen 3, 5, 18, 19, 22, 23 en 24 vermelden zulke gewestelijke regelingen zonder te gewagen van den vorm — ze vallen dus blijkbaar onder artikel 1 —; doch de artikelen 8, 10, 11, 13, 15 en 16 decreteeren, dat het hoofd van gewestelijk bestuur bepaalde materies mag regelen „bij besluit". Wat bedoelt die onderscheiden behandeling? Geldt nu voor die „besluiten" het dwingend voorschrift van artikel 1 —' herhaald bij artikel 25, doch weer weggelaten bij artikel 26 — nopens afkondiging in de Javasche Courant?

Vanouds ziet in Indië het woord „rechtbank" op een college, „gerecht" op een enkelvoudig beslechter, „rechter" op beide. In 1902 was men helaas voor Tapanoeli en Sumatra's Westkust van dit practische spraakgebruik afgeweken; in Mei 1927 heeft men het in eer hersteld [1]). Waartoe komt artikel 2 van het ontwerp dit, dertien maanden later, weer verstoren? Reeds artikel 3 geeft een bepaling, die bij artikel 2 niet past.

Zonderling is de redactie van artikel 3: „blijft bevoegd", en de zeven slotwoorden.

Het heeft geen nut op deze wijze voort te gaan. Springt men over naar het eind, dan verrast de term „voorschriften of verbodsbepalingen", in artikel 26, met een weinig treffende formule. De duisterheid van de artikelen 27 en 28 kwam al ter sprake.

VI.

De slotsom kan geen andere wezen, dan dat het ontwerp overnieuw in den smeltkroes dient te gaan, wil men niet een verordening in het staatsblad brengen die veel meer kwaad doet dan goed.

1) Staatsblad 1927 no. 227 artikelen 1 en 18

Een en ander over de Uit- en Invoercijfers van Sumatra's Oostkust,

DOOR

J. DE WAARD.

I.

De Indische uit- en invoercijfers zijn nog niet zeer vaak het onderwerp geweest eener analyseerende studie [1]); en ofschoon het beschikbare cijfermateriaal, wat de oudere jaren betreft, verre van volmaakt is, zijn er toch zeker wel enkele conclusies aan te ontleenen, die van belang zijn. Althans is dit voor de Oostkust van Sumatra het geval en eenige dier opmerkingen vinden hieronder een plaats.

Zooals algemeen bekend is, wordt het economische leven van dit zoo veelzins merkwaardige gebied bijna geheel beheerscht door de groote Europeesche landbouwbedrijven; in de overige Buitengewesten is dit nergens in gelijke mate het geval. Daarnaast heeft het Gewest een petroleumbedrijf, dat echter geheel op zich zelf staat en trouwens achteruitgaande is; de bevolkingsrubbercultuur is vooral in het Zuiden van stijgende maar toch bescheiden beteekenis, terwijl op de Karo-Hoogvlakte zich, eveneens op bescheiden schaal, een voor den export werkend tuinbouwbedrijf aan het ontwikkelen is. Overigens wordt door de bevolking door het geheele Gewest de klapper- en natuurlijk de rijst-cultuur beoefend. Al deze economische factoren wijken echter in belang verre tegenover de Europeesche cultures terug. Daar nu de groote landbouwbedrijven steunen op een arbeidsstelsel, dat in zeer sterke mate zijn stempel op de geheele gemeenschap heeft gedrukt en dat in het andere groote cultuurcentrum, Java, *niet* wordt toegepast, hetgeen

(1) Men zie echter het artikel van W. DE COCK BUNNING in Ec. Stat. Ber. van 15 Juni 1927 benevens C. LEKKERKERKER, Java's in- en uitvoerren getoetst aan het vraagstuk der overbevolking.

weer zijn oorzaak vindt in het groote verschil in bevolkingsdichtheid, ligt het voor de hand aan te nemen dat ter Oostkust van Sumatra tenslotte zeer bijzondere economische verhoudingen zijn ontstaan, hetgeen natuurlijk in de in- en uitvoercijfers tot uitdrukking moet komen en ook inderdaad komt.

De in- en uitvoeren van het Gewest uit en naar het buitenland hebben volgens de handelsstatistiek sinds 1913 de volgende bedragen beloopen (de cijfers stellen duizenden guldens voor):

Jaar	*Uitvoerwaarde*	*Invoerwaarde*	*Uitvoer-overschot*
1913	120.207	44.108	76.099
1914	98.559	37.913	60.646
1915	111.420	37.718	73.702
1916	126.262	42.450	83.812
1917	108.326	57.874	50.452
1918	100.083	66.925	33.158
1919	190.149	75.463	114.686
1920	221.975	115.304	106.671
1921	140.640	89.510	51.130
1922	127.932	61.445	66.487
1923	181.432	58.347	123.085
1924	222.204	62.566	159.638
1925	316.248	77.257	238.991
1926	277.453	90.387	187.066
1927	302.807	102.690	200.117

Men moet vooral de uitvoerwaarde-cijfers met eenige voorzichtigheid beschouwen daar de omstandigheid dat de werkelijke waarde van de in een zeker jaar uitgevoerde tabak eerst veel later bekend wordt, groote fouten mogelijk maakt; zoo is waarschijnlijk de uitvoerwaarde van 1927 eenige tientallen millioenen guldens te hoog opgegeven. Duidelijk is echter dat de Oostkust van Sumatra sterk wisselende, maar tevens sterk stijgende uitvoeroverschotten levert. In de wisseling komt het riskante karakter der gedreven cultures tot uiting; in de stijging het feit dat het Gewest de eigenlijke productiviteits-periode pas is binnengetreden. Het is wellicht niet algemeen bekend, dat het Gewest in de periode 1890-1905, toen de tabakscultuur volgroeid was en nog geen andere cultures in het groot waren ter hand genomen, economisch vrijwel heeft stilgestaan.

Na 1905 en in een sneller tempo na 1910 is daarin verandering gekomen door de introductie der overjarige cultures; sinds 1914 is de exporthoeveelheid van het Gewest dan ook verdrievoudigd en de export der groote cultures vervijfvoudigd, terwijl eene zeer groote verdere stijging van het export-quantum in de naaste toekomst zeker is. Niet echter van de uitvoerwaarde, daar deze voor een aanmerkelijk deel wordt geleverd door rubber, voor welk product tot 1928 prijzen golden, die voor een massa-artikel als abnormaal moeten worden beschouwd.

Echter, de waarde van de uitvoer is voor de economische positie van het Gewest niet van zeer groote beteekenis, tengevolge van de eigenaardige bestaande verhoudingen. De Oostkust van Sumatra is, zouden wij bijna zeggen, een koloniaal land in den overtreffenden trap; de cultures worden gedreven met elders zetelend kapitaal en met van elders gekomen arbeid, terwijl zelfs de verhandeling der productie niet of bijna niet in het Gewest geschiedt. Te Medan bestaat dan ook geen exporthandel of makelaardij van beteekenis. Wat de cultures in het Gewest in circulaire brengen is (afgezien van nieuwe beleggingen) derhalve niet de *opbrengst* maar de *totale kostprijs* der productie. Deze nu is niet of althans slechts zeer zijdelings van de opbrengst afhankelijk. Het totale bedrag ervan kan thans op ongeveer 115 millioen per jaar worden geschat; rubber en tabak zullen van deze 115 millioen elk een ongeveer gelijk gedeelte, namelijk globaal 45 millioen leveren. Of nu echter de rubberprijs zich verheft tot boven de ƒ 5.— zooals in 1925, of daalt tot beneden de ƒ 2.— zooals in 1927, maakt voor de economische constellatie van het Gewest niet veel verschil; inderdaad verschilde 1927, wat algemeene voorspoed betreft niet van 1925. Men kan alleen zeggen dat bij zeer hooge prijzen eene neiging tot cultuur-uitbreiding zal ontstaan, terwijl dan tevens hooge tantiémes worden uitgekeerd, waardoor de Europeesche bevolking meer geld aan luxe-uitgaven zal besteden; omgekeerd zal, indien de kostprijs tot beneden den marktprijs daalt of er toe nadert, op den kostprijs bezuinigd worden, waardoor het in het Gewest circuleerend bedrag daalt; dit is op grooten schaal geschied tijdens de rubber-crisis van 1921/1923. Het is echter duidelijk, dat dit grensgevallen zijn; normaal is de invloed van den marktprijs op de economie van het Gewest gering.

Onder deze omstandigheden wordt de aanwezigheid van Inlandsche cultures voor het Gewest van groote beteekenis, want van de Inlandsche productie zal normaal de geheele opbrengst en niet alleen de kostprijs in circulatie komen. In dit verband is onderstaande statistiek van belang waarin de exportwaarde van het Gewest gesplitst wordt in een Europeesch en een Inlandsch deel: [1])

Jaar	Ondernemingsrubber	Tabak	Aardolieproducten	Overige Europeesche producten	Bevolkingsproducten	Totale exportwaarde
1913	12.191	69.598	30.695	2.012	5.711	120.207
1914	13.516	43.869	31.844	3.434	5.896	98.559
1915	27.839	47.935	25.079	4.066	6.501	111.420
1916	43.582	47.725	24.973	4.059	5.923	126.262
1917	56.730	10.322	31.789	2.879	6.606	108.326
1918	32.255	24.707	35.367	2.532	5.222	100.083
1919	89.609	57.049	26.825	8.970	7.696	190.149
1920	69.575	123.266	12.565	7.616	8.953	221.975
1921	31.979	80.326	10.782	10.872	6.681	140.640
1922	33.763	56.187	15.239	14.113	8.630	127.932
1923	57.567	64.851	34.202	20.251	12.755	189.626
1924	57.939	92.213	20.625	27.877	18.792	217.446
1925	154.140	73.115	23.492	26.015	39.486	316.248
1926	150.000	51.585	20.966	26.955	27.947	277.453

De waarde der bevolkingsrubber is hierbij zoo goed mogelijk getaxeerd. Het blijkt dat de waarde van den Inlandschen export, na jaren lang stil te hebben gestaan na 1922 zeer sterk is gaan stijgen, weliswaar bijna uitsluitend dank zij één enkel product, nl. bevolkingsrubber. Vandaar dat in 1925 een top bereikt is en voorloopig nu niet meer op eene aanmerkelijke stijging mag gerekend worden. Tegenover de ruim 100 millioen die de groote Europeesche landbouwbedrijven in het Gewest doen circuleeren, is evenwel de waarde van den Inlandschen export toch niet zonder beteekenis en een eventueel staken van den tap door de bevolking zou ongetwijfeld de handelsconjunctuur duidelijk beïnvloeden. Tot nog toe wijzen de uitvoercijfers van bevolkingsrubber echter niet op eene sterke vermindering, ondanks de gedaalde prijs.

[1]) De cijfers stellen duizenden guldens voor.

II.

Meer dan de exportcijfers kunnen de invoercijfers van het Gewest ons aangaande de ontwikkeling der economische verhoudingen leeren; ook zullen zij betrouwbaarder zijn, daar de rechtenheffing hier een veilige basis biedt. *Volledig* zijn zij echter niet; in de eerste plaats omvatten zij slechts de aanvoeren uit het buitenland, terwijl de aanvoeren van Java niet zonder belang zijn en in de laatste jaren sterk stijgen. De Intergewestelijke statistiek geeft voor den import van Sumatra's Oostkust van Java:

1925	*f* 10.104.000.—
1926	„ 12.646.000.—
1927	„ 21.422.0000.—

De in het begin van dit opstel gegeven invoercijfers moeten dus met vrij groote bedragen vermeerderd worden om tot den werkelijken totalen import van het Gewest te komen. De invoer van Java bestaat — wij leggen hierop den nadruk in verband met hetgeen nog volgen zal — hoofdzakelijk uit zuiver-Inlandsche verbruiksartikelen als manufacturen, suiker, sigaretten e.d. In den allerlaatsten tijd is ook de invoer van automobielen van Java belangrijk geworden. Voorts zijn in de hierboven gegeven invoercijfers de invoeren van het voormalige vrijgebied Bengkalis niet opgenomen; deze zullen momenteel ongeveer 6 millioen per jaar bedragen, zoodat de invoerwaarde van het Gewest voor 1927 in totaal ongeveer 130 millioen gulden heeft beloopen.

Deze invoer nu is betrekkelijk eenvoudig van samenstel en valt organisch uiteen in drie groepen. Wij hebben in de eerste plaats te rekenen met den import van enorme hoeveelheden rijst. Dit is een gevolg van de omstandigheid dat het hart van het Gewest concessie-gebied is en gebruikt wordt voor de cultuur van exportgewassen waardoor een permanent en groot rijst-tekort ontstaat dat door invoer moet worden gedekt; in 1927 bestond 22% van den invoer van het Gewest uit dit artikel. Daarnaast worden alle mogelijke consumptie-artikelen ingevoerd in kleine en groote hoeveelheden. Inderdaad wordt in het Gewest — zulks in onderscheid met Java — praktisch niets voor eigen gebruik geproduceerd; de

geheele productie is op den export gericht zoodat omgekeerd vrijwel de geheele consumptie, tot de nietigste zaken toe, moet worden ingevoerd. Wel produceert de bevolking natuurlijk rijst, maar deze productie is in de verste verte niet in staat de behoefte ook der vrije bevolking te dekken. In de derde plaats worden geregeld, grootendeels ten behoeve der cultures en der petroleumindustrie, groote bedragen aan goederen, bestemd voor verdere productie, geïmporteerd.

Beperken wij ons nu tot beschouwing der invoeren uit het buitenland, die over een tijdvak van vijftien jaren beschikbaar zijn, dan zien wij een in het algemeen stijgende lijn, die de invoerwaarde opvoert van 44 millioen in 1913 tot over de 100 millioen in 1927. Na 1920 zien wij eene inzinking die de invoer tijdelijk terugbrengt tot 58 millioen. Er is dus eene schommeling binnen zeer wijde grenzen waar te nemen.

Nu zijn de invoeren van het Gewest, mits kritisch beschouwd, een waardevol hulpmiddel bij het bestudeeren der bevolkingswelvaart; in de eerste plaats omdat, zooals wij zagen, de eigen productie voor verbruik gering is, zoodat de invoeren vrijwel met het verbruik kunnen vereenzelvigd worden. Voorts is het koloniale karakter van den importhandel weer oorzaak dat van een zelfstandige markt met eigen prijzen en stijgende of dalende voorraden weinig sprake is; voorraadsvorming van beteekenis vindt nu en dan slechts bij enkele massa-artikelen plaats; bij de meesten wordt eenvoudig naar behoefte besteld en zelfs de winst is vaak een vast bedrag per eenheid zoodat de handel vaak veel weg heeft van een eenvoudige commissie-zaak. Om deze redenen behoeft de factor der voorraadsvorming niet hoog te worden aangeslagen. In groote trekken kan men aannemen dat de invoer gelijk is aan het verbruik; koortsige hoog-conjunctuurjaren als 1920/1921 maken hierop eene uitzondering.

Om tot het beoogde doel te komen is het nu inderdaad noodzakelijk de invoeren te splitsen in de drie genoemde groepen. Dit is met een vrij groote mate van nauwkeurigheid te verrichten. De rijst-invoeren kunnen zuiver worden afgesplitst; de kapitaalgoederen (goederen voor verdere productie) eveneens hoewel natuurlijk minder exact. Wij rekenden tot deze groep bouwmaterialen, meststoffen, chemicaliën voorzoover bestemd voor cultures of industrie,

auto-vrachtwagens, machines en toestellen van allerlei aard, latex-cups, ijzer en ijzerwerk, enz. enz. De eigenlijke consumptie-artikelen blijven dan vanzelf over en het volgende beeld ontwikkelt zich:

Jaar	*A. Rijst-invoeren* (duiz. glds)	*B. Overige consumptieve invoeren* (duiz. glds)	*C. Productieve invoeren* (duiz. glds)
1913	10.670	21.838	11.600
1914	9.450	18.966	9.496
1915	8.678	18.919	10.121
1916	11.337	20.954	10.159
1917	17.297	28.793	11.784
1918	17.505	36.196	13.224
1919	13.217	40.077	22.169
1920	24.795	57.035	33.474
1921	14.522	46.308	28.680
1922	13.732	34.874	12.503
1923	12.419	34.208	10.568
1924	13.160	35.539	13.867
1925	16.391	45.421	15.445
1926	16.599	51.035	22.753

Wij verduidelijken deze statistiek door de volgende grafische voorstelling:

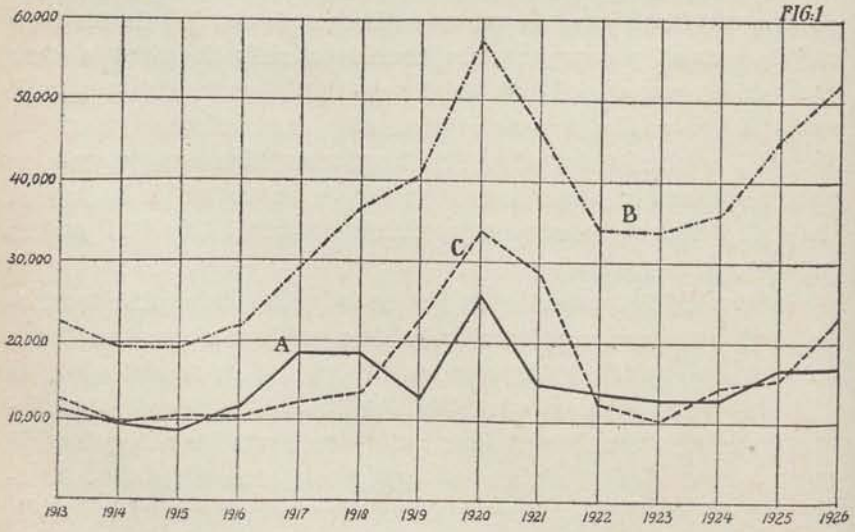

Men ziet dat de rijstinvoeren allereerst een eigenaardig verloop vertoonen waarbij in 1920 een scherpe top ligt; in 1921 volgt dan eene sterke daling en na 1924 eene geleidelijke stijging. Daar wij echter beschikken over de Gewestelijke *invoerhoeveelheden* van rijst sinds 1913 kunnen wij dadelijk de prijswisselingen uitschakelen. In de jaren 1913/1915 bedroeg de rijstinvoer gemiddeld ongeveer 105.000 ton per jaar; in 1926 bedroeg dit cijfer 122.000 ton ofschoon de bevolking sinds 1913 vermoedelijk met ongeveer 50% is toegenomen. Feitelijk waren dus de rijstinvoeren per hoofd in 1926 belangrijk lager dan in 1913 en in de periode 1919/1921 zijn zij véél lager geweest. Dit hangt niet alleen samen met de algemeene conjunctuur maar ook met de omstandigheid dat de export der leverende landen een tijdlang verboden is geweest in verband waarmede pogingen zijn gedaan om de rijstproductie van het Gewest zelf op te voeren. Waarschijnlijk hebben deze pogingen slechts een bescheiden succes gehad. De rijstproductie van het Gewest is niet bekend [1]). De bevolking van het Gewest bedroeg volgens administratieve gegevens in 1913 ongeveer 775.000 zielen, zoodat in dat jaar per hoofd is ingevoerd ongeveer 130 KG. per hoofd. In 1926 bedroeg de bevolking ongeveer 1.2 millioen zielen, zoodat per hoofd is ingevoerd ongeveer 100 K.G. Zou het werkelijk verbruik per hoofd niet gedaald zijn, dan zou de eigen productie van het Gewest sinds 1913 met 36.000 ton moeten zijn gestegen, hetgeen niet waarschijnlijk is. Dus kunnen wij het er voor houden dat de consumptie van rijst per hoofd nog in 1926 geringer was dan in 1913. Doch in 1927 zijn de invoeren plotseling gestegen tot ongeveer 170.000 ton en dit cijfer zal zich vermoedelijk in 1928 handhaven. Daarmede is de achterstand dus geheel ingehaald.

Wenden wij ons thans tot de groep der overige consumptieartikelen, de invoergroep dus die wij in de grafiek B noemden. Hiervoor beschikken wij niet, zooals bij rijst over de cijfers der invoerhoeveelheden. Teneinde dus een betrouwbaar beeld van de werkelijke ontwikkeling te verkrijgen, moeten wij den factor der

1) De zg. djaloeran-productie zou in 1926 ongeveer 28000 ton bedragen hebben; daarbij komt dan nog de productie van ± 8000 H.A. sawah's (mogelijk 20000 ton) en de productie der ladangs die, evenals de invoeren uit Tapanoeli, aan elke contrôle ontsnappen. Tezamen genomen met de importen geven deze cijfers, vaag als zij zijn, toch reden om te vermoeden dat de consumptie per hoofd hoog is.

prijswisselingen uitschakelen. Hiertoe beschikken wij over de indexcijfers van het Centraal Kantoor voor de Statistiek met behulp waarvan wij alle prijzen tot het niveau van 1913 kunnen terugbrengen.

Ongetwijfeld zijn aan dit procedé bezwaren verbonden. De bedoelde indexcijfers zijn weliswaar opgetrokken uit de prijzen van een groot aantal (72) artikelen, maar onder deze worden er toch gemist die bij den invoer van Sumatra's Oostkust een belangrijke rol spelen. Verder zijn de indexcijfers van het Centraal Kantoor voor de Statistiek voorzoover wij weten, niet „gewogen" en zeker niet gewogen in overeenstemming met de samenstelling van den invoer van het bijzondere Gewest dat wij beschouwen. Tenslotte zijn de indexcijfers niet opgezet volgens eene verdeeling in productieve en consumptieve goederen, en wij zullen dus eenvoudig moeten veronderstellen dat het prijsniveau in beide groepen steeds parallel is geweest en beide groepen met behulp der totale indexcijfers herleiden. De verkregen uitkomsten zullen dus slechts zeer globaal zijn.

Toch zijn er redenen om aan te nemen dat de Indische indexcijfers het prijsverloop in den importhandel óók ter Oostkust van Sumatra vrij juist weergeven. Zij schenken zeer veel aandacht aan de groep textiele goederen, waarvan niet minder dan 20 artikelen zijn opgenomen; juist deze groep vormt nu juist ook het belangrijkste onderdeel van den invoer van Sumatra's Oostkust en juist bij haar is de prijsschommeling het heftigst geweest. Bovendien zijn wij in staat, zooals hieronder zal blijken, de verkregen uitkomsten nog langs anderen weg te controleeren, waarbij de algemeene juistheid van het procedé blijkt.

Hieronder volgen dan de invoercijfers der groepen B en C herleid tot het prijspeil van 1913 (in duizenden guldens);

Jaar	*B. Consumptie invoeren zonder rijst*	*C. Productieve invoeren*
1913	21.838	11.600
1914	18.413	9.219
1915	16.451	8.800
1916	13.606	6.596
1917	14.183	5.805

Jaar	*B. Consumptie invoeren zonder rijst*	*C. Productieve invoeren*
1918	14.140	5.166
1919	14.573	8.061
1920	18.823	11.047
1921	21.640	13.400
1922	19.267	6.906
1923	19.000	5.871
1924	19.966	7.790
1925	26.407	8.980
1926	30.930	13.800

FIG. 2

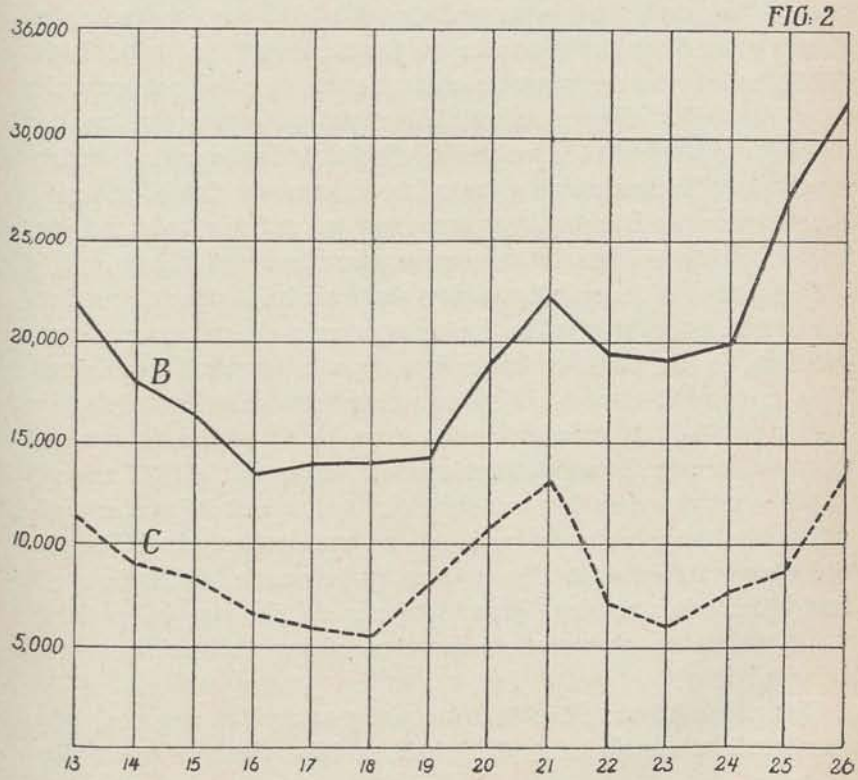

Een geheel ander beeld is thans ontstaan. Wij zien de consumptieve invoeren van het Gewest vanaf 1913 niet stijgen maar dalen tot het laagste punt in 1916 bereikt wordt; daarna gaat de daling tot 1919 niet verder, daar na 1916 Japan, Australië en Amerika, Europa gedeeltelijk als leverancier vervangen; het niveau blijft echter ver onder dat van 1913. De jaren 1919 tot 1920 brengen een kortstondige hoog-conjunctuur waarbij in 1921 bijna het peil van 1913 wordt bereikt. Dan vangt een tweede cyclus aan: onder den invloed der bekende crisis dalen de consumptieve invoeren om in 1923 een nieuw minimum te bereiken. Gunstiger economische omstandigheden brengen in 1924 verbetering *doch pas in 1925 is het peil van 1913 overschreden.*

Nog scherper gemarkeerd is het verloop der productieve importen. Hier nemen wij in de periode 1913-1918 eene onafgebroken daling aan; dit is volkomen in overeenstemming met het feit dat 1913 een jaar van zeer groote cultuur-openingen was; daarna zijn deze openingen minder belangrijk geworden. Vervolgens komt in de periode 1918-1921 eene sterke vermeerdering ook der productieve invoeren maar de val daarna is veel scherper dan bij groep B, het peil der productieve importen daalt tot dat van het nood-jaar 1918. Ook dit is logisch: de consumptieve invoeren blijven ook in malaise-jaren de levende bevolking als basis behouden; de productieve invoeren echter zullen in jaren waarin de cultuuropeningen stilstaan en de cultures bovendien op alle uitgaven bezuinigen, bijna onbeperkt kunnen dalen. In overeenstemming met de feiten begint na 1923 een nieuwe periode van bloei; ver boven het peil van 1913 komen de productieve invoeren echter ook in 1926 niet uit.

De resultaten van het onderzoek zijn dus niet bijzonder optimistisch. De geheele oorlogs- en na-oorlogs-periode blijkt een tijdvak van depressie te zijn geweest (alleen onderbroken door een kort tijdvak van bedriegelijken bloei); in de tien jaar volgende op 1913 hebben de consumptieve invoeren *nimmer* het peil van 1913 bereikt.

De vraag rijst nu: „Zijn deze langs ingewikkelden weg verkregen resultaten betrouwbaar?" Wij hebben hierop eene tweevoudige contrôle.

In de eerste plaats beschikken wij over een statistiek der invoer-*hoeveelheden,* wel niet van het geheele Gewest, maar toch van de

1815

verreweg grootste haven, Belawan, namelijk die der Deli Spoorweg Maatschappij. Deze cijfers omvatten *alle* per spoor van Belawan afgevoerde goederen, dus ook die welke van Java komen. Wij mogen dus niet veronderstellen dat deze cijfers nauwkeurig correspondeeren met de pas gevondene, welke de Gewestelijke aanvoeren uit het buitenland omvatten. Deze D.S.M.-afvoercijfers zijn (natuurlijk weer met uitsluiting van rijst):

1913	217.580	ton	1920	196.238	ton
1914	180.553	„	1921	190.579	„
1915	175.749	„	1922	156.422	„
1916	184.260	„	1923	122.685	„
1917	188.365	„	1924	140.790	„
1918	166.213	„	1925	168.964	„
1919	192.335	„	1926	192.361	„

FIG. 3

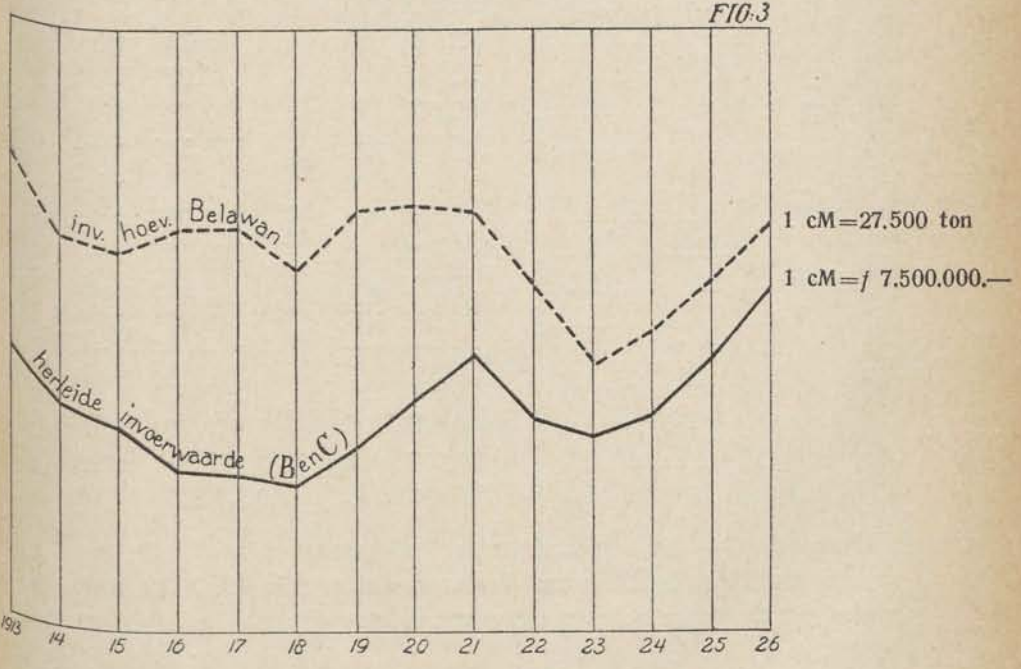

In figuur 3 zetten wij nu onder elkander het verloop der totale invoerhoeveelheden van Belawan en dat der herleide invoerwaarden (groepen B en C tezamen). In groote trekken is het verloop inderdaad gelijk geweest; sinds 1921 loopen beide lijnen zelfs nagenoeg precies evenwijdig. Ook de Belawan-invoerhoeveelheid staat in 1923 beneden het peil van 1913 en is zelfs in 1926 nog geringer dan in laatstgenoemd jaar.

Wij hebben nog een tweede meer direct bewijs. De handelsstatistiek geeft voor een aantal artikelen naast de Gewestelijke invoerwaarde ook de Gewestelijke invoerhoeveelheid, waardoor directe vergelijking tusschen 1913 en 1923 mogelijk wordt. Het blijkt dan dat voor een groot aantal belangrijke artikelen de invoerhoeveelheid in 1923 werkelijk kleiner is geweest dan in 1913:

Artikel	*Invoer 1913*	*Invoer 1923*
Afgetapt bier (geen stout)	1.139.779 L.	868.254 L.
Biscuits	245.223 KG.	156.545 KG.
Boter in blik	150.352 KG.	178.513 KG.
Cement	82.545 vaten	48.096 vaten
Cognac	53.596 L.	48.937 L.
Katjang kedelee	2.102.632 KG.	1.590.351 KG.
Lucifers	296.564 grosdoosjes	261.310 grosdoosjes
Naaimachines	3.584 stuks	1.042 stuks
Klapperolie	1.840.493 L.	1.982.128 L.
Rijwielen	2.285 stuks	1.579 stuks
Sigaren	79.213 KG.	45.673 KG.
Gezouten visch	2.436.879 KG.	2.050.677 KG.
Wijn (niet mousseerend)	144.396 L.	90.602 L.
Gegalvaniseerd dakijzer	3.489.535 KG.	1.418.204 KG.
Draadnagels	28.777 vaten	12.394 vaten
Manufacturen (1915)	± 2.000.000 KG.	2.137.263 KG.

Deze staat — die nog veel langer had kunnen zijn — lijkt ons overtuigend. Het is thans wel bewezen dat nog in 1923 het consumptieve zoowel als het productieve invoerpeil beneden dat van 1913 stond.

En deze conclusie is te belangrijker omdat de bevolking van het Gewest *ongetwijfeld* sinds 1913 sterk toegenomen is. In 1920 is

zooals bekend eene volkstelling gehouden. Voor oudere jaren beschikken wij over administratieve gegevens met het volgende resultaat:

1905	568.417
1913	773.106
1915	830.202
1917	894.140
1920	1.194.140 [1])

Na de periode 1921-1923 moet de bevolking verminderd zijn; wij weten dat in die periode alleen reeds ongeveer 70.000 contractanten zijn teruggezonden; op lager dan één millioen zal bevolking echter ook in 1923 niet gekomen zijn. Thans staan wij weer ongeveer op het peil van 1920. Het is in elk geval zeker dat de bevolking in 1923 veel sterker was dan in 1913; een verschil van 25 à 30% is waarschijnlijk.

En toch zijn in deze periode de consumptieve invoeren niet met 25 à 30% gestegen maar met ongeveer 13% gedaald. De consumptieve invoeren *per hoofd* zijn dus in de periode 1913-1923 zonder twijfel belangrijk achteruitgegaan, evenals wij dit voor rijst gevonden hebben. Eerst in 1926 en 1927 is die achterstand ingehaald; thans zullen de consumptieve invoeren per hoofd ongeveer gelijk zijn aan die van 1913. In 1913 bedroegen zij ruim *f 28.—* per hoofd, daarna zijn zij vrij geleidelijk teruggeloopen tot iets minder dan *f 19.—* per hoofd om in 1926 weer te stijgen tot ongeveer *f 26.—* (alles omgerekend tot het prijspeil van 1913). Het dieptepunt 1923 ligt dus *een derde lager* dan 1913 [2]).

Wij hebben thans een beeld gekregen van de economische ontwikkeling van het Gewest dat sterk van het traditioneele afwijkt. Dit traditioneele beeld weet slechts van eene onafgebroken, schitterende ontwikkeling. *Wij* vonden sinds 1913 een dubbele cyclus,

1) Met betrekking tot dit bevolkingscijfer maken wij nog de volgende opmerking. Het geeft voor het geheele Gewest eene bevolkingsdichtheid van 12, 81 per KM². Dat is gering. Doch schakelt men de afdeeling Bengkalis uit, waar bijna geen Europeesche ondernemingen zijn dan vindt men voor het Cultuurgebied een dichtheid van 34,— per KM². dat is een grooter cijfer dan in bijna alle overige Buitengewesten.

2) Alleen de invoeren uit het buitenland konden in aanmerking worden genomen, daar de invoer van Java ons voor de oudere jaren niet bekend is. Het is echter onwaarschijnlijk dat de uitkomsten door bijvoeging der Java cijfers zich veel zouden wijzigen.

twee perioden van daling en stijging (1913-1921 en 1921-1928) maar in het algemeen wat den invoer (en dus waarschijnlijk de consumptie) betreft uiteindelijk géén vooruitgang en in de periode 1913-1923 eene scherpe achteruitgang. En dit is geschied in een tijdvak waarin de cultures zich sterk uitbreidden en het distributie-apparaat veel omvangrijker werd.

Trouwens — ook de invoerstijging van 1924-1926 gaat volstrekt niet uit boven wat in andere Buitengewesten is geschied. Dit blijkt duidelijk uit onderstand overzicht waarin de importen van enkele belangrijke Buitengewesten weder in duizenden guldens zijn uitgedrukt:

Jaar	Sumatra's Oostkust	Palembang	Borneo W. Afdeeling	Borneo Z. en O. Afd.	Celebes	Sumatra's Westkust	Alle Buiten Gewesten
1922	61.221	14.384	9.917	20.122	17.940	15.055	195.674
1923	58.347	15.277	12.720	16.869	18.618	13.579	183.936
1924	62.566	20.172	14.127	23.693	22.128	15.501	211.744
1925	77.257	34.818	22.827	31.307	27.871	20.606	287.399
1926	90.387	41.776	24.948	40.359	25.429	22.563	329.669
Sinds 1923 gestegen van 100 tot	147.64	290.43	251.57	200.57	141.75	149.85	172.16

De stijging van den invoer van Sumatra's Oostkust sinds 1922 is dus achtergebleven bij de invoerstijging van alle Buitengewesten als geheel en is in het bijzonder veel minder sterk geweest dan de invoerstijging in de centra der bevolkingsrubber. Het tempo der vooruitgang is ongeveer gelijk aan dat der „rustige" Buitengewesten Celebes en Sumatra's Westkust en er is alzoo volstrekt geen reden om van een geweldige bloei en vooruitgang te gewagen.

III.

De cijfers van den consumptieven import, beschouwd in verband met de bevolkingssterkte, kunnen ons nog meer leeren. Na de vergelijking in den tijd kunnen wij overgaan tot de vergelijking in de ruimte door de consumptieve invoeren in een bepaald jaar voor de verschillende deelen van Ned.-Indië met elkander te vergelijken. Daarbij kan dan wèl rekening gehouden worden met het intergewestelijk verkeer en men vindt dan voor de verschillende gebiedsdeelen inderdaad enorme verschillen. Hiernevens geven wij deze berekening voor de verschillende Buitengewesten en voor Java over de jaren 1925 en 1926.

Beschouwen wij deze staten een oogenblik nader. Dat de Oostkust van Sumatra een groot percentage van zijn totale invoerwaarde aan rijst moet besteden is bekend en een uit de economische constellatie van het Gewest noodzakelijk voortvloeiend verschijnsel. Dat de verschillende Buitengewesten, wat dit betreft, zeer groote verschillen vertoonen, is eveneens bekend en behoeft hier niet verder behandeld te worden. Wij zien echter verder dat de Oostkust van Sumatra eveneens een belangrijk percentage van den invoer (20% in 1925, 24% in 1926) besteedt aan productieve invoeren; ook dit vloeit logisch voort uit de omstandigheid dat het Gewest een hoog ontwikkeld landbouwbedrijf en bovendien nog een belangrijke petroleum-industrie bezit. Opmerking verdient echter dat de Gewesten waar het petroleumbedrijf *overheerschend* is, een nog aanmerkelijk hooger percentage aan productieve invoeren Boeken (Palembang 28 en 28 %, Zuid-Oost Borneo zelfs 30 en 37 %); men ziet hieruit welk een ver-gaanden invloed één enkele industrie kan hebben. Java staat procentueel ongeveer gelijk met Sumatra's Oostkust.

Voornamelijk interesseeren ons echter de gevonden consumptieve invoeren per hoofd. De uitkomsten stemmen voor de beide onderzochte jaren goed overeen, waarbij Sumatra's Oostkust zich weer onderscheidt door een sterke vooruitgang (van *f* 44.70 tot *f* 51.60 per hoofd). De verschillen tusschen de Gewesten zijn echter enorm, hetgeen overigens bij verschillen in economische ontwikkeling als b.v. bestaan tusschen Sumatra's Oostkust en Timor bijna van zelf spreekt. Maar zeer opvallend toch is in de eerste plaats dat de

JAAR 1925.

Gebied	Invoerwaarde × f 1000.—			Waarvan × f 1000.—			% product. inv. van totaal	Bevolking (× 1000)	Cons. inv. per hoofd
	Buitenland	Java	Totaal	Rijst (A)	Cons. Inv. (B)	Prod. inv. (C)			
Sumatra's Oostkust	*77.257*	*10.104*	*87.361*	*16.444*	*53.549*	*17.368*	*20*	*1198*	f *44,70*
Atjeh	8.688	1.952	10.640	284	9.820	536	5	736	„ 13,34
Tapanoeli	3.750	2.509	6.259	99	4.759	1.401	22	844	„ 5,64
Sumatra's Westkust	*20.606*	*14.284*	*34.887*	*45*	*30.815*	*4.027*	*12*	*1522*	„ *20,25*
Benkoelen	2.053	4.828	6,881	539	4.985	1.357	19	257	„ 19,40
Lampongsche Districten	571	8.988	9.559	764	7.162	1.633	17	234	„ 30,61
Palembang	*34.818*	*9.839*	*44.657*	*2.815*	*29.247*	*12.595*	*28*	*828*	„ *35,32*
Djambi	*11.223*	*2.323*	*13.546*	*2.077*	*9.904*	*1.565*	*12*	*233*	„ *42,51*
Indragiri	7.164	—	7.164	916	5.335	913	13	—	„ —
Riouw	8.162	369	8.531	886	3.438	4.207	49	223	„ 15,41
Banka	7.972	6.408	14.380	5.048	7.987	1.345	9	154	„ 51,86
Billiton	4.420	3.956	8.376	1.676	5.473	1.227	15	69	„ 79,32
Borneo W. Afdeeling	*22.827*	*6.821*	*29.648*	*4.295*	*23.205*	*2.149*	*7*	*605*	„ *38,35*
Borneo Z. & O. Afdeeling	*31.307*	*22.335*	*53.642*	*5.145*	*32.437*	*6.060*	*30*	*1021*	„ *31,77*
Bali en Lombok	2.611	9.569	12.180	243	10.501	1.436	12	1565	„ 6,71
Celebes	27.871	8.005	35.876	518	32.640	2.718	8	2348	„ 13,90
Manado	12.159	4.731	16.890	2.857	13.088	945	6	761	„ 17,20
Molukken	3.718	3.196	6.914	1.032	5.258	624	9	278	„ 18,91
Timor	224	1.572	1.796	78	1.551	167	9	1147	„ 1,35
Buiten-Gewest.	287.401	121.786	409.187	45.761	251.153	72.273	18	14023	f 20,83
Java	532.348	—	532.348	34.770	399.443	98.135	18	34984	f 11.42

JAAR 1926.

Gebied	Invoerwaarde × f 1000.—			Waarvan × f 1000.—			% product. inv. van totaal	Bevolking (× 1000)	Cons. inv. per hoofd
	Buitenland	Java	Totaal	Rijst (A)	Cons. inv. (B)	Prod. inv. (C)			
Sumatra's Oostkust	*90.387*	*12.646*	*103.033*	*16.714*	*61.798*	*24.521*	*24*	*1198*	f *51,60*
Atjeh	9.637	2.201	11.838	300	10.841	697	6	736	,, 14,73
Tapanoeli	5.073	3.676	8.749	252	6.493	2.004	23	844	,, 7,69
Sumatra's Westkust	22.563	13.981	36.544	235	30.044	6.265	18	1522	,, 19,74
Benkoelen	2.603	5.933	8.536	762	5.833	1.941	23	257	,, 22,70
Lampongsche Districten	*1.174*	*10.640*	*11.814*	*473*	*9.597*	*1.744*	*15*	*234*	,, *41,—*
Palembang	*41.776*	*9.788*	*51.564*	*5.346*	*31.875*	*14.348*	*28*	*828*	,, *38,49*
Djambi	*11.325*	*2.449*	*13.774*	*2.720*	*9.504*	*1.550*	*11*	*233*	,, *40,80*
Indragiri	6.991	—	6.991	1.513	4.372	1.106	16	—	
Riouw	11.181	823	12.004	2.772	4.689	4.543	38	223	,, 21,03
Banka	8.236	6.428	14.664	4.534	8.633	1.497	10	154	,. 56,06
Billiton	8.055	4.804	12.859	1.754	6.366	4.739	37	69	,, 92,26
Borneo W. Afdeeling	*24.948*	*7.103*	*32.051*	*4.885*	*24.464*	*2.702*	*9*	*605*	,, *40,43*
Borneo Z. & O. Afdeeling	*40.359*	*21.510*	*61.869*	*5.411*	*33.308*	*23.150*	*37*	*1021*	,, *32,62*
Bali en Lombok	2.817	9.705	12.522	274	11.545	703	6	1565	,, 7,38
Celebes	25.429	9.427	34.856	258	31.726	2.872	9	2348	,, 13,51
Manado	12.614	5.356	17.970	4.089	12.595	1.286	7	761	,, 16,55
Molukken	4.268	3.064	7.332	2.133	4.769	430	6	278	,, 17,16
Timor	235	1.619	1.854	185	1.514	155	8	1514	,, 1,32
Buiten-Gewest.	329.671	131.153	460.824	54.610	309.966	96.248	21	14023	f 22,10
Java	539.591	—	539.591	47.411	382.241	109.939	20	34984	f 10,93

Buitengewesten als geheel de dubbele waarde per hoofd invoeren als Java; en in de tweede plaats dat de consumptieve importen per hoofd op Sumatra's Oostkust praktisch het hoogst zijn en zelfs nog uitgaan boven die der rubbergewesten Palembang, Borneo en Djambi, die toch in 1925 en 1926 in een weelde-roes verkeerden. Voorts zijn de Buitengewesten in 1926 tegenover 1925 vooruitgegaan, Java daarentegen gedaald. Blijkbaar werken in beide gebieden totaal verschillende economische invloeden.

Nu waren hooge cijfers voor Sumatra's Oostkust a priori te verwachten. In het bovenstaande werd reeds aangegeven dat de Oostkust een gebied is dat bijna niet voor eigen gebruik produceert, zoodat bijna alles wat geconsumeerd wordt, moet worden ingevoerd. Zulks is op Java en in *sommige* Buitengewesten niet het geval. Echter moet men ook in aanmerking nemen dat een gedeelte van den consumptieven Java-import ad bijna 400 millioen tenslotte door de Buitengewesten wordt opgenomen. Wat de export der Buitengewesten naar Java betreft, deze bedroeg in 1926 129 millioen maar hiervan bestaat een groot deel uit handelsproducten (ruwe tin alleen 40 millioen). In de tweede plaats is de bevolking van Sumatra's Oostkust in sterker mate dan de meeste andere deelen van Ned.-Indië doorschoten met Europeanen en Vreemde Oosterlingen, welke groepen *beiden* een veel hoogeren levensstandaard nebben dan de Inheemsche bevolking. In nog veel sterker mate is dit het geval met Banka en Billiton, waar bijna de helft der bevolking uit Chineezen bestaat en het omgekeerde ziet men b.v. op Bali waar het aantal Vreemde Oosterlingen en Europeanen 0,6% der bevolking bedraagt tegen 1,6% op Java en 13% op Sumatra's Oostkust. Wij mogen dus niet met al te groote voorbarigheid de gevonden consumptie-cijfers per hoofd als een meter voor de bevolkingswelvaart beschouwen [1]).

En toch zijn de vooral met Java gevonden verschillen zoo groot dat o.i. een aanmerkelijk verschil in levensstandaard mede in het

(1) Overal zijn de bevolkingscijfers der telling-1920 gebruikt. Hierdoor zullen de invoercijfers per hoofd voor de rubbergewesten eenigszins zijn geflatteerd daar de bevolking aldaar sinds 1920 aanmerkelijk zal zijn gestegen. Java had in 1925/1926 vermoedelijk ongeveer 36 millioen inwoners. Ter Sumatra's Oostkust echter is vermoedelijk alleen de Europeesche bevolking sterker dan in 1920.

spel moet zijn. Duidelijk blijkt dit als men de importcijfers van enkele artikelen beschouwt die ook op Java niet worden geproduceerd; één vertroebelende factor is dan uitgeschakeld. Zulk een staatje volgt hieronder; men bedenke daarbij dat de bevolking van Java 30 maal zoo groot is als die van Sumatra's Oostkust:

Artikel	Invoer Java en Madoera 1926	Invoer Sumatra's Oostkust 1926
Afgetapt bier geen stout	ƒ 3.119.313	ƒ 983.069
Biscuits	„ 2.379.284	„ 343.847
Natuurboter in blik	„ 5.370.657	„ 473.900
Lucifers	„ 4.209.299	„ 386.291
Zijden manufacturen	„ 3.097.987	„ 866.849
Gecondenseerde melk ...	„ 1.938.660	„ 970.984
Naaimachines	„ 1.360.591	„ 394.214
Rijwielen	„ 1.928.656	„ 391.603
Afgetapte wijn	„ 1.250.541	„ 263.990
Ruwe waschzeep	„ 1.156.826	„ 422.153
Whisky	„ 563.043	„ 85.839
Vruchten op water	„ 729.017	„ 219.216
Petroleumlampen	„ 728.283	„ 206.019
Cognac	„ 611.362	„ 334.358

Deze cijfers wettigen naar het ons voorkomt de conclusie dat de consumptie per hoofd der bevolking ter Sumatra's Oostkust inderdaad veel grooter is dan op Java en in de meeste andere Buitengewesten. Dat is een vreemd verschijnsel voor een land waar 25% der bevolking bestaat uit een geheel bezitslooze en zeker niet hoog bezoldigde klasse van proletariers (contractanten). Wat dan is de verklaring hiervan?

De verklaring lijkt ons toe hoofdzakelijk te liggen in het milieu dat zich ter Oostkust van Sumatra heeft gevormd. Het type van den eenvoudigen dessa-bewoner, man met minimum-behoeften en aartsvaderlijke levenswijze, dat op Java overheerscht, is ter Oostkust van Sumatra vrijwel onbekend. Hier verzinkt de autochthone bevolking in het niet tegenover de vreemde elementen. Hier vindt men eene bevolking samengestroomd uit alle deelen van het Oosten,

ontworteld aan hare oorspronkelijke milieux, zeer vaak gekomen met de bedoeling van een slechts tijdelijk verblijf. Alle traditie is hier zoek; de verhoudingen zijn in vele opzichten te vergelijken met die van het Amerikaansche Verre Westen, ettelijke tientallen jaren geleden. In zulk eene omgeving moet de nieuw aangekomene zich wel allerlei behoeften eigen maken die hij vroeger niet kende; en — de cijfers toonen het aan — hij is in staat in vele gevallen aan die grootere behoeften te voldoen. Of dit meerdere welvaart beduidt? Dit is een vraag die zonder meer zeker niet bevestigend beantwoord kan worden; het zou b.v. een dwaasheid zijn om op grond der verkregen consumptiecijfers te besluiten dat de bevolking van Sumatra's Oostkust veel welvarender is dan die van Bali, waar de consumptie per hoofd zes maal kleiner is. Trouwens de keerzijde der hooge consumptieve invoeren ontbreekt niet; zij wordt gevormd door den hoogen schuldenlast der bevolking het opgeblazen kredietstelsel, en de talrijke frauduleuze faillissementen. De schrille tegenstellingen, kenmerkend voor elke nieuwe samenleving, ontbreken ook hier niet!

Maar dit alles neemt niet weg dat, onder welke invloeden dan ook, zich bij de bevolking van dit Gewest behoeften hebben ontwikkeld die men elders niet of bijna niet kent en waaraan voldaan wordt. Merkwaardig is voorzeker, dat de losheid van geld, vroeger meer nog dan nu typeerend voor den Europeeschen bewoner van Deli, even goed voor den niet-Europeeschen blijkt te bestaan. Wat dit betreft schijnen de toch zoo verschillende rassen vrijwel gelijk op het milieu te reageeren.

IV.

Het verzamelde feiten-materiaal stelt ons ook in staat eenigszins vast te stellen hoe het verloop der in- en uitvoerlijnen van het Gewest in de naaste toekomst zal zijn.

De uitvoerhoeveelheid zal naar wij reeds zagen in de onmiddellijke toekomst sterk toenemen. De Oostkust van Sumatra is de productiviteitsperiode thans ingetreden en de export der groote Europeesche landbouwbedrijven zal binnen enkele jaren verdubbelen. De haven Belawan zal dan behoorlijke omzetten boeken en

195

het groote exploitatie te-kort althans gedeeltelijk kunnen wegwerken.

Maar hiermede zal *niet* samengaan eene evenredige stijging der exportwaarde. Tot nog toe werd deze Gewestelijke exportwaarde gedragen door twee producten, het tuinbouwproduct tabak, waarvan de opbrengst zeer hoog is en voorloopig wel zal blijven, en het massa-product rubber, dat echter tot 1928 prijzen behaalde, die al heel weinig in overeenstemming waren met het werkelijke karakter van dit artikel. Een product dat overal in de tropen kan worden geteeld, waarvan de bereiding zeer eenvoudig is en met succes ook door de inheemsche bevolking kan geschieden, dat verder in enorme massa's verbruikt wordt, kan op den duur geen prijzen behalen die honderd en meer procent boven den kostprijs liggen. Men heeft in het verleden de rubber te zeer vergeleken met het zuster-product tabak, terwijl het in werkelijkheid vergeleken moet worden met artikelen als rijst, copra, palmolie e.d. Geen kunstmatige maatregelen als productie-beperking en overmatige eischen aan het uiterlijk aanzien zullen deze ontwikkeling tegenhouden; trouwens, de terugslag *is* reeds ingetreden en voor 1928 zal gerekend moeten worden op een marktprijs die niet of nauwelijks boven den totalen kostprijs ligt. Zoo zal dit jaar reeds voor de Oostkust van Sumatra een scherpe achteruitgang der exportwaarde brengen. In de toekomst zal deze gedeeltelijk gecompenseerd worden door de komende productie-stijging. Echter — ook de beide overige producten waarvan de export sterk zal stijgen, palmolie en vezel, zijn goedkoope massa-producten; de douaneprijscourant noteert deze thans voor resp. *f* 0.34 en *f* 0.36 per K.G.. Eene exportstijging van 80.000 ton palmolie en 40.000 ton vezel — dat is ongeveer wat verwacht wordt — zal de exportwaarde dus met niet meer dan ongeveer 40 millioen omhoog brengen. Dus zal de achteruitgang door rubber veroorzaakt, in de eerste jaren niet worden ingehaald.

Ook voor de invoerwaarde is na dit jaar geen groote stijging meer te verwachten. De jaren 1927 en 1928 hebben de consumptieven import per hoofd nog verder opgevoerd; vooral de import uit Java is in 1927 sterk gestegen. Men moet echter nimmer vergeten dat onder de tegenwoordige omstandigheden de Europeesche cultures vrijwel de eenige motorische kracht voor de ontwikkeling

van den import vormen. Houden de cultuur-openingen op, dan houdt ook op de stijging van de bevolking en de stijging der consumptieve importen (aangenomen dat alle overige verhoudingen gelijk blijven). Het deel van den import, rechtstreeks bestemd voor de cultures, zal alsdan zeer sterk dalen voor zoover het uit vast kapitaal bestaat; terwijl de grootere productie wel eene zekere stijging van sommige productieve importen (meststoffen, chemicaliën enz.) zal veroorzaken, maar deze stijging zal zeker niet evenredig zijn aan de productie-stijging zelve. Men kan er integendeel zeker van zijn dat men den kostprijs van rubber opnieuw zal trachten te reduceeren, ditmaal niet zoo zeer door rechtstreeksche bezuinigingen als wel door opvoering der productiviteit, hetgeen ongetwijfeld nog mogelijk is. Daar nu in het eigenlijke Cultuurgebied de meeste en beste gronden reeds zijn uitgegeven, zijn weliswaar nog uitbreidingen mogelijk, maar op zeer gematigde wijze. In het algemeen moet men veronderstellen dat de cultures in het Gewest langzamerhand hun maximum-omvang beginnen te naderen. De aandacht van het cultuurkapitaal richt zich in den laatsten tijd dan ook meer op nieuwe gebieden (Westkust van Atjeh, Sumatra's Westkust).

Aldus is de Oostkust van Sumatra het voorbeeld van een zeer snel, ja koortsachtig gegroeid economisch complex, waarvan de verdere groei echter aan grenzen is gebonden. Vermoedelijk beginnen die grenzen thans in het gezicht te komen.

Medan, Juli/Augustus 1928.

19f

De betrekkelijke zelfstandigheid der regeering tegenover het parlement in Nederland.

door

Prof. Mr. Dr. H. WESTRA.

Wanneer er één ding is in ons staatsleven, dat naar aller oordeel bezorgdheid wekt, dan is het wel de gestadige teruggang van het parlementarisme. En dat net zoo goed bij ons te lande als elders. Te spreken van een bankroet van het parlementaire stelsel gaat te ver, zeker is het echter, dat de toestand onbevredigend is en dat allerwege gevoeld wordt, dat het zoo niet blijven kan. Vandaar ook al die pogingen om „de zieke staat" (WESTERMAN) te genezen, plannen, die in tegengestelde richting gaan, en eensdeels aansturen op een terugkomen op den ingeslagen weg: beperking van het kiesrecht, versterking van de koninklijke macht, of drastischer, een grijpen naar het fascisme, anderdeels op een verder doortrekken van de lijn der democratie: het volk in breeder lagen te betrekken bij staatkundige vraagstukken, door bijvoorbeeld over belangrijke vragen een referendum in te voeren.

Waar dergelijke geneesmiddelen alleen dan waarde hebben, wanneer zij berusten op een nauwkeurige, vooral objectieve analyse van het heden en daarbij voor oogen moet worden gehouden, dat het recht een groeiproces is van een bepaald volk (VON SAVIGNY) dient het onderzoek zich vooral te beperken tot het eigen land. Deze laatste maning is geen overbodige. De bekende hollandsche belezenheid en wellicht ook de beperktheid van het moederlandsche territoir, doen ons zoo vaak ons licht ontsteken bij andere volken en brengen er toe een daar waargenomen ontwikkeling ook als voor het eigen land onafwendbaar te achten. Kwam daarvoor in vroeger tijden (de Leidsche school VAN BUYS) vooral Duitschland in aanmerking, de moderne richting voelt zich meer aange-

trokken tot het staatkundige modelland Engeland, waar trouwens ook de parallel sterker is.

Een dergelijke analyse voor ons land is met groote zorg verricht door den nieuwen hoogleeraar in het staatsrecht te Amsterdam, SCHELTEMA, in een recent Gidsartikel (Mei jl.) getiteld: Het dualisme van regeering en volksvertegenwoordiging. Wat vooral aan deze studie waarde verleent, is het nauwgezet nagaan, wat het staatsleven zelf al aangeeft, in welke richting zijn groei gaat. Want — het is een koninklijk woord van STRUYCKEN — „de wetenschap, inzonderheid van den staat, komt voort uit en keert terug tot leven". Dat leven te leeren kennen, bereikt men niet door de staatswetten, inzonderheid den grondwet in studie te nemen, die een verwrongen beeld geeft van de werkelijkheid. Goeddeels wordt ons staatsrecht beheerscht door afwijkingen van het wettelijk recht door het feitelijk karakter van het staatsleven, door de zoogenaamde „conventions" naar de term uit Engeland, waar het gemis aan een geschreven constitutie juist het aanzijn gegeven heeft aan dergelijke, met recht in gelding gelijkstaande gebruiken.

Allereerst hebben wij dan in Nederland — dat staat omnium consensu vast — een constitutioneele monarchie met parlementair overwicht, in het kort hierop neerkomend, dat „één minister niet kan aanblijven, als hij het vertrouwen der vertegenwoordiging des volks niet bezit" (KRANENBURG). Is er een votum van wantrouwen of komt na kamerontbinding de kamer in gelijke samenstelling terug, dan heeft de minister zonder meer heen te gaan.

Kan deze lijn nu verder worden doorgetrokken, is de regeering niet meer dan de lasthebber van het parlement? In Engeland zeker en naar de prognose van STRUYCKEN (politieke opstellen, speciaal vereeniging ministerambt en kamerlidmaatschap) en VAN DER GRINTEN (het parlementarisme) ook voor ons land te verwachten. Dit nu wordt door SCHELTEMA bestreden. Zijn voorbeelden tot staving van zijn stelling, ontleend aan de parlementaire praktijk, spelen op het gebied van de wetgeving en op dat van de uitvoering.

Op het terrein van wetgeving doet de vraag zich op, of de regeering zich voor ieder bijzonder voorstel van wet voor het parlement heeft te bukken; in concreto of het vetorecht van de kroon voor geamendeerde wetsontwerpen door de gewoonte zou zijn opgeheven. In navolging van VAN DER POT wijst SCHELTEMA als afdoend argu-

ment op het positieve grondwetsvoorschrift van artikel 116, het recht voorstellen in te trekken, de gebruikelijke vorm van uitoefening van het veto-recht, een nog levend recht.

Op het gebied van het bestuur is het niet anders. Bij het begrootingsrecht heeft de kamer zich het recht toegekend (naar geschreven constitutioneel recht aanvechtbaar) bij amendement posten te verhoogen of te schrappen en al zal de regeering vaak met de uitgesproken wensch van de vertegenwoordiging rekening willen houden, een rechtsregel, dat zij zich daarbij heeft neer te leggen, is het niet. Er zijn dan ook positieve uitspraken, dat een minister pertinent verklaarde geen gebruik te zullen maken van het gegeven crediet. Met moties in dien zin is het niet anders gegaan. Herhaaldelijk zijn door de regeering wenschen van de kamer eenvoudig terzijde gelegd, welk recht trouwens zelf door het parlement werd erkend, een marge van vrijheid, die natuurlijk ophoudt, wanneer tengevolge van de houding der regeering een motie tegen het beleid van den minister daarop zou volgen.

De sfeer der betrekkelijke zelfstandigheid der regeering werd bij de jongste behandeling der staatsbegrooting nadrukkelijk erkend door vertegenwoordigers van twee uiteenloopende richtingen als de Katholieke staatspartij en de vrijzinnig-democraten.

Zeer sterk spreekt die zelfstandigheid bij het buitenlandsche beleid, waarop STRUYCKEN in zijn mooie studie over het beleid der buitenlandsche betrekkingen wees. Is hier van een dualisme sprake, het buitenlandsch beleid is in ons parlementair leven slechts in schijn ingepast, in wezen is de medezeggenschap van het parlement uiterst gering.

Een hoogst belangrijk punt betreft de vraag of er „noodzakelijk verband bestaat tusschen de zelfstandigheid der regeering en de omstandigheid, dat in ons parlement een blijvende meerderheid ontbreekt en dientengevolge zg. extra-parlementaire kabinetten optreden" STRUYCKEN wil ten deze de Engelsche lijn ook ten onzent gevolgd zien en "a government by party" ook hier aanvaarden; VAN DER GRINTEN is zelfs zoo positief mogelijk. SCHELTEMA betwijfelt het aan de hand van parlementaire uitspraken, waarvan de belangrijkste door hem geciteerd hier volgt. In het verslag van de commissie van rapporteurs omtrent de algemeene beschouwingen over de staatsbegrooting 1928 staat: „Nieuwe tijden brengen

nieuwe eischen met zich; en het is, verklaarden zij, (eenige leden der 1ste Kamer) niet onmogelijk, dat de tijd der parlementaire kabinetten voorbij is". Waarbij zich vanzelf de vraag aansluit — voor de ontwikkeling van het indische staatsleven van zooveel belang — of inderdaad die extraparlementaire kabinetten niet een krachtige positie kunnen innemen. Zeker, er gaan nu en dan stemmen op in het parlement om zoo spoedig mogelijk tot een meerderheidsformatie te komen en daarmede weer op den normalen weg der meerderheidskabinetten te geraken, maar die stemmen klinken mat en lijken meer op een uiting om tegenover partijgenooten te getuigen dan voortgesproten uit innerlijke overtuiging. En de stemmen ter andere zijde van oordeel dat het parlementaire leven er wel bij vaart (de overzichten in de Haagsche Post bijvoorbeeld) zijn talrijk. Voor een goed deel hierop berustend, dat de overgevoeligheid van een partijregeering thans heeft plaats gemaakt voor een meer zakelijke objectieve waardeering der feiten.

Er is echter een bezwaar dat onder oogen moet gezien worden: brengt het gemis aan een parlementair kabinet niet een grootere zelfstandigheid aan de regeering omdat het kabinet niet tot heengaan gedwongen kan worden? Ook die vraag wordt door SCHELTEMA ondervangen. Ongetwijfeld kan de kamer wanneer een extra-parlementair kabinet niet voor haar wil buigt, niet een parlementair kabinet daarvoor in de plaats stellen, maar toch zeker wel een ander extra-parlementair.

Genoeg om aangetoond te hebben, dat het dualisme althans bij ons een levend recht is en niet een tijdelijke abnormale toestand. Een voldoening voor wie de teruggang van het parlementarisme juist te wijten is aan een voortschrijdende eenzijdige partijheerschappij, waartoe het evenredig kiesrecht het pad geëffend heeft. Het moederland zal er wel bij varen, Indië niet minder, dat meer dan ooit behoefte heeft aan eigen ontwikkeling en weinig gebaat is met een overbrenging van de moederlandsche politiek in haar partijgeledingen in haar vertegenwoordigend lichaam.

Leeningpolitiek der Indische Gemeenten,

door

Dr. B. J. F. Steinmetz.

In de circulaire van den Minister van Binnenlandsche Zaken en Landbouw aan de gedeputeerde staten der provinciën van 19 Juli 1926 No. 5110/a/B.B. wordt een vraagstuk aan de orde gesteld, hetwelk zeker voor een andere oplossing vatbaar is en door velen ook vatbaar wordt geacht, dan die, welke aldaar door genoemden bewindsman wordt aangegeven.

Tusschen de leeningpolitiek van het Rijk en die der Nederlandsche gemeenten bestaat een markant en diepgaand onderscheid. Het Rijk brengt ten laste van den buitengewonen dienst alleen de z.g. rendabele, productieve uitgaven, de Nederlandsche gemeenten daarentegen achten het oirbaar, om leeningen te sluiten voor alle duurzaamheidsuitgaven in het algemeen, mits slechts het aflossingsplan van elke leening met den nuttigheidsduur van de voor de leeningsopbrengst verkregen objecten in verband wordt gebracht en de grootte der aflossingen aan die der afschrijvingen gelijk wordt gemaakt.

Men kan hetzij de eene, hetzij de andere leeningpolitiek de meest juiste achten, dat het *onderscheid op zichzelf* afkeuring verdient en vermoedelijk slechts aan door historische oorzaken bepaalde toevalligheid is te wijten, kan, dunkt mij, geen twijfel lijden. De gemeentelijke autonomie zou misschien kunnen medebrengen, dat de eene gemeente deze, de andere gene leeningpolitiek volgt, hoewel toch m.i. juist op dit gebied eenheid moet bestaan, dat echter de gemeenten *in doorsnee* een leeningpolitiek voeren, welke lijnrecht tegenovergesteld is aan die van het Rijk is zeer eigenaardig.

Naar de meening van Mr. Kan, dient deze tegenstelling te worden opgeheven, doordien de gemeenten overstag gaan en haar leeningpolitiek op dezelfde beginselen als het Rijk baseeren.

„De regel door het Rijk behoudens uitzonderingen gevolgd, dat alleen die uitgaven uit den kapitaalsdienst mogen worden bestreden, die dadelijk vloeiende inkomsten medebrengen, ten minste gelijk aan de rente der aan te gane schuld komt zeer aanbevelenswaardig voor".

En voor wie deze aanbeveling nog in den toon van *printah aloes* gestemd mocht vinden, klinkt op andere plaatsen als *printah kras*.

„Geen goedkeuring zal zijn te hechten aan leeningsbesluiten tot het aangaan van leeningen dan slechts in de allernoodzakelijkste gevallen en indien onomstootelijk vaststaat, dat de uitgaaf een leening wettigt".

„Er dient dus goed te worden toegezien op het bewaren van de juiste scheiding tusschen den gewonen en den buitengewonen dienst".

Noch aan kortheid noch aan duidelijkheid laat de circulaire iets te wenschen over, overigens was het hier ingenomen standpunt niet nieuw. Reeds vóór 1926 was tegen de leeningpolitiek der Nederlandsche gemeenten herhaaldelijk verzet aangeteekend. De opvatting, dat het geoorloofd is voor duurzaamheidsuitgaven te leenen moge tot voor kort de heerschende zijn geweest, en misschien op het oogenblik nog de heerschende zijn, OPPENHEIM reeds was een geheel ander standpunt toegedaan, naar uit het onderstaand citaat moge blijken.

„Inderdaad zijn er weinige handelingen, die de toekomst eener gemeente meer treffen dan het aangaan van geldleeningen. Als men er op let, hoe de schuldenlast, zelfs van kleine gemeenten, telkens verhooging ondergaat en geldleening meer en meer het geliefkoosd middel is geworden, om uitgaven te dekken, die dan zeer euphemistisch *buitengewone* worden geheeten, maar die niets buitengewoons hebben dan alléén dit, dat hare bestrijding uit de gewone middelen onder de belastingschuldigen van het oogenblik een gemor en verzet zoude doen opgaan bedenkelijk voor diezelfde populariteit der bestuurders, die belust maakt op het tot stand brengen van groote werken — Zwolle zou enkele jaren geleden, als niet het Provinciaal bestuur en gedeputeerde staten er ook nog geweest waren, zoowaar zelfs een zesduizend gulden voor het vernieuwen van, niet behoorlijk onderhouden, bestratingen als buitengewoon, dus als voor dekking door leening geschikt, hebben

doen doorgaan — dan verwondert men zich niet hierover, dat de vrijheid der gemeenteraden tot het aangaan van geldleeningen en — de ratio is dezelfde — tot het waarborgen der renten en aflossingen van geldleeningen door anderen aan te gaan, in artikel 194 onder *b* vermeld, is aan banden gelegd, maar veeleer over de lankmoedigheid, die in dit opzicht door de gedeputeerde staten wordt betoond".

Weliswaar wordt de tegenstelling productieve en niet-productieve duurzaamheidsuitgaven hier niet genoemd, doch zeer kennelijk heeft OPPENHEIM deze tegenstelling op het oog.

Duidelijk blijkt, waar de schoen wringt, uit den scherpen aanval door Mr. TREUB in zijn in 1916 uitgebracht prae-advies voor het Congres verbonden aan de in September van dat jaar te Amsterdam gehouden tentoonstelling op gemeentelijk financieel gebied tegen de gemeentelijke leeningpolitiek in Nederland gericht.

„Hoe meer zij leent voor improductieve uitgaven, hoe meer zij aan credietwaardigheid inboet. Er behoort daarom erop te worden aangestuurd, dat als regel alleen wordt geleend voor productieve buitengewone uitgaven, omdat de improductieve uitgaven, voorzoover zij te zwaar op een enkel jaar zouden drukken, althans over een zoo klein mogelijk aantal jaren worden verdeeld".

„Daartegenover stel ik, hoe in de meeste gemeenten, om slechts een voorbeeld te noemen, de kosten voor scholenbouw worden bestreden. Vergis ik mij niet, dan geschiedt dit bijna overal uit leeningsgeld en wel uit leeningen met een looptijd van in den regel 40 jaar of langer. Wanneer een kleine gemeente, die slechts eenmaal in de 20 of 30 jaar een nieuwe school heeft te bouwen, aldus handelt, is daartegen weinig of niets in te brengen. Zulk een gemeente met beperkte inkomsten uit plaatselijke belastingen en opcenten is niet in staat den voor haar zwaren last van den nieuwen bouw eener nieuwe school uit haar gewone middelen te bestrijden. Dit zou niet mogelijk zijn, zelfs al stond het financiewezen der gemeenten op heel wat hechter wettelijke basis dan het geval is. Maar geheel anders moet het oordeel luiden, als grootere gemeenten, die voortdurend nieuwe scholen hebben bij te bouwen en voor wie dergelijke uitgaven niets buitengewoons hebben — afgezien nog van de omstandigheid dat zij niet productief zijn, al zijn zij hoogst nuttig en noodig — den scholenbouw uit leeningsgeld be-

kostigen. Waar dit geschiedt, wordt een financieele politiek gevolgd, welke niet is goed te keuren en waarbij grootendeels op de toekomst wordt geschoven, wat geheel ten laste van het heden behoorde te zijn" enz. .....

Men behoeft slechts de handboeken over gemeenterecht en gemeente-financiën van VAN POELJE, KEEGSTRA e.a. op te slaan om tot het besef te komen, hoe weinig de Nederlandsche gemeenten zich van de waarschuwingen van TREUB hebben aangetrokken, hetgeen ook geen verwondering behoeft te verwekken, daar de gewraakte leeningpolitiek sinds de bekende Economist-artikelen 1912 en 1914 zich kan beroepen op het wetenschappelijk gezag van een financieele autoriteit als Mr. Dr. VAN GIJN.

Het ten aanzien van de leeningpolitiek van het Rijk ingenomen standpunt is kort en bondig omschreven in de financieele nota voor het jaar 1926 pag. 7.

„De algemeen als juist erkende regel, dat alleen die uitgaven als buitengewoon mogen worden aangemerkt, waartegenover onmiddellijk inkomsten staan, voldoende om rente en aflossing van de leening te dekken, werd in de laatste jaren noodgedrongen wel eens verlaten; nu de begrooting weder sluit en verdere aanwas van den nog veel te hoogen schuldenlast zooveel mogelijk moet worden vermeden, is het zaak zoo spoedig mogelijk een beter stelsel toe te passen".

Derhalve een betuiging van leedwezen voor in een nabij verleden begane fouten, een belofte van beterschap voor de toekomst en, hetgeen voor ons onderwerp van belang is, een duidelijke uitspraak voor het beginsel, dat de toelaatbaarheid van het aangaan van leeningen tot productieve uitgaven blijft beperkt.

Het is mij onbekend, welke *feitelijke* uitwerking de besproken circulaire van Mr. KAN op de gemeentelijke leeningpolitiek in Nederland heeft gehad. In *politieken* zin echter heeft deze Bewindsman, in de Tweede Kamer door Mrs. VAN GIJN en DROOGLEVER FORTUIN, in de Eerste Kamer door WIBAUT en DE GIJSELAER bestookt, wel een enkele veer moeten laten. De strakke positie in meergenoemd administratief bescheid ingenomen is dan ook niet geheel ongerept gebleven. Zeer aardig blijkt dit uit het voorloopig verslag van de Eerste Kamer over hoofdstuk V van de Staatsbegrooting 1927.

„Uit de leden die de circulaire afkeurden werd den Minister hulde gebracht voor de sympathieke wijze, waarop Zijne Excellentie daaraan de beteekenis heeft ontnomen".

Een onvriendelijkheid op zoo sympathieke wijze uitgesproken klinkt bijna als hoon. En daarna volgt nog een uiting van afkeuring over de atmosfeer van zekere afdeelingen van het Departement van den Minister, welke vijandig zouden zijn aan een gezonde ontwikkeling van het gemeentelijk leven.

Het spreekt vanzelf dat Minister KAN, die ruim twintig jaar aan het door hem beheerde departement werkzaam is geweest, met kracht is opgekomen tegen de poging om zijn departementsafdeelingen tegen hem uit te spelen en dat hij ook heeft ontkend van zijn standpunt te zijn teruggekomen.

„Hulde voor de sympathieke wijze, waarop de ondergeteekende de beteekenis aan de circulaire zou hebben ontnomen, zij bescheidenlijk teruggewezen. Van verschillende zijden was aan de circulaire een duiding gegeven, volkomen in strijd met hare strekking. Deze laatste klaar in het licht te stellen was de taak voor welke ondergeteekende zich bij de behandeling van zijn ontwerp-begrooting in de Tweede Kamer zag geplaatst".

Mr. KAN betwist dus, dat hij zijn oorspronkelijke zienswijze heeft prijs gegeven. Dit was ook wel te sterk uitgedrukt. Doch bij bestudeering van de Kamer-debatten blijkt m.i. toch wel, dat de Minister van de oppositie tegen zijn standpunt, welke blijkens een uitlating van den Heer WIBAUT vooral buiten de Staten-Generaal met groote scherpte is gevoerd, eenigermate is geschrokken.

In de Eerste Kamer zeide Zijne Excellentie nog het volgende:

„De aansporing nochtans om de Rijksregeling zooveel mogelijk te volgen, is geschreven in voorzichtige bewoordingen. Ik mag ze misschien nog even voorlezen:

> „De regeling, die het Rijk, behoudens uitzonderingen, volgt, dat alleen die uitgaven uit den kapitaalsdienst mogen worden bestreden, die dadelijk vloeiende inkomsten medebrengen, ten minste gelijk aan de rente der aan te gane schuld, komt zeer aanbevelenswaardig voor".

Meer niet! Ik heb destijds ook in de Tweede Kamer opgemerkt, wanneer men zegt: „gij moet hetzelfde doen als het Rijk" helpt zoo'n circulaire niet. Men moet het er in zoo'n circulaire een beetje

dikker opleggen dan men het in een gemoedelijk gesprek zou doen.

Bovendien moet de geachte afgevaardigde niet vergeten, dat de circulaire niet aan de gemeentebesturen was gericht en ook eigenlijk niet bestemd was voor openbaarheid. Het was alleen een overleg tusschen Regeering en Gedeputeerde Staten om, in het welbegrepen belang der gemeenten, zooveel mogelijk te voorkomen, dat noodlijdendheid intrad".

Twee kantteekeningen moge ik mij hierbij veroorloven. In de eerste plaats, dat niet alleen gesproken was van het zeer aanbevelenswaardige om 's Rijks voorbeeld na te volgen, doch dat — ik bracht het reeds in herinnering — ook was vastgesteld de ontoelaatbaarheid van leenen, dan in het allernoodzakelijkste geval en tenzij de aard van de uitgave de leening wettigt, hetgeen toch mede in verband met het daarop volgende niet voor tweeërlei uitleg vatbaar was. In de tweede plaats, men moge van meening verschillen over de wenschelijkheid, om een bepaald desideratum wat scherper te formuleeren dan noodig is, indièn men het doet, moet men het volhouden, bij gebreke waarvan men in de positie komt van den ouder of onderwijzer, die met harde straffen dreigt, maar ze niet uitvoert. Het moet op de gemeentebesturen wel een eigenaardigen indruk hebben gemaakt, dat enkele maanden, nadat de geruchtmakende circulaire van Minister KAN het licht had gezien, de eerste onderteekenaar kwam verklaren: haar inhoud moet niet te zeer naar de letter en niet te zeer au sérieux worden genomen.

Inmiddels, de vraag, of het Rijk voor de gemeenten — i.h.b. voor het trotsche Amsterdam — gebogen heeft of niet, moge verder in het midden blijven, dat is zeker, van een dwingen om in te gaan, zooals oorspronkelijk uit de circulaire kon worden afgelezen blijkt thans geen sprake te zijn. Navolging van de leeningpolitiek van het Rijk wordt „zeer aanbevelenswaardig" geacht en daar blijft het bij.

M.a.w. tegenover de door mij aangewezen tegenstelling wordt een eclectisch standpunt ingenomen, men acht haar minder juist misschien, doch doet geen poging haar tot oplossing te brengen.

Dit geldt ook sinds de intrekking van het wetsontwerp VAN GIJN voor degenen, die meenen dat niet de gemeenten, doch het Rijk van gedragslijn moet veranderen. Ik moge hiervoor citeeren hetgeen

door Mr. VAN GIJN in de vergadering van de Tweede Kamer op 16 November 1926 is gezegd.

„Mag ik den Minister eens iets vragen? Stel eens het geval, dat twee gemeenten beide een gebouw noodig hebben voor den keuringsdienst. De eene kan een geschikt huis huren, de andere moet er een koopen. Zou nu de Minister willen, dat de gemeente, die koopt, bv. in 1927 den aankoop uit gewone inkomsten betaalt en dus het jaar 1927 bezwaart met al de kosten van het onderdeel „gebouw" van den keuringsdienst voor de volgende 50 jaar tegelijk? Zoo ja, moet hij dan ook niet eischen, dat de hurende gemeente de contante waarde van de 50 toekomstige te betalen huursommen op de begrooting voor 1927 brengt? De zaak is toch alleen in den vorm anders, maar in werkelijkheid precies eender. Men moet niet doen, alsof de gemeente, die het gebouw koopt, dit gedurende 50 jaar aan zich zelf verhuurt. Ik heb over dit onderwerp veel geschreven en daarom spreek ik er nu over. Onlangs schreef ook de heer WIBAUT er over in zijn *Gemeentebeheer* en bleek het geheel met mij eens te zijn, tot mijn vreugde, want ik heb het graag, dat hij het met mij eens is. Hij kon alleen niet begrijpen, waarom ik het goede systeem van de gemeenten niet óók voor het Rijk wil. De oplossing is eenvoudig: omdat bij het Rijk nog geen orde op de zaken is, er daardoor eenige lekken in het Staatsvermogen (welke lekken bij de gemeenten niet bestaan) zijn en men dus nog extra voorzichtig moet zijn.

Maar voor de gemeenten is het systeem verreweg het beste; haar financiën worden ordelijker bestuurd dan die van het Rijk. Laat de Minister niet de gemeenten verwijzen naar het Rijk, hij brengt ze daardoor van de wijs. Laat ik er bijvoegen, dat ik op mijn colleges altijd zeg: De gemeenten zijn veel logischer dan het Rijk in haar beheer".

Duidelijk blijkt ook dit standpunt van berusting uit het slot van het naschrift van VAN GIJN bij het artikel van Professor Mr. C. W. VAN DER POT: „Moet een gemeente leenen voor jaarlijks terugkeerende buitengewone uitgaven?" Economist 1927 (pag. 748). „Toen men voor het systeem van dat ontwerp nog niet rijp bleek, heb ik mij neergelegd bij wat practisch juist was, al geschiedde het deels op foutieve gronden."

In hetzelfde naschrift (pag. 746) bepleit VAN GIJN het maken van

stille reserves door de aflossingstermijnen korter te stellen dan de nuttigheidsduur. Zoodoende wordt in de practijk de tegenstelling verzacht, het spreekt echter vanzelf, dat dit aan haar wezen niet afdoet.

Wat Indië betreft is het onderscheid tusschen de leeningpolitiek van het land en de locale ressorten veel minder groot.

De leeningpolitiek van het land komt in hoofdtrekken met die van het Rijk in Europa overeen. De z.g. saneering van den buitengewonen dienst der laatste jaren is toch in hoofdzaak te beschouwen als een streven om den buitengewonen dienst behoudens uitzonderingen alleen met rendabele uitgaven te bezwaren. Ten aanzien van de leeningpolitiek der locale ressorten daarentegen ontbreekt, indien ik het goed zie, de zoo noodige eenheid van gedragslijn. In tal van gevallen wordt rentabiliteit tot eisch gesteld. Doch dit is geen regel zonder uitzondering of liever geen regel zonder welomschreven uitzonderingen.

Zoo maakt het decentralisatieverslag melding van een regeeringsrondschrijven van 28 October 1921 No. 1567/Y waarin de eisch wordt gesteld dat de looptijd van een leening den nuttigheidsduur der leeningsobjecten niet mag overtreffen, waaruit zou kunnen worden afgeleid, dat leenen voor duurzaamheidsuitgaven geoorloofd wordt geacht. Het bekende besluit van den gemeenteraad van Batavia van 20 December 1926 No. 740 nopens de 2 millioen leening betrof niet-rendabele uitgaven, de afkeuring van het College van Gedeputeerden van West-Java richtte zich niet dáártegen, integendeel a priori werd van de gedachte uitgegaan, dat zulks geoorloofd was, mits de looptijd den nuttigheidsduur niet zou overtreffen. Hetzelfde inzicht straalt door in het artikel van Ir. L. F. H. DESAUVAGIE „Gemeentelijk financieel beleid" in Koloniale Studiën (Twaalfde jaargang pag. 162 e.v.), die zelfs van de geheele strijdvraag geen melding maakt.

Uit het voorgaande blijkt wel, dat, al is de tegenstelling minder scherp, ook hier te lande toch wel eenig contrast aanwezig is, al uit zich dit in hoofdzaak daarin, dat de leeningpolitiek van het land een doelbewust karakter draagt, ten aanzien van de leeningpolitiek der locale ressorten daarentegen zeer veel onzekerheid bestaat.

Zeer leerzaam in dit opzicht is de korte gedachtenwisseling welke in het College van Gedelegeerden tusschen den Heer STOKVIS en

Mr. COHEN STUART is gevoerd naar aanleiding van een opmerking van den eerste over de goedkeuring van een leening der gemeente Soerabaja voor den bouw van een stadhuis aldaar, waaruit volgens hem kon worden afgeleid, dat wat de gemeenten betreft, het Gouvernement geen bezwaar had tegen het sluiten van leeningen voor duurzaamheidsuitgaven, hetgeen echter in flagrante tegenstelling was met de leeningpolitiek van het land zelve, om alleen voor rendabele uitgaven te leenen.

M.a.w. de Heer STOKVIS is evenals Minister KAN en, indien ook ik mij bij dit gezelschap mag voegen, evenals schrijver dezes, een eenvoudig man, wij zien de tegenstelling en wij begrijpen haar niet, zij moet naar onze meening tot oplossing worden gebracht, al bestaat over de methode van oplossing wel eenig verschil van meening. Nochtans, ook op dit punt blijkt ander inzicht te bestaan.

Het antwoord van Mr. COHEN STUART is van te groot belang om het niet volledig te citeeren.

„Zonder meer uit het voorstel tot bekrachtiging als regel af te leiden, dat door locale ressorten steeds en in alle omstandigheden voor niet-rendabele objecten zou kunnen worden geleend, zou te ver gaan en de desbetreffende passage in de Memorie van Antwoord heeft dan ook ten doel, tegen een dergelijke conclusie te waarschuwen. Het is uit de literatuur bekend, dat het in het algemeen en in abstracto wel verdedigbaar zou zijn, om iedere leening enkel te toetsen aan de vraag, of ze dient ter bestrijding van uitgaven, die voor meerdere jaren nut hebben. Maar toch moet ook rekening worden gehouden met het feit, dat door leening voor een reeks van jaren lasten aan den geldleener worden opgelegd, terwijl het niet zeker is, dat én zijn draagkracht én de eischen, die aan deze draagkracht gesteld worden, constant zullen blijven. Ook kan niet ontkend worden, dat het leenen voor uitgaven, gelet op het in het verloop van tijd op te brengen rentebedrag, achteraf een dure wijze van financieren kan blijken.

Een voorzichtige politiek eischt dus, dat bij het leenen voor niet-rendabele objecten aan tal van factoren, die het algemeen financieel perspectief van den geldleener bepalen, nauwlettend aandacht wordt geschonken. Aangezien indirect door den druk, dien een minder voorzichtige locale leeningpolitiek op de ingezetenen van locale ressorten zou kunnen leggen, ook het financieele weerstands-

vermogen van het land als geheel wordt beïnvloed, is het de taak der Regeering — in Nederland, evenals hier, erkend — om met eerbiediging van de sfeer der locale autonomie, tevens toch te waken, dat zekere grenzen bij het aangaan van geldleeningen niet worden overschreden. Daarvoor een algemeene bindende formule aan te geven, is onmogelijk, al wordt uit den aard der zaak bij het bepalen van den koers zooveel mogelijk naar vaste landmerken gezocht. Dit in antwoord op de vraag van den heer 's JACOB.

Zoo is het begrijpelijk, dat in jaren van crisis de waarborgen tot beveiliging van de financieele positie versterkt moeten worden, zoowel in Nederland als hier te lande wordt hiermede rekening gehouden.

Wat het verband tusschen de leeningspolitiek van de locale ressorten en die van het land aangaat, een dergelijk verband bestaat zeker, zooals uit hetgeen ik gezegd heb valt af te leiden, al zal het dan ook te bezien staan, of beide wel noodzakelijk en steeds parallel moeten gaan en of niet een — zij het alleen in bepaalde omstandigheden zich openbarende — complementaire verhouding aanwezig is, in dien zin, dat de algemeene leeningspolitiek meer gereserveerd zal moeten zijn, naarmate de locale leeningspolitiek dit in mindere mate is en omgekeerd".

Men moet derhalve nauwlettend aandacht schenken en zekere grenzen mogen niet worden overschreden. Gulden woorden, maar zeer teleurstellend is hetgeen daarop volgt, dat het onmogelijk is een algemeene bindende formule aan te geven al wordt bij het zoeken van den koers — welke? indien een bindende formule ontbreekt — naar vaste landmerken gezocht.

Het belangrijkste echter is het slot van 's Heeren STUARTS betoog waarin het verband tusschen de leeningpolitiek van het land met die der locale ressorten wordt erkend, doch de vraag wordt gesteld of dit verband zich per se in parallelisme moet openbaren. Daarnaast zou zij het alleen onder bepaalde omstandigheden ook van een complementaire verhouding kunnen worden gesproken. Het land zou op ruimer schaal kunnen leenen, indien de gemeenten zich onthouden en omgekeerd.

Bij de door Mr. COHEN STUART gestelde vraag wil ik een oogenblik stilstaan. Zeker bestaan er tal van complementaire verhoudingen tusschen het land en de lagere autonome gemeenschappen

2 11

om de eenvoudige reden, dat de taak van de een die van den ander aanvult, inkrimping van de landstaak leidt dus vanzelf tot uitbreiding van de taak der autonome gemeenschappen en omgekeerd.

De leeningpolitiek daarentegen staat geheel opzichzelf, men neemt dan ook niet de leeningpolitiek van de gemeente of van den staat qua talis, maar eenvoudig als overheidslichaam in het algemeen in beschouwing. Daaruit volgt, dat ook onder bepaalde omstandigheden — die Mr. COHEN STUART overigens niet preciseert — van een complementaire verhouding geen sprake kan zijn, dat zulk een verhouding m.a.w. nooit aanwezig is.

De poging van Mr. COHEN STUART derhalve, om het door mij aangewezen eclecticisme, zij het onder bepaalde omstandigheden, te rechtvaardigen, moet m.i. als mislukt worden beschouwd.

Zoowel de besproken tegenstelling als het daartegenover practisch aan den dag gelegd eclecticisme zijn te betreuren, en — indien er dan toch een complementaire verhouding moet zijn — Indië zal wel doen, om geen van beide op zijn gebied toe te laten, waarvoor, naar in het voorgaande bleek, wel eenig gevaar bestaat!

II.

Alvorens over te gaan tot een nadere bespreking der beide systemen en van de theoretische grondslagen, waarop zij berusten, wil ik een vraag opwerpen, welker beantwoording wellicht het eigenlijk karakter van den strijd, die over de leeningpolitiek wordt gevoerd duidelijk in het licht kan stellen.

Ik heb in het voorgaande uiteengezet, dat de tusschen de leeningpolitiek van het Rijk in Nederland en die der gemeenten bestaande tegenstelling een zeer taai leven leidt, een verklaring van dit verschijnsel werd nochtans niet door mij gegeven.

Hiertoe moge thans een poging worden gewaagd. Ik geloof dat door velen de tegenstelling tusschen de leeningpolitiek VAN GIJN en die van het Rijk wordt gevoeld, wordt beschouwd als de tegenstelling tusschen theorie en praktijk. Theoretisch is het stelsel VAN GIJN inderdaad logischer en juister, maar er zijn groote gevaren en bezwaren aan verbonden, daarom is het beter zich aan de bestaande leeningpolitiek te houden, ook al moge deze wat bekrompener en weinig logisch zijn.

In de leeningpolitiek van de gemeenten is de theorie VAN GIJN nu eenmaal al belichaamd, het is toch bedenkelijk om een theoretisch juist stelsel voor een minder juist, ja principieel verkeerd, prijs te geven.

Een zeer typische constellatie inderdaad, soms wordt de practijk aan de theorie geofferd, veel vaker de theorie aan de practijk, thans echter hebben beide een kans gehad, de practijk bij het Rijk, de theorie bij de gemeenten.

Welnu, wat dit betreft, stel ik mij op het Kantiaansche standpunt, dat de stelling „Das mag in der Theorie richtig sein, taugt aber nicht für die Praxis" onhoudbaar is. Een goede theorie kàn niet tot een onjuiste praktijk leiden; indien ik het stelsel VAN GIJN theoretisch juist achtte, zou ik het ook voor de praktijk durven aanvaarden.

Een ding geef ik echter toe, de voorstanders van de leer, dat het aangaan van leeningen tot productieve uitgaven beperkt dient te blijven, hebben het zich in hun bewijsvoering nooit zoo erg moeilijk gemaakt, zeker veel minder moeilijk dan de Heer VAN GIJN. Zoowel TREUB als nog onlangs Dr. RUDOLF STUCKEN („Grundzätze für die Anleihepilitik", Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik 1927 pag. 746 e.v.) noemen in hoofdzaak slechts het argument, dat alleen, indien de uitgave rendabel is, de dekking van rente en aflossing verzekerd kan worden geacht.

Dit argument legt zeker voor den praktischen financier groot gewicht in de schaal. Niettemin, het moge paradoxaal klinken, is het bij nadere beschouwing verre van bevredigend.

Allereerst kan worden opgemerkt, dat eenerzijds de rentabiliteit nooit volkomen vast staat, anderzijds een z.g. niet-rendabele uitgave een belangrijke vermindering van uitgaven tengevolge kan hebben. Om het eens met gedeeltelijke gebruikmaking van een door VAN GIJN genoemd voorbeeld zeer scherp te stellen: is het zóó aannemelijk, dat voor den aankoop van een woning, welke een *vaststaande* vermindering van huur medebrengt, niet, voor een bedrijfsuitgave van weinig vaststaande rentabiliteit wel mag worden geleend?

Verder, aangenomen eenmaal, dat aan de rentabiliteit niet valt te tornen, dan kan nog de vraag worden gesteld, of het per se noodig en verantwoord is om de te verkrijgen opbrengst met de rente te

213

verminderen. Waarom wordt niet gezorgd om de volle opbrengst te verzekeren? Luidt het antwoord, dat zoodoende het huidige geslacht offers voor het toekomstige op zich neemt, dan kan worden tegengeworpen, dat zulks bij gewone duurzaamheidsuitgaven ook gebeurt.

Ik wil niet zoo ver gaan door aan het dekkingsbeginsel alle beteekenis te ontzeggen, ik geloof echter te hebben aangetoond, dat het geen toereikende rechtvaardiging voor de meer besproken beperking der leeningpolitiek inhoudt.

Het spreekt vanzelf, dat ik, thans overgaande tot de bespreking van de andere leer mij zal beperken tot de geschriften van Mr. VAN GIJN. Ik zal echter niet de reeds zoo de vaak geciteerde Economist artikelen tot uitgangspunt nemen, doch de minder bekende, echter niet minder belangrijke, inaugurale rede van dezen geleerde getiteld: „Het renteprobleem in de leer der staatsfinanciën". Dit niet alleen uit een oogpunt van afwisseling, doch ook omdat Prof. VAN GIJN zijn inzichten in genoemde rede op zeer scherpe en klare wijze heeft uiteengezet en het meer algemeen karakter daarvan o.a. heeft doen uitkomen door hunne consequenties niet alleen op begrootingsgebied, doch ook op fiscaal terrein in beschouwing te nemen. Bij dit laatste kan overigens niet verder worden stilgestaan.

De kern van VAN GIJN's beschouwingen zie ik in de uiteenzetting op pag. 16.

„Een zaak kan evengoed rente geven — de agiotheorie verklaart waarom — al brengt zij geen geld in de lade. Ze geeft ook rente door het feit alleen, dat haar toekomstige diensten naderbij komen en dus een hoogere waarde krijgen, dan men er bij de aanschaffing der zaak aan toekennen kon en mocht. Het doet er niets toe, of ze diensten bewijst, welke de Staat verkoopt, dan wel diensten, welke hij zelf noodig heeft om zijn taak te vervullen en welke ten slotte in den vorm van algemeene belastingen door de ingezetenen worden betaald. Alleen de waarde van de diensten en de duur daarvan is van belang. Voor elke zaak, die langer dan een jaar dienst doet, mag de Staat in beginsel leenen: de prijs, dien hij voor de zaak uiterlijk geven mag, impliceert in tijden, waarin de rentevoet voor den Staat 4% is, dat hij de toekomstige diensten bij voorbaat met een geringeren prijs betaalt, en dat zij jaarlijks 4% in waarde stijgen. Ik merk met nadruk hierbij op, dat, al betaalt, de Staat

een zaak uit belastinggeld, hij dan toch daarvoor geen hoogeren prijs mag geven; zij is niet meer waard; rente is niet een zaak, die er is of niet is, al naar iemand wil. De rente, de onderschatting van toekomstige zaken is er, haar *negeeren is geld opofferen.* Betaalt de Staat een duurzame zaak dadelijk geheel uit *belastinggeld,* dan offeren de contribuabelen de rente op. De opvatting is ten eenen male onjuist, dat, wanneer het geld van de belastingschuldigen wordt genomen, alsdan de rente wordt uitgespaard. Het is immers voor de belastingschuldigen ook niet om het even, of zij in 1918 of in 1928 *f* 100.— meer belasting betalen. Ware het anders, dan zoude niemand er bezwaar tegen kunnen hebben, als de Staat nu maar in eens de belastingen voor een geheel tienjarig tijdperk tegelijk invorderde".

Hoewel enkele punten in dit betoog mij niet geheel duidelijk zijn [1]) meen ik het aldus te kunnen weergeven. Indien in een bepaald jaar uitgaven worden gedaan dient te worden onderscheiden tusschen de uitgaven, welke heden en die welke de toekomst betreffen. De eerste groep van uitgaven moet uiteraard uit loopende middelen worden bestreden. Ten aanzien van de tweede groep heeft men de keuze: zij kunnen onmiddellijk worden voldaan, men kan er ook voor leenen, het laatste *lijkt* duur, omdat de koopsom met de rente wordt vermeerderd maar is het in werkelijkheid niet. Immers ingeval een leening wordt gesloten, behoeven de overheidsmiddelen niet onmiddellijk voor het volle bedrag worden aangesproken, doch eerst geleidelijk naarmate de aflossingen en de rente worden voldaan. Dit tijdselement nu is van overwegende beteekenis. Een gulden over een, twee, drie

---

1) Zoo acht ik het niet geheel juist, dat *de Staat* de toekomstige diensten lager zou betalen; integendeel, indien voor de uitgave geleend wordt betaalt de Staat voor de toekomstige diensten op het oogenblik van den aankoop der zaak in wezen nog in het geheel niet, doch eerst op het oogenblik, dat de toekomstige diensten tegenwoordige diensten zijn geworden. De leening immers heeft tegenvolge, dat de betaling door het nageslacht moet geschieden. Ook kan ik mij er niet mee vereenigen, dat bij dadelijke betaling de contribuabelen de rente zouden opofferen. In den grond der zaak immers— het blijkt ook uit het vervolg van het betoog—wordt evenveel geofferd bij betaling-in-eens als bij dekking uit leeningsopbrengt. Het offer blijft dus gelijk, alleen de drukverdeeling, welke het offer medebrengst ,is bij dadelijke voldoening onevenredig bezwarend voor de contribuabelen van het oogenblik.

jaar betaald is minder waard dan een gulden op het oogenblik en het verschil is juist gelijk aan de rente. Dat er dus meer wordt geofferd, ingeval een leening wordt gesloten is slechts *schijn*, er wordt alleen meer *betaald*. Evenals voor de inkomstenbelasting een verschil in geldelijk bedrag bij verschil van inkomen een gelijk offer kan beteekenen — deze vergelijking maak ik zelf, met de renteleer heeft zij niets te maken, wel zooals bekend is, met de individueele waardeleer — evenzeer is hier het offer van het grootere geldelijk bedrag over of na een zekere periode betaald gelijk aan de kleinere geldsom, welke ineens wordt gekweten. Wat dit betreft is er dus geen aanleiding, om aan de eene of andere methode de voorkeur te geven, dat de dekking door leeningsopbrengsten verkieselijk is, volgt daaruit, dat op deze wijze een gelijkmatige drukverdeeling wordt verkregen, daar elk geslacht alleen offers brengt voor de diensten, waarvan het profijt trekt. M.a.w. indien men voorop stelt het beginsel van evenwicht tusschen gebrachte offers en genoten diensten dan zou als bezwaar alléén nog kunnen worden gevoeld, dat leenen onnoodig duur is. Nu dit bezwaar bij nadere beschouwing slechts *schijn* blijkt te zijn, kan het streven naar gelijke drukverdeeling door middel van het sluiten van leeningen tot zijn recht komen.

Het valt niet te ontkennen, dat van deze beschouwingen een groote bekoring uitgaat, zulks te meer, omdat zij reeds ten deele zijn verwezenlijkt en vooral omdat het Dr. VAN GIJN als Minister van Financiën gegeven werd om ze volledig in een tot in alle details uitgewerkt systeem vast te leggen.

Niettemin kan het betoog van VAN GIJN mij niet overtuigen, ik geloof zelfs, dat in dit betoog een innerlijke tegenstelling valt aan te wijzen.

Naar de hierboven geciteerde uiteenzetting secreteert, indien ik het zoo uitdrukken mag, een goed of geld gedurende een tijdsverloop rente op dezelfde wijze, als een rubberboom het heilzaam latexsap afscheidt. Bovendien wordt zonder nader onderzoek aangenomen, dat de waardeering van de overheid van een eerst na zeker tijdsverloop te brengen offer juist met de marktrente gelijk staat.

Op pag. 13 echter vinden wij iets geheel anders.

„Wat nu den rentevoet betreft, elk mensch heeft op een gegeven oogenblik zijn eigen rentevoet, zijn eigen overtaxeering van tegenwoordige boven toekomstige zaken. De rente in het ruilverkeer is

de resultante van al die individueele rentevoeten. Menigeen zal meer rente maken dan voldoende zoude zijn, om hem genot van een dienst te doen uitstellen; menig ander zal ook minder rente betalen, dan hij bereid zoude zijn te geven, ten einde een dienst dadelijk in de plaats van eerst in de toekomst te genieten. Op den rentevoet, bij welken juist evenveel tegenwoordige diensten gevraagd worden in ruil voor toekomstige, als er tegenwoordige diensten worden geboden in ruil voor toekomstige, zal zich de rentevoet in het ruilverkeer vestigen".

Hier wordt m.a.w. duidelijk onderscheiden tusschen de individueele onderschatting van de toekomst, de individueele rente, indien ik het zoo mag noemen, en de marktrente, welke langs den weg der prijsvorming als resultante der individueele waardeeringen ontstaat.

Nu maakt Mr. VAN GIJN alleen van de intramarginale waardeering melding, het feit dus dat er verschillende ondernemers zijn die minder rente betalen dan zij in het uiterste geval zouden willen offeren, m.a.w. een, consumersrent genieten, evenzeer als er kapitalisten zijn, die meer rente trekken dan die, waarmede zij in het uiterste geval genoegen zouden nemen.

Het spreekt echter vanzelf, dat, indien men de feitelijke marktrente op deze wijze als het resultaat van een prijsvormingsproces beschouwt, er naast de intra-marginale en marginale ook extra-marginale figuren zijn. Niet de minste reden is er voorts, om aan te nemen, dat voor een aantal personen de individueele rente niet oneindig klein of nul is.

Om slechts een voorbeeld te noemen: de hedendaagsche mensch zorgt niet alleen voor de toekomst, maar ook voor den ouden dag. Indien hij daarvoor thans offert, krijgt hij later meer terug. Maar zou hij ook niet op het oogenblik al op zij zetten, indien geen rente vergoed werd? Zonder twijfel wel, omdat hij of zijn gezin anders onverzorgd zou zijn. Hij is dus voor het bedrag, waarop hij in ieder geval in de toekomst wil rekenen een intra-marginale rente trekker, doch ook een extra-marginale rente vergoeder met een individueele rente gelijk nul, omdat hij binnen den bedoelden limiet een toekomstig genot even hoog waardeerende als het tegenwoordige, ook een offer in de toekomst te brengen even hoog zal aanslaan als een tegenwoordig offer. Voor hem bestaat geen enkele reden om eenige

rente te vergoeden, indien het bedrag, dat hij thans reeds wil offeren aan hem ter leen zou worden verstrekt. Immers hij zou in de toekomst meer terug moeten betalen en zooals uiteengezet staan offer en diensten in de toekomst met die in het verleden voor hem gelijk. Een dergelijke ruil zoude slechts nadeel kunnen beteekenen. De vraag is nu of inderdaad elke mogelijkheid is uitgesloten, dat de Overheid onder deze extra-marginale rentebieders zal moeten worden gerangschikt.

Van de „drei Gründe" van VON BÖHM-BAWERK kan, waar het hier niet-rendabele duurzaamheidsuitgaven betreft, de derde: vermeerdering van de productie door het inslaan van productie-omwegen buiten beschouwing blijven en is de tweede: onderschatting van de toekomst door perspectivistische verkleining verreweg de belangrijkste.

De vergelijking, welke door de woorden perspectivistische verkleining wordt aangeduid is uiterst gelukkig, omdat het subjectief geringer waardeeren van in de toekomst te brengen diensten inderdaad overeenkomst vertoont met het feit, dat men een voorwerp van bepaalde grootte nu eenmaal op een grooten afstand kleiner ziet en ook kleiner *moet* zien dan het werkelijk is. Toch heeft deze vergelijking iets bedenkelijks, de eenige variabele is bij ongewapend oog hier de afstand, waaruit zou kunnen worden afgeleid, dat bij het renteverschijnsel alleen de tijd varieert. Dit nu is onjuist, het spreekt immers vanzelf, dat er een groot verschil bestaat tusschen de individueele rente van den oermensch en die van den cultuurmensch.

Als men de vergelijking dus wil volhouden, dan moet men de verschillende personen, die de toekomst schatten, vergelijken met lieden, die met verrekijkers van verschillende kracht zijn gewapend, waardoor zij in staat zijn den afstand, waarop een voorwerp zich bevindt in hun wijze van beschouwing te overwinnen.

En dan is het de vraag: welken verrekijker moet de Overheid opzetten?

De tweede grond wordt door v. BÖHM BAWERK in drie andere opgelost: een schattingsfout, een wilsfout en de onzekerheid van het menschelijk leven. De Overheid *mag* haar leven niet onzeker achten en in objectieven zin bestaat geen *noodzaak* om zich aan een wils- of denkfout schuldig te maken. Men kan dit als een

210

veelvuldig voorkomend verschijnsel constateeren, het gaat te ver om het tot eisch te stellen.

De opvatting van VAN GIJN, dat de onderschatting er nu eenmaal *is* en dus automatisch voor de Overheid zou moeten gelden, is m.i. onjuist [1]).

VON BÖHM BAWERK heeft nooit beweerd, dat deze onderscheiding er *altijd* is, hij heeft haar gradaties in het licht gesteld en reeds daaruit volgt vanzelf, dat zij soms moet ontbreken. Door dat woordje „is", hetwelk geen uitzonderingen toelaat en alleen in schijn slechts constateert, doch in wezen een eisch stelt, wordt de causale gedachtengang verlaten en tot een normatieven overgegaan.

VON BÖHM BAWERK constateerde alleen, maar schreef niet voor, integendeel, hij stelde in het licht, dat de onderschatting twee fouten: een wils- en een denkfout bevatte, hetgeen allerminst een aanbeveling inhoudt. VAN GIJN daarentegen gaat verder, hij zegt niet alleen gij *onderschat* maar gij *moet onderschatten*..... tot de rente erop volgt.

De eerste „grund" wijst — en terecht — op de beteekenis van het selectie-moment voor de verklaring van het renteverschijnsel. Een tegenwoordig goed, althans indien het van duurzamen aard is, kan men zoowel in het heden als in de toekomst gebruiken, een toekomstig goed alleen in de toekomst. Wat dat betreft nu, is de staat in de gelukkige omstandigheid, dat over de belastingcapaciteit van de burgerij kan worden beschikt en dat dit evengoed over de tegenwoordige als over de toekomstige belastingcapaciteit kan geschieden, mits er slechts voor wordt zorg gedragen, dat noch de tegenwoordige belastingcapaciteit noch de toekomstige overmatig wordt aangesproken.

Uit het voorgaande volgt, dat aan de leer van v. BÖHM BAWERK op zichzelf geenerlei argument kan worden ontleend voor de toelaatbaarheid van het leenen voor duurzaamheidsuitgaven.

---

[1]) Te spreken van de onderschatting der contribuabelen in plaats van die der Overheid brengt de zaak weinig verder. Ten eerste, omdat indien de waardeering der Overheid als zoodanig wordt uitgeschakeld feitelijk voor alle (dus ook niet duurzaamheids uitgaven) zou mogen worden geleend, ten tweede omdat slechts een betrekkelijk kleine groep van contribuabelen als intramarginale, rentevragers optreedt en betreffende de waardeering der extramarginale vragers niets vaststaat.

219

En nogmaals, indien in deze leer slechts scherp wordt onderscheiden tusschen de individueele rente (die soms nul kan zijn) en de marktrente volgt dit ook vanzelf. Een enkele maal lijkt het mij wel, dat v. BÖHM BAWERK zich aan verwarring schuldig maakt, evenals hij bij de beschouwing over de waarde reeds een prijselement inlascht. Maar in het hoofdstuk: „Der Kapitalsmarkt in voller Entfaltung", worden de rente als individueele rente en marktrente toch scherp onderscheiden en bij vergelijking van dit hoofdstuk met dat over de prijsvorming in het algemeen volgt vanzelf, dat de door ons gesignaleerde extramarginale kapitaalvragers niet denkbeeldig zijn.

Het zou uiteraard te ver voeren en het is dan ook niet mijn bedoeling, om op de rentetheorie in het algemeen in te gaan. Ik wil er slechts op wijzen, dat de geheele voorstelling nog scherper wordt, indien men zich de rente denkt als vergoeding voor kapitaalsdispositie, een opvatting, die, naar bekend, door VON BÖHM BAWERK wordt verworpen. Immers dan is niet langer sprake van ruil van tegenwoordig tegen toekomstig goed, maar eenvoudig van koop en verkoop, zoodoende blijkt nog duidelijker, dat, daar de koopprijs der ter beschikking gestelde koopkracht een prijs is als een andere, naast de beide „grensparen" de geheele reeks van intra- en extramarginale bieders en vragers aanwezig is.

Mijn conclusie luidt derhalve: het dekkingsbeginsel is onvoldoende ter verklaring van de leer, dat het sluiten van leeningen tot rendabele uitgaven beperkt dient te blijven, noch aan de renteleer van VON BÖHM BAWERK, noch aan de hedendaagsche kan een argument worden ontleend voor het toelaatbare van leenen voor alle duurzaamheid uitgaven in het algemeen. Derhalve voorloopig een *non-liquet*.

III.

Alvorens tot de uiteenzetting van mijn standpunt over te gaan een algemeene opmerking, die eenigszins buiten het kader dezer beschouwingen valt en welke ik slechts vermelden wil, zonder haar verder uit te werken.

M.i. wordt over de toelaatbaarheid van leenen door de Overheid in het algemeen veel te licht gedacht en niet steeds met voldoende

220

zorgvuldigheid nagegaan of het sluiten van een leening inderdaad noodig en onvermijdelijk is. Moet dit misschien daaraan worden toegeschreven, dat de oorlogvoering te zwaar zijn stempel op praktijk en leer der staatsfinanciën heeft geplaatst? Aan dekking der oorlogskosten door leeningsopbrengsten valt in de praktijk schier nooit te ontkomen en het is begrijpelijk, dat bewust of onbewust velen redeneeren, als dàárvoor geleend kan worden, waarom dan niet voor uitgaven, die van werkelijk nut voor de menschheid zijn [1])?

En toch, dat is de quaestie niet. Het nut eener uitgave rechtvaardigt alleen, dat zij wordt *gedaan*, niet dat er voor wordt *geleend*.

Tegen leenen verzet zich m.i. deze overweging, dat naar den stelregel: „gouverner c'est prévoir" het Staatsbeheer ook in financieelen zin over een langer periode in overweging moet worden genomen; dat op grond van denzelfden stelregel voor de Overheid een tegenwoordige gulden inderdaad evenveel waard is als een toekomstige en voorts het sluiten van een leening over een langere periode beschouwd aanzienlijk duurder uitkomt dan dekking uit loopende middelen [2]).

M.a.w. hoe beperkt en bekrompen dit moge klinken, als algemeenen norm zou ik willen stellen: de Overheid leene in principe *nimmer*, de gevallen waarin dit wel geschiedt moeten als uitzondering worden beschouwd en zijn dus strikt te interpreteeren. En ik ga nog verder: als uitzondering aanvaard ik *niet* het beginsel,

---

1) Verg. over den invloed van den oorlog op leer en practijk der Staatsfinancien de eenigszins speculatieve maar zeer interessante beschouwingen van RUDOLF GOLDSCHEID, „Staat, Offentlicher Haushalt und Gesellschaft" Handbuch der Finanzwissenschaft pag. 146 e.v. i.h.b. pag. 151 en 155 e.v.

2) Professor VAN BLOM maakt in een bestrijding van zijn ambtgenoot VAN DER POT Economist 1927 pag. 478 gebruik van het substitutie-principe: de Staat zou het geld hebben kunnen uitleenen. Terecht stelt Professor VAN DER POT (Economist 1927 pag. 740 e.v.) in het licht dat deze argumentatie gemis aan werkelijkheidszin verraadt; van geld tegen rente uitzetten op langen termijn is nu eenmaal voor de Overheid geen sprake, bij tijdelijke belegging van overtollige kasmiddelen wordt aanmerkelijk minder rente gekweekt dan de Overheid zelve aan de obligatiehouders moet betalen. Inmiddels bewijst het voorbeeld van VAN BLOM, hoe moeilijk het is om de vermeende toekomstonderschatting van de Overheid te verklaren.

dat tusschen genot en offer voor elke generatie evenwicht moet bestaan, de noodzaak van *dit* evenwicht zie ik niet in.

Nu verwijte men mij geen toekomstoverschatting. Het spreekt vanzelf, dat ook naar mijn meening de toekomst grootendeels althans voor de toekomst moet zorgen.

Dit geschiedt tot op zekere hoogte automatisch, niemand, die op den naam van praktisch mensch aanspraak wil maken, zal het gros der lasten van latere jaren uit tegenwoordige middelen willen dekken.

Er is echter een groep van uitgaven, die in het heden worden gedaan en waarvan eerst het nageslacht profiteert. Welnu, het spreekt vanzelf, dat wat *dat* betreft evenwicht in het budget aanwezig moet zijn en de toekomst niet ten nadeele van het heden mag worden bevoordeeld, evenmin als het omgekeerde mag geschieden.

Voorzoover door eenigen factor *dit* andere evenwicht mocht worden verbroken, moet stellig worden overwogen, of niet door middel van het sluiten van leeningen overmatige belastingdruk dient te worden voorkomen.

Doch indien de verhouding binnen de oscillatiepunten blijft, is er voor leenen geen aanleiding, verzet zich daartegen veeleer de overweging, dat zoodoende onnoodig veel wordt betaald. De juiste verhouding van offer voor heden en toekomst is aanwezig, waarom op grond van een vermeende onderschatting van de toekomst meer te betalen dan noodig is?

Maar, zou kunnen worden gevraagd, wanneer is evenwicht in den hierboven bedoelden zin, wanneer is de juiste verhouding aanwezig? Dit is ten deele een gevoelsquaestie, waarbij de ervaring van veel gewicht is. Doch nadere formuleering lijkt mij niet onmogelijk.

Ook in het Staatsbeheer zou van een *course du flambeau* kunnen worden gesproken, de van het vorige geslacht ontvangen fakkel wordt weer aan het volgende overgereikt. Indien slechts op gelijke wijze voor het nageslacht wordt gezorgd, als het vorige geslacht voor het huidige heeft „gespaard" kan gerustheid bestaan en behoeft geen Shylock in staatsgedaante zich beducht te toonen, dat het nageslacht een genot zal hebben, waar voor het niet zelf, doch het tegenwoordige zal hebben geofferd; want ook het huidige ge-

222

slacht kent dergelijke genietingen en zal dus soortgelijke offers moeten brengen. Er is dus een plicht, niet alleen om het bestaande in stand te houden, doch ook uit te breiden en wel in gelijke mate als ook het voorgeslacht dit heeft gedaan.

Tot zoover de toelichting van den algemeenen norm, thans een enkel woord over de uitzonderingen.

Van den invloed der oorlogsvoering op de ontwikkeling der Staatsfinanciën maakte ik reeds met een enkel woord melding. Het spreekt vanzelf, dat een beschouwing over het vraagstuk van dekking van oorlogskosten in dit artikel niet op zijn plaats zou zijn. Overigens wil het mij voorkomen, dat hier kwalijk van toepassing van bepaalde normen sprake kan zijn, doch veeleer van noodgedwongen *afwijking* van beproefde beginselen van goed financieel beheer, waarvan aard en omvang geheel door de omstandigheden wordt bepaald.

Ook de tweede uitzondering werd in het voorgaande reeds met een enkel woord aangeduid. Er dient een normale verhouding te bestaan tusschen de verzorging van heden en toekomst in de begrooting, technische factoren echter kunnen tot afwijking dwingen. In dat geval is m.i. leenen toelaatbaar, mits het slechts op korten termijn geschiede en met name ieder verband tusschen aflossingsplan der leening en nuttigheidsduur der leeningsobjecten wordt losgelaten. Want dit dient vooral in het oog te worden gehouden, dat de leening alsdan geen andere functie heeft dan van kasvoorziening. Ware het geen contradictio in terminis, men zou kunnen spreken van vlottende schuld op iets langeren termijn. Als voorbeeld kan worden genoemd voor het Land de terugkoop van particuliere landerijen, voor de gemeenten duurzaamheidsuitgaven welke tenzij over enkele jaren verdeeld te zwaar zouden drukken (verg. het bovenvermeld citaat ontleend aan het praeadvies van Mr. TREUB).

Als laatste uitzondering noem ik de overheidsbedrijven. Oppervlakkig lijkt het, of deze uitzondering met de vorige samenvalt, veelal immers zal door de oprichting of uitbreiding van een overheidsbedrijf de normale verhouding van de verzorging van heden en toekomst worden verbroken.

Niettemin draagt deze uitzondering een zelfstandig karakter, hetwelk rechtvaardigt, dat in *dit* geval de looptijd der te sluiten

leening inderdaad met den nuttigheidsduur der uitgave in verband wordt gebracht.

In abstracto valt nooit aan te geven, hoe ver de overheidsbemoeiïng in dezen kan of moet gaan. Daarom dient de eisch te gelden, dat dezelfde factor welke de kapitaals-expansie van het particulier bedrijfsleven beperkt en daarmede aan te sterke toekomstverzorging in den weg staat, ook hier zijn reguleerende en selecteerende werking doet gevoelen, de rente: vergoeding voor het in het bedrijf te bezigen kapitaal. In dit geval dus kan een bepaalde functie van den rentefactor worden aangewezen en is zij inderdaad *noodig* om de juiste verhouding in de verzorging van heden en toekomst te verkrijgen.

Doch dan blijkt tevens, dat het sluiten van leeningen voor het stichten of uitbreiden van overheidsbedrijven minder als een bevoegdheid dan als een *plicht* van de overheid is te beschouwen, dat haar het recht moet worden ontzegd om een overheidsbedrijf uit belastingpenningen op te bouwen of uit te breiden.

Mijn standpunt, dat het aangaan van leeningen slechts in strikt te interpreteeren uitbreidingsgevallen toelaatbaar is te achten, sluit overigens nog in, dat eventueele *uitbreiding* van overheidsbedrijven allereerst uit de winsten dier bedrijven moet worden gefinancierd. M.a.w. niet alleen moet krachtige reservevorming een tegenwicht bieden tegen het risico, dat aan elk bedrijf inhaerent is, doch daarenboven zal hetgeen eventueel nog meer aan winst mocht worden behaald niet aan de algemeene middelen mogen worden uitgekeerd, indien en voor zooverre het voor uitbreiding van het bedrijf kan worden gebezigd. Inmiddels ben ik van meening, dat het behalen van zoo hooge winsten slechts in uitzonderingsgevallen mag voorkomen, daar bedrijfstarieven, welke het mogelijk maken een deel der winsten voor bedrijfsuitbreiding te bestemmen, een fiscaal karakter dragen, hetgeen ik met THORBECKE en OPPENHEIM ontoelaatbaar acht. Mijn stelling luidt dus niet: „kweek hooge bedrijfswinsten ten einde bedrijfsuitbreiding te kunnen financieren", doch alleen „indien zoodanige winsten er zijn, gebruik ze in de eerste plaats voor uitbreiding".

Na het voorgaande behoeft wel niet verder te worden uiteengezet, dat een tegenstelling tusschen leeningpolitiek van het land

en locale ressorten als tegenstelling in beginsel geen recht van bestaan zou hebben.

Slechts van een *feitelijk* verschil kan sprake zijn, doordien de tweede uitzondering hierboven besproken zich bij de locale ressorten allicht veelvuldiger zal voordoen. Zulks houdt echter *geen* verband met den *aard* dier gemeenschappen doch met de *grootte van haar budget*.

Doch overigens zal de zoo noodige overeenstemming van de leeningpolitiek van het land met die der locale ressorten daarin moeten worden gezocht, dat ook voor de locale ressorten gelde: geen leening dan in enkele scherp aangewezen uitzonderingsgevallen. En het doel van dit artikel was om aan te toonen, dat dit méér is dan een eisch van praktisch voorzichtig financieel beleid, dat ook de theorie der staatsfinanciën getoetst aan de leer der economie, in het bijzonder aan de renteleer, geen andere gedragslijn kan voorschrijven.

Tenslotte nog een enkel cijfervoorbeeld, hetwelk ik heb opgesteld naar aanleiding van de hierboven reeds genoemde discussie tusschen VAN DER POT en VAN GIJN. VAN DER POT vergelijkt de twee methoden van financiering voor het geval van scholenbouw en zet uiteen dat dekking door middel van het sluiten van leeningen steeds en *per se* duurder moet uitkomen dan uit loopende middelen. Immers wordt de methode van dekking uit leeningsopbrengst ingevoerd dan moet in de eerste jaren wel minder worden betaald dan ingeval van onmiddellijke bestrijding der uitgaven uit loopende middelen, doch bij een looptijd der leeningen van 40 jaar en een constante rente van 4% moet in de veronderstelling dat elk jaar een school voor een som van ƒ 100.000 wordt gebouwd in het 17e jaar reeds ƒ 101.700 worden betaald, derhalve meer dan bij de andere methode waarbij een som van ƒ 100.000 betaald wordt. Dit bedrag stijgt tot ƒ 182.000 in het 40e jaar en het spreekt vanzelf, dat dit nadeel, aangenomen, dat alle factoren onveranderd blijven — dus 4% rente, looptijd der leeningen 40 jaar en bouw van een school per jaar ad ƒ 100.000 — als eeuwigdurend kan worden beschouwd.

Ik vind dit voorbeeld van VAN DER POT zeer juist en de daartegen door VAN GIJN gerichte argumentatie weinig overtuigend. Volgens VAN GIJN gaat de vergelijking van VAN DER POT niet op,

immers aangenomen moet worden, dat op het oogenblik van invoering der nieuwe methoden er reeds een aantal scholen was, welker bouw uit leeningsopbrengsten is gefinancierd. En dan spreekt het vanzelf, dat dekking uit loopende middelen veel duurder uitkomt, omdat niet alleen de uitgaven voor de toekomst voor het volle bedrag worden voldaan, doch daarenboven rente en aflossing van in vroeger jaren gestichte scholen moet worden betaald.

Tegen dit betoog kunnen twee bezwaren worden aangevoerd. In de eerste plaats maakt VAN GIJN zich tot op zekere hoogte aan een *petitio principii* schuldig door voor het verleden zijn of een daarmede in beginsel overeenkomend stelsel als reeds ingevoerd te beschouwen. In de tweede plaats spreekt het vanzelf, dat een onzuiver beeld wordt verkregen, indien het stelsel van dekking uit leeningsopbrengsten niet wordt vergeleken met het tegenovergestelde systeem, doch met een combinatie van beide, hetgeen VAN GIJN toch doet door aan te nemen, dat in vroeger jaren het door hem voorgestane systeem reeds was toegepast. Dat aan verandering als zoodanig van stelsel bijzondere, uiteraard voorbijgaande, moeilijkheden zijn verbonden, had trouwens VAN DER POT zelf reeds in het licht gesteld. De door hem gevolgde isoleermethode acht ik dan ook geheel gerechtvaardigd.

Niettemin zou ik het voorbeeld nog eenigszins anders willen stellen dan door VAN DER POT is geschied, en wel in dier voege, dat het tijdselement *geheel* wordt uitgeschakeld en invoeringsmoeilijkheden dus vanzelf buiten beschouwing blijven. Indien van beide systemen als het ware dwarsdoorsneden kunnen worden genomen, waarbij blijkt dat het eene menschelijkerwijze gesproken *op elk gegeven oogenblik* duurder uitkomt dan het andere dan kan het bewijs als volkomen worden beschouwd.

Welnu, nemen wij aan een rentestand van 4% en een leefduur van het Staatsvermogen van 40 jaar. Verder wordt verondersteld, dat het Staatsvermogen verhoudingsgewijze jaarlijks gelijkmatig toeneemt; de toeneming duiden wij aan met a%.

Bij toepassing van het stelsel-VAN GIJN moet dan worden betaald, indien het Staatsvermogen op p wordt gesteld $4\% \times p + 2\frac{1}{2}\% \times p + 6\frac{1}{2}\% \times (a\% \times p)$. Volgt men daarentegen het systeem van dekking uit loopende middelen, dan moet betaald

worden 2½% (voor de vervanging van het bestaande) + a% voor de verdere uitbreiding. Bij vergelijking van deze cijfers blijkt onmiddellijk, dat het stelsel van dekking uit loopende middelen geheel afgescheiden van toekomstoverwegingen, schuldenlast e.d. reeds dadelijk voordeeliger uitkomt, indien het accres van het vermogen minder dan circa 4% bedraagt.

Neemt men nu verder in aanmerking, dat ingeval van zoodanig accres het Overheidsvermogen in circa 20 jaar verdubbelt (in honderd jaar vervijftigvoudigt) dan blijkt dus, dat toepassing van het stelsel van dekking uit loopende middelen in staat stelt tot een zeer belangrijke uitbreiding van het Overheidsvermogen zonder eenigen schuldenlast niet alleen, doch ook met een geringeren jaarlijkschen druk van uitgaven, omdat hetgeen aan rente wordt uitgespaard het normale accres in den regel zal overtreffen.

Omtrent de uitbreiding van het gemeentelijk vermogen staan mij geenerlei cijfers ten dienste. Naar ik meen echter zal het wel geen tegenspraak ontmoeten, dat van meerdere toeneming dan met 4% 's jaars alleen sprake kan zijn bij zeer sterken bevolkingsaanwas en het spreekt vanzelf, dat in dat geval een adequate vermeerdering van de belasting*opbrengst* geen vermeerdering van belasting*druk* beteekent.

Ook uit dit voorbeeld blijkt duidelijk, dat groote moeilijkheden zijn verbonden aan verandering van stelsel als zoodanig. Werden in vroeger jaren duurzaamheidsuitgaven uit leeningsopbrengsten betaald en gaat men in eens tot bestrijding uit loopende middelen over, dan moet in het eerste jaar na de verandering van stelsel worden betaald (4% + 2½%) × p + 4% × p (indien het Staatsvermogen jaarlijks met 4% toeneemt) in plaats van (4% + 2½%) × p + 6½% × (4% × p). Een aanzienlijke stijging van uitgaven derhalve, daaruit te verklaren dat de betrekkelijke nadeelen van beide stelsels als het ware samenloopen. De moeilijkheid schuilt natuurlijk hierin, dat eerst in de latere jaren van de vermindering van rentedruk wordt geprofiteerd, zoodat de eerste het vanzelf het hardst te verantwoorden hebben.

Deze moeilijkheid echter is zeer wel op te lossen door fondsvorming, men gaat alsdan niet onmiddellijk tot verandering van stelsel over, doch stelt ter *geleidelijke* opheffing een jaarlijks gelijk bedrag, hetzij voor extra-aflossing, hetzij voor buitengewone uit-

gaven beschikbaar, waarvoor het fonds wordt gecrediteerd. Het spreekt vanzelf, dat de vrijvallende rente moet worden bijgeschreven, zoodat de dotatie aan het fonds elk jaar toeneemt.

Met eenig beleid kunnen de Nederlandsche gemeenten zich dus zeer wel bevrijden uit den vicieusen cirkel, waarin zij door haar leeningpolitiek zijn geraakt.

Maar het spreekt vanzelf — en dat geldt voor de Indische gemeenten, dat het nòg beter is om er nooit in te komen.

Naschrift.

Na het afdrukken van dit artikel nam ondergeteekende kennis van de Regeeringsbeslissing, volgens welke de richtlijnen der circulaire KAN aan de leeningpolitiek der Indische gemeenten tot leidraad zullen strekken. Een duidelijke uitspraak derhalve voor het beginsel dat alleen voor rendabele uitgaven mag worden geleend en een opheffing van de op dit punt tot dusverre hiertelande heerschende onzekerheid.

Persoonlijk ben ik van meening, dat het aanbeveling zou verdienen om het Departement van Financiën meer systematisch dan tot dusverre bij het toezicht op de leeningen der locale ressorten te betrekken opdat een juiste en nauwgezette inachtneming van genoemde beslissing verzekerd zij.

Verder spreekt het vanzelf, dat ook het ten opzichte der gemeentelijke leeningen ingenomen standpunt een groote mate van opmerkzaamheid insluit ten aanzien van de samenstelling van den buitengewonen dienst der landsbegrooting.

Inwendige Aangelegenheden,

door

Mr. R. FRUIN.

De beteekenis van het voor Nederlandsch-Indië zoo belangrijke artikel 61 van de grondwet en met name de vraag wat onder „inwendige aangelegenheden" moet worden verstaan, waarvan de regeling aan de in Indië gevestigde organen wordt overgelaten, is reeds meermalen in beschouwing genomen en in de voorjaarszitting 1928 hebben ook enkele leden van den Volksraad zich hiermede bezig gehouden en met name verdienen de beschouwingen van professor OPPENHEIM, (handelingen blz. 180) die na vergelijking met de artikelen 134 en 144 der grondwet, betreffende de competentie van provinciale staten en gemeenteraad tot de conclusie kwam, dat de wet alle onderwerpen kan regelen, zelfs inwendige van Nederlandsch-Indië wanneer daaraan behoefte bestaat, met het gevolg dat daardoor de regeling aan den ordonnantiewetgever wordt onttrokken, de aandacht.

De Regeeringsgemachtigde voor Algemeene Zaken sloot zich geheel bij dit standpunt aan en voegde hier nog aan toe: „Nu de Indische staatsregeling zelf niet gezegd heeft wat onder inwendige aangelegenheden van Nederlandsch-Indië moet worden verstaan zal dit bij voorkomend geschil van inzicht door de wetgevende macht in Nederland moeten geschieden, die daartoe volledig bevoegd is". Dit standpunt komt dus hierop neer dat alle zaken Nederlandsch-Indië betreffende door den ordonnantie-wetgever kunnen worden geregeld, zoolang zij niet bij de wet worden geregeld of tenzij de wet anders bepaalt (bv.) door de regeling aan den Koning voor te behouden.

Al kan men moeilijk anders dan het in deze met de Regeering en prof. OPPENHEIM eens zijn, een punt is m.i. door beiden of verkeerd ingezien of te veel verwaarloosd, namelijk het feit dat de

regeling van verschillende aangelegenheden bij de Indische Staatsregeling uitdrukkelijk aan den ordonnantiewetgever zijn opgedragen zooals in artikel 51 de uitgifte van erfpacht en volgens artikel 131 het burgerlijk- en strafrecht. Men mag dit feit niet verwaarloozen nu uit de geschiedenis (Handelingen der Staten generaal) 1923-1924 Bijlagen blz. 11-17) blijkt, dat *opzettelijk* niet meer zooals in het Regeeringsreglement van „algemeene verordening" (waaronder Wet, K. B. of ordonnantie was te verstaan) werd gesproken in alle gevallen waar men de regeling aan een bepaald orgaan wilde opdragen.

De regel zou dan zijn, dat de regeling van inwendige aangelegenheden bij ordonnantie plaats vindt.

Al kan nu elke nieuwe wet een bestaande wet (dus ook de I. S.) wijzigen of daarvan afwijken, zoo heeft toch het voorschrijven in de I. S. van een bepaalde regeling bij ordonnantie deze beteekenis, dat de wetgever *destijds* van meening was, dat de regeling dier aangelegenheden aan den ordonnantiewetgever toekwam en de beteekenis daarvan wordt er niet minder om, omdat het hier betreft een wet als de Indische staatsregeling, die als een soort grondwet voor Indië geldt.

Op welke wijze kunnen nu bepaalde onderwerpen aan den wetgever in Indië worden onttrokken?

In de eerste plaats door aanwijzingen van den Minister aan den Gouverneur-Generaal, immers geeft de Minister aan den Gouverneur-Generaal te kennen dat bepaalde onderwerpen niet door den ordonnantiewetgever mogen worden aangeraakt, dan werkt de Gouverneur-Generaal niet mee aan de totstandkoming van een regeling en dan kan de Volksraad alleen niets doen.

Op zich zelf zou het dus voldoende moeten zijn, wanneer de Minister in een van de beide Kamers verklaarde dat een bepaald onderwerp geen zuiver Indisch belang was. Maar als men naleest wat de Minister op 8 Februari 1928 bij de behandeling van de overeenkomsten met de Nederlandsche Koloniale Petroleum Maatschappij naar aanleiding van een opmerking van den heer DE MURALT, zeide:

„Dergelijke zaken, als dit wetsontwerp bevat, zijn niet een zuiver Indisch belang; zij zijn zeer zeker een zeer groot Indisch belang, maar zij zijn een imperiaal belang, waarbij de Nederlandsche

Regeering het laatste en hoogste woord moet spreken. Waar de heer DE MURALT zooeven een vergelijking heeft gemaakt met een zeer bekend onderwerp, de poenale sanctie, en een derde onderwerp, de eerlang aan de orde komende gedragslijn ten aanzien van de afloopende erfpachtsperceelen, daar wil ik ter geruststelling van den geachten afgevaardigde gaarne verklaren, dat ik ten aanzien van die en vermoedelijk nog van meer aan de orde komende onderwerpen volkomen hetzelfde standpunt inneem: geen zuiver Indische belangen, maar belangen voor het geheele Nederlandsch imperium, waarvoor het laatste woord hier in Nederland moet worden gesproken".

Wanneer men weet dat de Minister zich later (9 Mei 1928) op een dergelijke wijze tegenover den heer MENDELS uitliet, dan is het onbegrijpelijk dat de Indische Regeering in de voorjaarszitting van dit jaar, zich juist ten opzichte van de hier bedoelde onderwerpen absoluut van den domme heeft gehouden en ten aanzien van de poenale sanctie — geen zuiver inwendige aangelegenheid volgens den Minister — kwam verklaren dat er in '30 in ieder geval een stuk afging, terwijl Zij in deze *niet* te beslissen heeft en, bij de besprekingen van de motie tot instelling van een erfpachtscommissie, den heer BRUINEMAN een heel betoog liet houden over het feit dat het hier *geen* inwendige aangelegenheid betrof, doch zelf daar geen woord over zeide, terwijl het toch duidelijk is, dat het bestaansrecht van een dergelijke commissie vrijwel nihil wordt, wanneer dit een aangelegenheid is die door den Nederlandschen wetgever wordt beslist.

Wijst het bovenstaande op een onbegrijpelijk gebrek aan overleg tusschen Minister en Indische Regeering, ik aarzel niet om de houding der Indische Regeering gevaarlijk te noemen.

Wat heeft het voor zin om belanghebbenden (de Cultuurondernemingen) maatregelen tot vermindering der poenale sanctie in het vooruitzicht te stellen, wanneer men de bevoegdheid tot het nemen dier maatregelen mist en wat zullen belanghebbenden zich van een erfpachtscommissie aantrekken wanneer deze niet het aangewezen lichaam is om te adviseeren en aan den anderen kant, wat een teleurstelling zal men wekken bij de hardnekkige bestrijders der poenale sanctie, wanneer men straks in '30 de poenale sanctie niet zal kunnen verminderen en zal blijken dat de Regeering, zich

zelf heeft voorbij gepraat en wat een teleurstelling ook bij hen, die zich door een advies der erfpachtscommissie zagen bevoordeeld (noem het desnoods in hun rechten bevestigd) terwijl straks blijkt dat dit advies ten onrechte is gegeven!

Meer dan ooit schijnt het thans urgent, om, als men het standpunt inneemt dat dergelijke onderwerpen geen zuiver inwendige aangelegenheden zijn, deze bij de wet te regelen, voor het te laat is, doch toegegeven moet worden, dat, dit een langen voorbereidenden wetgevenden arbeid vereischt, terwijl hier juist bekwame spoed gewenscht is.

Er blijkt thans echter nog een derde oplossing mogelijk namelijk voorbehoud der betrokken regelingen aan regeling bij de wet door de wet.

Een voorbeeld hiervan vinden wij in het aan den Volksraad om advies aangeboden ontwerp van wet tot voorbehoud van eenige onderwerpen betreffende pensioenen, gagementen, uitkeering aan weduwen en weezen, enz. (zittingsjaar 1928-'29 Ond. 49, stukken 1, 3).

Al mag worden toegegeven, dat deze vorm van wetgeving (voorbehoud aan regeling bij de wet door de wet) niet oneigenaardig is, en de toekomstige wetgever daardoor uit den aard niet gebonden is, zoo heeft een dergelijk voorbehoud, toch dit groote voordeel, dat men dan in Indië weet, dat een bepaald onderwerp, niet meer tot de competentie van den wetgever in Indië behoort. Men weet waar men aan toe is, men weet in Indië, waar men zich aan heeft te houden.

Het komt mij voor dat dit voorbeeld navolging verdient, behalve de reeds genoemde (erfpacht en poenale sanctie) zullen zich telkenmale vraagstukken voordoen, welke bij nader inzien niet behooren tot de zuiver inwendige aangelegenheden. Welnu zoodra dergelijke onderwerpen aan de orde komen, make men een wet tot voorbehoud aan regeling bij de wet. Bij *één* wet een opsomming, al is het dan geen limitatieve, te geven van dergelijke onderwerpen acht ik ondoenlijk en onpractisch en daarom ongewenscht, mits men dan ook geen oogenblik aarzele om een wet tot voorbehoud te maken zoodra niet zuiver inwendige aangelegenheden in de publieke belangstelling komen.

Erfpacht en poenale sanctie (waarvan niemand minder dan

COLIJN in zijn „Koloniale vraagstukken van heden en morgen" nog verklaarde dat het haast vanzelf spreekt dat op de vraag of dit onderwerp gerekend moet worden onder de inwendige aangelegenheden slechts een *ontkennend* antwoord kan worden gegeven) komen thans het eerst voor een dergelijk voorbehoud in aanmerking.

Om gewekte onrust weg te nemen, om misverstand te voorkomen, om geen verwachtingen te wekken, die niet verwezenlijkt kunnen worden, moge de Minister van Koloniën hiertoe spoedig het initiatief nemen!

Weltevreden, 18 September 1928.

Economische Kroniek.

Verslag van het Volkscredietwezen over 1927. (afgesloten ultimo Juni 1928). Het jongst verschenen verslag van het Volkscredietwezen vestigt den indruk, dat de werkzaamheden van dezen tak van dienst langzamerhand steeds meer aanpassen aan nooden en behoeften van de inheemsche maatschappij.

„Toch is er geen reden om voldaan op het bereikte terug te zien", aldus het verslag. „Te veel is nog ongedaan gebleven, dat voorziening behoeft, „alvorens het Volkscredietwezen ten volle aan zijn bestemming beantwoordt". De geest, die uit deze woorden spreekt kan alle overheidsorganen hier te lande tot leering strekken.

In de mededeelingen van algemeenen aard wordt allereerst aandacht geschonken aan de meer algemeene zijde van de credietverleening. Op den voorgrond worden de moeilijkheden gesteld, welke die credietverleening medebrengt tegenover grootere gedeelten van de bevolking, die daarin nog niet anders vermogen te zien dan een middel tot bevrediging van oogenblikkelijke behoeften, zonder zich er rekenschap van te geven, òf en zoo ja in hoe verre, daardoor de toekomst aan het heden wordt opgeofferd. In verband daarmede wordt de wenschelijkheid bepleit speciale aandacht te schenken aan het scheppen van bijzondere regelingen voor de „economisch vooruitzijnden", voor wie een speciale rentevoet en wel van 8 à 9 %, in uitzicht wordt gesteld.

„Verder" aldus de Mededeelingen, „zal op den duur ook het vraagstuk „van het lang crediet en dat van de verschaffing van vlottend bedrijfs-„kapitaal aan den inheemschen handelaar en industrieel nader onder de „oogen moeten worden gezien".

De vraag is hier gewettigd en zij verdient zeer bijzondere overweging van alle betrokken regeeringsorganen, of hier het „op den duur" wel toelaatbaar is, vooral wanneer men deze uitdrukking beschouwt in verband met gebleken mogelijkheden, met de eveneens in het verslag vervatte mededeeling, dat de samenwerking met den landbouwvoorlichtingsdienst op de credietverleening een zeer gunstigen invloed heeft uitgeoefend. Hoe belangrijk nu de landbouw voor de inheemsche bevolking ook moge wezen, hoe wenschelijk verbeterde cultuurmethoden en voor de invoering daarvan de credietvertrekking ook moge zijn, in het huidige ontwikkelingsstadium schijnt ontwikkeling van handel en nijverheid van weinig minder beteekenis. De steeds toenemende bevolking geeft bij voortduring een grooter arbeidsoverschot; productief maken van dit arbeidsoverschot kan er zeer veel toe

bijdragen het gemiddelde economisch peil te verheffen uit de lage sferen van tegenwoordig. En juist voor een nijverheidsontwikkeling in haar eerste ontplooiïng is een vlot en doelmatig credietstelsel een eerste behoefte. Innige samenwerking tusschen nijverheidsvoorlichting en volkscredietwezen schijnt daarom van urgent belang. Een vruchtdragend contact met landbouwvoorlichting bleek mogelijk; dient zij ook niet voor de nijverheid *op korten termijn* te worden nagestreefd?

Niet onopgemerkt moge de mededeeling blijven, dat na een mislukt streven tot samenwerking met gouvernements- en belastingaccountantsdienst de Centrale Kas ten slotte een eigen accountant aan haar dienst heeft verbonden. Om redenen van organisatorischen aard moge dit lichaam met deze mislukking en haar gevolgen worden gelukgewenscht. Daardoor is althans voor één overheidsorgaan de logische organisatie geschapen, dat boekhouding van en accountancy in het bedrijf, aan de leiding ondergeschikt zijn en niet, als buiten het bedrijf hangende, slechts als van ondergeschikte beteekenis worden aangemerkt, zoodoende het commercieele element, dat onverbreekbaar aan zulke werkzaamheden is verbonden, nimmer tot zijn recht komt.

Het verdere verslag bevat in overzichtelijken vorm de noodige cijfers ter beoordeeling van de ontwikkeling van het credietwezen in de beschouwde periode. Het verloop van de cijfers van achterstanden in de terugbetaling, wettigen de uitspraak dat de laatste jaren voor Java en Madoera over het algemeen niet ongunstig zijn geweest. Het streven tot verlaging van den rentevoet wijst op successen in de beoogde richting. Ook op dit punt stemt het verslag hoopvol voor de toekomst.

Het Augustus nummer van het tijdschrift *„Landbouw"* bevat een artikel van de hand van den Landbouwconsulent X. F. CRINCE LE ROY, getiteld: *„De salahmangsa-padiaanplant in het onderdistrict Tjiroeas* (Regentschap Noord-Bantam).

Dit artikel is daarom van bijzondere beteekenis, wijl daarin een vraagstuk wordt aangeroerd, waaraan bij de beschouwing van de inheemsche samenleving tot nu toe weinig aandacht is geschonken, nl. de invloed van den tijd, gedurende welke een zekere cultuur of industrie arbeidsgelegenheid schept; de tijdstippen verder, wanneer de inkomsten worden verkregen. Een van de kenmerkende economische verhoudingen voor Java vormt toch het arbeidsoverschot gedurende lange tijden van het jaar. Een ander kenmerk is te zoeken in de ongelijkmatigheid van inkomsten, voortvloeiende uit het overheerschend agrarische karakter van de maatschappij en zulks verder tegenover een nagenoeg geheel onontwikkelden spaarzin. De mogelijkheid van het productief maken van deze overtollige arbeidskracht, tot het verkrijgen van inkomsten buiten de normale oogsttijden is daarom van buitengemeen belang. Typeerend en hoogst leerzaam zijn dan ook de in deze verzamelde en geproduceerde cijfers.

235

In de eerste plaats dient de aandacht te worden gevestigd op de uitspraak, dat de salahmangsa aanplant over het algemeen minder last heeft van ziekten en plagen dan de gewone westmoesson aanplant; zelfs voor walang sangit en boorders behoeft niet te worden gevreesd, wijl deze insecten eerst in latere perioden gevaarlijk worden.

Voor de arbeidsverhoudingen wordt de nadruk gelegd op de omstandigheid, dat de aanplant steeds in den grond kan worden gebracht op de tijdstippen, die het gunstigst zijn. De opbrengst wordt hooger geacht dan bij uitplanting in normale tijden te verkrijgen is, terwijl verder nog het voordeel te behalen is van hoogere prijzen. Verder zou het snijloon in den vollen oogsttijd (April/Mei) 1/5 bedragende, voor de salahmangsa padi in de beschouwde streek terugloopen tot 1/15 à 1/20.

Op grond van een en ander worden voor een complex van ongeveer 1250 bws., extra voordeelen berekend van rond f 70000.— 's jaars, hetgeen overeen zou stemmen met de waardeering door de bevolking, die voor gronden voor salahmangsa padi geschikt, het dubbele te goed doet, als voor andere gronden van gelijke vruchtbaarheid.

Dat daarom bij de invoering van nieuwe waterregelingen de mogelijkheid van deze tusschentijdsche aanplantingen behouden zal blijven, moge met den Heer CRINCE LE ROY worden gehoopt; diens cijfermateriaal geeft wel een sterk betoog voor de door hem gewenschte oplossing.

W.

Boekbespreking.

G. Gonggrijp. Schets eener economische geschiedenis van Nederlandsch-Indië. Volksuniversiteitsbibliotheek No. 41. Haarlem De Erven Bohn, 1928.

Wanneer men in den, voor uitgaven van de Volksuniversiteitsbibliotheek gebruikelijken, omvang van twee honderd en vijftig bladzijden druks, bladzijden die gemiddeld nog geen twee honderd vijftig woorden tellen, een economische geschiedenis van Nederlandsch-Indië heeft te schrijven, kan men tweeërlei opzet kiezen.

In beide gevallen zal men voor oogen hebben te houden, dat men met een schets moet volstaan, dat uitwerking van details niet geoorloofd is, dat men bij onderdeelen niet te lang mag verwijlen.

Men kan er dan naar streven een zekere volledigheid te bereiken door elk onderdeel vluchtig aan te geven; men kan ook trachten een karakteristiek van het object te geven door, met weglating van details, de kenmerkende trekken, zelfs wat aangezet, op het papier te brengen. Ongetwijfeld is de laatstgenoemde methode het moeilijkst: zij vereischt het grootste meesterschap, het scherpste kunstenaarsoog, maar, wanneer zij slaagt, is het beeld dat zij te voorschijn roept ook treffender, sprekender en van algemeener beteekenis.

Maar ook de andere methode heeft haar voordeelen en haar moeilijkheden. Zij eischt nauwgezetten zin voor proporties, voor evenredigheden, geduldiger studie, maar, wanneer zij haar oogmerkt treft, licht zij in over allerlei bijzonderheden, plaatst zij die bijzonderheden in het juiste onderlinge verband, is zij betrouwbaar en nergens teleurstellend.

Professor GONGGRIJP heeft met zijn schets de laatst omschreven methode gevolgd. Misschien niet van ganscher harte; zijn theoretische neigingen zijn sterker dan zijn historische; hij heeft meer zin voor het algemeene dan voor het bijzondere, meer voor het abstracte dan voor het concrete.

En zoo kon het gebeuren dat in de inleiding van zijn boekje een aanloop wordt genomen voor een koloniale sociologie en dat als besluit ervan eenige beschouwingen worden toegevoegd van theoretisch-sociolo-

gischen aard, die buiten het kader van de rest vallen. Afwijkingen, waarvan de eerste een verwachting wekt, die niet wordt verwezenlijkt, de laatste detoneert en misstaat. Maar het groote middenstuk, de eigenlijke schets is verdienstelijk geschreven, zijn schrijverstalent komt hier den chroniquer te hulp om de uitbeelding van de stof levendig en belangwekkend te houden, zijn wetenschappelijke zin om hem voor subjectieve eenzijdigheid te behoeden, zijn belezenheid om aan zijn beschrijvingen historische betrouwbaarheid te verzekeren.

Men kan kritiek oefenen, zeker, het verband tusschen de behandelde onderwerpen, het systeem bij hun plaatsing en opvolging toegepast, valt niet altijd te ontdekken; vooral naar het eind springt de schrijver van den hak op den tak, maar hij springt bevallig en getraind en wie over eenig vraagstuk van koloniale politiek eerste inlichting verlangt, zal nooit volkomen in het duister blijven.

Alles in alles een boekje dat zich dankbaar gebruiken laat, een prettige en betrouwbare gids, een uitgave met recht van bestaan die haar weg wel zal vinden naar een ruimen kring van lezers en weetgierigen.

B.

Ambtenaren-Statistiek.

In het „Rapport van het Bezoldigingskantoor," dat in Juni 1927 verscheen, werd aangekondigd, dat de ambtenaren-statistiek waarvan in enkele staten voorbeelden werden gegeven, voor alle schalen der B. B. L. 1925 zoo spoedig mogelijk zou worden gepubliceerd en dat het in de bedoeling lag de overzichten voor elke schaal elk jaar bijgewerkt te doen verschijnen.

Aan deze toezegging is ten spoedigste voldaan, doordat de afdeeling Statistiek van het Bezoldigingskantoor onder leiding van den heer W. A. L. SOETBROOD PICCARDT reeds in December 1927 het overzicht betreffende de C-schalen, in Februari 1928 dat aangaande de B-schalen en in Mei d.a.v. dat voor A-schalen deed verschijnen. Deze arbeid is onlangs beëindigd door een 4e overzicht, dat de bijzondere schalen en hieronder nader te noemen gegevens bevat.

In deze bespreking van genoemde publicaties, waarin uiteraard niet tot in bijzonderheden kan worden afgedaald, moge vooral gewezen worden op de groote waarde van dit statistisch werk voor bestudeering van ambtenaarsvraagstukken in Ned. Indië, voor begrootingsarbeid en contrôle op de personeels-uitgaven, voor onderlinge vergelijking van den bevorderingsgang van een bepaalde personeelsgroep met die van andere personeelsgroepen, enz.

Naar wij vernemen ligt het in de bedoeling deze overzichten, die nu den toestand van ultimo 1926 weergeven, in het begin van 1929 opnieuw bijgewerkt tot 31 December 1928 te doen verschijnen en deze voortaan

geregeld te doen bijhouden aan de hand van de gegevens der departementen en diensten.

In de drie eerste thans verschenen deelen vindt men de overzichten der landsdienaren bezoldigd volgens de A-, B- en C-schalen der Bezoldigingsregeling voor de Burgerlijke Landsdienaren (B.B.L. 1925). Het vierde deel bevat de gegevens voor de ambtenaren bezoldigd volgens de z.g. bijzondere schalen (AA t/m CC), voor de beambten die bezoldigd zijn volgens loonregelingen, vastgesteld door hoofden van diensten (bv. Bezoldigingsregeling Hulppersoneel bij de Staatsspoor- en Tramwegen, Bezoldigingsregelingen bij het Mijnwezen, bij den dienst van Scheepvaart, den Burgerlijk Geneeskundigen dienst, enz.).

Gegevens omtrent standplaatstoelagen, overgangsbezoldigingen en -toelagen (in 1926 uitbetaald) vonden er eveneens een plaats.

Deze vier deelen bevatten dus gegevens van *alle* landsdienaren (personen op kort verband, maand- en daggelders uitgesloten) „ingedeeld volgens de „departementen en diensten, schalen en kolommen, betrekkingen, met ver„melding tevens van de diensttijden, zoomede van de berekende *gemiddelde* „zoowel als van de werkelijke genoten salarissen" [1]).

Zooals uit het hieronder volgend staatje blijkt, is het nu mogelijk het aantal ambtenaren bezoldigd volgens de A-, B- en C-schalen, benevens hun berekende gemiddelde en werkelijk genoten bezoldigingen te vinden:

Schalen der B. B. L.	Aantal ambtenaren	Totale berekende gemiddelde bezoldiging	Totale werkelijke genoten bezoldiging
A	73.697	f 47.506.222.—	f 46.620.891.—
B	13.182	„ 38.616.435.—	„ 40.182.033.—
C	7.410	„ 53.020.230.—	„ 52.299.900.—
A A t/m C C.....	2.865	„ 2.050.446,—	„ 2.151.576.—
Volgens bijzondere loonregelingen vastgesteld door bepaade autoriteiten.....	52.629	„ 18.607.613.—	„ 18.607.613.—
Totaal aantal landsdienaren.	149.783	f 159.800.946.—	f 159.862.010.—

[1]) Aanhaling uit de Inleiding van deel IV.

239

Dat dergelijke overzichten ten zeerste de moeite en kosten van samenstelling waard zijn behoeft wel geen betoog, aangezien het voor de Regeering van groot belang is te weten, hoeveel ambtenaren op een bepaald tijdstip in dienst zijn. Dit geldt zoowel voor de beoordeeling der begrootingen als voor de overweging van de financieele consequentie verbonden aan allerlei voorgestelde maatregelen op personeelsgebied.

Zoowel het Centraal Kantoor voor de Statistiek, als het Kantoor voor Reiswezen, de Pensioenfondsen en alle departementen van algemeen bestuur hebben belang bij geregeld bijgehouden overzichten als de onderwerpelijke.

Voor de Pensioenfondsen is de uitgave nog speciaal van belang, wijl zij gegevens bevat omtrent ambtenaren met een maand-salaris beneden f 50.—, welke gegevens bij genoemde fondsen niet verzameld worden.

Als vergelijkingsmateriaal levert vnl. deel IV een aardige bijdrage, daar ook de bestaansvoorwaarden voor de menschen met verschillende opleiding nu vergelijkbaar zijn. Voor particuliere ondernemers en werknemers kunnen zij ook bruikbaar blijken.

Omtrent de mutaties en afvloeiïng van personeel geven de overzichten eveneens grondmateriaal.

Aan de inleiding van deel IV moge ten slotte nog het volgende ontleend worden: „Bijzondere vermelding verdient nog bijlage 9, waarin *schaal* „*voor schaal* is weergegeven aan welke eischen men moet voldoen om tot „de volgens die schalen bezoldigde ambten te kunnen worden benoemd".

„Uit deze bijlage blijkt namelijk, dat er verscheidene schalen zijn, die „gelegenheid geven om met *lagere* benoembaarheidseischen *meer* te ver„dienen dan in andere schalen met *hoogere* benoembaarheidseischen".

„Dit is het gevolg hiervan, dat de B. B. L. niet — zooals vaak beweerd „wordt, uitsluitend naar diploma's betaalt, doch dat in verschillende schalen, „naast de opleidingseischen, wel degelijk ook *andere factoren* gehonoreerd „worden, zooals bijv. bijzondere moeilijkheden en gevaren, aan sommige „ambten verbonden".

„Ten slotte werd, als bijlage II, in dit vierde deel opgenomen een „*alphabetisch register van alle betrekkingen*, welke in de B. B. L. 1925 „voorkomen, met vermelding van nummer en kolom der schaal, het aantal „op ultimo 1926 aanwezige landsdienaren en met opgave tevens van het „minimum- en maximum-maandsalaris aan de betrekking verbonden".

„Deze bijlage zal o.m. bij de klasse indeeling der Gouvernements„reizigers van dienst kunnen zijn, terwijl het bovendien in de bedoeling „ligt eerlang een onderzoek in te stellen naar de herkomst der personen, „die deze ambten vervullen: import krachten, niet-importkrachten, Euro„peanen, Inlanders, Vreemde Oosterlingen, enz., een onderzoek, hetwelk „noodig is ter beoordeeling van de vraag of de indeeling dier ambten „in de A-, B- en C-schalen op juiste wijze heeft plaats gehad."

240

Ten slotte moge nog worden opgemerkt, dat in deze overzichten uiteraard niet begrepen zijn de vele ambtenaren in dienst van de provincies, de gemeenten, enz., waaromtrent het Bezoldigingskantoor geen gegevens ten dienste staan.

Met dit thans verkregen overzicht heeft het Bezoldigingskantoor, inzonderheid de Afdeeling Statistiek, een belangrijk stuk werk afgeleverd.

G. BLOKHUIS.

De val van het rijk Mérina, door Mohamad Nazif (proefschrift); Archipeldrukkerij, Buitenzorg, 1928.

In de keuze van het onderwerp dezer dissertatie — de tweede voor de faculteit der rechtsgeleerdheid te Weltevreden verdedigd — schuilt durf en oorspronkelijkheid; de gegevens omtrent het Indonesisch vorstenrijk op Madagascar lagen zeker niet voor de hand. In de behandeling van den ondergang van dit rijk toont de heer Nazif, zelf Indonesiër en als zoodanig tot de studie van dit drama aangetrokken, een benijdenswaardige objectiviteit, die vertrouwen doet stellen in de juistheid en volledigheid van schildering, en die voor zijn wetenschappelijke toekomst goede verwachting wekt. Zijn Nederlandsch (en Fransch) is van zoodanig gehalte, dat een enkel vlekje opvalt door zeldzaamheid; niet alleen is zijn taal zuiver en eenvoudig, maar hij toont in deze — voor hem toch vreemde — taal een eigen stijl.

Zoo valt veel te loven in dit boekje. Wanneer het toch niet geheel bevredigt is dit voor een groot deel gevolg juist van de suggesties, die het heldere verhaal wekt. Suggesties van tweeërlei behandeling der stof, die tot beter wetenschappelijk resultaat hadde geleid, doch waartoe promovendus misschien tijd of gegevens hebben ontbroken.

Hij tracht de gebeurtenissen, die op de annexatie van het rijk Mérina door Frankrijk uitliepen, uit volkenrechtelijken gezichtshoek te bezien en te ontleden, en streeft naar nauwkeurigheid bij toetsing aan het volkenrecht van het tijdperk, waarin iedere gebeurtenis viel. Echter, juist in deze simpele geschiedenis treft hoe weinig, ook in het ontknoopingsstadium 1883—1896, de normen van dat volkenrecht gelden voor een rijk als Mérina. Het is, dunkt mij, een fout in den behandeling, dat schrijver Mérina beschouwt als een volkenrechtelijk persoon; naar het recht van dien tijd was het ten beste enkel object. Juist de telkens te baat geroepen acrobatie juridique (blz. 120) kan onthullen, dat de volkenrechtelijke vormen, tegenover Mérina een tijdlang in acht genomen, slechts politieke middelen zijn; rechtsvragen rijzen tusschen Engeland en Frankrijk over Madagascar; niet tusschen Frankrijk en Mérina.

Een dieper studie van dit drama met weinig acteurs en niet gecompliceerde motieven zou misschien kunnen leiden tot inzicht in de oorzaken, welke in een vroeger stadium van ontwikkeling van het volkenrecht (nu nog?) aan ontwijfelbare staten als Mérina volkenrechtelijke persoonlijkheid onthielden. Het enkel in gemeenplaatsen of formeele regelen van erkenning omschrijven van de voorwaarden van lidmaatschap van de „family of nations" (zie Oppenheim 1920, I, blz. 31 vgg.; ook blz. 168, 179 vgg.) geeft dat inzicht niet. Het heele vraagstuk van volkenrechtspersoonlijkheid met zijn verwardheden van heel, half en kwart-souvereine staten; van internationale en niet internationale protectoraten; van mandaatgebieden A, B en C; van dominion-anomaliën roept om dieper onderzoek, om

242

exacter verklaring ook van algemeen sociologischen kant. Een objectieve geest als de heer Nazif zou het aangegeven gedeelte van dat onderzoek wellicht hebben aangekund.

Belangwekkend ware ook geweest de analyse van de veranderingen in het Madagassisch staatsrecht door de internationale gebeurtenissen gebracht. Wij vinden in het proefschrift slechts een schets van ontwikkeling na de annexatie. Een zin op blz. 149 doet vermoeden, dat gegevens omtrent het staatsrecht van Mérina, althans den schrijver, ontbraken. Nu is hoofdstuk VI een wat los toegevoegd aanhangsel van het eigenlijke werk (hoofdstuk I-V), dat aan de nieuwsgierigheid naar het verder verloop der geschiedenis tegemoet komt, maar met de behandelde rechtsstof weinig verband houdt.

Alles bijeengenomen een prijzenswaardig coup d'essai. Het is te hopen, dat Mr. Nazif zijn belangstelling voor het volkenrecht zal weten wakker te houden en te voeden; het Nederlandsch-Indië van de naaste toekomst heeft aan deskundigen ook op dat gebied behoefte.

v. M.

Het Sumatra's Westkust-Rapport en de Adat, door P. de Roo de la Faille; Martinus Nijhoff, 's Gravenhage, 1928.

Een conservatieve brochure. Conservatisme is wenschelijk voor een land dat van hervormingen hijgt. Maar vooral een weloverwogen, een critisch, een wetenschappelijk conservatisme, dat kent, wat het bestrijdt en dat verschil weet te maken tusschen nieuwe ideologiën en nieuwe gegevens. Zulk een conservatisme is in deze brochure bijna niet te vinden.

Het geschrift richt zich vooreerst tegen een verkapten aanval op het domeinbeginsel, dien het in het rapport vermoedt (blz. 8). Inderdaad bevat deel III, blz. 60 vgg. van het rapport bezwarende gegevens tegen die domeinverklaring, en kan de commissie, om aan de verdoezeling van 's Lands domeinrecht een eind te maken, geen anderen uitweg vinden, dan een rechtscontructie (blz. 71), die den Minangkabauer evenmin duidelijk zal zijn. Maar de feitelijke gegevens van het rapport roert de heer de Roo de la Faille niet aan. Zijn verdediging van het domeinbeginsel maakt den indruk van een verzameling uit een zee van literatuur opgediepte — meest zeer antieke — citaten, die dat beginsel, als zoude het leven in het volksbewustzijn, een steuntje lijken te geven. De heele ontdekking van het beschikkingsrecht is hem niets; het woord oelajat alles, alsof een kunstterm het begrip moet dekken, dat de letterlijke (?) beteekenis ervan weergeeft; alsof daaromtrent verder niets geschreven is (zie Ind. T. v.h. R., 125, blz. 357 vgg). De reeds herhaaldelijk gerefuteerde voorstelling, dat de Nederlandsch-Indische overheid zonder domeinrecht in zaken van recht op den grond machteloos zou zijn, en dat zonder domein-verklaring een

verbod van vervreemding van gronden door Inlanders aan niet-Inlanders onmogelijk ware, vinden wij weer ten voeten uit, zonder eenig nader bewijs. Van de nieuwere literatuur wordt enkel „De Indonesiër en zijn grond" aangehaald; niet om de argumenten te bestrijden, maar om nog eens te vertoonen hoe onhebbelijk fel dat „boekske" geschreven is (blz. 30). Aan verdoezeling doet schrijver echter gaarne mee; een nieuwe bijdrage daartoe is de door ondernemingen aan de nagari op te brengen vrijwillige belasting (blz. 45 vg.).

Zoo gaat het ook in den strijd dezer brochure tegen beter erkenning van adatrecht, door de commissie voorgesteld. Eerst wat (oude) geschiedenis van Minangkabau, waarin de vorsten-invloed op het recht van geen belang is (blz. 16), maar het koningsrecht toch weer wel erg belangrijk (blz. 23). Dan verder een betoog, dat alweer de feitelijke gegevens van het Westkust-rapport voorbijgaat, dat men hoe eer hoe liever „dat weinig ontwikkeld „recht, dat de organisatie weerspiegelt (sic) van een geïsoleerd berglandschap (sic), bewoond door een boersche bevolking van primitieve ontwikkeling" (blz. 23 vg.) moet trachten kwijt te raken. Uitdrukkelijk stelt schrijver vast, dat de nagari-ordonnantie niets met adatrecht van doen had of wilde hebben (blz. 58). Dat nieuwer en voortgezet onderzoek en beter kennis tot andere conclusies zouden kunnen leiden, schijnt niet overwogen.

Het derde betoog pleit voor handhaving van de gezagstaak van het Inlandsch bestuur. Inderdaad lijkt de in het rapport voorgestelde degradatie van dat bestuur tot enkel hulppersoneel van de weinige Europeesche ambtenaren te drastisch, vooral zoolang de vorming en werking van loehakraden onzeker is. Maar schrijver's betoog rust enkel op algemeenheden, en toont daarbij nog verwarring van penghoeloe kepala en de vroegere larashoofden met het tegenwoordig districtsbestuur (blz. 27 vg.). Typeerend is ook, dat schrijver toegeeft de mogelijkheid „dat in eenig gebied „de adathoofden te vlug of te volstrekt worden vervangen door Inlandsche „gouvernementsambtenaren" (blz. 70). „Jaren heeft het geduurd, eer het „bestuur op Sumatra's Westkust de deugdelijke constructie heeft erlangd, „welke het bezit: dit gebouw hebben wij in stand te houden" (blz. 73) Waartoe commissie en rapport?

Het politieke standpunt van schrijver is dat van een vorige generatie. „De belangen van den lande en van de bevolking zijn te nauw verknocht, „dan dat de laatste zouden mogen worden voorbijgezien" (blz. 47). Men kan zulk een ruiterlijkheid waardeeren. Maar men zou een betoog van die richting gaarne zakelijk zien; niet zoo samengesteld uit algemeene sentimenten, die juist bewijs vragen, en een onheilspellend slot. De tegenstelling tusschen „ter plaatse aanwezigen" en „te Batavia nadenkende personen" op blz. 4 vg. is kostelijk gevonden.

v. M.

2 44

Handleiding ten gebruike bij het voorloopig onderzoek in strafzaken (Boekoe penoentoen), door Mrs. W. F. Haase en W. Boekhoudt, zesde uitgave 1928.

Een aankondiging van dit bekende werkje is overbodig. Het heeft zijn vroeger karakter behouden; ten deele een praktische leidraad voor niet of weinig rechtskundig geschoolde politieambtenaren, voor een kleiner deel een voor diezelfde ambtenaren in haar beknoptheid minder begrijpelijke uiteenzetting van algemeene beginselen, soms overbodig, niet altijd juist. Sommige fouten zijn wel zeer vreemd: op blz. 6 staat, dat langs de kusten van zelfbesturende landschappen de territoriale zee ontbreekt; op blz. 7, dat voor ingezetenschap van vreemdelingen toelating voldoende is, terwijl buiten Indië geboren Nederlanders volgens de daar gegeven omschrijving geen ingezetene kunnen zijn!

Toch in substantie een handig boekje, althans in Nederlandschen tekst. Te denken geeft echter het verschijnsel, dat het vrijwel eenig is in zijn soort, in een land, waar aan eenvoudige rechtsvoorlichting voor ambtenaren zulk een behoefte bestaat; ook dat het, niet volmaakt, in vierentwintig jaar niet tot verbeterde navolging opwekte.

Het Maleisch echter is schrikbarend. De schrijvers, geen taalgeleerden, kunnen dat niet zoozeer helpen. Maar het is een veeg teeken, dat nu nog een zoo belangrijk onderdeel van het recht niet anders schijnt te kunnen worden geïnterpreteerd, dan in een taal, die eigenlijk geen taal mag heeten. Wie begrijpt dit over het onderscheid tusschen misdrijf en overtreding in de nieuwe strafwet: „Hatoeran jang baroe boléh dibilang hatoeran jang „gampang sebab kita orang tidak oesah lagi menimbang apa perboeatan „ada misdrijf atau overtreding. Jang mengadakan Wet soedah memilih „sendiri perboeatan satoe2nja dan soedah menentoekan ini perboeatan „misdrijf sebab boléh dibilang sembarang orang Eropa soedah berasa lebih „doeloe perboeatan ada kedjahatan (rechtsdelict) dan menentoekan lain „perboeatan overtreding sebab perboeatan ini baroe ada pelanggaran hak „sesoedahnja diantjam dengan hoekoeman oléh wet (wetsdelict)" (blz. 3)?

Het kan ook nu wel beter, maar deze zesde uitgave onderstreept toch hoe nagenoeg onontgonnen het terrein van systematische ontwikkeling en aanpassing van de groote Indonesische talen ten opzichte van de behoeften van het moderne leven ligt. Bij iedere Indische faculteit behoort een taalkundige afdeeling voor dat groote en bij uitstek opvoedende werk.

v. M.

245

De belastingdruk in Nederlandsch-Indië door H. J. van Brink.

Het vraagstuk van den belastingdruk in Nederlandsch-Indië heeft gedurende de laatste jaren bij voortduring bijzondere aandacht gehad; die aandacht moge tijdelijk zijn verflauwd; een opleving zal niet te keeren zijn. Daarvoor is ook voor dit onderdeel van de bestuursuitoefening nog te veel overgebleven uit tijden, dat machtsverhoudingen, niet rechtsoverwegingen, den doorslag gaven. De juist hier te lande ontvangen nummers van de Economisch Statistische Berichten van 19 en 26 September j.l. bevatten nu een verhandeling onder bovenaangegeven artikel, waaraan uit plichtsgevoel in dit tijdschrift eenige aandacht is te schenken.

Krachtig uitgesproken conclusiën zal men in het artikel niet vinden. De voornaamste uitspraken, welke de onderwerpelijke verhandeling bevat zijn wel eerstens: dat men in de buitengewesten op het gebied van belastingheffing een „vrijwel braakliggend terrein" heeft, „dat slechts op ontginning „wacht om verrassende resultaten op te leveren"; in de tweede plaats; „dat op *goede* [1]) gronden" betwijfeld wordt, dat in 1913 de druk op de Inlandsche bevolking te zwaar zou zijn geweest; ten derde: dat te betreuren is, dat in 1929 de opcenten op de inkomsten- en vennootschapsbelastingen niet verder verlaagd kunnen worden.

In de eerste plaats dienen deze uitspraken op aanvaardbaarheid te worden getoetst.

Dat men van de bestuursuitoefening in deze gewesten weleens de meest verrassende resultaten mag verwachten, is ook in algemeenen zin te aanvaarden. De November dagen van 1926 zijn nog te kort geleden om in deze tegenspraak te verwachten. Het is daarom te hopen, dat wanneer tot ontginning van het braakliggend terrein op de Buitengewesten wordt overgegaan, ter dege rekening wordt gehouden met de denkbeelden van hen, die *met recht* gecenseerd kunnen worden in de maatgevende verhoudingen een juist inzicht te hebben.

De uitspraak, dat „op goede gronden" moet worden betwijfeld, dat in 1913 de Javaan overbelast zou zijn, verraadt den vreemdeling in Jeruzalem. Men kan uiteraard vasthouden aan de stelling, dat koloniale belastingheffing tegenover de autochthone bevolking een questie is van persen, tot de pitten kraken. Het is een stelling, welke men — eenigzins verzacht en gehuld in een troebel waas van economisch idealisme — ook heden ten dage nog hoort verkondigen. Uitgaande van die stelling was in 1913 van een overbelasting van den Javaan uiteraard geen sprake; van hongersnooden, belastingrelletjes, enz., is in die dagen nooit gebleken. Anders wordt echter het aspect van deze quaestie, wanneer men met den schrijver uitgaat van de „taxable capacity" en deze beschouwt in het onverbreekbare ver-

1) Wij cursiveeren.

band met die van andere belastinggroepen. Zelfs de aanmerkelijke belastingverhoogingen in 1919 voor de andere bevolkingsgroepen dan de inheemschen hebben de belasting*druk* voor de onderscheiden groepen nog allerminst gelijkmatig gemaakt. Van uit dat standpunt bezien hebben nòch die belastingverhoogingen, nòch de afschaffing van het hoofdgeld eenige bestrijding gevonden. De overbelasting van den Javaan in 1913 is door kenners van den waren toestand nooit serieus tegengesproken, zelfs niet door den Ondernemersraad.

De uitspraak verder, dat te betreuren is, dat de opcenten van inkomsten en vennootschapsbelasting voor 1929 niet verlaagd zullen kunnen worden, moet in *algemeenen zin* worden aanvaard; zij krijgt echter eerst beteekenis, wanneer bewezen werd, dat juist deze verlaging uit een rechtvaardigingsoogpunt het meest urgent is. Dit bewijs nu wordt niet geleverd; er wordt zelfs niet naar gestreefd.

De bezwaren tegen het onderwerpelijke artikel culmimeeren echter niet tegenover de bovenstaande uitspraken; het zijn voornamelijk de — goeddeels los staande — beschouwingen en berekeningen, welke critiek behoeven, mede in verband met haar inkleeding.

Het vooropstellen van den Engelschen cameralist *Sir Josiah Stamp*, een overvloedig gebruik van indexcijfers, kunnen toch op den leek in deze indrukken vestigen, welke bij de tegenwoordige democratisch parlementaire verhoudingen niet zonder gevaar zijn. De bespreking moge tot enkele hoofdzaken beperkt blijven.

De bedoeling van de onderwerpelijke beschouwingen is blijkbaar het stellen van den belasting*druk* op de inheemschen tegenover dien op de andere bevolkingsgroepen. Om hiertoe te geraken wordt het totaal in geheel Nederlandsch-Indië aan belastingen opgebracht, verdeeld naar de maatstaven door Meyer Ranneft-Huender voor *Java* globaal bereken. Hoe weinig juist zoodanige aanname reeds is voor bijv. de invoerrechten blijkt overtuigend uit het, mede in deze aflevering opgenomen, artikel van den Hr. de Waard over de in- en uitvoercijfers van Sumatra's Oostkust.

Zijn eenmaal op deze wijze de belasting*bijdragen* van de verschillende bevolkingsgroepen in guldens van den dag becijferd, dan wordt overgegaan tot een vergelijking van de *reëele belastingbijdrage* van de verschillende bevolkingsgroepen voor de jaren 1913, 1920 en 1924.

Deze „reëele belastingbijdrage", hier een nieuw cameralistisch begrip, wordt dan gevonden door de belastingbijdragen voor geheel *Nederlandsch-Indië* te corrigeeren met indexcijfers van *kleinhandelsprijzen* van *verbruiksartikelen* op *Java* voor de inheemsche bevolking en met de *groothandelsprijzen* voor de andere bevolkingsgroepen, een en ander dan nog weer gecorrigeerd met cijfers van bevolkingssterkte. Welke gedachtengang hier den doorslag gegeven heeft, blijft in het duister. Is het wellicht het denkbeeld, dat personen met grootere inkomens de commissiën van den detailhandel weten te ontgaan? Heeft verder het indexcijfer voor *Java* voor de

247.

verschillende deelen van de Buitengewesten wel meer waarde dan bijv. voor Siam of de Philipijnnen? Is het niet juist de groote ongelijksoortigheid van toestanden en verhoudingen tegenover Java, welke een speciaal onderzoek voor die buitengewesten noodig heeft gemaakt?

Nu heeft de schrijver blijkbaar wel gevoeld, dat een cijfer van belasting-*bijdragen*, al dan niet reëel genoemd, op zich zelf al zeer weinig zeggend is; dat het gaat om den belasting*druk;* dat tegenover de bijdrage het inkomen toch niet geheel en al buiten beschouwing kan worden gelaten. Van dat inkomen nu wordt eenvoudigheidshalve aangenomen, dat het — ook voor de niet-inheemschen — na 1913 nagenoeg stationair is gebleven, om zonder bezwaar de uitgevoerde berekeningen over de belasting*bijdragen* op het verloop van den belasting*druk* toepasselijk te kunnen verklaren, welke begrippen van *bijdrage* en *druk* overigens nog wel eens typeerend worden vermengd. Daarbij wordt dan over het hoofd gezien, dat de belastingbijdragen, vooral voor de jaren 1919—1928, voor de niet-inheemschen zeer weinig verband houden met den werkelijken belastingdruk, zulks in verband met achterstanden in aanslag en inning.

Dat verder de beschouwing van 's Lands belastingen op zich zelf, met het oog op de heffingen van de inheemsche gemeenschappen, een zeer eenzijdig inzicht geeft in den belastingdruk, is in het onderwerpelijke artikel geheel buiten beschouwing gelaten.

Er ware in het algemeen geen aanleiding zoo diep op een en ander in te gaan, ware het niet, dat het openbare leven hier te lande gedurende de laatste tijden meer een neiging vertoont tot een verscherping van tegenstellingen dan tot een streven naar een vruchtbare samenwerking van de verschillende bevolkingsgroepen. Onder die omstandigheden zijn alle publicatiën met een sterk uitgesproken tendentieus karakter liever te vermijden; waar zij verschijnen, op beteekenis te toetsen. De indruk van zoodanig tendentieus karakter wordt door de onderwerpelijke verhandeling zeer zeker gewekt. Het vorenstaande beöogde dien indruk te verzachten, het geheel tot zijn ware proportiën van onvoldragenheid terug te brengen.

De paradox is wel eens verkondigd, dat men over een gecompliceerd wetenschappelijk werk slechts Duitsche werken moet raadplegen, die vooral de gecompliceerdheid der problemen in het middelpunt stellen. Onwillekeurig schoot deze paradox bij het lezen van de onderwerpelijke verhandeling in de gedachten. De schrijver is in deze blijkbaar het slachtoffer geworden van de eenvoudige wijze, waarop zeer verwikkelde problemen door Stamp zijn gesteld; hetgeen te betreuren is. De vele rekenarbeid, welke besteed moet zijn aan de brekening van belastingopbrengsten per statistieke ziel, al of niet zelfsbestuuronderhoorige, had gemakkelijk vruchtdragender kunnen zijn aangewend.

Men zou daarmede vrede kunnen hebben, ware het niet dat de onderwerpelijke verhandeling haar weg gevonden heeft naar de Economisch-

248.

Statistische Berichten, welke ook op koloniaal gebied doorgaans een scherp onderscheidingsvermogen vertoonen.

Een door onrijpheid niet onschadelijke vrucht zal daardoor wellicht door menigeen als delicatesse worden verorberd.

W.

Het vraagstuk der Reclasseering in Nederlandsch-Indië,

door

Mr. F. H. Poser

Nu sedert eenigen tijd de reclasseering in onze wetgeving hare intrede heeft gedaan en dit feit de gemoederen nog al in beroering heeft gebracht, kan het naar mijn meening niet anders dan hoogst wenschelijk worden geacht, dat hierop wat meer licht komt te vallen. Het blijkt maar al te zeer, hoe weinig men eigenlijk nog van dit vraagstuk weet, en hoe vaak men een enkele verkeerde poging ten nadeele uitlegt van het schoone beginsel, terwijl de vele gevallen, waarin wel daarnaar is gehandeld, aan de aandacht ontsnappen, ja soms zelfs haast opzettelijk buiten beschouwing worden gehouden en als iets natuurlijks en vanzelf sprekends worden genegeerd.

Ik heb daarom gemeend naar de pen te moeten grijpen om „mit meinen schwachen Kräften" (Wilhelm Tell) te trachten recht te zetten wat verkeerd dreigt te gaan.

Reclasseering is een woord van den lateren tijd, ik zou haast zeggen van het laatst der vorige eeuw, maar het begrip is veel ouder. Het dateert dan ook niet van vandaag of gisteren, dat men algemeen tot de overtuiging is gekomen, dat de van wege het gezag opgelegde straffen, als vergelding en afschrikking bedoeld, dit doel nimmer hebben bereikt en de veroordeelden niet als menschen, die dadelijk weer hun normale plaats in de maatschappij konden innemen en terstond weder volwaardige en gelijkwaardige leden der maatschappij konden worden genoemd, de gevangenis verlieten of op andere wijze hun straf ondergaan, dan wel aan de verplichtingen

ervan voldaan hadden. Die terugkeer ging met vele moeilijkheden gepaard, ja leverde zelfs meestal onoverkomelijke bezwaren op, die alleen op bijzondere wijze en met bijzondere hulp waren te overwinnen. Dit vraagstuk is dat van de reclasseering; de vraag dus, hoe men gewezen veroordeelden weer op hun vroegere, en in zedelijken zin op een hoogere plaats in de maatschappij kan terug doen keeren of overbrengen.

Reeds van ouds bestond in de maatschappij als gevolg eenerzijds van der menschen onvolmaaktheid en anderzijds van de vele afwijkende inzichten en opvattingen, de behoefte aan middelen om hen, die zich niet hielden aan de algemeen als juist erkende of van hooger hand als geldig opgelegde regelen voor het onderlinge verkeer (gebruiken en gewoonten, die later in recht en wet overgingen), tot nakoming daarvan te dwingen. En onder deze middelen nam al heel spoedig de straf, eerst in den vorm van private wraakneming, later als publieke wraak of vergelding voor dat, wat men misdaad ging noemen, een groote plaats in.

Een uitvoerig historisch overzicht van de straf door alle tijden heen kan natuurlijk hier niet op zijn plaats zijn, veel minder nog een onderzoek naar de vraag, waaraan het recht tot straffen wordt ontleend, m.a.w. of hier sprake is van het recht van den sterkste (de meerderheid), dan wel of daar soms een diepere oorzaak of reden aan ten grondslag ligt. Dat behoort tot het terrein der rechtsfilosofie, waarop wij ons hier niet kunnen wagen. Evenmin kan het op mijn weg liggen om hier lang uit te wijden over de vraag wat men door alle tijden heen als doel der straf beschouwd heeft. Laat mij volstaan met een herinnering er aan, dat in den loop der tijden daarover vele theorieën zijn verkondigd; vergelding, afschrikking, onschadelijkmaking, verbetering, bescherming en beveiliging der maatschappij hebben afwisselend de eer genoten als doel der straf te worden beschouwd. Klassieke en moderne opvattingen, die het kwaad (zonde) respectievelijk als een axioma en als een toevallig gebeuren, niet inherent aan den mensch, en dus voorkoombaar, beschouwen, spelen daarbij natuurlijk de grootste rol. De eerste richting vindt nog slechts in orthodoxe kringen haar aanhangers; de laatste wint steeds meer veld. Voor haar is de misdaad geen noodzakelijk kwaad als gevolg van 's menschen ingeboren zonde; zij acht dan ook verbetering van den mensch op zich zelf zonder

hulp „van hooger hand" mogelijk, en wil dit doel bereiken door de straf, die zich daarnaar moet richten, ja zij wil zelfs door de bedreiging vooraf van de bepaalde straffen het kwaad voorkomen.

Ook is het voor mijn doel niet noodig om de vele verschillende strafvormen, die in den loop der tijden zijn toegepast, hier een voor een de revue te laten passeeren. Voldoende is het er op te wijzen, hoe te allen tijde de aard dezer dwangmiddelen in rechtstreeksche verhouding heeft gestaan tot het zedelijk en geestelijk peil der maatschappij, waarvoor zij golden. Waren in den ouden tijd, toen het leven voor een ieder hard en wreed was en inderdaad beteekende een dagelijksche strijd voor en om leven en bestaan van een ieder tegen iedereen en bovendien tegen de wilde dieren des velds, de straffen daaraan evenredig, al naar in den loop der tijden die strijd om het bestaan van aard veranderde en hand in hand daarmede zachtere zeden de overhand kregen (laat ons liever zeggen minder wreede en wilde zeden) wijzigde zich ook de aard der straffen. Natuurlijk voltrok zich die verandering slechts zeer geleidelijk en altijd eerst lang nadat men de noodzakelijkheid ervan had ingezien, maar dat ligt in den aard der dingen. Nieuwere opvattingen immers verbreiden zich slechts langzaam en beginnen in zoo kleine kringen, om eerst na langen tijd meer of minder gemeen goed van een geheel volk te worden, en dan nog steeds met vele uitzonderingen.

En als men in breede lagen tot zulk een nieuw inzicht is geraakt, is men in die eerste, kleinere kringen al weer verder voortgeschreden en ziet al weer verder vooruit.

De wet, in welken tijd en in welk land ook, geeft dan ook nooit anders weer, dan wat al lang geleden in leidende kringen op verschillend gebied (ik bedoel hier niet de materieel vooraanstaande, doch geestelijke en wetenschappelijke, het diepst over de levensproblemen nadenkende, groepen) werd gedacht en als recht beschouwd. Dat maakt, dat er in elke maatschappij steeds een groot aantal leden zal zijn, wier inzichten niet door de wet gedekt worden, hetzij omdat zij al verder zijn, hetzij omdat zij nog op lager of ouder plan staan.

Reeds Goethe zeide ergens in zijn *Faust* 1ste deel:

Es erben sich Gesetz' und Rechte
Wie eine ew'ge Krankheit fort;
Sie schleppen von Geschlecht sich zum Geschlechte
Und rücken sacht von Ort zu Ort.
Vernunft wird Unsinn, Wohltat Plage;
Weh dir, dass du ein Enkel bist!
Vom Rechte, das mit uns geboren ist,
Von dem ist leider! nie die Frage.

Zoo ging het ook met wetgeving en politiek ten opzichte van de gevangenissen en hunne bewoners en oud-bewoners.

Een misdadiger was van ouds een asociaal wezen, gevaarlijk bovendien, dat men zoo goed en grondig mogelijk onschadelijk moest maken, liefst dadelijk afdoende door levensberooving of althans door eeuwige straffen, of verwijdering uit de maatschappij door opsluiting ergens in hokken, waar zij niet uit konden, doch langzaam te gronde gingen.

En voorzoover dit niet mogelijk was wilde men dat bereiken door langdurige veelal ook nog verminkende straffen, terwijl in ieder geval zij, die men daaraan niet kon of wilde onderwerpen, toch uit de maatschappij verwijderd en gestooten en als afschuwwekkende wezens behandeld en dus als maatschappelijk dood beschouwd werden. Zij hadden geen rechten; zij waren vogelvrij. Elke behandeling was nog te goed.

Eenige aanleiding tot die opvatting was er wel in oude tijden. De gevangenis bracht immers geen verbetering; integendeel: wie er als nog niet volleerde boef inging, kwam er meestal toch als zoodanig uit en het waren in ieder geval altijd maatschappelijk ontredderden, voor wie de gevangenissen na afloop der straf de deuren moesten openzetten. Dezen moesten der maatschappij tot last worden, en deze aanvaardde dat als iets, dat niet anders kon, als een noodwendig kwaad derhalve. Maar dit bracht mede, dat men de gewezen gevangenen altijd als ongewensche, ongure elementen met afschuw en verachting behandelde, zoodat zij nergens rust vonden en overal weer werden geweerd en verjaagd.

Het leed was dan ook voor dezulken niet te overzien, al waren ze met de beste bedoelingen bezield; een nieuw bestaan vinden, dus weer een nuttig lid van de maatschappij worden, werd hun

onmogelijk; ze werden daardoor zwervers, die al spoedig weer tot de misdaad terugvielen en weer in de gevangenis kwamen. Zij zakten al maar door naar steeds lager niveau en belandden meestal op de laagste laag; zij kwamen bij den zelfkant der maatschappij terecht en bleven een gestaag gevaar voor die maatschappij. Ja, niet zelden leidde dit tot zelfmoord, een voor oude tijden niet ongaarne geziene, maar later toch niet meer aanvaarde oplossing van het vraagstuk, dat ons bezig houdt.

Voorzoover ze dit niet deden, werden ze echter een steeds toenemende bedreiging voor rust en orde, die daardoor werden geschaad en gestoord.

Toch was van verbetering in dien toestand eeuwen lang niets merkbaar. Slechts zeer langzaam en geleidelijk werd de maatschappij zich bewust, dat het zoo niet langer kon, eenerzijds niet voor de maatschappij zelve, maar anderzijds ook niet voor den misdadiger, en dat ook de misdadiger een mensch was, die op menschelijke behandeling aanspraak had, zonder dat men daarbij evenwel nog dacht aan de vraag naar de doelmatigheid van de toegepaste straffen als zoodanig.

In ieder geval was het eerst de algeheele ommekeer in het gedachteleven van het eind der 18de en het begin der 19de eeuw, die onder den invloed van de Fransche revolutie een meer algemeene verzachting bracht van de denkbeelden en daarbij ook het inzicht deed geboren worden van den mensch-onteerenden aard van de toenmaals toegepaste straffen, vooral ook van de schandelijke toestanden in de gevangenissen en van den demoraliseerenden invloed daarvan op hun bewoners, de gevangenen en veroordeelden, die daar het gevolg van was.

Onder den invloed daarvan was het, dat — om nu verder maar bij ons eigen land te blijven — men in Nederland reeds in het begin der 19de eeuw pogingen deed, en geslaagde ook, om de gevangenistoestanden te verbeteren en daaraan het al te wreede karakter, dat zij tot op dat oogenblik droegen, te ontnemen. Een en ander was intusschen niet te danken aan staatsbemoeienis, doch aan particulier ingrijpen, immers aan den arbeid en den invloed van het in 1823 opgerichte „Genootschap tot zedelijke verbetering van de gevangenen".

De groote mannen, die dit thans meer dan honderdjarige — en

nog steeds in kracht toenemende — lichaam oprichtten, zagen in — en daarna won die gedachte steeds meer veld —, dat de straf, als hoedanig men na de afschaffing van de lijfstraffen naast de doodstraf vrijwel alleen kende vrijheidstraffen in verschillenden vorm, (de geldboeten en andere lichte strafvormen speelden een veel te kleine rol, om hierbij van belang te zijn,) niet meer voldeden en eigenlijk nooit voldaan hadden, ja nooit hadden kunnen voldoen als middel tot het bereiken van welk ander doel dan ook dan vergelding of afschrikking, en dat de maatschappij op deze manier met al dat straffen niet gebaat was.

Langzaam aan erkende men ook, dat er naast de misdaad, die gestraft werd, ook nog een misdadiger was, de mensch, die deze daad had bedreven, zoodat men niet kon volstaan met alleen die misdaad naar zijn omvang en gevolgen te straffen als vergelding voor het door de gemeenschap ondervonden leed, (en om anderen van het bedrijven eener dergelijke daad af te schrikken,) maar dat ook de dader zelf bij de bepaling van de straf en den duur ervan in aanmerking komen en mee beoordeeld moest worden; dat de straf dus opvoedend en verbeterend moest werken. Meer dan vroeger drong het tot de menschheid door, dat niet allen gelijk waren en dus op den een dezelfde straf een geheel andere uitwerking moest hebben, dan op den ander. M.a.w. men erkende, dat eenerzijds de strafwet meer aandacht had te schenken aan de straffen, die zij den rechter voorschreef, en dat anderzijds de rechter meer dan tevoren er rekening mee moest houden, dat de daad werd gepleegd door een mensch als de anderen, waaruit de maatschappij bestaat, alleen anders in geest en aanleg, dan de meerderheid.

Vandaar dat de straf opvoedend en verbeterend moest werken, om aldus den dader na het ondergaan zijner straf als een beter mensch uit de gevangenis te doen komen en hem zoo in staat stellen weer in de maatschappij zich te doen opnemen en er als een nuttig lid werkzaam te zijn.

Zoowel zedelijke als sociale werking werd dus terecht als eisch gesteld; zoolang de straf de wetsovertreders onbeïnvloed laat, kan zij het algemeen rechtsgevoel niet voldoen noch uit zedelijk, noch uit maatschappelijk oogpunt. Immers naast den enkeling, die door de euveldaad werd benadeeld, lijdt ook het maatschappelijk bestel

onder de misdaad. Een straf met een zuiver negatief karakter kan geen nut doen; zij moet ook positieve resultaten geven.

Dat het straf-probleem er niet eenvoudiger door werd, volgt hier uit.

Moest immers eenerzijds meer aandacht gewijd worden aan het feit, dat ook de dader in ieder geval een mensch was en bleef, anderzijds moest de maatschappij meer dan vroeger tegen die misdadigers worden beschermd en dus aan de straf in zijn gevolgen een veel zwaardere eisch worden gesteld.

Geheel in deze lijn ging dan ook van stonde aan den arbeid van het genoemde Genootschap, toen het op zijn programma plaatste de bevordering van de zedelijke verbetering van de gevangenen door bevordering van allerlei maatregelen, die daartoe konden leiden, als gevangenisbezoek en van anderen aard dan die der familie, om zoodoende tot zedelijke beïnvloeding van de gevangenen te komen, lectuurverschaffing, bezorging van bezigheid, die een meer verheffende strekking had dan vroeger, betere behandeling van die personen, waardoor hun zedelijk gevoel kon worden verhoogd, etc.

Dat die arbeid werd gewaardeerd en tot resultaten leidde, mag wel worden aangenomen op grond van het feit, dat die vereeniging den tand des tijds heeft doorstaan en nu na een eeuw krachtiger dan ooit doorstaat.

Toch was hiermede het pleit op den duur niet gewonnen. Wel heeft menige gevangene den goeden invloed ondervonden en is als een beter mensch in de maatschappij teruggekeerd, maar voor de groote massa der veroordeelden, die in de gevangenis hun straf ondergingen, bleek deze zedelijke steun niet voldoende, om hen zoodanig te doen veranderen (om hier het woord verbeteren liever niet te gebruiken), dat de wederopname in de maatschappij geslaagd kon heeten.

Het waren immers menschen, die vrijwel zonder uitzondering behoorden tot de zwakkeren en zwaksten van wil — om van de ziekelijk in hun verstandelijke vermogens gestoorden maar niet te spreken, ten einde het vraagstuk niet noodeloos ingewikkeld te maken — uit de maatschappij, en juist die zwakheid, dat gemis aan weerstandsvermogen tegen slechte instincten, kwade neigingen en invloeden, dat gebrek aan zelfbeheersching deden hen struikelen en in de gevangenis terecht komen. De algeheele vrijheid van den

burger in de maatschappij — de trots en het bolwerk, het uiterste verlangen van den mensch in het algemeen — bracht hen ten val!

In die gevangenissen heerschte daartegenover een zeer strenge tucht, die een absoluut gebrek aan eenige vrijheid meebracht; elke gelegenheid en aanleiding om zelf eenige beslissing te nemen, eenige keus te doen, ontbraken. De gevangenen werden aldus lijdelijke wezens, die niets anders hadden te doen dan te gehoorzamen. Men bedenke daarbij, dat onder deze gevangenisbewoners er steeds velen waren, die tot de lastige en lastigste elementen behoorden, recalcitranten, op wie die dwang prikkelend moest werken, en ten slotte ook verongelijkten, d.w.z. menschen die zich al dan niet terecht door de strafoplegging verongelijkt voelden en dus allerminst een dadelijk geschikten bodem opleverden voor verandering ten goede. In stede van tot versterking van den wil leidde dit gevangenisregime menigmaal tot grootere verzwakking. De strenge dwang, deze absolute lijdelijkheid, het daaruit voortvloeiende gemis van elke vrijheid van beweging en denken, en het daarmede verbonden ontbreken van elk gevoel van verantwoordelijkheid maakten van de gevangenen voor het grootste deel menschen, die, wanneer zij na korter of langer tijd uit die absolute onvrijheid plotseling weer in de maatschappij terugkwamen en zich aldus weer tegenover die daar heerschende vrijheid gesteld zagen, daar te eenen male vreemd en onvoorbereid tegenover stonden en dus allerminst in staat waren zich weder daarin te bewegen, er weer hun brood te verdienen of althans weer daarin te leven, zonder opnieuw en spoedig ook tegen de algemeene regels dezer maatschappij te zondigen; m.a.w. het gevangenisverblijf had hun allerminst geleerd of hen in staat gesteld weer te worden rustige burgers en nuttige leden der maatschappij.

In stede van verbeterend te werken had dat gevangenisverblijf dus vaak een demoraliseerenden invloed. Daar kwam dan nog bij, dat de meesten geen vakkennis hadden, die hen in staat stelde terstond weer op eerlijke wijze hun brood te verdienen. Verder mag niet worden vergeten, dat veelal ook geld ontbrak om den eersten tijd door te komen, dan wel familieleden, bij wie zij voorloopig onderdak zouden kunnen vinden, ontbraken. Dit, gevoegd bij den algemeen bestaanden afkeer tegen gewezen veroordeelden, die de weinige arbeidskansen nog verminderde, deed voor hen de strijd

om het bestaan veelal te zwaar worden. Niet minder invloed ten nadeele ging er uit van de gedwongen sexueele onthouding tijdens den gevangenisduur, die veel gepaard ging met een juist daar meer dan bij anderen voorkomende weeldezucht. Dit alles leidde tot vele en velerlei uitspattingen, die meer geld kostten dan waarover te beschikken was. Recidive was veelal het gevolg.

Dat deze toestand op den duur onhoudbaar werd, drong langzaam maar zeker tot de maatschappij door. Men voelde echter, dat het niet aanging zonder meer te zeggen: „dit alles gaat de maatschappij niet aan; de man heeft zijn verdiende loon; waarom deed hij, wat hij deed? laat den man ten onder gaan", eene meening, die helaas ook tegenwoordig helaas nog al te veel voorkomt, zij het ook bij menschen, van wie men op grond van hun levens- en wereldbeschouwing dit allerminst zou verwachten. Dat is onmenschelijk; het strijdt tegen elk menschelijk gevoel. Ook een gewezen gestrafte heeft als mensch recht op voldoening van zijn lichamelijke behoeften, voeding, kleeding etc. en op nog iets meer, zij het ook in uiterst bescheiden mate. Niemand hunner heeft om zijn bestaan gevraagd en — hoe men verder denke over het vraagstuk van den vrijen wil en over de erfelijkheidsleer — op niemand kan ten volle en uitsluitend de verantwoordelijkheid gelegd worden voor zijn aanleg, karakter en zijn inzicht.

Bovendien, zijn de wetten en maatschappelijke regelen steeds in overeenstemming met hun opvatting van recht en moraal?

Het besef werd geboren, dat die plotselinge overgang van de absolute onvrijheid naar de algeheele vrijheid in het maatschappelijke leven, zonder eenigen tusschenvorm, voor de gevangenen meestal funest moest zijn, en dat de gevangenis als zoodanig en op zich zelf faalde als verbeterings- en opvoedingsinstelling.

Daarnaast echter werd meer en meer ingezien, dat ook de veelal bestaande afschuw van de maatschappij tegen deze menschen allerminst gerechtvaardigd was en dus moest worden tegengegaan. Hoevelen toch van al degenen, die zoo verontwaardigd deden als er van gewezen veroordeelden sprake was en van hun moeilijke, ja onmogelijke pogingen om weer in het zadel te komen, zij het ook op de meest bescheiden plaats, hadden en hebben daartoe, zedelijk gesproken, allerminst het recht. Geldt hier niet vaak het woord: Wie uwer durft den eersten steen te werpen?

Is er niet vaak alle aanleiding om te spreken van schijnheiligheid?

Daarenboven echter — en dat is wel de voor den gemiddelden mensch meest klemmende reden — is men zich steeds meer bewust geworden, dat al die gewezen veroordeelden, als men zich aan hen niets gelegen laat liggen en hen geheel aan hun eigen lot overlaat, op den duur een ernstig gevaar moeten worden voor de maatschappij; dat steeds meer kosten moeten worden opgebracht voor de bestrijding en de beheersching en inperking daarvan, in den vorm van steeds groeiende machtsmiddelen, en dat de resultaten allerminst daaraan evenredig zijn!

Andere wegen moesten dus worden ingeslagen, dat begreep men allerwege.

Zoo werden menschelijker straftoepassing, humanere strafvormen, opvoeding en verbetering van den misdadiger het parool in de strafrechtswetenschap der 19de eeuw, die tot grondige verandering van het oude stelsel moesten voeren. Niet alleen in particuliere kringen toch vatte de overtuiging post, dat de algemeen bestaande, op zich zelf begrijpelijke, maar daarom toch allerminst goed te keuren scherpe antipathie tegen gewezen veroordeelden, die het dezen, ook wanneer zij met de beste bedoelingen bezield waren, meestal onmogelijk maakte een nieuwe zij het ook nog zoo bescheiden betrekking of positie te krijgen, of om die te behouden, nadat de nieuwe omgeving achter het verleden dier ongelukkigen was gekomen; ook in wetgevingskringen drong die opvatting met kracht door en daarmede was het lot van het oude sinds 1810 bestaande Wetboek van Strafrecht (trouwe copie van den Code Pénal van Napoleon) bezegeld. Het moest verdwijnen en plaats maken voor een nieuw, dat van humanere beginselen zou uitgaan.

Toch zou het nog tot 1886 duren alvorens de invoering van het nieuwe wetboek van strafrecht een voldongen feit was. Onder vele andere verbeteringen, als de invoering van een algemeen strafminimum (in stede van de speciale en afwisselende strafminima), het welk den rechter gelegenheid gaf meer dan te voren met den mensch in den misdadiger rekening te houden, en de terugbrenging van den invloed der recidive tot vijf jaren (instede van eeuwig), waardoor de wetgever tot uitdrukking bracht, dat voor den staat iemand, die zijn straf had uitgezeten, in ieder geval vijf jaren daarna niet langer als een gevaarlijk sujet mocht worden beschouwd,

(hetgeen op den duur tot zachter stemming en welwillender sfeer ook in de maatschappij zelve leiden moest), bracht dat wetboek een nieuwe instelling, die als des wetgevers eerste stap op het gebied der reclasseering moet worden beschouwd. Deze eerste stap, die de kans op maatschappelijk herstel van de veroordeelden moest vergrooten, was de invoering van het instituut der voorwaardelijke invrijheidstelling, die zou kunnen worden toegepast op veroordeelden, die een vastgesteld gedeelte hunner straf hadden ondergaan en zich gedurende dien tijd goed hadden gedragen, en ten opzichte van dewelken er gereede kans bestond op beterschap en maatschappelijk herstel.

In het kort gezegd, beoogde men daarmede het scheppen van een geleidelijken overgang van den dwangtoestand der gevangenis naar de ongebreidelde vrijheid der maatschappij mogelijk te maken, en derhalve beter dan te voren de ontspoorden weder in het goede spoor terug te voeren en hen om te vormen tot nuttige en bruikbare elementen van de maatschappij.

De grondgedachte, waarvan men uitging was opvoedende werking en de prikkel tot zelfbeheersching, zelfbepaling en concentratie, die er van uit moesten gaan op den veroordeelde van het eerste oogenblik af, dat de veroordeelde de gevangenis betreedt, door de wetenschap van het bestaan van de kans op eerder ontslag. Instede dus van een enkele verbeteringspoging in de gevangenis, zou thans die verbetering en opvoeding in de gevangenis begonnen, doch bij de daarvoor geschikten daarbuiten tijdens het in de vrijheid der maatschappij doorgebrachte laatste deel van den straftijd moeten worden voortgezet, om zoodoende de kans te vergrooten voor het afleveren van werkelijk verbeterde menschen aan de maatschappij.

Inderdaad heeft deze nieuwigheid, evenals de beide hierboven in het kort aangestipte verbeteringen, menigmaal tot een goeden uitslag van de pogingen tot maatschappelijk herstel van veroordeelden geleid. Velen van dezen toch, die, wanneer zij, na het ondergaan van hun straf op de gewone wijze en tot op den laatsten dag, uit de gevangenis waren gekomen, zonder meer er stellig niet in zouden zijn geslaagd om zich te reclasseeren, omdat hun dan — gedemoraliseerd als zij waren door het gevangenisverblijf — de herkregen algeheele vrijheid in verband met de moeilijkheid om zich weer een

bestaan te scheppen, leelijke parten zou hebben gespeeld en hen allicht weder op het pad der misdaad gedreven, zijn door de voorwaardelijke invrijheidstelling gered.

Eenerzijds immers werd die niet verleend als er geen aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid bestond, dat de veroordeelde dadelijk een middel van bestaan had en als niet de verkregen gunstige inlichtingen omtrent de antecendenten van dezen het vermoeden wettigden, dat het den betrokkene werkelijk ernst was met zijn verlangen om weer een behoorlijk lid der maatschappij te worden. En anderzijds was het de dreiging, gelegen in het feit, dat bij hernieuwde vervolging binnen den bij die voorwaardelijke invrijheidstelling behoorenden proeftijd — behalve de tweede straf — ook het restant der eerste straf zou moeten worden ondergaan, die dengene, op wien dit instituut werd toegepast, er van weerhield weder in den misdadigen afgrond terug te zinken, althans alle pogingen daartoe te doen.

Toch heeft de maatregel niet die resultaten opgeleverd, die men er van verwachtte. Naast de vele gevallen, waarin succes werd bereikt, deden zich nog meer gevallen voor, waarbij van mislukking gesproken moest worden, omdat de omstandigheden den betrokkenen te machtig waren geworden en dezen ondanks alle goede verwachtingen tegen de verleidingen niet bestand gebleken waren.

Voor deze aanvankelijke mislukkingen waren meerdere redenen.

Het geheele instituut toch is als een fijn besnaard instrument, dat slechts als het door deskundigen wordt bespeeld, een goed geluid kon voortbrengen en tot goede resultaten leiden.

Voor een goede uitwerking is noodig kennis en bestudeering van het geheele verleden, den aard, de toekomstplannen en mogelijkheden etc. van den veroordeelde, maar vooral ook kennis van den persoon zelf. En daarnaast veel menschenkennis en inzicht in opvoedings-vraagstukken. Geen behandeling dus volgens schablone en reglementen of wetten.

Wie was nu met de beslissing en de verantwoordelijkheid voor de gevolgen daarvan belast? Dat was de Minister van Justitie, die natuurlijk werd voorgelicht door speciaal met dezen arbeid belaste ambtenaren aan zijn departement, en niet besliste, dan na verkregen adviezen van gevangenisdirecteuren en colleges van toezicht op de gevangenissen.

Vol toewijding werd van die zijden deze nieuwe arbeid aangevat en alles gedaan om het nieuwe instituut te doen slagen. Toch moest men op den duur de onmacht van het instituut erkennen.

Elke voorwaardelijke invrijheidstelling ging behalve met de algemeene voorwaarde, dat geen nieuw misdrijf zou worden begaan gepaard met voor elk geval duidelijk omschreven voorwaarden, als het wonen op een bepaalde plaats, het inwonen bij een bepaald persoon, het niet komen op aangegeven plaatsen (kroegen, speelhuizen, bordeelen en dergelijke), het zich onthouden van bepaalde dingen (omgang met bepaalde personen, spelen, etc.). Niet-nakoming daarvan leidde behalve en naast de kans op herhaling, tot de intrekking van de invrijheidstelling, nog voor de herhaling van het misdrijf werkelijkheid geworden was.

Het spreekt — na alles wat wij over de moeilijkheden, die dengene wachten, die en zoodra hij uit de gevangenis weer in het vrije leven terugkomt, — vanzelf, dat het nakomen van deze voorwaarden op zich zelf reeds zeer zware eischen stelde aan de betrokkenen en dezen herhaaldelijk voor moeilijkheden plaatsen moest, die zij niet zoo eenvoudig zouden kunnen oplossen.

De enkele dreiging, gelegen in de latere uitvoering alsnog van het resteerende strafgedeelte bij slecht gedrag of niet-nakoming van de voorwaarden, bleek dan ook veelal niet afdoende. En evenmin werd dit bezwaar opgeheven door de kleine uitgaanskas, of een deel ervan, ter beschikking te stellen van vereenigingen of personen, die zich bereid zouden verklaren die gelden te beheeren, want wel heeft in vele gevallen deze tusschenkomst baat gebracht en den betrokkene die moreele hulp verschaft, die hem zoo van noode was, maar het verband en de noodzaak, om naar de raadgevingen en de vermaningen dezer geestelijke helpers te luisteren, ontbrak.

En dit alles werd niet opgewogen door het feit, dat de voorwaardelijk in vrijheid gestelden onder het toezicht stonden en zich hadden te voegen naar de voorschriften van de ambtenaren van politie en justitie. Niet alleen, dat dit slechts uiterlijk en formeel kon en mocht zijn en zich er hoofdzakelijk toe bepaalde toe te zien, dat de veroordeelde geen nieuw strafbaar feit pleegde, zonder dat die ambtenaren zich met diens geestelijke en moreele verbetering inlieten (welk toezicht, hoe taktvol ook uitgeoefend, toch altijd

prikkelend moest werken), zelfs als die ambtenaren zulks zouden hebben moeten doen, zou daarvan niet zoo veel te verwachten zijn geweest. Alleen een personeel contact zou baat kunnen brengen.

Men zag dan ook al vrij spoedig in, dat er aan de regeling iets haperde en dat er naast het officieele en formeele toezicht van wege het openbare ministerie en het administratieve gezag nog een ander toezicht van geheel anderen, meer intiemen aard moest komen, om de betrokkenen over de moeilijke periode heen te helpen. En tevens begreep men, dat dit niet mocht zijn een ambtelijke hulp en toezicht als zoodanig, doch dat slechts particuliere medewerking aan dien opvoedenden arbeid uit de moeilijkheden zou voeren.

Vanzelf was dit al eenigszins geboren door de zooeven genoemde met de uitgaanskassen belaste personen en vereenigingen, maar daaraan ontbrak de zoo noodige grondslag en regeling.

Intusschen: les idées marchent, elles marchent toujours! Terwijl men dan ook alle aandacht wijdde aan deze reclasseeringsmiddelen zoowel na afloop van, alsook — en meer speciaal — tijdens het ondergaan en den duur der straffen, werd men zich bewust, dat het laatste woord op dit gebied nog niet gesproken was en men het bij deze reclasseering niet laten mocht, neen niet laten kon.

Eenerzijds toch kon om voor de hand liggende redenen van practischen aard toepassing der voorwaardelijke invrijheidstelling van veroordeelden uitsluitend plaats vinden in de gevallen, waarin een vrijheidsstraf van eenigen duur was uitgesproken. Hoe immers zou het anders mogelijk zijn om over den gevangene een oordeel uit te spreken ten aanzien van de vraag of hij voor den maatregel in aanmerking zou kunnen komen, vermits daarvoor toch noodig is inzicht te krijgen in diens aard, karakter, vakkennis, familieverhoudingen, verleden, aanleiding tot het misdrijf, arbeidsmogelijkheid in de toekomst, kans op herhaling. En verder kon toch ook de als proeftijd overblijvende restant-straftijd niet al te kort zijn.

Anderzijds echter bleek, dat in meerdere gevallen de gevangenisstraf erger was dan de kwaal, omdat van de gevangenis — ondanks alle goedbedoelde pogingen tot verbetering van de inrichtingen en van de uitvoeringswijze der straffen — meer invloed ten kwade uitging dan ten goede en dus het verblijf in de gevangenis op den veroordeelde eer verbitterend dan verbeterend had gewerkt.

Zeer in het bijzonder was dit laatste het geval met de korte

vrijheidsstraffen. Te meer gold dit bezwaar in de vele gevallen, waarin men gemeend had een vervolging niet achterwege te mogen laten, en slechts met tegenzin vrijheidsstraf was geëischt, omdat de wet nu eenmaal geen andere strafsoort er voor kende, terwijl men eigenlijk het gebeurde vrij onbelangrijk oordeelde en met vrijheidstraf te zwaar geboet. Hier kon de van deze straf te verwachten goede invloed niet opwegen tegen het nadeel van een verblijf in een gevangenis. Dit leidde weer tot een vaak niet-vervolgen waar men een wel-vervolging toch eigenlijk noodig achtte.

Zoo ging men uitzien naar middelen om op andere wijze den dader den ernst te kunnen bijbrengen van zijn daad, dan door gevangenisstraffen van korten duur en toch de zorg voor de handhaving van de openbare orde niet te verwaarloozen.

Men vergete niet, dat elke gevangene in den aanvang ongetwijfeld moet komen onder den demoraliseerenden invloed van de gevangenisomgeving en dat alleen bij de aanwezigheid van een krachtigen wil, of met hulp van geestelijken en moreelen steun, en dan nog op den duur, verbetering daarin is te verwachten.

De vraag, wat van grooter belang was te achten, niet-straffen of een korte vrijheidstraf, werd voor vele strafbare feiten van zoo gewichtigen aard, dat het zoo niet langer blijven kon.

Dit zelfde euvel had in naburige landen reeds tot verschillende pogingen tot verandering geleid; op het voetspoor van deze voorgangers werd van vele zijden erop aangedrongen om ook hier in Nederland de mogelijkheid te scheppen om aan de tot gevangenisstraf veroordeelden toch het ondergaan daarvan te besparen, dus te voorkomen, dat dezen werkelijk in de gevangenis verblijf zouden moeten houden. Voor velen immers, vooral voor hen, die voor de eerste maal de wet overtraden en dus nog geen kennis maakten met het inwendige van de gevangenis, of bij wie bleek, dat geen misdadige aanleg of aard, maar een tijdelijk verminderde wilskracht, dan wel bijzondere en moeilijke omstandigheden tot het plegen van het feit geleid hadden, zou — zoo oordeelde men — een openlijke veroordeeling op zich zelve al voldoende straf of waarschuwing zijn, om hen op dat pad niet verder te doen gaan.

Aan dezen aandrang gaf de wetgever ten laatste gevolg en zoo werd in het jaar 1915 in het Nederlandsche wetboek van strafrecht ingelascht het instituut der voorwaardelijke veroordeeling. Dit stelt

den rechter in staat om bij veroordeeling van beklaagden, die naar zijn oordeel daarvoor in aanmerking komen, en aan wie een gevangenisstraf van niet meer dan een jaar of ook hechtenis wordt opgelegd, tevens te bepalen, dat de straf niet zal behoeven te worden ondergaan, tenzij later door dien zelfden rechter anders zal worden bevolen op grond, dat de beklaagde zich niet hield aan de algemeene voorwaarde, dat hij niet opnieuw eenig strafbaar feit zou begaan gedurende den daarbij te bepalen proeftijd. Bovendien kan de rechter aan die voorwaardelijke veroordeeling nog een of meer bijzondere voorwaarden verbinden, en wel vooreerst deze, dat de veroordeelde de door zijn daad veroorzaakte schade geheel of gedeeltelijk zal vergoeden binnen een te bepalen termijn (die echter korter moet zijn, dan de proeftijd) en verder bij veroordeelingen van meer dan twee maanden ook allerlei andere, waaraan de veroordeelde zich dan bovendien nog te houden heeft gedurende dien geheelen proeftijd, dan wel een gedeelte ervan. Deze voorwaarden zijn geheel aan het „freie Ermessen" van den rechter overgelaten en kunnen zich dus geheel aanpassen aan den persoon en de omstandigheden van den veroordeelde. Zoo kan b.v. verboden worden kroeg- of bioscoopbezoek, of wel bevolen aansluiting bij een vereeniging van afschaffers; het niet uit den dienst wegloopen bij een bepaalden werkgever, onthouding van opium- of ander narcotica-gebruik, etc. Uitgesloten zijn alleen alle zulke voorwaarden, die de godsdienstige of staatkundige vrijheid van den delinquent zouden beperken.

Tegenover dit door onzen wetgever aangenomen stelsel van dadelijke veroordeeling van den delinquent, maar opschorting van de strafuitvoering, staat een ander stelsel, dat men elders vindt toegepast, doch om er hetzelfde mee te bereiken. Daar wordt ook dadelijk van den rechter een uitspraak verlangd, dat de dader schuldig is en aan welk misdrijf, doch in stede van daaraan dadelijk de beslissing te verbinden, welke de straf zal zijn, die eventueel zou moeten worden ondergaan, laat men deze wachten totdat het zoo ver is. Men kan dan den dader beoordeelen naar den toestand van het oogenblik en daarnaar de straf regelen. Dit schijnt een gewichtig argument voor het andere stelsel, doch onze wetgever koos toch het eerste, omdat men meende, dat daardoor de dader krachtiger de hand van de gerechtigheid boven zich zal voelen.

Uit beide stelsels spreekt intusschen duidelijk de bedoeling om de op te leggen straf te doen zijn een middel tot opvoeding en verbetering van den veroordeelden misdadiger, veeleer dan een vergelding of wraakmiddel. Deze laatste opvatting heeft dan ook in ons strafstelsel wel afgedaan.

Dat hierbij op de menschenkennis, het inzicht en de menschenliefde van den strafrechter een groote wissel wordt getrokken, die diens werkkring tot een steeds moeilijker en inspannender maar tevens steeds meer aantrekkelijk geheel maakt, al naar gelang deze gedachte meer wordt verwezenlijkt, volgt wel uit het voorgaande. Het wordt echter, en vooral in de rechterlijke macht zelve nog lang niet genoeg ingezien. Dit echter slechts tusschen haakjes.

Op alle mogelijke wijzen dus kon van toen af de rechter op den veroordeelde invloed uitoefenen door de straf inderdaad meer en meer te doen zijn iets anders en beters dan een slechts misschien afschrikwekkende en vaak eerder een slechten invloed medebrengende vrijheidsberooving, waarvan zeker niet vooraf te zeggen is, of zij werkelijk op den veroordeelde de verlangde in- en uitwerking zal hebben. Immers — en dat is de sinds lang in vele kringen tegen de bepaalde straffen gevoelde grief — hoe nauwkeurig en zorgvuldig ook overwogen, nimmer zal er zekerheid bestaan, dat de opgelegde straf voor den bepaalden veroordeelde werkelijk de juiste is en zij niet door te korten duur niet-afdoende genoeg werkt of door te langen duur schaadt. Ongetwijfeld dus heeft de verandering een verbetering te beteekenen, omdat zij de gelegenheid geeft veel meer dan tevoren een voor den veroordeelde passende straf op te leggen.

Intusschen ligt het voor de hand, dat ook hierbij — en meer nog dan bij de voorwaardelijke invrijheidstelling — de noodzakelijkheid moest gevoeld worden van bijzondere hulp voor den gestruikelde om zich er boven op te houden. Moeilijk toch is het voor dezulken om zich onder deze zoo moeilijke omstandigheden staande te houden. Men denke over die voorwaardelijke veroordeeling niet te licht. Al wat voor den uit de gevangenis in de maatschappij terugkeerende werd aangevoerd en opgemerkt, geldt ook voor den voorwaardelijk veroordeelde zooal niet geheel dan in ieder geval voor een groot deel.

Naast het formeele toezicht van het openbare ministerie op de

feitelijke nakoming van de gestelde voorwaarden — hetgeen slechts neerkomt op het constateeren of dit het geval is — werd daarom dadelijk ook de mogelijkheid geschapen om den veroordeelde hulp en steun te verschaffen bij zijn moeilijken strijd voor zijn ongerepte bestaan. In elk geval nl. waarin hij daartoe termen vindt, mag de rechter bij zijn bevel aan een bijzonderen ambtenaar, dan wel aan eene in het rijk gevestigde, rechtspersoonlijkheid bezittende instelling, of ook aan den houder van eenige aldaar gevestigde inrichting opdragen om aan den veroordeelde terzake van de naleving der bijzondere voorwaarden hulp en steun te verleenen. Zoo kon dus voortaan aan een dronkaard, dien de rechter als bijzondere voorwaarde oplegde, zich van alcoholischen drank te onthouden en zich bij een geheel-onthouders-vereeniging aan te sluiten, de steun worden gegeven van die vereeniging, door aan haar op te dragen zich het lot van dien persoon meer in het bijzonder aan te trekken en hem met raad en daad bij te staan, en zoo hem inderdaad te helpen over de moeilijke periode heen te komen.

Ook kan, in andere gevallen, een bepaalde vereeniging b.v. een meer algemeene reclasseeringsvereeniging, dan wel een harer leden aan een veroordeelde worden toegevoegd, telkens wanneer de rechter meent, dat men met een zwakken broeder te doen heeft, die zonder dien steun en extra-hulp stellig niet in staat zou zijn zich aan de zware, hem bij vonnis opgelegde eischen te houden, terwijl toch de toepassing der voorwaardelijke veroordeeling het meest wenschelijk wordt geoordeeld.

Gemakshalve noemde ik zooeven in de eerste plaats als zoogenaamden patroon „een bijzonder ambtenaar" en daarna de particuliere vereenigingen, doch de wet noemde hem in de laatste plaats, omdat zij diens aanwijzing als een soort pis-aller slechts dan wenschelijk acht als er anders geen dergelijke patroon te vinden zou zijn.

Zeer terecht toch zag men in, dat waar het ging om moeilijke personen wat karakter, aard, aanleg, inborst, zedelijke opvattingen, etc. betreft, die arbeid van steunverleening er een moet zijn van mensch tot mensch, en dus zoo kiesch en subtiel van aard, dat die alleen zou kunnen slagen, als hij was gebaseerd op wederzijdsch vertrouwen. Dat hiervoor te allen tijde een of meer ambtenaren al waren zij ook speciaal daarvoor uitgekozen en opgeleid, ge-

schikt zouden zijn, moest uitgesloten geacht worden. Vandaar dat de wetgever voor een welslagen van de met de instelling beoogde plannen een beroep moest doen op de daarvoor onontbeerlijke hulp van particuliere zijde, waar men zich al zoo vaak en met succes tot dergelijken maatschappelijken arbeid opgemaakt had. Alleen op deze wijze zou het mogelijk worden om voor iederen veroordeelde de meest geschikte leiding te krijgen.

Slechts voor die gevallen, waarin zulk een persoon niet beschikbaar zou zijn en de rechter toch eenige leiding en hulp- en steunverleening noodig mocht achten — dus als aanvulling —, zou de bijzondere ambtenaar beschikbaar moeten zijn. Daartoe werden de noodige reclasseeringsambtenaren in dienst gesteld, die overigens als hoofdtaak anderen reclasseeringsarbeid te verrichten hadden, o.a. de voor de te nemen beslissingen noodzakelijke nasporingen tijdens het vooronderzoek omtrent levensloop, omstandigheden, familieverhoudingen, etc. van den verdachte, diens reclasseeringskansen, en verder alles wat voor de te nemen beslissing door het openbaar ministerie van belang werd geacht, of liever hetgeen alles van belang was te achten voor de door het openbaar ministerie te beantwoorden vraag, of het aan den rechter al dan niet een voorwaardelijke veroordeeling zou voorstellen. Natuurlijk bleef de beslissing aan den rechter, maar het initiatief had toch uit te gaan, en gaat in Nederland ook uit, van de zijde der vervolging. Voor den rechter had dat vooronderzoek echter ook belang, omdat hij daardoor zich kan oriënteeren over de vraag, wat de beste leiding zal wezen in het bepaalde geval.

Zooals wij hiervoren reeds opmerkten, voelde men bij de voorwaardelijke invrijheidstelling sedert lang het gemis van de mogelijkheid om ook daarbij dat speciale patronaat toe te passen. Vandaar, dat men van de gelegenheid gebruik maakte om ook daarbij dat patronaat in te voeren, en wel in den vorm van bijzonder toezicht op de naleving door de in vrijheid te stellen veroordeelden van de voorwaarden, die daarbij worden gesteld. De beslissing hierover moest natuurlijk aan den Minister van Justitie blijven, die reeds de beslissing over de invrijheidstelling had ook. Het voorstel er toe zou echter uit moeten gaan van het gevangenisbestuur en den plaatselijken reclasseeringsraad. Natuurlijk werd ook hiervoor de hulp ingeroepen van hetzelfde particuliere element, dat zich voor

de reclasseering bij de voorwaardelijke veroordeeling beschikbaar stelde.

Een verdere uitwerking van de regeling moge voor later voorbehouden blijven; thans moge worden volstaan nog te memoreeren, dat het ook mogelijk is de voorwaardelijke veroordeeling in een gewone om te zetten en om de voorwaardelijke invrijheidstelling weer ongedaan te maken, indien aan de voorwaarden niet wordt voldaan, terwijl bij de voorwaardelijke veroordeeling ook een korte verlenging van den proeftijd mogelijk is gemaakt.

Als wij nu resumeeren wat in Nederland die reclasseering wil, dan zien wij, dat dit allerminst is liefdadigheid of ziekelijke, dan wel zoetelijke week- of slapheid, doch dat bij beide instellingen de bedoeling is deze te doen zijn complementen van de gewone straffen van vrijheidsberooving, en dit wel met een zuiver verbeterend en opvoedend doel, waarbij als voornaamste factoren optreden de *dreiging*, die gelegen is in de steeds boven het hoofd hangende tenuitvoerlegging van de restantstraf bij de voorwaardelijke invrijheidstelling, of van de geheele straf bij de voorwaardelijke veroordeeling, en die den overgang van de absolute onvrijheid van het gevangenisregime naar de algeheele vrijheid en ongebondenheid van het leven in de vrije maatschappij moet vergemakkelijken voor de eerste categorie en het blijven daarin voor de laatste (die eigenlijk getoond heeft daarvoor niet geheel of niet geheel meer geschikt te zijn) mogelijk maken, en verder de *opvoedende kracht*, die er uitgaat van de speciale voorwaarden en het daarbij veelal voorgeschreven patronaat; de moreele hulp en steun, die door de speciale instellingen en particuliere personen, de zoogenaamde patronen, aan deze maatschappelijke schipbreukelingen gegeven worden.

We leven snel tegenwoordig en zoo zal het den lezer niet verwonderen te hooren, dat Nederland sedert nog veel meer verbeteringsmiddelen als aanvulling op de vrijheidsstraffen heeft gekregen, zooals voor de jongeren de tuchtscholen en verbeteringsgestichten, en voorts een voorwaardelijke terbeschikkingstelling van de Regeering, en voor de ouderen ook verbeteringsgestichten, met zelfs de mogelijkheid om ook de plaatsing in deze voorwaardelijk toe te passen, zoomede sedert 1923 — door het zoogenaamde geldboetewetje — de mogelijkheid, om in zekere aangegeven gevallen,

waarin de wet slechts gevangenis of hechtenis bedreigt, in stede daarvan geldboeten op te leggen, maar dan tot veel grootere bedragen en die dan bij payementen van langeren duur mogen worden afbetaald.

Ja, zelfs kent men daar thans de combinatie voor minderjarigen van ten deele straf en verder terbeschikkingstelling van de Regeering (met plaatsing in een opvoedingsgesticht), en ook dit zoo noodig weer voorwaardelijk, terwijl voor volwassenen de straf zoo kan worden bepaald, dat die ten deele moet worden ondergaan en voor het overige slechts voorwaardelijk wordt opgelegd.

Waar echter al deze mooie regelingen hier in Indië nog slechts tot de pia vota behooren, bepaal ik mij tot de vermelding er van, ten einde des te meer te doen uitkomen, dat de opvoedingsgedachte in het strafrecht het pleit heeft gewonnen.

Ook in het maatschappelijke leven zelf heeft deze gedachte grooten invloed gekregen en algemeen is dan ook de hulp, die van particuliere zijde aan de verwezenlijking dezer gedachte wordt verleend. Het beroep van den wetgever bleef allerminst onbeantwoord. De Bond van Pro-Juventute-vereenigingen voor de jeugdige misdadigers, het reeds genoemde genootschap en nog wel 50 andere vereenigingen voor de volwassenen nemen met opgewektheid en vuur deel aan de reclasseeringspogingen, die rechter en administratie bij hun rechtspraak en beheersbeslissingen doen, en nog dagelijks, bij wijze van spreken, neemt de belangstelling toe. Reclasseering is in Nederland een deel van het geestelijk leven geworden en men zou daar verontwaardigd zijn als men eraan twijfelde of het reclasseeringsbeginsel in ons rechtsleven en rechtsstelsel werd opgenomen; zelfs in orthodoxe kringen is men voor de goede gevolgen niet blind gebleven.

Wenden wij nu den blik naar hier, dan zien wij, dat wij als gevolg van het sedert het begin dezer eeuw aanvaarde stelsel om zoo mogelijk voor alle landaarden en rassen hetzelfde recht te doen gelden, hetwelk in de practijk echter nog slechts weinig toepassing vinden kon, sedert 1 Januari 1918 hier in werking hebben een voor alle landaarden en rassen geldend wetboek van strafrecht, dat bovendien als gevolg van het mede bestaande concordantiebeginsel zoo veel mogelijk overeenstemt met het in Nederland gel-

dende strafrecht. Nu is het maken van een nieuw wetboek van strafrecht geen arbeid van korten duur; het kostte jaren het tot stand te brengen. Vandaar, dat zulk werk onvermijdelijk steeds wat achter blijft bij zijn voorbeelden, temeer nu zelfs de wetgeving in sneltreinvaart pleegt te geschieden. Ons wetboek was reeds in 1915 in het staatsblad verschenen: het bevatte daarom — om ons tot het ons alleen interesseerende gebied der reclasseering te bepalen — wel het Nederlandsch stelsel der beperkte recidive en dat der voorwaardelijke invrijheidstelling, doch kende niet de voorwaardelijke veroordeeling, die immers in Nederland zelf eerst in 1915 in het leven geroepen werd.

Sedert 1 Januari 1918 is het dus bij ons hier uit met den onbepaald voortdurenden invloed der recidive; een veroordeelde behoeft niet tot aan zijn dood het kainsteeken met zich te dragen en hem wordt, wanneer hij zich gedurende vijf jaren na het ondergaan zijner straf behoorlijk heeft gedragen, een schoon briefje door de politie gegeven in den vorm van een bewijs van goed gedrag; althans dit behoort zoo te geschieden, waar een meer dan vijf jaren te voren ondergane straf niet meer als strafverzwarende omstandigheid mag gelden. Dat dit alles intusschen alleen opgaat voor wat ik zou willen noemen de officieele wereld, en men in het maatschappelijke leven, in de vrije maatschappij slechts ten deele des wetgevers goede voorbeeld volgt en dikwijls in strijd daarmede eenen vroegeren veroordeelde nog vele jaren later zijn straf „nadraagt" is een onvermijdelijk, zij het ook bedroevend verschijnsel. Al wat hierboven omtrent de moeilijke positie van gewezen gestraften werd opgemerkt moet daarom ook nadat ons nieuwe strafwetboek werd ingevoerd waar blijven. Wel is die invloed niet overal en bij alle rassen gelijk, doch daarop ga ik hier nu niet in; daarover kom ik straks nader te spreken.

Wat de voorwaardelijke invrijheidstelling aangaat, de aandachtige lezer zal wel begrepen hebben, dat deze hier werd geschoeid op de oudere, in Nederland in 1915 gewijzigde leest. Van eenig meer speciaal toezicht op de naleving van te stellen bijzondere voorwaarden dus geen sprake. Alleen het gewone formeele toezicht van Departement en parket (waaronder hier ten aanzien van de niet-Europeesche bevolkingsgroepen ook de resident en assistent-resident als vervolgingsambtenaren door mij worden begre-

pen) kon op den voorwaardelijk in vrijheid te stellen persoon worden uitgeoefend.

Zoo moest het gebeuren, dat evenzeer als in Nederland het nieuwe instituut geen kans kreeg en slechts zelden, zoo al ooit, in toepassing werd gebracht. Een en ander werd nog te eer een noodzakelijk gevolg van de gebrekkige regeling, waar de Indische toestanden de toepassing al van zelf minder eenvoudig maakten.

Dat inmiddels ook hier kennis werd genomen van de uitbreiding, die het Nederlandsche wetboek van strafrecht onderging door de invoeging van de voorwaardelijke veroordeeling en de uitbreiding en de verbetering van het instituut der voorwaardelijke invrijheidstelling met het instituut der patronaten, spreekt vanzelf, maar toch duurde het jaren alvorens men ook in Indië er van deed profiteeren. Op strafrechtgebied niet minder dan elders volgt onze wetgever zijn Hollandschen voorganger slechts uit de verte en bedachtzaam.

Het duurde dan ook tot 1926 alvorens onze Indische wetgeving er mede werd aangevuld en het zou 1 Januari 1927 worden, alvorens Indië evenals Nederland de voorwaardelijke veroordeeling tot zijn strafsoorten of liever zijn wijzen van straftoepassing mocht rekenen en de voorwaardelijke invrijheidstelling met het bijzondere instituut der patronaten werd aangevuld, en aldus ook hier meer dan tevoren de opvoedings- en verbeteringsgedachte in de wet tot uiting werd gebracht.

Terwijl men echter in het moederland in het meergenoemde genootschap en vele andere instellingen dadelijk de apparaten bij de hand had, die voor dat speciale toezicht noodig waren en dit konden verschaffen, ontbrak hier te eenen male het kleed, waarin de reclasseering in haar nieuwen, uitgebreideren vorm gehuld kon worden. Men verzuimde tegelijk met de voorbereiding van de wettelijke regeling ook den aanmaak van het kleed ter hand te nemen.

Zoo kon het niet anders, of de invoering verraste de wereld, en het jonge wicht kon niet dadelijk die gezonde belangstelling vinden, die het noodig had. Men wist er geen weg mee en vond het een lastpost.

En geen wonder! Wanneer men te doen heeft met eenen beklaagde, wiens euveldaad niet zoo ernstig wordt geoordeeld, dat zware correctie, in den vorm van een werkelijk gevoelige vrijheidstraf noodig is te achten, en van wien bij oppervlakkige beschou-

wing de mogelijkheid van verbetering niet a priori uitgesloten is te achten, dan zal volgens het nieuwe stelsel aan voorwaardelijke veroordeeling gedacht mogen worden. Daartoe zal het echter, zooals ik reeds mocht uiteenzetten, noodig wezen, om reeds bij het vooronderzoek uitvoerig nader onderzoek te doen naar alle omstandigheden zoo van het misdrijf als van des daders leven niet alleen, maar ook naar het verleden van dezen en diens verdere bijzondere omstandigheden, w.o. ook toekomstmogelijkheden, aanleg, kennis, etc. van den delinquent. Anders kan de rechter niet met volledige kennis van zaken en omstandigheden oordeelen en is hij niet in staat een juiste beslissing te geven, en deze toch is het, die over de straf oordeelt en er de verantwoordelijkheid voor te dragen krijgt.

De met het vooronderzoek belaste autoriteiten en ambtenaren kwamen echter met deze zijde van het vraagstuk tot nu toe zelden in aanraking; de rechter gaf tot nu toe weinig aanleiding om te veronderstellen, dat voor hem de dader als zoodanig eenig bijzonder belang had, voorzoover zulks niet rechtstreeks met het gepleegde feit te maken had. Het lag dus voor de hand, dat men aldaar niet dadelijk op dit gebied thuis zou zijn, te minder waar slechts een zeer klein deel van dat personeel meer of minder vakopleiding had gehad. Zelfs voor de ambtenaren, die met de vervolging van de Europeesche helft van de misdadigers belast zijn, geldt dit in hooge mate, waar de parketten van de enkele Raden slechts zeer weinig zaken zelf onderzoeken en alles grootendeels aan plaatselijke politiebeambten moeten overlaten. En bovendien was men op de parketten zelf evenmin met deze aangelegenheden vertrouwd en last not least heeft ook hier het eeuwige wisselen van personeel er niet toe medegewerkt, om aan de parketten een bepaalden geest te kweeken, die gemakkelijk zich aan het nieuwe stelsel zou aanpassen, nog daargelaten, dat bij zoovelen dezer ambtenaren een zeker gebrek aan „leeftijd" hen voor de gedachte der reclasseering niet altijd ontvankelijk maakt.

Men had dus mogen verwachten, dat van den aanvang af voor steun en leiding van wege daarmede meer vertrouwde ambtenaren ware gezorgd. Helaas is daarvan geen sprake geweest en werd er eerst in 1928 één heele ambtenaar, voor West-Java, aangesteld. En deze zoekt momenteel zijn arbeidsveld nog meer op het gebied

der arbeidsverschaffing aan gewezen veroordeelden, in stede van hulp en leiding te geven bij het vooronderzoek, wat betreft de reclasseeringsmogelijkheden, een terrein, dat bij uitstek het zijne zou moeten zijn.

Daarnaast echter wist men, dat deze nieuwe vorm van strafoplegging veelal alleen dan succes zou kunnen hebben, indien de delinquent in de moeilijke jaren van den proeftijd onder speciaal toezicht zou komen voor de naleving van de bijzondere voorwaarden, waarvan juist de meeste opvoedende en verbeterende invloed verwacht mocht worden. In stede van nu echter reeds bij de voorbereiding der nieuwe wetgeving maatregelen te nemen om hierin te voorzien, zoodra men tot de overtuiging gekomen was, dat het particuliere initiatief hierbij de voornaamste rol moest spelen en een ambtelijk speciaal toezicht slechts dan zou mogen worden ingeschakeld en in toepassing gebracht, wanneer het particulier element mocht ontbreken, liet men het er op aan komen en speelde op wat men noemt: „zien komen". Eerst toen de wetgeving die ons de voorwaardelijke veroordeeling gaf met het daaraan verbonden speciale toezicht bij oplegging van bijzondere voorwaarden, er was, is men iemand gaan zoeken, die de taak, dit particuliere element op te zoeken en tot leven te brengen, op zich zou willen nemen. De Regeering was tenslotte zoo gelukkig in Prof. Mr. SCHEPPER een zeer bekwamen en volijverigen organisator te vinden. Hem is het voorzitterschap opgedragen van het ingestelde college, dat bestemd is de Regeering in alle belangrijke aangelegenheden van reclasseering van advies te dienen. Dit college is het Centrale Reclasseeringscollege, dat te Batavia is gevestigd. Het moet het contact tot stand brengen tusschen het ambtelijk element en het particuliere initiatief, hetwelke ten zeerste wordt bevorderd doordien beide in datzelfde college worden bijeengebracht.

Onder de leiding van dezen hooggeleerde nu wordt thans gepoogd overal belangstelling op te wekken en instellingen te vinden of te scheppen, die zich met de zorg voor die hulp- en steunverleening zouden willen belasten, deels zelf en als geheel, doch meerendeels door leden of andere personen, die zich daartoe beschikbaar stellen, voor de patronaten aan te wijzen.

Zonder het bestaan toch van dergelijke vereenigingen kan van een vruchtdragende toepassing der voorwaardelijke veroordeeling

of invrijheidstelling geen sprake wezen. Eerst dan toch zou al bij het vooronderzoek ook aan de voorwaardelijke-veroordeelingsmogelijkheid kunnen gedacht worden. Men zou zich dan nl. reeds in dat stadium van het onderzoek in contact kunnen stellen met zoo'n vereeniging, om te weten, of er voor den betrokkene kans zou zijn op het verleenen van hulp en steun, zoodat speciale voorwaarden aan de voorwaardelijke strafoplegging zouden kunnen worden verbonden en aldus een meer in waarheid opvoedend werkende straftoemeting zou kunnen worden verkregen, dan bij een simpele veroordeeling.

Thans is van dit alles echter nog nauwelijks sprake. De rechter heeft geen houvast behalve in hoogst enkele gevallen en het gevolg is óf dat er een slag naar geslagen wordt, óf dat men het instituut nog te veel buiten toepassing laat.

Nog afgescheiden echter van deze aanvankelijke desorganisatie, om het zoo maar eens te noemen, geven de koloniale toestanden uit zich zelf door de groote afstanden, de uitgestrekte gebieden en de vele verplaatsingen van de bewoners, aanleiding tot moeilijkheden bij het vooronderzoek. Niet ten onrechte verbond daarom de wetgever voor Indië aan de toepassing van het instituut der voorwaardelijke veroordeeling uitdrukkelijk den eisch voor den rechter, dat deze daartoe niet zou overgaan alvorens hij door een nauwkeurig onderzoek de overtuiging zou hebben bekomen, dat toezicht mogelijk zou zijn op de naleving der algemeene voorwaarde, die aan elke voorwaardelijke veroordeeling moet worden verbonden, nl. dat de delinquent geen nieuw strafbaar feit zal begaan, en op die van de speciale voorwaarden, die hij aan zijn veroordeeling wil verbinden.

Nu is het in Nederland ondanks de vele en goed georganiseerde vereenigingen soms al moeilijk, in verband met de bijzondere omstandigheden of den aanleg en aard van den delinquent, een geschikten patroon te vinden; des te meer moet zich deze moeilijkheid hier voordoen, waar niet alleen het vele heen en weer trekken, het met verlof gaan naar Europa, het harde arbeiden in het tropische klimaat, en het veelal naar Europa terugkeeren juist op den leeftijd, waarop de belangstelling voor dergelijken arbeid het grootste is te achten, de keuze voor patroons beperkt ten aanzien van de Europeesche bevolkingsgroep, en het gemis aan inzicht in de beteekenis

van het instituut bij de overige groepen de reclasseeringslust daar heelemaal doet ontbreken, maar bovendien ook het vele verplaatsen en verhuizen van de veroordeelden in verband met groote afstanden onoverkomelijke bezwaren moet medebrengen. De rechter moet dus wel zeer voorzichtig zijn en zeer spaarzaam in het gebruik van dit nieuwe instituut, dat slechts bij een toepassing met verstand en goed begrip tot het er mede beoogde doel kan leiden.

De voorwaardelijke veroordeeling is een straf, die vooral geestelijk moet werken; de delinquent moet er zelf het grootste aandeel in hebben; hij moet toch vrijwillig medewerken om tot het doel te geraken; immers alleen, als hij zelf vrijwillig en welbewust die straf aanvaardt, kan hij innerlijk aan zijn verbetering medearbeiden. Dat mag de rechter nooit vergeten.

Evenals in Nederland mag een voorwaardelijke veroordeeling door den rechter worden uitgesproken in geval van veroordeeling tot gevangenisstraf van niet meer dan één jaar, en in geval van veroordeeling tot hechtenis of tot geldboete (doch dit laatste slechts onder bijzondere, hier minder ter zake doende voorwaarden en met eenige uitzonderingen) en de proeftijd bedraagt bij de misdrijven en enkele overtredingen drie jaren, voor de overige overtredingen hoogstens twee jaren, de duur evenals de straf te bepalen door den rechter. Ook de overige voor Nederland aangegeven regels zijn hier in hoofdzaak van toepassing. Wij kunnen die dus stilzwijgend voorbij gaan.

Voor de voorwaardelijke invrijheidstelling, die tot nu toe slechts zelden werd toegepast en dan nog meer als supplement van, althans naast de jaarlijksche remissies (zij het ook, dat dit misschien ten deele onbewust geschiedde), en waarbij eigenlijk meer rekening gehouden werd met het gevangenisregime, dat men aldus gemakkelijker kon handhaven (belooningsmiddel), dan met het opvoedingselement ervan, was het evenzeer van het hoogste belang, dat er zulke vereenigingen bestonden, die de voor het naleven der speciale voorwaarden, die men aan de invrijheidstelling wenschte te verbinden, zoo onmisbare hulp en steun zouden kunnen verschaffen.

Alleen dan immers kon opvoedende werking van de toepassing op de bepaalde personen worden verwacht, indien dezen niet zoo maar zonder meer werden in vrijheid gesteld en niets hen er eigenlijk aan herinnerde, dat zij nog een deel van de straf te ondergaan

hadden, dan de onzichtbare en niet voelbare dreiging, dat de straf alsnog zou moeten worden voleindigd bij het begaan van een nieuw strafbaar feit, maar wanneer een meer rechtstreeks op hen inwerkende invloed bij hen het besef van een en ander levendig hield.

Ook hier dus is de patroon dringend noodig, de persoon, wiens aanwijzingen gevolgd moeten worden, wiens gezicht de betrokkene telkens te zien krijgt bij de ongetwijfeld geregelde bezoeken, die gemaakt moeten worden, de persoon tenslotte, van wien rechtstreeksche invloed kan en zal uitgaan op den betrokkene.

Met het oog op dit alles is het bestaan van een aantal vereenigingen, om voor elk geval een passenden voogd te vinden, al noodig, maar er is nog meer. Zal van zelf sprekend de voorwaardelijke veroordeeling, behoudens uitzonderingen, alleen worden toegepast op diegenen, die een middel van bestaan en een onderdak hebben, voor degenen, die na het ondergaan van een groot deel van hun straf zullen worden vrijgelaten, zal deze eisch ook moeten worden gesteld, omdat hun de strijd anders al te moeilijk zou worden gemaakt. In ieder voorkomend geval zal dus allereerst moeten worden onderzocht, of er arbeidsgelegenheid en onderdak is voor den betrokkene. Bij dit alles is onontbeerlijk de hulp van vereenigingen, die de reclasseering tot hun devies kozen. Zulke arbeid immers eischt weer veel voorbereiding en vooral veel toewijding en naastenliefde.

Daarnaast echter is evenals bij de voorwaardelijke veroordeeling onmisbaar de medewerking van den betrokkene zelf. Ook bij hem moet de gedachte bestaan, dat er aan zijn opvoeding gewerkt wordt. De voorwaardelijke invrijheidstelling is evenzeer straf als het verblijf in de gevangenis zelf; het is eenvoudig voortzetting van de straf buiten de gevangenismuren, maar anders en in enkele opzichten beter dan daarbinnen, want de veroordeelde moet er zelf vrijwillig aan medewerken, zoodat hij zelf innerlijk deel krijgt aan het bereiken van het strafdoeleinde.

De nieuwe regeling schept verder ook voor de voorwaardelijke invrijheidstelling de mogelijkheid om daaraan bijzondere voorwaarden te verbinden — onder hetzelfde voorbehoud van verbod van beperking der godsdienstige en staatkundige vrijheid van den betrokkene —, zoomede de mogelijkheid om op de naleving van de voorwaarden (waaronder tevens is begrepen, dat de veroordeelde zich niet op andere wijze dan door strafbare feiten zal misdragen)

een bijzonder toezicht in het leven te roepen, dat evenwel uitsluitende gericht mag zijn op het verleenen van hulp en steun aan den veroordeelde.

Van die bevoegdheid is dadelijk gebruik gemaakt om een regeling in den geest als die voor de voorwaardelijke veroordeeling met betrekking tot deze steunverleening te maken terwijl tevens is bepaald, dat als misdragen in den zin als bovenbedoeld moet worden beschouwd het leiden van een lui en ongebonden leven en het hebben van omgang met slecht bekende personen.

Terwijl nu echter de Regeering in Nederland het terrein voor de reclasseering geëffend vond en dadelijk de vereenigingen aantrof, die de steunverleening konden opnemen, zoodat zij zich van stonde af aan kon bepalen tot toezicht houden (gelijk ook in des wetgevers bedoeling lag), kwam de Indische Regeering voor een geheel onbeploegd terrein te staan. Armenzorg en gevangenisbezoek — behalve vanwege de kerken — waren niet georganiseerd en niemand was er dus om de hulp- en steunverleening, aan voorwaardelijke veroordeeling en voorwaardelijke invrijheidstelling zoo eng verbonden, op te nemen en zoo dadelijk die instellingen tot gezond leven te helpen.

Wel telde Indië tijdens de invoering van een en ander ééne vereeniging, die zijdelings met de reclasseering in verband stond, nl. de te Semarang in 1914 opgerichte „Vereeniging tot het verleenen van hulp aan ontslagen Europeesche veroordeelden te Semarang", maar deze had, zooals haar naam trouwens aangeeft, geen ander doel, dan het verschaffen van arbeid aan gewezen veroordeelden en het verleenen van eenigen financieelen steun daarbij, zoo noodig. Nog daargelaten, dat haar arbeidsveld zich slechts uitstrekte tot Europeesche veroordeelden, terwijl Indië behalve de Europeanen nog tallooze andere groepen en rassen kent, op wie de reclasseering evenzeer van toepassing was, kon zij zich juist niet bemoeien met diegenen, die de nieuwe regeling aan de bemoeiïng van reclasseeringsvereenigingen onderwerpen wilde, nl. de voorwaardelijk veroordeelden en de voorwaardelijk in vrijheid gestelden. Bij haar zat alleen een maatschappelijke hulpverleening voor, niet deelneming aan de strafuitoefening als het daartoe door den wetgever bestemde particuliere element.

Voor de reclasseering als zoodanig kon die vereeniging dan ook

slechts secundaire beteekenis hebben. De Regeering stond inderdaad voor een onbeploegd veld. Alle hulp moest nog uit den grond gestampt worden. De vraag hoe die medewerking van het particuliere element te verkrijgen en in het leven te roepen was echter niet zoo eenvoudig op te lossen, als misschien in den aanvang wel werd verwacht.

De bevolking toch van Nederlandsch-Indië bestaat niet gelijk in ons vaderland uit een homogene bevolking, welker samenstellende deelen wel op verschillenden trap van beschaving en ontwikkeling staan, maar toch dezelfde raseigenschappen en rasbelangen hebben en in hoofdzaak gelijke idealen najagen. Dit schoone land herbergt tallooze, in alles en allerlei diametraal tegenover elkaar staande en in denken en voelen hemelsbreed verschillende bevolkingsgroepen en rassen. En hoe men nu ook over associatie denken en hoezeer men ook daarvoor geporteerd wezen moge, men zou wel ziender oogen blind moeten wezen, wanneer men meende, dat reclasseering voor al die groepen evenveel beteekenen zou, ja zelfs zou kunnen beteekenen.

Waar reclasseering als maatschappelijk verschijnsel en deel van een strafstelsel product is van Westerschen oorsprong ligt het voor de hand dat de vraag anders valt te beantwoorden ten aanzien van de Westerlingen, dan van de overige groepen, die wij mogen samenvatten onder het algemeen begrip van Oosterlingen.

Voor de eerste groep spreekt het vanzelf, dat hier al dadelijk op belangstelling en inzicht kan worden gerekend, al waren wegens onbekendheid met doel en strekking ook veel tegenstand en tegenwerking te verwachten, die dan ook niet zijn uitgebleven. Ook mag niet worden over het hoofd gezien, dat de eigenaardige samenstelling van die groep, die vele nationaliteiten telt met tegenstrijdige inzichten en opvattingen, bezwaren medebrengt, terwijl de bijzondere omstandigheden van dit land ook al niet medewerken tot een vlugge inburgering van het nieuwe element in ons strafrecht. Zoo zal het niet zoo gemakkelijk wezen om dadelijk vele medewerkers te vinden, waar velen van die groep trekkers zijn, die voor Indië op zich zelf weinig gevoelen, de menschen vaker aan overplaatsing onderhevig zijn, en verder ziekten, Europeesche verloven en dergelijke de lust en de gelegenheid ook beperken, terwijl ten slotte het klimaat en de daarmede verband houdende algemeene

dagverdeeling het hunne ertoe bijdragen om de bereidwilligheid bij velen in de kiem te smoren. En dan gaan velen uit dit land weg op een leeftijd, waarop juist, naar de ervaring in Europa leerde, de meeste belangstelling pleegt te bestaan voor dergelijk hoogst ernstig en veel levenservaring eischend maatschappelijk werk. Maar toch behoeft hier niet aan dadelijke uitwerking getwijfeld te worden en mag zelfs op een spoedigen goeden uitslag van het reclasseeringswerk gerekend worden. Te meer, waar het aantal van degenen uit deze groep, die voor die reclasseering in aanmerking komen, niet zoo groot is en dus de behoefte aan daadwerkelijke hulp wel te vinden zal zijn.

Tegenover deze Westersch georiënteerde groep staat echter de grootere en nog meer heterogene Oostersche bevolking. Schakelen wij nu verder de vele kleine groepen van Vreemde Oosterlingen uit — omdat hun aantal gering is en zij geen invloed hebben op de samenleving als geheel, waar zij vrijwel buiten staan, en ook van hen velen trekkers zijn — zoomede de Arabieren, hetzij omdat men die wil rekenen tot de zooeven genoemden, hetzij, dat men hen om hun Mohamedaansche geloof tot de groote massa rekent, dan blijven er twee groote groepen over, en wel de Inlanders, de autochthone bewoners dezer landen, en de Chineezen.

Ongetwijfeld leveren deze twee groepen het grootste aantal veroordeelden op en dus ook het meeste materiaal voor reclasseering, want niemand zal wel willen beweren, dat de Oosterling minder vatbaar zou zijn voor verbetering door opvoeding dan de Westerling, maar, anders dan bij de Westerlingen, is voor deze Oostersche groep de reclasseering nog een onbekend begrip, een nieuwe waarde, waarmede zij nog zal moeten leeren rekenen. Zij zal dus nog in die richting moeten worden opgevoed en nog geheel met de nieuwere inzichten omtrent doel en wezen van deze nieuwere strafmethoden bekend gemaakt moeten worden. En niet het minst zal aan die maatschappij nog moeten worden bijgebracht het groote nut er van en de ontzaglijke invloed er van op de maatschappij, wil zij de krachten kunnen leveren, in staat en geschikt om zelfstandig dien grooten en diep ernstigen arbeid te leveren, welken de reclasseering vergt van hen, die zich daaraan willen wijden. Dit zoo zijnde, erkende de Regeering van deze landen, dat voorshands hare taak eene uitgebreidere moest zijn, dan die van Nederland.

Zij kon niet volstaan met controleeren en moest — zij het ook noodgedwongen naar haar meening — voorloopig voor een deel ook de taak verrichten, die naar haar oordeel het beste wordt verricht door het particuliere element, ook hier in Indië.

Zooals in den aanvang reeds werd opgemerkt, is deze specifieke reclasseeringstaak tweeledig.

Eenerzijds zal zij zich met het onderzoek van bepaalde gevallen moeten bezig houden om inlichtingen te kunnen geven, zoowel op de vragen

a. of ten aanzien van een bepaalden verdachte een voorwaardelijke veroordeeling mogelijk en wenschelijk is,

b. of ten aanzien van eenen bepaalden veroordeelde een voorwaardelijke invrijheidstelling mogelijk en aanbevelenswaardig is, alsook op deze andere, of het op den weg van dengene, die het onderzoek verricht, ligt, om juist in dat geval de noodige hulp en steun te verleenen. Dit onderzoek zal zich tevens moeten uitstrekken over arbeids-, verblijfs- en toekomstmogelijkheden, etc.

Anderzijds bestaat die taak in het uitoefenen van contrôle op de voorwaardelijk veroordeelden en voorwaardelijk in vrijheid gestelden met betrekking tot de nakoming der voor elk geval gestelde bijzondere voorwaarden, hetgeen dan geschiedt door de aan elken betrokkene toe te voegen patroons.

Beide onderdeelen dezer taak worden thans nog in hoofdzaak verricht door de Regeering zelve, en wel door het aan den Inspecteur, hoofd van het gevangeniswezen, toegevoegde hulpbureau voor den reclasseeringsambtenaar voor West-Java, die zich, zooals ik al gelegenheid had op te merken, tot het eerste deel, en dan nog maar als aanvulling zou moeten bepalen, doch nu nog voornamelijk slechts als arbeidsbemiddelaar optreedt.

Hoe eer de maatschappij die taak dan ook van de Regeering overneemt, hoe liever het Haar zal zijn, want niemand kan meer dan de Regeering zelve en haar ambtenaren er van overtuigd zijn, dat deze toestand minder gewenscht is.

Niet alleen toch is die taak voor de Regeering als zoodanig te veel omvattend, maar bovendien ligt die taak meer eigenaardig op den weg van het particuliere initiatief.

Reclasseeren — het wordt helaas veel te weinig ingezien — is eenerzijds een sociale noodzakelijkheid. Al die maatschappelijk

ontspoorden, waaronder vooral de vele recidivisten, doen de maatschappij zoo onnoemlijk veel kwaad niet alleen wegens de materieele schade, die de talrijke vermogensmisdrijven aan de leden berokkenen, maar meer nog door de schade, die het algemeen lijdt in haar moreel en geestelijk leven. De maatschappij kan dan ook niet voldoende worden doordrongen van het besef, hoe noodzakelijk het is om die ontspoorden zooveel mogelijk weer in het goede spoor terug te voeren, omdat zij anders het verkeer te stremmen dreigen.

Maar anderzijds is reclasseeren, — wij hadden reeds gelegenheid dit op te merken, — geestelijke en moreele opvoeding ter verbetering van die mislukkelingen en verdoolden.

Die verbetering is echter niet een werk, dat een ieder is gegeven. Zij kost tijd en geduld, maar eischt bovendien — naast en behalve naastenliefde in het algemeen — belangelooze toewijding en volharding, en bovendien vertrouwen in de verbeteringsmogelijkheid niet alleen van de menschen in het algemeen, maar ook van den betrokkene in het bijzonder. Die taak is dan ook niet licht. Zooals Prof. Mr. SCHEPPER in zijn interessante artikel in het Tijdschrift voor het recht in Indië zegt: De bodem van het menschelijke gemoed is vaak harde, moeilijk te bewerken grond en het verlaten van het hellend vlak aan den zelfkant der samenleving kost ook bij geboden hulp gemeenlijk veel inspanning.

Het zijn dan ook — aldus Prof. Mr. SCHEPPER — factoren en eigenschappen van hooger orde, dan ambtelijke positie en autoriteit, die voor de reclasseering noodig zijn.

Daar komt nog bij, dat voor den arbeid van reclasseering nevens toewijding en liefde, die — dat spreekt van zelf — ook bij ambtenaren zouden te vinden zijn, nog iets anders onmisbaar is, en dit element zal bij een ambtelijke verhouding zelden gevonden worden, het vertrouwen nl., dat den veroordeelde moet binden aan hem, onder wiens toezicht en leiding hij staat, en dat diens autoriteit kan verinnerlijken tot een bezieling gevenden factor.

Ongetwijfeld zal dus — wij meenden dit hier voor Indië nog eens afzonderlijk te moeten uiteenzetten — voor het welslagen van des wetgevers goedbedoelde opvoedingspogingen bij het strafrecht, waarvan terecht zooveel verwacht wordt, de hulp van het niet-ambtelijke element onontbeerlijk zijn.

Het spreekt vanzelf, dat die arbeid — al was het alleen maar uit onervarenheid — in den aanvang veel teleurstelling zal brengen. Dat mag echter niemand afschrikken. Dat eischt het algemeen belang. Een onwankelbaar vertrouwen in het uiteindelijk succes, gepaard aan het noodige optimisme mogen echter niet ontbreken bij hen, die zich aan deze zoo bij uitstek sociale taak willen wijden, om hen over de aanvankelijke teleurstelling heen te helpen.

Het is voorwaar een zware taak, die de Regeering hier op de schouders van de burgerij legt, maar deze mag die niet van zich afwerpen. Het vertrouwen der Regeering in het maatschappelijk medegevoel mag niet worden beschaamd.

Voor een klein deel heeft deze cri de coeur van onze Regeering ook reeds gevolg gehad. Het Leger des Heils namelijk heeft zich al vrij spoedig er toe laten vinden als reclasseeringsvereeniging in den zin, zooals hier bedoeld, op te treden, terwijl ook het bekende I. E. V. zich te dien aanzien niet onbetuigd heeft gelaten. Beide vereenigingen hebben evenwel een beperkt arbeidsveld, vooral de eerste, die zich alleen zal bezighouden, voor zoover bekend, met bepaalde categoriëen van vrouwen en meisjes. Het I.E.V. met zijn vele afdeelingen heeft meer kans op arbeid, doch is beperkt tot de hier geboren Europeanen. Ook verrees er al hier en daar op zeer beperkte schaal een Inlandsche reclasseeringsvereeniging, doch men hoort daar nog weinig van. Ook de Orde van de Goede Tempeliers verklaarde zich onlangs bereid om aan den reclasseeringsarbeid deel te nemen, terwijl, als ik goed ben ingelicht, ook enkele R. K. orden van vrouwen zich met dezen arbeid, doch ook weer alleen voor Europeesche vrouwen, willen bezighouden.

Ten slotte moet dan nog worden melding gemaakt van de oprichting in het begin van dit jaar van een specifiek Christelijke Reclasseeringsvereeniging voor N.-I., die echter alweer een zeer beperkt arbedsveld heeft, omdat zij dien verricht op den grondslag van het Evangelie van Christus en dus alleen van nut is voor de rechtzinnige Christenen, voornl. Europeanen en slechts voor een klein deel ook Inlanders.

Naast al deze zeer specifieke en op klein gebied werkende vereenigingen ontbrak echter een meer algemeene vereeniging, die niet alleen niet uitsluitend plaatselijk werkte, doch bovendien geen

onderscheid maakte in ras en landaard, noch in geloof. Toch was ook daarvoor plaats.

Al zouden er nog verscheiden dergelijke plaatselijke vereenigingen of vereenigingen met een beperkt arbeidsveld ontstaan, dan nog zou een meer algemeene vereeniging niet kunnen worden gemist.

Reclasseeren toch is arbeid, die zich niet tot bepaalde plaatsen beperkt, maar in feite het geheele terrein van den staat bestrijkt. Wat toch is het geval?

Door het intensieve verkeer, dat hier in Indië niet minder dan in Europa dank zij den modernen middelen der techniek nog dagelijks zich uitbreidt, heeft men een voortdurend heen en weer trekken en verplaatsen ook van die elementen, welke de toekomstige misdadigers opleveren en van die gezinnen, waaruit zij later voortkomen. Het is dus lang niet altijd ter plaatse van den rechter voor een bepaald geval, hetzij den Europeeschen, hetzij den Inlandschen, dat de inlichtingen omtrent het leven en den aard, den aanleg, den levensloop, de familie, etc. van den beklaagde moeten worden verkregen, terwijl verder ook de toekomst van den betrokkene zeer vaak zal liggen in een geheel andere streek, dan waar deze zich ophield. Neemt men dan verder in aanmerking, dat de ressorten van de Europeesche rechtbanken ongelooflijk uitgebreid zijn — het ressort van den Raad van Justitie te Batavia b.v. strekt zich behalve over geheel West-Java ook uit over de geheele Residentie Westerafdeeling van Borneo, en bovendien over de residenties Palembang, Djambi en de Lampongsche Districten — dan is het duidelijk, dat een plaatselijke reclasseeringsvereeniging slechts zelden effect kan sorteeren, en dus slechts zelden bij eenig voorloopig onderzoek en de verdere voorbereiding behulpzaam kan zijn. Alleen vereenigingen, die vele vertakkingen hebben en feitelijk overal hun voelhorens kunnen uitsteken, kunnen op den duur van waarde zijn voor een succesvollen reclasseeringsarbeid.

De vraag zou zich nu kunnen voordoen, of het wenschelijk is te achten om voor elke bevolkingsgroep afzonderlijke vereenigingen in het leven te roepen. Deze vraag heeft reden van bestaan, waar, zooals ik al aanduidde, de reclasseering in verschillende groepen anders beoordeeld wordt. En inderdaad bestaat er in de groep der Oosterlingen nog weinig belangstelling voor het heele geval. Men

zegt wel eens, dat dit vanzelf spreekt, omdat de Oosterling niet zou worden gedeclasseerd, maar die zoo zeggen, weten er n.m.b.m. weinig van.

Zeker, voor de groote dessa-gemeenschap is er een glimp van waarheid in. Men neemt daar tegenover de gewezen veroordeelden een andere houding aan dan in de Europeesche gemeenschap, ja soms zelfs neemt een en ander het karakter aan van respect en eerbied, die dan echter alleen berusten op vrees of erkenning van meerdere „wereldwijsheid". En ook zijn de familieverhoudingen vaak van zoodanigen aard, dat het gevoel van saamhoorigheid bijzonder tot de leden spreekt, maar dit alles gaat toch maar tot op zekere hoogte op.

Zelfs in de groote dessahuishouding kan in vele kringen een houding van afkeer en afkeuring tegen hen, die zondigden, bespeurd worden. Ook daar is in vele gevallen een zekere neiging te bespeuren om hun, die met den strafrechter kennis maakten, niet meer het vroegere vertrouwen te schenken, en wordt het zoo denzulken minder gemakkelijk hun dagelijksch brood op eerlijke wijze te verdienen. Het is een feit, dat de recidive in de Inlandsche en Chineesche wereld meer voorkomt, dan in de Europeesche. Mag men dat echter wel schuiven op rekening van een algemeen geldend maatschappelijk inzicht, dat misdaad, door de „Compenie" als zoodanig aangewezen en gestraft, in die kringen niet wordt erkend, en dus niet erg wordt gevonden, dat een lid dier gemeenschap dat lot trof? Of moet niet veeleer ook hier worden gedacht aan de mogelijkheid, dat het een gewezen veroordeelde allengs moeilijker valt in de maatschappij, waar hij uit voortkwam, terug te keeren, voorzoover niet bij een deel dezer recidivisten de aard en de lust tot zwerven en onregelmatig leven hen tot herhaling drijft?

En zeer zeker gaat een en ander niet op voor de intellectueele kringen. Zeker, ook daar bestaat een enger familieverband, een grooter gevoel van saamhoorigheid, dan in de Westersche kringen gangbaar is. Maar stellig vertoont zich voor hem, die scherper toekijkt en meer van en uit die kringen hoorde, daar steeds duidelijker het verschijnsel, dat hij, die is gevallen, in het oog zijner stamgenooten niet meer dien eerbied en dat respect geniet als vroeger. En niet minder geldt ook daar, dat aan dezulken veel minder gemakkelijk vertrouwen wordt gegeven, dan voorheen. De

strijd om het bestaan is daar reeds lang geen onbekend begrip meer.

Daar komt echter nog bij — en het is Prof. Mr. SCHEPPER geweest, die daar in zijn artikel op wees —, dat de wereldgeest Indië niet onberoerd gelaten heeft. Steeds meer menschen raken door het intensievere verkeer, de uitbreiding van techniek, handel en industrie uit hun dessaverband los.

Er is sinds vele jaren een vroeger hier onbekende middenstand bezig zich te vormen, die met den dag zich uitbreidt en grootere kringen en geledingen der maatschappij tot zich trekt en in zich opneemt. Voor dezen gaat, hetgeen van de meer intellectueele kringen werd aangevoerd, ook op en wordt dit van dag tot dag van meer beteekenis.

Zoo breidt zich de kring van hen, die vatbaar zijn voor de moreele werking en de opvoedende kracht der reclasseering, steeds uit. Reclasseering heeft dus ook voor de Inlandsche maatschappij reden van bestaan.

Wat de Chineesche groep aangaat, dienaangaande heb ik nog geen oordeel, doch ik zie niet in, dat daar niet hetzelfde zou gelden, misschien nog in meerdere mate, als voor de Inlandsche wereld. Op den duur zal ook daar het nut van de reclasseering worden erkend.

Stellig zal in den aanvang de reclasseeringsarbeid in die groepen nog meer teleurstelling baren, dan voor de Westersche maatschappij als onvermijdelijk werd erkend, maar dat mag toch niet er toe leiden, de taak dan maar achterwege te laten. Er zijn ongetwijfeld aanknoopingspunten genoeg te vinden in het geestelijke leven en het rechtsgevoel ook van die groepen.

En waarom zoude men dan dien arbeid niet in eensgezindheid en trouw tezamen verrichten? Voor mij is samenwerking allerminst uitgesloten. Integendeel, ik acht die wenschelijk en zelfs noodzakelijk. Het kan niet anders, dan den reclasseeringsarbeid, de reclasseeringsidee in het algemeen ten goede komen. Het goede voorbeeld, de ijver en de belangstelling voor de goede zaak in de Europeesche kringen moeten tot betere resultaten voeren, zij het misschien ook eerst zeer geleidelijk, in die Oostersche kringen.

Ik zou zelfs willen zeggen, dat, alleen wanneer uit alle lagen en standen der maatschappij belangstelling getoond en medewerking verleend wordt, de reclasseering op den duur kan slagen. Dat de

Europeesche gemeenschap hierbij voorgaat en voorgaan moet, voorgaan in opofferingsgezindheid en hulpvaardigheid, kan niet anders dan aan de goede verstandhouding ten goede komen.

Trouwens waar hoe langer hoe meer in zaken des rechts unificatie het wachtwoord wordt, is er zeker geen reden om op dit bij uitstek daarvoor geschikte gebied daaraan ontrouw te worden.

Door deze gedachten bezield hebben in het begin van het jaar een aantal personen zoo uit ambtelijke als particuliere — vooral werkgevers-kringen, het initiatief genomen tot oprichting hier te Batavia, waar zoowel het Departement van Justitie als het Centrale college voor de reclasseering is gevestigd, van een algemeene reclasseeringsvereeniging, die den naam draagt van „Nederlandsch-Indische Reclasseeringsvereeniging", en zich in de eerste plaats dezen reclasseeringsarbeid voor geheel Indië en voor alle groepen en volkeren van den archipel ten doel stelt. Het is hier intusschen niet de plaats en de gelegenheid voor die vereeniging op te komen en haar speciaal bij het publiek aan te bevelen en dus ga ik deze vereeniging, waarvan ik voorzitter ben, verder stilzwijgend voorbij.

Mijn doel was slechts te doen uitkomen, dat reclasseering niet is een kwaad, doch een zeer nuttige instelling; dat medearbeiden daaraan in eensgezindheid mogelijk en wenschelijk is, en dat er allerminst aanleiding is, om ook hier weer de allerwege maar al te scherp gevoelde scheidingslijn te trekken.

Thans rest mij nog des lezers aandacht voor het volgende te vragen. De reclasseering gaat uit van deze grondgedachte, dat de mensch kan worden verbeterd en zij meent dit doel te bereiken door hen, die zijn gevallen, in hun poging om weer op te staan te steunen en bij te staan. Daartoe moet den gewezen veroordeelden weer een plaats worden ingeruimd in de maatschappij en moet hun de gelegenheid gegeven weer op eerlijke wijze hun brood te verdienen. Dan moet echter ook van de zijde van de maatschappij daartoe worden medegewerkt. Daaraan ontbreekt het evenwel helaas nog maar al te zeer. Hoe talloos velen zijn er nog, die het best vinden, dat men dergelijke pogingen doet, doch die er zelf niets van willen weten, en aan zulke pogingen niet willen mededoen door daar, waar de gelegenheid zich voordoet, of toelaat, zelf eens van zulk een veroordeelde zich iets aan te trekken en hem die gelegenheid te bieden, waartoe zij in staat zijn en die dezen van den ondergang

kan redden. Nog al te zeer heerscht overal en in allerlei kringen de oude gedachte, dat een veroordeelde een out-cast is, dien men zoo ver en zoo veel mogelijk uit den weg moet blijven. En nu weet ik wel, dat er zich wel eens omstandigheden en verhoudingen zullen voordoen, waarin het niet mogelijk is een dergelijken veroordeelde te plaatsen, doch ongetwijfeld vormen deze een uitzondering, en zou in veel meer gevallen dan thans het geval is, zonder schade voor zaak of bedrijf reclasseeringshulp kunnen worden verleend. Als de wil er maar is en de bereidwilligheid, om zich ten aanzien van een dergelijken arbeider of werknemer iets meer moeite te getroosten, indien het op meer toezicht en contrôle mocht aankomen.

Hiermede houdt ook verband de vraag of de staat wel de aangewezen werkgever is voor vele veroordeelden. Stellig kan niet „de staatsruif" met al de gewezen veroordeelden worden „opgeknapt", zooals men dat wel eens weinig elegant uitdrukte, maar even zeker is het, dat de Regeering niet minder dan de particuliere werkgever de gelegenheid voor reclasseering mag geven. Op Haar rust wel in de eerste plaats de plicht om door een goed voorbeeld der gemeenschap duidelijk te maken, dat het Haar met de reclasseering ernst is, maar het leeuwenaandeel in deze reclasseering moet toch door de vrije burgermaatschappij worden opgenomen.

Late men dit toch eens meer bedenken en daarnaar handelen, zoo al niet uit moreele overwegingen, dan toch uit zelfzuchtige motieven, door te bedenken, dat men door aan de reclasseering van vroegere veroordeelden mede te werken en dus de maatschappij met nuttige leden te vermeerderen in stede van het aantal onbruikbare elementen te versterken, het algemeen, en dus ook zich zelf en zijn bedrijf of industrie, baat.

Natuurlijk mag dit niet tot een ander uiterste overslaan en tot hulp- en werkverschaffing leiden in daartoe niet geschikte gevallen, doch die kans is minder groot, vermits de rechter en de administratie er nog zijn om hun beslissingen te overdenken.

Er is echter nog een ander gevaar, waartegen niet genoeg kan worden gewaarschuwd! Dat is, dat men hen, die zich wegens eenig vermogensmisdrijf veroordeeld zagen, herplaatst in een voor hen niet geëigende betrekking.

Men mag dergelijke menschen wel helpen, zeker, maar men mag hen niet op eenigerlei wijze opnieuw in de verleiding brengen,

waarvoor zij voordien gebleken zijn niet bestand te zijn geweest. Zoo is het natuurlijk te eenen male verkeerd, om iemand, die wegens het wegnemen van gelden uit een kas werd veroordeeld, bij zijn herplaatsing in een betrekking wederom eenige financieele verantwoordelijkheid te geven, of om hem, die vroeger tot vervalschingspraktijken zijn toevlucht nam, in een betrekking te herplaatsen, die hem opnieuw daartoe de gelegenheid zou openen. Het herplaatsen moet met verstand en overleg geschieden. Gelukkig zal in de meeste gevallen wel de rechter de gelegenheid hebben bij zijn beslissing hierop te letten, en zal ook de Directeur van Justitie bij zijn beslissing om iemand voorwaardelijk in vrijheid te stellen, dat punt niet uit het oog verliezen, terwijl een eventueel toegevoegde patroon stellig niet zal nalaten, een dergelijke verkeerde wijze van doen te voorkomen. Maar niet altijd is het mogelijk daaraan aandacht te schenken, terwijl er ook gevallen zijn, waarin als later zoo wordt gehandeld er geen toezicht is, om een waarschuwend woord te doen hooren.

In dit verband wil ik nog op één misverstand wijzen en trachten dit uit den weg te ruimen. Stellig is de bedoeling van de reclasseering om den gewezen veroordeelde weder een eervolle plaats in de maatschappij te doen innemen, ja zelfs hem een betere en hoogere plaats te bezorgen. Doch allerminst is dat op te vatten in den zin van een materieel betere plaats. Het is uitsluitend in moreelen zin, dat men hem op hooger niveau wil doen aankomen. Allerminst mag daaruit afgeleid worden, dat de betrokkene dadelijk weer een gelijke betrekking in financieelen en maatschappelijken zin moet worden gegeven als voor zijn val. Integendeel! uit een opvoedingsoogpunt mag de hulp daartoe in geen geval leiden. Stellig kan geen beter resultaat worden bereikt, dan wanneer de veroordeelde geheel opnieuw van onderen op weer moet beginnen en zich weer geheel moet opwerken. Alleen dan zal de opvoedingsgedachte verwerkelijkt worden.

Dat dit niet altijd wordt ingezien en vriendenhulp in een enkel geval den betrokkene al dadelijk weder op „een goede plaats" doet terechtkomen, is iets, dat allerminst der reclasseeringsidee mag worden verweten. Den waren vrienden der reclasseering is zulk een optreden een doorn in het oog. Zij voelen met hen, die zich daaraan stooten, de onrechtvaardigheid en het verkeerde van een

dergelijke bevoordeeling, maar zij staan machteloos en moeten even machteloos het aanzien, dat de reclasseering als zoodanig er ten onrechte onder lijden moet.

Mede is dit het geval, wanneer men aan de reclasseering als zoodanig het verwijt richt, dat zij oneerlijke concurrentie bevordert. Niets is verder van hen, die de reclasseeringsgedachte voorstaan. Het komt zelfs niet in hen op, om er toe mede te werken om gewezen veroordeelden te doen bevoordeelen boven niet-veroordeelden en aan gerechtvaardigde arbeidsverwachtingen van dezulken door bevordering van de plaatsing van reclasseeringsklanten den bodem te doen inslaan. Maar wel wordt er door hen tegen op gekomen, dat ook wanneer er goede verwachtingen bestaan omtrent bepaalde personen wat hun verbeteringsmogelijkheid en -kansen aangaat, dezen geen kans op de arbeidsmarkt zouden krijgen, ondanks goede vakkennis, ijver, talent, intelligentie etc. alleen omdat zij tevoren werden veroordeeld en nog met de Justitie in rekening-courant staan!

Bevoordeeling uitgesloten, zeker! maar ook achterstelling moet dat wezen!

Men vergete niet, dat voor reclasseering slechts die personen worden in aanmerking gebracht, waarvan met recht verbeteringsmogelijkheid is aangenomen en ten aanzien van wie dus gerechtvaardigde verwachtingen mogen worden gekoesterd ten opzichte van hunne uiteindelijke verbetering.

Bovendien mag niet onvermeld blijven, dat althans voor Nederlandsch-Indië geen schijn van waarheid bestaat voor de bewering, dat er nog zoo talloozen rondloopen, die nog nooit met den strafrechter kennis maakten en die toch geen baantje konden vinden. Zoo ooit, dan is men hier op den verkeerden weg. Op gezag van velen uit de leidende werkgeverskringen durf ik met nadruk verklaren, dat er hier in Indië allerminst gebrek aan arbeidsmogelijkheid is en dat er ook maar in de verste verte werkloosheid zou bestaan. Integendeel er is in vele bedrijven, vooral de technische, nog altijd gebrek aan goede, technisch onderlegde krachten. Een ieder die, met degelijke kennis uitgerust, hetzij op technisch gebied, hetzij op gebied van administratie, boekhouding, handelskennis in het algemeen etc. hier een werkkring zoekt, zal daarin ongetwijfeld steeds in korten tijd slagen; aldus welhaast iedere

werkgever. De zaak is, dat onder degenen, die zoo loopen te klagen, slechts zelden iemand gevonden wordt met goede vakkennis. Het zijn slechts de non-valeurs onder arbeiders van alle klassen, die hier in dit gezegende land hun klachten uitschreeuwen. Dat vergete men nooit, en evenmin vergete men, dat onder die reclasseeringsklanten zich daarentegen velen bevinden, die allerminst tot de minderwaardigen kunnen worden gerekend, en integendeel door hun vele kennis stellig beter op hun plaats zijn in eenige betrekking, dan die niet gestrafte concurrenten, en die aldus der maatschappij van meer nut zullen zijn, dan die non-valeurs. Men zorge slechts hen niet te doen arbeiden in betrekkingen en op plaatsen, waar de verleiding voor hen onvermijdelijk groot zou zijn en hun de kans op herhaling zou brengen. Dat ware onopvoedkundig in de hoogste mate.

Concurrentie is vaak een kwaad, als zij het gevolg is van overvloedig arbeidsaanbod, maar het vraagstuk der werkloosheid mag niet worden vertroebeld door dat van de reclasseering eraan vast te knoopen, maar omgekeerd moet ook dit laatste zijn beantwoording vinden los van dat der werkloosheid.

Moge al het vorenstaande er toe hebben bijgedragen den lezer een beteren kijk te geven op dit brandende maatschappelijke vraagstuk, waardoor dit de kans van slagen krijgt, waarop het recht en aanspraak heeft door zijn belangrijkheid en zijn groote beïnvloedingsmogelijkheid. Ten bate van het schoone Insulinde.

Weltevreden, Juli 1928.

Overzicht van de Indische rechts- en staatkundige geschiedenis 1600-1854.

door

Mr. H. A. IDEMA.

„Dans la masse de ses activités, il (chaque peuple) suit un instinct, celui du gain et de la lutte pour l' existence, qui ne relève que de l' égoïsme, naturel aussi, des individus.

Les peuples modernes obéissent à une troisième catégorie de mouvements, non raisonnés, à peine classés: ce sont les mouvements de l' opinion publique.

Mais les phénomènes d' opinion naissent aux confins des causes physiques ou économiques et des causes morales de la destinée d'un peuple. Ainsi nous sortons du déterminisme de la matière et de l' argent, pour atteindre les fonds mouvants de la sensibilité nationale.

De là nous accéderons aux chaussées factices de l' idéologie, de l' organisations voulue et de la politique. Nous y verrons suivant quelle règle les générations d' hommes se passent le flambeau."

LUCIEN ROMIER

Explication de notre temps (1925), avant-propos.

INLEIDING.

Eenige jaren geleden heeft Prof. HUIZINGA een der vruchten van zijne studie van Heden en Verleden neergelegd in zijn bekende boek: Mensch en Menigte in Amerika; kortgeleden voegde hij daaraan toe een „Amerika levend en denkend" en leidde dit in met de woorden: „Wij weten, dat onze waarnemingen onder het volk van honderd millioenen niet veel meer kunnen zijn dan het spel van een kind dat uit de zee in zijn emmertje wat schelpjes, een paar garnaaltjes en een zeesterretje schept."

Zoo ging het, het zij hier van eerbiedigen afstand gezegd, ook mij. In eene vorige ambtelijke incarnatie gezet tot een kort overzicht der geschiedenis van het recht, deelde ik al dadelijk de weerbarstige stof in drie tijdperken

1600 — 1795 Van Koopman tot Bestuurder
1795 — 1848 Sturm und Drang
1848 — 1854 Het daghet in het Oosten,

zocht hulpbehoevend voor ieder tijdperk mij een gids en was zoo gelukkig er voor ieder minstens één te vinden: ik noem slechts DE HAAN, Mr. P. MYER, KEUCHENIUS, VAN KAN, elk van eigen structuur; de een toonde mij allen rijkdom van ornament en decoratie, de ander scheepte mij af met een dun boekske Reglementen, Ordonnantien en Instructien, een derde wees den weg in Handelingen der Staten-Generaal; ieder van hen ploeterde zelf in dorre ambtelijke archieven, ons werd de kostelijke vrucht geboden.

1600 — 1795 VAN KOOPMAN TOT BESTUURDER.

Het recht der Compagnie:

De Edele Compagnie huldigde als beginsel de rechtseenheid met als eenheidsrecht dat der Europeanen.

Nauwelijks heeft COEN in 1619 in Djakatra zijn generaal rendezvouz gesticht en daarmee vasten voet in de dominie dezer landen of reeds in 1621 verklaren Heeren Zeventien het Hollandsche burgerlijk recht verbindend voor Indië [1]), in 1625 onder de CARPENTIER [2]) volgt de nadere definitie van wat dan in Holland geldt — hetgeen in Indië zal worden toegepast voor: — „sooveel eenigsints hier te lande practicabel sij" en „sooveel eenigsintz naar gelegentheid deser landen alhier ingevoert mach (= kan) worden".

Maar in plaats van U over te leveren aan zestien deelen VAN DER CHIJS Plakaatboek, tien deelen DE JONGE'S Opkomst van het Nederlandsch Gezag over Java, door TIELE en HEERES in drie deelen voortgezet voor de Buiten Bezittingen, voor ik U liever aan de hand van DE HAAN'S ontzaglijk Priangan de wat stoute stelling toelicht van die Oude Compagnie als unificator op de basis van

1) DE JONGE IV, p. CXXXIV.
2) Plakaatboek 1, 126.

het oud-Hollandsch recht, moge een oogenblik Uwe aandacht vallen op het beginsel, dat de V. O. C. wel het naast aan het hart lag. Die Compagnie is handelslichaam: „Elk onderzoek (naar inlandsche verhoudingen) zou tijd hebben gekost, haar tijd behoorde echter niet aan den inlander doch aan hare Principalen, de bestierderen van het groote handelslichaam welks hoofdagentschap zij vormden. Dividenden waren het wat zij plichtmatig beoogde en hare inlandsche onderdanen hadden op hare belangstelling hoofdzakelijk aanspraak in zooverre hunne verhouding tot de Compagnie op het cijfer der dividenden invloed kan hebben."

„De waarheid is dat 's Compagnies bemoeiïngen met West-Java few and far between waren, dat alleen wat de Compagnie op Java bezat buiten de wallen van Batavia tot zeer diep in de 18e eeuw in belang achtergestaan heeft bij Ceilon en dat een factorij als die te Decima (om van de Molukken of Bengalen niet te spreken) in de schatting der Edele Heeren van 1700 veel zwaarder woog dan de Preanger Landen welke door hunne nabijheid zekere aandacht verdienden doch tot de baten der Compagnie weinig konden bijbrengen."

„In de Molukken had Coen het principe doorgezet dat met de onderwerping aan de Souvereiniteit der Staten de eigen rechtspraak der hoofden plaats moest maken voor die der nederlandsche ambtenaren. Ook na zijn tijd was dit beginsel aldaar gehandhaafd en zelfs strenger doorgevoerd, doch wat op kleine eilanden als Banda of Amboina in praktijk kon worden gebracht bleek moeilijk van toepassing waar een uitgebreid achterland het toezicht van Compagnieswege bezwaarlijk maakte. Wel zijn er aanduidingen te bespeuren, gedurende de eerste jaren der grondvesting van haar oppergezag, van een neiging om haar nieuwe onderdanen onder meer rechtstreeks bestuur te brengen maar (ten slotte) liet men de zaken zooveel mogelijk op haar beloop."

De Compagnie Handelslichaam.

Met de scherpte der jeugd formuleert in 1880 een jong doctor utriusque juris dit als: „virtus post nummos", met 17e eeuwsche beeldspraak had een Gouverneur hetzelfde gezegd:

Banda is de Bruid, waarnaar wij jagen.

Ten derde en laatste male:

De Compagnie is Handelslichaam, zij onthoudt zich, weer in prin-

cipe, van bestuursbemoeienis, hare gecommitteerde voor Inlandsche Zaken moet slechts de onveiligheid in de Bataviasche Ommelanden bestrijden.

Maar aan den anderen kant: geen groeiend dividend zonder groeiende retourvloot, geen groeiende retourvloot zonder groeiend territoir met in ieder liefst langs vreedzaam geleidelijken weg aangegroeid territoir een Resident voor de contingenten. Door den eisch des tijds breidt zich dus Compagnies bemoeienis ook met het Rechtswezen uit in breedte en in diepte, een vooruitziend Gouverneur-Generaal streeft zelfs naar codificatie.

Deze zeven-mijlsloop dient met jaartallen afgepaald [1]).

De eerste belangrijke *expansies van territoir* vallen in het derde kwartaal der 17e eeuw eerst ten koste van Mataram, dat vervalt na den dood van Sultan AGOENG — 1646 — dit leidt tot het contract van 1677; daarna ook ten koste van Bantam bij contract van 1684 [2]).

In een tijdsverloop van ongeveer driekwart eeuw heeft niet alleen Djakatra meer dan eens een vuurproef schitterend doorstaan maar is ook gansch Java met uitzondering slechts van den verren Oosthoek onder de suprematie van de Compagnie gekomen.

Daarna volgt de *expansie van economie — dus ook bestuur* —, de overgang van kusthandel tot eigen bemoeienis met „de ware vrugten die in Java staken"; het is de koffiecultuur die „den overgang der Compagnie van handelslichaam tot territoriale mogendheid" inleidt, zij dwong den koopman zich als souverein te doen gelden, toezicht uit te oefenen niet slechts op de cultuur maar op al wat daarmede ten nauwste samenhing, op de wijze van gezagsuitoefening, op de wegen, op den veestapel."

---

1) Het zij veroorloofd deze te beperken tot het terrein dat DE HAAN in zijn Priangan beschrijft, niet alleen omdat daar de gegevens het meest volledig zijn maar vooral omdat daar de differentiatie van recht zich het meest duidelijk vertoont; naar volledigheid is mijnerzijde zelfs niet gestreefd, slechts naar enkele karakteristieke momenten.

2) Mataram had moeten afstaan, behalve het recht tot vestiging van loges in haar geheele gebied, de landen tusschen Tjitaroem en Tjipamoerrakan van zee tot zee, haar invloed op Cheribon en de Priangan en Semarang, het eindpunt van den weg naar hare hoofdstad Karta. Bantam had haar gebied moeten terugtrekken tot de rivier van Tangerang waar aan den linkeroever de Compagnie zich een fort bouwde en zonk snel in een „tot een wooning enkeld der ellendigen".

In 1706 wordt het eerste monster koffie verscheept, in 1723 brengen alleen de Djakatrasche regenten één millioen pond op [1]).

Materieel privaatrecht voor Inlanders:

Het recht heeft eene sociale functie. *Welk recht groeit er uit dezen sociaal-economischen bodem?*

Wij zagen al: de *theorie* was eenvoudig en scherp:

het vaderlandsche recht.

Is niet „de administratie van een regtmatige justitie het fundament van alle goede wel gereguleerde Regeering" en daarom, zoo gaat de Instructie van 1632 voor den G. G. HENDRIK BROUWER voort, wordt het bevel gegeven om „zoo in het generaal als in het particulier de goede hand daaraan te houden, dat op Batavia en alle andere plaatsen onder het gebied der Ed. Compagnie zijnde, dezelve mag worden bediend volgens de instructiën en praktijken in de Vereenigde Nederlandsche Provincien doorgaans, zoo in het civiel als in het crimineel geobserveerd."

In 1642 rangschikt Mr. JOAN MAETSUYKER na tien jaren dienst bij de Bataviasche Rechterlijke Macht de bepalingen over de „regterlijke inrichting, de maniere van procedeeren voor de collegien van Justitie tot Batavia, desolate boedels, preferente schulden, huwelijksche voorwaarden, successie ab intestato" tot een eerste codificatie voor Indië, de bekende Bataviasche Statuten; ook deze beperken zich tot voorzooveel die vaderlandsche „rechten, statuten ende costumen met de gelegenheyt van dese landen overeencomen ende practicabel sullen sijn" [2]).

Maar ziet ook hier hoe taai speciaal het familie- en erfrecht aan den persoon hangt.

In 1674 nog stribbelt de Regeering tegen: „Als een Bataviaasch Ambonees zich tegen een anderen Ambonees in een erfeniskwestie beroept op den Amboneeschen adat beslist zij, dat wel is waar die adat onder personen dier natie met wederzijdsch goedvinden kon worden nageleefd doch dat de Europeesche Rechtbanken te Batavia die niet als norma agendi konden toepassen", hoewel, zoo vertelt DE HAAN terloops, de Landraad te Ambon in zaken „onder d'Amboinesen ofte/Inlanders voorvallende" wel „de oude wetten

1) Encyclopaedie van Ned. O. Indië sv „Java" geschiedenis — deel II, blz. 197 en vlg.

2) Plakaatboek I, 546.

ende/manieren" volgt „daerse, besonder in 't stuck van erffenissen ende tracten van huwelycken [1]) noch niet gaerne van affwijcken willen."

Het is CORN. CHASTELEIN, de man van Depok, die in zijne Memorie van 1705 de zaak principieel behandeld wil zien: „Hoe verre men omtrent de inlandse Mahometaanse natien hem sal reguleeren na onse en daarbenevens na haare wetten, dient immers vooral met distinctie beschreven en vastgesteld ende een ider publicq bekend, ja gedrukt te weesen."

Dezelfde CHASTELEIN schrijft in zijn uitersten wil van 1714: „Omdat mijn volck — zijn vrijgegeven Christenslaven te Depok — bij swaare siecktens als anders sooverre van de hand op Depok haar dikwijls van geene notarissen sullen kunnen bedienen versoeke seer ootmoedig aan de Hooge Regeeringe om haar gunstelijk te qualificeeren, dat, evengelijk omtrent de onchristenen onderdanen in 't land wonende geconnivieerd ofte wel toegelaten werd, de dispositie over haar tijdelyke goederen eenelijk bij monde ter presentie van 2 à 3 getuygen gedaan sullen mogen verstaan — lees volstaan — en van soodanige volkomen waarde gehouden worden alsof die in debita forma bij een schrivtelijk instrument notarieel gepasseert ware".

DE HAAN concludeert: CHASTELEINS woorden toonen, dat het in 1705 geheel in de lucht hing in hoeverre voor Inlanders het Hollandsch recht gold, speciaal bij versterf en boedelscheiding.

Terwijl dan de Inlandsche Christenen aan de Europeesche rechtspraktijk en waarschijnlijk aan het Hollandsche recht onderworpen waren in erfzaken werd aan Onchristenen bij oogluiking het volgen van hun adat of het Moslimsch recht toegestaan. Testeerden zij echter ten overstaan van den notaris dan volgden zij als regel de wetten voor Europeanen.

De zeer talrijke testamenten van Mohamedaansche Inlanders en van Chineezen, welke ik heb ingezien, verschillen nog in het begin der 18e eeuw in den regel alleen daarin van die der Europeanen, dat de christelijke aanhef ontbreekt; later worden die notarieele testamenten veel zeldzamer, hetgeen vermoedelijk samenhangt met eene toeneming van het volgen van hun eigen recht [2]).

1) DE HAAN IV, 678. Memorie van GERARD DEMMER 1647.
2) DE HAAN IV, 679.

CHASTELEIN had codificatie van het Inlandsch erfrecht voorgestaan.

Aldus geschiedde.

Bij Resolutie van 1 October 1754 wordt wat wij zouden noemen een Commissie voor Adatrecht ingesteld, immers wordt besloten „door ervaren staat- en landkundige personen te laten ontwerpen de nodige regulen en ordres zo aangaande het regt van successie, erffenisse en gemeenschap van goederen als omtrent het stuk der huwelijken onder de Inlanders. Officieren en hoofden der inl. natien wordt gelast hunne terzake geldende civile wetten en gewoontens" in geschrifte op te geven aan den Gecommitteerde FREYER, die daarvan zal „formeeren eene duijdelijke descriptie onder gepaste titels afgedeelt ter nadere dispositie deser Regeering".

Zoo ontstaat FREYERS Compendium — 1760 —. Door de Regeering geapprobeerd en bij Resolutie van 1786 versterkt met eene verklaring „dat hier — te Batavia — geene Mohamedaanse of Chinese wetten anders als bij vergunning door dese Regeering mogen gevolgd worden" — „behoudt toch de levende adat het veld", concludeert weer DE HAAN.

Aan de bestanddeelen van het Javaansche recht in de eerste eeuwen van den Mohamedaanschen tijd heeft onlangs KERN een uitvoerige studie gewijd rijk van inhoud en streng van lijn [1]); in 't bijzonder schildert hij op welke punten het Mohamedaansche recht geleidelijk aan zich hechtte zoowel aan het inheemsche privaat- en strafrecht als aan zijne rechterlijke organisatie; terloops vindt ook de drang naar codificatie bespreking — Pepakem Tjerbon 1768 — en de groeiende invloed van de Compagnie in de persoon van haren Resident — bv. GOBIUS 1714 — 1717 — of haren Gecommitteerde voor Inlandsche Zaken.

Evenals bij DE HAAN blijkt ook hier, dat de Compagnie zich, waar mogelijk, beperkt tot het strafrecht.

Materieel privaatrecht voor Chineezen.

Wat het *materieel privaatrecht der Chineezen* betreft zien wij in hoofdzaak dezelfde ontwikkeling.

---

1) R. A. KERN, Javaansche Rechtsbedeeling. Bijdragen Taal, Land- en Volkenkunde 1927, deel 83, bladzijde 316—444.

Het College van Schepenen „sprak ook in zaken van Chineezen onderling recht volgens Hollandsche wetten wellicht voor een deel, in eigenaardig Chineesche verhoudingen, met inachtneming van het Chineesche recht. Later trad dit laatste meer op den voorgrond. Wel zat reeds volgens de instructie voor de rechtbanken van 1720 „in saecken de Chinesen concernerende" hun „Opperste" mede in de bank van Schepenen, de Statuten van 1642 noemen twee Chineesche leden, maar een tijdgenoot licht toe „dat deselve daarin niet compareerden als beëedigde ende geauthoriseerde schepenen welke een concluderende stem hadden maar die alleen adviseerden ende alleenlijcks verschenen als tolcken ende voorspraecken van hare natie".

Sinds 1666 schafte men ze af „alsoo geoordeelt wordt, dat sij daar niet seer nodig sijn".

De Statuten van 1642 erkenden al voor Chineezen den deuk in het Vaderlandsche Recht zoodat voorloopig hun eigen usantien en costuijmen van kracht bleven.

In 1720 gaat van Boedelmeesteren voorzichtig drang tot codificatie uit, meer in zake erfrecht, als hun wordt toegestaan om in zake erfenissen ab intestato niet als wet maar als een „wegwijser" [1]) en tot voorbeeld „een reglement te volgen door hen in overleg met de Chineesche officieren conform de Chineesche gebruiken opgesteld; in 1761 worden inderdaad eenige bepalingen van Chinees recht" saamgevat en ter speculatie afgegeven aan Boedelmeesteren en Colleges van Justitie.

Maar toch, in 1785 verklaren weer Schepenen, „dat wetten die wel in China plaats vinden nimmer in deese colonie gerecipieerd zijn of aan de Chineesche natie is vergund sig daarna te mogen reguleren; dat die vergunning alleen maar is geschied aan de Mahomedanen, die men als inboorlingen alhier aanmerkt, dog egter ook maar alleen in cas van ab intestato overlijden; dat deselve evenwel in cas van differenten gesubordineerd blijven aan de wetten deser landen" [1]).

Een zelfde tweeslachtigheid blijkt in 1804. Eerst verklaren Schepenen „dat de Chinesen alhier evenals alle andere Inlandse Natien altoos vergund is geworden om sich zulks begeerende bij het maa-

1) DE HAAN IV, 678.

ken van hun uiterste willen na hunne wetten en gewoontens te gedragen" niettegenstaande „hunne wetten niet so als die van de Mahomedanen geapprobeerd zijn" terwijl „eenigen van de voornaamste hunner natie mede sessie is vergund in het College van Boedelmeesteren".

Maar als, daaraan vastknoopend, die zelfde Boedelmeesteren nu voorstellen de Chineesche wetten zooals zij in 1761 waren opgesteld te erkennen en te „approbeeren zooals omtrent die der Mahomethaanen heeft plaats gehad dan wel te wijsigen", dan besluit de Regeering „niet te disponeeren op het gedane voorstel".

Materieel strafrecht voor Inlanders.

Ook hier is de theorie even eenvoudig als scherp n.l. opvolging van het Vaderlandse regt.

Volgen wij voor de praktijk den loop in de Cheribonsche landen wat nauwkeuriger [1]).

Het contract van 1688 met de drie Cheribonsche Sultans „waarop tot 1806 de Cheribonsche rechtspraak uitsluitend berust" [2]) schrijft voor dat „alle brandstigtingen, diefstallen, beroovingen der wegen en andere misdaden meer door een Raad van zeven mantri's der drie Princen naewkeurig onderzocht, de kwaeddoeners zonder wagten *na de Javaense wetten* gestrafft, de goede beschut en hare schade vergoed zal moeten worden." En nog dieper graaft DE HAAN.

Hij vraagt zich af, welke veranderingen in dat contract van 1688 zijn gemaakt door besluiten of aanschrijvingen der Regeering, hoe het is geïnterpreteerd en wat de praktijk was.

In 1699 schrijft de Regeering, dat „inzonderheyt de Resident en generalijk niemand van 's Comp.s. bediende haar sullen mogen bemoeyen met eenige ofte de minste crimineele misdrijven die bij deselve onderling mogten werden begaan, alsoo dat alles ten eenenmale aan de decisie van gem. Princen *na hare wetten* sal moeten gelaten worden. Alleen dat men bij voorval dat een dootslagh of diergelijke sware misdaat door eenige onderdanen der gem. Prin-

1) DE HAAN geeft die even uitvoerig en voor de Preanger en voor het Djakatrasche, maar komt ook voor deze tot dezelfde conclusie ; zie ook hier de rijke mededeelingen van R. A. KERN Javaansche Rechtsbedeeling bovenaangehaald.

2) DE HAAN IV, 617 en vlg.

cen aan een van 's Comp's dienaren of die onder het gezag van deselve behoren, geperpetreert mogte sijn, de schuldige sal moeten versoeken — d.i. beproeven — in handen te krijgen en soolange in versekeringe houden tot men aan dese vergaderinge — G. G. en Raden — daarvan kennis gegeven, de documenten en bewijsen het voorgevallene betreffende overgesonden en daarop ordre becomen sal hebben," evenzoo als onderdanen of dienaren der Comp. zich vergrijpen aan onderdanen der Vorsten.

In 1708 klaagt de Regeering „dat het misbruyk op verscheyde plaatsen meer en meer toeneemt om dese en gene saken aan ons te renvoyeeren en de delinquenten herwaarts te senden om bij den Raad van Justitie deser Casteels geexamineert en gestraft te werden.

So is, om dat quaad voor te komen, goedgevonden na alle buytenplaatsen te ordonneren, dat alle saken aldaar voorvallende..... niet meer herwaarts gerenvoyeert maar daar ter plaatse afgedaan en ter executie gebragt sullen moeten worden, behoudens dat die van Bantam, gelijk altijt geobserveert is, item Cheribon, als beyde seer nabij gelegen synde, in halssaken off wel daar minder sware lijfstraffe soude moeten geschieden, gehouden sullen sijn, alvorens de executie daar ter plaatse te laten voortgaan, daarover onse approbatie te versoeken" [1]).

Uit lateren tijd gaat vervolgens DE HAAN tal van Memories van Overgave aan Residenten na:

„In 1714 al" ziet hij „voortgang van Europeeschen invloed". „Het is veeltijts nodig bevonden tot bevordering der justitie en het oefenen van de noodige straffe Haar Hooghedenen somwijlen eens aan te manen opdat de regters de saeken niet en termineren — lees traineren — en de patiënten — die „in de fortres of op de passēbaen in hegtenis" zaten — niet absent raken" [2]).

In 1739 blijkt de Resident voorzitter en heeft revisierecht; „alle verbreekers en quaatdoenders moeten in 's E Comp's boeyen ter bewaring gebragt worden — dus niet meer op de passēbaen — dewelke UE in vergadering door de Tommongongs doet examineeren en vervolgens door de djaksa's of Javaanse regters na haere wetten laet vonnissen; maar gemelde regters sijn gehouden niet

1) DE HAAN IV, 642.
2) DE HAAN IV, blz. 619 en vlg.

buyten haere wetten te gaen en die ook bij contrarie bevinding UE regtmatige correctie onderworpen sijn".

Slaan wij een honderd jaar over.

In 1808 richt een Resident een publicatie tot de bevolking: „Indien iemand in de Districten of Campongs vermoord word sonder dat men de daader daarvan kan aanwijzen zal zodanig District of Campong gehouden zijn daarvoor de dubbelde waarde van de mensch te betaalen en soo er op 's Heeren wegen of in een Campong geroofd word sonder dat de daader kan worden aangewesen of gevat zal de Campong die het digtste bij geleegen is de geroofde goederen moeten restitueren" [1]).

Even later schrijft diezelfde Resident den Secretaris Generaal: „Alhier heeft men altijd zeer willekeurig en op een wetboek wat niemand regt verstaan kan, in het uitspreken van vonnissen te werk gegaan" en verzoekt hem te doen geworden „het wetboek of Hoekoem Sarah — het beschreven recht van den Islam (DE HAAN) bij den Landraad te Samarang in gebruik, ik insteere hier te meer op, also de bepaling is, dat men vooreerst volgens dat wetboek zal te werk gaan voor so verre er geen vaste en nadere wetten bepaald zijn" [2]).

In 1811 rapporteert men RAFFLES, om „in cas van regtspleeging in crimineele zaken, wanneer de Javaanse wetten niet duidelijk genoeg spreeke of op barbaarsche instellinge gegrond zijn dan wel geheel en al met het natuurlijk oordeel strijdende komen te wesen" de voorzitter een straf naar Europeesche begrippen te doen opleggen.

Formeel strafrecht voor Inlanders.

Ook voor het *formeele deel van het strafrecht* vinden wij sommige typeerende Javaansche instituten tot in de laatste dagen der Compagnie, ja, zelfs nog onder RAFFLES voor een belangrijk deel gehandhaafd [3]).

1) DE HAAN IV blz. 629.

2) Hier zijn blijkbaar bedoeld de Pepakem Tjeribon van 1768 en het Compendium der Javaanse wetten voorsoverre bij ons tollerabel," dat VAN IMHOFF — 1750 — zijn Semarangsche Landraad liet meegeven.

DE HAAN ziet in VAN IMHOFF „een voorstander van concentratie van crimineele rechtspraak in Europ. handen doch onder handhaving zooveel mogelijk van inlandsch recht"; hij meent, dat het eerste boek „niet veel" en het tweede „weinig" gevolgd werd (blz. 685).

3) Vergl. TER HAAR, Het adatproces der inlanders (proefschr. 1915).

In 1811 rapporteert Soerabaja aan de Regeering: "there is no question of punishment if the offended party does not require it and yet not"—en ook niet "in case that a whole family asked justice and that one member interfered or opposed himself to it". De Djaksa weigert een eisch te doen omdat een der leden van de familie der vermoorde minderjarig is, zelfs in strijd met een voorschrift van DAENDELS van 1809 die den Fiscaal in dat geval bevoegd had verklaard; recht wordt geweigerd omdat een vermoorde geen familie heeft die klagen kan en in 1812 spreekt de Landraad te Semarang onder leiding van een Resident een vadermoorder vrij op grond, dat: „de familie van den doodgestokene over zijn dood tevreede zijn en geen justitie teegens den gedetineerde begeeren".

In 1814 verwerpt RAFFLES dit instituut: het verlaagt de Justitie tot "an instrument of private revenge".

Als tweeden trek vinden wij in dit Javaansche recht terug dat de straf zich oplost in een weergeld — bangoen — aan den benadeelde maar hier heeft de Compagnie spoedig en diep ingegrepen met het block, beenkettings, te werkstelling „om aan de fortres ginter te arbeyden" en verbanning naar Ceylon — njelongkeun heet dat in het Soendaneesch —; in 1674 klaagt men over heti „doemen in een boete van vijf Rd's voor ieder huijsgesin der negrye" ten bate echter van den Regent „'t welk wel meest om een geldschraeperije scheen te syn geschied", toch kent 1807 nog „boetens waarin diverse persoonen gecondemneert worden" ten behoeve van den Regent van Bandoeng en ook 1812 voor Soerabaja noemt dit als: „eene gewoonte die so van oudsher heeft plaats gehad".

Omtreeks 1730 vindt men nog het godsoordeel speciaal de duikproef als bewijsmiddel, reeds toen aarzelde de Resident en voelt meer voor een „decisoire" eed — zegt DE HAAN, wy zouden zeggen zuiveringseed —, maar in 1807 wordt een moordzaak afgedaan „volgens de inlandsche procedures door het praesteren van den eed op den alkoran" of op een heilig graf.

Rechterlijke Organisatie.

Werd hier en daar al even geraakt aan een *Rechterlijke Organisatie*, een slotwoord moge nog even de groote lijn trekken.

Zij kent oorspronkelijk twee scheidingslijnen:

de eerste vaag aan te duiden als Batavia tegenover het Binnenland,

de tweede scheidt 's Comp's dienaren af en brengt deze over het gansche territoir der Compagnie op Java onder den „Raet van Justitie binne het Casteel Batavia" — 1626 — terwijl „insgelycx in rauw actie — in eersten aanleg — voor gemelde Raedt sullen comen alle saecken 's Lands vrijheit, hoogheyt, heerlyckheyt, rechten, domeynen en finantiën toucherende" [1]).

Reeds met onzen eersten Gouverneur-Generaal PIETER BOTH — 1609 — was een Fiskaal naar Indië gekomen, na de verovering van het Koninkrijk Djakatra stelde COEN de „Regtsluyden van 't Fort in", voor het meerendeel gepromoveerd — 1620 —, sinds 1742 allen doctor utriusque juris met verplicht drie jaren hollandsche voorpraktijk.

Zaken tusschen compagniesdienaren en burgers, uit het ressort van de stad dan wel tusschen burgers onderling vielen onder de jurisdictie van het College van Schepenen en haren Baljuw bestaande uit drie ambtenaren en vier burgers, hetzelfde College dat het stedelijk bestuur vormde.

Wat de Inlandsche bevolking betreft zagen wij dat èn in Cheribon èn in de Preanger èn in het Jacatrasche de Compagnie den Inlandschen Hoofden gaarne hunne rechtspraak liet „volgens de Javaanse wetten of costuymen" maar toch „het misbruyk op verscheyde plaatsen meer en meer toeneemt om dese en gene saken aan ons te renvoyeeren en de delinquenten herwaarts te senden" — 1708 —.

Juist „om dat quaad voor te komen" was immers in dat zelfde jaar goedgevonden „na alle buytenplaatsen te ordonneren alle saken aldaar voorvallende, betreffende Comp. dienaren, borgeren en andere aldaar gesetene subjecten niet meer herwaerts gerenvoyeert maar daar ter plaatse afgedaan en ter executie gebragt sullen moeten worden".

Voor al het daar beoosten gelegene, bij de contracten van 1677 en van 1705 „door den Sonsonhonnang van Mataram aan d'E Comp gecedeert" als Indramajoe, Pamanoekan, Sumanap, Pamacassan, mitsgaders Samarang valt dezelfde ontwikkeling te constateeren nl.:

In beginsel slechts „toesien dat alles na behoren volgens de

1) DE HAAN IV, blz. 635; zie ook hier R. A. KERN in de Bijdragen boven aangehaald.

Javaanse wetten ofte costumen, na den aart dier menschen geschickt synde, kome te geschieden".

En toch in 1751 worden uit het Jacatrasche vervolgingen in zake boven kettingslag" door den G. G., die daarvan door de Regenten was in kennis gesteld, „ordinair aan de Collegien van Justitie overgewesen; daarmee stemt overeen een bericht van 1794, dat de Jacatrasche Regenten in gevalle van swaare misdaden een delinquent aan den Gecomm. voor Inlandsche Zaken afsenden om na voorafgaande kennisse van den heer G. G. aan het Collegie van Schepenen overgegeven te worden".

Résumé.

Zien wij thans dit Rechtswezen der Edele Compagnie even onder het licht van onzen tijd.

Het afslijtingsproces grijpt eerst het formeel javaansch strafrecht aan om daarna ook aan het materieele strafrecht te beginnen; de lijnen waarlangs dit ten aanzien van het laatste geschiedt loopen min of meer parallel met onze moderne beperkingen van het burgerlijke adatrecht der Inlanders: „voorzoover niet in strijd met algemeen erkende beginselen van billijkheid en regtvaardigheid" en: Europeanenregt tot rigtsnoer wanneer het adatrecht niet voorziet.

Voor het *materieel burgerlijk recht der Inlanders* is geen rijke casuïstiek maar duidelijk blijkt het beginsel van handhaving van adatrecht, het meest duidelijk voor huwelijks- en erfrecht; acht men het Mohamedaansch recht men vraagt het aan „Moslimsche papen", acht men het volksrecht men vraagt het aan „oude wijven"!!

De Compagnie neigt naar het laatste [1]).

Schuchtere proeven van codificatie blijken van weinig nut.

Reeds de Compagnie kent het vraagstuk der Inlandsche Christenen: neigt zij naar onderwerping van deze aan Europeanenrecht?

Afgesleten is in onze rechterlijke organisatie de scheiding in de competentie naar het Landsdienaarschap — een rudiment zou men kunnen zien in de fora privilegiata evenals de bevoegdheid van den huidigen Raad van Justitie inzake zeeroverij en bij overtre-

1) KERN, Javaansche Rechtsbedeeling — bovenaangehaald — blz. 359 en volg.
Res. GOBIUS bijzonder tegen 't Mohamadaansch geestelijk element geporteerd.

ding van 's Lands middelen en pachten een overblijfsel schijnt van 's Compagnies „alle saecken 's Lands vrijheijt, hoogheyt, heerlyckheyt, rechten, domeynen en finantien toucherende".

Reeds de Compagnie kent — zij het alleen voor Chineezen — het vraagstuk van het Adviseurschap bij een Rechtbank en lost het op door afschaffing.

De slotsom der praktijk is onafwijsbaar:

Een rijke differentiatie van recht.

1795 — 1848 STURM UND DRANG.

Cijfers zijn wat ruw, zij scheuren den loop der geschiedenis uiteen, ook het opschrift is wat ruw:

„Bewust of onbewust zijn wij licht geneigd de geschiedenis te zien in den vorm van een strijd tusschen het oude en het nieuwe, als een eeuwig verzet van de zucht tot behoud tegen het streven naar verwerping en hervorming. Alle groote historische processen laten zich in den vorm van zulk een tegenstelling vatten.

Bijna altijd laten zich de gebeurtenissen herleiden tot den weerstand dien de inertie van een eeuwen-oude maatschappelijke structuur aan de doorwerking van nieuwen wil en nieuwe krachten in den weg stelt" [1]).

Dan immers is iedere tijd er een van gisting, maar deze periode 1795 — 1848 is wel in het bijzonder een van onrust: 1795 de Compagnie sterft, volgt boedelbeschrijving en boedelbereddering: dat wil zeggen eerst eenige jaren beraad met als centrale figuren NEDERBURGH, den man van het oude regiem en DIRK VAN HOGENDORP, den profeet van den nieuwen tijd; dan de Fransche overheersching met haar oorlogen, haar continentale stelsel, haar tierceering der staatsschuld, het Moederland in financieelen nood, in Indië sluiten èn DAENDELS, èn RAFFLES met een tekort; dan eenige jaren Commissarissen Generaal, alles één tasten en zoeken; als men mag meenen eerst met ELOUT — 1814 — later met DU BUS in zijn Rapport tot uitgifte van woesten grond aan Europeanen — 1827 — de eerste stippen te zien waaruit zal groeien deze vaste lijn, dat het particulier initiatief het Gouvernement als koopman zal vervangen, beslist de nood van het Moederland anders.

1) Prof. J. HUIZINGA, Mensch en Menigte in Amerika, blz. 2.

Immers in 1828 is Indië aan het Moederland reeds 37 millioen achterstallig [1]). Er moet „voldaan aan de dringende behoefte van het oogenblik".

1830 v. d. Bosch Cultuurstelsel.

De liberale Minister Elout treedt af.

En als de nood geluwd is, hoe moeilijk valt het dan het Moederland de batige sloten los te laten.

Het Regeerings-Reglement van 1854 komt tot stand in fellen strijd. Zal Indië dan eeuwig blijven het domein van den Lande? een belegerde vesting? vragen van Höevell en Sloet tot Oldhuis; zij nemen het op voor de particuliere nijverheid, in de Staten-Generaal wordt nu hetzelfde virtus post nummos aan Min. Pahud verweten en eerst als van Höevell, in '62 bijgezet in de Raad van State, in '65 het vierde deel sluit van zijn Parlementaire Redevoeringen klinkt een dankbaar: „Wat zijn we vooruitgegaan!"

Maar zoo is de film toch al te snel afgedraaid, laat ons op de meest dramatische momenten der historie de beelden even doen stilstaan.

1795 De Edele Compagnie sterft.

Zij sterft aan haar grondfout: „de twee-eenheid van koopman en souverein; zij heeft in de allereerste plaats willen behalen sooveel mogelijk handelswinsten soo goedkoop mogelijk; zij is, wat Colijn zou noemen, te zuinig geweest met het zaaikoren; deze onverstandige politiek heeft zich gewroken, zij bracht met zich mede groote onkosten aan administratie, aan forten, garnizoenen, aan scheepsmacht. De bekrompen koopmansgeest had den Oosterling uitgezogen, de uitgezogen Oosterling, niet bij machte voldoende bij te dragen tot de regeerkosten had de volle waarde daarvan doen drukken op de schouders der Compagnie. De winsten van den koopman werden voor een goed deel opgeslokt door de kosten door den souverein gemaakt" [2]).

Liberté, Egalité, Fraternité! Ook Holland heeft gedanst om den vrijheidsboom!

De Staatsregeling van 1798 voor het Bataafsche Volk, door Volksstemming goedgekeurd, bevat vier artikelen over de Asiatische Bezittingen en Etablissementen: „De Bataafsche Republiek

1) Encyclopaedie I, 545.
1) Encyclopaedie I, 508.

neemt tot zich alle de Bezittingen en Eigendommen der gewezen Oost-Indische Compagnie, benevens alle derzelver schulden" (in '96 berekend op bijna 120 millioen). „Hare octrooyen worden vernietigd, de geïnteresseerden bij en Houders van hare Actien worden door de Natie schadeloosgesteld. De wijze waarop de Republikeinsche beginselen in de Bezittingen en Colonien der Republiek geregeld zullen worden ingevoerd, wordt door de Wet bepaald".

Maar met die Republikeinsche beginselen voor Indië loopt het zoo'n vreeselijke vaart niet: denk aan: „den weerstand dien de inertie van eene eeuwenoude maatschappelijke structuur aan de doorwerking van nieuwen wil en nieuwe krachten in den weg stelt" — HUIZINGA l.c. —.

In casu NEDERBURGH contra DIRK VAN HOGENDORP.

Zij zijn saamgebracht in de bekende Haagsche Commissie van 1802 die den Burgers vormende het Staatsbewind der Bataafsche Republiek zal dienen tot Consideratien en Advijs omtrent „den voet en de wyze waarop de Handel op 's Lands bezittingen in de Oost-Indien zoude behooren gedreven en die bezittingen bestuurd te worden in dier voege dat aan dezelve de hoogst mogelijke trap van welvaart, aan den koophandel der republiek het meeste nut en aan 's Lands finantien het meeste voordeel worde aangebragt."

VAN HOGENDORP heeft tevoren in meer dan een geschrift voorgestaan vrijheid van handel, afschaffing van gedwongen leverantien en heerendiensten tegen invoering van een vaste belasting onder de Inlanders, toekenning van individueel eigendom van den grond.

Maar het standpunt der Commissie is dat van NEDERBURGH: „De ingezetenen van Java mogen niet begunstigd ten koste van de ingezetenen der Bataafsche Republiek, de Colonien bestaan voor het Moederland en niet het Moederland voor de Coloniën". „In het algemeen scheen ons dat middel het verkieslijkste toe door het welk met den minsten omslag het meeste voordeel aan 's Lands financien zoude worden aangebragt". Onze taak is te onderzoeken wat er in den stand van zaken welke dadelijk plaats heeft behoort gedaan te worden, geenszins in wijsgeerige bepalingen uit te weiden over een mogelijken toekomenden stand van zaken; „alle staatkundige quaestien zijn oneindig ingewikkeld" dus geen „nieuwigheden invoeren, welke uit algemeene stellingen, uit een zooge-

naamd algemeen systema worden afgeleid"; zulke wezenlijke en groote veranderingen als zijn de invoering van het „systhema van Eigendom van Grond voor den Gemeenen Man in een Land daar de Vorst tot nog toe privatelijk daarover heeft beschikt en de ontheffing van alle Heerendiensten van eenige Millioenen onbeschaafde Menschen die het praesteeren dezer diensten plegen te beschouwen als de vervulling van een hunner voornaamste pligten jegens den Opperheer, welken zij met een kinderlijken eerbied gewoon zijn in alles te gehoorzamen; zulke veranderingen, zeggen wij, zouden niet kunnen missen gevolgen te hebben nadeelig voor het lot van Java en ten hoogste schadelijk voor de belangen van den Staat" [1]).

En duidelijk volgt het Charter van 1804 onze Commissie van 1802, d.i. den ouden NEDERBURGH:

art. 56 slot: „Als gronden van de verbeteringen waarvoor het inwendig bestuur van het eiland Java vatbaar kan worden geoorloofd, kunnen niet in aanmerking komen de beginselen van eigendom van grond onder de gemeene Javanen en de afschaffing van alle heerendiensten",

art. 99 handhaving der dwangcultuur van kruidnagelen, notenmuscaat, koffy, peper en amfioen,

art. 95 „de Staat ontvangt alle de producten welke in de Asiatische bezittingen als contingenten of verpligtte leverantien moeten worden opgebragt".

Thans volgt op de film een scène vol spanning!

Dit Charter wordt niet ingevoerd!

Raad-Pensionaris SCHIMMELPENNINCK wil liever Commiss. Generael uitzenden, hun instructie van 1805 staat onder invloed van VAN HOGENDORP.

Het Reg. Regl. van 1806 bevat niet meer dat uitdrukkelijk art. 56 van 1804;

art. 83 — het oude 99 van 1804 — belooft „met voorzigtigheid en beleid andere en betere maatregelen ten aanzien van de culture van koffy en peper" parend het meeste belang van het Moederland met het grootste nut en voordeel der inlanders" [2]).

1) Mr. P. MYER, Verzameling van instructien, ordonnantien en reglementen v.d. Regeering van Ned.-Indië, 141, 143, 131, 129.
2) DE HAAN IV, 770.

Maar nog op reis worden Comm. Gen. teruggeroepen en ook het Reg. Regl. van 1806 ingetrokken.

Een Koning komt ten tooneele.

Maar ook Koning LODEWIJK luistert naar VAN HOGENDORP, zijn Minister van Oorlog, ja, deze heeft kans als G. G. en hervormer naar Indië te worden uitgezonden, hoewel de Koning niet begrijpt: „hoe men het gouverneurschap van een afgelegen kolonie verkiezen kan boven een minister portefeuille. Maar ziet „Peu de jours après et fort à l'improviste, zoo schrijft later v. H. zelf in zijn Braziliaansche eenzaamheid, il nomma à ce gouvernement le général DAENDELS" [1]).

Hoe heeft de schaal geaarzeld ten slotte hebben „nieuwe wil en nieuwe krachten het toch weer afgelegd tegen de inertie van de oude maatschappelijke structuur" — HUIZINGA —.

Beslissend was geworden een nieuwe tot dusver weinig wichtige factor n.l. „de vrees, dat Java onverhoeds door de Engelschen zou worden veroverd". Onder dien invloed kon aan groote hervormingen voorshands niet gedacht worden.

DAENDELS instructie — 1807 — bevat een strikt verbod van invoering van nieuwe beginselen:

art. 26. Hij zal op de plaats zelve onderzoeken de denkbeelden over notabele veranderingen verhandeld in het Rapport der Staats Commissie van 1802 en haar Charter, maar „zal zorgen, dat inmiddels geene veranderingen worden gemaakt waardoor de zaken zouden kunnen worden gebragt buiten hun geheel en dat generalijk alle vigeerende orders door vorige besturen gesteld, stiptelijk worden achtervolgd" [2]) (art. 28).

De richting van het staatkundig beleid heeft ook haar invloed op die van het privaatrecht.

Welk privaatrecht groeit er uit dezen bodem van politieke onrust, van Sturm und Drang?

Wij zagen al principieele hervorming van staatkundig beginsel had de Nood der Tijden weggebezemd, hij gedoogt evenmin principieele *rechts*hervorming.

Ook hier de wijde kloof tusschen wil en daad.

1) S. KALFF, Ned. Indië Oud en Nieuw 1924-25, 268.
2) DE HAAN IV, 771.

Materieel privaatrecht.

In de codificatiegedachte wil men aanknoopen aan de Bataviasche Statuten — let wel aan de Nieuwe van 1766 — het NEDERBURGH-Rapport van 1803 zegt het uitdrukkelijk, zoo ook de instructie die in 1815 Comm. Generaal meekrijgen; is het invloed van ELOUT den "lawyer", zooals RAFFLES hem noemde, of wel, is het ter opbloei van den handel met Nederland? hoe het ook zij, in 1819 [1]) verklaren Comm. „dat het zoo voor Nederlandsch-Indië als voor Nederland zelve van belang is, dat de Wetten en bepalingen voor deze gewesten daar te stellen zooveel immer mogelijk in verband worden gebracht met die welke in het Vaderland bestaan", en voegen daaraan toe, dat „aangezien de Civiele en Crimineele Wetten en die op de Regtsvordering in Nederland nog niet zijn gearresteerd het daarstellen van alle eindelijke bepalingen in Nederlandsch-Indië zoude behooren te worden verschoven totdat gemelde Vaderlandsche Wetten zouden zijn ingevoerd" [2]).

Ziet daar het draaipunt.

De toevoeging houdt geweldige consequenties in:

1e. Die Vaderlandsche Wetten al in 1814 op stapel gezet, gestremd eerst door de vereeniging met, daarna door de afscheiding van België, loopen eerst in 1838 van de helling.

Materieel strafrecht.

2e. Het Crimineel Wetboek voor het Koninklijk Holland van 1809 en als zoodanig niet beschouwd als een eigen Vaderlandsche Wet heeft nooit voor Indië gegolden.

Wat dit laatste beteekent kan niemand U pittiger vertellen dan Mr. MYER thans in zijne kwaliteit van ervaren Indisch Rechterlijk Ambtenaar:

„Wij die slechts naar algemeene beginselen oordeelen en alleen uit de diepte mogen opzien naar dat hooge en verheven standpunt waarop de Hooge Commissie zich zoo waardiglijk welverdiend en nuttig geplaatst zag, wij eerbiedigen dan ook gaarne Hare wijsheid, Hare nauwgezetheid of Hare schroomvalligheid, doch wij

1) Besluit K.K. G.G. van 10 Jan. 1819 No. 6 — Ind. Stbl. No. 20.

2) waarover art. 100 Grondwet van 1814 :

„Er zal worden ingevoerd een algemeen Wetboek van burgerlijk regt, lijfstraffelijk regt van den koophandel en van de samenstelling der regterlijke magt en de manier van procederen". Ondertusschen blijven de sinds 1811 ingevoerde Fransche wetboeken gehandhaafd.

betreuren daarom niet minder het gemis van een stellige Burgerlijke maar inzonderheid van een positive Crimineele Wetgeving en de als een noodzakelijk en onvermijdelijk gevolg daarvan, bestaande genoegzaam algemeene onbekendheid met en onervarenheid van het lijfstraffelijk regt alsmede de verregaande ongelijkvormigheid in de uitoefening der Crimineele Justitie in Ned.-Indië. Voorzeker verdiende dat Crimineel Wetboek in elk geval de voorkeur boven de Uit- en Inheemsche Codices, Placaten, Publicatien, Statuten, Wetten, Costumen, gebruiken, beschreven regten en adviesen zooals men zulks bij verschillende Oud-Hollandsche Criminalisten verhandeld vindt en volgens welke de Criminele Justitie tot „heden toe" — d.i. 1839 — „wordt bedeeld".

„Tegen het willekeurige en het gebrek aan ware kennis van de civiele wet, de onderscheidene en heterogene deelen, waaruit die bestaat en de moeilijkheid om daarvan een volledige en voldoende kennis te erlangen bestaat er desnoods een behoedmiddel in het natuurlijk oordeel en in het gevoel van billijkheid aan ieder mensch eigen; en het kan alzoo gebeuren, dat een regtschapen man wel eens een met de Wet strijdige doch zelden een onbillijke uitspraak zal doen. In de toepassing daarentegen van de lijfstraffelijke Wet heeft datzelfde geen plaats en zoo daarbij de straf niet min of meer nauwkeurig is bepaald, zullen ook in de applicatie aanmerkelijke afwijkingen plaats grijpen daar deze afhangen van de zachtere of hardere geaardheid van den regter, van zijne jaren, van de omstandigheden, waarin hij zich bevindt en zelfs van de luimen waarvan zoo weinig menschen vrij zijn; als een gevolg hiervan zal wellicht dezelfde misdaad met oneindig verschillende straffen worden geboet" [1]).

1) Mr.P. MYER, Bijdrage Geschiedenis Codificatie Ned. Indië blz. 74 en vlg. Interessant ter vergelijking met de rechtsgedachten van onze Indische codificatie zijn de diepgaande studies die Prof. VAN KAN wijdde aan hare ontwikkeling door de eeuwen heen in Frankrijk; zie bijv. voor het strafrecht diens „Rechtsgedachte van het Codificatiewerk der Revolutie". „De codificatie van het strafrecht heeft bovenal gestaan in het teeken van het brandend verlangen naar rechtsveiligheid. Ce n'est pas ici une portion seulement de la fortune du citoyen qui est en péril c'est toute son existence, c'est sa vie, c'est son honneur. Men had onder het Ancien Régime zooveel te lijden gehad van de vrijere formules welke de misdrijven met straffen bedreigden „suivant les circonstances of suivant l'exigence des cas", dat men nu in eens oversloeg naar het andere uiterste: Il faut qu'il (le juge) ouvre la loi et qu'il y trouve une peine precise, applicable au fait determiné".
Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis deel II aflevering 4-1921 blz. 397-407.

Wat dan ondertusschen wel gold, daarover geeft DAENDELS' Instructie eenig licht in haar art. 10 dat voorschrijft: toepassing der inl. wetten en gebruiken „die tot dusverre ten regel hebben gestrekt, voorzoover hieraan kan en mag worden gedefereert"; maar de toepassing van inl. wetten „kan nimmer zoover gaan, dat daardoor de principes van algemeene veiligheid of het stelsel van gelijk regt voor alle ingezetenen in lijfstraffelijke zaken zou mogen worden gekwetst" [1]); daarom zijn aan het Ambulant Gerecht onttrokken de misdrijven van „brandstichting, roof en geweld" als „attentaten op de publieke veiligheid waarvan de bescherming en vindicatie voor Europeaan, Chinees en Inlander gelijk moet zijn en andere de hoogheid rakende van het Gouvernement, welke aan geen invloed of beslissing van aan ons vreemde wetten kan wezen gesubmiteerd".

Deze zaken worden gebracht voor de Europeesche rechtbank, den Raad van Justitie.

Heeft DAENDELS zich hier terloops uitgesproken voor de toepassing der inl. wetten en gebruiken, in het volgende jaar 1809 spreekt hij zich principieel uit [2]).

„Ofschoon de aangehaalde gebreken in de Javaansche wetten en regtsoefening niet kunnen worden ontkend wezenlijk te bestaan doch het niettemin aan evenveel en welligt aan meerdere inconvenienten zoude onderhevig zijn indien met verzaking der inl. wetten en gebruiken daarvoor in éénmaal een nieuw en aan den Javaan geheel vreemd stelsel van regtsoefening wierd gesubstitueerd, is opzettelijk vermijd zoowel om de thans vigeerende Javaansche wetten en gebruiken tot een vast en onveranderlijke rigtsnoer voor te schrijven alsook om daarin al terstond eenige uitdrukkelijke verandering te maken"; DAENDELS wil liever de Prefecten de gelegenheid laten om, bij ondervinding de gebreken der inlandsche regtsoefening leerende kennen, voordragten tot derzelver verbetering te doen „en stelt slechts vast, dat, ofschoon de Inl. op Java vooralsnog bij zijn eigen wetten en form van regtspleging wordt gelaten deze niet van toepassing zijn": 1e wanneer daardoor de misdadiger aan zijn straf wordt onttrokken; dierhalve moet vanwege de overheid recht worden gevorderd ingeval dit

1) DE HAAN IV, 852.
2) DE HAAN IV, 851.

volgens het inl. recht niet of nog niet kan geschieden door private personen; 2e wanneer de bij die wetten bepaalde straffen niet evenredig zijn aan de misdaad of ontoereikend ter verzekering der algemeene veiligheid; het gerecht dient in zulke gevallen een straf te bepalen naar eisch van zaken; 3e wanneer de bij die wetten voorgeschreven manier van procedeeren niet kan leiden tot het verkrijgen van bewijs of gemoedelijke overtuiging van dien rechter; in dit geval wordt de rechtbank gemachtigd „de gebreken der inl. rechtspleging" naar arbitrium en naar voorbeeld van algemeene regten en praktijk, voorzoover de zelve toepasselijk zijn te suppleeren.

Ten slotte, zoo vertelt weer DE HAAN [1]) „DAENDELS was een voorstander van vonnissen bij administratieven maatregel!

„Kwaaddoeners, ledigloopers en andere schadelijke voorwerpen, die niet van eigenlijke misdaden kunnen worden overtuigd kunnen den G. G. worden voorgedragen ter erlanging van eene compatibele straffe". Zoo wordt een rondzwerver, een gevaarlijk subject, tot kettingstraf verwezen zonder bepaling van tijd, een andere suspecte Inlander tegen wien geene bewijzen zijn, krijgt bij simpele kantteekening van DAENDELS 20 jaar ketting, blijkens het Plakaatboek [2]) zijn er personen zonder vormen van proces tot de galg verwezen blootelijk op een rapport van den Waterfiscaal, een Inl. mandoer wordt wegens diefstal van een paar gulden duiten aan de munt drie maanden lang aan een paal geklonken met elken dag 25 rotanslagen, een Europeesch burger krijgt wegens onbehoorlijk gedrag tegen een boompachter en een oppasser „dertig à veertig slagen voor de billen met opzending naar het atelier van Constructie te Soerabaja" [3]), in Bantam wordt een Europeaan opgehangen zonder vorm van proces bij marginale beschikking!

In 1811 prijst de Hooge Raad van Justitie te Batavia „dat de geest der regtspleging — in de Ommelanden — niets anders ademt dan spoed en eenvoudigheid", — mogelijk had het College deze kruiperij geleerd uit het afzetten van zijn Voorganger omdat deze had geprotesteerd tegen het besluit van den G. G. om binnen 3×24 uur vijf beklaagden, wier zaak bij den Raad aanhangig

1) DE HAAN IV, 848.
2) deel XV, 548.
3) DE HAAN IV 850.

was op te hangen [1]) — maar al in 1812 schrijft RAFFLES over "the improper use of the judicial power in hands unfit for such a trust", ook al is er — weer voor de Ommalanden — veel bereikt: as well as for the prosecution of crimes as for the preservation of the general peace and tranquillity of the country. DE HAAN meent: DAENDELS heeft militairement door streng recht voor de rust en veiligheid willen zorgen [2]), maar „van rechtspraak was het een caricatuur" oordeelt de Encyclopaedie [3]).

O Bittere Ironie der geschiedenis! Ziet hier de Scheiding van Justitie en Politiek Gezag, de theorie der Revolutie in praktijk gebracht door een harer Zonen!

1795 — 1848 Een tijd van onrust, van Sturm und Drang.

Rechterlijke Organisatie voor Europeanen.

Merk slechts op: in deze 50 jaar één, twee, drie, neen, zes Regeerings-Reglementen, terwijl dat van 1854 alleen meer dan 50 jaar ongewijzigd zal stand houden, dan nog van die zes R. R. meerdere tot stand gebracht door een Reg. Comm., verscheidene nooit in werking gesteld.

Geen tijd dus om het Schip van Staat in vasten nieuwen koers te sturen noch in bestuurs- noch in rechtszaken.

Maar toch, daar is geweest de storm der Fransche Revolutie met haar leer der Scheiding der drie Machten en haar Droits de l'Homme; „zorgvuldige afscheiding van Justitie van Politiek Gezag" noemt ook NEDERBURGH uitdrukkelijk: een „voortreffelijk Staatsmaxime" [4]) bovendien juist in dat opzicht was uit de Compagnies dagen zooveel vuil naar boven gekomen, dat zijn Rapport van 1803 aan het Ambtenaren- dus aan het Bezoldigingsvraagstuk principieele aandacht wijdt, en een hartig woordje aan de Rechterlijke Organisatie in 't bijzonder, zoodat op dit laatste plan wel degelijk belangrijke hervorming wordt voorgesteld en ook tot stand komt.

Openhartig uit NEDERBURGH zijne grieven tegen het bestaande Rechtswezen en op het beperkte terrein dat hij hieruit voor oogen neemt, staat hij diepgaande hervorming voor.

1) Encyclopaedie III, 561.
2) Priangan IV, 854.
3) Encyclopaedie III 562.
4) Mr.P. MYER, Verzameling van instructien, ordonnantien en reglementen voor de Regeering van Ned. Indië, 161, 200.

„De Justitie wordt met recht in alle beschaafde Landen gehouden voor den besten steun eener welingerigte Regeering, voor het eenig middel om het Politiek gezag te houden binnen den omtrek door de Wet voor het zelve afgebakend en alle willekeurig misbruik daarvan voor te komen en voor de zekerste waarborg, welke de ingezetenen van een vrijen Staat hebben kunnen voor het behoud en de veiligheid van al wat hun dierbaar is; zij wordt in alle die opzichten noch meer belangrijk in afgelegen bezittingen; de menschelijke driften aan het onmiddellijk toezicht der oppermagt onttrokken worden er door meer dan gewone roerzelen van heerschzucht en eigenbelang in beweging gebragt. Maar eens overschreden zijnde de grenspalen welke Justitie en Politieke Magt onherroepelijk behoorden af te scheiden zoo wordt een wijde deur geopend voor allerleije misbruiken en verwarringen. De Politieke Magt beroofd van den steun welke zij vinden moest in een goede en ongekrenkte bediening van het Recht, en echter voor de onderhouding der goede orde en voor de veiligheid der bezittingen verantwoordelijk, ziet zich om ergere onheilen voor te komen, genoodzaakt daaraan te suppleeren door politieke voorzieningen" [1]).

Voor een goede Justitie „zijn onvermijdelijke vereischten goede Wetten en goede Rechtbanken. Aan den eersten eisch voldeden de Bataviasche Statuten, maar wat de Rechtbanken betreft wenschten wij een even gunstig oordeel te kunnen vellen; op de Buiten-Comptoiren ziet men Politie en Justitie volmaakt inéengesmolten, waaruit de grofste mishandelingen geboren worden en zeer zelden vindt men onder hen lieden die eenige de minste rechtskennis hebben, zoodat de procedures dikwijls zoodanig bedorven zijn, dat het ook voor den kundigsten Rechter, in een hoger resort, onmogelijk wordt die feilen te verbeteren; en wat aangaat den Hogen Raad van Justitie te Batavia, zullen wij liefst in geene bijzonderheden treeden, doch achten ons niettemin verpligt om met ernstigen nadruk te verklaren, dat wij zonder de samenstelling van een geheel nieuw Opper-Gerechtshof in Indien, *waarvan voor het eerst alle de Leden en Ministers van hier worden uitgezonden,* het voor onmogelijk houden dat aan de Justitie aldaar eene wezenlijke en grondige verbetering worde toegebragt" [2]).

1) MYER t.a.p. 200.
2) MYER t.a.p. 201, 202.

Scherp heeft dus NEDERBURGH principieele fouten aangewezen.

Als hij in het Charter tot herbouw adviseert is opvallend zijn bijzondere zorg voor het Hoog-Gerechtshof, hier voelt hij zich thuis, bovendien heeft hij nog twee deskundigen geraadpleegd uit dit „door Rechtspleging beroemd Gemeenebest" [1]).

In de art. 58 tot 79 van het Charter bouwt hij zijn Hoog Gerechtshof voor Bataafsch Indien, opdat het zij „het Palladium der Gerechtigheid in dat gedeelte der Waereld", het College, dat in hooger beroep oordeelt over alle crimineele zaken in eerste instantie gediend hebbende voor Schepenen van Batavia en alle andere *Europeesche* Collegien van Justitie.

Hij wijdt al zijn aandacht aan de Top van de Pyramide, zouden wij zeggen; daarna is helaas zijne hervormingskracht gebroken.

„Het constitueeren van een zoodanig Hoogste Gerechtshof zal het uiterste zijn, hetwelk men zal kunnen bewerkstelligen. Wanneer wij hier alleen den dienst der Justitie mogten raadplegen zouden wij de oprichting van zoovele nieuwe Gerechtshoven uit kunstige Rechters bestaande moeten voorslaan als er Bezittingen van den Staat in Asia gevonden worden" [1]), maar er zijn overwegende bezwaren van kosten en personeelsvoorziening.

Rechterlijke Organisatie voor Inlanders.

Na dit „Palladium der gerechtigheid" voor de Europeesche rechtspraak klinkt de Rechtspleging onder den inlander van het Charter weer wat slap: het stelt voorop:

art. 86. „Zij zal blijven geschieden volgens de eigene Wetten en Gewoonten; Het Indisch Bestuur zal door gepaste middelen zorgen voor zuivering, zooveel mogelijk van ingeslopen misbruiken, het bekomen van spoedige en goede Justitie door vermeerdering van Landraden, mitsgaders zuivering van alle verkeerde invloed van eenige Politieke Magt" [2]).

Men stelt zich voor het laatste te bereiken door tot Voorzitter te benoemen een Europeesch Commissaris bijgestaan door een Europeesch Griffier, dus niet meer den Resident, den man van de

1) MYER t.a.p. 201, 202.
2) MYER t.a.p. 253.

Politieke Magt, en tot Leden niet meer de Regenten, de mannen van de Politieke Magt, maar andere en wel gesalarieerde Inlanders.

En het Regeerings-Reglement van 1806 — art. 57 over het Hoog Gerechtshof, art. 76 over de rechtspleging onder den Inlander — èn dat van 1815 — art. 47 en 73 — stemmen nog volkomen met het Charter van NEDERBURGH overeen.

Zoo was dus aanbevolen het bevorderen van spoedige en goede justitie onder den Inlander hetzij door vermeerdering van het getal der thans subsisteerende Landraden — dat waren Cheribon, Semarang, Soerabaja — of door de aanstelling van onderlandraden.

Wat deed DAENDELS hieraan?

Mogen wij den plaatselijken toestand van Batavia en Ommelanden weer verwaarloozen dan vinden wij in de Djakatrasche en Preanger Regentschappen als zijne schepping: het Ambulant Gerecht [1]) als den „dagelijkschen" rechter.

art. 1. „De beslissing van civile en huishoudelijke zaken wordt gelaten op den tegenwoordigen voet".

Onder de huishoudelijke zaken zal men moeten verstaan overtredingen welke met eene „huishoudelijke correctie" konden worden gestraft d.i. met rotan, geringe boete dan wel met kortstondige vrijheidsberooving, dus wat later de politierol heette.

art. 3. Het gerecht vonnist in eerste instantie en zonder appel over misdrijven binnen zijne jurisdictie gepleegd door aldaar woonachtige onchristen-inlanders — Christenen, Chineezen en elders „tehuis horende" inlanders moesten aan hunnen gewonen rechter worden overgeleverd.

art. 4. Het gerecht bestaat uit den Prefect als Voorzitter, den Regent en den „Hogenpriester" van het Regentschap waarin het misdrijf is gepleegd benevens twee door den Prefect voor den duur der zitting aan te wijzen Opzieners, officieel de „Europeesche Opzienders over de Koffyculture" die in den regel het vooronderzoek hadden geleid, terwijl de Secretaris van den Prefect als griffier fungeeft.

— art. 9, 18, 19 — De Opzieners hebben de zaak tevoren in forma probanti gebracht, in 't algemeen wordt ter zitting de aangeklaagde niet geconfronteerd met aanklager en getuigen, slechts

1) Instructie van 8 Aug. 1808, Plakaatboek XI, 88 — DE HAAN IV, 844.

het „gehouden onderzoek" wordt het gerecht ter beslissing voorgelegd; in 't algemeen wordt dus recht gedaan op de stukken.

Men heeft nog voorkeur voor de bekentenis, het oude vereischte der Hollandsche rechtspraak; DE HAAN [1]) geeft twee kantteekeningen van DAENDELS weer, bij de eerste wordt de Prefect „gequalificeert eene confessie door de stok te ontwringen, moetende de te gevene correctie zoo het noodig is bij repetitie worden geappliceert"; bij een tweede stelt hij voor den beklaagde „door gevoelige redenen" tot praten te brengen „dat reusseert altoos wanneer het bij repetitie geappliceert word".

Met RAFFLES wordt de grondslag gelegd voor onze tegenwoordige R. O. [2]).

Van RAFFLES is de eerste inmenging van een Europeesch jurist in de gewone Inlandsche rechtspleging n.l. het lid van den Raad van Justitie als President van een Rechtbank van Omgang; de Juryleden naast hem, die, naar Fransche beperking, alleen adviseeren over de schuld niet over straf zijn in Ned.-Oost-Indië wel een vreemd element, zijn jurisdictie is weliswaar beperkt tot misdrijven waarop de doodstraf staat maar toch de scheiding van Justitie en Politieke Magt doet nu zelfs in de praktijk heusch een stap!

Ten tweede: DAENDELS al had het vroegere Gouvernement van Java's N. O. Kust, waarover juist NEDERBURGH zoo geklaagd had, verdeeld in zes prefectures of landdrostambten — Tegal, Pekalongan, Semarang, Japara, Rembang en de Oosthoek — met in ieder een landgerecht als „dagelijksche" rechter voor den Inlander, een College van zeven personen, de landdrost als voorzitter aangevuld met Regenten en eenige der „voornaamste en braafste" inlandsche hoofden, met een Groot Djaksa als Openbaar Ministerie en een panghoeloe als adviseur. Zelfs RAFFLES prijst DAENDELS dat hij met deze gerechten was "bringing Justice as it were to the door of every man" [2]) en gaat voort in deze richting met een uitbreiding van het aantal residentien tot zestien met in ieder een Resident-Court samengesteld uit den Resident, Regenten

1) DE HAAN IV, 846.
2) 1812 Provisional Regulations for the Judicial and Police Departments, 1814 Regulation for the more effectual administration of Justice in the Provincial Courts.

Hoofddjaksa en Hoofd-Panghoeloe. Hun competentie strekt zich uit over alle misdrijven, waarop niet de doodstraf is gesteld.

Een derde grondslag legt RAFFLES als hij het oraal debat invoert: „nadat de crimineele stukken door den fiscaal zullen zijn gebragt in optima forma zullen, niettegenstaande dit, op de door den fiscaal ingediende acte van beschuldiging de gevangenen tegen de getuigen en de getuigen tegen de gevangenen in pleno judicio moeten worden geconfronteerd" [1]).

Bezwaren blijven er natuurlijk: al dadelijk in de theorie maar nog meer in de praktijk.

En de Ommegaand Rechter èn de Resident is unicus judex, hun bijzitters adviseeren slechts. Heeft R. daaruit willekeur gevreesd? In ieder geval hij behield aan zich een „onbeperkt recht van bekrachtiging en revisie van alle vonnissen van eenig belang". DE HAAN noemt ook hier feiten van mishandeling van beklaagden en getuigen en van willekeurige opzending naar Bandjermasin en Mauritius; „het wijzigen van crimineele sententien door den Landvoogd was in de eerste jaren van R. bijna geregeld het geval en wel in den zin van eene verzachting van het vonnis, soms op de meest inconsequente wijze" [2]); ELOUT, die mede het bestuur uit Engelsche handen overnam, schrijft in een Rapport van 1819 [3]): „over deze „ontijdige inmenging van politieke machten".

Eene enkele aanteekening behelsde eene geheele verandering van het vonnis, dikwijls zonder eenige aanhaling van beweegreden; zoo werd „het Hoofd van de algemeene Regeering in waarheid tot regter in elk bijzonder geval". Het eindoordeel der Geschiedenis luidt, dat ook onder RAFFLES „exorbitante Regeeringsinmenging in justitiezaken bleef bestaan" [4]).

Moet dan onder den indruk van deze feiten aan RAFFLES de eere van den grondslag worden ontnomen?

Laat ons breeder zien.

Het Inlandsch Reglement van 1819.

NEDERBURGH heeft al zijn aandacht besteed aan den top der

1) DE HAAN IV, 845.
2) DE HAAN IV, 847.
3) C. T. ELOUT, Bijdrage kennis Kolon. beheer — 1851, blz. 20—23.
4) Encyclopaedie III, 563.

Pyramide, DAENDELS en RAFFLES hebben in hoofdzaak aan hare basis gebouwd, zichzelf tot top stellend, ELOUT en de zijnen, men vergete vooral MUNTINGHE niet, hebben de verbindingslijnen getrokken en aldus het schema voltooid.

De hoekpunten vindt men uitgezet in hun Reg. Regl. van 1818, de lijnen getrokken in een nieuwe Rechterlijke Organisatie.

Art. 52 van dit Reg. Regl. van 1818 handhaaft „het toevoorzigt op een goede en onvertogen bedeeling van regt" door het Hoog Geregtshof; de *woorden* dateeren al van het Charter van 1804 — art. 67 —, maar nu komt niet alleen eerst het Hof tot stand, maar de nieuwe R. O. geeft dit College de verplichte revisie en approbatie van alle vonnissen van Inlandsche rechtsbanken zwaarder dan drie maanden kettingstraf.

Zij strekt „ten waarborg voor eene goede oefening van het regt in eene buitenlandsche bezitting waar niet altijd, overal in alle regtbanken even kundige leden gevonden worden" [1].

Art. 59 handhaaft het oude verbod van tusschenkomst der Regering in zaken van justitie, de *woorden* dateeren al van het Charter van 1804 — art. 74 —, zoo ook het fiat executie van den G. G. op ieder doodvonnis; maar typeerend is de nieuwe bevoegdheid van den rechter uit art. 57 om bedenkingen tegen mogelijke weigering van dat fiat ter kennisse van den G. G. te brengen, waarna Zijne Majesteit beslist — art. 58 Reg. Regl. 1818.—

Ditmaal bevestigt de nieuwe praktijk de reeds oude theorie.

Thans zegt de Encyclopaedie: „Met de discretionnaire macht van den Landvoogt was het gedaan" [2].

Daar zijn verder belangrijke wijzigingen op iets lager plan; niet alleen, dat met den naam Landraad in plaats van Residents-Court onze tegenwoordige Inlandsche Rechter zich thuis begint te voelen, neen, het Reglement op de administratie der policie en de criminele en civiele regtsvordering onder den inlander, van Staatsblad 1819 No. 20, wekt in klank en wezen dierbare reminiscenties aan ons eerbiedwaardig Inlandsch Reglement van 1848.

Men vindt in dat Reglement van 1819 in scherpe afwijking van RAFFLES èn den nieuwen Landraad èn de oude Rechtbanken van

1) ELOUT, Bijdrage kennis Kolon. beheer, blz. 23.
2) III, 564.

Omgang als Collegiale Rechtspraak — art. 96, 112, 114, 118 „van de landraden";

art. 138, 139, 150 „van de ommegaande regters" —; het oraal debat ter terechtzitting is stevig vastgelegd in:

art. 109 geen kragt van regterlijk bewijs tot afdoening eener zaak uit „preparatoire schriftelijke verklaringen van getuigen noch uit extra judiciele confessien van den beschuldigde";

art. 110 tot bewijs mag slechts dienen:

„verklaringen van getuigen en daarmede of wel met andere gegronde indicien overeenstemmende *vrijwillige* confessien bij de zitting van den landraad afgelegd", met tot slot een plechtig afzweren van de oud-Hollandsche Strafvordering sinds 1570: „zullende echter in geen geval de bekendtenis van den beschuldigde vereischt worden om schuldig te worden verklaard".

Materieel strafrecht voor Inlanders.

Terloops wordt ook het adatstrafrecht in beginsel gehandhaafd:

art. 121: In het opmaken der condemnatien zullen gevolgd worden de Inlandsche wetten en gewoonten van het eiland behoudens echter, dat dezelve niet strijdig zijn met de algemeen bekende beginselen van regt en de bevelen mitsgaders de wetten van het Gouvernement;

art. 120: Tot geene wreede of verminkende straf zal mogen worden gecondemneerd.

(Wordt vervolgd).

Grondbezit in de Minahasa.

Bevordering van rechtszekerheid.

door

Mr. C. T. BERTLING [1]).

Over Minahasisch grondbezit is er aan auteurs — en goede — geen gebrek. De voortreffelijke beschrijvingen van WILKEN [2]) en J. H. CARPENTIER ALTING [3]) zijn bekend genoeg; de adatrechtbundels III, IX en XVII behelzen een schat van gegevens en laatstelijk wijdde de controleur B.B. L. ADAM ook aan dit onderwerp in een belangwekkend opstel [4]) zijn aandacht. Er bestaat geen aanleiding op deze rechtsbeschrijvingen terug te komen; men zou in noodelooze herhalingen vervallen en ook commentaar is overbodig. Door de genoemde litteratuur weten wij wat het recht hier inhoudt; wat de toepassing betreft, valt er nog een woord te spreken.

Het grondenrecht in de Minahasa is — niet anders dan elders — groeiende van collectief naar individueel bezit. De oorzaken van economischen aard — toename van handelsverkeer, hier in het bijzonder door de vraag naar copra — behoeven niet verder nagespoord te worden.

Maar de voldoening aan nieuwe hieruit voortgekomen eischen van rechtsbescherming (eene regeling vooral waarborgende dat een titel van overdracht niet te aanvechtbaar zij) en de administratieve organisatie en taak van adatinstellingen (taak en bemoeienis van

1) *Noot der Redactie:* Dit opstel, dat reeds in Augustus jl. geschreven werd, kwam juist te laat voor de vorige aflevering.

2) G. A. WILKEN, „Het Landbezit in de Minahasa' (1872), opgenomen in de uitgave van Mr. VAN OSSENBRUGGEN „Opstellen over adatrecht" blz. 353 v.v.

3) Mr. J. H. CARPENTIER ALTING, Regeling van het privaatrecht voor de Inlandsche bevolking in de Minahasadistricten der residentie Menado.

4) L. ADAM, „Zeden en gewoonten en het daarmee samenhangend adatrecht van het Minahassische volk" in Bijdr. Taal-, Land- en Volkenkunde van N. I. dl. 81 (1925).

districts- en negorij-bestuur vooral) laten te wenschen over, omdat een en ander niet gelegenheid had uit te groeien om berekend te zijn voor de nieuwe omstandigheden. Hierdoor is verwarring toenemende en men grijpt naar bronnen, waaruit veelal met teleurstelling vernomen wordt dat de oude adat op nieuwe vragen geen antwoord klaar heeft.

In het bijzonder vinden twee befaamde kwesties, de eene van politieken — en de andere van economischen aard in deze hinkende verhouding haren oorsprong. De eerste geldt de uitspraak van bestuurswege (in verband met de domeinverklaring), een dertigtal jaren geleden gedaan, als zouden in de Minahasa „kennelijk verlaten" gronden bestaan, waarover opnieuw mag worden beschikt. Deze uitspraak werd door een storm van verontwaardiging beantwoord. Het heeft geen zin hier thans nog op terug te komen, maar slechts worde geconstateerd, dat van bestuurswege niet werd begrepen, dat „kennelijk verlaten" niet hetzelfde is als „voor goed prijsgeven". In werkelijkheid breekt het recht van den eersten ontginner van grond alle latere aanspraken. Langdurig bezit, gegrond op een nieuweren titel moet wijken voor de pretensie van nakomelingen van den eersten ontginner, al liet deze honderd of meer jaren den grond braak liggen. Het is duidelijk, dat deze conservatieve adat in botsing kan komen met jongere verkeersopvattingen.

De tweede kwestie (van economischen aard), die de botsing van oude adat en nieuwe eischen demonstreert, is de fameuze onverdeeldheid van familiebezit, waar de ondernemingszin van derden strandt op den onwil van de gerechtigde familie, die tot verdeeling en vervreemding ongeneigd is. Deze niet te dwingen onverdeeldheid bezorgt ook den fiscus-ambtenaar slapelooze nachten die geen oplossing kan vinden, hoe dezen Oosterschen bezitsvorm met een Westersch aanslagbiljet te treffen. En zoo zijn uit allerlei gezichtshoeken argumenten voor verdeeling aan te voeren. Periodiek treft men dan ook hernieuwde pogingen van bestuurszijde aan om de bevolking tot verdeeling van de z.g. *„kalakeran poesaka"* te overreden.

Ik meen dat het euvel der onverdeeldheid dikwijls schromelijk overschat wordt. Men weet meestal niet, dat in uitgestrekte streken dit onverdeeld bezit geldt als een vanzelfsprekendheid, waar geforceerde verdeeling als een onbegrepen en stuitende inbreuk op

den ouden rechtstoestand zou gevoeld worden en deze maatregel de beteekenis zou kunnen hebben van de inleiding te zijn tot veelvuldig gekrakeel.

Niettemin, waar zulke verdeeling een redelijke eisch schijnt, is wederom botsing te constateeren tusschen oude adat met nieuwe verlangens.

Maar het zich ontwikkelend verkeer begeert niet alleen verdeeling van familiegrond, begeert niet alleen dat de grond aldus een ruil-*goed* wordt, maar heeft daarnaast in dezelfde mate rechtsveiligheid van noode. En langs dezen weg is meer te bereiken.

Men kan dit de kern noemen van het agrarisch vraagstuk in de Minahasa, dat in weinig woorden hierop neerkomt, dat in het modern verkeer de oude adat onvoldoenden waarborg verschaft voor rechtsveiligheid. De organisatie en taak van de adatgemeenschappen, district en negorij, is hierop niet ingesteld; het beschikkingsrecht van zulke gemeenschappen is niet verder ontwikkeld, dan passend is voor een huishouding die den grond nog slechts als voedingsbodem begrijpt, maar is ontoereikend voor een huishouding die den grond als bewegelijk ruilobject accepteert. Teekenend is in dit opzicht de nog steeds duidelijk waar te nemen afkeerigheid van vervreemding van grond aan niet-districtgenooten (district n.l. volgens de oude grensverdeeling) [1].

Alvorens nu te overwegen hoe aan het verlangen naar rechtszekerheid kan worden tegemoetgekomen, hebben wij met een enkel woord te memoreeren welke de aard is van het Minahasisch grondbezit en in welke vormen het zich differentieert. Niet meer dan het noodige zal ik hiervan naar voren brengen, nl. voor zoover dit direct met de economische beteekenis van den grond samenhangt.

a. Oorspronkelijke aard van grondbezit.

In de memorie van den Regeeringscommissaris A. C. J. EDELING (1875) [2] schrijft deze:

„Alle gronden, tot het district behoorende, zijn een erfdeel der

1) Vgl. WILKEN, „Het Landbezit in de Minahasa", t.a.p. blz. 357, 358, 362 en idem „Landverkoop in de Minahasa", t.a.p. blz. 378; verder Adatrechtbundel XVII blz. 20. Nog steeds blijft zulke afkeerigheid hardnekkig voortbestaan, al kan men v. VOLLENHOVEN toegeven dat een zoodanig *verbod* wel weggesleten is. (Het adatrecht van N. I., blz. 345.)

2) Adatrechtbundel XVII blz. 5 v.v.

„vaderen, door sommigen wordt wel gezegd een erfdeel der Em-„pongs, der Goden, doch daar deze Goden hun voorvaders zijn die „tot Goden zijn verheven, zijn beide gezegden synoniem."

Het district schijnt wel de wezenlijke voortzetting te zijn der oude stamgroep. Hoe de oorspronkelijke nederzettingen georganiseerd waren is nog niet recht duidelijk, zooals ook onzeker is van waar de stammen in het land kwamen. Er schijnen groepsgewijze nederzettingen te hebben bestaan met een enkelen persoon als leider, welke figuur lang nog in de latere „negorij" zich handhaaft. Deze figuur, belangrijk om de ethnographische beteekenis, de z.g. *„tonaäs"*, had o.m. de gronden aan te wijzen, waar ontginning geschikt en den Goden welgevallig scheen [1]).

Het distrikt nu, zich ontwikkelend uit zulke nederzettingen, *is* langen tijd de gemeenschap in den meest letterlijken zin: ieder lid, iedere familie binnen dit verband is niet in de eerste plaats *onderdaan* maar *onderdeel* van hetzelve en als het district aan een zijner leden de vergunning geeft tot ontginning van een bepaald terrein, dan is dit ook niet volkomen te verstaan als het verleenen van een gebruiks*recht*, maar veeleer als een toebedeelen. Een goedkeuring is het meer; en deze vorm waarin zich het beschikkingsrecht van 't district uit, was noodig om indringers uit andere districten (vredelievende penetratie) te weren.

Het spreekt vanzelf, dat van een theoretisch bedacht systeem hier geen sprake is; maar wel is zeker, dat de Minahassers bezit — zij dit districts- of particulier bezit — practisch altijd hebben begrepen als een feitelijke macht die tevens bevoegdheid is. Wellicht is dit nog het duidelijkst te maken door den toestand te vergelijken met een gezin dat levensmiddelen consumeert: aan den maaltijd worden de porties aan ieder toebedeeld zooals dit den leden van 't gezin het beste voorkomt. Wie vraagt nu of de spijs op ieders bord „eigendom" is van 't gezin of van een lid daarvan? Nu kan men met WILKEN het bezit dat door de leden van een stam (district) individueel wordt uitgeoefend, een „vruchtgebruik" noemen, maar men zal daarbij hebben te onthouden, dat in deze be-

1) *„tonaäs"*, van *„to"* = mensch, en *„taäs"* = kern, ver, is misschien het best te vertalen door het woord „leider" die natuurlijk in een primitieve maatschappij toegerust zal zijn met magische bekwaamheden. WILKEN (t.a.p. blz. 358) en EDELING (Adatr. bundel XVII blz. 48) noemen terloops den „tuinpriester", waarmede deze „tonaäs" moet zijn bedoeld.

zitsuitoefening de Minahasser oorspronkelijk als stamlid optreedt, gebruik maakt van zijn „souverein" recht.

Nationaal (districts) territoir *(tanah tanah balak)* en individueel profijt van grond hangen hier nog ten nauwste samen: de verwantschap tusschen staatkundige organisatie en economische behoefte is levendig. De individu gevoelt zich thuis in een districtsverband *voor zoover* hij in dit territoir grond bezit of bezitten kan, en dit wil in laatste instantie zeggen, dat hij er zijn bestaan en de toekomst van zijn nakomelingschap verzekerd voelt.

Het belang van het district als administratieve gemeenschap is langzamerhand overvleugeld door dat van de negorij, maar binnen het district bleef het grondbezit zich ontwikkelen tot het familiebezit in den tegenwoordigen vorm *(kalakeran poesaka)*, met wederom een eenhoofdig leiderschap: de *„kepala familie"* of *„toe'a oen taranak"*. Het spreekt vanzelf dat de groeiende invloed van de negorij zich niet onbetuigd liet ook op het belangrijk stuk van grondbezit (vooral waar het „woonerven" gold) [1], maar het gezag van de familie bleef in beginsel onaangetast.

b. Ontwikkeling en huidige toestand.

Voorop staat het onverdeeld familiebezit *(kalakeran poesaka)*; dit is in de Minahasa nog steeds de gewone vorm gebleven.

Naar het product wordt het grondbezit onderscheiden in *a. kebon* (grond waarop aanplant van klapperboomen en andere vruchtboomen (vooral *pala:* (nootmuskaat)); *b. sawah*grond (droge en natte rijstvelden) en *c. ladang* (akkers voor mais (miloe), ketella en dergel. gewassen). De klapperteelt dateert wellicht van ongeveer een eeuw geleden. Oorspronkelijk hadden pretensies op grond vermoedelijk uitsluitend betrekking op *ladang* of boschproducten.

De oorspronkelijke wijze van verkrijging is ontginning *(roemokrok)*. Dit schijnt waarlijk de wijze van verkrijging bij uitnemendheid en duurzaam is het recht dat zoo in ouden tijd door het eerste kappen *(boeka)* van een wellicht reeds legendarisch geworden voorvader werd verkregen.

Deze occupatie beheerscht — dit kan men constateeren — het

1) Vgl. over deze *„kintal negeri"* o.a. het adatvonnis van 14 Juni 1900 in Adatr. bundel III blz. 135 en voorts Adatr. bundel IX blz. 23 v.

rechtsgevoel van den Minahasser. Op dezen titel, op den *„dotoe"* (stamvader, -moeder) die 't eerst den grond bewerkte, zal hij altijd trachten in processen zijn recht terug te brengen, ook wanneer hiervoor geenerlei bewijzen meer zijn aan te voeren, in het vertrouwen, dat dit feit — zij het door overlevering — voldoende van algemeene bekendheid mag worden geacht. En buiten proces is zulke algemeene bekendheid ook inderdaad voldoende om van geslacht op geslacht het bezit onaangetast te laten.

Waar thans de gronden door vervreemding bewegelijker gemaakt worden en in het economisch verkeer gebracht, nl. vooral in de streken, die door de uitbreiding van copra-afzet in de eerste plaats door den handel worden bezocht, daar zal men geneigd zijn het belang der niet-geweten rechten, die in de onbezochte bergstreken van geslacht op geslacht in onverdeeld familiebezit zijn gebleven, te onderschatten. Hier geldt nog, wat WILKEN in 1872 in het algemeen opmerkte: „Verkoop van gronden heeft slechts zelden plaats. Immers, hoewel de inlander dikwijls in het bezit is van vele gronden, zijn deze dikwijls ter nauwernood voldoende voor eigen gebruik, daar hij tengevolge van de nog gebrekkige wijze van bebouwing, genoodzaakt is telkenjare van gronden te verwisselen, en de gebruikte velden eenigen tijd moeten blijven rusten, alvorens voor beplanting weder geschikt te zijn. De inlander zal zich dus slechts in den uitersten nood van zijn grondbezittingen ontdoen" [1]).

Maar verdeeling en verkoop worden steeds veelvuldiger waardoor het individueel bezit *(pasini)* een belangrijke plaats is gaan innemen.

Dit kan op tallooze wijzen zijn verkregen: intestaat erfopvolging (of verdeeling van een aanstaande nalatenschap bij leven); ruil; verkoop; *„betendam"* (in Ratahan, nl. een retributie voor gepresteerde diensten); *„lilikoer"* (bij adoptie) [2]); verder de *„asil"* aan hoofden; de schenking bij wijze van bruidschat en anderszins, enz.

Ruil is van ouderen datum dan verkoop. Bij ruil is het motief niet als bij koop een te gelde maken van het object, maar vooral:

---

1) WILKEN t.a.p. blz. 356.

2) vgl. Adatr. bundel III blz. 35 en 43. In Toulour is de naam *„lilikoer"*; in district Tonsea: *„dedikoed"* (likoer = dikoed = dragen).

doelmatiger bevrediging van levensbehoeften door geschikter ligging van een perceel grond. Het leidend principe is hier meer: consumptie; bij koop meer: handel.

Schreef WILKEN nog, dat verkoop slechts zelden plaats had [1]), thans, een halve eeuw later, is verkoop van grond in vele streken reeds zeer gebruikelijk.

* * *

Hoe hebben wij nu aan het verlangen naar rechtszekerheid in zake het bewegelijker geworden grondbezit tegemoet te komen zonder dat tekort wordt gedaan aan pretensies van hen die zich beroepen af te stammen van den „dotoe", die den grond het eerst ontgon? Verjaring is uitgesloten, dit staat vast [2]).

Verbetering in procesrecht (bewijsmiddelen) kan helpen.

Echter, verjaring is behalve wijze van eigendomsverkrijging een instituut, dat nauw verwant is met bewijsrecht. Zelfs is ze uit het procesrecht gegroeid. Welnu, wil men voor de Minahasa voor de toekomst meer veiligheid in grondbezit, dan is te letten op verbetering van zulke procesregelen.

„Voor het recht van de inheemsche bevolking (aldus prof. TER HAAR) [3]) in het algemeen *kan* de huidige overheid niet veel anders en zeker niet veel beters doen, dan zorg te dragen voor een goede rechterlijke organisatie, voor goede procesregelen en vooral voor goede rechters". — In „goede procesregelen" hebben we thans een oplossing te zoeken.

En ik geloof, om kort te gaan, dat iets als de „Gewere" van het oud-Germaansche recht voor de Minahasa zeer passend kan blijken.

De beteekenis van de oud-Germaansche „Gewere" is in korte trekken de volgende: In de 12e eeuw werd een onroerend goed in de Germaansche landen veelal overgedragen door overgave van een oorkonde aan den verkrijger, terwijl daarnaast nog lang bleef voortleven de formaliteit van het door de contracteerende partijen plechtig afloopen der grenzen van het over te dragen stuk, met tot slot een overhandiging van de z.g. festuca (= staafje of halm).

1) T.a.p. blz. 356. Reeds in 1874 oordeelt deze auteur eenigszins anders in zijn geschrift: „Landverkoop in de Minahasa"; vgl. ook Adatr. bundel XVII blz. 16, 17 en 19.

2) Vgl. als een uit vele de uitspraak van EDELING (Adatr. bundel XVII blz. 24; vgl. ook bundel III blz. 192).

3) „Een keerpunt in de adatrecht-politiek" in Kol. Studiën 12e jrg. no. 3, blz. 252.

Dit laatste symbool van overdracht was zelfs sterk genoeg zich te handhaven, waar overdracht van een oorkonde in onbruik geraakte en de symbolische overhandiging der festuca werd in de 13e eeuw in de Duitsche landen overeenkomstig de eischen van het zich ontwikkelende verkeer versterkt, doordat deze z.g. „Auflassung" voor het gerecht geschiedde. De verkrijger kreeg hierdoor een waarborg van den rechter: *rechtsvrede* was hem hierdoor gewaarborgd. Binnen jaar en dag konden nu nog benadeelden hiertegen protesteeren, maar na verloop van dien termijn zonder dat een rechtsgeldig protest was voorgebracht, was de nieuwe bezitter verzekerd van een voordeelige rol in het proces.

De beteekenis van de Gewere was dus een legitimatie van den gerechtigde. In beginsel was dit zoo bij bezit van onroerend goed zoowel als bij roerende zaken, hoezeer ook in de uitoefening tusschen deze beide uiteraard groote verschillen bestonden. De verkrijger was erdoor verzekerd van zijn *zakelijk* recht. Een ieder die de Gewere heeft verkregen, is daarmede in beginsel verzekerd van gerechtelijke bescherming. „Hij, aldus prof. P. SCHOLTEN, die de Gewere had, werd in het proces — onverschillig of hij als eischer of gedaagde optrad — als de zakelijk gerechtigde beschouwd, totdat de schijn van recht, die hij uit zijn Gewere kon afleiden, door het betere materieele recht van een ander gebroken werd" [1]). Aldus deze zelfde auteur ook even verder: „de bescherming van het zakelijk recht geschiedde in bescherming van den *vorm*, waarin het zich uitte (Gewere) en — die vorm werd dan ook alleen beschouwd, als hij zich als zoodanig voordeed, als dus de feitelijke toestand gepaard ging met een bewering van recht".

Zien we nu naar de Minahasa, dan vinden we, merkwaardig genoeg, verschillende parallellen. Ook hier is het afloopen der grenzen als bewijsmiddel bekend en onvoldoende gebleken; ook hier heeft men, door de overheid (negorijbestuur) te betrekken in overdracht van grond [2]) getracht — hoe gebrekkig ook — door zulke publiciteit onaantastbaarheid van het recht te verzekeren (deze publiciteit hier versterkt nog door het nuttig voor schrift, dat alle overdracht van onroerend goed in de negorij door plakaat be-

1) ASSER-SCHOLTEN, Handleiding deel II blz. 73; vgl. ook blz. 119 v.
2) Verdeeling of overdracht van grond ten overstaan van dorpshoofd vgl. VAN VOLLENHOVEN, Het adatrecht van N. Indië I, blz. 344; betreffende woonerf idem, blz. 345.

kend gesteld moet worden); ook hier zien we een verder zoeken naar rechtsveiligheid door dorpsregisters *(register, daftar garisan tanah),* te vergelijken met de oud-Germaansche rechtsboeken der 13e eeuw; ook hier ten slotte oorkonden, die de overdracht stellig moeten maken, maar die ook hier in het proces telkens ondeugdelijk blijken [1]). Ook hier daarom een heillooze verwarring en onveiligheid van bezit, maar — troostvoller verschijnsel — ook hier het rechtsgevoel, dat zegt dat langdurig bezit te goeder trouw gerechtelijke bescherming verdient! Alleen: de procesregelen, op onze formeele regelingen geschoeid, hebben niet de gelegenheid gehad uit te groeien tot een Gewere en behoeven thans een positieve wetsbepaling in dien geest.

Het is waar, de wettelijke regeling, zooals die bestaat, mag reeds winst heeten na het al te primitief adatproces, dat, afgezien van enkele rechtskringen, door zijn stelselloosheid de rechtszekerheid in het gedrang bracht [2]); niettemin bestaat er wel eenige grond voor de meening, dat ook in zulke casuïstische behandeling het billijkheidsgevoel — afgezien dan van godsoordeelen — den weg wees, hoe den bewijslast te verdeelen. Nu de eigen ontwikkeling van procesregelen door het opleggen van een westersch systeem (Inlandsch Reglement en Reglement v. d. Buitengewesten) is afgesloten, hebben wij de plicht te polsen of deze regeling in alle opzichten passend is en, gelijk bekend, laat dit nog wel te wenschen over.

Reeds in 1906 wees Mr. P. MACLAINE PONT op het onvoldoende van de bewijsregelen waaraan de Inlandsche rechtbanken gebonden zijn [3]), in welk — vooral ook om de opsomming der gebleken feilen belangrijk — opstel van de Regeering gevraagd wordt om „al hare procesreglementen in Indië zoo om te werken, dat, met algeheele terzijdestelling van hunne Westersche, in de bestaande

1) Vgl. hieromtrent ook Mr. H.A. IDEMA, „Het burgerlijk bewijsrecht, in het bijzonder inzake grondenrecht", Indische Gids, December 1917 blz. 1513 v.v.

2) vgl. Mr. B. TER HAAR BZN. „Het adatproces der Inlanders" blz. 66 „Een volledig antwoord op de eerste vraag (op welke partij rust de bewijslast) is uit de gegevens niet te putten. Over het algemeen verwacht men, dat hij, die een feit stelt, dat ontkend wordt, dit ook bewijzen zal; maar de rechter schijnt aan een streng formeelen regel in dit opzicht niet gebonden."

3) Mr. P. MACLAINE PONT in de N. Rott. Cour. 7 Juni 1906, gedeeltelijk overgenomen in Adatrechtbundel XXVII, blz. 403 v.

Oostersche toestanden niet tehuis behoorende bewijsleer, de vroegere manier van procedeeren, zooals de Inlanders die zelf hadden geregeld en die op het gezond verstand der rechters gebaseerd was, een soort jury in civiele zaken, weder worde ingevoerd."

PONT vraagt te veel ontegenzeggelijk: een jury, hoezeer ook toegerust met gezond verstand, zou een stap terug beteekenen om de miskenning van de waarde van zekere regelen ten behoeve der rechtszekerheid. Anderzijds mag de goede wil der Regeering niet in twijfel worden getrokken en waar haar onmiskenbare zin tot vooruitstrevendheid niet in die mate blijkt als men mag wenschen, daar is toch stellig haar voorzichtigheid, waar het het stuk van rechtszekerheid geldt, een alleszins te aanvaarden verontschuldiging. Zij heeft bovendien ook op dit gebied niet stilgezeten: de rechtsreglementen werden metterdaad omgewerkt tot het staatsblad van 1927 No. 227; maar wat betreft het bewijsrecht werd helaas — ter wille van de voorzichtigheid of ter wille van unificatie en concordantie [1])? — alles bij het oude gelaten. Artikel 283 van het nieuwe staatsblad beveelt nog den Inlandschen rechter in alle buitengewesten — zooals voor Java art. 163 Inl. Reglement (oud art. 166) — den bewijslast te verdeelen zoo, dat „hij, die beweert eenig recht te hebben of zich op eenig feit tot staving van zijn recht of tot tegenspraak van een anders recht beroept, moet het bestaan van dat recht of van dat feit bewijzen".

De bewijslast volgens de wet.

Precies dezelfde bewoordingen dus als in het aloude B. W. voor Europeanen geschreven; ook hier als elders volgen dan dezelfde klemmende regelen.

Voor ons onderwerp is het voldoende ons te bepalen tot het eene genoemde algemeene artikel, hoe luid ook de er op volgende artikelen om herziening roepen.

Over het gelijkluidende artikel in de Nederlandsche wet (art. 1902 B. W.) schrijft prof. ANEMA [2]):

„Terwijl men in de litteratuur nu eens te groote, dan weer te geringe beteekenis aan art. 1902 toekent, moet men, om het arti-

1) Art. 131 2e lid Ind. Staatsregeling.
2) ASSER-ANEMA (1915) blz. 72 v.

kel naar werkelijke waarde te appreciëeren, het bezien in zijn historischen samenhang.

„Doet men dit, dan blijkt, dat de wet niet de bedoeling heeft gehad een bepaalde theorie vast te leggen noch over een absolute lijdelijkheid bij den rechter noch over een theoretisch streng doorgevoerde verdeeling van den bewijslast tusschen partijen. Zij bedoelde alleen te boeken wat in haar tijd algemeen was aangenomen.

„Dit was:

1e dat de bewijslast overwegend op partijen rust en niet op den rechter;

2e dat de bewijslast der partijen zóó wordt verdeeld, dat de eischer allereerst zijn posita en gedaagde *allereerst* zijn zelfstandig verweer zal hebben te bewijzen, zulks op te vatten in historisch-practischen zin en niet in abstract-theoretischen zin.

„Met de vraag *hoeveel* elke partij, op welke bewijslast rust, moet bewijzen laat het artikel zich niet in."

En terstond daarop wordt de wenschelijkheid geopperd, „een tweede lid toe te voegen, om te doen uitkomen, dat de aard van het artikel meebrengt, dat de rechter uit billijkheidsmotieven daarvan mag afwijken."

Wie ASSER-ANEMA volgt, zal dus moeten besluiten dat zoowel historisch (vgl. de woorden: *„in haar tijd* algemeen aangenomen") als plaatselijk (in een Oostersch land) het artikel in de Indische wetgeving wellicht niet tehuis behoort. Het behoort hier inderdaad ook niet thuis, maar behoeft ook weinig te schaden, altijd indien men met ASSER-ANEMA aan het artikel die interpretatie van bloot historisch document toekent. Maar de interpretatie door den rechter is nu eenmaal niet immer zoo onschuldig en wel degelijk wordt er maar al te vaak den uitleg aan gegeven, dat hier strenge regels voor de verdeeling van bewijslast zijn voorgeschreven. In dat geval kunnen de gevolgen andere zijn, dan ooit bedoeld werd en is handhaving van den tekst bedenkelijk en gevaarlijk [1]).

Wij spreken hier voor een adatrechtkring, nl. de Minahasa, waar een bewijslastregeling wel steeds meer gewenscht wordt voor

1) Ook prof. TER HAAR stelt in zijn jongste opstel als desideratum: „geen onnoodige en onwenschelijke gebondenheid van den rechter bij de verdeeling van de bewijsrisico." („Een keerpunt in de adatrecht-politiek", Kol. Studiën 12e jrg. no. 3, blz. 268).

grondbezit, maar dan niet volgens ons wettelijk dogma. Naast het art. 283 van het Reglement v. d. Buitengewesten zal, zoo meenen wij, een positieve bepaling, die bescherming waarborgt in den geest der Middeleeuwsche Gewere, voor dezen rechtskring zeer passen en nuttig blijken. Voor den rechter, die ons artikel als ASSER-ANEMA interpreteert, wordt een positief richtsnoer nog gewenscht; hij die er een verdeeling van bewijslast in wil lezen, zal, uitsluitend op dezen regel afgaand, in vele gevallen in botsing komen met recht en billijkheid.

Een bescherming zooals de Middeleeuwsche Gewere schonk, zal, zoo zeiden wij, hier praktisch voldoen en nuttig blijken; we hebben dit nog duidelijk te maken.

a. Beteekenis van feitelijke bezits-uitoefening voor het bewijs van recht.

Ook in de Minahasa verdient volgens het rechtsgevoel langdurig bezit te goeder trouw gerechtelijke bescherming. Het beroep door den Minahasser gedaan enkel op het langdurig verzorgen *(pelihara)* is geen uitzondering in processen om bezit. En ook tegenover de heilige „eerste ontginning" laat zich zulk langdurig gebruik gelden — niet als middel tot rechtsverkrijging, maar als „relevatio ab onere probandi"; veeleer is zulk bezit te vergelijken met een Middeleeuwsche presumptie. Ter verduidelijking worde hier een rechtsoverweging van een recent-Menadoneesch landraadvonnis aangehaald. Getwist werd over een stuk sawah- en ladang-grond, dat door de voorouders van gedaagden reeds meer dan 100 jaren bezeten werd en dat zij zeiden te hebben verkregen door koop van de voorouders van eischers, hoewel zij nu niet meer in staat waren te bewijzen, dat die verkoopovereenkomst waarlijk rechtsgeldig had plaats gevonden. De Landraad nu overwoog hierbij „dat door het langdurig feitelijk gebruik van den grond door gedaagden op zich zelf geenerlei bezitsrecht verkregen wordt, daar de kebiasaän van Tonsea geen verkrijgende verjaring kent, maar dat een langdurig bezit volgens diezelfde kebiasaän wel van invloed is ten opzichte van de bewijsplicht in dien zin, dat indien gedaagde zijn bijzonderen titel — vroeger bijna uitsluitend een mondelinge afspraak — niet volledig kan bewijzen, de eischer zal hebben aan te toonen dat het langdurig ongestoord bezit bij zijn

wederpartij onrechtmatig was; dat met andere woorden in dat geval eischer van deze bewijslast zich niet ontslagen kan achten door een eventueel beroep van gedaagde op een overeenkomst [1]).

Dus wel zal niet de gedaagde, hoewel reeds meer dan 100 jaren door zijn familie het bezit op den tuin werd uitgeoefend, zegevierend hieraan een recht kunnen ontleenen, maar *in het proces* staat hij, doordat niet op hem maar op den niet-bezitter de bewijslast rust — en dit schijnt in de Minahasa als billijk te worden geaccepteerd — in dit proces staat hij sterker, veiliger —.

Wij citeerden het vonnis om het daaruit blijkend feit, dat langdurige uitoefening van bezit gewicht in de schaal der gerechtigheid legt. Zulke *uitoefening duidt* op gerechtigheid. Natuurlijk *blijkt* zulke uitoefening niet uit een enkele handeling maar uit regelmatig zich herhalende bezitsdaden, zooals ons recht dit kent in de uitgebreide casuïstiek omtrent annaal bezit (art. 601 Nederl. B. W.). Er moet hier op gewezen worden, dat bij de z.g. *djorame* gronden, d.z. gronden (akkers) die van 3 tot 10 jaren of langer braak liggen tengevolge van geringen humusrijkdom, dit bewijs soms buitengewoon ongemakkelijk zal zijn.

Nu zijn de bewijsmiddelen van oud recht in de inheemsche maatschappij samenleving ontstellend wankel. „Hoe ouder en eerwaardiger de rechten des Inlanders op Sumatra's Westkust zijn, schrijft Mr. MACLAINE PONT in zijn zooeven genoemd opstel, hoe minder kans hij heeft, ze door de in Naam der Koningin rechtsprekende rechtscolleges erkend te zien". De schrijver behoefde deze klacht helaas niet te beperken tot de Westkust van Sumatra; de klacht mag voor heel Indië gelden en ook in de Minahasa wordt gaarne en met succes getornd aan oude bezitsrechten die, daar getuigen niet meer in leven zijn, weerloos zijn tegen elken laffen aanval.

Door een positieve regeling van den bewijslast nu, dachten we, zullen oude en eerwaardige rechten bescherming vinden totdat bezitsrecht „gebroken" wordt door waarlijk sterker recht. De langdurige bezitter zal worden beschermd en de nog vroegere ont-

1) Vgl. voor Java dergelijke overwegingen in het vonnis van den Landraad van Toeloengagoeng v. 23 Maart 1925, opgenomen in Tijdschr. v.h. Recht v. N.I. dl. 122, blz. 461.

ginner zal het aan eigen stilzitten hebben te wijten, indien hij zoolang een ander op den grond liet, dat hij niet meer bij machte is zijn betere aanspraken geldend te maken.

b. Beteekenis van registers voor het bewijs van recht.

Er zijn, ik zeide het reeds, verheugende aanknoopingspunten voor zulk een regeling in de Minahasa. Reeds lang is men hier vertrouwd met grondregisters. Zij werden naar het schijnt het eerst ingevoerd in de bestuursperiode van den resident VAN DEINSE (1864 — 1871), later verbeterd tot het thans gebruikelijk model, waarvan tijdens het bestuur van resident E. J. JELLESMA als auctor intellectualis moet worden aangewezen de bekende Minahasa-kenner en gedurende de jaren 1897 tot 1900 voorzitter van den Landraad van Menado Mr. J. H. CARPENTIER ALTING.

Het zijn de bekende *„daftar garisan tanah"*, waarvan een model als bijlage achter dit opstel is bijgevoegd. Alle overdracht van grond behoort hierin te worden vermeld en handteekening (of duimtopafdruk) van de contracteerende partijen en van dorpsbestuurders hebben tot doel de echtheid te verzekeren. De eerste kolom houdt in het volgnummer; de tweede kolom een schetsje van 't perceel; kolom 3 vermeldt de grootte van 't oppervlak en kolom 4 de grenzen; in de 5e en 6e kolom worden respectievelijk de namen van den erfelijk rechthebbende en van den gebruiker genoteerd, terwijl in de 7e medegedeeld wordt wat soort van grond het betreft (erf, sawah, tuin enz.). In de 8e kolom behoort de wijze van verkrijging te worden omschreven en de 9e brengt dan zekerheid omtrent de vraag of pasini- dan wel kalakeran-bezit voorligt. De 10e kolom oriënteert nog verder de ligging door vermelding van den naam, waaronder de *buurt* in den volksmond, niet-officieel, bekend is; de beide laatste kolommen zijn bedoeld voor handteekeningen (duimtopafdrukken). Wat dit laatste betreft, zou het wenschelijk zijn ook de handteekening van kepala[2] familie verplichtend te stellen.

Betrouwbaar zijn deze registers, onvoldoende als zij worden bijgehouden, thans niet en in rechte verdienen zij weinig geloof. Dit is schuld van onvoldoende contrôle, niet van het instituut zelve. Met de geloofwaardigheid van den inhoud staat en valt natuurlijk de waarde van deze boeken en als op dit belangrijk adatbezit —

want dat is dit daftar geworden — mag worden voortgebouwd, zooals hier wordt voorgesteld, dan zullen goede waarborgen voor zuivere contrôle de geloofwaardigheid buiten twijfel moeten stellen.

In verband met de weinige contrôle mag verrassend heeten dat deze registers zelfs in afgelegen dorpen — afgezien van hier en daar voorkomend geknoei — toch nog vrij nauwgezet worden bijgehouden; een bewijs wel, dat hierin daadwerkelijke steun voor de praktijk gezien wordt. Wat de voorkomende knoeierijen betreft, geloof ik dat deze door het stellen van meerdere waarborgen (meerdere handteekeningen, in de eerste plaats van *beide* partijen) en voorts door een strenge toepassing van strafrechtelijke bepalingen zooals art. 416 en 417 wetb. v. strafrecht, tot een minimum teruggebracht kunnen worden [1]).

Een belangrijke aanvulling zal voorts noodig zijn door den datum van rechtsverkrijging zoo authentiek mogelijk te maken (de handteekening van den verkrijger behoort gedateerd te zijn). Wat dit zeer belangrijke punt betreft zal bij een toekomstige regeling in ieder geval rekening gehouden moeten worden met het beginsel neergelegd in art. 1880 van ons Burgerlijk Wetboek. Tenslotte zal uit het register moeten blijken dat overdracht door plakaat te voren werd bekend gesteld, waartegen de mede te noemen bezwaren werden ingebracht.

Zoo kunnen niet-authentieke registers tot een waardevol rechtsvermoeden gaan leiden, een vermoeden nl. wie waarlijk als bezitter bescherming (Gewere) verdient. Het komt dus in de registers allereerst aan op voldoende waarborgen voor de echtheid. Het instituut werkt dan tevens uitermate opvoedend voor dorpsbestuurderen, wier gezagstoename daarmede gelijken tred zal houden. Openbaarheid der registers, zoodat alle belanghebbenden op bepaalde uren daarvan onder toezicht inzage kunnen nemen (de oude, afgesloten, registers ten districtskantore) is een verder vereischte. Ieder zal dan zijn bezwaren kunnen voorbrengen bij het onderdistrictshoofd of het districtshoofd en in laatste instantie bij het Europeesch B.B. zooals men daar ook zijn *„keberatan"* kan

1) Ook het door nalatigheid verloren of in ongereede doen geraken van deze registers dient dan strafbaar gesteld te worden.

voorbrengen tegen een bij plakaat bekend gestelde voorgenomen overdracht.

Want ook dit laatste voorgeschreven en reeds ingeworteld gebruik dient te worden gehandhaafd en geperfectioneerd, om de waarde van echtheid der registers te voltooien, opdat de hieraan vast te knoopen rechtsvrede niet te aanvechtbaar wordt, de Gewere al te veelvuldig gebroken. De registers in onverbrekelijk verband met het plakaat, dat een termijn laat voor protest, zullen dan de primitieve Germaansche eigenlijke „Auflassung", die hier in de praktijk onbruikbaar zou blijken en de verwarring nog maar vergrooten, naar het mij toeschijnt, kunnen vervangen.

Wordt dan een feitelijk bezit, uitgeoefend volgens bestemming naar den aard van het gewas, bevestigd door zulke registers, waarin aan alle gestelde waarborgen is voldaan, dan zal deze bezitter verzekerd moeten zijn van den rechtsvrede. Hij behoort hierdoor te zijn gelegitimeerd, in 't proces, zoo eischende als verwerende, veilig gesteld. En hij, die dit regelmatig bezit wil aantasten, zal nu in de zeer hachelijke positie verkeeren, zijn beter recht waar te maken; op hem rust alle bewijslast; het is billijk dat zijn beweren met wantrouwen wordt ontvangen. Zulk een regeling past volkomen in het Minahassische rechtsbewustzijn, dat immers den eigen arbeid respecteert.

Het spreekt vanzelf, dat een regeling volgens deze beginselen niets behoeft af te doen aan de waarde der huidige bewijsmiddelen, geen uitgezonderd, al blijft herziening ook daarvan, zooals gezegd, urgent. Ja, zelfs zal beroep op een geperfectioneerd register nog tientallen van jaren uitzondering blijven, maar het is noodig juist thans, nu men steeds meer overgaat tot verdeeling van familiebezit, aan het Minahassisch volk een steun te geven om verzekerd te zijn tegen latere betwisting. Zulke verdeeling van bezit toch wordt wel algemeen erkend als een economische vooruitgang, maar het zal alleen dan waarlijk vooruitgang mogen heeten, indien niet verwarring en rechtsonveiligheid de gevolgen zijn. Ik acht het niet onwaarschijnlijk dat in vele gevallen thans niet tot verdeeling overgegaan wordt, omdat men intuïtief voelt, dat door verdeeling geschillen worden voorbereid voor de toekomst. Wordt nu veiligheid geboden, dan wordt niet alleen het verkeer geholpen, maar tevens het voor dit land wen-

schelijk geacht individueel (pasini) bezit bevorderd. De legislatieve kroon op dit werk zal dan kunnen zijn, dat in het Reglement Buitengewesten een artikel 303a wordt ingevoegd, luidende ongeveer als volgt:

„Voor de afdeelingen enz. der residentie Menado geldt met betrekking tot Inlandsche rechten op grond het bezit, uitgeoefend overeenkomstig de bestemming en bevestigd in richtig gehouden daarvoor aangewezen registers, als volkomen titel."

De uitwerking van dit beginsel zal dan in een aparte ordonnantie moeten volgen, waar in het bijzonder de voorschriften nopens de registers en het plakaat behooren te worden uitgewerkt.

Nuttig zou verder een voorschrift zijn, dat de districtshoofden verplicht periodiek (b.v. driemaandelijks) aan den Resident verslag uit te brengen, welke adatrechtelijke *verdeelingen* van familiegrond in hun ressorten hebben plaats gehad, met vermelding van alle daarop betrekking hebbende gegevens.

Ten slotte zouden ook „verklaringen van recht" door familiehoofden of anderen afgelegd voor den notaris ten opzichte van „oude eerwaardige rechten" rechtszekerheid (datum!) bevorderen.

***

Ik weet, dat het slechts grove lijnen zijn, die ik hier voor een oplossing aangaf. Maar hoe dan ook — er zal iets gedaan moeten worden; en het is verblijdend, dat deze Regeering ook inderdaad niet stilzit, maar tot bestudeering van het vraagstuk een commissaris naar Menado heeft gezonden, wiens rapport wel spoedig zal verschijnen.

Augustus, 1928.

(Bijlage)

District..... **Afdeeling**.....

Daftar garisan tanah dari orang-orang padoedoek.....art. 6 dari Minahasa Landrente Regeling.

Nummer perceel	Gambaran tanah (pandjang lebar)	Besarnja tanah njatakan dalem tek-tek dan waleleng	Sipat tanah itoe	Nama dari toean tanah	Nama dari orang jang pakai tanah itoe	Itoe tanah dipakai selakoe kintal, sawah, kebon kering, atau lain tanaman, ikoet art. 3.	Dapat bagaimana itoe tanah, rombak sendiri, beli dari ....., dapat gade dari ..... d.l.l.	Hal kepoenjaän dari itoe tanah ada kepoenjaän sendiri (pasini) atau kalakeran familie.	Tempat dimana tanah itoe terdoedoek ?	Tanda tangan dari Hm. toea, pengoekoer tanah dan j ang pakai tanah itoe.	Bekas tangan dari jang bersipat dan tanggal apa dioekoer.

Gegevens over bestuur en beschikkingsrechten van de kampongs langs de Geelvinkbaai,

door

E. J. Burger.

Op een reis langs de kusten van de Geelvinkbaai had ik gelegenheid gegevens te verzamelen over het adatbestuur en eenige beschikkingsrechten der kustnederzettingen.

De reis ging van Manokwari via het eiland Roemberpon langs de Windèsistreek naar de Wandammenbaai, vervolgens om het Wandammenschiereiland naar de uiterste Zuidpunt van de Geelvinkbaai en tenslotte langs de Oostzijde van deze binnenzee naar de Waroppenstreek en Seroei (Jappen).

Samenstelling van de kampong.

Evenals in andere streken van Noord Nieuw-Guinee vind men ook langs de Geelvinkbaai, dat de kampong is onderverdeeld in familiegroepen, kèrèts [1]), d.w.z. de meeste kampongs zijn uit meerdere kèrèts samengesteld, doch er zijn ook kampongs die slechts één kèrèt tellen.

De voor de hand liggende gevolgtrekking, die ik maakte in mijn opstel over het Volksbestuur op Noord Nieuw-Guinee (Koloniale Studiën, Augustus 1928), nl. dat de kampongs, die zijn samengesteld uit meerdere groepen, ontstaan zijn uit opzettelijke aaneensluiting van zelfstandige familiegroepen, werd mij niet

1) In mijn opstel over het Volksbestuur in Noord Nieuw-Guinee schreef ik, dat het woord kèrèt vermoedelijk van Tidoreesche afkomst is. Thans werd mij medegedeeld dat het een Noemfoorsch woord is. Wel is aannemelijk, dat het van het Tidoreesch is afgeleid, omdat de familiegroep, onderdeel van een kampong, in de Radja-Ampat-eilanden, die reeds eeuwen onder Tidoreeschen invloed staan, gelijk mij ook door den Radja van Waigama werd medegedeeld, *gèlèt* wordt genoemd.

Bovendien wordt het woord kèrèt beoosten Jappen, de uiterste Oostgrens van de Tidoreesche invloedssfeer, niet gebruikt.

betrekking tot de kampongs op het eiland Roemberpon door positieve mededeelingen van personen uit Jamberkiri bevestigd.

De nederzetting Windèsi bestaat feitelijk uit twee kampongs, genaamd Parairewai en Karoeboei, welke ieder uit 4 kèrèts zijn samengesteld.

Windèsi is eigenlijk de naam van een landstreek. Een groot aantal kèrèts in deze streek heet Windèsi. (Wellicht wijst dit op een stamverband tusschen de gelijknamige kèrèts). Gemakshalve schijnt het Tidoreesch (of Europeesch) bestuur de plaats, waar de verbindingsweg van de Bintoenigolf (West Nieuw-Guinee) uitkomt, Windèsi genoemd te hebben naar een harer kèrèts, die zoo heet.

Hoewel in deze streek verschillende kampongs worden aangetroffen, die uit 4 kèrèts zijn samengesteld, dient men toch te waken tegen de verleiding om hierin verband te zoeken met het voor ethnologen en andere wetenschappelijke vorschers zoo fascineerend getal 4, het getal dat zoo kenmerkend is voor de fundamenteele groepeering in de ontwikkelingsgeschiedenis van de inheemsche samenleving in verschillende gewesten. Er is voor de nederzettingen aan de Geelvinkbaai nog geen aanwijzing gevonden, die de meening, dat aan een groepeering van 4 kèrèts een *bijzondere* beteekenis is te hechten, zou kunnen rechtvaardigen. Het vrij veel voorkomen van een kampongsamenstelling van 4 kèrèts is ehter m.i. wel aanleiding om te onderzoeken of er bij de bevolking eenige voorkeur voor dit getal bestaat.

Al zullen wij niet achter de mystieke beteekenis van deze voorkeur komen, het zal interessant zijn na te gaan of ook langs de Geelvinkbaai dezelfde „veneratie" — zooals Valentijn het uitdrukt — bestaat van het getal vier als elders in den Archipel.

Het kamponghoofd.

Het is heel moeilijk om een juist inzicht te krijgen in de verhouding van de kamponghoofden tot de vertegenwoordigers hunner kèrèts. Schreef ik in mijn vorig, bovenaangehaald opstel dat o.m. in de Wandammenbaai het kamponghoofd buiten zijn eigen kèrèt geen adatgezag heeft, doch overigens aan de Geel-

vinkbaai een toestand wordt aangetroffen waarbij het kampong-hoofd niet meer is dan „primus inter pares", bij mijn laatste reis bleek mij uit de mij gedane mededeelingen, dat wel langs de geheele Westzijde van de baai het kamponghoofd een zoodanige positie tegenover de familiehoofden inneemt, doch dat het niet juist is hem alle gezag over de andere familiegroepen te ontzeggen.

Het kwam mij voor dat van Manokwari af naar het Zuiden en Oostwaarts, de positie van het kamponghoofd sterker is, naarmate de nederzettingen verder van de hoofdplaats verwijderd zijn.

Waar een samenwoning bestaat van twee geheel verschillende stammen, en deze overigens het aanzien van één kampong vertoont, vindt men een twee-hoofdig bestuur. Zoo heeft Wanggar twee kamponghoofden, één voor de eigenlijke Wanggareezen, die oorspronkelijk uit het ten Westen van Wanggar gelegen Jaoer-gebied zijn geëmigreerd, en één voor de in latere jaren uit de bergen afgezakte en zich bij de Wanggareezen aangesloten hebbende Taroenggareis. [1]).

In mijn meergenoemd opstel over het Volksbestuur waagde ik mij aan een beschouwing over de ontwikkeling van de positie van het kamponghoofd na de samenwoning van twee of meer gemeenschappen. Ik had hierbij echter op het oog de aansluiting van meerdere gemeenschappen, welke tot één grooter stamverband behoorden, althans wat adat, taal, enz. betreft niet verschilden. Een samenwoning, zooals wij die in Wanggar aantreffen, omvat echter twee geheel verschillende samenlevingen, n.l. de van Jaoer afkomstige kustbevolking, en de uit de binnenlanden gekomen Taroenggareis.

Van een praktisch bestuursstandpunt zal echter de vraag onder de oogen moeten worden gezien, of het gewenscht is een meerhoofdig kampongbestuur te handhaven. Een verschijnsel, dat in Noord Nieuw-Guinee vooral in den laatsten tijd de aandacht trekt, is de toenemende aanraking van de kustbevolking met lieden uit

1) In de kampong Seget, gelegen aan straat Selé op de uiterste Westpunt van de Vogelkop, vond ik denzelfden toestand. Onder bestuursinvloed hebben zich een aantal bergbewoners van Waroe in de kampong Seget gevestigd. Zij hebben hun huizen naast die der strandbevolking geplaatst en hebben hun eigen hoofd.

de binnenlanden. Het is voornamelijk het vriendschappelijke karakter dezer aanrakingen, een onmiddellijk gevolg van de „Pax Neerlandica", dat een dergelijk verkeer van binnenlanders met de strandbevolking bevordert. Meer en meer komt dit tot uiting in een toenemende neiging van de schuwe bevolking der binnenlanden om zich aan de kust te vestigen (waar over 't algemeen de levensomstandigheden gunstiger zijn dan in het bergland). Bij een voortgaande economische ontwikkeling van de kuststreken zal verdere aansluiting van heterogene stamdeelen in één kampongverband geen zeldzaamheid blijven. En daar dergelijke volksverplaatsingen meestal groepsgewijs worden uitgevoerd, is het te voorzien, dat samenwoningen ontstaan, met zooveel hoofden als stammen in die gemeenten vertegenwoordigd zijn.

Het wil mij voorkomen, dat het voor een praktische bestuursvoering gewenscht is, dat tijdig aangestuurd wordt op de erkenning van een eenhoofdig bestuur in een dergelijke samenleving. Weinami, aan de Z. O. zijde van de Geelvinkbaai, geeft m.i. het voorbeeld van een goede oplossing van dit probleem. Een aantal van de Waroppen afkomstige lieden, die zich hier hebben gevestigd, vormen thans een kèrèt met een eigen hoofd, dat echter ondergeschikt is aan het hoofd van de oudste nederzetting, welke weer gevormd is door van het eiland Moor afkomstige lieden.

Dat zich hierbij nog moeilijkheden bij de bestuursuitoefening in de kampong zullen voordoen, in zooverre, dat de geïmmigreerde groep het hoofd van de oudste nederzetting geen gezag toekent, zal aanvankelijk wel te verwachten zijn.

Doch indien men van het standpunt uitgaat, dat de eerste nederzetting de oudste aanspraken op den grond en het omliggend gebied krijgt (aangenomen dat deze nederzetting zich op „niemandsland" heeft gevestigd), en zich voor oogen houdt, dat voorkeurrechten van de ontginners op geheel vrijen grond in overeenstemming zijn met Papoesche rechtsopvattingen langs de geheele kuststrook van Noord Nieuw-Guinee, dan is het, dunkt mij, niet zoo moeilijk de later komenden te overtuigen van de noodzakelijkheid, om het hoofd van de eerste vestiging ook als gezaghebbend boven het hunne te erkennen.

Dat er een sterke band bestaat tusschen kamponglieden en hun hoofd in het bijzonder tusschen groepslieden van één familie (kèrèt) en hun hoofd, blijkt uit het feit, dat een zich afsplitsende groep, die zich elders vestigt, nog langen tijd, wellicht vele jaren, het achter gebleven hoofd als het hunne beschouwt.

Dit kan in het volgende geval tot uiting komen. Hoewel de kusten van de Geelvinkbaai zich kunnen verheugen in een grooten rijkdom aan sagobosschen, komt het wel voor, dat de sagopalm niet in voldoende hoeveelheid dicht bij de kampong groeit, zoodat men genoodzaakt is de sago op vrij grooten afstand van de nederzetting te zoeken. Men maakt dan ter plaatse, waar de sago gewonnen wordt, tijdelijke verblijven, die na eenigen tijd weer verlaten worden. Soms echter groeien dergelijke sagoverzamelplaatsen uit tot permanente nederzettingen. Zoo haalt een deel van de lieden van Kwatisori de sago in Midi, een plaats die zoo ver verwijderd is, dat men er eenvoudig blijft overnachten. Een voorbeeld van zelfstandige uitgroeiïng van zoo'n sagoverzamelplaats is Maniwari, op het vasteland tegenover het eiland Moor. Hier bestaat reeds eenigen tijd een vaste nederzetting van lieden, afkomstig van de kampong Matini op het eiland Moor, die geen eigen hoofd hebben, maar die het hoofd van Matini als het hunne zijn blijven erkennen.

In de reeds langen tijd onder bestuurs- en zendingsinvloed staande streken is weinig te vinden, dat wijst op eenigen band tusschen de functie van kamponghoofd en (heidenschen) godsdienstvoorganger.

Men wist mij slechts te vertellen dat het hoofd van de heidensche kampong Jari-Jari op het eiland Roemberpon, wiens inheemsche titel *indéri* is, tevens godsdienstvoorganger is.

Over de inheemsche betiteling der hoofden teekende ik nog het volgende aan.

De bernaming „korano" (of soms „majoor") voor het kamponghoofd heeft over het algemeen langs de Geelvinkbaai burgerrecht verkregen, zoo zelfs, dat de menschen in de meeste kampongs de oorspronkelijke adatbetiteling niet meer kennen.

Deze titels zijn in den tijd van de Tidoreesche hongitochten in gebruik genomen. Vooral de Geelvinkbaai schijnt de belangstelling van de Tidoreesche sultans te hebben getrokken. Nu nog beweren menschen van Windèsi zich te herinneren, dat de Tidoreesche oorlogsprauwen (kora-kora's) kwamen om schatting in slaven en vogels te eischen.

Het kamponghoofd wordt op Roemberpon in de landstaal *„mananir"* genoemd, de kèrèt *„oesapoei"* en het kèrèthoofd *„mananir oesapoei"*.

De adatbenaming van het hoofd van Parairewai is *„kapisah"*.

Als merkwaardigheid moet ik hierbij nog vermelden, dat in de kampong Jamberkiri (eiland Roemberpon) in afwijking van den elders aangetroffen toestand het kamponghoofd niet zelf de functie van hoofd van zijn eigen kèrèt bekleedt, doch dat deze kèrèt een eigen, aan hem ondergeschikt hoofd heeft.

In de Geelvinkbaai treft men niet de zoogenaamde „korano's-kantor" (willekeurig benoemde hoofden) aan, zooals in de onderafdeeling Hollandia. Er zijn thans geen hoofden, die van bestuurswege zijn aangesteld, zonder dat rekening is gehouden met de adatpositie van de benoemden.

Mogelijk zijn vroeger hoofden zonder eenige adatbevoegdheid als zoodanig aangewezen door Tidoreesche ambtenaren, doch de hoofden, die men nu aantreft, ontleenen hun waardigheid aan de huidige adat, d.w.z. aan de volkskeuze.

Dat zij soms geen of weinig gezag doen gelden tegenover hun kamponggenooten, en dat deze zich dikwijls weinig gelegen laten liggen aan hun hoofden, is nog geen aanwijzing voor het gemis bij hun positie aan adatrechtelijken grond.

Deze positie hangt geheel af van de plaats die de volksopvattingen daaraan toekennen. In sommige streken (in de Molukken) wordt de radja beschouwd als het „bindmiddel", dat de onderdeelen van de gemeenschap bij elkaar houdt, terwijl hij eigenlijk weinig over zijn onderhoorigen te zeggen heeft [1]).

1) Daarom is ook het medegedeelde op blz. 408 van het „Verslag van de Militaire Exploratie van Nederlandsch-Nieuw-Guinee 1907 — 1915" in zijn algemeenheid onjuist. (Zoo leest men daar: „Noch wettelijk, noch geldelijk bestaat er band tusschen den radja en zijn volgelingen").

Collegiale bestuursvorm.

In de streken waar het kamponghoofd tegenover de kèrèthoofden de positie van „primus inter pares" inneemt, heeft over allerlei kampongzaken overleg plaats in een vergadering van het kamponghoofd met de kèrèthoofden, *waarbij in vele gevallen de oudsten der kampong tegenwoordig zijn.* Vooral bij de beslissing in eigenlijke adatzaken hebben de oudsten zeer veel invloed.

De benoeming der hoofden.

Langs de geheele Geelvinkbaai worden de kamponghoofden benoemd bij keuze, behalve in de kustnederzettingen der Taroenggareis, n.l. Wanggar, Boemi, Nabré, waar automatische erfopvolging in de mannelijke lijn bestaat. De hoofden der Taroenggareis waren van ouds de aanvoerders bij oorlogen en raaktochten. Waar de benoeming bij keuze geschiedt heeft de oudste zoon de voorkeur. Bij ontstentenis van een mannelijken afstammeling van het gedefungeerde hoofd kiest men een geschikt iemand uit zijn familie. De verkiezing draagt daarom m.i. in de gevallen, waar een mannelijke afstammeling aanwezig is, het karakter van een „bevestiging" van den opvolger. Alleen indien men volgens de erfelijke regeling de voor opvolger in aanmerking komende persoon niet wenscht, wordt een ander „gekozen".

Eerst thans vernam ik, dat vanaf Roemberpon langs de Windèsi-, Wandammen- en Jaoer-streek, alsmede in het complex Haarlem- en Mooreilanden en de Weinami-omgeving, het *kiesrecht* behalve door de volwassen mannen *ook door de volwassen vrouwen wordt uitgeoefend.*

Door een man van Jamberkiri werd mij lakoniek meegedeeld, dat de vrouwen den meesten invloed hebben bij de keuze van een nieuw hoofd, daar bij de verkiezing de vrouwen het meest praten.

Aan de Waroppenkust geschiedt de aanwijzing van het dorpshoofd ook bij keuze. Hierbij hebben de vrouwen echter geen kiesrecht.

De bevolking van het achterland van de Waroppenkust kent slechts een automatische erfopvolging der hoofden, zooals dit bij de Taroenggareis het geval is.

Het beschikkingsgebied.

Het toenemende verkeer van de binnenlanden met de kust, en de daarmee gepaard gaande verplaatsingen van volksgroepen, brengen het vraagpunt in het geding, in hoeverre bij de vestiging van nieuwe nederzettingen bestaande rechten op grond, bosch water, enz. van anderen worden geschonden.

Bij navraag hierover bleek mij, dat langs de geheele Westzijde van de Geelvinkbaai, het Wandammenschiereiland en het Jaoergebied groote uitgestrektheden bosch binnen het beschikkingsgebied van de bevolking vallen. Practisch is in het geheele binnenland van deze kuststreek geen stuk geheel vrij terrein te vinden, en wellicht zelfs sluit het beschikkingsgebied aan bij dat van de omgeving van de Bintoenibaai en het achterland van Kowiai van West Nieuw-Guinee.

De rechten op bosschen en grond leven in deze streken krachtig in het rechtsbewustzijn van de bevolking. Vandaar dat men hier veel geschillen en vechtpartijen heeft naar aanleiding van het aanleggen van nieuwe ladangs.

In mijn vorig opstel schreef ik dat de kèrèts in de Wandammenstreek niet alleen hun rechten uitstrekken over de onmiddellijke omgeving, doch ook over plaatsen, die zeer ver van de nederzetting verwijderd zijn. Dit werd mij op deze reis bevestigd. Deze beschikkingsgebieden zijn plaatsen waar vroeger, mogelijk tientallen jaren geleden, de rechthebbende kèrèt tuinen heeft gehad, voordat men tot een meer gevestigde levenswijze aan de kust overging.

Het nog in de binnenlanden veel voorkomend verschijnsel, dat de oppervlakkige grondbewerking de bevolking er vanzelf toe brengt om zich telkens, d.w.z. na één of hoogstens twee oogsten, te verplaatsen, roept een zeer uitgestrekten beschikkingskring in het leven, waarbinnen de migratoire beweging van de halfnomaden zich voltrekt. Reizigers en explorateurs in Nieuw-Guinee hebben geconstateerd, dat dergelijke stammen een vast zwerfgebied hebben, en na een aantal jaren weer op de oude plek van vestiging, waar dus de grond lang braak heeft gelegen, terugkomen [1]).

1) Zie Dr. M. Moskowski: Vom Wirtschaftsleben der primitiven Völker en Verslag van de Mil. Exploratie van Nederl. N. G. blz. 283 e. v.

Waar verschillende stammen elkaars migratiebanen kruisen, mogelijk omdat het gebied al door natuurlijke grenzen beperkt is, zooals tusschen de golf van Bintoeni en de Geelvinkbaai, is een eenigszins verwarde rechtstoestand ontstaan.

Bovendien is in deze streken het instituut van verjaring geheel onbekend, zoodat het moeilijk is om uit te maken welke groep op een zeker boschareaal de oudste rechten heeft. Als overal elders in den Archipel grondt men zijn aanspraak op zoo'n gebied op de zich daar bevindende, dikwijls te midden van oerwoud groeiende vruchtboomen, welke door voorouders zijn geplant. Bij de beslissing in dergelijke zaken, — voor zoover deze in der minne worden geregeld —, wordt veel waarde aan de getuigenis van de oudsten der groepsgenooten gehecht.

Daar er echter geen sprake is van vaste grenzen van deze beschikkingsgebieden, blijft het gevaar van oneenigheid altijd bestaan.

De aansluiting van deze streken aan het wereldverkeer, waardoor in de latere jaren boschproducten waarde hebben gekregen, die vroeger voor de instandhouding der groep geen of weinig nut hadden, zooals damar, heeft de rechtskwestie op de oerbosschen in een acuut stadium gebracht. De bosschen vormen niet meer uitsluitend het voedingsgebied voor de gemeenschap als min of meer gesloten productenhuishouding, maar verschaffen de bestaansmiddelen van een naar het ruilverkeer met de buitenwereld georiënteerde samenleving.

Het komt vrij veel voor, dat de rechtsband van verschillende kèrèts met hun vroegere en sedert lang verlaten ontginningen blijft bestaan, doordat deze plekken periodiek door rechthebbenden bezocht worden voor het verzamelen van vruchten.

In verband hiermee kan ik nog mededeelen, dat de lieden van Wanggar, die afkomstig zijn van Jaoer, en reeds jaren geleden van hun land zijn vertrokken, thans nog rechten kunnen doen gelden op het beschikkingsgebied van de Jaoernederzettingen.

Waar de rechten van een bepaalde groep op een zeker gebied vaststaan en ook door vreemden worden erkend, kunnen niet-kampong- of niet-kèrètgenooten hierop alleen tijdelijke gebruiksrechten

krijgen door het schenken van een huldegift, meestal in den vorm van antieke borden of martavanen aan het betrokken hoofd.

Wat de rechten betreft van groepsgenooten op individueel aangelegde tuinen binnen het beschikkingsgebied, deze zouden, volgens mij gedane mededeelingen, op ontginningen, welke door intensievere bewerking of door het planten van vruchtboomen een meer permanent aanzien hebben, erfelijk individueele bezitsrechten verkrijgen. Ik heb echter den indruk gekregen, dat hier, evenals elders het geval is [1]), de rechten op den *grond* bijzaak zijn, maar dat het in hoofdzaak gaat om de rechten op den aanplant. N.m.m. zal een primitieve maatschappij zich pas gaan bekommeren om rechten op den *bodem*, wanneer deze als economische factor in de productie schaarsch is, en er zich als het ware „pachtwaardeverschijnselen" zouden voordoen.

Aan de Zuid- en Oostkust van de Geelvinkbaai is de rechtstoestand heel anders. Behalve in het gebied van de dichterbevolkte Weinamigroep, waar de kampongs wel een duidelijk beschikkingsgebied hebben, en vreemdelingen alleen tegen een huldegift tuinen enz. kunnen aanleggen, schijnt het maagdelijk gebied geheel open te staan voor een ieder, die zich daar wil komen vestigen. Toen ik een kampongman van Wanggar vroeg of niet-kamponggenooten bij de kampong vrij mogen ontginnen, zeide hij: „Waarom niet? Er is immers grond in overvloed."

De Taroenggareis, die zich later te Wanggar vestigen, — en die zooals ik hierboven schreef onder hun eigen hoofd zijn gebleven —, hebben dan ook gelijke rechten op den door hen geoccupeerden grond als de lieden van Wanggar. Hier doet zich dus een geval voor, waarin de grond oorspronkelijk *niemandsland* was. Want, zooals ik hierboven aanteekende, ook de oudere strandbevolking van Wanggar woont hier niet van ouds, doch is geïmmigreerd van het westelijk gelegen Jaoergebied.

Overigens schijnt de kuststreek van Weinami tot Warèn (in het N.O. van de Geelvinkbaai) geheel vrij gebied te zijn, waarom ook de bevolking der binnenlanden, die in de laatste maanden

1) Zie bijv. Mr. F. D. Holleman: Het adat-grondenrecht van Ambon en de Oeliassers, blz. 50 en 51.

aarzelend uit haar schuilhoeken komt, en zich bij kleine groepjes in de sagobosschen aan de kust gaat vestigen, geenerlei moeilijkheden van andere stammen ondervindt.

Van Warèn af is de Waroppenkust tot aan de Mamberamodelta vrij dicht bevolkt, en hier doen zich de beschikkingsrechten weer gelden.

Beschikkingsrechten van de kampong op de *méti* trof ik alleen aan op het eiland Roemberpon. De bosschen hebben hier geen economische waarde zoodat deze vrij terrein zijn. Daar hier het voornaamste middel van bestaan de inzameling van lolaschelpen is, welke schelpen door Chineezen worden opgekocht, kent ieder dorp op het aangrenzende strand en rif aan zijn leden rechten toe op de inzameling van zeeproducten met uitsluiting van vreemden.

Grootere groepeeringen.

Langs de Geelvinkbaai bestaan boven de kampongs geen georganiseerde hoogere gemeenschappen, en werden, in den korten beschikbaren tijd, geen sporen van hoogere organisaties aangetroffen. Wel zijn er n.m.m. territoriale groepeeringen aan te wijzen, waar de bevolking zich van andere complexen onderscheidt door eenheid van adat, huishouding en, hoewel in mindere mate, van taal.

Zoo is o.a. het eiland Roemberpon als een economische en adatrechtelijke eenheid te beschouwen. Verder de kuststreek ten N. en ten Z. van Windèsi, en dan de omgeving van de Wandammenbaai.

Mogelijk zijn de beide laatstgenoemde streken als één te beschouwen. De Windèsische taal is langs deze geheele kuststrook algemeen gebruikelijk. In hoeverre de eilanden Meoswaar en Roon adatrechtelijke of economische overeenkomst met de genoemde gebieden hebben is mij wegens het ontbreken van gegevens onbekend.

Verder langs de Oostkust van het Wandammenschiereiland Zuidwaartsgaande wordt de toestand ingewikkelder. De taal van Napan staat weer op zich zelf, evenals die van Kwatisori. Het hier bekende Windèsisch is niet inheemsch. Ik heb van deze kampongs nagenoeg geen adatgegevens, daar de kamponghoofden

bij mijn komst aldaar afwezig waren, en ik niet op andere adatkenners beslag kon leggen.

In het kustgebied van Hamoekoe, Wanggar, Boemi en Nabiré in het Zuiden van de baai is weer weinig eenheid te bespeuren.

Wel is waar vestigen zich hier hoe langer hoe meer Taroenggareis (volgens zeggen vertoonen zich in den laatsten tijd zelfs Jabi's uit het Weylandgebergte aan de kust), doch deze bergbewoners beoefenen, in tegenstelling met de strandbevolking, nagenoeg geen landbouw. De rechten op den grond enz. verkeeren hier als 't ware nog in staat van wording. De bevolking uit het binnenland vermengt zich ook door huwelijken hoe langer hoe meer met de kustbevolking.

Ook verder naar het Noordoosten, waar men de kampongs Kimi en Moesario vindt, is de bevolking in hoofdzaak Taroenggareisch.

Wederom vinden wij een zekere eenheid tusschen de bevolking van de Haarlem- en Mooreilanden en die van de kampongs Weinami, Napan, Masipawe en Makimi op den vasten wal. De Moorsche invloed is hier sterk overwegend. Ik geloof dat Moor hier in het klein dezelfde historische rol heeft vervuld als Noemfoor voor de Noord- en Oostkust van de Vogelkop en de groote eilanden, die de Geelvinkbaai afsluiten. Door de expansie van hun bevolking is een uitgebreide invloedssfeer buiten deze eilanden aan te wijzen. De hoofden van de kampongs van den vasten wal van Weinami naar het Zuiden zijn allen van Moorsche afkomst.

De geheele Waroppenkust teekent zich van de omgeving weer heel scherp als een adatrechtelijke en economische eenheid af [1].

Amboina, October 1928.

---

1) Terloops teeken ik hierbij aan, dat ik aan de Waroppenkust een aanwijzing voor het bestaan van totemisme vond. De Papoes van Wonti en de omgeving van Demba mogen geen casuarisvleesch eten.

Voorloopige aanhouding en preventieve hechtenis,

door

D. H. MEIJER

Ondanks het feit, dat thans officieel in den Volksraad verklaard is, dat er slechts sprake is van *incidenteele gevallen* van machtsmisbruik en dat er geenszins sprake is van een *toestand*, omdat er zoo betrekkelijk weinig gevallen in de pers worden gesignaleerd en omdat er zoo weinig gegronde klachten van dien aard door den Procureur-Generaal worden ontvangen (rede Regeeringsgemachtigde voor Algemeene Zaken, vgl. Handelingen Volksraad 1928/'29 blz. 707-711), komen we op een door ons in de Ned. Ind. Pol. Gids [1]) reeds behandeld onderwerp nog eens terug.

Ons inziens zeer terecht is daarop door het Volksraadslid STOKVIS geantwoord, dat lang niet alle zaken worden voorgebracht en dat de klachten welke publiek worden eene *symptomatische beteekenis* hebben.

Iedere Bestuurs- en Politieambtenaar die zich tot taak stelt bevolkingsklachten objectief te onderzoeken, zal de ervaring hebben, dat men veelal van verschillende zijden klachten (vaak anonieme) ontvangt, welke ongeveer dezelfde strekking hebben. Gaat men op dergelijke klachten ernstig in, dan blijkt in de meeste gevallen, dat men niet met incidenteele gevallen, doch met een sinds jaren bestaand systeem te maken heeft.

Zoo brengen een paar klachten het Bestuur op het spoor van vexeerende of roovende dessabestuursleden en geven klachten een vermoeden van het plegen van machtsmisbruik door ambtenaren. Slechts een vermoeden, omdat men meestal zoo verstandig is geen ooggetuigen er bij te noodigen.

1) T.a.p. jg. 1926, nos. 10, 11 12: „Het belang van de formeele zijde van het Politioneele optreden."

Alhoewel het i.h.a. moeilijk is de grens tusschen incidenteele gevallen en het bestaan van een toestand te trekken, ten aanzien van de onderwerpen thans door ons gekozen is dit niet zoo bezwaarlijk, omdat de vele gevallen van onwettige vrijheidsberooving, welke zich dagelijks hier te lande moeten voordoen, niet in de eerste plaats toegeschreven dienen te worden aan den inborst van de politieambtenaren, als wel aan de zeer gebrekkige terminologie welke het Inlandsch Reglement op het stuk van voorloopige aanhouding en preventieve hechtenis geeft.

Wij willen trachten de juistheid van deze bewering aan te toonen.

A. *Voorloopige aanhouding.*

De beperkende bepalingen vervat in het Inlandsch Reglement betreffende voorloopige aanhouding, d.w.z. de termijnen welke zijn gesteld voor het aanhouden van verdachten, worden iederen dag overschreden; meestal door trucjes toe te passen, welke bedoeld zijn als mazen waardoor de voor ontevredenheidsbetuiging of rechterlijk vonnis beduchte politieambtenaar meent te kunnen ontsnappen.

Welke zijn die termijnen door het Inlandsch Reglement gesteld?

Artikelen 12, 13 (1) en 16 (2) I. R. bepalen de bevoegdheid van het dorpshoofd tot het aanhouden van verdachten.

Binnen 24 uren *zal* het dorpshoofd de door de nachtwacht aangehouden en opgebrachte lieden met de in hun bezit gevonden goederen aan het districtshoofd overgeven, tenzij hem ten stelligste blijkt, dat er geener hande vermoeden tegen den aangehoudene bestaat.

Geeft artikel 12 juncto artikel 13 de maatregelen aan welke zijn te treffen in het *speciale geval,* artikel 16 I. R. geeft de *algemeene regel:* „Behoudens het bepaalde bij artikel 12, mogen de dorps„hoofden nimmer op eigen gezag iemand in hechtenis nemen, dan „alleen bij ontdekking op heeterdaad, of wanneer er gegronde „vrees bestaat, dat verdachte personen zich door vlucht aan de ver„volging zullen onttrekken".

Deze vrees wordt nu vrijwel in alle gevallen gekoesterd. Waren alle verdachte personen zoo beleefd zichzelf aan te geven en steeds een verhuiskaartje te zenden aan de politie, dan zouden we in de meeste gevallen de voorloopige aanhoudingen kunnen ontbreken.

„In alle gevallen — aldus het 2de lid van artikel 16 — van ge-„vangenneming zullen zij den verdachte, binnnen vier en twintig „uren na de aanhouding, voor het districtshoofd doen brengen, met „de getuigen en al wat tot bewijs van het gepleegde feit kan dienen".

Aldus de theorie. Hoe is de practijk?

Al schijnt volgens artikel 16 lid 2 I. R. de behandeling van een opsporingszaak zeer vlot te verloopen, — immers het districtshoofd krijgt de zaak kant en klaar bij hem thuis gestuurd! — in de practijk verloopen dagen, vaak weken van zoeken, alvorens men eenig bewijsmateriaal heeft verzameld. Juist omdat het zoo buitengewoon gemakkelijk is voor een Javaan om in de menigte op te gaan en van identiteit te verwisselen, vooral tengevolge van het zich ontplooiende snelverkeer, rijst voor den politieambtenaar al dadelijk de vraag: Moet ik verdachte aanhouden of niet?

Hij weet van tevoren, dat het zoeken naar medeplichtigen en getuigen, het verhooren, confronteeren en het opmaken van de processen-verbaal dagenlang kan duren.

Toch geeft artikel 50 I. R. hem maar het recht om een verdachte hoogstens driemaal vierentwintig uren aan te houden, tenzij er sprake is van ziekte of onmogelijkheid van vervoer van verdachte.

„Mas loerah" lost deze moeilijkheid zeer gemoedelijk op. Verdachte wordt zijn „onvrijwillige gast". Natje en droogje op zijn tijd, opdat verdachte niet ontevreden wordt en over zijn „pension" gaat klagen.

Of wel wordt hij in zijn eigen huis bewaakt, waaraan alle dorpsbestuursleden op hun beurt mededoen, ook diegenen die in het geheel geen politiebevoegdheden hebben. Zoo heb ik een geval meegemaakt, dat een loerah, die belastinggelden verduisterd had, in zijn huis bewaakt werd door den *lebé* (dorpsgodsdienstbeambte in West-Java).

Na de gemoedelijkheid, de list.

De Inlandsche bestuursambtenaren en de veldpolitie hebben andere oplossingen van het vraagstuk.

Na driemaal vierentwintig uren laat men verdachte wandelen, „geschaduwd" door een rechercheur, die na verloop van eenigen tijd verdachte weer opbrengt (voor hetzelfde feit). Thans is het geweten gerust gesteld en wordt betrokkene weer 3 × 24 uren aangehouden.

Min of meer humoristisch is de volgende „vinding".

Na 3 × 24 uren in het onderdistrict te zijn aangehouden, brengt men verdachte naar een collega in de buurt, die toch immers ook het recht heeft verdachten gedurende drie dagen aan te houden. Vandaar gaat men naar het districtshoofd; van dezen ambtenaar naar de veldpolitie enz. enz., totdat de zaak gereed is om verwezen te worden naar den landraad.

Op deze wijze zou een te Banjoewangi in de lente zijns levens aangehouden verdachte ten slotte te Anjer als gebroken grijsaard wegens gebrek aan bewijs kunnen worden in vrijheid gesteld.

Deze truc, die vrij algemeen bekend is onder de ambtenaren, is mijns inziens *onwettig*, omdat:

a. artikelen 12, 13, 16 en 50 I. R. niet de bevoegdheid geven aan *ieder* dorps- of districtshoofd om verdachte aan te houden,

b. doch zeer uitdrukkelijk dat recht toekennen aan *het* dorpshoofd en *het* districtshoofd, dat het onderzoek in de strafzaak heeft aangevangen, omdat het strafbaar feit in zijn ressort is gepleegd, omdat verdachte in zijn ressort is aangehouden, of omdat de gevolgen van een elders gepleegd misdrijf in zijn ressort zich gedemonstreerd hebben.

Deze over en weer verleende vriendendiensten zijn strijdig met de letter en de geest van het Inlandsch Reglement en zijn een voor de politie *onwaardig* bedrijf.

Op het signaleeren van het euvel volgt de schuldvraag. Wat is de reden, dat men vrijwel algemeen de betrekkelijke bepalingen ontduikt?

Ons inziens is de hoofdoorzaak de zeer *gebrekkige redactie* van het Inlandsch Reglement op het stuk van:

1. *opbrengen,*
2. *voorloopige aanhouding* en
3. *preventieve hechtenis.*

Deze drie geheel verschillende begrippen worden in de 2de, 3de, en 6de titel van het Inlandsch Reglement op verwarrende wijze dooreen gehaspeld.

In stede van de verschillende vormen van wettige vrijheidsberooving pijnlijk nauwkeurig te definieeren, opdat zoowel de justicia-

belen als de politie begrijpen hoe zij zich hebben te gedragen, in plaats van voor één bepaald begrip steeds dezelfde terminologie te bezigen, gebruikt de ordonnantiewetgever zelfs in één zin voor één begrip *twee verschillende* termen.

Voor het politioneel voorleiden (opbrengen) wordt gebruikt: aanhouden en onverwijld voor het dorpshoofd brengen (vgl. art. 12 I. R.).

Artikel 13 I. R. zegt, dat het dorpshoofd de aldus *aangehouden* personen binnen 24 uren aan het districtshoofd zal overgeven, terwijl het 3de lid van dat artikel spreekt van: „buiten dit eenig geval „mogen de dorpshoofden nimmer een *in hechtenis genomen* persoon „in vrijheid stellen".

Voor het begrip opbrengen wordt dus gebruikt: aanhouden en voorbrengen (art. 12 I. R.) en ook aanhouden (art. 13 lid 1 I. R.). Voorloopig aangehouden heet: in hechtenis genomen (art. 13 lid 3 en 16 lid 1), dan wel gevangenneming (art. 16 lid 2).

De bloote politiebewaking ter plaatse van het misdrijf wordt aanhouden genoemd (art. 18 lid 2 en 3). Voorts wordt voor opbrengen of voorloopig aanhouden gebezigd: in verzekerde bewaring nemen (art. 43 I. R.); voor voorloopige aanhouding: in hechtenis nemen (art. 44 I. R.), of ook: in bewaring nemen en voor den regent doen geleiden (art. 45 I. R.).

Artikel 46 I. R., luidende: „De districtshoofden, van het boven „hen gesteld gezag een schriftelijk bevel ontvangende tot het doen „van eene inhechtenisneming, zullen daaraan onverwijld gevolg „geven", kan ons inziens zoowel doelen op voorloopige aanhouding als op preventieve hechtenis. Hetzelfde geldt voor artikel 70 I. R.: „De residenten zijn verplicht, om op schriftelijke vordering, hetzij „van den procureur-generaal, hetzij van den officier bij een der „raden van justitie, of ook van een anderen resident, de als „verdacht opgegeven personen, die zich in hunne residentiën bevin„den, in hechtenis te doen nemen, in welk geval de aanhouding „geschiedt op de verantwoordelijkheid van hem die haar gevorderd „heeft".

Beide artikelen laten ruimte tot twijfel over, omdat het mogelijk is, dat de strafzaak nog in het stadium van opsporing verkeert, doch evenzeer, dat de zaak rijp is voor verwijzing naar den landraad.

In het eerste geval heeft men te maken met een bevel tot voorloopige aanhouding, in het tweede geval kan het een bevel tot in-preventieve-hechtenisstelling zijn. Artikel 70 spreekt weer van: in hechtenis nemen en van aanhouding.

Opbrengen heet vervolgens: vatten (art. 47 I. R.), terwijl dit artikel weer spreekt van: in hechtenis nemen en aanhouding. De aldus „gevatte" verdachte heet dan — wel wat praematuur — gevangene (art. 48 lid 3, 49, 50 I. R.) Artikel 50 wil ons echter weer in het goede spoor helpen door te spreken van: worden aangehouden.

Deze opheldering is evenwel weer meteen herroepen, want artikel 52 I. R. luidt weer, dat de gevangene nimmer op eigen gezag van het districtshoofd worden ontslagen.

Mag de *leek* spreken van een gevangene, indien iemand opgebracht wordt, voorloopig wordt aangehouden, in preventieve hechtenis is gesteld, hechtenis- of gevangenisstraf ondergaat, de wetgever, die de meer of minder subtiele verschillen zelf in het leven heeft geroepen, mag zich in een reglement, waaraan de politie hare bevoegdheden ontleent, niet tot vaagheden bepalen en zeker niet tegenstrijdigheden neerschrijven.

Levert slordige redactie niet zoozeer gevaar op voor die ambtenaren die een (of althans eenige) juridische opleiding hebben genoten, geheel anders staan de Inlandsche ambtenaren bij bestuur of politie, of de lagere Europeesche politieambtenaren er voor.

Zelfs indien de eersten de Nederlandsche taal verstaan, dan zal de gebrekkige vooropleiding hen toch niet in staat stellen het kluwen van begrippen te ontwarren. Beheerschen zij die taal niet, dan behelpen zij zich met eene Maleische vertaling van het Inlandsch Reglement, welke vertaling al evenmin als het reglement zelf licht ontsteekt omtrent de drie vormen van wettige vrijheidsberooving.

We hebben de bovenaangeroerde artikelen eens doorgelezen in de Maleische vertaling van het Inlandsch Reglement welke het Bureau voor de Volkslectuur heeft bezorgd.

Achtereenvolgens worden de begrippen: opbrengen, voorloopige aanhouding en preventieve hechtenis als volgt in het Maleisch weergegeven:

art. 12 I. R.: „menahan dan membawa dengan segera kepada kepala desa".
„ 13 lid 1 I. R.: „ditahan", „diserahken".
„ id. „ 3 „ : „ditangkap".
„ 16 „ 1 „ : „menangkap".
id. „ 2 „ : „hal tangkapan", „orang ditahan".
„ 18 „ 1 „ : „menahan orang-orang".
id. „ 2 „ : „ditahan".
„ 43 „ : „menangkap".
„ 44 „ : „menangkap".
„ 45 „ : „menahan".
„ 46 „ : „menangkap orang".
„ 47 „ : „menangkap orang jang akan ditangkap".
„ 48 „ 3 „ : „orang tangkapan".
„ 49 „ : „ „ „ ".
„ 50 „ : „ „ „ ".
„ 51 „ 1 „ : orang jang tertahan".
„ 52 „ : „orang tangkapan".
„ 69 „ : „ditangkap" en „aken menahan orang".
„ 77 „ 1 „ : „ditangkap", „tinggal tetap dalam koeroeng-„an", „dimasoekkan dalam koeroengan", „menahan atau menangkap", „menahan atau „mengoeroeng" en „koeroeng".

Biedt de *Nederlandsche* tekst dus voor voorloopige aanhouding vier „synoniemen", te weten:

1. in hechtenis nemen,
2. gevangen nemen,
3. in bewaring nemen en voorleiden,
4. in verzekerde bewaring nemen en voorleiden;

terwijl voor opbrengen wordt gebezigd:

a. aanhouden en onverwijld voorbrengen,
b. in verzekerde bewaring nemen,
c. aangehouden;

de *Maleische* tekst houdt de begrippen iets beter uit elkaar. opbrengen en voorloopige aanhouding heeten nu eens:

1. tangkap, dan weer
2. tahan.

De vertaler, die blijkbaar beter dan de wetgever gevoeld heeft, dat men duidelijk verschil dient te maken tusschen voorloopige aanhouding en preventieve hechtenis, duidt deze laatste vrijheidsberooving aan met:

3. koeroeng, mengoeroeng, tinggal tetap dalam koeroengan, dimasoekkan dalam koeroengan.

Het behoeft ons inziens geen verwondering te baren, dat de meeste lagere politieambtenaren zich geen zuivere voorstelling hebben kunnen vormen van de beteekenis van voorloopige aanhouding en preventieve hechtenis. De sinds jaar en dag gebruikte wijze van uitdrukking: „ditahan didalam boei" en „ditahan diloear boei" geven het verschil tusschen preventieve hechtenis en voorloopige aanhouding toch *niet volledig* weer.

Zoo behoeft het ons niet te bevreemden, dat een djaksa met jarenlange ervaring het artikel 69 I. R., dat ons inziens regels geeft voor de voorloopige aanhouding, beschouwt als een bepaling welke betrekking heeft op preventieve hechtenis (geval uit de praktijk).

Wij kunnen zelfs niet eens eischen, dat deze ambtenaren begrijpen datgene, wat men alleen beheerschen kan als men de ter zake geldende bepalingen van het Nederlandsche en het Nederlandsch-Indische Wetboek van Strafvordering heeft bestudeerd.

Nu is er in het Inlandsch Reglement een flakkerend kaarsje, dat ons voor het op de klippen loopen zou kunnen behoeden. Indien artikel 69 I. R. algemeen beschouwd werd als te zijn geschreven uitsluitend voor voorloopige aanhouding, indien vervolgens alle residenten het op hunne verantwoording zouden durven nemen om een schriftelijk bevel tot voorloopige aanhouding uit te vaardigen op grond van dit artikel, dan zouden de onwettige vrijheidsberoovingen tot het verleden kunnen behooren.

Artikel 69 I. R. luidt:

„Niemand mag zonder schriftelijk bevel van den resident en in de „gebieden buiten de provincie mede van den assistent resident, in „hechtenis worden genomen, dan alleen in de gevallen bij dit regle„ment voorzien, waarin de bevoegdheid tot het doen van aanhou„dingen aan anderen is toegekend". (Nl. aan het dorpshoofd en het districtshoofd).

Bedoelt dit artikel regelen te geven voor preventieve hechtenis,

waarvoor de uitdrukking „in hechtenis worden genomen" zou kunnen pleiten? Ons inziens heeft dit artikel alleen betrekking op voorloopige aanhouding, omdat:

a. een beroep op de gekozen terminologie faalt, zooals wij meenen te hebben aangetoond;

b. het Inlandsch Reglement aan het dorpshoofd en het districtshoofd alleen de bevoegdheid toekent tot het doen van voorloopige aanhoudingen, zoodat, indien er in casu sprake van preventieve hechtenis zou zijn, de uitzondering aan het slot van het artikel gesteld gevoegelijk achterwege zou hebben kunnen blijven;

c. de preventieve hechtenis zoowel in het Nederlandsche als het Nederlandsch-Indische Wetboek van Strafvordering eerst in een bijzonder stadium van de opsporing wordt bevolen, nl. dat tijdstip waarop de opsporing eindigt.

B. *Preventieve hechtenis.*

Wanneer de officier van justitie voldoende aanwijzing heeft gekregen van een gepleegd misdrijf en van den persoon die zich daaraan heeft schuldig gemaakt, de *stukken* den Raad van Justitie worden aangeboden onder vordering van het verleenen van rechtsingang (art. 66 lid 1 Ind. Wb. v. Sv.), eerst dan *kan* de officier van justitie „gevangenneming of gevangenhouding" bevelen (art. 66 lid 2 Ind. Wb. v. Sv.).

Dit bevel is een daad van *vervolging*, gelijk uit de omschrijving van den derden titel van het Wetboek van Strafvordering kan blijken: „Van het verleenen van regtsingang tegen een beklaagde en de verdere geregtelijke instructie".

De voorloopige aanhouding, een opsporingsdaad, wordt alleen behandeld in den eersten en tweeden titel van dat wetboek, luidende: „Opsporing en voorloopige informatiën".

Geheel naar analogie hiervan geeft het Inlandsch Reglement bevoegdheid aan den resident om preventieve hechtenis te gelasten, echter alleen op dat tijdstip waarop de zaak voldoende onderzocht is en voorzien van de stukken door den resident naar den landraad wordt verwezen.

Het artikel dat deze bevoegdheid verleent is artikel 77 lid 1 in verband met artikel 76 lid 1 I. R.

Deze artikelen luiden als volgt:

76 (1) „Indien naar zijn oordeel de zaak voldoende is onder-„zocht en behoort tot de kennisneming van den Landraad, zendt „hij de stukken ten spoedigste aan den voorzitter der rechtbank, „die hij bevoegd acht".

77 (1) „In het geval, bij het voorgaande artikel voorzien, kan „het hoofd der afdeeling gelasten dat de verdachte, wanneer deze „reeds is aangehouden, in voorloopige hechtenis zal blijven of „anders daarin zal worden gesteld, indien tegen het feit gevangenis-„straf van ten hoogste vijf jaren of eene zwaardere straf is bedreigd, „of indien het feit valt in de termen van de artikelen 282, laatste „lid, 296, 303, 335, eerste lid onder 1°, 351, eerste lid, 353, „eerste lid, 372, 378, 453 1°., 454 1°., 455 1°., 459 en 480 van „het Wetboek van Strafrecht dan wel een opiummisdrijf is of „oplevert medeplichtigheid aan of poging tot de feiten in dit artikel „vermeld. Voor de toepassing van deze bepaling ten aanzien van „een minderjarigen persoon, die vóór het begaan van het feit den „leeftijd van zestien jaren nog niet heeft bereikt, wordt geen rekening „gehouden met het bepaalde bij artikel 47 van het Wetboek van „Strafrecht".

Zoo nauwkeurig als de wetgever de gevallen heeft opgesomd waarin preventieve hechtenis gelast kan worden, zoo oppervlakkig is zijn woordenkeus vóórdat hij aan deze specificatie toe is.

Zegt het laatste artikel niet, dat de verdachte die reeds is *aangehouden* in voorloopige hechtenis zal *blijven* of anders daarin *zal worden gesteld,* zoodat de veronderstelling voor de hand ligt, dat voorloopige hechtenis *synoniem* is met aanhouding, zoodat artikel 69 I. R. toch betrekking zou kunnen hebben op voorloopige hechtenis?

Uit dit warnet kunnen we ons bevrijden door het derde lid van artikel 77 I. R. te lezen, daarin wordt eindelijk verschil gemaakt tusschen voorloopige aanhouding en preventieve hechtenis:

77 (3) „Het hoofd der afdeeling is echter, zoolang hij de „stukken niet heeft gezonden aan den voorzitter eener door hem „bevoegd geachte rechtbank, steeds bevoegd de verdachten, in het

„eerste lid bedoeld, in vrijheid te doen stellen, wanneer hij de aan-„houding *of* voorloopige hechtenis niet meer noodig acht en ver-„dachten, wier inhechtenisstelling kan worden bevolen, doch die „voorloopig op vrije voeten zijn gelaten, alsnog in preventieve „hechtenis te stellen".

Zijn opbrengen en voorloopige aanhouding dus middelen ter beschikking van den *opsporings*ambtenaar [1]), preventieve hechtenis wordt bevolen door den *vervolgings*ambtenaar.

Een preventieve komt in het Huis van Bewaring („ditahan didalem boei"), een voorloopig aangehoudene niet („ditahan diloear boei").

De tijd in preventieve hechtenis doorgebracht kan in mindering gebracht worden van de straf, voorloopige aanhouding niet.

Voor opbrengen en voorloopige aanhouding gelden voorts niet de beperkende voorschriften opgesomd in artikel 77 lid 1 I. R.

C. *Conclusie.*

Wij spraken van een flakkerend kaarsje, omdat de artikelen 69 en 77 I. R. zooals zij thans geredigeerd zijn en toegepast worden niet algemeen kunnen voorkomen dat er „onvrijwillig gastvrijheid wordt genoten" of dat er „gedwongen voetreisjes" tusschen de districts- en onderdistrictskantoren worden gemaakt door verdachte personen.

Wat de toepassing van deze artikelen betreft, tal van afdeelingshoofden vertrouwen liever op de middeltjes waarover de politie beschikt, dan eene poging te wagen tot ontwarring van het wettelijke kluwen. Ook hier zou het onbillijk zijn de schuld op deze hoofdambtenaren af te wentelen, omdat zij veelal genoodzaakt zijn absoluut vertrouwen te stellen in hunne djaksa's. De wetgever nu is tekort geschoten in het op heldere en systematische wijze omschrijven van de drie vormen van wettige vrijheidsberooving.

Zoolang het Inlandsch Reglement nog niet van vaagheden en dubbelzinnigheden is gezuiverd, schijnt eene behoorlijke toepassing daarvan niet wel mogelijk en schijnt het onrechtvaardig de volle

1) Vgl. Mr. W. A. P. F. L. WINCKEL, „Rechtsbedeeling onder de Inlanders in Ned. Indië", blz. 138.

maat van de verantwoordelijkheid op de politie- en vervolgingsambtenaren te laten drukken.

Voor onze meening vinden we steun bij den Koninklijken wetgever.

Het Koninklijk Besluit van 3 Juli 1919 (Indisch Staatsblad 1919 No. 689), dat tot heden niet in werking trad omdat algemeen gevreesd werd voor de gevolgen van het met strenge bepalingen omkleeden van het recht van huiszoeking, heeft een poging gedaan om in de bestaande redactie van het Inlandsch Reglement verbetering aan te brengen.

Speciaal t.a.v. de uitdrukkingen voor: voorloopige aanhouding, voorloopige hechtenis en aangehoudene wordt naar nauwkeurigheid gestreefd.

In artikel II van dat Staatsblad treft men de volgende rectificaties aan:

sub z; sub aa; sub cc art. 92 b, art. 92 c, art. 92 d, art. 92 e en g; sub hh; spreken uitdrukkelijk van „voorloopige aanhouding";

sub nn vervangt „in hechtenis gesteld" door „aangehouden";

sub j, k en l maken een einde aan het voorbarig gebruik van het woord „gevangene";

ten slotte wordt de uitdrukking „voorloopige hechtenis" gekozen: sub cc, art. 92 b, f en h; sub ee; sub hh; sub jj; sub ll; sub mm; sub oo; sub pp; sub qq en sub rr.

Waar de Koninklijke wetgever de noodzakelijkheid van de taalzuivering heeft erkend en de redenen welke geleid hebben tot het opschorten van de inwerkingtreding van Staatsblad 1919 No. 689 ons inziens niet van kracht zijn t.a.v. deze zuivering, zijn er naar het ons voorkomt in het geheel geene beletselen welke eene dergelijke verbetering zouden kunnen tegenhouden.

Met een principieele wijziging van het recht tot aanhouden van verdachten, welke bedoeld K. B. wilde brengen, nl. het ontnemen van die bevoegdheid aan de dorpshoofden, kunnen we warm instemmen (vgl. art. 11 sub b, waarbij wordt bepaald, dat de artikelen 12, 13 en 16 I. R. zouden komen te vervallen).

Meermalen toch hebben wij ons een voorstander verklaard van het denkbeeld om de opsporingsbevoegdheden van de dorpshoofden

belangrijk te wijzigen [1]). Deze opvatting heeft tot gevolg, dat de bevoegdheid tot het doen van voorloopige aanhoudingen aan de dorpshoofden ons inziens moet worden ontnomen; hetgeen niet beteekent dat het dorpshoofd niet meer de plaats des misdrijfs zou mogen bewaken, de op heeterdaad betrapte verdachte zou mogen opbrengen of bewaken totdat de bevoegde politieambtenaren aankomen.

Andere wijzigingen evenwel kunnen ons minder bekoren. Zoo achten wij het niet noodig, dat het districtshoofd alleen voorloopige aanhouding mag toepassen ingeval het een misdrijf betreft waarvoor preventieve hechtenis is toegelaten. De proefneming van genoemd K. B. om de preventieve hechtenis niet meer te doen gelasten door den vervolgingsambtenaar, doch op verzoek van dezen door den tot „verdere vervolging" bevoegden president van den landraad heeft evenmin onze instemming.

Naast eene systematische taalzuivering hebben we vier desiderata, welke ons voor eene rechtvaardige toepassing van de bepalingen betreffende de wettige vrijheidsberooving onmisbaar schijnen:

1. ontneming aan de dorpshoofden van het recht tot het doen van voorloopige aanhoudingen;
2. aanvulling van artikel 69 I. R. met eene bepaling, dat het schriftelijk bevel van den resident voor ten hoogste 10 dagen van kracht is;
3. tevens met eene bepaling, dat, op vordering van den resident, de voorzitter van den landraad de voorloopige aanhouding kan verlengen, echter met ten hoogste drie termijnen welke ieder maximaal 10 dagen duren;
4. de vorm van het schriftelijke bevel moet tenslotte worden voorgeschreven, het bevel moet gedateerd zijn, onderteekend worden en de plaats alwaar de verdachte voorloopig wordt aangehouden dient vermeld te worden.

Heeft men met zorg de juridische terminologie gekozen, zoodat het voor een ieder zonder veel hoofdbrekens duidelijk is wat er

1) Bestuursgids voor Inlandsche Ambtenaren, jg. 1, nos. 9—10: „Reorganisatie der Plattelandspolitie."
Koloniale Studiën, 12de jg., no. 1: „Het Politievraagstuk."

wordt voorgeschreven, heeft men de vier bovenstaande wenschen in vervulling doen gaan, dan zal men naar ons oordeel de *formeele* zijde van het vraagstuk van de wettige vrijheidsberooving grootendeels hebben opgelost.

Dat de *materieele* zijde van het opsporingsvraagstuk, de invoering van de exact wetenschappelijke bewijsvoering, van beslissenden invloed is op het aantal en den duur van de wettige vrijheidsberoovingen is voor diegenen, die zich in de politiewetenschappen trachten in te werken, al spoedig geen vraag meer.

Objectieve en snelle opsporing zal den duur van het opsporingsstadium en dat van de behandeling ter zitting aanmerkelijk kunnen bekorten, zoodat de voorloopige aanhouding en de preventieve hechtenis korter zullen kunnen duren.

De ruwe vormen van machtsmisbruik: mishandelingen ter verkrijging van eene bekentenis zullen ook onder invloed van de exacte opsporingsmethoden verminderen, omdat de meeste politieambtenaren wel zullen leeren beseffen, dat zij door verdachten te mishandelen het werk van de politieexperts van onwaarde kunnen maken.

Zeer terecht wordt in de doorvoering van de zakelijke opsporingsmethoden zoowel in Frankrijk als in Duitschland het beste middel tegen den politieklap gezien [1]).

Naar onze meening is het dan ook vreemd, dat de debatten, in den Volksraad telken jare gevoerd, de kern van de zaak niet raken. Eenerzijds stelt men op grond van de ziekteverschijnselen de diagnose: machtsmisbruik. Anderzijds geeft men alleen toe met „incidenteele gevallen" te doen te hebben. Na gekibbel over de vraag wie er nu eigenlijk de gegevens moet verstrekken op grond waarvan men een keus zou kunnen doen tusschen: machtsmisbruik of incidenteele gevallen, komt men eenparig tot de slotsom: bestraffing van de schuldige ambtenaren.

Tot schade van den patiënt, die ondanks de hem incidenteel toegediende medicijn blijft voortsukkelen aan zijn kwaal.

Veel geld en veel leed zou bespaard kunnen worden indien men de Regeering het goede recept zou voorschrijven.

---

1) Vgl. Koloniale Studiën, 12de jg., no. 1: „Het Politievraagstuk."

Moge dit opstel eene symptomatische beteekenis hebben en wel in die mate, dat de Regeeringscommissie, welke o.m. het opsporingsvraagstuk onderzoekt, straks tot het voorschrijven van dat recept zal kunnen besluiten.

Het pandcrediet op Java,

door

Mr. J. Keers.

In magnis et voluisse sat est.
(Propertius Eleg. II. X. 6).

Mede naar aanleiding van de besprekingen in de Volksraad over het credietvraagstuk, ingeleid door de heer Ostmeijer (rede van 15 Juni 1927), werd mij in het begin van dit jaar, in mijn toenmalige functie van ambtenaar ter beschikking van de Voorzitter van de Commissie tot het nagaan en verzamelen van gegevens betreffende de welvaart van de Inheemsche bevolking, door de Regeering opgedragen, een voorloopig onderzoek naar de werking van het pandcrediet in te stellen.

Dit onderzoek was gesteld onder de leiding van het Hoofd van de Pandhuisdienst en zou v.z.v. noodig in overleg met genoemde Commissie geschieden, terwijl als doel was aangegeven het verkennen van het terrein om een weg te zoeken voor verder onderzoek.

De resultaten van dit voorloopig onderzoek, dat slechts vier maanden duurde, zijn neergelegd in een ambtelijk rapport, dat nog in behandeling is, maar het lijkt mij om allerlei redenen gewenscht, over te gaan tot een publicatie van mijn bevindingen, zonder te wachten op de terzake door de autoriteiten te nemen beslissingen.

Als plaats voor het onderzoek werd de afdeeling Pati gekozen, in het bijzonder omdat de Assistent-Resident van die plaats, de heer J. W. Meyer Ranneft, tevens Onder-Voorzitter van de genoemde Welvaart Commissie, zich bereid verklaard had, daar ter plaatse leiding aan het onderzoek te geven. Ik wil niet nalaten hem hier openlijk mijn groote dank te betuigen voor zijn steun.

waardoor het mogelijk werd in de beschikbare korte tijd tot een zeker resultaat te komen.

Voor de lezers van dit tijdschrift is een uiteenzetting van de beteekenis van het credietvraagstuk op Java niet noodig; vermelding verdient slechts het feit, dat in 1927 een crediet van ƒ 7.— per ziel, dus ƒ 35.— per gezin, verleend werd door de openbare credietinstellingen — wie waagt een schatting van het niet-officieele crediet? —, welke bedragen pas tot hun recht komen tegen de achtergrond van het door MEYER RANNEFT en HUENDER becijferde gemiddelde jaarinkomen van ƒ 35.— à ƒ 40.— per hoofd of rond ƒ 200.— per gezin.

Over de noodzakelijkheid van dit onderzoek bestond geen verschil van meening; bekend is toch het feit, dat men meer dan vijf en twintig jaar na het oprichten van de pandhuisdienst tegenover de sociale beteekenis van deze credietvorm nog even vreemd stond als bij het oprichten van het eerste proefpandhuis door DE WOLFF VAN WESTERODE. Over de richting van het onderzoek liepen de meeningen zeer uiteen — door sommigen werd zelfs de mogelijkheid van het bereiken van resultaten ontkend — en hiermede is de verklaring gegeven, waarom allereerst een voorbereidend onderzoek noodig was, om de richting voor verdere onderzoekingen te wijzen.

Wat is de verklaring van het feit, dat men bij de jongere tak van overheidscrediet, het volkscredietwezen, over meer gegevens betreffende de werking van het verstrekt crediet beschikt, dan bij de pandhuisdienst, al zal niemand beweren, dat men de sociale werking van deze credietvorm kent ?

Is het de minder starre en meer individueele wijze van credietverstrekking, die de belangstelling trekt? De beantwoording van deze vraag brengt ons onmiddellijk in medias res en bepaalt meteen de richting van alle onderzoek op dit gebied.

KENMERKEN VAN HET PANDCREDIET.

Drie typische verschijnselen kenmerken het pandcrediet; het eerste is als volgt te omschrijven: *het pandcrediet is zakelijk.*

De pandhuisdienst heeft alleen met het goed, dat ingebracht wordt, te maken; de persoon, die verpandt, heeft voor de dienst geen beteekenis, daar het crediet verleend wordt naar de

waarde van het pand, niet naar credietwaardigheid van de beleener; dit gaat zoo ver, dat de beleener niet persoonlijk aansprakelijk is, als eventueel beleensom en rente niet op het pand verhaald kunnen worden. Men zou zelfs kunnen zeggen, dat hieruit blijkt, hoe weinig het pandcrediet nog „crediet" is, omdat crediet toch een persoonlijke relatie veronderstelt [1]). Het doet niet ter zake of de beleener eigenaar van het goed is; degene, die een goed inbrengt, ontvangt de beleeningssom en het pandbriefje, en hij, die later het pandbriefje inlevert en de beleeningssom met de rente betaalt, kan het goed in ontvangst nemen. Er is geen contact tusschen credietgever en credietnemer en het is dan ook voor de laatste niet noodig, in eigen persoon zijn pand in te brengen of te lossen, daar de taxatie gelijk blijft, of een rijke grondbezitter dan wel een arme daglooner zijn goed verpandt. De namen op de pandbriefjes hebben dan ook weinig waarde, en bij het desaonderzoek bleek, dat bij de meeste gezinnen, die meerdere pandbriefjes in huis hadden, een groote verscheidenheid in de, op die briefjes voorkomende, namen bestond. Was het eene pand door het hoofd van het gezin ingebracht en had deze zijn eigen naam opgegeven, het tweede pand bracht zijn vrouw, die toch naar de pasar ging, op haar naam en een derde pand stond op naam van een van de kinderen of van een buurman.

Het tweede kenmerk van het pandcrediet is met zeer weinig woorden weer te geven: *het pandcrediet is massaverschijnsel.*

Vele honderden panden passeeren dagelijks de loketten van alle pandhuizen; ondervraging van de personen, die de panden inbrengen, is alleen door hun aantal al uitgesloten, ook al zou men meenen, dat zij, die voor de loketten staan, in staat zijn de verlangde

1). Wanneer men crediet definieert als het verschaffen van tegenwoordige beschikkingsmacht, in ruil voor toekomstige, zou men zelfs kunnen betoogen, dat hiervan bij het pandcrediet geen sprake is, omdat het geven van het pand als onmiddellijke en gelijkwaardige tegenprestatie voor het verstrekken van het geld beschouwd kan worden, zoodat het „crediet" slechts de schakel legt tusschen twee do ut des transacties. Inderdaad is er economisch geen verschil tusschen de verpanding bij de Gouvernementspandhuizen en een verkoop met recht van wederinkoop; juridisch blijft er natuurlijk tusschen deze transacties een groot onderscheid Ik meen echter te mogen beweren, dat de bevolking dit Westersch juridisch verschil wel niet zal voelen.

inlichtingen b.v. over de herkomst van de panden en het doel der beleening te geven.

Als derde kenmerk van het pandcrediet zou ik het volgende willen noemen: *het pandhuis is passief.*

De credietgever tracht bij deze credietvorm niet actief in te grijpen in de huishouding van de leener, zooals het credietwezen doet, maar wacht af, en laat de bevolking vrij te lossen, wanneer zij dit wil of ook dit na te laten (cf. GONGGRIJP, Ec. Stat. Ber. 11 Januari 1928). Het verpanden is een uiting van de bevolking zelf, waarop weinig invloed van buiten uitgeoefend wordt, en dat maakt de verpanding als sociaal verschijnsel zoo belangrijk.

Door deze drie omstandigheden, het massale van het pandcrediet, de zakelijkheid en het passief karakter ervan, wordt ieder verder onderzoek bepaald, en verliezen vele onderzoekingsmethoden, die bij het volkscredietwezen met succes toegepast kunnen worden, hun waarde.

METHODEN VAN ONDERZOEK.

Uit het vorenstaande volgt, dat dus allereerst gezocht zal moeten worden naar verschijnselen, die *in de pandhuizen* door algemeene statistieken te benaderen zijn.

Daarom lijkt het aangewezen eerst na te gaan, wat in de tegenwoordige administratie bekend is van de grootte en de aard van het pandcrediet, de verdeeling van dat crediet over het jaar, enz. en wat bekend moet zijn om een juist beeld van het verschijnsel te geven. Daarna kan dan getracht worden aan te geven, wat de beteekenis van deze gegevens voor een inzicht in de werking van het pandcrediet is.

Met het bovenstaande wordt allerminst ontkend, dan naast het algemeen statistisch onderzoek plaats is voor rechtstreeks bij de beleeners in te stellen onderzoekingen, die het inzicht in het pandcrediet ten zeerste zullen kunnen verduidelijken.

In de eerste plaats zullen vooral *minutieuse algemeen ingestelde budgetonderzoekingen* rijke vruchten afwerpen.

Dergelijke budgetonderzoekingen eischen echter minstens één vol jaar, en moeten gelijk de ervaring leert zeer breed opgezet worden, zoodat deze thans onmogelijk waren.

Behalve budgetonderzoek, is ook gewoon onderzoek in de desa door ondervraging mogelijk en gewenscht. Dergelijk onderzoek had op ruime schaal plaats; op allerlei wijze werd persoonlijk navraag bij de bevolking gedaan. Hoewel het bovenvermelde feit, dat het pandhuis geen contract met de pandgevers heeft, het opzoeken der leeners en het systematisch nagaan van alle leeners uit een bepaalde desa uitsloot, bleek het in de desa wel zeer gemakkelijk pandgevers aan te treffen, terwijl deze ook veelal bereid waren inlichtingen te geven. Bij het trekken van conclusies uit deze antwoorden, die zoo objectief mogelijk weergegeven zijn, moet echter steeds rekening gehouden worden met de volgende omstandigheden.

1. Het aantal onderzochte gevallen is uiteraard in deze korte tijd zeer klein geweest.
2. Het onderzoek bleef beperkt tot de voormalige afdeeling Pati (voormalige residentie Semarang).
3. De leener is niet in staat betrouwbare inlichtingen te geven over vroegere leeningen, terwijl men juist op zijn geheugen is aangewezen zonder eenig contrôlemiddel.
4. De bedragen zijn veelal te klein om naar de besteding ervan te kunnen vragen. Een bedrag van een of twee gulden laat, ook in de schrale tijd, in de huishouding van een eenvoudige tani geen nawijsbaar spoor achter [1]).

In het algemeen schijnt het desaonderzoek eerst waardevol, wanneer na bestudeering van de algemeene statistische gegevens, voor iedere streek uiteraard uiteenloopende vragen nauwkeurig kunnen worden geformuleerd.

Naast de budgetonderzoekingen en het desaonderzoek is nog mogelijk het instellen van een soort enquête, waaronder hier verstaan wordt het door verschillende personen doen stellen van eenzelfde vragenreeks aan een vrij groot aantal personen. Zeer moeilijk is het de vragen te kiezen en deze juist te formuleeren. Waar het, vooral bij het begin van dit onderzoek, nog niet mogelijk was, precies aan te geven welke vragen nut zouden hebben, is van het

1). Het gemiddeld per A pand uitgeleend bedrag was voor Ned.-Indië in 1926 f 2.69.

werken met deze methode afgezien, omdat anders derden met misschien nutteloos werk zouden zijn lastig gevallen. Voor een verder onderzoek lijkt mij deze methode echter onontbeerlijk; zij behoort geheel bij de door Prof. G. GONGGRIJP aanbevolen permanente steekproef naar de werking van het crediet in het algemeen (Economisch Statistische Berichten 11 Januari 1928).

Uit het bovenstaande zal gebleken zijn, waarom dit onderzoek beperkt moest blijven tot het aanwijzen van leemten in de bestaande statistieken, die aangevuld moeten worden, het aangeven van sommige voorloopige conclusies, die thans reeds mogelijk schijnen, en het aanwijzen van de richting, waarin bij verder onderzoek nadere conclusies getrokken zullen kunnen worden.

Het onderzoek steunde uiteraard allereerst op bestudeering van de algemeene gegevens (jaarverslagen van de dienst), verder op de registers van de pandhuizen in de afdeeling Pati, terwijl in het bijzonder voor de pandhuizen Kajen en Tajoe allerlei gegevens bijeengebracht en grafisch voorgesteld werden. Ten slotte had in de geheele afdeeling Pati, maar vooral in de omgeving van deze beide pandhuizen, met steun van de ambtenaren van het Binnenlandsch Bestuur desaonderzoek plaats en het is hier dan ook de plaats hun, en in het bijzonder het toenmalig Hoofd van het plaatselijk bestuur van Pati, de heer J. W. MEYER RANNEFT, mijn beste dank te betuigen. Dat ook de leiding van de pandhuisdienst volle steun verleende, behoeft wel geen nadere vermelding; slechts de bijzondere medewerking van de controleur van die dienst te Pati, de heer A. R. DE BOER, zij hier gereleveerd.

Uit het onderzoek bleek duidelijk, hoe wenschelijk het is, dat een stelselmatige waarneming van de verschijnselen, die met het pandcrediet verband houden, nader plaats vindt, daar, hoe voortreffelijk de bedrijfstechnische kant van de pandhuisdienst georganiseerd is, van de uitwerking op de economische toestand van de bevolking nog te weinig bekend is. De opmerking van Prof. GONGGRIJP in Economisch Statistische Berichten van 11 Januari 1928, dat de pandhuisdienst „af" is, slaat dan ook alleen op de vorm en geldt niet voor de economische inhoud van die vorm. Men vergelijke het artikel in dit tijdschrift in 1919 verschenen: „Pandcrediet als kleincrediet" van de hand van Dr. J. H. BOEKE.

Reeds thans worden uit de cijfers van de verslagen allerlei conclusies getrokken, waarvan niemand weet of ze juist zijn. Afgescheiden van het belang, dat de overheid (en de dienstleiding in het bijzonder) erbij heeft, dergelijke conclusies recht te kunnen zetten, lijkt het zeer gewenscht, dat de overheid zelf in staat is, de cijfers van de pandhuisdienst te interpreteeren, voor zoover zij aanwijzingen kunnen geven over de economische toestand van de bevolking. Ten slotte is het voor de economische en ethnologische wetenschap van groot belang, dat het materiaal, dat de pandhuizen opleveren, verwerkt wordt.

Het doel voor verder onderzoek kan aldus geformuleerd worden. In hoeverre bestaat er regelmaat in de pandcredietverschijnselen, hoe kan deze regelmaat verklaard worden en welke conclusies zijn er uit te trekken ?

Ten einde dit artikel overzichtelijk te maken, is verder de stof gesplitst zooals hieronder nader is aangegeven, al mag natuurlijk niet uit het oog verloren worden, dat de werkelijkheid één geheel vormt. Door de beperkte tijd, die voor het onderzoek beschikbaar was, is de behandeling min of meer onevenwichtig en zijn sommige onderdeelen slechts summier in beschouwing genomen.

A. Plaats van het pandhuis in de samenleving.
B. De transactie.
   I. De inbreng. 1. De beleeners.
      2. Het doel van de verpanding.
      3. De goederen.
   II. De duur van de beleening; herbeleening.
   III. De lossing.
   IV. De rente.
   V. Het resultaat (besteden van het geld).
C. De veiling van niet geloste panden.
D. De techniek van de beleening.

A. Plaats van het pandhuis in de samenleving.

Om de plaats van het pandhuis in de samenleving te bepalen kan men vergelijken:

1e. De cijfers van eenige pandhuizen in verschillende streken.
2e. De bedragen van het pandcrediet met die van ander crediet en andere economische feiten („bekende deelen van het volksinkomen").
3e. De cijfers van hetzelfde pandhuis in verschillende tijden.

De belangrijkste pandhuiscijfers, die voor een dergelijke globale vergelijking in aanmerking komen, zijn uiteraard die, betreffende uitgeleende en terugbetaalde bedragen, en ingebrachte en geloste panden. Bovendien is van veel belang het uitstaand bedrag, de resultante van de twee tegenwerkende krachten inbreng en lossing. Men kan het uitstaand bedrag vergelijken met een meer, waar aan de eene kant een rivier instroomt, terwijl aan de andere kant een rivier er uitstroomt; voor een juist inzicht is het dus noodig zoowel van het meer als van de beide rivieren de waterstand te kennen.

In de beschikbare cijfers betreffende inbreng en lossing is een pijnlijke leemte. Bekend is het aantal beleende en geloste panden (dagelijksche registers) naar groepen A, B, C, D en E [1]) benevens de verstrekte beleeningssommen en de terugontvangen bedragen; voor de beleeningen wordt bovendien nog gesplitst naar kain [2]) en ketjil [3]). Nu is het bezwaar, dat in deze registers mede zijn opgenomen de herbeleende [4]) panden. Wel wordt het totaal aantal herbeleeningen ook afzonderlijk geboekt, maar niet gesplitst naar de bovengenoemde groepen.

Het totaal *aantal* nieuw beleende en werkelijk geloste *panden* is

1). De panden worden naar hun waarde verdeeld in vijf groepen; voor de minst waardevolle wordt de hoogste rente betaald. De groepen zijn:
A. van f 0,10 — f 25 rente ± 4%, tot voor April '28 6% p. maand;
B. van f 26 — f 50 rente ± 5% per maand;
C. van f 51 — f 75 rente 4% per maand;
D. van f 76 — f 100 rente 3% per maand;
E. boven f 101.— rente 1% per maand;

2). alle stoffen goederen, hoofdzakelijk kains, echter ook baadjes, hoofddoeken, enz.

3). alle goederen, die niet onder „kain" vallen.

4). Bij een herbeleening wordt van een pand, dat bijna verstaan is, de rente betaald, waarna een nieuw pandbriefje verstrekt wordt; het herbeleende pand wordt echter geboekt als gelost en als beleend, terwijl in werkelijkheid, de beleeningssom niet is terugontvangen en niet nieuw is verstrekt. Herbeleening is dus slechts rentebetaling met als resultaat verenging van de staantijd.

dus vrij gemakkelijk te berekenen. Uit de grafieken, bijeengebracht onder No. II, blijkt hoeveel soms het aantal werkelijk nieuw ingebrachte panden verschilt met de „inbreng", waarin de herbeleende panden zijn opgenomen. In Mei 1927 staan b.v. voor het pandhuis Kajen 7100 panden geboekt als „ingebracht", terwijl slechts 3700 panden werkelijk nieuw werden ingebracht.

De *werkelijk* verstrekte en terugontvangen *beleeningssommen* zijn veel lager dan de thans geboekte, maar zijn slechts met zeer groote moeite te berekenen.

Afgescheiden van de quaestie, die hieronder nader behandeld wordt, of men het totaal binnen zekere termijn verstrekt crediet mag optellen, zooals geschied is door de heeren MEYER RANNEFT en HUENDER (Belastingdruk blz. 8) en OSTMEIER, tegen welke berekening door Prof. Dr. J. H. BOEKE is geopponeerd (Blaadje Centrale Kas 1927 blz. 299 e.v.) is het duidelijk, dat het zeker onjuist is de niet-terugbetaalde en niet-verstrekte herbeleeningssommen bij het verstrekte crediet op te tellen, zooals thans bij de pandhuisdienst geschiedt.

Omtrent het uitstaand bedrag (in de dienstterminologie achterstand genoemd) valt op te merken, dat volgens het Hoofd van de Pandhuisdienst de berekening ervan nog niet zeer betrouwbaar is.

Voor een inzicht in de plaats van het pandhuis in de samenleving is noodig: een boeking van de *werkelijk* verstrekte en terugontvangen beleeningssommen, die dagelijks reeds berekend, doch niet geboekt worden. Het lijkt gewenscht de nieuw ingebrachte en de door herbeleening ingebrachte panden, benevens de op beide groepen verstrekte beleeningssommen afzonderlijk te boeken. Hetzelfde zal dan moeten geschieden voor de geloste panden.

Op deze wijze zal een juist beeld van de werkelijke crediet-verstrekking en de werkelijke aflossing gevormd worden en zullen de cijfers uit de jaarverslagen (Overzicht 1 en 3) aan waarde winnen.

Al zijn de bestaande cijfers niet volmaakt, toch blijken daaruit reeds thans eenige feiten. Zoo geven de residentiegewijze samengetrokken overzichten uit het jaarverslag de mogelijkheid de totaal uitgeleende en de uitstaande bedragen per ziel en per residentie te berekenen.

Voor een juist inzicht in de plaats van het pandhuis in de samenleving zou het gewenscht zijn, voor ieder pandhuis, of althans voor een aantal goedgekozen representatieve pandhuizen, het uitstaand en uitgeleend bedrag per ziel uit te rekenen. Het lijkt echter zeer moeilijk voor de pandhuizen de grenzen van hun werkingssfeer juist aan te geven en te bepalen hoeveel menschen zijn aangewezen op ieder afzonderlijk pandhuis. Wel lijkt het mogelijk en wenschelijk de samentrekking naar gewesten, althans voor één maal, te vervangen door een samentrekking naar regentschappen, waarbij dan de grootere kota's afzonderlijk geboekt zouden moeten worden.

Van groot belang is bij deze berekeningen de vraag, in hoeverre het pandhuis vooral gebruikt wordt door degenen, die er dicht bij wonen.

Uit een poging om aan de loketten het aantal mutaties uit de verschillende desa's op te nemen bleek, dat op één pasardag in Tajoe, meer dan 66 % der panden uit desa's, op hoogstens 3 paal afstand van het pandhuis gelegen, kwam. Men zou voor verschillende cirkels om het pandhuis de frequentie kunnen berekenen, mits men daarbij dan tevens rekening houdt met de bevolkingsdichtheid, wat zeer moeilijk is.

Bij een dergelijke proef in Kajen kwam op een drukke pasardag 34 % der panden uit desa's, binnen een cirkel van 3 paal gelegen.

Waarschijnlijk is het wel, dat in de buurt van het pandhuis meer beleend wordt dan op eenige afstand er vandaan; het is echter ook mogelijk dat dit slechts schijnbaar zoo is, omdat de pandhuizen in de regel in zeer bevolkte desa's liggen, die tevens knooppunten van verkeer zijn, zoodat vanzelf een groot aantal pandgevers in de buurt van het pandhuis woont.

Inderdaad is de desa Tajoe zelf veel grooter dan Kajen; bovendien ligt in Tajoe een suikerfabriek binnen de afstand van 3 paal van het pandhuis.

Becijferingen als de bovenstaande houden natuurlijk nooit rekening met het feit, dat personen, die verderaf wonen hun panden door kennissen uit de buurt van het pandhuis laten inbrengen, terwijl zij zelf hun andere zaken in de kota afdoen.

Reeds uit een artikel van de heer V. J. VAN MARLE [1]) is duide-

1). „De economische situatie en de pandhuizen", *Bataviaasch Nieuwsblad* 17 Maart 1924.

lijk geworden, dat in streken met druk economisch leven (vooral suikercultuur) het aantal beleende panden per ziel grooter is, dan in „landelijke" streken.

Ook dit onderzoek levert materiaal op, dat in deze richting wijst. De twee pandhuizen Kajen en Tajoe, waartoe het onderzoek zich in hoofdzaak bepaalde, liggen in totaal verschillende streken. In Tajoe, waar een eindpunt van de S. J. S. is, zijn Europeesche ondernemingen (suiker, koffie, tras, en rubber), heeft het Boschwezen een uitgebreide aanplant, komt zeer veel kapok voor en zijn vischvijvers, kortom, er is een druk verkeer en wat misschien het belangrijkste is — er circuleert door al deze omstandigheden veel geld. Kajen is een typisch door het moderne verkeer weinig beïnvloede streek, waar weinig kapok voorkomt, geen vischvijvers zijn en waar Europeesche cultures niet voorkomen; er is slechts een niet zeer belangrijke boschaanplant.

Volgens een zeer globale berekening door de ambtenaren van het Binnenlandsch Bestuur, zijn 77.000 menschen aangewezen op het pandhuis Tajoe en 64.000 op het pandhuis Kajen. In Tajoe werden in 1927 per ziel 1.54 panden beleend, in Kajen 1.45; deze berekening is te verbeteren door de herbeleende panden af te trekken. Dan werden in 1927 in Tajoe per ziel 1.40 en in Kajen 1.14 panden ingebracht. Het aantal werkelijk ingebrachte panden blijkt dus in de streek met veel verkeer grooter te zijn, dan in de afgelegen streek.

Nog duidelijker spreekt dit verschil wanneer men de verstrekte bedragen per ziel omrekent. In Tajoe werd ƒ 6.30 per ziel uitgeleend en in Kajen slechts ƒ 3.70. Voor de A panden, die een betere maatstaf van vergelijking vormen, omdat dan de duurdere panden, waarvan een gedeelte door Chineezen ingebracht wordt, buiten beschouwing blijven, zijn deze bedragen voor Tajoe ƒ 4.81 en voor Kajen ƒ 3.36. Voor de nieuw verstrekte beleeningssommen op de A panden (herbeleeningen afgetrokken) zijn deze bedragen ƒ 4.15 en ƒ 2.51.

Wat betreft de vergelijking van de verstrekte bedragen moet opgemerkt worden, dat hierbij geen rekening gehouden wordt met de termijn, gedurende welke deze bedragen uitstaan. Uit een globale berekening (zie grafiek VII met de toelichting) volgt, dat in

Tajoe de gemiddelde staantijd aanmerkelijk korter is dan in Kajen. Al is dus in Tajoe meer crediet per ziel verstrekt dan in Kajen, dit zegt nog niet, dat steeds een grootere credietlast op de bevolking drukt, omdat het sneller aflossen zijn invloed doet gelden.

Het berekenen van het totaal genoten crediet geschiedde, zooals hierboven al vermeld werd, door MEYER RANNEFT en HUENDER in hun rapport over het „Onderzoek naar den belastingdruk op de Inlandsche bevolking", door al het binnen een zekere termijn verstrekte crediet te totaliseeren, wat er toe leidt, dat iemand die 40 dagen achter elkaar ƒ 1 leent en terugbetaalt, een crediet van ƒ 40 zou genieten, terwijl hij die ƒ 1 leent en eerst na 40 dagen terugbetaalt slechts een crediet van ƒ 1 zou ontvangen, welke conclusie tot onhoudbare gevolgen leidt en dan ook terecht is bestreden door Dr. BOEKE, die echter geen methode aangeeft volgens welke het totale crediet dan gemeten moet worden.

Voor de grootte van de credietlast is de eenige juiste maatstaf niet het verstrekt bedrag alleen, maar het verstrekt bedrag × het aantal dagen gedurende welke dat crediet genoten werd, m.a.w. *het aantal guldendagen per ziel;* als een berekening hiervan geschiedt (met de dagelijksche administratie is dit mogelijk, zij het dat er veel arbeid voor vereischt wordt, maar voor iedere rekening-courant geschiedt het ook) moet men een belangrijk beeld van het pandcrediet krijgen, en het zou de moeite waard zijn, na te gaan of inderdaad in streken met druk geldverkeer het aantal guldendagen per ziel grooter is dan in andere streken.

Aan de andere kant is het niet te ontkennen, dat, waar de beleeningssommen veelal onmiddellijk verbruikt worden, en niet gedurende de geheele beleeningsduur als kapitaal voor de beleeners voordeel afwerpen, een vergelijking van de verstrekte bedragen ook waarde heeft.

Naast de factor van het geldverkeer, komt natuurlijk de daarmee soms, doch niet altijd, samengaande factor van meerdere welvaart in aanmerking. Belangrijke resultaten zouden verwacht kunnen worden van de vergelijking van de bekende deelen van het volksinkomen met de verstrekte credietbedragen voor eenige streken.

Voor de uitstaande bedragen kan reeds thans het volgende opgemerkt worden. (Zie de grafieken bijeengebracht onder No. I).

Bij de onderzochte pandhuizen blijkt een zeer groote regelmaat in het tijdstip, waarop het uitstaand bedrag het laagst is, n.l. na de polowidjo-oogst.

Dit komt overeen met een gezegde van SOLLEWIJN GELPKE: „de landrente wordt betaald uit de opbrengst van de polowidjo"; ook van de pandhuisschulden wordt een groot gedeelte na de polowidjo-oogst afbetaald; er is na de polowidjo-oogst kennelijk zeer weinig behoefte om geld bij de pandhuizen te leenen. In Kedoe daarentegen bleek bij een vluchtig onderzoek slechts in eenige pandhuizen het uitstaand bedrag na de polowidjo-oogst het laagst te zijn, in de andere scheen de invloed van de poeasa op de lossing te overwegen.

Zeer eigenaardig is het feit, dat bij de onderzochte pandhuizen de uitstaande bedragen niet alleen ieder jaar in de zelfde tijd hun laagste punt bereiken, maar vooral ook, dat dat laagste punt altijd ongeveer even laag is.

De jaren van oogstmislukking en lange droogte (late westmoesson '25 — '26) zijn in deze grafieken terug te vinden en ook de tijden van oogst, betaling van grondhuur en de patjeklik vinden hun afspiegeling in de uitstaande bedragen.

Een zeer nauwkeurige plaatselijke analyse zou veel bijzonderheden aan het licht kunnen brengen, wanneer de belangrijkste inkomsten van de bevolking maandsgewijs genoteerd werden en een vergelijking gemaakt werd met het uitstaand bedrag, de lossingen en de inbreng.

Een duidelijk voorbeeld van de geheel andere werking van de pandhuizen in de genoemde streken geven de grafieken van de uitstaande bedragen voor Tajoe en Kajen (I, 1 en 2) in verband met de grafieken voor inbreng en lossing (III, IV en V).

In Tajoe stijgt het geheele jaar het uitstaand bedrag om in October, als kapok-oogst, betaling van grondhuur en tweede oogst van vischvijvers samenvallen, plotseling met geweldige snelheid te dalen, terwijl de westmoessonpadioogst geen merkbare invloed op het uitstaand bedrag uitoefent.

In Kajen daarentegen valt steeds onmiddellijk na de westmoessonoogst het uitstaand bedrag en blijft dalen tot het zijn laagste punt eveneens na de polowidjo-oogst bereikt.

Wellicht is de situatie deze, dat vooral in afgelegen streken de hulp van het pandhuis noodig is, om de schrale tijd door te komen, zooals ook bij eenige gevallen van de budgetonderzoekingen van Prof. BOEKE bleek. Ook de grafiek van Winong, een soortgelijke streek als Kajen, wijst hierop (I, 4).

In een gebied als Tajoe, met meer verkeer, schijnt de toestand eenigszins anders; daar lijkt het, alsof het geheele jaar pandcrediet noodig is om de inkomsten te nivelleeren, totdat de maand October zooveel geld brengt, dat tot groote lossing wordt overgegaan. Als dit in andere streken ook zoo is, mag daaruit dan de conclusie getrokken worden dat het gebruik van geld steeds meer geld noodig maakt? In hoeverre het levendige geldverkeer en het drukke gewone verkeer veel crediet noodig maakt voor de handel, en in hoeverre het gedurende ieder jaar steeds stijgend uitstaand bedrag in Tajoe slechts het meer of minder ver vooruit verdisconteeren van de verwachte inkomsten uit de kapok-oogst is, lijkt niet te onderscheiden.

Voor Tajoe was het uitstaand bedrag in 1927 het hoogst op ultimo Augustus, ƒ 2.49 per ziel, het laagst op ultimo November, ƒ 1.35 per ziel. Voor Kajen was het uitstaand bedrag het hoogst op ultimo April, ƒ 1,28 per ziel, en het laagst op ultimo October, ƒ 0,83 per ziel.

Het zou zeker de moeite loonen, op de hier aangeroerde quaestie dieper in te gaan, door ook voor andere streken en voor eenige groote steden dergelijke berekeningen en grafieken te maken. Reeds thans blijkt, dat in vele andere pandhuizen het uitstaand bedrag veel minder varieert in de loop van het jaar, dan in Tajoe en Kajen, waar in 1927 het laagste uitstaand bedrag respectievelijk 54% en 65% van het hooge uitstaand bedrag was. Zoo waren deze percentages voor Bantool (Jogjakarta) 76, Salaman (Kedoe) 76, Poerworedjo (Kedoe) 84, Magelang Zuid 83.

Blijkt dus uit deze globale cijfers, dat in het algemeen een streek met veel geldverkeer (wat nog geenszins hetzelfde als een welvarende streek behoeft te zijn) een grooter pandcrediet per ziel heeft, het desaonderzoek geeft de indruk, dat in individueele gevallen meerdere welstand, — maar vooral ook het daarmee vaak, maar niet altijd samengaand grooter contact met geld —, leidt tot

meer leenen en beleenen. Eenige personen verklaarden nooit crediet genomen te hebben, toen zij nog arm waren, maar tot „welstand" gekomen, steeds schulden te hebben.

De voornaamste beteekenis van het pandhuis kan men misschien als volgt omschrijven:

Het pandhuis biedt aan de bevolking de gelegenheid tijdelijk goederen om te zetten in geld, d.w.z. in andere goederen of diensten, het maakt het den bezitters van bepaalde goederen mogelijk door tijdelijke afstand van die goederen aan de meer dringende behoeften van het oogenblik te voldoen; door de aanwezigheid van het pandhuis is het goed ieder oogenblik om te zetten in geld. Dit maakt het bekende verschijnsel van sparen in goederen mogelijk, daar het pandhuis ten alle tijde tegen vaste prijs goederen opneemt, terwijl bij een poging tot verkoop de prijs van die goederen in slechte tijden (patjeklik) sterk zou dalen.

Zoo kan dus het goed dezelfde functie uitoefenen als het geld en maakt het pandhuis het leven in de geldhuishouding zonder al te groote storingen mogelijk, al blijft de overgang van producten- naar geldhuishouding voor de kleine man met tallooze moeilijkheden gepaard gaan. Is deze conclusie juist, dan is zij zeer belangrijk, want hieruit volgt, dat de mogelijkheid van de uitbreiding van het geldverkeer door het bestaan van deze credietverleening ten zeerste wordt vergroot.

De bevolking zelf ziet de beteekenis van het pandhuis ook dikwijls als hierboven aangegeven. Als er plotseling geld noodig is (b.v. bij een sterfgeval) kan het pandhuis dat geld op korte termijn verstrekken. Vandaar dat de kleine man overal het pandhuis zeer waardeert en in geen geval gesloten wil zien, als hem de keus gelaten wordt tusschen het sluiten van het pandhuis of van de afdeelings- of desabank. Als bezwaar tegen het pandhuis voerde men vrij algemeen aan, dat het zijn rol niet volkomen vervult, omdat het 's middags en 's avonds niet geopend is zoodat men bij de vaak zeer plotseling opkomende credietbehoeften gedwongen is, zich op andere wijze geld te verschaffen.

In dit verband moge er meteen de aandacht op gevestigd worden,

dat de ouderen onder de bevolking niet alleen in dit opzicht nog zeer sterk het verschil met de vroegere Chineesche pandhuizen voelen, maar ook als bezwaar tegen de tegenwoordige pandhuizen aanvoeren, dat het crediet uitsluitend naar de waarde van het pand verleend wordt en er niet over de leensom te praten valt, terwijl vroeger de waarde van het pand minder op de voorgrond stond, en de geldbehoefte van de verpander en het persoonlijk vertrouwen, dat de pandhuishouder in de beleener stelde, in vele gevallen beslissende invloed hadden.

Het desaonderzoek wees verder uit, dat men in het algemeen het pandcrediet gelijkwaardig met ander crediet acht, en het niet zooals in Europa beschouwt als een minderwaardige credietvorm, alleen in de uiterste nood goed genoeg voor de allerarmsten; deze conclusie komt overeen met wat de heer VAN HARTINGSVELDT in dit tijdschrift in Februari 1918 schreef: „de leenbanken op Java doen gedeeltelijk dienst als *gewone* credietbanken" en ook met de veronderstelling op dit punt van Prof. Dr. J. H. BOEKE in „Pandcrediet als kleincrediet".

Bij de vergelijking met de andere vormen van credietverstre' king bleek dat zeer duidelijk.

Men prefereert algemeen verpanding boven leenen van de afdeelingsbank, omdat men bij het pandhuis vrij is het tijdstip van lossing te kiezen (is de termijn verstreken dan is het geld om de rente voor de herbeleening te betalen veelal wel te vinden), geen onderzoek heeft naar credietwaardigheid, en ten slotte geen soesah heeft als men niet lost, terwijl de bank zijn leeners dwingt tot het nakomen van hun verplichtingen; typisch is het antwoord van een tani uit Kelet op de vraag, waarom hij van de bank geleend had: „omdat ik geen barang mas heb".

Af en toe kwam de meening tot uiting, dat het leenen van de bank sommigen achterop helpt b.v. als het crediet te hoog is of — en komt dit niet meer voor? — het verkregen geld oneconomisch gebruikt wordt, terwijl dit van het pandhuis nooit gezegd werd. Is deze opvatting van de kleine man niet vooral hierdoor te verklaren, dat hij bij het beleenen weet, waar hij aan toe is omdat hij moet beginnen met zelf een offer te brengen, terwijl hij bij een leening

de consequenties niet doorziet of anders gezegd omdat het pandcrediet welbeschouwd niet met ander crediet op een lijn te stellen is.

In eenige desa's, waar desabanken voorkwamen, werd gevraagd of er voorkeur voor desabank of pandhuis bestond. Ook hier werd het bovengenoemde argument, dat de desabank de leeners niet vrij laat, gehoord.

Sommigen, vooral waronghouders met geregelde inkomsten, waren van oordeel dat het leenen van de desabank het voordeel heeft, dat geregeld in *kleine bedragen* terugbetaald wordt, terwijl zij het terugbetalen aan pandhuis en afdeelingsbank (één termijn van een leening is ook veelal een vrij groote som) bezwaarlijk vonden; het afbetalen in termijnen komt bij de pandhuizen practisch heel weinig voor. Dit bleek ook uit de budgetonderzoekingen van Prof. Dr. J. H. Boeke.

Ook werd het argument gehoord, dat het leenen van de desabank gemakkelijker is, omdat men dan zijn goederen niet mist, wat er op wijst, dat de, in het wezen van het pandcrediet gelegen, rem tot te veel crediet nemen althans door een gedeelte van de bevolking gevoeld wordt, terwijl het volkscredietwezen deze rem noode mist, tot schade van de bevolking, die veelal niet in staat is zelf haar credietbehoefte juist te meten en de latere lasten tegen de onmiddellijke lusten af te wegen. Toch zeiden enkele meer ontwikkelde desalieden, dat zij het gemakkelijk crediet krijgen bij de desabanken zeer verderfelijk achtten.

B. De Transactie.

I. De inbreng.

1. De beleeners. Van het grootste belang voor de werking van het pandcrediet is het aantal beleeners, hun stand en hun beroep. Duidelijk is, dat het aantal beleeners kleiner is dan het aantal beleeningen.

Het lijkt niet wel mogelijk het aantal beleeners precies te berekenen, om verschillende redenen.

Het is practisch vrijwel ondoenlijk, gezien het groot aantal beleeners, maar vooral door het veel voorkomen van tusschenpersonen, de naam van de inbrenger juist te noteeren, en vervolgens

na te gaan, hoe dikwijls deze naam voorkomt in een bepaalde tijd.

Zou het niettemin mogelijk geacht worden dit te probeeren, dan zal men nog rekening moeten houden met het feit, dat het doel moet zijn, de inbreng van een gezin, een economische eenheid, te leeren kennen en niet die van een individu. Dit nu lijkt op deze wijze geheel uitgesloten.

Om soortgelijke redenen schijnt het nut van het noteeren van andere gegevens van alle beleeners (b.v. hun beroep, bezit, woonplaats) niet evenredig aan het werk en de uitgaven, daaraan verbonden. Bovendien is practisch een scheiding in beroepen vrijwel onmogelijk, omdat buiten de groote steden als hoofdberoep vrijwel altijd tani opgegeven zou worden, en zooals bekend het nevenberoep veelal met het jaargetijde varieert; op dit punt zou slechts onderzoek bij de beleeners thuis licht kunnen verschaffen.

Wel valt te verwachten, dat bij een enquête nadere gegevens zullen zijn te verkrijgen omtrent de sociale groepen waartoe de beleeners behooren, daar nu eenmaal het verschil tusschen een grondbezitter en een los werkman, een ambtenaar en een particulier voor de bevolking leeft; waarschijnlijk zal dan blijken, dat het pandhuis in het leven van deze groepen een verschillende rol speelt.

Het desaonderzoek bevestigde omtrent de beleeners eenige reeds vrij vaststaande feiten.

Een groot gedeelte der bewoners van de afdeeling Pati had in de tijd van dit onderzoek, de eerste maanden van 1928, een gedeelte van zijn goederen verpand.

De groep die niet verpand had, viel uiteen in twee onderdeelen :

a. degenen, die niets of nagenoeg niets hadden om te verpanden ;

b. enkele personen, die men gelegenheidsbeleeners zou kunnen noemen, b.v. een men uit Bakalan (district Tajoe), die verklaarde slechts eens in zijn leven verpand te hebben, toen zijn zoontje besneden moest worden.

Verder bleek als boven vermeld verband te bestaan tusschen welstand en/of veel contact met geld en verpanding.

2. Het doel van de verpanding. Men kan zeggen, dat verpanding is het omzetten van goederen in geld. Waarom geschiedt dit ?

Algemeen bekend is het reële feit van de credietbehoefte van de Inheemsche bevolking (Prof. Dr. J. H. BOEKE, Blaadje Centrale kas 1927 blz. 244). Men kan deze credietbehoefte verklaren uit het feit, dat de geldinkomsten niet samenvallen met de dikwijls plotseling opkomende geldbehoeften, doch zij houdt m.i. toch ook zeer sterk verband met het door Prof. G. GONGGRIJP [1]) uitgewerkte feit, dat in de Inheemsche maatschappij de verhouding tusschen tegenwoordige en toekomstige behoeften een geheel andere is, als de in de Westersche economie bekende. Het verschil in waarde tusschen tegenwoordige en toekomstige behoeften is abnormaal groot, en daardoor is de rentestand zeer hoog. Dit brengt er de bevolking toe om ter voldoening aan tegenwoordige behoeften hun goederen naar het pandhuis te brengen, en aan de andere kant leidt dit er toe, dat een hooge rente geen bezwaar wordt geacht.

Mag men in deze richting conclusies trekken uit het feit, dat het 's Maandags in de pandhuizen veel drukker is dan op andere dagen? Als stelselmatig en niet hoofdzakelijk voor onmiddellijke behoeftebevrediging geleend werd, moest toch ook de Zaterdag naar verhouding een drukke dag zijn.

De volgende cijfers geven een beeld van de grootte van de inbreng op Maandag, vergeleken met die van andere dagen.

1927 *Kajen* Aantal panden inbreng 93120, gemiddeld per dag 311 [2]).

Aantal panden inbreng op Maandag 19718; gem. per Maandag 429.

Aantal panden inbreng op Zaterdag 14918; gem. per Zaterdag 298.

Aantal panden inbreng op niet-Maandagen 73402; gem. per niet-Maandag 290.

---

1) Zie zijn „Het arbeidsvraagstuk in Nederlandsch-Indië" (*Koloniaal Tijdschrift* 1925, blz. 485 vgg.).

2) De pandhuizen waren 299 dagen geopend; daaronder waren 46 Maandagen en 50 Zaterdagen.

1927 *Tajoe* Aantal panden inbreng 118647; gem. per dag 397.
Aantal panden inbreng op Maandag 22650; gem. per Maandag 492.
Aantal panden inbreng op Zaterdag 17427; gem. per Zaterdag 348.
Aantal panden inbreng op niet-Maandagen 95997; gem. per niet-Maandag 379.

Voor Tajoe, waar twee maal per week, Dinsdag en Vrijdag, pasar is, werd ook voor deze dagen het gemiddeld aantal panden berekend. Voor de 46 Dinsdagen, dat het pandhuis zoowel Maandag als Dinsdag geopend was, bedroeg het gemiddelde voor Dinsdag 431. Voor Vrijdag was het 390. De invloed van de pasardag, waarop veel menschen van buiten naar de stad komen, is dus merkbaar, zij het dat de Vrijdag niet veel drukker is dan een gewone dag (godsdienstige invloed?); op de vier Dinsdagen na een Maandag dat het pandhuis gesloten was, werden gemiddeld 713 panden ingebracht; is het pandhuis eenige dagen gesloten, dan blijkt dus de credietbehoefte zich opgehoopt te hebben.

In Kajen is een dagelijksche pasar en kan dus geen verschil tusschen pasardagen en andere dagen geconstateerd worden.

Wat de meer bepaalde leeningsdoeleinden betreft, is het duidelijk, dat voor het pandcrediet zeker niet meer bereikt kan worden dan voor het volkscredietwezen. Door de Adviseur voor Volkscredietwezen en Coöperatie werd uitvoerig betoogd, dat een onderscheiding tusschen consumptief en productief crediet voor de Inheemsche maatschappij onmogelijk doorgevoerd kan worden. Hij hecht verder ook weinig waarde aan een nadere indeeling naar leeningsdoeleinden (Blaadje Centrale Kas 1926 blz. 304).

Een uitgebreide statistiek voor leeningsdoeleinden is voor de pandhuizen natuurlijk geheel uitgesloten, maar uit het tijdstip der leeningen zijn misschien wel eenige conclusies te trekken, vooral als de aard der goederen nauwkeurig bekend zal zijn (zie grafiek III).

Uit het gehouden desaonderzoek is gebleken dat zeer veel landbouwers er toe overgaan, in de grondbewerkingstijd goederen te

verpanden, om de onkosten van de sawahbewerking te bestrijden; veelal wordt dan later nog meer verpand in de tijd, dat de padi groeit, om geld te krijgen voor levensonderhoud. Met vrij groote zekerheid kan gezegd worden dat, als de gelegenheid om door verpanding geld voor het koopen van levensmiddelen te krijgen, niet bestond, een nog veel grooter gedeelte van het gewas vóór de oogsttijd verkocht zou worden. Verder bleek, dat steeds een vrij groot gedeelte der panden wordt ingebracht door waronghouders, die hun in goede tijden gekochte sieraden beleenen, om hun warongvoorraad aan te vullen.

Zooals te verwachten viel, werd verder vrij dikwijls beleend om andere schulden af te lossen, de bekende kringloop toetoep lobang, gali lobang.

3. De goederen. Per pandhuis is bekend het aantal ingebrachte panden (zie bij A „plaats van het pandhuis in de samenleving"), waar tevens gebleken is, dat het aantal werkelijk ingebrachte panden vrij gemakkelijk te berekenen is.

Deze panden worden, zooals boven al vermeld is, onderscheiden naar de waarde in vijf groepen: A tot *f* 25, B van *f* 26 — *f* 50, C van *f* 51 — *f* 75, D van *f* 76 — *f* 100 en E boven *f* 101, terwijl daarenboven groep A verdeeld wordt in twee hoofdgroepen: kain en ketjil (rest).

De groep ketjil wordt nader onderverdeeld in een aantal groepen, die grootendeels door de controleurs naar eigen inzicht worden vastgesteld. Van al deze groepen wordt dagelijks inbreng en lossing geboekt in de magazijnsboeken, echter zonder vermelding van beleeningssom of herbeleening.

Voor een juist inzicht in het pandcrediet is deze magazijnsboekhouding van zeer veel belang. De tegenwoordige indeeling voldoet echter niet, omdat meestal te heterogene bestanddeelen in de groepen zijn samengevoegd. Tot de groep „barang goedang" behooren soms de dandang en de patjol, de schoentjes en het eenvoudigste aardewerk, en de groep kain is heelemaal niet onderverdeeld.

Aangezien het niet wel mogelijk geacht wordt, door indeeling

van de pandgevers tot een beeld van het pandcrediet te geraken, zal men dit beeld moeten doen berusten op een indeeling van de goederen naar hun aard en waarde en verder uit het tijdstip van inbreng en lossing, en de duur van de beleening, conclusies moeten trekken. Het pandhuis vraagt een offer, voordat het crediet verstrekt; uit de aard van dit offer zullen conclusies getrokken kunnen worden. Het zwaartepunt van verder onderzoek zal moeten liggen in de magazijnsboeken.

In het rapport werd door mij voorgesteld, een indeeling in een zeer groot aantal groepen in minstens twee proefpandhuizen in te voeren. Voor deze groepen zullen dan nauwkeurig de mutaties nagegaan moeten worden zooals hier onder is getracht voor de tegenwoordige groepsindeeling. Verder lijkt een indeeling van de kains naar waarde zeer belangrijk, omdat daaruit zal kunnen blijken in hoeverre (altijd of b.v. alleen in tijden van oogstmislukking of zeer late oogst) ook de oudste (d.i. laagst getaxeerde) kleedingstukken verpand worden.

Later zal dan beslist moeten worden, in hoeverre een veranderde groepsindeeling voor geheel Java mogelijk is, zoodat men uit de pandhuisgegevens kan nagaan, welke goederen op een bepaald tijdstip worden ingebracht. Het is toch voor de sociale beteekenis van het pandcrediet iets geheel anders of luxe goederen worden beleend, dan wel productiegoederen of gebruiksvoorwerpen, en er bestaat groot verschil tusschen een patjol, die in de grondbewerkingstijd in het pandhuis blijft en een patjol, die er alleen de rest van het jaar opgeborgen wordt. Heeft de desabewoner een betere bergplaats voor zijn fiets in de regentijd, dan het pandhuis? Wil men het pandhuis als barometer van de economische toestand gebruiken — uit het passieve karakter van het pandhuis volgt, dat dit mogelijk is — dan zal men nooit zijn conclusies alleen mogen baseeren op totaalcijfers, maar vooral moeten letten op de aard van de ingebrachte panden.

Het komt mij voor, dat er na een zorgvuldige bewerking van de magazijnsboeken, als deze zijn veranderd als boven aangegeven, wel conclusies te trekken zullen zijn over de samenstelling van een „normale inbreng" voor de verschillende pandhuizen naar de

maanden van het jaar. Uit de afwijkingen zal men dan conclusies kunnen trekken over de economische toestand van de bevolking, en in alle gevallen zullen desaonderzoek, en enquête dan beter resultaat kunnen hebben, omdat de vragen scherper gesteld kunnen worden. Voorts kan een vergelijking van verschillende streken bij een uitgebreide indeeling beter tot haar recht komen, en zal deze meer inzicht verschaffen in de voor die streken verschillende werking van het pandcrediet.

Reeds thans zijn er eenige opvallende verschillen tusschen Tajoe en Kajen aan te wijzen.

Het volgende staatje geeft voor Kajen en Tajoe het percentage aan, dat de kains op het eind van de maand van het totaal aantal in het pandhuis aanwezige A panden uitmaken.

		Kajen	Tajoe
1927	Januari	40	46
	Februari	38	47
	Maart	36	46
	April	38	47
	Mei	37	48
	Juni	35	48
	Juli	35	49
	Augustus	34	49
	September	33	46
	October	35	47
	November	36	49
	December	38	52

In Tajoe worden dus in verhouding tot de ander groepen veel meer kains verpand dan in Kajen en het zou zeer belangrijk zijn, de nadere verdeeling van deze kains naar waarde te kennen. Daar deze percentages berekend zijn over de totale anwezige hoeveelheid panden, verschillen zij naar de maanden niet zeer veel.

Bij een berekening van het percentage van de kains van de ingebrachte panden valt het op, dat in Kajen dit percentage steeds grooter is, dan het percentage dat de kains vormen van het restant panden. Kennelijk worden de kains daar dus sneller gelost dan de andere

A panden. In Tajoe was dit in 1927 slechts een gedeelte van het jaar het geval.

a. Aantal kains in % van de totaal aanwezige panden op ultimo der maanden.
b. Aantal kains in % van de inbreng voor iedere maand

1927 Tajoe			1927 Kajen.	
	a.	*b.*	*a.*	*b.*
Januari	46	50	40	42
Februari	47	50	38	43
Maart	46	54	36	40
April	47	44	38	49
Mei	48	51	37	41
Juni	48	49	35	40
Juli	49	48	35	43
Augustus	49	52	34	40
September	46	52	33	41
October	47	49	35	44
November	49	46	36	41
December	52	44	38	41

Zeer duidelijk spreken de cijfers, die per maand de inbreng voor de verschillende groepen, zooals die thans daar voorkomen, aangeven in % van de totale inbreng (zie de staten aan het einde van dit artikel opgenomen).

Voor een vergelijking van de pandhuizen in Kajen en Tajoe is van belang het feit, dat de groepen duurdere sieraden in Tajoe beter vertegenwoordigd zijn, dan in Kajen (groep 1, 2 en K). Daarentegen is groep 5 (goedkoopere zilveren sieraden, ringen enz.) in Kajen veel sterker vertegenwoordigd. Bij de andere groepen blijkt dat in Tajoe in 1926, toen de inbreng grooter was dan in 1927, vooral de zilveren sieraden naar verhouding meer verpand werden (3, 4 en 5); hetzelfde geldt, zij het minder sterk, voor de gereedschappen en huishoudelijke voorwerpen (6 en 7).

Ook uit de verhouding van E tot A panden blijkt een relatief belangrijke plaats van de dure panden in Tajoe.

Kajen 1 : 1195. Tajoe 1 : 262. Sapoeran [1]) 1 : 1457.

Zeer eigenaardig is deze verhouding in het gewest Bantam 1 : 100.

Uit deze staten blijkt verder hoe sterk de sieraden in het totaal van de barang ketjil overheerschen.

Ook in desa bleek, dat de verpandbare voorwerpen van de meeste menschen slechts kains en zilveren sieraden zijn. De huishoudelijke voorwerpen (Inheemsch aardewerk, blik, enkele borden en kopjes) hebben meestal te weinig waarde, om voor verpanding in aanmerking te komen, of zijn zooals banken en dergelijke hiervoor door hun aard ongeschikt.

In dit verband is ook te wijzen op de resultaten van het onderzoek van VAN MOLL, „De desahuishouding in cijfers", die de volgende cijfers vond voor de door hem onderzochte 24 desa's in het district Tjomal. De totale bezittingen der bevolking werden door hem verdeeld in vijf groepen: I woningen, II huisraad en gereedschappen, III kleeding, IV sieraden, V vee.

De woningen vormden 39.4 %, het huisraad en gereedschappen 8.1 %, de kleeding 9.2 %, de sieraden 12 % en het vee 31.4 % van de waarde van het totaal bezit, ongerekend de grond. De groep huisraad en gereedschap blijkt slechts een klein aandeel van het roerend bezit te vormen, en een groot gedeelte hiervan zal door zijn aard nog niet geschikt zijn voor verpanding. Van de totale bezittingen (ongerekend de grond) komt dus 29.3 % voor verpanding in aanmerking.

II. De duur van de beleening; herbeleening.

De duur van de beleening wordt bepaald door het tijdstip van inbreng en dat van lossing. Zeer veel factoren spelen hierbij een rol en het is de vraag of gemiddelden veel waarde hebben.

Uit de tegenwoordige registers is de gemiddelde staantijd voor kains vrij nauwkeurig te berekenen. Voor de ketjilpanden is een dergelijke berekening wel mogelijk, maar veel minder nauwkeurig.

De cijfers betreffende de beleeningsduur worden vertroebeld door de herbeleeningen, omdat een herbeleend pand geboekt wordt

1). Afgelegen streek in Kedoe, waar zeer weinig Chineezen wonen.

als gelost en nieuw ingebracht. Vandaar dat de hieronder volgende berekening slechts in uitgevoerd voor de helft der 1000 panden, die het eerst gelost werd, omdat die uiteraard nog niet herbeleend worden, daar de staantijd nog niet verstreken is. Juiste conclusies zijn pas te trekken als de herbeleeningen beter bekend zijn.

Onmiddellijke lossing, d.w.z. lossing op de dag van inbreng, komt steeds voor; er bestaan slechts cijfers over voor zoover het betreft panden, op de 1e der maand beleend en voor de eerste panden van ieder duizendtal kains. Het percentage lijkt zeer gering.

Verder is voor de A panden mogelijk een globale berekening van de gemiddelde staantijd, waarbij echter ook de herbeleening niet tot uiting komt (zie grafiek VII met de toelichting).

Voorgesteld werd weer aanteekening te houden van het aantal malen, dat een pand herbeleend is, zooals vroeger geschiedde, door een eenvoudige aanteekening op het pandbriefje en in het herbeleeningsboek. De belangrijke vraag, of een gewoon klein pand (van een waardevol pand is het bij het personeel van het pandhuis wel bekend) vaak eenige malen achtereen herbeleend wordt, en dus lange tijd achtereen in het pandhuis blijft, dan wel of dit groote uitzondering is en de herbeleeningen meestal slechts eenmaal voorkomen, wat zou kunnen wijzen op een te korte staantijd, kan met de tegenwoordige administratie niet beantwoord worden, maar zal als dit voorstel wordt opgevolgd vanzelf haar oplossing vinden.

Het percentage van de geloste panden, dat wordt herbeleend, wordt altijd berekend en in de jaarverslagen gepubliceerd.

Residentiegewijs zijn deze cijfers voor conclusies niet zeer geschikt, omdat in de meeste residenties, afdeelingen met levendig verkeer, cultures en steden, naast afgelegen afdeelingen voorkomen. Toch zijn vrij groote verschillen te constateeren. De percentage's zijn voor de volgende residenties:

	Rembang	Madoera	Semarang
1926	24.99	29.14	15.77
1925	20.73	29.52	13.93
1924	17.39	26.32	9.88

Het percentage van de herbeleeningen blijkt in afgelegen streken hooger te zijn, dan in streken met veel handel en verkeer, d.w.z. in streken met minder verkeer is de werkelijke staantijd langer, daar economisch herbeleening niets anders is, dan verlenging van de staantijd.

De voor Kajen en Tajoe gevonden cijfers bevestigen dit verschil op frappante wijze (zie grafiek No. VI), en toonen meteen duidelijk hoe gevaarlijk het is, cijfers zelfs afdeelingsgewijze te combineeren. Wanneer men de cijfers van de pandhuizen in de afdeeling Pati zou combineeren, zouden alle in de loop van dit artikel naar voren gebrachte verschilpunten tusschen Kajen en Tajoe genivelleerd worden en zou een verklaring van deze cijfers onmogelijk worden, of, als toch iemand een schijnbaar redelijke verklaring wist te geven, zou het duidelijk zijn, dat deze volkomen waardeloos was.

Wanneer het aantal malen, dat de panden herbeleend worden, bekend zal zijn, zal uit het verband met de percentages der geveilde panden misschien uitgemaakt kunnen worden, in hoeverre in streken met weinig geld de goederen die daar kennelijk schaarscher zijn, hooger gewaardeerd worden, of anders uitgedrukt, in hoeverre de band tusschen de goederen en hun bezitters daar vaster is; het verpanden der goederen immers kan als gevolg hebben, dat de band tusschen de eigenaars en hun bezittingen losser wordt, wat uit sociaal oogpunt geen voordeel mag heeten. Uit het desaonderzoek meen ik te mogen concludeeren, dat dit funeste gevolg, wat we in de groote steden zeer sterk zien — alleen bij de kleine groep bedienden naar wier gedragingen wij nu eenmaal „de Inlanders" plegen te beoordeelen ? — althans in meer afgelegen streken niet merkbaar is. Men tracht daar altijd door een herbeleening zijn eigendomsrecht te handhaven, en het schijnt geen uitzondering, dat ook eenvoudige sieraden en zelfs kleedingstukken eenige jaren achtereen in een pandhuis zijn.

Bij het desaonderzoek bleek, dat men algemeen verlenging van de staantijd prefereert boven verlaging van de rentevoet. Vooral tani's vinden bij een beleening, die dient om de onkosten van de sawahbewerking te bestrijden, de staantijd te kort, omdat het pand

verstaat, voordat de oogsttijd aangebroken is. In Kajen, waar deze klacht veel behoord werd, is dan ook het percentage herbeleeningen tegen de westmoessonpadioogst het hoogst (zie grafiek VI).

Bij het oude tarief, dat tijdens dit onderzoek nog van kracht was, werden de niet-geloste A panden in de zesde maand na de inbreng geveild (dus soms ruim 120 dagen na de inbreng), terwijl de tijdsduur die verloopt tusschen het bewerken van de grond en het oogsten van de padi gemiddeld ruim zeven maanden bedraagt.

Het nieuwe tarief brengt op dit punt een groote verbetering, daar de A panden nu eerst in de achtste maand geveild zullen worden; het zal de moeite loonen na te gaan wat het effect van deze verlenging van de staantijd op de herbeleeningen is.

III. De lossing.

Bekend zijn weer uit de registers het aantal „geloste" panden en de „terugbetaalde leensommen". Hetzelfde bezwaar, dat de boekhouding van de inbreng kenmerkt, doet zich ook hier voor. In alle cijfers zijn de herbeleeningen meeberekend.

Uit de grafieken, bijeengebracht onder III, die de bedragen der werkelijk terugbetaalde leeningssommen voor 1926 en 1927 voor de A panden in Kajen en Tajoe weergeven, blijkt duidelijk van hoe groote invloed deze wijze van boeking is.

De tegenwoordig berekende lossingspercentages hebben weinig waarde, omdat de herbeleening als lossing geboekt wordt en men dus de werkelijke lossingspercentages voor de verschillende maanden niet kent.

Hieronder werd daarom alleen de lossing voor de eerste 500 van ieder 1000-tal kains berekend, omdat dan de herbeleeningen practisch nog niet voorkomen.

De lossing schijnt verder zeer nauw verband te houden met de taxatie in die zin, dat bij hoogere taxatie relatief minder goed gelost wordt dan bij lagere taxatie, omdat men bij hooge taxatie de transactie met het pandhuis, die toch veelal geschouwd wordt als een verkoop met recht van wederinkoop, na de verpanding afgedaan acht en geen schade lijdt bij niet lossing. Het subjectieve

element van de taxatie maakt het dus zeer gevaarlijk, uit de percentages der niet geloste panden conclusies te trekken.

Reeds bij een oppervlakkige beschouwing van de grafieken van de lossing, bijeengebracht onder III, blijkt het verband tusschen lossing en oogst. Na te gaan ware systematisch het verband tusschen de bekende deelen van het volksinkomen en de lossing, waarvoor de bijschriften bij de grafieken reeds eenige aanwijzingen geven.

De volgende staat geeft een beeld van de invloed van de oogsttijd op de lossing.

Berekend werd voor 1000 in de verschillende maanden ingebrachte kains de tijd, die verliep voor er 500 gelost waren. Op de lossing van de eerste 500 kains heeft zooals vermeld de herbeleening meestal nog weinig invloed.

Kajen 1927. Datum van inbreng.	Tijdsverloop voor de helft gelost is.			
5 — 8 Januari	4	maanden	10	dagen
9 — 15 Februari	3	„	23	„
6 — 11 Maart	2	„	30	„
8 — 20 April	2	„	2	„
6 — 11 Mei	1	„	22	„
1 — 16 Juni	1	„	24	„
1 — 14 Juli	2	„	4	„
1 — 11 Augustus	1	„	24	„
7 — 14 September	1	„	7	„
1 — 14 October	2	„	4	„
8 — 9 November	3	„	8	„
7 — 14 December	3	„	21	„

Duidelijk blijkt dat de panden, die ingebracht worden vlak voor de westmoesson-padioogst en de polowidjo-oogst, een korte staantijd hebben. Van invloed op deze staantijd zijn echter de panden, die zijn ingebracht in de grondbewerkingstijd en korte tijd voor de oogst herbeleend werden. Ook deze staat kan pas een zuiver beeld geven, als de herbeleende panden afgescheiden kunnen worden.

Ook blijkt uit deze staat duidelijk, dat het in de maanden na de oogst (Juni, Juli, October) langer duurt eer 1000 kains zijn inge-

bracht dan b.v. in de grondbewerkingstijd (November) of patjeklik (Januari — Maart).

De aflossing in payementen komt zeer weinig voor; zij wordt sterk bemoeilijkt door de groote afstand, die velen hebben af te leggen om bij het pandhuis te komen en door de lange tijd, die daar soms gewacht moet worden. Het lijkt inderdaad zeer bezwaarlijk voor hen, die niet in de onmiddellijke nabijheid van de pandhuizen wonen, om voor de lossing eenige malen de afstand naar het pandhuis af te leggen, en men kan deze aflossing niet zoo gemakkelijk door anderen laten geschieden, als beleening of lossing, omdat dan geld of goed meegebracht moet worden, terwijl bij afbetaling een voor de desaman min of meer onbegrijpelijk stukje papier als bewijs moet dienen.

IV. De rente.

Bij het desaonderzoek bleek, dat de kleine man geen verschil voelt in de rente van de afdeelingsbank en die van het pandhuis.

De bevolking voelt de rente niet als een drukkende last en zoowel landbouwers als kleinhandelaars verkiezen algemeen verlenging van de staantijd boven verlaging van de rentevoet, zooals hierboven reeds vermeld is.

Van het grootste belang voor de beteekenis van de rente lijkt het antwoord op de vraag, hoe het pandcrediet beschouwd moet worden. Is het pandhuis werkelijk te beschouwen als het middel, waardoor de bevolking aan haar behoefte aan geld voldoet, dan volgt daaruit, dat de rente niet drukt op de allerarmsten, omdat de geldbehoefte van de armsten niet het grootst is, zoodat deze last waarschijnlijk vrij rechtvaardig over de lagen van de bevolking verdeeld is. Men zou de pandrente dan een belasting op het geldverkeer kunnen noemen (cf. de zegelbelasting).

Misschien is juist de vrij hooge rente nuttig, doordat deze als rem op het te lichtvaardig opnemen van geld werkt.

Dat de rente voor de meest waardevolle panden te hoog zou zijn, gelijk meermalen beweerd wordt, meen ik ten stelligste te moeten ontkennen. Het beste bewijs hiervoor is, dat tallooze Chi-

neezen sieraden naar de pandhuizen brengen, om de verkregen leensom in de handel te gebruiken, en er een zoet winstje mede te maken.

V. Het resultaat. (Besteden van het geld.)

Over dit belangrijke onderwerp kon dit onderzoek niet veel nieuws brengen; bij de bespreking van het doel van de verpanding zijn de voorloopige conclusies uit de bestaande cijfers en uit het desaonderzoek weergegeven.

In het algemeen wordt het geld werkelijk besteed voor het doel, dat men zich bij de verpanding stelt; men gaat eerst over tot verpanding als de geldbehoefte er is en krijgt dan het geld onmiddellijk; men behoeft niet lang vooruit het crediet aan te vragen, zooals bij de afdeelingsbanken het geval is, wat tot gevolg heeft, dat dikwijls op het oogenblik van de credietverstrekking de geldbehoefte reeds niet meer bestaat, zoodat voor het geld maar op een of andere wijze een bestemming gezocht moet worden. Verder zoekt men het te verpanden goed zorgvuldig uit en krijgt, daar men zeer goed op de hooge is van de grootte der beleeningssommen, die op de verschillende goederen gegeven worden, veelal vrij precies het verlangde bedrag, terwijl zooals uit het desaonderzoek bleek, en trouwens algemeen bekend is, de administrateurs van de afdeelingsbanken de aanvragen veelal op willekeurige wijze besnoeien. Bovendien wordt door het leenen van goederen van anderen, om deze te verpanden, in deze richting veel bereikt.

Valt de beleeningssom te veel tegen, dan wordt onmiddellijk nog een stuk goed verpand, wat vooral bij het desaonderzoek nogal eens bleek voor te komen en wat, daar het pandhuis iedere dag vele uren geopend is, vrij gemakkelijk is. De bevolking zelf waardeert vele goederen naar de verpandingswaarde en toont zoodoende zelf die goederen anders te zien, dan uitsluitend als gebruiksvoorwerpen. Men voelt dat het pandhuis de goederen in zekere zin tot geld maakt. Daar de bevolking dit weet, wordt het vraagstuk of de pandhuizen productief dan wel consumptief crediet verleenen, van minder beteekenis; men kan misschien zeggen, dat de verpandingsmogelijkheid de tendenz om in geld te sparen voor onvoorziene gebeurtenis-

sen tegengaat, omdat men weet, dat ieder oogenblik door verpanding in de plotseling opkomende geldbehoeften voorzien kan worden, en dus liever in goederen spaart. Dat hiermede de mogelijkheid ontstaat, dat de band tusschen de eigenaars en hun goederen losser wordt, is boven reeds besproken.

In hoeverre door de verpanding menschen economisch achteruit gaan en hun, misschien noode gemiste, goederen verliezen, is momenteel nog moeilijk na te gaan. Een verbeterde rubriceering der goederen is noodig om in dit opzicht licht te verschaffen.

Duidelijk is, dat in tijden van oogstmislukking, de daaruit voortvloeiende verarming voor een groot gedeelte via het pandhuis geschiedt, al voelt de bevolking dit veeleer als hulp dan als grief tegen de pandhuisdienst; dan ziet men de groote overbrenging van gouvernementspanden naar andere streken.

C. *De veiling van niet geloste panden.*

De veilingen verdienen een aparte behandeling. Het percentage van de panden, dat niet wordt ingelost is natuurlijk belangrijk maar wordt sterk beïnvloed door de hoogte van de beleeningssommen, door het prijsverloop van de betrokken goederen en door het verloop van de geldswaarde in het algemeen; het trekken van conclusies is dan ook zeer gevaarlijk.

De gemiddelde getaxeerde waarde van kains was in Boeloemanis [1]):	Het percentage geveilde panden was:
in April 1927 *f* 1.69	9
in Juni „ *f* 1.53	5
in Sept. „ *f* 1.76	10

Er schijnt dus een rechtstreeksch verband te bestaan tusschen de taxatie en het percentage van de geveilde panden, al heeft het tijdstip van veiling natuurlijk ook invloed.

Toch blijkt uit andere gegevens duidelijk een verband met de

1) Wisseling in het beheer verklaart deze groote veranderingen.

economische toestand. In de eerste maanden van 1926, toen de padioogst zeer verlaat was, en het uitstaand bedrag zeer hoog was, liep het veilingspercentage in Tajoe in April op tot 26% voor kains en 30% voor ketjil en in Mei tot 30% resp. 37% (normaal tusschen 10 en 17%). De veilingen werden twee maanden stop gezet en toen bleek het percentage tot het normale teruggeloopen.

Brengt de veiling van een goed meer op dan de schuld, die op dat goed rust, bedraagt, dan blijft dit surplus ter beschikking van de beleener, terwijl, zooals hiervoren vermeld werd, een eventueel tekort afgeboekt wordt.

Deze surplussen worden, aldus werd door vele beleeners geantwoord, niet afgehaald, omdat men het risico te groot vindt uit zijn werk te breken en onkosten te maken, terwijl de kans bestaat, dat het surplus slechts eenige centen groot is, of heelemaal niet bestaat. Soms werd bovendien beweerd, dat men te lang moest wachten op de uitbetaling. In het algemeen was de regeling van de uitbetaling der surplussen in de desa wel bekend.

Eigenaardig is de wijze, waarop de toekang of makelaar surplus zijn dagelijksch brood verdient; hij maakt er zijn werk van in de desa tegen een klein bedrag vervallen pandbriefjes op te koopen, om vervolgens de surplussen, waar deze recht op geven, te innen; op deze wijze verdient hij een flink dagloon, daar de ervaring leert, dat op iedere honderd geveilde panden altijd wel een surplus is van *f* 5 of *f* 10.— en de kans bestaat, dat dit surplus *f* 50.— bedraagt. In de desa werd eenige malen geklaagd, dat deze opkoopers van vervallen pandbriefjes slechts zeer ongeregeld komen; men acht het voordeeliger aan deze menschen de briefjes voor eenige centen te verkoopen, dan zelf naar het pandhuis te gaan en het risico te loopen heelemaal niets te ontvangen.

Wanneer voor ieder, die dat wil, de gelegenheid blijft bestaan, zelf het hem toekomend surplus af te halen, en het bestuur af en toe de menschen op deze mogelijkheid wijst, meen ik dat het niet gewenscht is deze opkoopers te belemmeren in hun broodwinning.

De op de veiling van voor het land aangekochte panden worden onmiddellijk weer uit de hand te koop aangeboden, en krijgen de naam van gouvernementspanden. Is de totale waarde van deze panden hoog, dan blijkt, *mits de taxatie juist was*, dat een gedeelte

van de bevolking niet in staat was te lossen en dat de rest niet in staat of niet genegen is, de panden te koopen. Het lijkt gevaarlijk uit deze cijfers conclusies te trekken, daar ze afhangen van de taxatie, en de taxatie nooit geheel te reglementeeren is en steeds in groote mate aan het persoonlijk inzicht moet worden overgelaten, terwijl de beheerder veelal zal trachten laag te taxeeren, om geen verlies te lijden en weinig gouvernementspanden, die veel administratie medebrengen, te krijgen, ook al dringt de leiding op hooge taxatie aan. Eventueele prijsdaling leidt tot sterke vermeerdering van de gouvernementspanden, omdat de bevolking dan eerder tot niet-lossen zal overgaan en op de veilingen het bedrag van de beleeningssommen en de rente niet geboden zal worden.

D. De techniek van de beleening.

Omtrent de wijze waarop de transactie tot stand komt, de manier waarop de beleeners geholpen en de panden bewaard worden, valt niets anders te zeggen, dan dat op dit punt het bedrijf vrijwel volmaakt is, en weinig meer te verlangen is, al zou de bevolking liever nog vlugger bediend worden.

Vast staat, dat in geen geval de tijd, gedurende welke het pandhuis geopend is, nog verder ingekrompen mag worden, al behoeft natuurlijk niet voldaan te worden aan het door sommige geuite verlangen het pandhuis ook 's avonds open te stellen.

Belangrijk is in dit opzicht alleen de quaestie der tusschenpersonen, welke trouwens met de andere quaesties van het gemakkelijk geholpen worden, samenhangt, daar zij berust op het feit, dat men niet zelf naar het pandhuis behoeft te gaan, maar een ander kan sturen.

Men moet hierbij tweeërlei onderscheiden: menschen, die vrij geregeld naar het pandhuis gaan om voor anderen tegen betaling goederen te beleenen, komen in verafgelegen desa's voor, en lijken zeer nuttig, terwijl de bevolking hun hulp zeer op prijs stelt; postloopers van ondernemingen en dergelijke treden op deze wijze dikwijls als tusschenpersoon op.

Geheel anders is het met de makelaar, die op het erf van het pandhuis, veelal op slinksche wijze, tracht geld te verdienen door panden voor anderen te beleenen; deze veroorzaakt volgens de bevolking veel last. Die makelaar is, naar men in de desa zelf verklaarde, niet noodig omdat men altijd wel iemand uit het eigen gezin of een vriend naar het pandhuis kan sturen, of zich, als het pandhuis veraf ligt, voorziet van betaalde hulp van bekenden; bovendien moet men om zijn hulp te erlangen toch veelal eerst naar het pandhuis gaan.

Deze makelaars trachten de eenvoudige desalieden wijs te maken, dat door hun tusschenkomst hoogere beleeningssommen te verkrijgen zijn, wat natuurlijk alleen mogelijk is, als het pandhuispersoneel knoeit.

De maatregelen tegen deze makelaars genomen, worden dan ook in de desa zeer geapprecieerd, en het bezwaar dat dergelijke maatregelen slechts zijn door te voeren door de vrij willekeurige ontzegging van de toegang tot het erf van de pandhuizen aan bepaalde personen, weegt niet op tegen het onmiskenbare voordeel.

Ten slotte wil ik een verkort overzicht geven van de voorstellen, door mij in mijn rapport gedaan. Voorgesteld is onder meer:

1. Het maandelijks publiceeren en bewerken van de belangrijkste pandcredietcijfers.
2. Het afzonderlijk boeken van de herbeleeningen.
3. Een meer uitgebreide groepeering der panden, zoodat niet meer dandang, patjol en feestschoentjes in één groep voorkomen.
4. Uit bepaalde pandhuizen de gegevens over langere tijd te bewaren, om later als vergelijkingsmateriaal dienst te doen.
5. Een uitgebreid onderzoek te beginnen met behulp van budgetonderzoekingen en enquêtes in eenige typische streken om dieper in de credietverhoudingen door te dringen.

STAAT.

PANDHUIS KAJEN

Aantal panden der verschillende groepen in een bepaalde maand ingebracht in % van de totale inbreng van die maand (A panden).

Maanden	1	2	3	4	5	6	7	M	W	K	Totaal ketjil	kain
1926												
Januari	0.57	4.86	11.19	15.40	12.78	1.95	1.67	1.86	0.11	1.66	52.01	47.62
Februari	0.74	5.87	11.07	16.14	12.12	2.15	1.44	2.01	0.14	2.08	53.80	45.64
Maart	0.68	5.54	11.51	16.55	14.56	2.84	2.05	2.—	0 22	1.69	57.69	42.17
April	1.03	5.84	10.37	15.15	13.74	2.21	1.82	1.82	0.17	2.04	54.25	45.96
Mei	0.62	6.14	13.—	16.29	14.40	2.26	1.85	2.20	0.18	1.96	59.05	40.50
Juni	1.06	9.20	13.62	15.10	11.56	2.66	2.38	2.94	0.26	3.20	64.08	35.22
Juli	1.15	7.63	12.05	13.50	12.26	2.38	1.25	2.50	0.34	2.98	56.07	44.25
Augustus	1.24	6.49	12.70	12.21	13.06	2.55	1.10	2.64	0.23	2.43	55.23	44.40
September	1.19	7.36	10.63	12.—	12.16	1.90	1.26	2.97	0.18	2.04	51.81	47.59
October	1.37	7.45	10.62	10.80	11.—	2.68	1.49	2.66	0.25	2.33	50.70	49.78
November	1.20	7.16	10.84	14.56	11.78	1.98	1.50	2.62	0.12	2.06	53.74	46.10
December	1.—	7.61	12.11	13.81	13.92	1.39	1.25	3.27	0.14	2.56	57.27	42.23
1927												
Januari	0.90	7.25	12.92	13.10	14.55	2.22	1.38	3.77	0.12	2.37	58.61	41.73
Februari	0.95	8.35	10.15	12.75	13.80	2.04	1.47	3.79	0.20	2.07	57.—	42.61
Maart	0.95	8.01	11.33	14.80	16.80	2.44	1.80	2.65	0.16	1.52	60.26	39.66
April	1.03	7.40	10.37	10.52	12.56	1.65	1.24	3.37	0.19	2.17	51.55	48.79
Mei	1.04	8.49	12.32	12.71	13.85	2.07	1.45	4.21	0.30	3.39	59.88	40.61
Juni	1.32	9.70	11.72	11.18	13.75	2.78	1.01	5.59	0.24	2.72	60.04	39.60
Juli	1.30	9.66	11.74	10.82	13.67	2.23	1.28	3.95	0.25	2.95	57.94	42.61
Augustus	1.09	9.38	12.34	10.25	14 37	2.45	1.42	4.79	0.26	3.20	59.58	40.05
September	1.03	10.86	11.58	10.03	13.08	2.35	1.50	4.81	0.37	3.54	59 21	40.62
October	1.10	7.90	11.64	11.34	12.72	2.06	1.19	4.27	0.13	3.06	55.50	44.49
November	1.25	9.13	12.26	11.69	13.83	2.25	1.04	4.61	0.41	3.41	59.91	40.73
December	0.85	9.46	11.77	11.56	14.10	1.86	1.18	5.06	0.26	2.95	58.02	40.97

Verklaring der groepen:
1. Uurwerken
2. Goud en edelgesteenten
3. Voetringen en gespen
4. Haarspelden, spelden, kammen en derg.
5. Ringen en knoopen
6. Krissen, pieken gereedschappen
7. Koperwerk, fietsen. aardewerk enz.

M. Munten

K. Panden met beleeningssom boven f 10.—

W. Panden met waarde boven f 25.—, maar beleeningssom daaronder.

3. Ringen en knoopen

W. Panden met waarde boven f 25.—, maar beleeningssom daaronder.

PANDHUIS TAJOE

Aantal panden der verschillende groepen in een bepaalde maand ingebracht in % van de totale inbreng van die maand (A panden).

Maanden	1	2	3	4	5	6	7	M	W	K	Totaal ketjil	kain
1926												
Januari	2.26	9.73	9.10	15.43	6.84	0.97	5.43	3.29	0.11	4.56	57.70	42.30
Februari	2.06	9.87	9.18	14.05	6.22	1.61	6.51	3.69	0.16	5.37	58.80	41.20
Maart	2.61	10.81	9.14	13.80	6.70	1.44	5.10	4.02	0.15	5.59	60.11	39.89
April	2.65	11.33	9.13	13.—	6.11	1.17	5.—	4.35	0.15	5.80	58.69	41.31
Mei	2.70	12.05	9.29	13.06	5.39	0.97	4.66	4.29	0.14	5.62	58.14	41.86
Juni	2.71	14.83	9.29	12.52	5.18	0.89	4.67	6.43	0.13	5.41	61.09	37.91
Juli	2.69	13.20	9.35	12.26	5.17	0.90	3.90	5.29	0.14	5.38	58.40	41.59
Augustus	3.15	13.13	9.36	12.28	5.89	1.10	4.66	4.60	0.12	4.49	58.78	41.22
September	3.19	12.94	8.99	13.30	5.58	1.10	4.38	5.16	0.20	3.49	58.23	41.77
October	3.64	16.06	6.85	11.55	2.98	0.67	4.20	5.57	0.16	6.27	57.85	42 13
November	4.64	15.34	6.50	11.74	3.78	0.40	3.05	4.56	0.12	4.35	53.78	46.22
December	4.12	14.88	7.46	10.14	3.54	0.66	3.85	5.26	0.08	3.66	53.41	46.59
1927												
Januari	2.78	14.55	8.11	8.22	3.03	0.97	4.05	4.90	0.04	3.08	49.72	50.27
Februari	2.89	14.50	7.32	7.62	3.20	0.99	4.10	5.57	0.11	3.10	50.28	49.72
Maart	2.77	15.22	8.57	8.56	3.15	1.28	4.67	4.95	0.12	4.20	53.58	46.42
April	3.40	13.07	6.34	5.80	2.77	0.64	3.18	4.84	0.08	4.29	43.78	56.22
Mei	3.23	15.77	7.32	6.06	2.29	1.08	3.11	5.02	0.13	6.34	50.58	49.43
Juni	3.56	15.52	6.75	6.11	2.14	0.71	3.57	4.68	0.15	5.73	48.92	51.08
Juli	3.13	14.57	7.61	6.49	2.37	0.94	3.39	4.13	0.31	4.53	47.56	52.43
Augustus	2.99	15.14	9.79	6.76	3.08	0.98	3.56	3.79	0.22	5.42	51.71	48 29
September	3.41	17.07	8.47	5.80	2.52	0.70	3.14	4.24	0.21	6.52	52.01	47.91
October	4.38	17.43	5.61	5.85	1.30	0.61	2.81	4.94	0.24	5.34	48.84	51.16
November	3.89	15.95	5.32	5.47	1.53	0.40	2.64	4.62	0.20	5.50	45.50	54.50
December	3.91	14.16	6.40	6.12	1.87	0.52	2.94	3.79	0.27	3.85	43.70	56.30

I. 1. In 1924 en 1927 was in Tajoe in de loop van het jaar steeds meer geld noodig. In October, wanneer de kapokoogst, de tweede oogst van de vischvijvers en de betaling van grondhuur samenvallen, wordt de schuld van het geheele jaar plotseling afgelost. Eigenaardig is, dat in 1926 een gedeelte van de panden wordt ingelost na de padioogst, wat in 1924 en 1927 niet gebeurt; waren in 1926 ook de meest noodzakelijke voorwerpen in het pandhuis gekomen of geeft alleen een goede oogst de verklaring?

Ondanks de groote inkomsten aan het einde van het jaar, schijnt de bevolking dan toch nog ieder jaar een credietbehoefte van meer dan *f* 100.000 te hebben.

Het uitstaand bedrag is steeds in Augustus — September het hoogst.

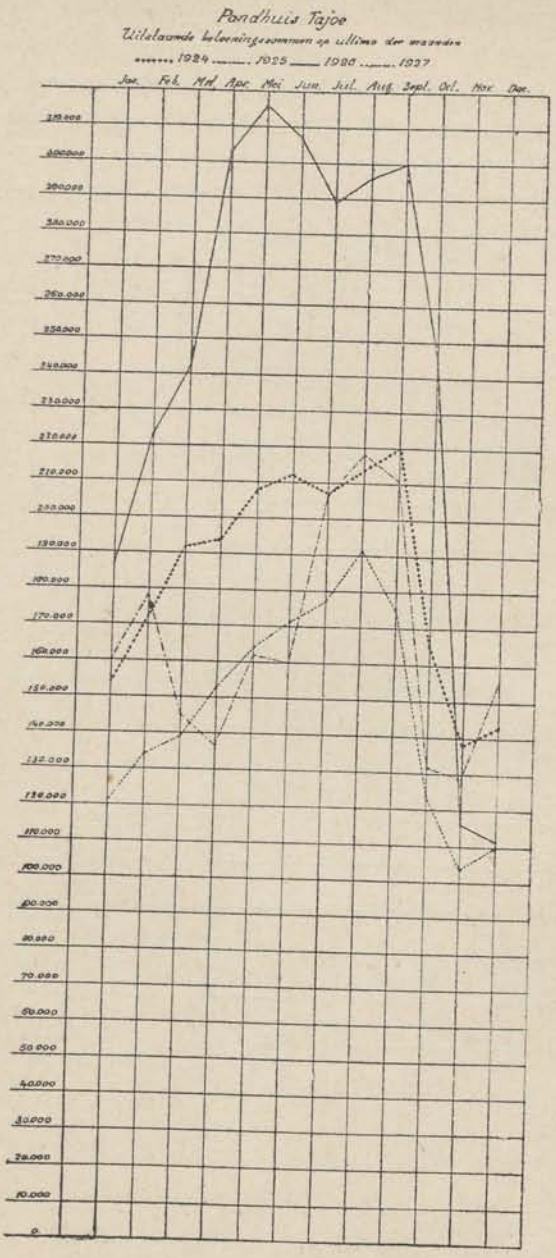
Pandhuis Tjioe
Uitstaande beleeningsommen op ultimo der maanden
1924 1925 1926 1927
Jan. Feb. Mrt. Apr. Mei Jun. Jul. Aug. Sept. Oct. Nov. Dec.

I. 2. In Kajen is het uitstaand bedrag het hoogst in Maart en April. Onmiddellijk na de westmoessonpadioogst begint het te dalen om het laagste punt ook omstreeks October te bereiken.

De groote lossingen in Juni (grafiek IV) doen dus het uitstaand bedrag nog niet op zijn laagste punt komen, maar pas de herhaalde verhoogde lossing in September — October mede door de lage inbreng in de tusschenliggende maanden.

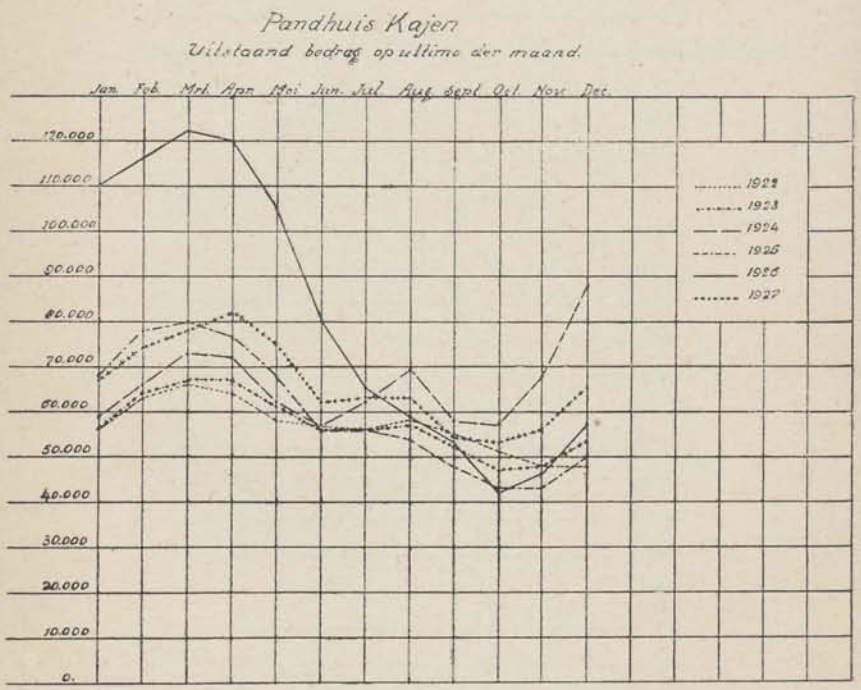

I. 3. Van de uitstaande bedragen in Winong is in het algemeen hetzelfde op te merken als in Kajen.

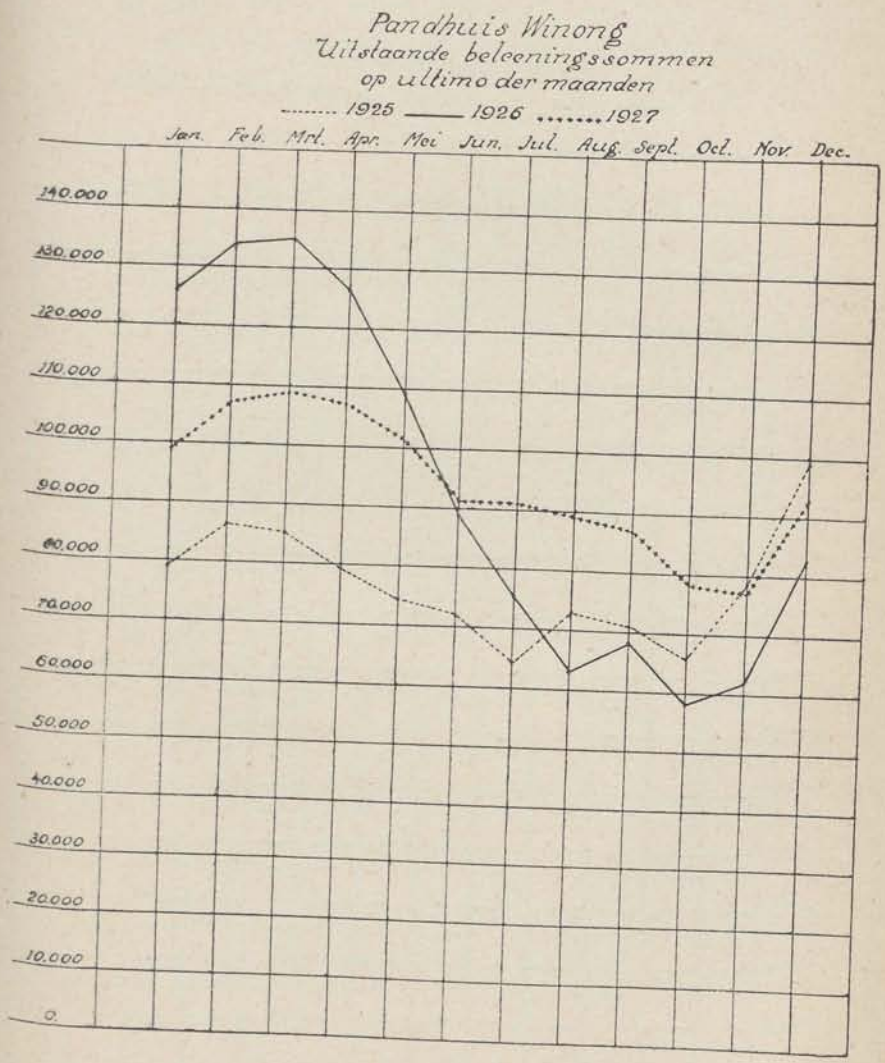

I. 4. De grafiek van Boeloemanis vertoont veel overeenkomst met die van Tajoe; de speculatie op de kapok in October is niet zoo groot.

Pandhuis Boeloemanis

Uitstaande beleeningssommen op ultimo der maanden

..... 1924 ..... 1925 ____ 1926 — — 1927.

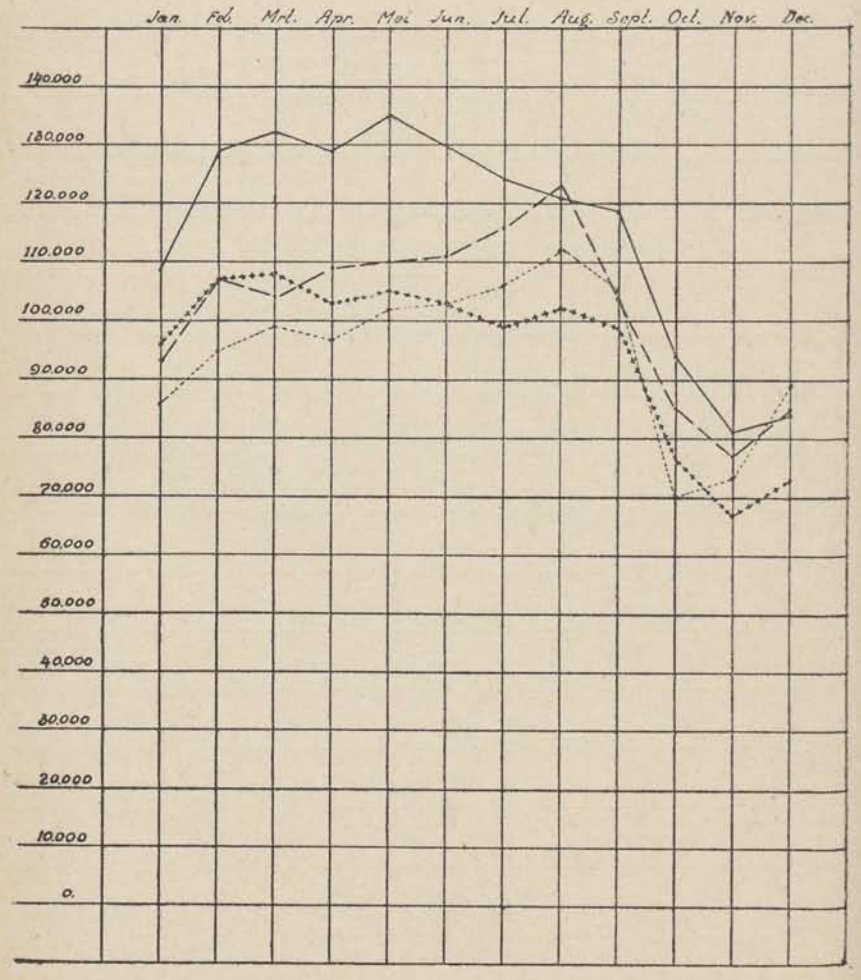

II. Ter nadere adstructie van het betoog over de boeking van de herbeleeningen dienen de volgende grafieken, waarin duidelijk tot uiting komt hoeveel invloed de wijze van boeking van de herbeleeningen heeft.

1. Aantal panden volgens de registers, ingebracht in Kajen in 1927, en aantal panden nieuw ingebracht. Het blijkt dat in Mei in werkelijkheid een zeer geringe inbreng heeft plaats gehad, al schijnt de inbreng, zooals deze geboekt wordt, vrij hoog.

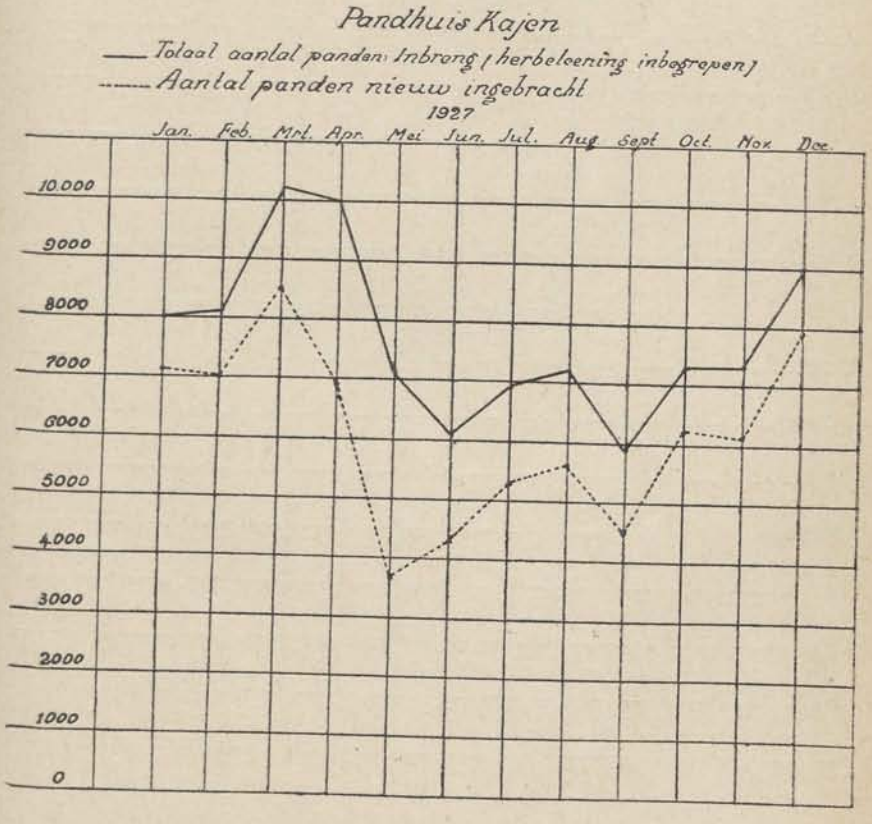

II. 2. Ook bij de lossing blijkt de groote invloed, die de wijze van boeking van de herbeleeningen heeft.

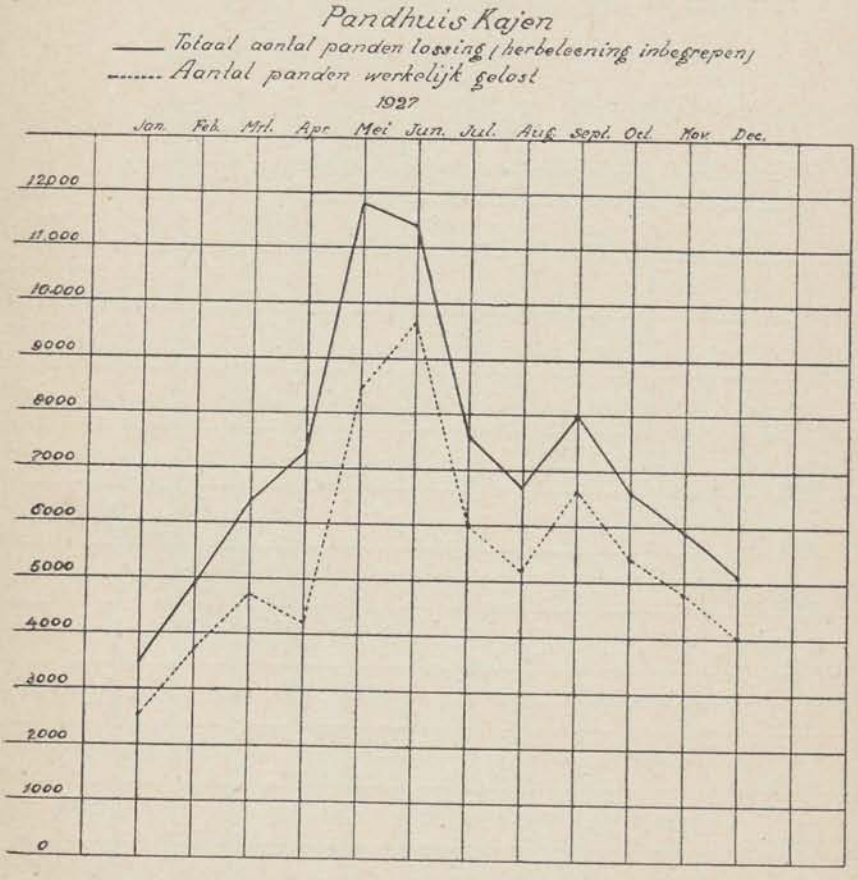

II. 3 en 4. Uit deze grafieken blijkt zeer duidelijk, dat het nieuw verstrekt bedrag vlak na de westmoessonoogst het laagst is; het „verstrekt" bedrag is in 1926 in October het laagst, hetgeen een totaal verkeerd beeld van de werkelijke toestand geeft.

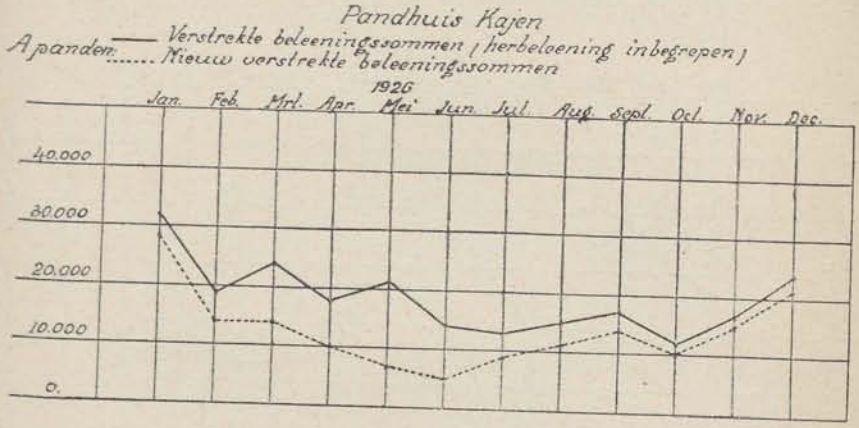

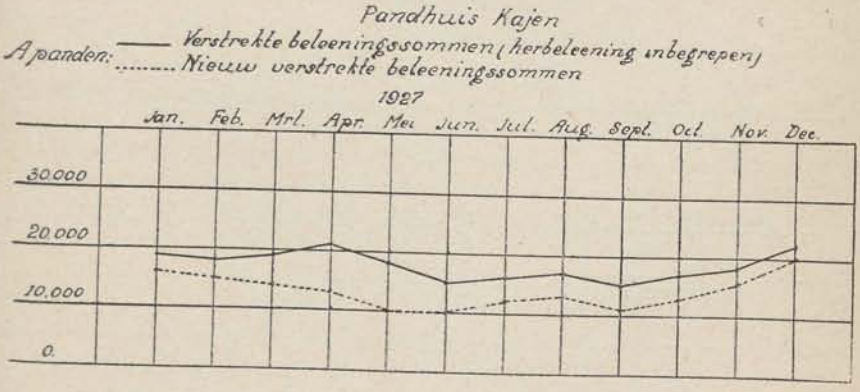

II. 5 en 6. Deze grafieken laten het verschil zien tusschen de „terugontvangen" en werkelijk terugbetaalde beleeningssommen.

Pandhuis Kajen
—— Terugontvangen beleeningssommen herbeleening inbegrepen
------ Werkelijk terugbetaalde beleeningssommen.
A panden
1926

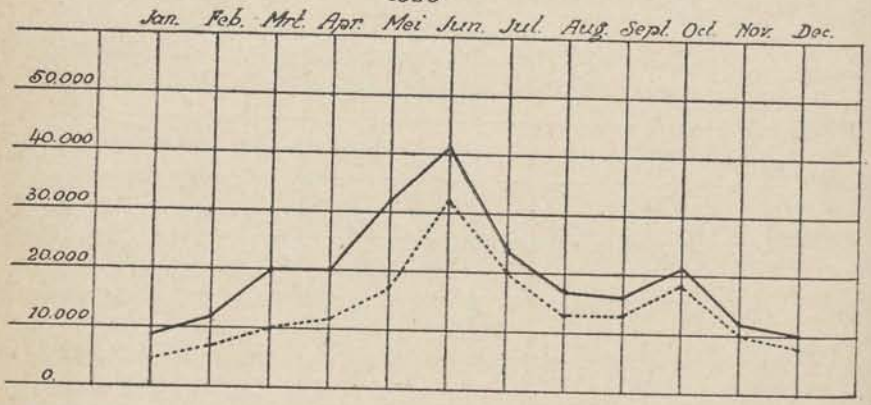

Pandhuis Kajen
—— Terugontvangen beleeningssommen herbeleening inbegrepen
------ Werkelijk terugbetaalde beleeningssommen.
A panden
1927

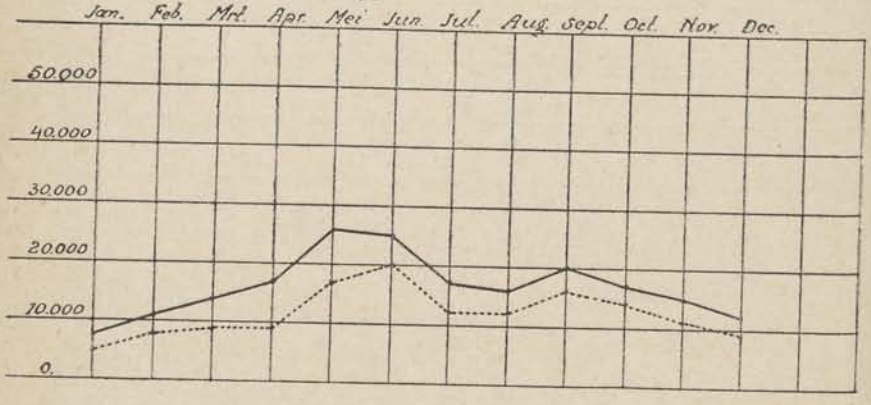

III. De werkelijke inbreng in Kajen voor A panden is groot in de grondbewerkingstijd November, December en Januari, zeer klein na de westmoessonpadioogst en loopt weer op tegen de grondbewerking voor de aanplant van polowidjo.

In Tajoe is de inbreng in 1927 vrij gelijkmatig over de maanden verdeeld in het eerste gedeelte van het jaar (Mei na de padioogst laag), maar wordt zeer laag in October (kapokoogst, tweede oogst vischvijvers en betaling van grondhuur door de suikerfabrieken).

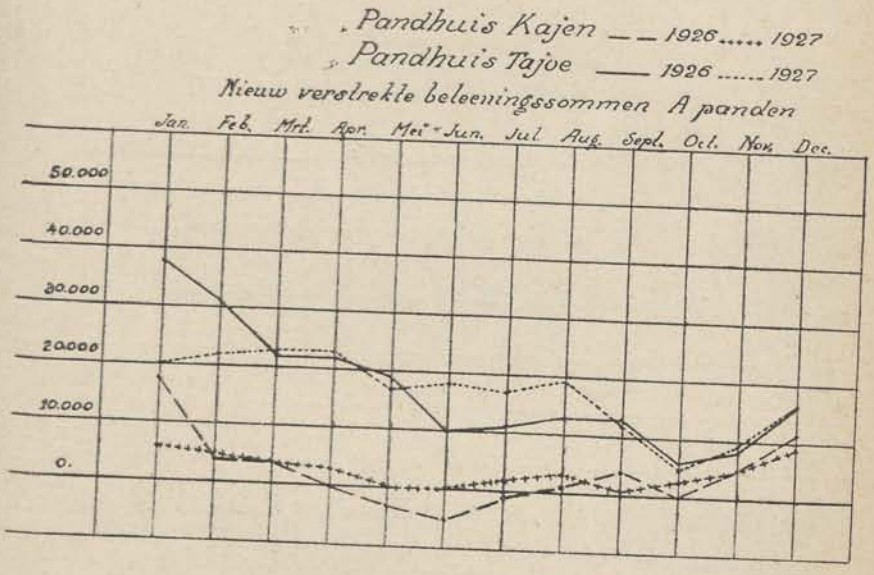

IV. De lossing in Kajen is groot na de padioogst en na de polowidjo-oogst; in Tajoe valt de top van de lossing duidelijk in October (kapokoogst, grondhuurbetaling en opbrengst vischvijvers).

In Januari en Februari wordt zeer weinig gelost. In Kajen is ook in Maart en December de lossing zeer gering; kennelijk is er in die tijd geen geld voor lossing.

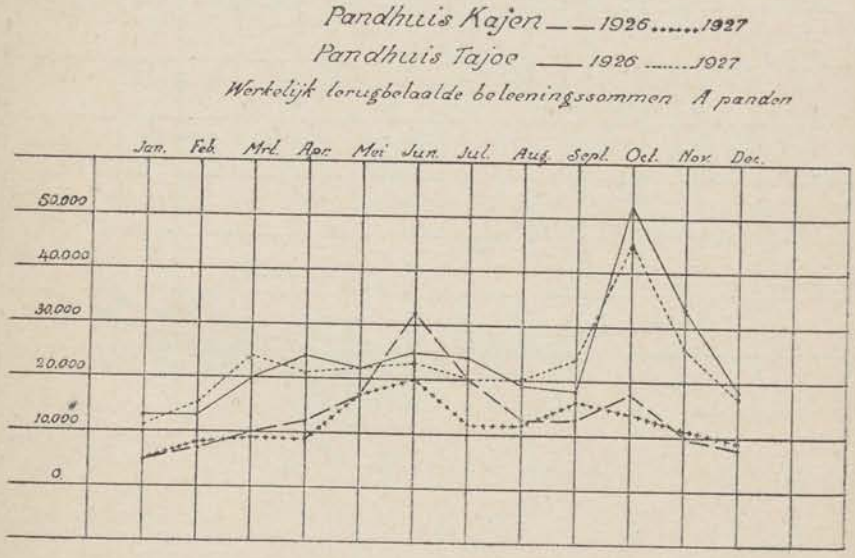

V. 1 en 2. Wanneer men de lijnen van lossing en inbreng in één grafiek teekent, ziet men duidelijk de top in Kajen in Mei — Juni en September — October, wanneer het bedrag van de lossing veel grooter is dan dat van de inbreng. Dezelfde grafiek voor Tajoe geeft een heel ander beeld. Slechts drie maanden van het jaar is de lossing grooter dan de inbreng en deze maanden zijn September — November. Toch is, blijkens grafiek No. I, 1 en 2 op het eind van 1927 het uitstaand bedrag in Tajoe iets kleiner dan op het einde van 1926, terwijl het in Kajen grooter is.

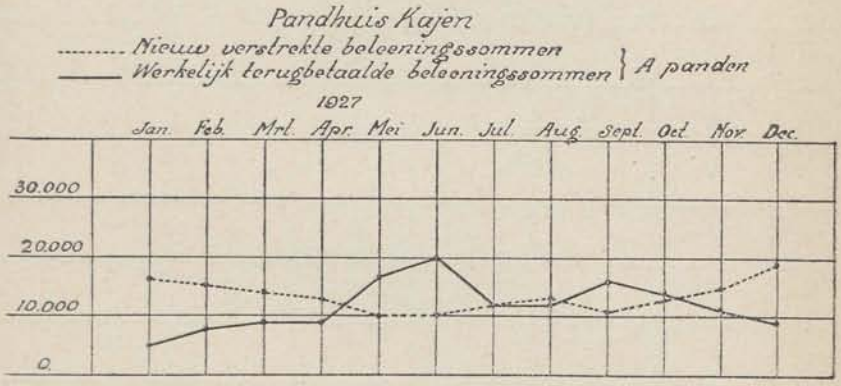

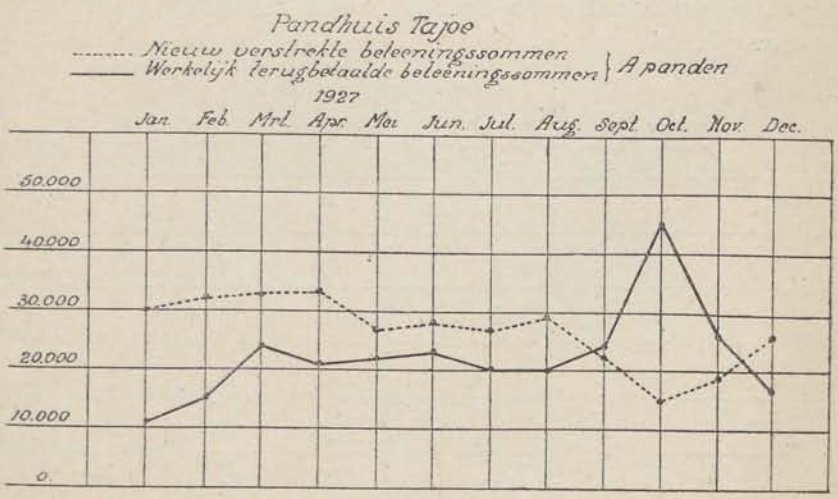

VI. Het percentage herbeleeningen is in Kajen in 1927 steeds veel grooter dan in Tajoe.

Het is in Kajen het grootst voor de padioogst, in de tijd dat er geen geld is voor lossing; na deze oogst wordt de lossing grooter en het percentage herbeleeningen minder.

In Tajoe komt herbeleening zeer weinig voor in de tijd, dat er geld in overvloed is (October kapokoogst, tweede oogst vischvijvers en betaling van grondhuur en in Maart door de padioogst).

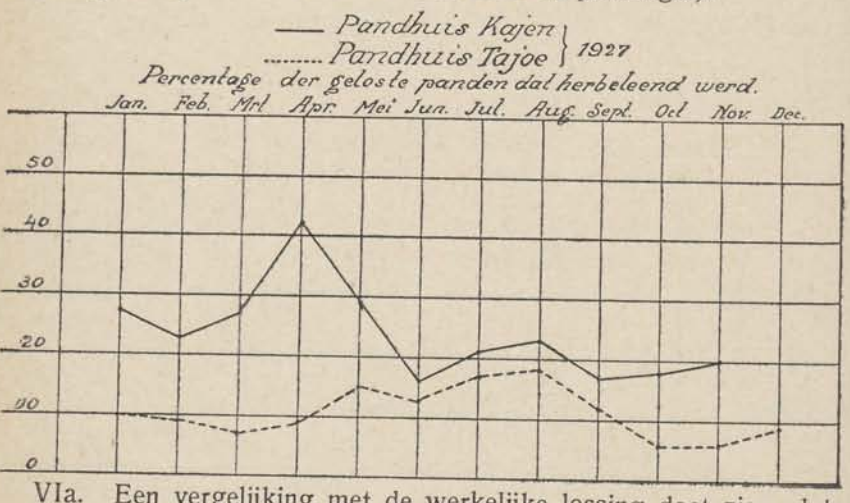

VIa. Een vergelijking met de werkelijke lossing doet zien, dat in Kajen veel wordt herbeleend in de tijd, dat weinig gelost wordt en omgekeerd.

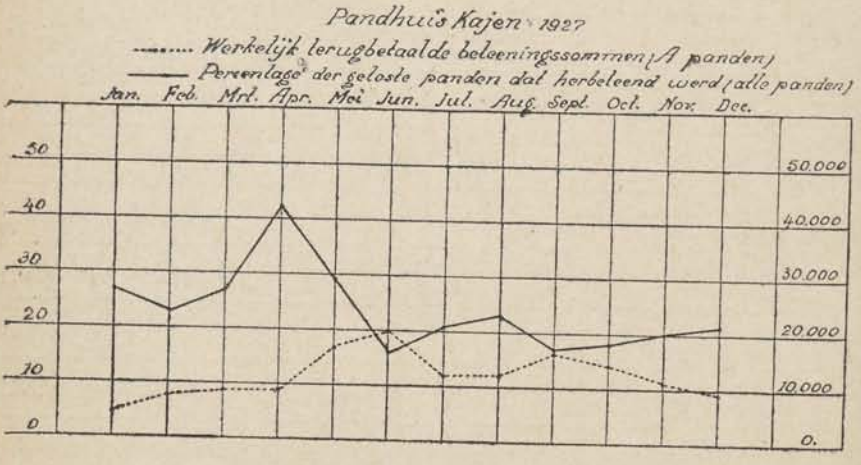

VII. De gemiddelde staantijd der A panden, zeer globaal berekend voor Kajen, geeft groote verschillen. De cijfers duiden het aantal dagen van de gemiddelde staantijd aan, maar zijn slechts vergelijkenderwijs bruikbaar.

De berekening geschiedde als volgt:

Het totaal in een maand ontvangen rentebedrag werd verdeeld door één procent van het totaal in die maand terugontvangen lossingsbedrag; op deze wijze werd het gemiddeld betaalde rentepercentage gevonden. Waar per 10 dagen 2% rente betaald wordt, kan het gemiddeld aantal dagen dat de panden beloond geweest zijn berekend worden, door het gevonden percentage met 5 te vermenigvuldigen. Deze berekening is zeer ruw maar kan m.i. wel gebruikt worden voor het maken van vergelijkingen.

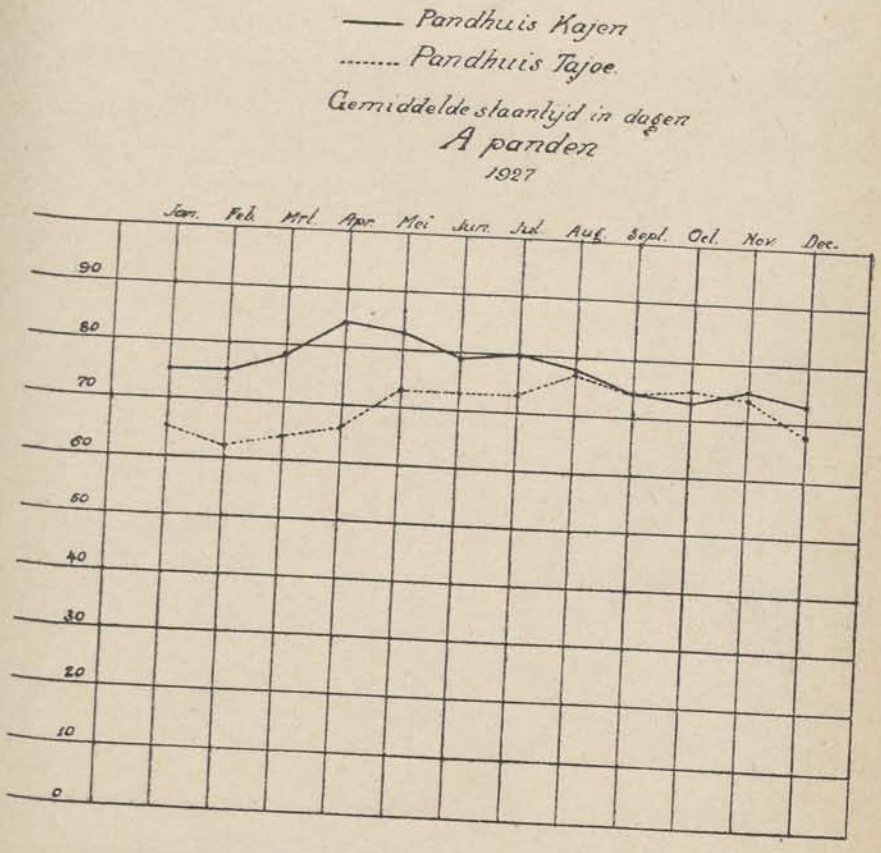

Uit de grafiek blijkt dat het grootste gedeelte van het jaar 1927 de panden in Kajen langer stonden dan in Tajoe.

Verder staan in Kajen de panden, die van Maart tot Juni gelost worden, langer dan de panden die in andere tijden van het jaar gelost worden. De leeningsduur wordt (maximumtijd dat rente betaald wordt is 90 dagen) bijna geheel gebruikt.

In Tajoe gebruikt men de geheele termijn nooit.

Residentie Lampoeng.

Schaal 1:500.000.

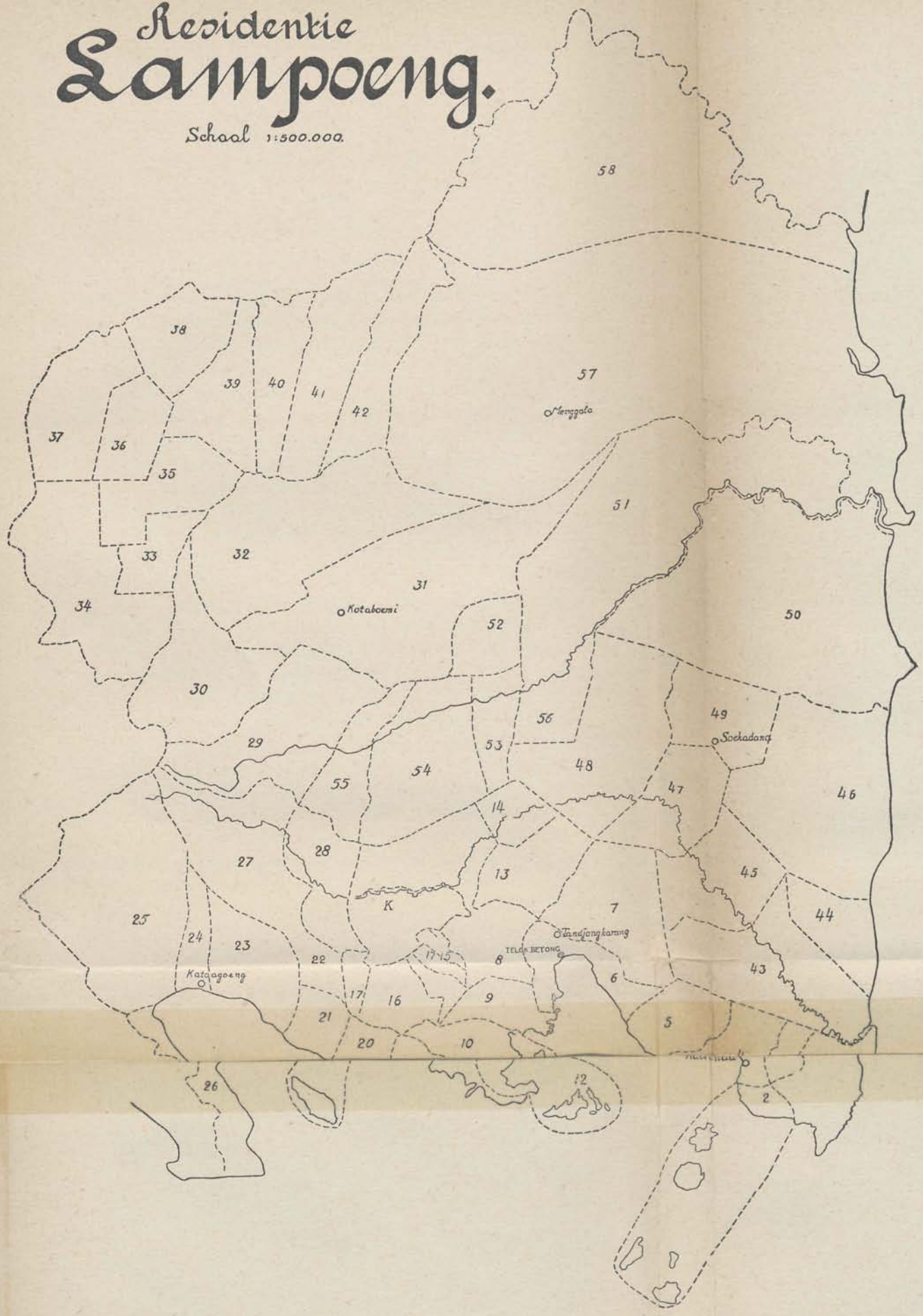

Margasstaat.

1 Dataran.
2 Pasisir Radjabasah of Katimbang.
3 Ratoe.
4 Legoen.
5 Ketiboeng.
6 Telok. (Balak Loenik).
7 Balau.
8 Wai Semah.
9 Saboe-Menanga.
10 Ratai.
11 Poendoeh.
12 Pedada.
13 Merak-Batin.
14 Tegineneng.
15 Badak.
16 Poetih.
17 Limau.
18 Ketoembajan.
19 Pertiwih.
20 Poetih.
21 Linar.
22 Talangpadang Pasisir (Goenoeng Alib).
23 Boeai Beloengoe.
24 Benawang.
25 Wai Ngarip.
26 Pematang Sawah.
27 Rebang Poegoeng.
28 Poegoeng.
29 Boeai Setagai.
30 id. Rebang Sepoetih.
31 id. Noenjai.
32 id. Boenga Majang.
33 id. Baradatoe.
34 id. Kasoer
35 id. Semengoek.
36 id. Pemoeka Pergoan. Djimat.
37 id. Wai Toeba
38 id. Bahoega.
39 id. Pemoeka Pengiran
40 id. Barasaik.
41 id. Pemoeka Pengiran Ilir.
42 id. Pemoeka Bangsa Radja.
43 Djaboeng.
44 Melinting.
45 Sekampoeng.
46 Laboean Soebing.
47 Gedong Wani.
48 Oedjoe wai Sepoetih.
51 Soebing.
52 Belioek.
53 Njeroepa.
54 Anak Toeha.
55 Poebian.
56 Sepoetih.
57 IV-Marga.
58 Mesoedji Lampoeng

K.

Jav. Kolonisatieterrein.

De staatkundige zijde van het Pĕpadonwezen,

door

Dr. W. van Roijen.

Reeds verschillende malen is door bestuursambtenaren geschreven over het verschijnsel, dat in de Lampoeng de mogelijkheid bestond om rangen en titels te koopen door het geven van geld en feesten. Al deze beschrijvingen hebben zich vrijwel alleen bezig gehouden met de uiterlijkheden. Met de staatsrechtelijke zijde hield men zich niet op.

Het gevolg hiervan was, dat langzamerhand bij het publiek buiten zoowel als binnen de Lampoeng de meening post vatte, dat het geheele verschijnsel niets anders was, dan een zinledig gepronk met titels en distinctieven zonder kern.

De houding van het bestuur tegenover dit verschijnsel, dat gewoonlijk als „het pĕpadonwezen" wordt aangeduid, werd dan ook geheel door dit standpunt bepaald. Men zag dat bij de verschillende feesten groote sommen gelds werden uitgegeven, dat tal van karbouwen werden geslacht, en vreesde, dat dit een nadeeligen invloed zou uitoefenen op den economischen toestand der bevolking. Daarom werd dat deel van de plechtigheden, waarbij zulks plaats had, gebonden aan een voorafgaande toestemming van het bestuur, welke toestemming niet werd gegeven, dan nadat de hoofdpersoon van het op te voeren blijspel had aangetoond voldoende gegoed te zijn om al de kosten zelf te dragen.

Uit hetgeen hieronder zal worden vermeld moge blijken, dat deze bestrijding de kern der zaak in het geheel niet raakte. Dat er in het systeem een gevaar school voor de geheele innerlijke constructie der inheemsche gemeenschappen, werd niet eens beseft. Toen na enkele tientallen jaren bleek, dat de economische toestand der bevolking een steeds toenemende welvaart vertoonde, vermin-

derde de bemoeienis met het pĕpadonwezen, zoodat men het ten slotte geheel aan zich zelf overliet.

Het pĕpadonwezen of het „naik pĕpadon" ontleent zijn naam aan het gebruik, dat erbij gemaakt wordt van de „pĕpadon". Dit is een lage bank met een hooge rugleuning (sĕsakå), waarop bij feestelijke gelegenheden de daartoe gerechtigde pĕnjimbangs mogen plaats nemen. HISSINK [1]) leidt het woord af van „pa-adoe-an" = rechtsgeding" of plaats waar men zijn belangen voorbrengt en dus zijn opwachting gaat maken. Hij meent dat dit attribuut uit Bantĕn zou zijn medegebracht. De snijwerkversieringen en het feit, dat deze zetel ook wordt gebruikt buiten den vroegeren invloedssfeer van Bantĕn, nl. aan de Komĕring, wijzen m.i. op een oudere herkomst [2]).

Onder pĕpadonwezen verstaat men echter niet het gebruik van de pĕpadon, maar een stelsel, waarbij men de voorrechten (waarvan het voorrecht om bij feesten op een pĕpadon te mogen zitten er één is) kan verkrijgen, ook al is men er door geboorte niet toe gerechtigd. Meestal wordt dan gezegd, dat iedere Lampoenger een pĕpadon kan koopen.

Dit is echter onzuiver; wel is bijna altijd betaling van een zeker bedrag en het geven van een serie feesten vereischt voor het verkrijgen van de bovengenoemde voorrechten, maar allereerst is vergunning van de daartoe gerechtigde pĕnjimbangs, dikwijls ook de toestemming van een wijden kring van andere pĕnjimbangs vereischt om tot afscheiding van een soekoe te geraken. Eerst als dit is gelukt, kunnen de gegadigden overgaan tot het geven van de feesten, waarbij zij tot pĕnjimbang (zie beneden blz. 424) worden geproclameerd.

Het stelsel is echter langzamerhand in de streken, waar het het meest voor het voetlicht treedt, zoo door corruptie en winstbejag overwoekerd met allerlei bijkomstigheden en uiterlijk vertoon, dat het algemeen Indonesische grondprincipe bijna onzichtbaar is geworden.

Hierdoor kon het gebeuren, dat zelfs iemand als Prof. VAN VOL-

1) Het pĕpadonwezen en zijne attributen enz., in T.B.G., XLVII (1904) blz. 93.

2) Vergelijk bovendien KERN's terugbrengen van het „tjakak pĕpadon" tot het initieeren als lid van den stam. Lezing voor het Indisch genootschap, 16 Maart 1923.

LENHOVEN schreef [1]), dat in de Lampong de genealogische exogamie verdrongen was door een pĕpadonexogamie. Dit geeft een valsch beeld; de pĕpadon is niets anders dan de vlag, het zinnebeeld van de soekoe; de pĕpadon is de soekoe. Pĕpadonexogamie is dus een genealogische exogamie; pĕpadon-verantwoordelijkheid is een zuiver genealogisch solidariteitstelsel.

Het pĕpadonwezen wordt thans nog aangetroffen bij de Aboengs [2]), de z.g. siwå mĕrga, en hun naaste verwanten de Toelang-Bawangsche „Mēgå pak", verder bij de Poebians en bij de Boeai V der Djelma-Daja aan de Wai Kanan.

Het stelsel werkt niet overal met gelijke sterkte. De uiterste vorm vindt men in de Negara-Toelang-Bawang, in de mĕrga Boenga-Majang. Hierop volgen in schakeering de mĕrga's Noenjai; Sĕlagai-Koenang en Bĕlioek van de Aboengs, de Boeai V en de Mēgå IV. Weer minder is het bij de Poebians, terwijl de Aboengs van de boeai's Noban en Soebing de overgang vormen naar de Pĕminggirs zonder pĕpadonstelsel.

Voor een goed begrip der zaak zal men terug moeten gaan tot oudere toestanden. Wel zijn geen directe historische gegevens op dit gebied beschikbaar, maar er bestaat in Zuid-Sumatra een gelukkige omstandigheid, nl. dat de stammen uitzwermden van de hooglanden uit en vandaar, zij het dikwijls langs groote omwegen, de rivieren afzakten.

Tijdens deze reis waren zij blootgesteld aan allerlei vreemde invloeden, die wijzigend werkten op hun adatrecht. Hoe verder van de zeekust af, hoe korter en hoe minder intensief deze invloeden hebben gewerkt, hoe ouder de aangetroffen toestand is; totdat in het oude stamland een toestand wordt aangetroffen, die wèliswaar niet ongewijzigd is, maar die toch de minste wijziging heeft doorgemaakt. Bovendien hebben op verschillende plaatsen de invloeden van buiten in wisselende intensiteit gewerkt. De toestanden, die we op deze wijze op verschillende plaatsen en op verschillende tijden aantreffen, kunnen gerangschikt worden in een schaal. Door ver-

1) Het Adatrecht van N. I., blz. 280.

2) De Lampoengers worden verdeeld in drie groepen nl. de Aboengs in het binnenland, de Pĕminggirs of Pasisirs langs de kust en de Poebians in de Ommelanden van Tĕlok Bĕtong. De bewoners van de Boven-Toelang-Bawang behooren taalkundig tot de Peminggirs. Tot deze laatste groep behooren ook de Bĕlalauers.

gelijking, waarbij rekening dient te worden gehouden met hetgeen de algemeene Indische geschiedenis leert, kunnen we ons een beeld vormen van de ontwikkeling van toestanden en instellingen, welke anders onbegrijpelijk en onzinnig lijken.

Alle legenden en sagen van alle groepen Lampoengers spreken van een afstamming uit het legendarische Sĕgala Bĕrak, dat zijn centrum moet hebben gehad op de Bĕlalau-hoogvlakte ten zuiden van het Ranaumeer [1]) maar dat zijn gebied moet hebben uitgestrekt over het geheele hoogland ten N. van het Ranaumeer aan weerszijden van de Barisan. Van de Aboengs, die zich zelf eveneens afkomstig rekenen van Sĕgala Bĕrak, (zij laten hun pojang (stamvader) Mĕnak Bagindo Pamoeka behooren tot een der kernboeai's uit Bĕlalau, nl. Kĕmbahan) wijst de tegenwoordige bevolking van Kaoer nog aan, waar aan de bovenloopen der rivieren de versterkte plaatsen hebben gelegen.

Vandaar zijn de Aboengs verdreven naar het Zuiden, via de Sĕlaboeng naar Martapoera aan de Komering, welke plaats door hen zou zijn gesticht, en waarvandaan zij wederom verdreven werden naar Kasoeï. Hiertoe moeten zij voor het laatst een eenheid hebben gevormd, want als zij ook hier vandaan worden gedreven door een uitzwerming rechtstreeks uit Bĕlalau, spatten zij uiteen in vier groepen. De overleveringen van deze vier groepen: Noenjai, Oenji, Soebing en Noban, spreken van een eerste vestiging door enkele gezinnen. De groep in Kasoeï kan dus niet groot meer zijn geweest. De onder hen geheerscht hebbende gewoonte van koppensnellen [2]) zal aan deze voortdurende opjaging wel niet vreemd zijn geweest.

De invallers, die hen uit Kasoeï joegen, verbreidden zich over den boven-Toelang-Bawang, maakten zich los van de vier oude kernboeai's [3]) van Bĕlalau [4]) en vormden vijf nieuwe boeai's nl.: Sĕmĕngoek, Pĕmoeka, Bĕroega [5]), Bara-Datoe en Bara-Sakti. Van deze boeai's liggen deelen van Baroega (mĕrga Bĕlitoeng) en van Pĕmoeka (mĕrga's Boeai-Pĕmoeka-Bangsa-Pĕlioek en Boeai-

1) L. C. Westenenk, De Hindoe-Javanen in Midden en Zuid Sumatra, blz. 6.
2) Nog Du Bois, 1817—1835, maakte hiervan melding.
3) Voor de beteekenis van het woord boeai zie beneden blz. 423 noot 4 en 8 en blz. 440.
4) Zie Van Royen, de Palembangsche merga, blz. 6.
5) Spreek uit Bahoega.

Pĕmoeka-Bangsa-Radja) binnen het oude rijk van Palēmbang [1]). Deze omstandigheid maakt een vergelijking mogelijk en geeft een inzicht in de invloeden, die Palēmbang en Bantĕn uitoefenden. Sommige dorpen aan de Wai Kanan zijn nog in de tweee helft der negentiende eeuw uit het Bĕlalausche komen afzakken.

Op dit plateau, het moederland, heerschten de oudste toestanden het langst. De toenmalige controleur van Kroë gaf in 1884 een beschrijving van den toestand, [2]) zooals die had bestaan juist voor de komst der Nederlanders. Dorpen, pĕkons, waren verdeeld in soekoe's en deze weer in geslachten. Rechtspraak en wetgeving werden uitgeoefend door een college van oudsten met den oudste van de oudste soekoe als voorzitter. In de boeai hetzelfde verschijnsel. In de door HELFRICH beschreven „paboen" zien we een vergadering van alle soekoehoofden, voorgezeten door den pasirah, die tevens hoofd van de oudste pĕkon is en dus daarin weder de oudste van de oudste soekoe. Hier heeft echter het gezag van de Palēmbangsche sultans gewerkt, waardoor de positie van den pasirah iets omhoog is gekomen en hij dan ook reeds een specifieken titel heeft [3]). Alle vermelde vergaderingen kunnen alleen schikkingen treffen; dwingen kan alleen de groote vergadering van alle soekoeoudsten van de geheele boeai [4]).

Boven deze vier boeai's (mĕrga's) beschrijft GRAMBERG [5]) een federatieven raad van alle vier boeai's, met welke mededeeling hij het eerste bericht brengt van mĕrgafederaties. De geheele ordening is dus zuiver genealogisch.

Hetzelfde treffen wij aan langs de geheele Komĕring tot Goenoeng Batoe. Hier vinden we reeds den naam pĕnjimbang. Bij de regeling (door het Europeesch bestuur) van de rapat [6]) verdwenen deze pĕnjimbangs, voorzoover zij geen tioeh- [7]) of mĕrgaoudste [8])

1) De geheele boven Toelang-Bawang stond als Komĕring Darat onder suzereiniteit van Palembang, althans in 1819.
2) HELFRICH, Geografische enz. beschrijving van de afdeeling Kroë, Bijdr. Kon. Inst., XXXVIII, blz. 595 en 661.
3) De Palembangsche merga, blz. 6.
4) Hier valt nl. de genealogische eenheid, de boeai, nog binnen één territoir. De territoriale eenheid wordt mĕrga genoemd. Hier is dus de boeai gelijk de mĕrga. De bevolking maakt, zooals hieronder moge blijken, dit onderscheid zeer scherp.
5) Schets der Kisam, Semende, Mekakau en Blalau; T. Bat. Gen., XV, 5e serie 1, 1866.
6) De inheemsche rechtbank.
7) Tioeh = pĕkon = anĕk = dorp.
8) Hier is nl. de boeai reeds verdeeld in verschillende mĕrga's.

waren. Bij de wijzing van de pasirahverkiezing in 1927 doken zij weder op als kiescollege.

Het woord pĕnjimbang wordt afgeleid of van „simbang" = vervangen, of van „timbang" = overwegen, beslissen. De eerste afleiding lijkt taalkundig de juiste, maar voor de tweede pleit het feit, dat op andere plaatsen, o.a. aan de Lakitan en Klingi, de vroegere midjioudsten, wier positie overeenkwam met die der pĕnjimbangs, den titel Timbang dragen. Het is ook niet onmogelijk dat het woord „pĕnimbang" in het spraakgebruik is verbasterd tot „pĕnjimbang". De Lampoenger verwisselt vaak de medeklinker bij gebruik van een voorvoegsel; zoo hoort men vaak „Noenjai" uitspreken als „Njoenjai".

Bij de feesten der Komĕringers wordt door de pĕnjimbangs nog dikwijls gebruik gemaakt van de pĕpadoen; de pĕnjimbangs zitten dan ook op een pĕpadoen. Deze groep heeft vroeger eveneens het koppensnellen gekend.

De overlevering van de vestiging van Moentjak Kabau, vermeld in het jaarverslag van den topografischen dienst, 1913, spreekt van een terugkeer van een tocht met vijandelijke koppen. Het door KERN gelegde verband tusschen het koppensnellen, tjakak pĕpadon en initieeren als lid (in casu als soekoehoofd) van den stam, maakt dit samentreffen duidelijk. De pĕnjimbang, die de pĕpadon bestijgt voor de eerste keer, aanvaardt eerst daarmede zijn ambt. Voordien kan hij niet als volwaardige meepraten in de proatin [1]). Hij wordt dan parabatin, de gelijkgerechtigde batin (huisvader). Het „tjakak pĕpadon" is dus het initieeren als zelfstandig huisvader. Bij uitbreiding van bevolking werd de huisvader later soekoeoudste.

Gevolgen of pretenties zijn hier aan dit gebruik van een pĕpadonbank niet verbonden. Hier en in Bĕlalau had echter een ordenend, centraal, gezag zijn invloed doen gelden en had corruptie belet. Geheel anders wordt de toestand aan den boven-Toelang-Bawang; hier wonen dezelfde menschen, van denzelfen stam, met dezelfde taal, maar zonder de contrôle van een centraal gezag. Wel werden hier af en toe de Palĕmbangsche of Bantĕnsche sultans in naam erkend, maar werkelijk gezag ontleenden dezen niet aan

1) De bovengenoemde vergadering van oudsten, die zoowel het rechtsprekende als het regelgevende orgaan van de groep vormt.

de erkenning. DU BOIS [1]) geeft een beschrijving van den toestand zooals hij dien omstreeks 1820 aantrof:

„De tioe's(dorpen) zijn verdeeld in wijken, soekoes of kam-„poengs geheeten. Iedere wijk heeft een huis uit hetwelk de ge-„zinnen der overigen in die wijk rekenen dat zij afkomstig zijn .....

„Uit de oudste tioe van de mĕrga rekenen zich de andere tioe's „afkomstig, de een direct, de andere indirect, zoodat zij alleen het „hoofd van de oudste tioe en tevens van de oudste wijk van deze „en van het oudste huis van die wijk, als patriach beschouwen .....

„Al de radja's (tioe hoofden) van den stam met hun onder-„hoorige kepala soekoes maken een rijksvergadering uit (marga).

„De gezamentlijke kepalasoekoe van de tioe, bijgestaan door „eenige oudsten van hun wijk, maken een tioeraad uit, in het welke „de radja der tioe voorzit. Een wijkraad bestaat uit eenige oudsten „tot die wijk behoorende, voorgezeten door den kepala soekoe.

„Regters noemt men in de landstaal „parawatin". Zij hebben „echter alleen den titel in een raadsvergadering, is deze uiteenge-„gaan, dan houdt de titel op. De voorzitter van eenen raad is als „zoodanig niet door een andere benaming van de overige parawa-„tins onderscheiden, men noemt hem ook parawatin, hij heeft mede „maar een stem en geen beslissende, al was hij de radja zelf".

Uit deze omschrijving blijkt een tot het uiterste gedreven bestuur door de gezamenlijke oudsten van een groep. Eigenlijk gezegde hoofden had men niet. De oudste uit de oudste linie van de groep, wier belangen op het spel staan, al naar gelang van omstandigheden de marga of de tioeh, is voorzitter. Uit verschillende aanstellingsacten en ambtstempels, door DU BOIS uitgegeven en nu nog aanwezig, blijkt echter, dat sommige mĕrga's meerdere van dergelijke „mĕrgahoofden" hadden, een meerhoofdig presidium dus. Zoo had Boeai-Pĕmoeka-Bangsa-Radja twee, Boenga-Majang en Tĕginĕnĕng ieder drie „kĕpala mĕrga", Poegoeng zelf vijf hoofden.

Tegenover de buitenwereld treedt (treden) hij (zij) op als vertegenwoordiger(s) dier groep, maar dan alleen na bekomen opdracht en onder een voortdurende ruggespraak. Uit de wijze, waarop de opvolger werd verkozen, blijkt deze verhouding. In zijn brief van 22 Februari 1862 No. 6 meldde de controleur van Boemie

1) Tijdschrift v. N. I., 1857, blz. 89.

Agong, dat na het overlijden van één der hoofden van Nĕgari Besar (mĕrga Boewai-Pĕmoeka-Bangsa-Radja) zijn opvolger gekozen werd door de hoofden en anak boea van de soekoe Gĕdong Kraton van die kampong. De verkiezing was de zaak van één soekoe, nl. de oudste.

Wat Du Bois niet vermeldt, maar hetgeen uit andere archiefstukken blijkt, is dat een proatin zelfs niet geldig was en niet wettig kon worden gehouden, als niet alle daartoe gerechtigde soekoe's in persoon of door een wakil aanwezig waren. De niet vertegenwoordigde soekoe's voelden zich door het buiten hen om genomen besluit niet gebonden. Iedere besluitneming was dus feitelijk een overeenkomst tusschen de deelnemers. Men spreekt dan ook van „poedjandjian".

In de pĕpadon-overeenkomst, d.w.z. de overeenkomst, die wordt opgemaakt bij het toelaten van een nieuwe (soekoe) pĕpadon (zie beneden) komt, in den gebruikelijken vorm, de formule voor:

„Maka kami ..... soedah dipakatkan dan didamaikan sĕrta „tĕrang didĕpan mĕrga [1]) tioeh dan soekoe didalam tiga (of vier) „mĕrga" (de pĕpadonfederatie Soewai Oempoe, Boeai Boelan, Tĕgamoan te Rantau Tidjang).

Het hier omschreven orgaan, hetzij de proatin-mĕrga,-tioeh, -soekoe of wel de proatin van een pĕpadonfederatie [2]), was niet alleen rechtsprekend, maar ook wetgevend en in zekeren zin ook uitvoerend orgaan van de groep.

Vergelijkt men dit schema met de beschrijving, die gegeven wordt van de regeering in de Minangkabausche nagari, dan treft vooral de overeenkomst met de Kota Piliangsche nagari's. Ik vestig er de aandacht op, dat in de proatin marga de oudste pĕnjimbang der tioeh als zoodanig verdwijnt, hij is daarin geen woordvoerder voor het dorp, maar enkel en alleen voor zijn eigen soekoe. In dezen kring van soekoe oudsten kwam(en) alleen de mĕrgaoudste(n) iets naar voren.

1) Aan de Toelang-Bawang wordt de keel-r uitgesproken als g; mĕrga wordt dus mĕgga of mĕga.

2) Zie onder blz. 448. Een mĕrga is organisch samengesteld uit soekoe's. De proatin mĕrga kan echter over alles beslissen, ook over de individueele personen van de soekoeleden. Een pĕpadonfederatie is een verbond van pĕpadons = soekoe's en reikt niet verder dan de soekoe's; zij heeft alleen bemoeienis met pĕpadonkwesties, dus b.v. niet met grondenrecht.

Hoe onafhankelijk de soekoe's ook van elkander waren, er was, behalve de genealogische, nog één band, die hen binnen de [1]) mĕrga bijeenhield, nl. het gemeenschappelijke grondgebied. Wel hebben vermoedelijk ook voor de opheffing van de mĕrga's de dorpen een gebied gehad binnen de grenzen van de mĕrga, maar ten eerste besloegen alle dorpsgebieden van een mĕrga tezamen niet het geheele grondgebied dier mĕrga; en ten tweede was die kring van het dorp een gebied, waarbinnen wel de dorpsgenooten vóór gingen bij andere mĕrgagenooten, maar waar de andere mĕrgagenooten overigens konden ontginnen, zamelen, enz. als binnen hun eigen kring.

De oelasan [2]) moest binnen het gebied aan de mĕrga worden betaald; de huldegift, welke hier evenals elders in Z. Sumatra uit rijst, kip en klappers bestaat, kwam aan het kamponghoofd.

Dit grondgebied stempelde dan ook de mĕrga als de groote rechtsgemeenschap. De eerste en voornaamste kwesties waarmede de sultans van Bantĕn en later de eerste Nederlandsche „gezaghebbers" zich hadden bezig te houden, waren dan ook de grensgeschillen tusschen de verschillende mĕrga's. Bij het weder in het leven roepen van het mĕrgabestel in 1927-28 waren dit ook weer de eerste kwesties tusschen de mĕrga's; waarbij het veelvuldig voorkomt dat beide partijen zich nu nog beroepen op een beslissing van wijlen „Kapitein Du Bois".

Deze omstandigheid maakte een vertegenwoordiger, een woordvoerder, in sommige ernstige gevallen een aanvoerder [3]), hoe ook gebonden door een voorafgaand raadsbesluit en door voortdurende ruggespraak, noodig tegenover de andere mĕrga's en tegenover de vertegenwoordigers van de vorsten (djĕndjĕms).

Daarnaast vinden we het verschijnsel, dat er voortdurend twisten ontstaan over het oudste-schap in de tioeh [4]). Op het eerste gezicht schijnt het vreemd, dat in een streek waar het eerstgeboorterecht

1) In de pĕpadonstreken komt veelal de boeai nog overeen met één mĕrga.

2) Elders b.v. in Palembang sēwa boemi genaamd.

3) Met een rood koperen piagem in het bezit van den pasirah van Tĕlok Bĕtong blijkt, dat de beslissing van Bantĕn werd ingeroepen om een einde te maken aan een oorlogje tusschen Tĕlok Bĕtong en Rĕtiboeng om het eiland Tjondong.

4) In de Bĕlalau- en Pĕsisirstreken noemt men het dorp „pĕkon", de Aboengs spreken van „anēk", de Komĕringers, Toelang-Bawangers en Poebians van „tioeh".

werkt, dergelijke twisten mogelijk zijn. Dit vindt zijn verklaring weder in het ingewikkelde standensysteem. De hoogere pĕnjimbangs hadden en hebben dikwijls meerdere vrouwen, welke dan veelal niet van gelijken rang waren. De eerste vrouw van gelijken rang als de man was de hoofdvrouw, de z.g. bini ratoe, en haar oudste zoon gold als de oudste. De adat laat echter toe, dat, door het geven van feesten en kennisgeving aan de mĕrgagenooten, aan een lagere vrouw de eerste positie wordt gegeven. In sommige streken, o.a. de boven-Toelang-Bawang, kan dit zelfs nog na den dood van den echtgenoot plaats vinden. Zijn er nu zoons uit lagere vrouwen, ouder in leeftijd dan de majoraatszoon, wier moeder later in den hoogeren rang wordt verheven, dan is hierin al een voldoende aanleiding voor twisten over het oudste-zijn, vooral als de ouder in leeftijd zijnde „jonge zoon" later een hoogere pangkat d.w.z. een hoogeren titel „koopt" of een pĕpadon van hoogeren rang verwerft. Du Bois vermeldt dit reeds en talrijke vonnissen van proatin-adat en gouvernementsrechter, en verschillende bundels in de bestuursarchieven leggen er getuigenis van af.

Daarentegen vinden we betrekkelijk weinig twisten over het oudste-schap in de mĕrga, en waar dit wel plaats greep gold het veelal uitgezwermde mĕrga's [1]), die tijdens het uitzwermen een oogenblik hadden gekend, dat zij nog geen mĕrga vormden, zoodat, toen zij tenslotte hiertoe overgingen, er twisten ontstonden, welke van de soekoe's, die ongeveer gelijktijdig waren uitgezwermd, zich het eerst in een streek had neergezet. Hieruit is wellicht het meerhoofdig oudste-schap ontstaan.

Resumeerende zien we, dat de mĕrga (dikwijls nog één geheele boeai) bestaat uit een aantal min of meer van elkander onafhankelijke soekoe's, wier gezamenlijke oudsten het bestuur vormen. De soekoe's zijn weer verdeeld in tangki's (families), wier oudsten buiten de pĕpadonstreken pĕnjimbang gaja heeten.

In de pĕpadonstreken hebben zij den rang van de pĕpadon.

Dit eenvoudige schema werd in de pĕpadonstreken verdoezeld door een tweetal tendenties:

1e. De voortdurende splitsingen der eenheden.

2e. Het Bantĕnsche sultansbestuur, niet in staat in deze streken

1) Dus een deel van een boeai, dat zich elders vestigde en daar op een nieuw stuk grond een afzonderlijke mĕrga vestigde.

zijn macht daadwerkelijk te handhaven, trachtte invloed (en peper) te krijgen door het verleenen van titels.

ad 1. Beschouwen we de volksverdeeling der Lampoengers over hun grondgebied, dan zien we een groot aantal kleine, dikwijls zelfs zeer kleine dorpjes. Zoodra een dorp een eenigszins grooteren omvang krijgt, zien we dat splitsing optreedt, en dat een gedeelte der inwoners elders een nieuw dorp sticht.

Binnen het dorp vinden we verschillende, soms zeer talrijke soekoe's (niet te verwarren met de gouvernementsindeeling met haar kapala soekoe's) [1]), ieder met hun pĕnjimbangstelsel. Deze van elkander onafhankelijke soekoe's, die alleen voor bepaalde doeleinden, voor iedere gelegenheid afzonderlijk, een lasthebber hadden, spatten reeds bij een eenigszins ernstig meeningsverschil uiteen.

Een twist over het oudste-schap, over verdeeling van een dau [2]), een neiging van den pĕnjimbang tioeh om autocratisch op te treden, was reeds voldoende om tot splitsing over te gaan.

Hetzelfde deed zich voor binnen het familiehuis; een heerschzuchtig optreden van den oudsten zoon was voor de jongere broeders reeds een aanleiding het familiehuis te verlaten en een eigen huis op te zetten.

Dit vermeerderde het aantal tangki's binnen de soekoe, vermeerderde dus het aantal oudsten daarbinnen, die nog geen pangkat hadden (zie beneden; er konden, althans bij de Aboengs, maar 4 pĕnjimbangs zijn binnen een soekoe) en daarmede de kans op een splitsing der soekoe.

De aanleiding tot splitsing is dikwijls van economischen aard. De Lampoengers hadden en hebben dikwijls nog het familievermogen, beheerd door den oudsten zoon, den „pĕnjimbang noewo". Boven dit familievermogen worden dikwijls nog huizen, gebouwen en poesaka (simbangan)- goederen (soms gronden) aangetroffen, overblijfselen van een soekoe-vermogen, ontstaan in den tijd dat de soekoe zelf nog maar een familie was. Dit werd dan beheerd door den pĕnjimbang soekoe of den „oudste" der pĕnjimbang soekoe.

De jongere zoons (zooals boven aangetoond soms ouder in leef-

1) Het woord „kapala" is in dezen zin geen Lampongsch.
2) Dau wordt iedere adatbetaling, in geld gewaardeerd, genoemd.

tijd) zijn bij dit stelsel min of meer overgeleverd aan het goeddunken van den oudsten; zoowel voor huisvesting als voor het betalen van zijn sĕroh [1]), zoo hij wenscht te trouwen. Wel heeft de adat hierin voorzien en bestaat er gelegenheid zich af te scheiden, maar daarbij moet de zoon, die het familiehuis verlaat, aan den pĕnjimbang noewo een zeker bedrag betalen. Alvorens hiertoe over te gaan moet de „jongere" zoon dus reeds iets bezitten. Waar de economische omstandigheden niet gunstig zijn, komen de jongere zoons licht in de verdrukking.

Zeer sterk komt dit verschijnsel tot uiting in de streek van Poetih Doh, de oostkust van de Semangka-baai. Hier vindt men langs de kust een smalle, dikwijls onderbroken strook sawahs en klappertuinen. Het door het daar heerschende cultuurniveau gestelde bevolkingsmaximum is daar reeds lang bereikt. Door het eerstgeboorterecht komen de sawahs, klappertuinen en familiehuizen aan den oudsten zoon. De jongere zoons moeten dan maar zien aan den kost te komen. De gevolgen van dit, op het oog onbillijke systeem waren economisch lang niet slecht. De voortdurende stroom van jongere zoons uit de bandaria's Poetih, Limau en Badak bevolkte de landstreek Mentjing en Wai Lima en bracht deze streken vooruit tot het rijkst gecultiveerde deel der Lampoeng.

Elders werkte de sinds eeuwen in dit gewest beoefende pepercultuur de verspreiding van de bevolking over het geheele oppervlak in de hand. Peper stelt nl. bijzondere eischen aan den bodem en de daarvoor geschikte grond kan zelden in groote complexen bijeen gevonden worden. Waar de pepercultuur jaren achtereen attentie eischt, ontstaat vanzelf de neiging de woonplaats te verleggen naar de nabijheid der tuinen; vooral toen de, aan het Nederlandsch gezag te danken, veiligheid het bijeen wonen in versterkte dorpen niet meer noodzakelijk maakte. Had dus een dorp zijn pepertuinen op vier verschillende plaatsen, dan bestond er veel kans dat het tenslotte in vier deelen uiteenviel.

Waar we echter aan de Koměring eenzelfde bevolking aantreffen, met dezelfde instellingen en tot 1915 eveneens de pepercultuur uitoefenende, welke deze splitsingen niet vertoont, integendeel juist in bijzonder groote dorpen bijeen woont, dan blijkt dat de doorslaggevende factor een invloed van buiten moet zijn geweest.

1) Seroh = djoedjoer.

Waar aan de Komëring een sterk centraal gezag was, dat in de Lampoeng ontbrak, moet dit de oorzaak zijn geweest. Dit ontbreken of slechts zwak werken van een centraal gezag, werd in wisselwerking versterkt door het door dat zwakke gezag (zie ad 2) in het leven geroepen stelsel van titels en rangen.

ad 2: De invloed der Bantënsche sultans.

Om dezen invloed, zooals zij werkte in de pëpadonstreken, na te gaan, moeten we deze streken vergelijken, eenerzijds met een streek van gelijke afstamming, welke onder het daadwerkelijke gezag van de Bantënsche vorsten was geraakt, anderzijds met een soortgelijke streek, waar in het geheel geen Bantënsche invloed aan het werk is geweest.

In de Pëminggirstreek oefende Bantën werkelijk gezag uit, al was het niet rechtstreeks.

Het bevestigde de oudsten als hoofden en stelde over hen landvoogden aan, z.g. djëndjëms, die als zij vorstenafstammelingen waren den titel „Ratoe" droegen. Zoo trof men een Ratoe aan (al was de titel wellicht geusurpeerd) in Mëninting (of Mëlinting), die de drie bandaria's: Mëninting, Djaboeng en Sëkampoeng onder zich had, en een te Mërga Ratoe over de Mërga IV van Kë-timbang. Djëndjëms werden gevonden in Sëmangka, Tëloekbë-toeng, Kalianda en Siring Kibo.

De bevolking van Sëmangka leidt haar afkomst, evenals die van de Wai Kanan en van de Komëring, af van de vier kernboeais op het Bëlalauplateau.

Onder den djëndjëm te Boernai stonden vier paksi's. Deze vier paksischappen komen overeen met de vier boeais van Bëlalau [1]) Këmbahan, Kënjangan, Ngëroepa en Bëloengoeh.

Onder deze, oorspronkelijk genealogische indeeling treffen we, eerst twaalf, later vijftien bandaria's aan. Deze bandaria's komen overeen met de mërga's. Zoowel de paksi's als de bandars waren erfelijke hoofden en geen oudsten meer.

Daaronder bleef de indeeling in soekoe's als de eenheden bestaan. Zoowel de paksischappen als de bandaria's zijn zuiver territoriale gemeenschappen geworden. Binnen de Pasisir bandaria's

1) JONGEJANS, Een en ander over Semangka.

treffen we soekoe's aan van allerlei afkomst, Bĕlalausch zoowel als Aboengsch en Poebiansch.

Zoo sterk was hier de positie der bandars, dat zij de uitoefening van het marga-beschikkingsrecht aan zich trokken. Bij de komst van het geregelde bestuur heeft men het recht, dat deze bandars op de eilanden vóór hun kust uitoefenden, aangezien voor een „eigendoms"-recht.

Een nader onderzoek van bestuurswege ingesteld wees uit, dat hier sprake is van een beschikkingsrecht van de mĕrga uitgeoefend door den bandar. De controleur van Teloekbetoeng constateerde dan ook in 1865, dat de bandar tot voor korten tijd een gedeelte van de oelasan, de door den vreemdeling te betalen retributie, die hier 1/5 van de opbrengst bedroeg, (de huldegift kwam aan den bandar,) deelde met de pĕnjimbangs. Hetzelfde was het geval met de oelasanrechten, welke van vreemde visschers worden geheven, die visschen in de straten tusschen de eilanden en den vasten wal. De positie van de bandars was hier zóó sterk dat zij op eigen houtje eilanden in huur gaven aan vreemden, (o.a. Lagoendi aan den Franschman CHAULNAN).

We zien hier dus evenals in de Komĕring, en in tegenstelling met de binnenlanden van de Lampoeng, dat het vorstengezag de strekking had de positie van de hoofden te versterken.

Het hierondervolgende ontbreekt in de Komĕring en komt voor in de geheele Lampoeng: dit kan dus als een specifiek Bantĕnsch verschijnsel worden beschouwd.

Wel was het gezag van Bantĕn in de Pĕminggiran gevestigd, maar rechtstreeksch bestuur was het niet en de inkomsten, die Bantĕn uit dit buitengewest trok, bestonden in hoofdzaak uit de winsten, die het maakte op de min of meer gedwongen peperleveranties.

Waar dit rijk niet bij machte was de peperleveranties met gewèld af te dwingen, moesten lokmiddelen gebruikt worden. Hiertoe diende het verleenen van titels, eerewapenen en onderscheidingsteekenen. In de Pĕminggir was een georganiseerd bestuur. De hofreizen gedaan om arbitrage in geschillen in te roepen, soms ook om een einde te maken aan onderlinge oorlogen (zooals blijkt uit de piagem van den bandar van Telokbetong) hadden dus plaats door de hoofden.

De hoogere titels en eereteekens kwamen hier dus aan deze hoofden en hadden verder geen staatsrechtelijke gevolgen. Ging men „djalan sibo" [1]) naar Bantĕn, dan geschiedde het meermalen, dat vrouwen volgden; de kinderen, bij deze verwekt door den sultan of zijn vorstelijke familie, kwamen dan later terug in de Lampoeng, golden daar als sultansafstammelingen en ontleenden daaraan geen gering prestige [2]). JONGEJANS vermeldt verder, dat de onderscheidingsteekenen vanuit Bantĕn verkregen, en die ontleend waren aan de afstamming uit „Pagarroejoeng", naijverig van elkander werden onderscheiden.

De hier gangbare titels waren aan een zekere hiërarchieke rangorde verbonden, terwijl er nauwkeurige regels waren over de vererving dezer „adogs". De bestaande volgorde was: Kĕria voor den pĕnjimbang tioeh, Tĕmĕnggoeng voor den pĕnjimbang soekoe, Ngĕbihi voor den pĕnjimbang gaja. De hoofden kunnen bovendien van hun collega's (juister van de proatin van de mĕrgafederatie) het recht koopen, om bij plechtige gelegenheden een bepaalde soort pajong te gebruiken. Deze regels vertoonen een sterke overeenkomst met die vermeld door WESTENENK in „De Menangkabausche Nagari".

Men vindt nl. een erfelijken overgang van titels op den oudsten zoon; bij uitsterven kan een titel overgaan op een jongeren tak welke te voren een lageren titel had. Na het verdrijven der Bantĕnsche sultans kon men wel enkele titels koopen, b.v. die van Tĕmĕnggoeng, maar niet den pangkat. Iemand was pĕnjimbang soekoe, pĕkon, paksi, bandar met den titel, kria, ngabĕhi, tĕmĕnggoeng en pĕnggawa door afstamming alleen.

Wel is het voorgekomen, dat een familie in den loop der tijden een hoogeren pangkat is gaan usurpeeren, vooral toen het adatrecht op dit punt door de bestuursmaatregelen was ontwricht, (zoo vindt men thans zes paksi's in Sĕmangka,) maar buiten het eigen dorp vonden dergelijke prententies geen gehoor.

Dit stelsel om titels uit te reiken welke buiten verhouding stonden tot de door den drager ingenomen positie, komt aan de Komĕring niet in die mate voor [3]) en mag veilig als een Bantĕnsch in-

1) d.w.z. op hofreis.
2) JONGEJANS. Een en ander uit Semangka.
3) Volgens mededeelingen van DU BOIS hebben langs de Komering in de jaren 1809—1825, toen het gezag der Palembangsche sultans door de

voersel worden aangemerkt. Had dit systeem in de Pĕminggiran geen staatsrechtelijke gevolgen, anders werd dit in de tegenwoordige pĕpadonstreken. In deze meer binnenwaarts gelegen streken was het gezag der sultans hoogstens nominaal. De bevolking hier had echter een vrij grooten export van peper en boschproducten, welke vooral langs de Toelang-Bawang werden uitgevoerd, op welke producten men in Bantĕn grooten prijs stelde, maar die door den rechtstreekschen handel van de V. O. C. en den binnenlandschen handel met Palĕmbang niet zoo eenvoudig te verkrijgen waren.

Af en toe maakten de oudsten uit deze streek de hofreis naar Bantĕn. Zij kwamen terug met piagĕms en titels. In deze piagĕms werden hun dikwerf uitgestrekte landstreken toegewezen, zonder dat acht werd geslagen op den werkelijken toestand, waarvan men trouwens te Bantĕn niet het minste begrip had. In verschillende deelen van het hun op deze wijze toegewezen leen zou de betrokkene zich niet eens durven vertoonen met zijn pretentie. Ook maakte het voor het Bantĕnsche hof geen bezwaar uit, dat eenzelfde ressort aan meer dan één peperleverancier was toegewezen. Zoo hebben vier bandars van Poetih-Doh ieder een piagĕm waarbij zij de geheele kust toegewezen kregen; dit terwijl alle vier onder een en denzelfden paksi stonden. Als men zoo te werk ging in streken, waar men daadwerkelijk het gezag in handen had, behoeft men niet te vragen, hoe vrijgevig de sultans waren met gebieden, waarover zij niets te zeggen hadden. Veel gaf dit ook niet; evenmin gaf de bevolking er iets om.

Alleen de pĕnjimbang, die een dergelijke piagĕm ontvangen had, ontleende er een grooteren luister aan, terwijl de sieraden, die hij als pĕsalinan had gekregen, door geen anderen, dan door hem mochten worden gedragen.

Staatsrechtelijk maakte dit geen verschil, persoonlijk beteekende het soekoehoofd van de oudste soekoe niets, alleen in de proatin was hij voorzitter.

Vervolg noot vorige blz.
Engelsche en Hollandsche expeditie̊s werd gefnuikt, enkele rangverhoogingen volgens het pĕpadonstelsel plaats gehad. Weer een bewijs, dat de corruptie, die het pĕpadonwezen vormt, een gevolg is van het ontbreken van een geordend gezag.

Dat pĕpadon, lawang kori (eerepoort), naga, garoeda, draagstoel en prauwneb in gebruik werden genomen, was te begrijpen [1]; deze voorwerpen kwamen ook in Palĕmbang voor onder de distinctieven van de verschillende hoofden en grooten. Dit op zich zelf behoeft er niet op te wijzen dat zij van Bantĕnschen oorsprong zijn.

De eerste hofreizen werden gedaan door de vertegenwoordigers der mĕrga's, die naar Bantĕn kwamen, om een arbiter te vinden in hun onderlinge twisten, meest grensgeschillen, die zij onderling niet tot een voor beide partijen aanvaardbare oplossing wisten te brengen. Hiertoe was uiteraard de oudste soekoeoudste, de (in den beginne nog eenige) pĕnjimbang mĕrga, de aangewezen persoon. Deze kwam terug met allerlei onderscheidingen. Later moet men de hofreis hebben gedaan, niet om een beslissing te krijgen, maar om de onderscheidingen. Hierbij kwam men niet met ledige handen aan, zoodat op den duur de indruk ontstond, dat men te Bantĕn deze onderscheidingen kon koopen.

Later zijn ook andere soekoehoofden dezen weg gaan bewandelen. Te Bantĕn vulde men op de piagĕms nu eenmaal in, wat de gegadigde graag wilde. Zoo kregen soekoehoofden, die geen pĕnjimbang mĕrga waren, door middel van deze piagĕms ook dezen titel. Zoolang het zuiver inheemsche bestel werkte, gaf dit geen bezwaren.

Het ware hoofd van de mĕrga was en bleef de groote proatin-mĕrga; de oudste pĕnjimbang mĕrga, de pĕnjimbang asal (of toea) bleef voorzitter; eventueel, bij een meerhoofdig oudsteschap, bij toerbeurt. De onderlinge vijandschap zorgde er voor dat de mĕrga's bijeen bleven. Daarbinnen ging de steeds doorgaande splitsing haar gang en vermeerderde het aantal soekoe's voortdurend. Anders werd de zaak toen het Nederlandsch bestuur optrad. Bekend met de Palembangsche pasirahs en de bandars op de kust, heeft het de pĕnjimbang asal op denzelfden voet behandeld. Van hem werd werk en invloed verwacht, die alleen een autocratisch hoofd kan uitoefenen. Gebonden als hij was aan de besluiten van zijn proatin, kon hij niet aan de gestelde verwachtingen voldoen. De lagere hoofden, gebruik makende van de onbekendheid van het bestuur

1) Hissink, blz. 36. Naar het voornaamste sieraad sprak men niet van „een soekoe, waarvan de pĕnjimbang den titel pĕnjimbang mĕrga draagt", maar van „een soekoe, welke recht had op de pĕpadon mĕrga"; nog korter van „pĕpadon mĕrga".

met den waren toestand, gaven zich, daarbij een beroep doende op de bovengemeld piagĕms, uit voor zelfstandige mĕrgahoofden. Het kwaad der splitsingen moet toen reeds ver gevorderd zijn geweest, want in 1864 schreef de controleur van Sĕkampoeng, dat op deze wijze vrij wel iedere kampoeng in zijn ressort als een zelfstandige mĕrga werd beschouwd. In arren moede is het bestuur er toen toe overgegaan deze mĕrga's maar heelemaal op te heffen. Maar niettegenstaande de officieele opheffing bleef het inheemsch bestel voor een groot deel bestaan, het grondgebied van de mĕrga's bleef adatrechtelijk intact, totdat door het als knevelarij straffen van het innen van oelasan de uitingen van het beschikkingsrecht ophielden.

De proatin adat als rechtbank bleef practisch tot op heden bestaan. Het boven geschetste Bantĕnsche systeem wordt doorgevoerd en niet alleen pĕnjimbangs tioeh, maar zelfs pĕnjimbangs soekoe kwamen als pĕnjimbang mĕrga en tioeh terug. Dit had in zooverre wel invloed, dat dit weer eens een aanleiding was om een nieuw dorp te stichten.

Op het hoofdbeginsel had het geen invloed; de mĕrga bleef een samenstel van verwante en gelijk gerechtigde soekoe's, voorgezeten door de oudste. Dit systeem kon zich wel ontwikkelen in streken waar geen sterk centraal gezag was, maar niet daar waar een eenigszins behoorlijk hoofdbestuur bestond. De bandars zouden in hun bandaria's geen houder van een hoogeren titel hebben geduld. Hoe een dergelijk persoon werd behandeld, vermeldt het „Daghregister" van 1667, waarin het plotselinge sterven van enkele personen wordt vermeld, die een hoogeren Bantĕnschen titel hadden. Splitsing van dorpen werd niet toegelaten, en nog veel minder van bandaria's. Bovendien verzette de aardrijkskundige gesteldheid van den bodem zich ertegen. De kleine valleien, ingesloten door bergketens, vormden natuurlijke eenheden.

In de Poebianstreken vinden we de volgende figuur. Deze stammen zijn verdeeld in drie genealogische eenheden, die door hen „mĕrga" worden genoemd. Zooals dat met vele andere termen het geval is, gebruiken de Poebians dit woord in een andere beteekenis, dan de overige Lampoengers. Geeft de term mĕrga elders het territoriaal begrip weer, bij deze groep heeft het woord dezelfde beteekenis als elders „boeai", d.w.z. een genealogische gemeenschap,

welker personengebied over verschillende territoriale gemeenschappen kan zijn verdeeld. Zij tellen drie van deze genealogische mĕrga's, nl. Mĕnjĕrakat, Tĕmbapoepoes en Boengko-Djadi. Deze drie „mĕrga's" hebben geen eigen grondgebied, maar komen onderling vermengd voor in verschillende territoriale mĕrga's. Zoo vinden we binnen de territoriale mĕrga Poegoeng dorpen, behoorende tot de mĕrga's Mĕnjĕrakat en Tĕmbapoepoes, nl. Tandjoeng Hĕran, Rantau-Tidjang, Tandjoeng Kĕmala en Mĕrga Kaja die tot Mĕnjĕrakat, en Bandjar Agoeng en Tioeh-Mĕmĕn die tot Tĕmbapoepoes behooren.

De territoriale mĕrga Wai Sĕmah heeft binnen haar grenzen dorpen, die tot alle drie stammen behooren, evenals Balau (mĕrga Pĕmoeka Mĕnang) en Noeat, terwijl Mĕrak Batin en Tĕginĕnĕng door de genealogische mĕrga Boengkodjadi werden bewoond. Ieder van deze genealogische mĕrga's is verdeeld in boeai's nl. Mĕnjĕrakat in de boeai's 1. Kadiangan, 2. Kapal, 3. Goenoeng, 4. Sĕlagai, 5. Manik, 6. Njoerang; Tĕmbapoepoes in de boeai's: 1. Noeat, 2. Pĕmoeka Mĕnang, 3. Pĕmoeka Sĕnima, 4. Pĕmoeka Pati, 5. Halom Bawak, 6. Koening; Boengko Djadi in vijf kĕboeaians, en wel twee kĕboeaians, Djadi Radja dan Goenoeng in Mĕrak Batin en drie kĕboeaians, de zg. „Boengko Djadi boeai tiloeh" in Tĕginĕnĕng.

Naast deze boeai's, die een paksi hebben, treffen we nog genealogische eenheden aan, die zich ook met den naam boeai tooien, maar die ressorteeren onder den paksi van één der genoemde boeai's en dus eigenlijk onderdeelen van een boeai zijn. Deze onderverdeeling is eveneens genealogisch.

Binnen één dorp treft men families aan, welke tot verschillende kĕboeaians behooren. Zoo vindt men in het bovengenoemde Tandjoeng Kĕmala families (tangki) van de kĕboeaians Kĕdiangan en Njoerang.

Ieder van de kĕboeaians telt vier tot zeven pĕpadons (soekoe's). De oudste pĕnjimbang van de oudste pĕpadon in iedere kĕboeaian draagt den titel paksi. De andere pĕpadon-oudsten zijn allen gelijk, dit zijn z.g. „pĕnjimbang djadjar" [1]). De paksi's binnen één territoriale mĕrga zijn gelijkgerechtigd en vormen tezamen het mĕrgabestuur, zonder dat er naar adatrecht één hunner boven staat.

Zoo vinden we in de territoriale mĕrga Tĕginĕnĕng (bevolkt

1) Djadjar = rata = para = gelijk.

door Boengko Djadi) drie gelijkgerechtigde paksi's. De adat kende hier dus een zuiver meerhoofdig bestuur.

Het pĕpadonstelsel werkte bij de Poebians (Pĕminggir uitspraak Pabĕan) niet zoozeer in de richting van het creëeren van nieuwe pĕpadons (afscheiding van nieuwe soekoe's), als wel in een opklimmende hiërarchie binnen de pĕpadon. De oorzaak hiervan ligt in de omstandigheid dat de Poebiansche pĕpadon meer op elkander volgende trappen van rangen heeft. Dit is ook de aanleiding, dat er veel minder twisten over de pĕpadon ontstonden. Hieruit laat zich verklaren, dat het Poebian-stelsel minder is onderzocht, en zoo betrekkelijk weinig bekend is, dat het principieel afwijkt van het Aboengsche stelsel.

Het territoriale mĕrga-bestuur schijnt onder invloed van Bantĕn tot stand te zijn gekomen. Hierbij schijnt het meerhoofdige bestuur oorspronkelijk behouden te zijn. Eerst door het Nederlandsche gezag schijnt het éénhoofdige te zijn ingevoerd, en toen de resultaten hiervan niet direct gunstig werden, hief men het geheele mĕrgabestuur op.

We treffen hier dus een zuiver genealogische ordening aan, die doorkruist wordt door een territoriale. Het pĕpadon-soekoewezen volgde hier de genealogische orde, zoodat we hier niet de pĕpadons soekoe, tioeh en mĕrga naast elkander aantreffen, maar allen gelijk in rang zijn. De uitzondering op deze gelijkheid is de paksititel, die door den oudste van de oudste pĕpadon wordt gedragen. Maar, deze titel is niet anders dan door afstamming in de rechte lijn te verkrijgen en valt dus buiten het pĕpadonwezen. De oudste van de genealogische mĕrga schijnt verdwenen te zijn. Uit de omstandigheid, dat het pĕpadonstelsel niet de territoriale orde van Bantĕn volgde, maar de genealogische orde van den oorspronkelijken adat, volgt weer, dat dit stelsel reeds van vóór de Bantĕnsche overheersching dateerde. Misschien is de bij de Aboengs heerschende corruptie van het stelsel op Bantĕnsche invloeden terug te voeren.

Toen de Bantĕnsche sultansmacht voorgoed van het Lampoengsche tooneel verdween, verviel in het binnenland alle hooger gezag en heerschte een eeuw lang bijna volslagen anarchie, nog verergerd door de rooftochten van Boegineesche en Riouwsche zeeroovers (badjau's). Deze anarchie was natuurlijk daar het sterkst,

waar de inwendige versnippering het grootst en het hoofdengezag het kleinst was. Dit was vooral het geval in de vier bovenstrooms gelegen Aboengboeai's en aan de boven-Toelang-Bawang. De pĕnjimbangs mĕrga, die aan werkelijke macht toch niets te verliezen hadden maakten van dezen toestand gebruik om de prerogatieven van de Bantĕnsche sultans aan zich te trekken en kenden zich zelf het recht toe om in hun plaats titels en waardigheden uit te deelen; natuurlijk al evenmin voor niets.

Hoewel het verkrijgen van een hoogeren titel nu gemakkelijker was en dus veel vaker voorkwam (evenwel tegengewerkt door den ongelukkigen economischen toestand, die het gevolg was van de heerschende onveiligheid), veranderde dit niets aan den staatsrechtelijken toestand. Toch was indirect het pĕpadonwezen weer de aanleiding tot verdere splitsing der boeai's (zie beneden).

Niet overal had dit verkoopen plaats.

Zooals boven vermeld kon men den hoogsten rang, dien van paksi bij Poebians niet koopen. Hetzelfde was het geval in de boeai Noban van de Aboengs. Het hoofd van de mĕrga, waarin deze boeai hoofdzakelijk woont, nl. de mĕrga Batang Hari droeg tot 1864 den titel van bandar, hetgeen wijst op een Bantĕnschen invloed in deze mĕrga. Deze invloed is vermoedelijk de oorzaak van het zich hier voordoende verschijnsel, dat de bandar-rang hier niet is verkocht. De positie van den bandar tevens boeai-oudste was hier, door vreemden invloed, sterker dan bij de overige Aboengs; de bandar zou dus achteruit gaan zoo hij meerdere personen tot dezen rang toeliet. Het gevolg was, dat ook betrekkelijk weinig pĕpadons tioeh (anèk) werden gesticht en het verband in de boeai behouden bleef. Bij het weder erkennen van de mĕrga's in 1928 lag deze mĕrga verdeeld aan weerzijden van de grens Sĕkampong-Sĕpoetih. Desniettegenstaande hielden deze lieden hardnekkig vast aan de vorming van één mĕrga, hoewel dit voor sommigen hunner ernstige bezwaren opleverde. Hetzelfde verschijnsel vinden we in de beide mĕrga's, waarover de boeai Soeling was verdeeld (thans één) .

In andere boeai's vinden we vele pĕpadons mĕrga en -tioeh. Ter onderscheiding van de nieuw gevormde pĕpadons kreeg de oorspronkelijke pĕpadon het bevoegsel „asal". Men sprak dus van pĕpadon-asal en pĕnjimbang-asal in tegenstelling tot pĕnjim-

bang-pĕnggawai, indien de rang van uit Bantĕn was verleend en pĕnjimbang-bĕli indien de rang gekocht was.

Juist het tegenovergestelde beeld van de boeai Noban geeft de boeai Boenga Majang te zien. Hier vindt men dozijnen pĕpadons mĕrga (± 70 stuks). De pĕnjimbang-mĕrga-asal heeft hier meerdere soekoeoudsten tot den mĕrga-rang toegelaten. Deze kregen daarbij het recht mede te oordeelen over het al dan niet toelaten van andere soekoe's tot den mĕrga-rang, en deelen mede in de opbrengst. Toen het misbruik zoover was, was het niet meer te stuiten en kwamen er steeds meer nieuwe bij, en het verleenen van adatrangen werd een vaste inkomste van de pĕnjimbangs. Door het steeds toenemende groote aantal werd de spoeling dun, waardoor vanzelf de neiging tot splitsing weer opkwam. Het Nederlandsch bestuur erkende de mĕrga's niet meer en kon dus niet meer optreden tegen dit euvel. Het kon wel beletten, dat een officieel werkende mĕrga, deel van het staatsbestel, zich splitste, maar dit kon het niet tegenover een buiten haar om werkende mĕrga.

Deze mĕrga is uitgezwermd uit de mĕrga Boenga Majang gelegen aan de Komĕring in Palĕmbang. Toen deze lieden uitzwermden telde deze mĕrga drie (of vier) boeai's van één afstamming, nl. de afstammelingen van Poetĕri Sĕlamajang: Indra-Gadja, Pĕrdja en Lĕmbasi y de afstammelingen van haar broeder Rahajab. (Deze laatsten bewoonden in Palĕmbang een gedeelte van de mĕrga Boeai-sosok-Rajab.) Deze vier (soms wordt Lĕmbasi onder Indra Gadja gerekend) zetten zich neer op grond toebehoorende aan de boeai Noenjai.

Deze boeai's gaven bij gelegenheid, dat Noenjai hun den grond, waarop zij woonden, afstond, een adatfeest (gawē), waarop zestig karbouwen werden geslacht. Van deze zestig leverde ieder der drie boeai's (Indra Gadja en Lĕmbasi als één gerekend) er twintig. Bij deze gelegenheid werd de overeenkomst aangegaan, dat zij allen tezamen één mĕrga zouden vormen. Zij hadden dus allen tezamen één grondgebied. In den beginne werd bij iedere gelegenheid, dat er een dau te verdeelen was, zoowel de dau als de pĕnĕrangan (zie beneden) binnen de geheele mĕrga verdeeld.

Later is de scheiding tusschen de boeai's scherper geworden, zoodat omstreeks zestig of zeventig jaar geleden begonnen werd om de dau te verdeelen binnen de boeai en de pĕnĕrangan binnen

de mĕrga. In 1925 ontstond echter een kwestie tusschen het westelijke deel van de mĕrga en het oostelijke deel. Een persoon uit het westelijke deel wenschte den mĕrga-rang te koopen.

Volgens de meening van het oostelijke deel, dat verreweg de meerderheid had in de proatin, was de persoon, die dit vroeg, daarvoor niet voldoende gekwalificeerd en werd zijn verzoek afgewezen. Hieruit blijkt al dat het niet altijd mogelijk is voor een ieder om een pĕpadon te koopen. Het westelijke deel scheidde zich toen af en beschouwde zich in alle zaken als een zelfstandige gemeenschap. Merkwaardigerwijze bleef het grondgebied één en wenschte men geen scheiding. De scheiding liep dwars door de verschillende boeai's heen. Het vreemde geval doet zich voor, dat hier zich een territoriale scheiding voltrok, zonder dat het grondgebied gesplitst werd.

Zooals uit bovenstaande blijkt is de bevolking niet consequent in het gebruik van het woord „boeai". HELFRICH, aangehaald door HOVEN („De Pasemah" blz. 31), spreekt van boeai als de genealogische eenheid en keboeaian als het gebied, dat door die boeai bewoond wordt. Hier wordt het woord keboeaian gebruikt om het personengebied van een boeai aan te duiden, in tegenstelling met het territoriale gebied, de mĕrga. Dit tweeledige gebruik van het woord boeai zoowel voor het geheel als voor het onderdeel brengt dikwijls verwarring, doordat van dezelfde mĕrga wordt gezegd zoowel: dat de boeai is verdeeld over twee mĕrga's, als dat binnen één mĕrga meerdere boeai's zijn. Zoo omvat het personengebied van de groote boeai Noenjai, behalve de binnen de mĕrga van dien naam gelegen dorpen, nog verschillende dorpen binnen andere mĕrga's, o.a. in Sĕkampoeng en Tĕlok Bĕtong.

Toch zegt de bevolking ook, dat zich binnen de mĕrga Noenjai drie boeai's bevinden. Deze laatste zijn echter boeai's van een lagere orde. Ter onderscheiding zal ik voor de groote boeai het woord „stam", voor de lagere boeai het woord „onderstam" gebruiken.

De afscheiding van een nieuwe keboeaian heeft op dezelfde wijze plaats als de hier onder te beschrijven afscheiding van een nieuwe soekoe. Het toenemen van het aantal pĕpadons-mĕrga had nog een ander gevolg: nl. het verdwijnen van den pĕpadon-tioehasal. Waar alle soekoes van gelijken rang waren en voor locale

dorpsaangelegenheden beslisten onder voorzitterschap van de oudste soekoe, verdween deze toen zijn pĕpadon werd overschaduwd door meerdere pĕpadons-mĕrga in het dorp. Wel kon deze soekoe ook zijn pĕpadon tot den mĕrga-rang verheffen, maar verloor daardoor zijn asalschap, vooral als door toevallige omstandigheden een andere soekoe uit het dorp eerder dezen rang had verkregen.

In de mĕrga Hadji hebben alle pĕpadons den mĕrga-rang.

Binnen de soekoe werd het principe van een meerhoofdig bestuur door gelijkgerechtigden ook doorgezet.

In een overeenkomst te Lingai den 17en Rabioel Achir 1317, waarbij een tjangki zich tot soekoe verklaart, dus z.g. een nieuwe pĕpadon sticht luidt dit punt:

„Masing-masing kami orang 4 koeasa didalam tjangkirnja" .....
„Dan lagi maka kami orang moepakat bagini, sĕbab waktoe njoe-
„soek pĕpadon tioeh itoe kami 4 tjangki ini djoega sama poenja
„kĕroegian dibagi lima", enz.

De oudsten der tangki's, de familiegroepen, vormden onder leiding van den pĕnjimbang soekoe het bestuur van de soekoe.

Deze raad van tangki-oudsten binnen de soekoe vormen de pĕnjimbangs tot één pĕpadon behoorende. De adat laat niet toe dat er binnen de soekoe een onbeperkt aantal pĕnjimbangs komen. Men rekent de anak-boea van een pĕpadon te behooren tot vier tangki's (soms vijf aan de Toelang Bawang), dus tot vier pĕnjimbangs. Deze vier of vijf pĕnjimbangs zijn niet zooals de soekoeoudsten binnen de mĕrga gelijkgerechtigd, maar hebben onderling een hiërarchieke volgorde, waarin zij bij feesten naast elkander zitten.

Voor de boeai Hoenjai werden voor deze vier de volgende namen opgegeven:

1. pĕnjimbang Boemi
2. „ Ratoe
2. „ Batin
4. „ Gaja

waarbij de oudste den eersten rang inneemt. De djoedjoer en de bangoen voor ieder van deze vier rangen bedraagt, zoo de pĕpadon den mĕrga-rang heeft, respectievelijk *f* 2400.—, *f* 1600.—, *f* 1200.— en *f* 800.—.

Deze verdeeling gaat door, onverschillig welken rang de pĕpadon

van de soekoe heeft. Heeft een pĕpadon door het uitsterven van een familie minder dan dit aantal pĕnjimbangs, dan heeft zij het recht de opengevallen plaats te doen vervullen. Dan wordt één der nog geen pangkat bekleedende familieoudsten tot pĕnjimbang van de pĕpadon verheven. Zelfs komt het voor dat men voor dit doel een vreemdeling eerst adopteert. Ook dit gaat natuurlijk niet dan tegen vergoeding. Bovendien dient van deze aanvulling kennis gegeven en pĕnerangan betaald te worden aan de pĕnjimbangs mĕrga van de pĕpadongemeenschap, d.i. dus meestal van de mĕrga, maar soms ook van de mĕrgafederatie. Wil één der tangkihoofden zich afscheiden en dus een eigen soekoe gaan vormen, dan moet deze afscheiding goed gevonden worden door de pĕnjimbangs van de pĕpadongemeenschap. Hij betaalt dan de pĕbĕlian aan de pĕnjimbangs van zijn eigen boeai of mĕrga [1]) en de pĕnĕrangan aan de pĕnjimbangs van de federatie. Het is zuiverder om te spreken van een betaling aan de pĕpadons, dan van een betaling aan de pĕnjimbangs aangezien iedere pĕpadon hetzelfde aandeel ontvangt, onverschillig hoeveel pĕnjimbangs zij telt. Bij het bestijgen van een nieuwe pĕpadon zit de tangkioudste, die nu soekoeoudste wordt op de pĕpadon; zijn vier volgpĕnjimbangs zitten aan de vier hoeken.

Bij de Poebians vinden we binnen de pĕpadon drie trappen van rangen. Verricht hier één der pĕnjimbangs het „tjakak pĕpadon", dan zitten de bij hem behoorende vier pĕnjimbangs van den derden trap op de vier hoeken. Beneden den pĕpadonoudste, de pĕnjimbang-toea, vinden we vier pĕnjimbangs van den tweeden rang met de volgende pangkat in hiërarchische volgorde:

1. pĕnjimbang pĕmĕdag toeha,
2. pĕnjimbang pĕngalaka,

1) In den loop der tijden, toen verschillende deelen van den stam naar elders uitzwermden, werd het onderling verkeer moeilijker. De uitgezwermde deelen, die van den daar wonenden stam reeds het recht op den grond hadden gekocht en zoodoende waren opgenomen in de „mĕrga", kochten zich ook in, in de pĕpadongemeenschap. Dit is het z.g. „tjampoer adat". Zoodoende ontstond de neiging om de territoriale mĕrga te doen samenvallen met de pĕpadongemeenschap. Het besturend-rechtsprekend orgaan van de boeai (stam), de proatin, volgde deze evolutie en ging over in een proatin-mĕrga. De opheffing van de mĕrga's, door het gouvernement, drong deze ontwikkeling van den stam terug. Waar stam en mĕrga samenvielen bleef de proatin-adat in haar ouden vorm.
Elders maakten zij plaats voor de proatins van kleine complexen, van pĕpadongemeenschappen (zie beneden).

3. pĕnjimbang pĕngatoeha,
4. pĕnjimbang.

Dit zijn de vier pĕnjimbang-tangki'.

Ieder van deze vier heeft onder zich voor pĕnjimbangs met den pangkat van:

1. pĕnjimbang mahan,
2. pĕnjimbang soekoe,
3. pĕnjimbang pakaian,
4. pĕnjimbang titih.

Deze volgorde wordt uitgedrukt door te zeggen, dat de pĕnjimbang-toeha op het hoofd van de pĕpadon zit; de pĕnjimbangs-tangki op de borst, vier pĕnjimbangs van den derden rang op de buik, terwijl de anak-boea de voeten vormen.

Zooals uit de bovengenoemde titels blijkt gebruiken de Poebians vele woorden in een andere beteekenis dan de Aboengs, hetgeen uiteraard ook niet bevorderlijk was voor een inzicht in het pĕpadonwezen. Het woord tangki omsluit hier dan ook een grootere eenheid dan bij de Aboengs en Toelang-Bawangers. Bij deze laatsten en in Boenga Majang bestaat een tangki meestal uit een enkel huis, soms zelfs uit één enkel gezin. Bij de Poebians omvat het minstens vier of vijf huizen. Dientengevolge zijn de pĕpadons hier veel grooter en minder veelvuldig. De diepere ordening leidde de neiging tot titelverhooging in andere banen dan bij de Aboengs. Binnen de pĕpadon bestond veel langer gelegenheid tot titelpromotie, terwijl bij de grootere lengte van den hiërarchieken ladder veel minder personen gerechtigd waren tot splitsing. Immers alleen de persoon, die direct in rang op den pĕpadonoudste volgde, had dit recht; zoolang hij hiertoe niet overging hadden de anderen er ook het recht niet toe.

We vinden dan ook bij de Poebians een betrekkelijk gering aantal pĕpadons, nl. vier tot zes per keboeaian. Niettegenstaande het ver doorgevoerde gelijkheidstelsel is hierdoor het aantal personen, dat voor een beslissing van adatgeschillen noodig is betrekkelijk gering.

Gewoonlijk worden alle pĕpadonbestijgingen door de bestuursambtenaren als „naik pĕpadon" aangeduid [1]). Staatsrechtelijk moet

1) „Tjatjak" = beklimmen of bedrijven.

echter onderscheid worden gemaakt tusschen „tjakak-pĕpadon", het feestelijk bestijgen van een reeds bestaanden pĕpadon door iemand, die reeds pĕnjimbang is, welke plechtigheid door de adat wordt geëischt als overblijfsel van de vroegere initiatie tot volwaardig lid der gemeenschap, maar die overigens geen staatsrechtelijke gevolgen heeft; het „naik pĕpadon", het geven van een hoogeren rang aan een reeds bestaande pĕpadon, hetgeen hoogstens een verandering in de verdeeling van de dau kan teweegbrengen; en ten derde het vestigen van een nieuwe pĕpadon, hetgeen het aantal soekoes met één vermeerdert. Het bestuur heeft zich tientallen jaren lang bemoeid met het pĕpadonwezen uitsluitend uit economische overwegingen, omdat men de gevolgen van al die feesten vreesde en meende dat het slachten van talrijke karbouwen op den duur den veestapel zou doen verdwijnen. Toen men inzag, dat het tegengaan van deze feesten alleen tengevolge had, dat het aldus bespaarde geld naar Mekka werd gedragen op de haddj, liet men het stelsel geheel aan zich zelf over. Toch heeft de derde vorm aanspraak op groote aandacht van het bestuur. Ter verduidelijking hiervan moge het onderstaande voorbeeld, uit Boenga Majang, dienen. Wanneer hier een familieoudste (in deze mĕrga, waar het stelsel geheel verworden is, is dit dikwijls zelfs een enkel gezinshoofd) een eigen pĕpadon wil stichten, hebben daartoe de ondervolgende drie handelingen plaats.

Vooreerst het zg. „mĕtjah pĕpadon", d.i. de formeele afscheiding van de soekoe, waartoe hij eerst behoorde. De familie is dan een zelfstandige soekoe geworden en de oudste is dan pĕnjimbang. Hiertoe moet hij betalen:

a.	bĕja mĕtjah lĕboe bĕli pĕpadoen	*f*	120
b.	bĕja bĕli toea	„	20
c.	bĕja bĕli pĕnjimbang	„	20
		f	160

Is eenmaal een zelfstandige soekoe gevormd, dan kan worden overgegaan tot het verwerven van een hoogeren rang. In deze mĕrga komt hiervoor alleen de mĕrga-rang in aanmerking. Men gaat dus over tot aankoopen van de onderscheidingsteekenen van dien rang:

a.	bēja tandoe bĕrkaki, isi kĕri tiga	*f* 120
b.	bēja bĕli djĕmpana poetih pakai kĕris	„ 200
c.	bēja rata	„ 200
d.	bēja bĕli pakaian moesèr	„ 200
e.	bēja bĕli pakaian tatah mas	„ 360
		f 1080

Deze tweede handeling vormt de „pĕbĕlian". Terwijl de eerste dau van *f* 160 wordt betaald aan de soekoe resp. de tangki, waaruit de pĕnjimbang treedt, wordt de tweede dau, groot *f* 1080, betaald aan de pĕnjimbang-mĕrga van de kĕboeaian (zie boven). De familie, de nieuw gevormde soekoe, mag echter de nieuwe sieraden nog niet dragen op algemeene feestelijkheden, waarop ook pĕnjimbangs van buiten de kĕboeaian komen. Dit mag eerst plaats hebben bij en na de derde handeling, de „pĕnĕrangan". Bij deze handeling treedt een der ceremoniën zoo sterk naar voren, dat hierdoor het uiterlijk van het geheele stelsel wordt beheerscht, nl. het z.g. „tjakak pĕpadoen" het bestijgen van den pĕpadoen. Dit, o.a. door HISSINK beschreven verschijnsel, leidde de aandacht van de hoofdzaak, het vormen van een nieuwe soekoe, volkomen af, zoodanig, dat zich op deze laatste plechtigheid, die niet meer is dan een openbare kennisgeving van een reeds voldongen feit, de geheele aandacht van het bestuur richtte. De reactie tegen het stelsel richtte zich dan ook uitsluitend hiertegen; voor de eerste twee handelingen was geen toestemming van het bestuur noodig, maar enkel en alleen voor het laatste. Een dergelijke bestrijding, die de kern van de zaak niet raakte, was uiteraard tot mislukking gedoemd. Voor deze laatste ceremonie moest de nieuwe pĕnjimbang *f* 100 betalen als vervanging van één karbouw. Boven en behalve de reeds genoemde bedragen (waarvoor echter gambang, d.i. vervanging door goederen van een hoog te schatten waarde, was toegelaten) droeg de nieuwe soekoe de kosten van de verplichte gastmalen en die van de uitnoodigingen daartoe (een stuk wit goed, een stuk vleesch per uit te noodigen pĕnjimbang).

De drie bovengenoemde handelingen kunnen ineens plaats vinden, worden echter gewoonlijk verdeeld over drie opeenvolgende jaren. Soms worden twee en drie tezamen gedaan (het door HISSINK beschreven geval).

Het worde hier terloops vermeld, dat de kĕpala kampoengs, hoewel zij als zoodanig geen positie in de adat bekleeden, er hier en daar toch in geslaagd zijn zich de 10% van de dau te doen uitkeeren, die vroeger aan het mĕrgahoofd toekwamen.

De gelijkgerechtigdheid van de soekoes blijkt bij verschillende gelegenheden. Zoo beslissen wel de pĕnjimbangs mĕrga over het al dan niet verleenen van een hoogeren rang, maar het vestigen van een nieuwen pĕpadoen, d.w.z. van een nieuwe soekoe, moet geschieden ten overstaan van alle pĕpadoens. De pĕnĕrangan wordt daarom onder alle pĕpadoens verdeeld. Hierbij heeft wel een gradatie naar den rang van pĕpadoen plaats, maar deze verschillen zijn niet groot. (In de Peminggirstreken waar de verschillende soekoes niet allen gelijkgerechtigd zijn, zijn de verschillen bij de verdeeling van adatinkomsten veel grooter, terwijl sommige inkomsten geheel aan de bandars komen.)

Bij het toekennen van een hoogeren rang of titel en bij het toelaten van nieuwe pĕnjimbangs wordt met de nieuwe pĕnjimbang(s) dikwijls een overeenkomst gesloten en veelal schriftelijk ten overstaan van de geheele proatin vastgelegd, waarbij een afwijkende verdeeling van de dau plaats vindt. Ik vermoed, dat langs dezen weg de volkomen gelijkwaardigheid der soekoes is opgeheven. Er bestaan tal van dergelijke overeenkomsten en deze geven in een tweede en derde geslacht juist de aanleiding tot de talrijke geschillen over pĕpadonkwesties, welke kwesties door den Landraad veelal niet tot een oplossing zijn te brengen, terwijl de proatin-adat geen dwingende bevoegdheid heeft, waardoor dergelijke kwesties jaren lang de dorpen en mĕrga's in onrust houden. Het dwangmiddel van uitstooting uit de adat kan nl. niet worden toegepast, zoodra het eenigszins grootere groepen van personen betreft. Door de overmaat van rechtszekerheid te willen geven heeft het gouvernement juist rechts*on*zekerheid gebracht. Het gevolg hiervan is, dat de gouvernementsrechter niet veel anders van schuldzaken te berechten krijgt, waarbij een der partijen niet-Lampoenger is.

Dergelijke overeenkomsten betreffende de verdeeling der „dau" komen ook voor binnen de pĕpadoen. Veelvuldig bestaat de overeenkomst, dat de eerste pĕnjimbang, d.i. de soekoeoudste, twee aandeelen krijgt tegen één aandeel voor ieder der overige pĕnjim-

bangs. De rangorde binnen de pĕpadoen is ook regelgevend voor de volgorde, waarin het „tjakak pĕpadoen" plaats mag hebben. Zoolang de eerste pĕnjimbang dit nog niet heeft gedaan, mag geen der lagere pĕnjimbangs dit doen.

Ook bij de verdeeling van de kosten voor bepaalde gelegenheden, b.v. bouw van een sĕsat (het dorpshuis of de vergaderzaal), worden de soekoes als volkomen gelijkwaardig beschouwd; de kosten worden omgeslagen over alle pĕpadoens. Ieder hunner betaalt evenveel, ongeacht het aantal der daartoe behoorende mannen.

De rang van den pĕpadoen, uitgezonderd de mĕrga-rang, is zuiver een titulatuur- en préséance- kwestie. Dit is zelfs zoo sterk, dat, toen de resident CORNETS DE GROOT zijn nota over de slavernij en het pandelingschap schreef, hij de pangkats niet aanduidde naar hun rang, maar naar het voornaamste onderscheidingsteeken en sprak van de pangkat panggå, de pangkat djĕmpanå, enz. (soorten van draagstoelen, zie HISSINK, blz. 40).

De zaak werd nog verder verwaterd doordat men behalve de eigenlijke rangen ook de daarbij behoorende sieraden afzonderlijk ging verkoopen (zie blz. 439), zoodat iemand den tioeh-rang kon krijgen zonder nog gerechtigd te zijn alle daarbij behoorende sieraden te mogen gebruiken; hij had deze stuksgewijze nog nader te koopen. Dit is het zg. „naik keboemian". Had hij ze, dan kon hij die bovendien nog maar alleen binnen zijn eigen mĕrga gebruiken.

Al deze sieraden en onderscheidingsteekenen evenals de twee later bijgevoegde rangen, andang-andang en sĕsaká, geven wel aanleiding tot allerlei kwesties, „storie" zegt de Lampoenger, maar zijn niet van staatsrechtelijk belang. Wel van belang is, dat het pĕpadonwezen aanleiding heeft gegeven tot de vorming van grootere federaties boven de mĕrga's. Zoo treffen we federaties aan van de „mēgå pak" aan de Toelang-Bawang en de boeai V aan de Wai Kanan.

Hier geschieden alle verheffingen ten overstaan van de pĕpadons van de federatie, terwijl deze ook tezamen de pĕnĕrangan ontvangen. Tevens vormt de proatin van de federatie de hoogste adatrechtspraak.

Tot de „mēgå pak" behooren thans Soeai Oempoe, Boeai Boelan, Tegamoan, en Adji. Vroeger behoorde hiertoe Boenga Majang, terwijl Adji een onderhoorigheid van Soeai Oempoe was.

De „boeai V", nl. Sĕmĕngoek, Baroega (uitgesproken Bahoego), Bara Datoe, Bara Sakti, en Pĕmoeka, vormen thans acht mĕrga's, daar Pĕmoeka in vier mĕrga's is uiteengevallen. De drie eveneens tot deze groep behoorende mĕrga's in Palēmbang hebben geen pĕpadonstelsel, en behooren niet tot de federatie.

De bevolking onderscheidt drie verschillende manieren, waarop een persoon pĕnjimbang kan worden.

I. Het z.g. bĕlah pĕpadon. Dit is de boven beschreven manier, waarbij een tangki uit de soekoe treedt en een nieuwe pĕpadon grondvest. Bij verdeeling van een dau krijgen de oude en de nieuwe soekoe samen een gelijk aandeel als vroeger de oude soekoe. Dit wordt weergegeven door het woord „bĕlah".

II. Het z.g. „papak pĕpadon". Hierbij heeft de pĕpadonoudste twee vrouwen van zijn eigen rang tegelijk gehuwd. De oudste zoons van beide vrouwen hebben dan gelijke rechten om hun vader op te volgen. Zij zijn papak, d.w.z. zij liggen gelijk zooals de planken van een vloer gelijk liggen. Dan ontstaat een toestand, die misschien het best aangeduid zou kunnen worden met te zeggen, dat ieder van hen beiden recht heeft op een half-pĕpadon. Deze toestand is natuurlijk een bron voor allerlei twisten over het oudsteschap. In de boeai (stam) Sĕlagai heeft de stamoudste dit gedaan, met het gevolg, dat thans de beide takken aansturen op een splitsing waarbij echter evenals in Boenga Majang geen van beiden den grond wil splitsen.

III. De derde manier geeft wel den ergsten toestand van corruptie weer en wordt ook niet in alle mĕrga's gevonden. Dit is het „nĕgih". Hierbij draagt iemand, die pĕnjimbang is, zijn rang over aan een ander, die anders niet in aanmerking zou komen voor het pĕnjimbangschap, b.v. een jongeren zoon. Het misbruik schuilt nu hierin, dat degene die overdraagt meestal een ongetrouwde vrouw is. Zoolang zij ongetrouwd is, volgt zij den rang van haar vader. Is deze nu pĕpadonoudste en is er een pĕnjimbangsplaats open, dan zou een zoon van hem recht op den zetel hebben. Men laat nu de dochter optreden, alsof zij zoon was, maar draagt de rechten over op een derde, die soms zelfs vreemdeling is.

Behalve deze mĕrga-federaties vinden we lagere pĕpadongemeenschappen. Deze gemeenschappen, zooals b.v. Panarangan en

omliggende dorpen er één is, behooren soms tot meer dan een mĕrga.

Zij hebben echter één sĕsat, worden bij onderlinge feesten als één geheel gerekend. Deze kleine gemeenschappen danken hun ontstaan aan aardrijkskundige en economische redenen en aan de verslapping der hoogere verbanden.

De door de adat vereischte feesten zijn tamelijk kostbaar en vereischen dan ook groote offers aan tijd, geld en moeite. Deze offers worden in de eerste plaats gedragen door de leden van de pĕpadon, van welke het feest uitgaat. Deze ontvangt echter hulp van de aanverwante soekoe's.

De dorpen zijn zooals boven reeds vermeld over het algemeen klein. Daarom werd steun gezocht bij de naastgelegen dorpen. Hoe grooter de kring werd, hoe lichter deze druk werd. Hiertegenover staat echter, dat ook het aantal uit te noodigen gasten grooter dus de kosten zwaarder werden.

Zoo kwam men tot een evenwichtstoestand en ontstonden kringen van dorpen, dikwijls van gelijke afstamming, die ook uit anderen hoofde dikwijls met elkaar in contact kwamen, doordat zij dicht bij elkaar ladangden, hun irrigatiewater uit dezelfde rivier betrokken of tezamen een zelfde marktplaats hadden. Bij feesten werden alle pĕnjimbangs van dezen kring uitgenoodigd, terwijl men van de mĕrga alleen de vertegenwoordigers van iedere pĕpadon vroeg. Toen later door het opheffen van de mĕrga en dus van het gemeenschappelijk grondgebied de grootere verbanden verslapten, bepaalde men zich er toe de oudsten van andere gelijksoortige gemeenschappen op de feesten te vragen. Bij nog verdere verslapping liet men dit ook na en werden dergelijke gemeenschappen zelfstandig. We zien dan, dat de proatin van een dergelijke gemeenschap, die te voren alleen interne pĕpadonzaken afdeed, ook alle andere geschillen gaat beslissen. Ook in de verdeeling van de dau weerspiegelt zich die verandering. Een geval als hierbedoeld is het boven op blz. 441 vermelde geval met het westelijke deel van Boenga Majang.

Sedert het opheffen van de mĕrgagrenzen zwermen dorpen van den eenen stam dikwijls ver weg uit tusschen andere stammen; zij laten zich daar dan opnemen en worden deel van een dergelijke kleine pĕpadongemeenschap.

Een andere vorm van pĕpadongemeenschap is een soortgelijke combinatie, maar nu niet tusschen dorpen maar tusschen een stamboeai Bĕlioek en den onderstam Pemanggilan van de stamboeai Noenjai; de andere onderstam van Noenjai staat hierbuiten. De grondslag van een dergelijke gemeenschap is een meestal op schrift gestelde overeenkomst tusschen de samenstellende dorpen.

In een geval nl. de vier dorpen van Sĕlagai-Pĕngoeboean zijn de vier samenstellende dorpen naar elkander toe verhuisd en vormen nu één woondorp bestaande uit vier officieele anèks.

Tegenover dergelijke federaties treffen we echter ook woondorpen aan, staande onder één kepala kampoeng, die pĕpadonrechtelijk uit meerdere groepen bestaan, z.g. tjampoer adat; zij zijn dan zelfs niet „sĕsilangan"; d.w.z. zij zijn bij feesten (gawé's) niet *verplicht* elkander uit te noodigen. Een voorbeeld hiervan is Pakoean Adji in de mĕrga Soekadana.

Uit het bovenstaande moge blijken, dat er aan het pĕpadonstelsel meer vast zit, dan louter ijdelheid en titeljacht.

De voortdurende splitsingen en als gevolg daarvan de voortdurende vermeerdering van personen, die gerechtigd zijn om mede te spreken over het wel en wee der mĕrga, vormen een bedreiging voor het bestaan dier mĕrga. Hiertegen dient dus opgetreden te worden, niet tegen de andere uitingen. Zijn de nadeelen, de corruptie en de voortdurende splitsingen verdwenen, dan vormt een pĕpadongemeenschap een hechte band.

Tĕlok Bĕtong, 30-10-1928.

Een en ander naar aanleiding van „Tien begrootingen met den Volksraad".

Een kloek stuk werk! Gelijkmatig in detailleering, overzichtelijk in synthese voldoet dit tienjarig overzicht, samengesteld door de Generale Thesaurie van het Departement van Financiën, aan alle eischen, welke redelijkerwijze kunnen worden gesteld.

Voor een bespreking leent het werk zich weinig. Talloos zijn toch de onderdeelen van Regeeringspolitiek, welke uit de samengebrachte cijfers spreken; talloos zijn de vragen, welke naar aanleiding van die cijfers in de gedachten komen. En voor alles doen zij de wenschelijkheid spreken van een algemeene, diepgaande toetsing van het huidige regeeringsbewind aan de eischen voor de toekomst te stellen, toetsing ook van Landsinkomsten tegenover totale en individueele productie, waaraan die inkomsten moeten worden ontleend.

Enkele grepen mogen ons veroorloofd zijn: Een tegenoverstelling van de *ontvangsten* voor 1919 en 1927, het laatste jaar waarvoor de uitkomsten bekend zijn geeft, na correctie met *f* 62.9 millioen voor voedselvoorziening in 1919, het volgende beeld (in millioenen guldens).

	1919	1927	1919	1927
	(in millioenen guldens)		(in procenten v. h. totaal)	
Belastingen	173.5	322.—	59	63.—
Overschot monopolies	54.5	51.5	18.5	10.—
„ producten .	40.—	82.5	18.5	16.—
„ bedrijven. .	17.—	41.—	6.—	8.—
Allerlei	9.5	16.5	3.—	3.—
	293.5	513.5	100.—	100.—

Uit deze cijfers blijkt, dat terwijl de belastingen, producten en bedrijven aan budgetaire beteekenis hebben gewonnen, de monopolies een teruggang vertoonen, waarbij echter dient te worden opgemerkt, dat dit beeld in zoover onzuiver is, dat tegenover de overschotten van producten en bedrijven uitgaven staan onder den buitengewonen dienst en voor een meer zuivere vergelijking de overschotten van die producten en bedrijven met de kosten van rente en afschrijving dienden verminderd te worden [1]).

Nu hebben tusschen 1919 en 1928, welke in beschouwing zijn genomen, de totale uitgaven onder buitengewoon bedragen:

voor de monopolies ƒ 29.— millioen.
„ „ producten ƒ 50.— „
„ „ bedrijven ƒ 455.— „

Neemt men de kosten van deze kapitaalverstrekking op ± 8%, zijnde 6% voor rente en 2% voor afschrijving, dan dienen dus om een vergelijking tusschen de jaren 1919 en 1927 mogelijk te maken, de overschotten van monopolies, producten en bedrijven verminderd te worden met resp. ƒ 2.—, ƒ 4.50 en ƒ 36.5 millioen.

Het navolgende is dan van het verloop van de Landsinkomsten het meer juiste beeld:

	1919	1927	1919	1927
	(in milioenen guldens)		(in procenten v. h. totaal)	
Belastingen	173.5	322	59	68.—
Overschot monopolies	54.5	49.5	18.5	105.5
producten. . .	40.—	78.5	13.5	17.—
bedrijven . . .	17.—	4.5	6.—	1.—
allerlei. . . .	95.—	16.5	3.—	3.5
	293.5	470.5	100.—	100.—

1) Een werkelijk zuivere vergelijking, waarbij ook met pensioenslasten, enz. rekening wordt gehouden is aan de hand van de begrootingscijfers niet mogelijk.

Een beschouwing van deze cijfers stelt onomstootelijk vast, dat de opbrengst van de belastingen langzamerhand een invloed op het budget heeft gekregen, als in het begin van deze eeuw nauwelijks denkbaar werd geacht. Niet onvermeld mag verder blijven, dat de stijging van het overschot van de producten met ƒ 38.— millioen voor ± ƒ 2.— millioen te danken is aan het winstaandeel van de Billiton maatschappij en voor ƒ 35.— millioen aan de Bangkatinwinning.

De uitkomsten van de Staatsbedrijven zijn uitermate zorgwekkend; van het oude ideaal, dat door die bedrijven een gedeelte van 's Landsinkomsten zou worden geleverd is wel heel weinig overgebleven. Nu zou het uiteraard getuigen van een in kortzichtigheid onjuiste visie, wanneer die bedrijven zuiver op rendabiliteit werden beoordeeld. Een hooger ideaal en wel van productiviteit, dient hier te worden aangelegd.

Verder is rekening te houden met de uitwerking van het zoogenaamde efficiency onderzoek. Maar ook aanvaardt men hiervoor — in mentaliteit wedijverende met Regeering en Volksraad — de mogelijkheid, dat door mecaniseering en personeelsafvloeiïng netto een millioen 's jaars bespaard kan worden, dan nog spreekt daarnaast de wenschelijkheid, zoo niet urgentie, van een zeer *grondige* toetsing van de huidige *politiek* tegenover en van de Staatsbedrijven. Is men met die bedrijven vervallen in wat men zou kunnen noemen *excès d'étatisme* of is althans een gedeelte van den financieelen achteruitgang tegenover 1919 alsnog te herwinnen.

Voor de beoordeeling van het bewind over de laatste 10 jaren is de staat van *uitgaven* uiteraard niet minder leerzaam dan die van de inkomsten.

Ten einde een indruk te vestigen van het eindresultaat, dat onder meer of minder sprekende invloeden als bezuiniging, veiligstelling van het gezag, Volks- en Ondernemersraad, buitenlandsche vijand, politieke sectengeest, enz. enz. is bereikt, moge het navolgende overzicht dienen, dat is samengetrokken uit den verzamelstaat van de zuivere gewone landsuitgaven, waaruit de vermeerderingen en verminderingen, ook procentueel, van verschillende takken van staatszorg te zien zijn en waarbij — om de vergelijking zoo zuiver als mogelijk te stellen — de kosten van de voedselvoorziening in

		1919	1927	vermeerderin g	vermindering
		in millioenen guldens		in procenten	
1	Algemeen Bestuur. . . .	5.8	8.6	48.—	
2	Binnenlandsch „	14.1	24.6	72.—	
3	Vorsten, Grooten, enz. . .	3.5	7.9	*126.*—	
4	Andere Bestuursuitgaven .	2.4	3.2	33.—	
5	Plaatselijk en Gewestelijk Zelfbestuur. . .	15.2	14.—		8
	Totaal Bestuur	41.—	58.3	42.—	
6	Rechtswezen.	3.8	4.8	26.—	
7	Gevangeniswezen	6.5	6.7	3.—	
8	*Politie.*	13.—	21.7	*63.*—	
9	Andere uitgaven voor Justitie, Politie, enz. . . .	1.6	1.7	6.—	
	Rechtswezen, Gevangeniswezen en Politie . . .	24.9	34.4	34.—	
10	Rente en aflossing rente. .	13.3	56.3	—	—
	Aflossing	7.5	28.—	—	—
11	Belastinginning.	9.5	17.—	79.—	
12	Wachtgelden, verlofsbezoldigingen, enz.	1.4	5.2	3.70 —	
13	Pensioenen burgerlijke ambtenaren.	7.1	21.2	200.—	
14	Voorschotten.	0.8	1.—	25.—	
17	Vervoerskosten	15.2	17.5	15.—	
	Bijzondere kosten ambtenaren en beambten . .	24.5	44.9	*83.*—	

		1919	1927	vermeerdering	vermindering
		in millioenen guldens		in procenten	
16	*Kredietwezen*	0.3	—		
18	Onderwijs	28.4	39.4	39.—	
20	Volksgezondheid	12.2	14.3	17.—	
21	Landbouw, Veeteelt, Visscherij, Nijverheid en Handel.	3.7	4.3	16.—	
22	B. O. W.	36.7	18.8		49.—
	Ontwikkelingsbevordering .	81.3	76.8		*5.5*
24	Oorlog.	77.9	65.8		15.5
24a	Militaire pensioenslasten .	12.8	30.1	135.—	
25	Oorlogsmarine	22.7	25.2	27.7	
25a	Scheepvaart en Marine-etablissement.		3.6		
	Militaire uitgaven	113.4	124.7	10.—	
19	Eeredienst	1.3	1.7	31.—	
25	Mijnwezen	1.6	1.6		
26	Allerlei	16.6	12.8		23.—
	Totaal Generaal	334.9	455.5	36.—	
	Totaal Generaal exclusief rente en aflossing.	314.1	371.2	*18.3*	

1919, zoomede de kosten van het muntwezen buiten beschouwing zijn gelaten [1]).

Nu is het trekken van conclusiën, ook uit een overzicht als het vorenstaande niet zonder gevaar, ware het reeds alleen wijl de

1) De nummering van den oorspronkelijken staat is aangehouden.

begrootingen en rekeningen er tot nu toe nog allerminst op zijn ingericht een eenigszins behoorlijk overzicht te geven van de werkelijke kosten van een of ander onderdeel van Staatsdienst. In menig opzicht moet men zich met ruwe benaderingen behelpen. Zoo is er op te wijzen, dat voor alle dienstonderdeelen, waarvoor de personeelskosten overwegend zijn, die kosten in werkelijkheid grooter zijn, dan door de cijfers aangegeven, zulks in verband met de groote stijging, welke de bijzondere kosten van ambtenaren en beambten te zien geven.

Als vergelijkingsmaatstaf dient waarschijnlijk het beste het totaal generaal, exclusief rente en aflossing van staatsschuld, wijl die rente en aflossing slechts waarde hebben, wanneer zij beschouwd worden in verband met den buitengewonen dienst, in hoofdzaak dus in verband met de zg. kapitaalsuitgaven voor monopolies, producten en bedrijven. Dit totaal generaal nu vertoont over het beschouwde negenjarig tijdvak *een stijging van niet meer dan 18.3 %*, een vermeerdering dus, welke voor een land, dat in een eerste stadium van ontwikkeling verkeert, wel buitengewoon sober is te noemen.

Een beschouwing van de detailcijfers leert verder, dat waar nog van vermeerdering sprake is, die vermeerdering in hoofdzaak betreft *l'état gendarme*. Bestuurskosten, kosten van rechts- en gevangeniswezen en politie vertoonen toch verhoogingen van resp. 42% en 34%, van welke kosten de vermeerderingen van *126%* voor Vorsten, Grooten, enz. en van *63%* voor politie weinig aangenaam aandoen.

Van de bijzondere kosten van ambtenaren en beambten verdient vermelding, dat de kosten van pensioenen, althans ten deele een afloopend karakter dragen, doordat over een 15 of 20 jaren de rechtstreeks uitbetaalde pensioenen voor burgerlijke ambtenaren komen te vervallen.

De militaire uitgaven stemmen in zoover tot dankbaarheid, dat de vermeerdering gedurende de laatste negen jaren niet excessief kan heeten. De vraag dringt zich uiteraard naar voren of, met de uiterst geringe afweerkracht tegen een buitenlandschen vijand en daardoor het verspillende karakter van een aanmerkelijk deel van de militaire uitgaven ad *f* 124.7 millioen, of *33.5%* van het totaal generaal, het niet aangewezen is, behalve naar de bezuinigingen, welke door de mecaniseering zullen worden gebracht, ook naar meer ingrijpende vermindering van de militaire uitgaven te streven.

Bij een beschouwing van die uitgaven is toch niet te vergeten, dat het verloop er van beheerscht wordt door de vermindering van de kosten van oorlog met ƒ 12.1 millioen. Deze vermindering nu wordt goeddeels beheerscht door verminderingen op de ondervolgende posten: Levensmiddelen en brandstoffen met ƒ 3.16 mill.; aanschaffing en uitzending van magazijnsgoederen met ƒ 10.6 mill.; voorzieningen van materieelen aard met ƒ 3.9 mill. en geniewerken met ƒ 2.2 mill. Van die verschillende posten kan voorshands slechts het bedrag van ƒ 3.16 mill. als een blijvende vermindering worden aangemerkt.

Een beschouwing van de uitgaven, welke hiervoren onder ontwikkelingsbevordering zijn gerangschikt stemt zeer, zeer weinig hoopvol. Voor landbouw veeteelt, visscherij, nijverheid en handel is toch in 1927 geen grooter bedrag uitgegeven dan van ƒ 4.3 millioen of niet meer dan 1.16%, (zegge en schrijve één en zestien honderdste procent) van het meer genoemde totaal generaal en van dit percentage komt dan nog maar een gedeelte aan de ontwikkeling van de levensvoorwaarden van den economisch zwakke ten goede.

Nu kunnen de cijfers, zooals zij in de begrootingsoverzichten zijn samengevoegd aanleiding geven tot minder juiste conclusiën, vooral in dit geval en wel in verband met de verscheidenheid der uitgaven, welke onder B. O. W. zijn gerangschikt en in verband met de wisselende inzichten nopens den buitengewonen dienst.

De onder ontwikkelingsbevordering samengevoegde uitgaven dienen daarom nader onderzocht.

Nu dienen voor beoordeeling van de uitgaven, welke voor die bevordering dienen, van de B. O. W. uitgaven feitelijk slechts in aanmerking te worden genomen, die voor bruggen en wegen; voor bevloeiïng, enz. en in het belang der Volksgezondheid.

Stelt men deze uitgaven voor 1919 en 1927 tegenover elkander dan krijgt men het volgende beeld.

	1919		1927
	in millioen gulden		
Bruggen en wegen	10.—		6.4
Irrigatie, enz.	11.4		9.—
Assaineeringswerken	2.4	±	0.8
	23.8		14.6.

De vermindering hoewel niet zoo belangrijk als in den overzichtsstaat aangegeven bedraagt toch nog altijd 39%.

Ook de cijfers voor den dienst der volksgezondheid behoeven een correctie, zulks in verband met den buitengewonen dienst, waardoor de werkelijke uitgaven worden tot ƒ 13.3 voor 1919 en ƒ 14.6 voor 1927. De vermeerdering is dus iets minder dan in den overzichtsstaat aangegeven.

De hier aangebrachte correcties toonen, dat daardoor in de strekking van de cijfers in het algemeene overzicht geen wijziging komt. Het totaal der uitgaven, dat onder ontwikkelingsbevordering zou kunnen worden gerangschikt is uitermate gering. Neemt men toch aan, dat aan de economisch zwakken ten goede komt $^2/_3$ van de uitgaven voor onderwijs, bruggen en wegen en irrigatie, alle uitgaven voor den dienst der volksgezondheid en wederom $^2/_3$ van de uitgaven voor landbouw, enz., dan komt men met deze optimistische aannamen, voor 1927 tot een bedrag op gewoon en buitengewoon van ± ƒ 53.— millioen of niet meer dan ongeveer *14%* van het totaal generaal, dat wij hiervoor als vergelijkingsmaatstaf hebben aangehouden.

Wat in deze wordt gedaan is inderdaad nog van geringe beteekenis en voor de wijze, waarop zulks moet worden verricht is wellicht het credietwezen als typeerend voorbeeld aan te halen.

Beschouwt men toch de pandhuizen; daarvoor tusschen 1919 en 1928 onder buitengewoon een kapitaal beschikbaar gesteld van ƒ 27.— millioen. Stelt men de kosten voor die kapitaalverstrekking wederom op acht procent, dan bedragen deze ± ƒ 2.2 millioen. Het overschot in 1927 verkregen bedraagt ƒ 6 mill. meer dan in 1919, zoodat met het pandcrediet alleen in 1927 ƒ 3.8 millioen meer werd verkregen dan in 1919. De van Regeeringswege opgerichte loemboengs [1]), desa- en volksbanken hadden per u° September 1927 een eigen vermogen verzameld van ƒ 38.2 mill.; desa- en volksbanken maakten in dat jaar een winst van ruim ƒ 3.— millioen. Het van Regeeringswege verstrekte crediet eischte van de bevolking in dat jaar dus nagenoeg ƒ 7.— millioen, boven de werkelijke kosten van credietverstrekking.

---

1) De picol padi gerekend op f 2.50.

De hier kortelings besproken publicatie van de Generale Thesaurie lokt beschouwingen uit. In menig opzicht is, zelfs met het uitgebreide cijfermateriaal dat thans ter beschikking staat, een gefundeerd oordeel echter nog niet mogelijk. Verdere toetsing van inkomsten en uitgaven, op draagkracht, ook op retributief karakter is daarvoor noodig. Een enkele uitspraak is echter wel zonder meer veroorloofd. Het is, dat de staatswerkzaamheid zich gedurende het laatste decennium wederom sterk op die van *l'état gendarme* is toegespitst.

Het is nagenoeg een kwart eeuw geleden, dat VAN DEVENTER zijn beschouwingen over den economischen toestand der inlandsche bevolking op Java en Madoera eindigde met de uitspraak:

„Het moet dan herhaald worden, dat de voorname oorzaak, „waarom de economische toestand der inlandsche bevolking van „Java en Madoera in de laatste kwarteeuw eer achter- dan vooruit „is gegaan, hierin moet worden gezocht, dat van overheidswege „onvoldoende voorzien werd in haar stoffelijke en geestelijke be„hoeft".

De „geestelijke" behoeften bleven sinds dien als „vitaal belang" in het middelpunt van activiteit; een staatscommissie onderzoekt thans of het daarvoor gekozen systeem voldoende wortelt in de overheerschende economische verhoudingen om niet averechtsche gevolgen te moeten vreezen.

De zorg voor stoffelijke belangen getuigt nog steeds van weinig kracht.

E. P. WELLENSTEIN.

Economische Kroniek.

Het object der theoretische staathuishoudkunde door J. van Gelderen.

Het lezen van bovengenoemde verhandeling, de rede waarmede de heer J. VAN GELDEREN het ambt van tijdelijk buitengewoon hoogleeraar aan de Rechtshoogeschool te Batavia heeft aanvaard, doet in menig opzicht weldadig aan.

Reeds bij de arbeidsomschrijving op economisch gebied geeft VAN GELDEREN een gelukkige formuleering: „Dit denkobject" kan niet worden „gevonden door het aprioristisch af te leiden uit haar „wezen" of „grond-„begrip", doch door op grond van doelmatigheidsoverwegingen uit te gaan „van haar ervaringsobject" [1]). Het veld van onderzoek, is daarmede zoo ruim als mogelijk gesteld en volkomen in overeenstemming met dit ruime standpunt is dan ook de uitspraak, dat „de methodenstrijd, die zoo lang de geschiedenis der „staathuishoudkunde heeft vervuld en zelfs vertraagd „en belemmerd," (ook buiten de Germaansche landen?) „als opgelost, als achter ons liggend" mag worden beschouwd" [2]).

In dit verband is verder nog te wijzen op de uitspraak, dat ook de staathuishoudkunde een tweeledige ontwikkelingsgang vertoont, dat eenerzijds de formuleering van het denkobject steeds zuiverder, steeds abstracter wordt en anderzijds door het aanbrengen van nieuwe aan de werkelijkheid ontleende elementen ook steeds voller, steeds concreter.

Na deze korte inleiding over de grondslagen van wetenschappelijk-economischen arbeid wordt in de onderwerpelijke verhandeling een beknopt overzicht gegeven van de hoofdlijnen van economisch denken. Gewezen wordt, allereerst op de omstandigheid, dat „de grondige verbreking van de „agrarische geslotenheid, de opneming van tallooze groepen van producenten „en verbruikers in één door handel en verkeer verbonden ruilgemeenschap," noodig was om aan de economische wetenschap haar bestaansreden en bestaan te geven. Kortelings worden daarna de mercantilisten behandeld, wordt gewezen op de groote fout in hun systeem van vóórwetenschappelijkheid, van alle vraagstukken nog te practisch, van uit het oogpunt van den staatsman, op te vatten [3]).

1 bldz. 5.
2 bldz. 6.
3 bldz. 10 en 11.

Het is de groote fout, welke ook thans nog bij vele economen sterk spreekt en welke het gevaarlijkst wordt, waar zij het meest onbewust is.

Na de mercantilisten worden de physiocraten genoemd als de eigenlijke ontdekkers van de economie, waarbij gewezen wordt op het onjuiste om slechts aan den landbouw werkelijk productieve beteekenis toe te kennen. Het is daarna ADAM SMITH, die „den arbeid in den centrum" stelt „van het „proces, dat tot den stoffelijken rijkdom voert".

In RICARDO ziet VAN GELDEREN den genialen geest, noodig „om ervarings- en denkobject bewust en scherp te scheiden", waar bij SMITH „abstractie „en concrete beelding der werkelijkheid nog ongemerkt telkens weer in elkaar over" gaan.

Zich aansluitend bij SMITH, die den arbeid plaatste in het centrum van het proces, dat tot stoffelijken rijkdom voert, kiest RICARDO voor de verklaring van de ruilwaarde den arbeid tot uitgangspunt.

Na aldus de klassieke school en haar grondbeginselen kortelings te hebben aangegeven, wordt deze critisch besproken en gewezen op verschillende fouten in de denkwijze. Hierna komt VAN GELDEREN tot MARX, „de laatste „en grootste representant van het klassieke stelsel", „die met RICARDO en „v. BOHM BAWERK tot de grootste denkers op economisch gebied behoort".

De aandachtige lezer zal, zoowel aan MARX als aan den schrijver, de gedane uitspraak gaarne gunnen, waar weinige bladzijden later onomwonden de fouten van den Marxschen gedachtengang worden erkend.

Na de klassieken, waaronder dan door VAN GELDEREN ook MARX is gerangschikt, worden door hem de historische scholen, in Duitschland en Amerika, in het middelpunt van belangstelling geplaatst en wordt een herleving van de theoretische analyse gezien eenerzijds in de School van LAUSSANE en STANLEY JEVONS, anderzijds in de Oostenrijksche School van MENGER, VON WIESER en VON BÖHM BAWERK.

De vraag dient gesteld of door den schrijver de invloed van de historische school eenerzijds niet al te zwaar is gewogen, anderzijds haar beteekenis niet is onderschat. Was toch niet de reactie van de historische en beschrijvende scholen op de klassieken noodig om te komen tot het doen samengaan van „het beheerschen van een rijke ervaringsstof met een abstracten „opbouw van het denkobject", welke zou voeren tot den voortreffelijken arbeid van MARSHALL, door PIGOU voortgezet.

Het is nu — volgens den schrijver — in een periode van een halve eeuw gelukt „om opnieuw een bruikbaar apparaat van economische analyse samen „te stellen", welke in hoofdzaak op het grensbegrip zou berusten, „uitge- „werkt tot „grensnut" bij de waardeering der verbruiksgoederen, tot de „grensparen" bij koop en verkoop, tot de „grensproductiviteit" bij de aanwending en belooning van de productiefactoren.

Het zijn dan deze grondgedachten, welke een verdere ontwikkeling van de economische wetenschap mogelijk maken.

VAN GELDEREN stelt zich eenerzijds blijkbaar op het standpunt van de Oostenrijksche school, n.l. dat de richting, waarin de economische verschijnselen moesten worden nagespeurd en verklaard „diametraal verschillend is aan die der klassieken" [1]), dat „het proces van waardeeren, dat aan „alles ten grondslag ligt, juist in een aan de productie tegengestelde „richting verloopt" [1]). Anderzijds geeft de uitspraak: „evenzeer als de „nuttigheid, die bij de klassieken stilzwijgend werd verondersteld, blijkt de „zeldzaamheid geen aan de goederen klevende, starre, onveranderlijke „eigenschap. Het zijn beide relatie's, vleiende veranderlijke betrekkingen „tusschen den begeerenden mensch en den altijd beperkten voorraad" [2]), aanleiding dezen schrijver te rangschikken onder de volgelingen van MARSHALL e.a., die voor het juiste „proces van waardeeren" den middenweg hebben genomen tusschen de klassieken en de Oostenrijksche School.

De economische theorie onderging — volgens den schrijver — door den oorlog in vele opzichten een rijpwording en loutering. Ook teruggang is echter te constateeren en tegen vervaging en verwijding van het object wordt door VAN GELDEREN stelling genomen, waarbij OTMAR SPANN wordt gekenmerkt als de stichter van veel verwarring.

Is deze critiek in alle opzichten juist?

Kan van het streven van SPANN niet reeds als reactie een heilzamen invloed uitgaan op de veelal sterk individualistisch opgezette theoriën van heden, daardoor het denkobject èn „zuiverder" èn „concreter" worden? Kan niet zijn verwerpen van de eerste wet van GOSSEN, voeren tot een hooger ontwikkelingsplan, evenals — op kleinere schaal — de beschouwingen van MARSHALL over de invloeden van vermeerderende, constante en verminderende meeropbrengsten op veel punten een einde maakten aan de verwarring, ontstaan door de wet der verminderende meeropbrengsten te sterk in het middelpunt der beschouwingen te plaatsen.

Worden hier de resultaten door SPANN en zijn volgelingen tot nu toe verkregen door VAN GELDEREN niet al te zeer met het doel vereenzelvigd?

VAN GELDEREN eindigt zijn verhandeling met een warme lofzang van hetgeen het laatste tiental jaren op economisch gebied te zien heeft gegeven. Theoretisch is het volgens hem „vooral de leer van het geld, het crediet „en het kapitaal, waaraan nog vele materialistische resten kleefden", welke de meeste vorderingen heeft gemaakt.

Anderzijds begon van uit Amerika „de stijgende vloed van empirische, „statistisch vastgelegde kennis te rijzen". En vol optimisme concludeert de schrijver: „maar bovendien schemert voor 't eerst op deze empirische basis „aan den horizon der bereikbare mogelijkheden de kans op een bewust „ingrijpen in de nationale en internationale conjunctuur, een matiging van „haar schommelingen, een aansturen op meer regelmaat en stabiliseering in haar verloop".

---

1) bldz. 30.
2) bldz. 28.

De verhandeling van VAN GELDEREN doet weldadig aan, ook *weemoedig*. Zeer sterk richt zij de gedachten op de stiefmoederlijke plaats, in Nederlandsche universiteiten, ook aan de Nederlandsch-Indische Rechts Hooge School, aan de beoefening van Staatshuishoudkunde ingeruimd.

Het is toch langzamerhand voor geen tegenspraak vatbaar, dat wanneer de Nederlandsche economie zich ook al zou hebben kunnen handhaven op de hooge plaats, welke zij in de tijden van PIERSON heeft weten in te nemen, zulks slechts mogelijk is geweest, niet door, maar niettegenstaande de vooropleiding aan de Nederlandsche universiteiten. Immers, een inzicht in het vele, dat gedurende thans welhaast tientallen van jaren, de mathematische methode heeft gebracht, kan de Nederlander zich slechts verwerven niet alleen buiten de universiteiten studie om, doch zelfs buiten de voorgeschreven middelbare vooropleiding. De Laussanner school, PARETO, EDGEWORTH, IRVING FISHER en LAUNHARDT, goeddeels PIGOU en CASSEL, ten deele SCHUMPETER en tallooze anderen missen voor hem hun groote en op menig punt baanbrekende waarde. Men kan met HIGGS [1]) zeggen, dat de staathuishoudkundige analyse „schreit um die Anwendung der Infinitesimal-„rechnung", men vergete daarbij niet, dat op dien weg reeds een zeer beduidend stuk is afgelegd.

Nu is weliswaar ook door MARSHALL de waarde van de mathematische afleidingswijze ten deele weer betwijfeld — het is een stelling, welke uiteraard te beschouwen is in het onverbreekbare verband met den tijd, waarin zij werd neergeschreven —, maar daarbij blijft toch diens uitspraak van kracht, dat de mathematische denkwijze voert tot zoodanige vastheid van begripsomlijningen, dat misverstanden op dat punt althans buitengesloten zijn.

Maar er is meer.

In zijn onderwerpelijke verhandeling wees VAN GELDEREN er reeds op, hoe gedurende de laatste jaren de empirisch-statistische methode van onderzoek ontzettend is uitgebreid. Het is STAMP geweest, die den eisch formuleerde, dat voor het fixeeren en oplossen van sociologische problemen kennis van accountancy niet kon worden ontbeerd; dat van het in deze te verrichten werk veel door den accountant is te verrichten. Van een passende vooropleiding om op deze gebieden ook maar eenigszins een oordeel te vormen, blijft de aan onze universiteiten opgeleide staathuishoudkundige verstoken. Door niet anders dan zelfstudie, des te bezwarender wijl zij verder terug moet gaan, kan hij zich den weg banen èn naar de economische wetenschap in haar volle ontplooiïng èn naar haar toepassingen op de sociologie in haar verschillende onderdeelen.

Dat deze historisch gegroeide toestand in Nederland te vast is ingeworteld om daarin zonder groote schokken wijziging te brengen is begrijpelijk; de Handelshoogescholen geven daar te lande echter een aanvulling, welke voor

1) bldz. 29.

de verdere ontwikkeling van de economische wetenschap in Nederland van groote beteekenis belooft te worden.

Voor Nederlandsch-Indië lag het terrein braak; een aan den modernen ontwikkelingsgang der economie aansluitende regeling was hier aangewezen.

De inaugurale rede van VAN GELDEREN, ook met zijn economisch optimisme een waardevolle aanvulling van den hoogleeraar, dien hij thans tijdelijk vervangt, doet des te meer betreuren, dat bij de regeling van het hooger staathuishoudkundig onderwijs hier te lande, geen scheppende, slechts imiteerende geesten den doorslag hebben gegeven.

W.

De Regeering heeft aan den Volksraad op zijn verzoek mededeeling gedaan van de werkzaamheden door de afdeeling Landbouw-economie van het Departement van Landbouw te verrichten. Het verdient aanbeveling aan deze mededeeling in ruimere kring bekendheid te geven.

Werkplan.

1. Het hoofddoel van de afdeeling Landbouw-economie zal moeten bestaan in het in studie nemen van de landbouw-economische ontwikkeling van Nederlandsch-Indië en van zijn onderdeelen (cultuurcentra, residenties, ev. later uit te breiden tot kleine eenheden).

2. Voor het bereiken van dit doel zal studie gemaakt moeten worden van de bestaansvoorwaarden van de voornaamste cultures en van de export- (ev. productie-) statistieken van de belangrijkste producten h.t.l.).

3. Voor de Europeesche cultures zal de studie omvatten: de invloed van de wetgeving op de economische grondslagen van het bedrijf (agrarische bepalingen, belasting- en arbeidswetgeving); de bedrijfsresultaten en de invloed die natuurlijke en economische factoren hierop uitoefenen; de bestaansvoorwaarden van landbouw-ondernemingen in de voornaamste tropische gebieden buiten Nederlandsch-Indië.

4. Voor den Inlandschen landbouw zal in samenwerking met den Landbouwvoorlichtingsdienst worden bestudeerd de structuur van het Inlandsch bedrijf en van de factoren, die hierop invloed uitoefenen; in verband hiermede de beteekenis van de verschillende cultures in dit bedrijf, en de hierop berustende wijze van bedrijfsvoering en de daarmede verkregen uitkomsten.

5. Studie van de algemeen economische beteekenis der verschillende cultures voor Nederlandsch-Indië en voor de wereldmarkt; hun voorkomen in de verschillende deelen van den Archipel en de beteekenis, die ze daar-

voor bezitten; de veranderingen, die in deze verhoudingen plaats vinden en het opsporen van de oorzaken hiervan.

Dit onderzoek zal geschieden door bestudeering van het statistisch materiaal, dat door het Centraal Kantoor voor de Statistiek wordt verzameld, ondersteund door reizen naar bestaande of in opkomst zijnde productie gebieden.

6. De noodige aandacht zal moeten worden besteed aan de wisselwerking tusschen Europeesche ondernemingen en Inlandschen landbouw.

7. Bovendien blijven enkele vraagstukken van algemeen belang voortdurend de aandacht vorderen, zooals de voedselvoorziening van verschillende deelen van Nederlandsch-Indië en de rijstpositie van de landen van Zuid- en Oost-Azië.

8. Hierbij komen dan nog: het verrichten van hulp bij het verrichten van taxaties ten behoeve van den afkoop van particuliere landerijen; het verrichten van exploraties in nog onontgonnen gebieden, mede ten behoeve van den wegenaanleg en de S. S.; het geven van voorlichting aan grootkapitaal en handel op grond van het verzamelde materiaal; publicatie van de van algemeen belang zijnde resultaten der studie van bovengenoemde objecten.

De hier weergegeven opsomming wijst op een ruim en uiterst nuttig arbeidsveld.

Een vraag dient naar aanleiding daarvan echter te worden gesteld en wel onder welk hoofd is de uitgifte van gronden, welke tot het Landsdomein behooren gerangschikt? Dit vraagstuk lijkt toch voor Java van primaire beteekenis. Wordt de afdeeling Landbouw-economie buiten deze aangelegenheid van eminent economisch belang gehouden?

W.

Boekbespreking

Ilmoe Pembela Orang Sakit (Leerboek der ziekenverpleging) oleh Njonja Dr. Stokvis — Cohen Stuart. Uitgave: J. B. Wolters, Gang Scott 5, Weltevreden. Prijs f 11,—.

De opleiding van medische hulpkrachten is een integreerend onderdeel geworden van het ziekenhuiswezen. De D. V. G. heeft er groot belang bij evenals de Zending, dat haar Artsen en Indische Artsen gesteund worden door mantri's en vroedvrouwen, die behalve technische bekwaamheid ook moreele eigenschappen bezitten, om hun vaak verantwoordelijk werk, zooals het beheer van kleine ziekenhuisjes, poliklinieken e.d. naar behooren te vervullen. Men weet, dat de Zendingsartsen (ik breng slechts namen als OFFRINGA, PRUYS, BERVOETS, ROYER in herinnering) verdienstelijk paedagogisch werk hebben verricht en mooie successen hebben mogen boeken. Wie de sceptische beschouwingen in courant, Kamerverslag en vaktijdschrift van een kwart eeuw geleden leest over de capaciteiten van inheemsche hulpkrachten, is verheugd te zien, dat de practijk anders bewezen heeft. „Uitstekende diensten worden door de leerlingen en de mantri's bewezen; en als men daarbij in aanmerking neemt hoe absoluut nieuw dit werk in de inheemsche maatschappij was en hoe de Westersche geneeskunde indruischt tegen vele gewoonten en gebruiken der inheemschen, dan mag men zich verbazen en verheugen over het aanpassingsvermogen, den ijver en het plichtsbesef der meestal nog zeer jonge pioniers op dit gebied" (Leerboek, Voorbericht VI). De Regeering begon de mantri-opleiding zestien jaar geleden flink aan te pakken. Promotors waren daarbij Dr. LIM te Semarang en Dr. A. A. HULSHOFF te Batavia. Wie zich voor de historie interesseert, zij verwezen naar een recent artikel van HULSHOFF in de „Mededeelingen van den D. V. G.".

Vanzelf deed zich de behoefte gevoelen aan een goede handleiding bij dit zoo specifieke vakonderwijs. De trouwe medewerkster van wijlen collega LIM uit Semarang, Mevrouw Dr. N. STOKVIS — COHEN STUART, heeft nu het initiatief genomen tot het bewerken van een Maleisch Leerboek der Ziekenverpleging. De oudere opleiders zooals PRUYS, OUWEHAND, LIM hadden ieder wel is waar een eigen leerboekje geschreven, doch deze uitgaven waren sedert lang niet meer in den handel. Men moet de moeilijkheden niet onderschatten aan 't schrijven van zulk een leerboek verbonden. Daar zijn aller-

eerst de indeeling en uitgebreidheid van de stof. Men bedenke, dat de leerling-mantri's veelal komen van een Inlandsche school der tweede klasse en geen Hollandsch verstaan. Dan de taal: moet het passer-Maleisch of hoog-Maleisch worden gebezigd? Mevrouw STOKVIS gaf liever te veel dan te wenig aan haar leerlingen en bewandelde, wat de Maleische taal betreft, den gulden middenweg. Verschillende medewerkers van Europeeschen zoowel als van inheemschen bloede gaven waardevolle bijdragen over een apart onderdeel van het uitgebreide vak. Zoo kon een werk tot stand komen, dat zich bescheiden aandiende als „een eerste proeve, vatbaar voor verbetering", doch in werkelijkheid tot een *handboek* is uitgedijd van bijna duizend bladzijden. (Vergelijk hiermede het bekende Hollandsche „Handboek der Ziekenverpleging" van NOLST TRENITE van ..... 300 bladzijden!) Zooals gezegd, heeft de schrijfster de stof op een zeer uitgebreide wijze behandeld, hetgeen bij de jonge leerlingen een „indigestie" zal kunnen veroorzaken! Maar aan den anderen kant zullen de oud-leerlingen, de mantri's in de practijk, veel aan 't boek hebben, als vraagbaak, als compendium. Bovendien is het boek in tweeën gesplitst, een deel voor „leerlingen", en een deel voor mantri's bestemd, o.i. een zeer gelukkige oplossing. Een ander didactisch bezwaar lijkt me, dat er veel te veel moeilijke vreemde (Hollandsche en Latijnsche) woorden in het boek voorkomen. Ik doe een greep: „Spierzenuwen atau bewegingszenuwen, jang membawa perintah kemaoean kepada willekeurige spieren, soepaja ia melakoekan contractie" (pag. 18). „Kalau electriciteit ada koeat orang jang kena tjelaka akan bewusteloos" (pag. 450). De „schuld" ligt zeker niet bij de schrijfster: het Maleisch heeft nu eenmaal nog geen voldoende termini technici. Het zou van waardeering voor den kranigen arbeid van Mevrouw STOKVIS getuigen, indien mijn collegae Indische Artsen de Maleische vaktaal eens aan een critisch onderzoek onderwierpen, zoodat de resultaten hiervan verwerkt kunnen worden in een volgenden druk. (Vgl. Voorbericht pag. VI.)

Maar dit zijn „les défauts de ses qualités". Dit alles toch neemt niet weg, dat mevrouw STOKVIS baanbrekend cultureel werk heeft verricht met het schrijven van dit leerboek en dat haar ons aller dankbaarheid en hulde toekomt. Dit boek is ongetwijfeld de beste Maleische handleiding over ziekenverpleging en het zal zeker zijn weg wel vinden, niet alleen in de groote en kleine ziekenhuizen op Java en in de buitengewesten, maar ook in de stille dessa's, waar de mantri 1e klasse — gelijk vroeger de dokter-djawa's — zijn menschlievend en verantwoordelijk werk verricht ten bate van zijn landgenooten. De Firma Wolters komt de eer toe voor de keurige uitvoering — zoowel typographisch als illustratief — en voor den lagen prijs. Het boek is opgedragen aan de nagedachtenis van Dr. N. F. LIM.

M. AMIR.

Annuaire de documentation coloniale comparée, année 1927 (Yearbook of compared colonial documentation, year 1927), uitgave van het Internationaal Koloniaal Instituut (2 deelen).

In de laatstgehouden zitting (Juni 1927) heeft het Internationaal Koloniaal Instituut besloten de in 1910 ondernomen maar door den oorlog verhinderde uitgave van een „verzameling van koloniale wetgeving" te hervatten op grooter schaal dan vroeger beoogd was. Het hierboven vermelde jaarboek is de eerste verwezenlijking van dat besluit van 1927.

Aldus wordt deze uitgaaf door het Instituut ingeleid. Het wil daarmede een documentatie voor koloniale wetgeving ter beschikking stellen van regeeringen, ondernemingen en verder allen, die van koloniale problemen op de hoogte willen blijven, een documentatie in hoofdzaak op officieele gegevens berustend.

De thans verschenen eerste twee deelen loopen over den Belgischen Congo, de Spaansche koloniën, Nederlandsch-Indië (eerste deel), Italiaansche, Portugeesche koloniën (tweede deel). Een derde deel zal Fransch gebied betreffen, een vierde Engelsch. In volgende jaren zal, hoopt men, de lijst nog uitgebreid kunnen worden.

Het Instituut komt voor deze uitgave groote dank toe, gemakkelijk kan men door haar tot de verspreid liggende en vaak ontoegankelijke buitenlandsche koloniale wetgeving doordringen. Wie eigen inzicht wil verhelderen en verdiepen kan in deze internationale documentatie op den duur een schat van gegevens vinden.

Maar dan zal de bewerking o.i. met meer zorg en deskundigheid moeten geschieden. De vertaling van Indische verordeningen laat hier en daar veel te wenschen over. Het verschil b.v. tusschen een ordonnantie en een besluit komt niet behoorlijk tot uitdrukking, zelfbesturen en zelfbesturende landschappen heeten nu eens protectorat, een bron van verwarring, dan weer districts autonomes, wat aan groote zelfbesturen te weinig relief geeft. Wil zulk een documentatie bruikbaar en betrouwbaar zijn, dan zullen de bewerkers de nationale eigenaardigheden in woordkeus en inkleeding van verordeningen moeten kennen en ze in internationale terminologie weergeven. Een woordelijke vertaling schiet te kort.

De keus van afgedrukte verordeningen is verder, althans wat Nederlandsch-Indië betreft, naar het schijnt lukraak geschied. Een documentatie op het terrein der koloniale wetgeving zal toch eenerzijds vooral de eigenaardigheden van overzeesch recht moeten doen uitkomen, anderzijds die regelingen moeten toegankelijk maken, welke in dezen tijd van internationale belangstelling voor vraagstukken van bescherming van inheemsche maatschappijen tegen overindustrialisatie, voor de grondrechten, den arbeid, de welvaart van inheemsche bevolkingen de aandacht trekken. Niet alleen ontbreken in deze uitgaaf nieuwe groote regelingen als de kinderwetgeving (S. '27 : 31), schepenwetgeving (S. 33), het geunificeerde rechtsreglement

voor de buitengewesten (S. 227), — althans een overzicht of verwijzing had kunnen worden opgenomen — maar ook een der nieuw herziene heerendienst-ordonnaties voor de buitengewesten als model, ook de regeling tot afschaffing van het hoofdgeld op Java. In de plaats van de bedrijvenwet of de regeling van den „militairen bijstand" (S. 27 : 345) had men toch meer gehad aan het arbeidscontract, het toelatingsbesluit of de koelie-ordonnantie voor de oostkust, welke naar aanleiding van een in 1927 voorgevallen wijziging in extenso hadden kunnen worden afgedrukt, gelijk dat wel geschied is voor de wet op het onderdaanschap (helaas zonder die op het nederlanderschap waardoor buitenlanders de materie niet kunnen overzien en wellicht niet zullen begrijpen) en de algemeene verordening op het recht van vereeniging en vergadering.

Naast de uitgebreide documentatie over den Congo en de Italiaansche koloniën, naast de met zorg bewerkte algemeene inlichtingen over de Spaansche en Italiaansche gewesten, maken de overeenkomstige hoofdstukken over N. I. een mageren indruk. Onder de renseignements divers over N. I. treft men eenige globale cijfers aan over de begrooting voor 1928 en over den uitvoer, vervolgens in vertaling een uittreksel uit het voorlaatste verslag van den president van de Javasche Bank en de P. K. I.-nota van Januari 1927. Onder het hoofd wetgeving zijn een aantal algemeene verordeningen uit het staatsblad voor 1927 saamgelezen, een verzameling van ongelijkwaardigen inhoud. In volgende jaren zoude men misschien, gelijk dat nu voor andere landen is geschied, van minder belangrijke regelingen alleen een verwijzing kunnen opnemen, of een korte wedergave van den inhoud.

Deze documentatie-uitgaaf van het Instituut doet wel voelen, hoe belangrijk het zou zijn indien hier te lande van overheidswege systematisch aandacht werd geschonken aan voorlichting van het buitenland. Onze taal levert nu eenmaal een groot bezwaar op voor buitenlanders om in onze instellingen, onze staatkunde, onze wetgeving door te dringen. Een ongewilde, door onkunde veroorzaakte, scheeve of onduidelijke voorstelling van zaken kan kwaad doen.

Het treft als een betreurenswaardige leemte, dat naast minder belangrijke koloniën in Afrika de Nederlandsche gebiedsdeelen Suriname en Curaçao ontbreken.

De bewerkers doen bij deze eerste verschijning een beroep op mildheid van beoordeeling, in het bijzonder voor de vertalingen, en vragen om medewerking tot het vermijden van fouten in de aanvulling van leemten. Bovenstaande opmerkingen hebben alleen ten doel aan dat verzoek te voldoen opdat deze allernuttigste publicatie in de toekomst beter aan de bedoelingen van het Instituut beantwoordt.

A.

M. S. M. Gubbay. Indigenous Indian Banking.

Het genoemde werkje bevat in de eerste plaats een lezing door den heer M. S. M. GUBBAY gehouden in de Royal Society of Arts te Londen en verder het verslag van de op die lezing gevolgde discussie. Het vraagstuk is zoodoende van verschillende zijden belicht, waardoor de publicatie slechts aan waarde kon winnen.

In de inleiding onderscheidt de heer GUBBAY bij zijn beschouwing van het Britsch-Indische bankwezen de eigenlijke banken, waarvan in 1925 74 worden aangetroffen tegenover den voor eigen rekening werkenden Indischen bankier *(shroff, chetty mahajan)*, aan wien door enkele sprekers in hoofdzaak het karakter van woekeraar wordt toegekend. De eigenlijke banken hebben een gezamenlijk gestort kapitaal en reserves van Rs 1178 crores en een totaal aan deposito's van Rs 57.91 crores (resp. ± f 106.— en f 521.— millioen). Het arbeidsveld van deze banken ligt voornamelijk in de haven- en voornaamste hoofdsteden en is in menig opzicht zeer beperkt; meestal wordt daarbij gebruik maakt van een „shroff", in wiens handteekening het noodige vertrouwen wordt gesteld. Aan dezen wordt dan geleend tegen 2 % boven de rente door de Imperial Bank gerekend, met een minimum van 7%. Voor Bankcredieten op landbouwproducten wordt meestal 8 à 9 % in rekening gebracht. Het is dan voornamelijk de „shroff". die het contact heeft met de inheemsche commercieele wereld, waarbij bij alle credietvraagstukken het persoonlijke element de voornaamste rol speelt. Hij gebruikt verder slechts de banken, voor zoover zijn persoonlijke middelen en de bij hem gedeponeerde gelden niet voldoende zijn om aan alle aanvragen te voldoen. Er is zoodoende een zeer aanmerkelijke credietverstrekking buiten het eigenlijke bankwezen om waardoor volgens schrijver het gevaar bestaat, dat de credietpolitiek van een eventueele centrale bank een groot deel van het handels- en industrieele leven onaangetast laat.

Door den heer E. L. PRICE wordt het credietvraagstuk op andere wijze belicht. Volgens hem bedragen de bankdeposito's niet meer dan ± f 6.— per ziel.

Onder die omstandigheden kan van een bankwezen in den waren zin des woords nog geen sprake zijn. Uit cijfers, ontleend aan de in- en uitvoerstatistieken, concludeert hij, dat in Britsch-Indië voor elke £ 1.— bankdeposito, £ 11.— in den vorm van edele metalen is opgepot. Onder die omstandigheden zou het dan ook niet te verwonderen zijn, dat "indian "labour was inefficient and that people were ill-educated and ill-equipped "in every way".

Een ander geluid doet Sir SELWYN FREMANTLE hooren. Ook volgens hem is het Britsch-Indische bankwezen te eenen male onvoldoende door het gebrek aan direct contact tusschen de inheemsche wereld van kleine handelaren en kleine boeren met de eigenlijke banken. Deze leemte ware volgens hem te overbruggen door plaatselijke coöperatieve vereenigingen, welke de

functies van volksbanken te vervullen zouden krijgen. Verder zou de noodige aandacht te besteden zijn aan „land mortgage banks", waarbij eveneens coöperatieve werkzaamheid in het middelpunt is te stellen. Bij een en ander zal voor de kapitaalsverstrekking het Gouvernement te hulp moeten komen. De Engelsche financier Sir HENRY STRAKOSCH toonde in dezen het meeste vertrouwen in de toekomst. Volgens hem werd door den inleider te veel aandacht geschonken aan de goederentransactie, welke aan den wissel ten grondslag ligt. Op dit punt kan met de noodige oplettendheid meer worden overgelaten aan goed vertrouwen, dan verondersteld werd.

Hij geloofde dan ook, dat, wanneer de banken er krachtiger naar streefden een deel van de werkzaamheden van den *„shroff"* over te nemen, zulks haar zekerlijk zou gelukken. Hij geeft op dit punt als voorbeeld de verbazingwekkende toename van het gebruik van wissels in de Vereenigde Staten, nadat in 1914 het Federal Reserve System tot stand is gekomen. Hij trekt dan verder een aardige paralel tusschen den *„shroff"* en den Londenschen *"money and discount broker"*, die hij als een van de onmisbare schakels in een soepel werkend credietsysteem beschouwt. Het zal daarom volgens hem zaak wezen de werkzaamheden van den *„shroff"* als het ware op een hooger plan te brengen, hem te doordringen van de beteekenis van die schuldpapieren, welke bij een optredend gebrek aan eigen middelen voor disconteering, ten slotte door een centrale bank, in aanmerking komen. De moeilijkheden, welke er in dezen zijn, volgens laatstgenoemden spreker allerminst onoverkomelijk en de expansie van de Vereenigde Staten, nadat in 1914 het Federal Reserve System, tot stand was gekomen, diende aan een ieder duidelijk te maken, welken verstrekkenden invloed een krachtig credietsysteem kan uitoefenen.

W.